

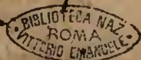
ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM, IN LEVITICVM Commentaria,

In quibus ceremoniæ sacrificiorum veteris Testamenti cũ nouo assimilantur, & pleraque sunt quibus hæreses nostri temporis refutantur.

Multò quàm antea diligentius emendata, & annotationibus doctissimis in margine aucta.

Cum duplici Indice, locorum scilicet sacræ scripturæ explicatorum in capite libri: in calce vero, rerum siue materiarum locupletissimo.

Ad illustrissimum Principem & Reuerendissimum Cardinalem D. D. Carolum à Borbonio.

PARISIIS,
Apud Nicolaum CHESNEAV, via Iacobea, sub Quercu viridi.
M. D. LXXXI.
Cum priuilegio Regis.

EXTRAIT DV PRIVILEGE DV ROY

PAr grace, & priuilege general du Roy, donné & octroyé à Nicolas Chesneau, Libraire Iuré, en l'Vniuersité de Paris, pour imprimer tous & chacuns les liures & traductions qu'il recouurera non encor publiees & imprimees, il est deffendu à tous autres Libraires & Imprimeurs de ce Royaume de n'imprimer vendre ou distribuer en ce dit Royaume ceprésent liure de nouueau reueu & enrichi d'annotations, intitulé, *Isychij presbyteri Hierosolymorum in Leuiticum, &c.* sinon de ceux qu'aura imprimé ou faict imprimer ledict Chesneau, ou de son consentement iusques apres le temps & terme de sept ans finis & accomplis, apres la premiere impression: à peine de confiscation de ce qui s'en trouueroit d'imprimez ou venduz au contraire, & d'amende arbitraire: comme plus amplement est declaré par les lettres dudict Seigneur sur ce donnees à Paris le 30. de May. 1567.

Signees ROBERTET

Acheué d'imprimer la premiere fois le 27. *Iuillet* 1581.

SERENISSIMO PRINCIPI, AC REVERENDISSIMO CARDINALI, D. D. CAROLO A BORBONIO,

Ia. le Gros Parisinus, felicitatis omnis tam spiritalis, quàm temporariæ augmentum.

Vum non pridem certò intellexisſem à nonnullis doctis hominibus, Christianæque religionis amantiſſimis, & à quibuſdam bibliopolis amicis meis, multum catholicis (Reuerendiſſime ac illuſtriſsime Princeps) quàm rari eſſent ſeptem libri commentariorum, quos ante plus centum & mille annos (imperantibus Arcadio & Honorio) in Leuiticum ſcripſit doctus ille & pius Hieroſolymorum Presbyter Iſychius (magni illius ſancti Gregorij Nazanzeni diſcipulus) & quantū eſſent ad recuperandum difficiles, vt qui ſemel tantum (Baſileæ) typis prodiiſſent, idque anno

1527) ac proinde apud bibliopolas difficulter inuenirentur, aliquo etiam magno pretio venales, & sic memoria eorũ perire iam nunc inciperet, maximo quidem Reipublicæ Christianæ detrimento, præcipue verò optimorum quorumcũque virorum, quos nunc videmus sese Sanctarum literarum studio dedere: Cepi apud me maximũ concipere mœrorem, satisque admirari non potui, & simul dolere, quî factum sit, vt tale opus, Reipublicæ adeo necessarium (nec maioris quidem sumptus) excusum denuo non fuerit, præsertim quum hoc tempore tot libri prodeant in publicum, quorum pars maior (vt vere, quod sentio, dicam) in hominum conspectum, aut manus, venire non debuerit. Quantum verò septem isti libri sint docti & exquisiti, nostroque hoc infelicissimo tempore (quo tot grassantur hęreses) necessarii, iudicium sit optimorum ac doctorũ virorum, quibus tam feliciter contigit, vt hos inspexerint, perlegerint, & horum fructum degustarint. Me quidem plurimi ex illis (præcipue verò doctissimi tres, & admodum conspicui, præstantissimique ecclesiastæ) certiorem fecere, atque fide optima, & sana cõsciẽtia mihi persuase-

runt, istos libros ecclesiæ dei valde vtiles & necessarios esse, eo maxime nomine, vt omnes intelligerent, antiquæ ecclesiæ patres fuisse complexos, & religiose admodum retinuisse, sanctas religiosasque ceremonias, quæ adhuc hodie in ecclesia catholica, perpetua obseruatione coluntur: easque non ex hominum inuentione prodiisse, vt nostri temporis hæretici falsò calumniãtur & obiiciunt, sed fundamentum habere in ipsa sancta scriptura: cuius rei fidem faciunt isti libri clarisimi, in quibus veteris testamenti ceremonias, cum illis quæ in nouo obseruãtur, perpulchre cõuenire ostenditur. Horum profectò grauium virorũ sententia impulsus, existimaui mihi, pro meo virili conãdum atque enitendũ, vt hoc opus ab infelici obliuione vindicaretur, pręsertim cũ si id agerẽ, bonis rem omnibus gratissimam, dei autem, Ecclesiæ, fidei, religionique catholicę ac sedi apostolicę acceptã facturum, certo mihi persuasissem. At verò quum exemplar quærerem, ecce adeo meis fauit diuina bonitas desideriis, vt vnum reperirem, atque illud à quodam eruditisimo ac piisimo viro nonnullis egregiis animaduersionibus illustratum. Quod typographo expertæ

induſtriæ & bene de optimis literis merito, vt tale opus deſiderabat, commiſſum eſt, ac propriis meis impenſis inceptũ, tãto Eccleſiæ dei amore flagrabã, ſimulque nũc adauctũ duobus indicibus valde neceſſariis: Meditari opúsne fuit, ampliſsime Princeps, cui dedicarẽ, aut cuius nomine fultum, in lucẽ producerem? quum doctus iſte, pius, antiquus, & fidelis Ieſu Chriſti ac eccleſiæ propugnator Iſychius, nulli conuenientius, quàm tibi Cardinali piiſsimo, principique catholico, principi inquam, cuius origo non aliunde quàm à regibus chriſtianiſsimis deſcendit, conſecrari potuerit?

Hos ergo ſeptem tanti Iſychii libros, quos nemini quàm tibi, prudenter offerre poſſum, tanquam à tenebris, & obliuioni nunc (ſub tui nominis ſplendore) vindicatos, accipies, pro ſumma illa tua humanitate, sereniſſime Princeps, vt ille denuò tanquam nouus fidei chriſtianæ miles in lucem prodeat, & pro dei eccleſia feliciter pugnet, illo ipſo deo omnipotenti fauente, quẽ humiliter depoſco, precor, & oro, tibi (nobiſque omnibus Gallis) ita ſuã gratiã largiri, ſpiritus vt ſanctus ſemper ſit tibi, tuóq;, eximiæ expectationis, illuſtriſſimo nepoti, Carolo à

Borbonio (Abbati ſancti Odoeni) deſignato author cœptorũ omnium & operum veſtrorum, cunctóſque actus, & omnia conſilia veſtra, tanta virtute & ſanctitate ſecundet, Galli vt omnes, & vitia fugere, & virtutem pietatemque ita complecti veſtro poſſint exemplo, vt quod ſuo tempore diuus Hieronymus dicebat, noſtro verè dici poſſit, noſtrã ſcilicet Franciam monſtris carere.

Bene vale, illuſtriſſime atque humaniſſime Princeps, è domo tua, Pariſiis, die 27. Iulii 1581.

Humillimus & in perpetuum fideliſſimus atque obſequentiſſimus, à ſecretis,

Iacobus le Gros.

LOCORVM SCRIPTVRÆ IN HOC OPERE PASSIM EXplicatorum, Index.

Genesis

1. *ET vidit Deus quod essent bona* 209.210
Formauit Deus hominem de limo terræ, & insufflauit in faciem eius spiritum vitæ 154
Omnia quæ fecit deus erant valde bona, & multo magis homo 247
2. *Relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna* 343
3. *Terra es & in terram ibis* 155
Carnem cum sanguine non comedetis 51
9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum* 209
15. *Quia veniente sole ad occasum, significauit finem mundi, flāma facta est, & ecce apparuit clibanus ardens* 29
18. *Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerunt, an non est ita, vt sciam* 402
Festina & commisce tria sata simila 25
Ego autem sum puluis & cinis 21
46. *Pulchriores oculi eius vino & dentes lacte candidiores* 587
49. *Non deerit sceptrū de iuda, nec dux de femoribus eius* 43

Exodi

12. *Mensis vobis principium mēsium primus erit vobis in mensibus anni* 539
16 *Sabbata hodie domino non inuenietis illud in agro, sex diebus colligitur, &c* 427

Altare de terra facietis mihi 9 20.
Altare de terra facietis mihi, & immolabitis super eo
holocaustomata & pacifica vestra 40
Nõ erunt tibi dii alii, absque me, & non erit in te Deus
recens, neque adorabis, &c. 370
Non misereberis pauperi in iudicio 567 23
Dixitque Moyses filiis Israel, Ecce reuocauit Deus ex 31
nomine Beseleel filium Hor 3
Quumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum 32
& choros, itatusque valde 44
Et imposuit velum ianuae tabernaculi testimonii, & 38
aram holocausti, &c. 16

Deuteronomii

Non respicies personam in iudicio, secundum paruũ aut 16.
minorem iudicabis 440
Quando habitauerint fratres simul, et vnus ex eis abs- 25
que liberis mortuus fuerit uxor defuncti non nubet
alteri, et c. 479
Et erit, quacunque die transgressi fueritis Iordanis ter 27.
ram quam dominus deus tuus dabit, statues lapides
grandes, et linies eos puluere, et scribes super lapidem
omnes sermones legis huius 321

1. Reg.

Si homo peccauerit in hominem, orabit pro eo, si vero in 2.
deum peccauerit, quis pro eo orabit? 123
Non respicies ad vultum eius neque ad altitudinem sta 16.
turae eius, quoniam abieci eum 502

3.Reg.

Minimus digitus meus grossior est lũbis patris mei 47 12.

Iob.

Pellem pro pelle, & omnia quaecunque habet homo, da- 1.
bit pro anima sua 10. .127. 264

16. *Terra, non abscondas sanguinem meum neque inueniat locum in te latendi clamor meus* 402
19. *Pellis mea, consumptis carnibus, adhaesit ad os meum, & derelicta sunt, & c.* 294
39. *Nunquid praebebis equo fortitudinem aut circundabis collo eius hinnitum* 144

Psalmo

1. *Erit sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* 11
18. *Et ab alienis parce seruo tuo* 228
20. *Dominus in ira sua conturbabit eos & deuorabit eos ignis* 33
25. *Iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum* 43
Lauabo inter innocentes manus meas, & circuibo altare tuum domine 337
29. *Ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum laetitia* 128. & 231
30. *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis* 242
35. *Homines & iumenta saluos facies domine* 4. & 587
Non veniat mihi pes superbię, & manus peccatoris nõ moueat me 504
37. *Computruerunt, & deteriorauerunt cicatrices meae, à facie insipientię meae* 277
41. *Dum confringuntur omnia ossa mea, exprobrauerunt me qui tribulant me* 527
42. *Dominus regnauit, decorem induit, induit dominus fortitudinem, & praecinxit se virtute* 498
44. Propterea vnxit te Deus, *deus tuus oleo laetitiae prae participibus tuis* 112
Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego, & c.

212.
Omnis gloria eius filiæ regis ab intra, in fimbriis aureis circundata varietate 290
Homo cum in honore esset comparatus est iumentis insi 48
pientibus, & similis factus est illis 5
Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias 49.
meas? 526
Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum & in ecca- 50.
tis concepit me mater mea 249
Virum sanguinum, & dolosum abominabitur domi- 54
nus 598
In ecclesiis benedicite dominum 109 67.
Tu contribulasti capita draconum subter aquas 83 73.
Ostende nobis domine misericordiam tuam, & saluta 84.
re tuum da nobis 30
Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda ve 94
stra 206
scribantur hæc in generatione altera, etc. 216 101.
Similis factus sum pelicano solitudinis, et sicut nicticorax in domicilio 223
Exultabuntur omnia ligna syluarum à facie domini, 103.
quoniam venit 11
Panis enim confirmat cor hominis 49
Petra refugium erinaciis 213
Beati immaculati in via qui ambulant in lege domini 118.
14.
Tempus faciendi domine, dissipauerunt iniqui legem tuam 103
Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venã- 123.
tium 401
Sicut vnguẽtum in capite quod descendit in barbam 132.
barbam Aaron 284

136 *In salicibus, in medio eius suspendimus organa nostra* 568
141 *Effundam in conspectu eius orationem meam, operiat illud terra* 401
143 *Eripe me & libera me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem* 516

Prouerbiorum

3. *Non dicas, Vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare* 133
5. *Non respicies ad mulierem meretricem, fauus enim distillans labia meretricis* 35
9. *Sapientia ædificauit sibi domum, erexit columnas septem* 549
12 *Iustus miseretur animas iumentorum suorum* 24
Cui væ, cuius patri væ, cui rixa, cui fouea, &c. nonne his qui commorantur in vino 232
23. *Quando sederis vt comedas cum principe diligenter attende quæ posita sunt ante te* 519
30. *Quatuor sunt minima terræ & hæc sapientiora sapientibus* 229
Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, ne forte satiatus illiciar ad negandum, aut egestate compulsus furer & periurem nomen dei mei 43
31. *Mulierem fortem quis inueniet?* 41
Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum 293

Ecclesiastici

9. *Omni tempore sint vestimenta tua candida* 292
11. *Ante mortem ne laudes quemquam hominum* 531

Canticorum

1. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem* 286

Mel & lac sub lingua tua 35 4.
Fratruelis meus albus, & rubicundus 278 5.

Esaiæ 1.

Quo mihi multitudinem victimarum? dicit dominus 1
Omne caput languidum & omne cor mærens, à planta pedis vsque, & c. 12
Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicij ? iustitia habitauit in ea, nũc autem homicidæ 44 1.
Vinea enim domini Sabaoth, domus Israel est 432 5.
Et venit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum 377 6.
Ecce dominus ascendit super nubem leuem, et ingredietur Aegyptum & commouebuntur, et c. 361 19
Zelus apprehendet populum ineruditum, et nunc ignis aduersarios consumet 282 26.
Ego dominus, et non est alius, formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans mala 314 45.
Quis credidit auditui nostro, et brachium domini cui reuelatum est? 146 389 53.
Quare errare nos fecisti domine de viis tuis? 53 63.

Hieremiæ

Ventrem meum, ventrem meum doleo 14. et 42 4.
Ego dominus scrutans corda et probans renes 43 7.
Holocaustomata vestra addite victimis vestris, et comedite carnes et c. 2
Turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus aduentus sui 19 8.
Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, & non cognoui 15 11.
Et erit quasi lignum quod transplãtatur super aquas 11 17.

20. *Et factus est quasi ignis ardens & æstuans in ossibus meis* 33

Ezechiæ

4. *Et sume tibi sartaginem ferream & pone seam murum ferreum inter te & ciuitatem* 3
13. *Væ prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suũ* 459.
18. *Quod si genuerit filium, qui videns peccata patris sui quæ fecit, non fecerit simile eis, & c.* 16
33. *Si dixero iusto quod vita viuat, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur* 105

Daniel

2. *Abscisus est lapis de monte sine manibus* 10

Osee

2. *Iudicate matrem vestram iudicate quia ipsa non vxor mea, & ego non vir eius* 494
4. *Peccata populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum* 485

Amos

6. *Nunquid victimas & sacrificia obtulistis mihi in deserte xl. annis domus Israel?* 1
7. *Non sum propheta nec filius propheta sed* αἰπόλος *ego sum, vellicans sicamina* 46

Abacuc

3. *Cornua sunt in manibus eius* 71

Zachariæ

3. *Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius* 60

Malachias

1. *Vos sacerdotes qui polluitis nomen meum, & dixistis, in quo polluimus te?* 490

Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore eius 509 2.

Matthæi

Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiã 72 3.
Vos estis sal terræ, si autem sal euanuerit, ad nihilum valebit vltra 37 5.
Considerate volatilia cæli, quia non seminant neque metunt 18 6.
Attendite ab eis qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces 138 7.
Dimitte mortuos sepelire mortuos suos 77 8.
Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam 9 10.
Quum spiritus immundus exierit ab homine, assumet alios septem spiritus nequiores se, & c. 317 11.
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos 561
Quicunque fecerit voluntatem patris mei, ille meus et fra ter, et soror, et mater est 496 12.
Omne peccatum dimittitur hominibus, blasphemia autem contra spiritum non relinquetur 205. et 584
Simile est regnum cælorum fermento quod accipit mulier 24 13.
Simile est regnũm cælorum grano sinapis 18
Seminis parabola explicatur 137
Nescitis, quia omne quod ingreditur in os, in ventrem vadit, et in secessum emittitur, et c. 77 15.
Attendite a fermento Pharisæorum et Sadduceorũ 35 16.
Si peccauerit in me frater meus, quoties dimitto ei, vsque septies? 58 et 271 18.
Quicunque scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt 588

19. *Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me* 550
23. *Liquantes culicem, camelum autem glutientes* 212
26. *Possum soluere templum hoc, & in tribus diebus ędificare illud* 434
26. *Dico vobis Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei* 59
Mitte gladium tuum in vaginam, calicem quem dedit mihi pater non bibam illum 65
28. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris, & filii, & spiritus sancti docentes eos custodire quæcunque mandaui vobis* 522

Lucæ

1. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi* 28

Ioannis

2. *Lux in tenebris lucet & tenebræ eam non comprehenderunt* 535
Soluite tẽplũ hoc, & tribus diebus ædificabo illud 83
3. *Nisi quis renatus fuerit aqua & spiritu, non intrabit in regnum caelorum* 342
4. *Spiritus enim est deus, & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare* 106
6. *Si caeci essetis, non haberetis peccatum, nunc autem dicitis, quia videmus peccatum vestrum manet* 326
10. *Ego sum ostium, per me si quis intrauerit, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet* 180
12. *Venit hora vt glorificetur filius hominis* 299
15. *Ego sum vitis vos autem palmites, pater meus agricola est* 591
15. *Nisi venissem, & loquutus eis fuissem, peccatum non haberent.* 65

Quorum dimiseritis peccata dimissa sunt, & quorum retinueritis, retenta sunt 72 20.
Dominus meus & deus meus 196 20.

Actorum

Corneli, orationes tuae & eleemosynae ascenderunt ad dominum 25 10.
Eramus autem omnes animae in naui ducenti septuaginta & sex 23 27.

Romanorum

Non enim qui in manifesto Iudaeus, nec ea quae propalam, &c. 5 2.
Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem 127. & 294 5.
Quicunque in Christo baptizati sumus, in morte eius baptizati sumus 300 6.
Non volentis neque currentis, sed miserentis est dei 132 146 9.
Sicut enim aliquando & vos credidistis deo, nunc autē misericordiam consequuti estis 29. & 30 11.
Obsecro itaque vos fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam 5 12.
Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit deum 124
Omne quod non est ex fide peccatum est 26 14.

1. Corinthiorum

Sapientiam loquimur inter perfectos sapientiam autem, non mundi huius 36 2.
Animalis autem homo non percipit ea quae sunt spiritus 586 2.
Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum 580 3.
Nobis vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia 114

5. *Tradidit eum qui huiusmodi est angelo satanæ, in interitum carnis* 316
7. *Huic quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ* 584
8. *Scientia inflat: si quis videtur scire aliquid necdum cognouit* 21
9. *Non alligabis os boui trituranti. &, Nunquid de bubus cura est deo?* 363
10 *Non potestis calicem domini bibere & calicem dæmoniorum* 444
11 *Probet autē se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat* 512.514
11. *Qui non discernit corpus, iudicium sibi manducat* 490
13. Charitas enim proximo malum non operatur, plenitudo ergo legis, Charitas est 442
Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Quum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est 27
15. *Non sum dignus appellari apostolus, quia persequutus sum ecclesiam Dei* 280
Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cæl. 155
16. *Ostium enim apertum est magnum & euidens, & aduersarii* 10

2. Corinthiorum

2. *Gratias Deo, qui triumphat per nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos* 27
5. *Si qua in Christo noua creatura vetera transierunt, ecce facta sunt noua omnia, ex deo, & c.* 546
4. *Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur* 62
5. *Quandiu enim sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus spoliari, sed superuestiri*

&c. 156
Non alligabis os boui trituranti 6 9.
Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud semet ipsum, &c. 288 10.

ad Galatas

Si nos, aut angelus de cælo euangelizauerit vobis præterquam quod accepistis, anathema sit 432 1.
Quia Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera 447 4.
Æmulantur vos nõ bene, sed excludere vos volũt 414
Si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest 221. & 276 5.
Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem 12
Qui autem conturbat vos portabit iudicium, quicunque est ille 588

ad Ephesios

Et quum mortui essemus peccatis nostris, conuiuificauit nos Christo 489 2.
Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis 499 4.
Calciati pedes in præparatione euangelii pacis 225 6.

ad Philippenses.

Coarctor autem ex duobus, desiderium habens dissolui, & cum Christo esse 199 1.
Et pax Dei quę exuperat omnem sensum custodiat corda vestra, & intelligentias 12 4.

ad Colossenses

Nemo vos decipiat, volens in humilitate & religione angelorum quę non vidit, &c. 21 2.
In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter 86

4. *Salutate Nympham, & domesticam eius ecclesiam* 109

1. ad Thessalonicenses

4. *Hoc tempus vocabitur sanctum domino, quia vocationem quæ in sanctificatione est, possidet* 555
Nolo vos ignorare fratres, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent 455
5. *Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere* 11. & 103
Non ergo dormiamus sicut & cæteri non habentes spem sed vigilemus & sobriisimus 106
Sine querela in aduentum domini custoditur 22
Sine intermissione orate 26

2. ad Thessalonicenses

3. *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & non commisceamini cum illo* 442

1 ad Timotheum

2. *Testimonium téporibus, suis in quo positus sum ego prædicator & apostolus* 360
3. *Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sicut Dei dispensatorem* 42 & 159
3 & 5. *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei curam habebit* 486 495
4. *Qui ex iniquitate facit eleemosynam notificat eius virtutem siue potentiam* 242
4. *Omnis creatura dei bona, & nihil reiiciendum quod cũ gratiarum actione percipitur* 111
5. *Quæ enim in deliciis est vidua viuens mortua est* 141
Vino modico vtere propter stomachũ tuum, & frequentes tuas infirmitates 200
Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis, temetipsum castum custodi 491

Si quis alia docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi &c. 220 6.

Radix enim omnium malorum auaritia, quae est idolorum seruitus. 466

2 ad Timotheum

In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, & fictilia, & c 119 2.

Omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persequutionem patiuntur 149 3.

ad Titum

Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed polluta sunt eorum mens, & conscientia 354 1.

Qui sanctificat & qui sanctificantur ex vno omnes 492 2.

Propter quod debuit per omnia fratribus similis esse, vt misericors fieret 53

Christus vt filius in domo sua, qua domus nos sumus 187 3.

Qui enim ingressus est in illam requiem requieuit ipse ab omnibus operibus suis, quemadmodum & a suis deus 554 4.

Omnis enim qui lactis est particeps expers est sermonis iustitiae 169 5.

Si enim esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera 166 8.

Si enim sanguis taurorum & hircorum & cinis vitulae aspersus coinquinatos sanctificat ad emũdationem carnis, quanto magis sanguis Christi? 32 9.

Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos 113 10.

Habentes fratres confidentiam in introitu sanctorum in

sanguine Christi 57

11. *Crede e enim oportet accedentem ad Deum, quia est* 26

13. *Habemus altare de quo edere non habent potestatem, si qui tabernaculo deseruiunt* 61 & 567

vlt. *Ideo & Iesus vt sanctifica et plebem, extra portam passus est* 63

Iacobi

1. *Beatus vir qui suffert tentationem quia cum probatus fuerit, &c.* 294

2. *Si introierit in conuentu vestro vir, aureum annulum habens, in veste praclara, &c.* 441

3. *Quae autem desursum est sapientia, primum quidem benigna est* 59

4. *Ecce nunc qui dicitis, hodie & crastino ambulabimus in illam ciuitatem & negociabimur & lucrum faciemus* 135

5. *Infirmatur quis in vobis, conuocet presbyteros* 25

1. Petri

2. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, &c.* 9

1. Ioan.

2. *Et vos vnctionem habetis a sancto, & scitis omnes* 9

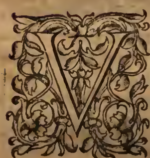
3. *Et coram ipso suadebimus corda nostra, quia si reprehendit nos cor, &c.* 7

5. *Tria sunt quae testimonium prabent & tres vnum sunt spiritus sanguis & aqua* 174

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM, IN LEVITICVM

Præfatio

VENERABILI diacono EVTYCHIANO, peccator Christi seruus ISYCHIVS, presbyter in Christo salutem. Calamum pro tuba conduxisti spiritui, & pinguem atque altam terram, multaque aratra ad culturam habentem necessaria, bidentem qui vix harenam valeat effodere præcepisti. Cur autem hoc? si quis eorum qui consueuerunt talia interrogare te interroget: tacebis forsitan ipse, quum nimis difficilis sit, & obdura inquisitio. Doctorem autem tuum Paulum exhibebis, pro te quod interrogatus es interpretantem: Vt subli-

mitas sit virtutis dei, & non ex nobis. Sed quid hoc sit, ipse rursus interpretatus est planius: Et sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. Quomodo, aut vbi sit, & apud quos habitet, ipsius demonstrat dei bonitas, quando Paulo auferri stimulum carnis suæ, & colaphizantem satanæ angelum discedere à se roganti, dicebat: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Hoc ergo credens debere me facere quę alii non fecerunt: præcepisti vt Leuitici libri spiritalem intentionem per ordinem interpretarer, defenderemque literam multis aduersariorum accusationibus subiacentem, ad altiorem eam intellectum deducẽdo. Facerem autem hoc, non quemadmodum olim quidam rara quædam capitula excerpentes, sed omnia per ordinem vsque ad finem discutiens. Quod quam sit dificile, ex hoc vno perparuo, quantum ad cunctum prædicti libri contextum tanta varietate plenum, cognosce capitulo. Eum qui sacrificium pacificorum, seu salutare offeret: siquidem pro gratiarum actione offe-

ret, in die qua obtulerit, ait, comedetur, non remanebit ex eis vſque mane. Quod ſi voto vel ſponte quiſquam obtulerit hoſtiam, eadem die qua obtulerit, ſimiliter edetur, necnon ſequenti die. Quum ergo eiuſdem generis, ſicut apparet, ſacrificia ſint, vtrũque enim pacificorum, ſeu ſalutare, ait: ex eo quidem quod eſt gratiarum actionis ſeu laudationis, in mane relinqui non præcepit: illud autem quod eſt ſpontaneum, veſci præcipit & in craſtinum. Equidem ſi malũ erat ſeruari de ſacrificio in craſtinum, nec de aliquo eorum hoc debuerat præcipi: ſi vero bonum, debebat in vtroque ſanciri. Similia autem his, & per omnem quodammodo contextum legis huius inuenies egiſſe per ſpiritum legislatorem, id eſt præcipientem quæ vetuerat, rurſusque prohibentem quæ pridem præceperat. Quod & nimis obſeruantiam reprehendit literæ, oſtẽditque conſiderationem neceſſariam eſſe ſpiritalis intelligentię: necnon euangelicam defendit, prædicationem, prohibentem quædam de his quæ videntur legi, ſecundum literam intelligi ſiue agi, & vnum eũdemque eſſe legislatorem demonſtrat noui ſimul ac veteris teſtamenti, dum ex au-

Præceptorũ dei diuerſitas facit, vt allegoriis quisque pacto opus ſit.

toritate siue potestate quæ vult nunc præcipit, nunc autem prohibet. Nihil autem sibi contrarium iubet, licet præcipiat ea quæ pridem prohibuit, & prohibeat quæ olim præcepta sunt. Sed & nimis sancit conuenientia, sit sit à quo eius intelligi possit intentio, & ad quem finem respiciant eius statuta sentiri. Sed quia mihi de his verbum dari in apertionem oris, in omni patientia, & obsecratione fecisti: quemadmodum Ephe-
Ephe. 6 siorum ecclesiam Paulus orans deprecatur, vt fiat oblatio verbi mei acceptabilis, non solum in Hierusalem, sed & in omni terra in qua deo annuente defertur, vt glorificetur Christus, qui stulta mundi, & infirma, & ignobilia, & ea quæ non sunt, elegit: sicuti & me ab omni iustitia destitutum, & à sapientia alienum, non idoneum ne seruum inutilem nominari, sed propterea modicam quandã gratiã consecutum: vt ea quæ apud homines impossibilia sunt, possibilia apud deũ appareant, quũ eius sapientiæ homines deseruiunt imperiti. Quod autẽ argumentũ
Leuiticus qua de causa sic dictus huius libri, de quo loquimur sit, ipsum inquirere scriptorem oportet: ea enim de quibus sancire disposuit, breuiter instruere legentes volens, Leuiticum hunc, sicut cer-

nimus, appellauit : appellationem adinueniens, quæ vno eodemque tempore, omne huius libri manifestaret argumentum: quia Leui tribus sacri tabernaculi ministeriũ sortita est, in quo oportebat sacrificia, fructuũque primitias, & primogenitorũ oblationes secundum legem offerri, celebrari, etiãquascunque lex in immundis ex qualibet causa emundationes præcipit, exhiberi: hæc præsens liber continet, aliaque quæ huiuscemodi sunt eruditioni cõiuncta. Siue enim festiuitates dixeris, siue ciborũ differentias, quæ quidẽ eorum munda, quę autẽ oporteat dici immunda, siue nuptiarũ illicitarum, siue sacrificiorũ maculam habentium prohibitio, tam altaris sanctificatio, ad Leuitas pertinẽt & hæc & quæcunque alia præsenti lege cõscripta sunt. Sed vt nõ superfluum dinumeremus singula, faciemus exordiũ : illud præ omnibus sermo eos qui hæc lecturi sunt cõtestatur, quod necesse sit interpretationẽ ad anagogen trahi, & auditũ ab humilibus ad sublimiora transferri, spiritaléque intelligentiã in litera perscrutari. Neque enim hoc contradicit legi, sed imo magis defendit & confirmat legẽ: quia nec contra eam, sed potius resistẽtibus pro ea pugnare suscepimus.

Anagoge.

Anagogē vocat omnē sensum præter literalē vt Hieron.

Manifestum est autem hoc, ex eo quod inimici legis maxime eam in multis nihil iuuantem, & inutilem accusant: sed nos huius maximam vtilitatem, per intelligibiliū anagogen ostendimus. Nec enim reprehendere quis anagogæ interpretationes, nec intellectuum considerationem, nec literæ præsumat explanationem, neque noster quispiam, neque alienus. Nam noster quidem testimonia aperta istiusmodi expositionis multa habet, atque differentia: veluti Christi parabolas, in quibus agrum mundum, agricolam se, semen bonum iustos, zizania malignos, messores angelos, inimicum superseminantem tritico zizania, diabolum exponens, vnumquodque prędictorum appellauit. Quid ergo incongruum, si quis etiam nunc præsens legis negotiū exponens, bouem dicat esse hominem qui operatur iustitiā, ouem simplicem & innocentem columbam, aut turturem: viuentes sublimius, contemplationique vacantes Sed ne Iudæus quidem contradicere huiusmodi legis interpretationi poterit, nunquid non Hierusalem leænam Ezechiel propheta appellauit? catulum autem eius Heliachim, qui ductus est in Ægyptum?

Allegoriæ necessaria, addit Hieron. vbi non agitur de præceptis vitæ.

Bos.
Ouis.
Columba.
Turtur.
Ezech. 19

Alium rursus catulum Ioachim, quem in vinculis, siue vt LXX. ædiderunt; in cauea Nabuchodonosor Babyloria perduxit. Quia autem intelligitur aquila magnis alis, quid inaures, & discriminalia. Hyacinthus & byssus, & alia quibus Hierusalem deus, secundum quod ait hic ipse propheta, vestiuit? Quid autem & later, in quo ciuitatem depinxit? quid ferrea sartago? quid panis quem de tritico, & ordeo, & faba, lente, milio, & vicia, deo iubente comedebat. Quia non solum ea quæ in parabolis dicta sunt, sed & ea quæ secundũ historiam sunt, ad sublimiorem intellectum per allegoriam duci oporteret, aperte Paulus, & sine aliqua dilatione Galatis scribens, ait: Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis? scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, alterum ex libera. Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est, qui autem ex libera, per repromissionem, quæ sunt per allegoriã dicta. Quique hoc dicens, illico allegoriam exhibuit, ait enim: Hæc sunt duo testamenta, vnum quidem de monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar, & reliqua quæ sequũtur. Sed nunc & hæc eo modo ad allegoriã

Galat. 4

quo reliquas scripturas, trahi oportet: nec quemadmodum illæ, quæ cum magnam ex semetipsis habeant vim, maiorem tamẽ per contentionis interpretationem susci-piunt vtilitatem, ita & præsens sanctio, parua mihi & minima, & vt credendũ est nec reticendũ: inutilis vel fortassis etiam noxia est hic litera, si spolietur spiritali intelligẽtia multis emergentibus ipsius literæ, & variis reprehensionibus, sicut in subsequẽtibus reperiemus, nisi quis ad sublimiorem interpretationem confugiens, ex ea quemadmodũ pro litera satisfacere possit, exquirat. Propter quod & bonam legem, seu mandata, & non bonam per prophetam Ezechiel deus appellauit, dicens: Eieci eos de terra Ægypti, & eduxi in deserto, & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostẽdi eis, quæ faciat homo & viuat in eis. Ecce bona & valde bona intantum vt vitam præstent custodientibus ea. Sed quædam de Iudæorum infidelitate cõmemorans, vide qualia rursus de his mandatis subdidit: Et ego eis dedi, inquit, mandata non bona, & iudicia in quibus non viuent. At quomodo possunt bona hæc esse, & non bona? Aut quomodo nunc præbent, nunc autem non præbent vitam? Aut certe

litera cortex excutiendus est.

Ezech. 20

quis ita secundum eum custodit, secundum quem a legislatore descripta sunt, videlicet spiritum? spiritus enim est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: ipse in eis viuit. Qui vero carnaliter *Ioan 4*
accipit, recte non bona sentit diuina iudicia quippe nec intelligit, nec eis vtitur bene. Vnde ea quæ bona sunt, recte ei non bona *Sacrificia*
fiũt, nec viuit in eis: nam primũ quidẽ igno- *quare deus*
rant vitã, quæ in eis abdita est, deinde non *Iudaeis prae*
semper, sed certo tẽpore legislator voluit su *ceperit.*
perficietenus custodiri, vt astringeret Iudęorum duram ceruicem, grauiorique egentẽ iugo. Propterea populũ eum duræ ceruicis Prophetæ dicũt. Esaias autem non tantum *Esaiae 15*
duræ ceruicis, sed vitulam consternantẽ Iudæorũ populum appellauit. Quę autẽ con- *Osee 10*
sternans est, si ita susceperit iugũ, nullo modo domatur. Et rursus: Effraim vitula docta diligerę triturã, transibit super pulchritudinẽ colli eius. Per collum obedientiam significans, in quo iugum legis superimposuit, vt humiliatus populus libenter euangelicum iugum, vtpote leue suaueque susciperet. Sed iam tempus est vt ipsam legis proponamus literam.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM,

In Leuiticum, Lib. I.

OCAVIT autē Moysen, & loquutus est ei dominus de tabernaculo testimonij, dicens: Loquere filiis Israël, & dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hostiam domino de pecoribus id est de bubus, & ouibus offerens victimas.

Quod non diligens deus sacrificia, ea quæ sunt de sacrificiis Iudæis præceperit, demonstrat Esaias dicens: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit dominus, plenus sum holocausto arietum, & adipe pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum & hircorum nolui. Cùm veneritis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Ergo quodammodo hoc quod de sacrificiis præceperat, abnuit. His similia & Amos dicit: Nunquid victimas & sacrificia obtulistis mihi in deserto xl. annis domus Israel? Atqui frequenter obtule-

Esa. 1.

Amos 6.

rant: ſed ob hoc quod nimis diſplicebant ei, ea quaſi non oblata reputabat. Eadem & Hieremias propheta ait: Hæc dicit dominus exercituum, deus Iſrael: Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes: quia non ſum loquutus patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum. Sed inquies: Hæc de quibus loquimur ipſe mandauit qui & negat, & cur negat, quæ mandauerat? Cur? quia intentionem datoris hi qui acceperũt tranſgreſſi ſunt. Cum enim ſubtilis eſſet, & valde ſublimis lex, & cum propterea abſconſa eſſet in ſuperficie literæ, quatenus perſcrutantes eam diſcerent, cum prius ſuos emendaſſent ſenſus: erant enim craſſioris atque duri cordis, & necdum legem dei intelligere valentes, in ignorantia remanſerunt. Quum autẽ maxima diſtrictione verborum legislator vtatur, nunc etiã ab ipſa eſt orſus. Exordium in æditione lxx. incipit ab ea parte orationis quæ eſt coniunctio, quam conſueuimus in medio ordinis ponere verborum, vt præcedentibus coniungat ſequentia. Ipſum quippe libri huius initium termino præcedentis coniunxit, qui appellatur Exodus, in quo Moyſes tabernaculum erexit, cui recte præſentia cõiunguntur, cùm vnius eiuſdemque* diei, in vtroque contineatur opus. Sed & liber Numeri, quia nihil medium inter eum & leuiticum appellatur, ſimile habet & ipſe procemium, ait enim: Loquutuſque eſt dominus ad Moyſen in deſerto Sinai, in tabernaculo fœderis, prima die mẽ-

Margin notes: Hiere. 7. (beside "tuum, deus Iſrael"); alias dei. (beside "iunguntur, cùm vnius eiuſdemque* diei")

ſis ſecundi, anno altero. Nihil ergo poſt hiſtoriã Leuitici libri, ante hiſtoriam vero Numeri, populus Iudæorum egit, neque enim locum mutauerat quia necdum tabernaculum dedicarant, nec tempus multum prçterierat. In primo quippe menſe ſecundi anni, eiuſdem menſis initio agi cæperunt. In Exodo autem & Geneſi, quia tempus multum mediũ, Ioſeph mortis, & egreſſionis filiorum Iſrael tranſcurrerat, non ſimiliter in eiſdem libris cæpit. Non enim Et coniunctionis, ſed opportunum diſpenſationi eorum quæ ibi ſcripta ſunt, ponit exordium. Ait enim ſic: Hæc ſunt enim nomina filiorum Iſrael, qui ingreſſi ſunt in Ægypto cum Iacob, ſinguli cum domibus ſuis. Sed ſine dubio obiiciet quiſpiam: quamobrem libri legis diuiſi ſunt quum non diuiderentur, ſicut prædictum eſt, tempore? Sed hoc ideo, vt non faſtidium legentibus libri faceret amplitudo: libenter enim negociatores pelagus viaſque diuidũt, ipſum quodãmodo arbitrantes diuidere ſe laborem. prçterea ſecundum lxx. nõ vocari, ſed reuocari Moyſen ſcriptum eſt, ſicut quando idem ſecundum lxx. Beſeleel tabernaculum ſecundum figuram, quæ oſtẽſa eſt in monte, facere præcepit. Ait enim: Dixitque Moyſes filiis Iſrael: Ecce reuocauit deus ex nomine Beſeleel filium Hor de tribu Iuda, & impleuit eum ſpiritu ſapientiæ. Ergo & nunc aliorum intelligibilium quorundam, & rationabilium ſacrificiorum imaginem, deſcribere dominus Moyſen præcepit, & apertiſſime hæc quæ dicitur reuocatio, diſpenſationem quãdam

Leuiticus & Numerorũ liber cohærent.

Numerorũ liber quamobrem ſit à Leuitico reuulſus

Exod. 31.

verborum, vel rerum, ad superiora respicientium innuit. Sed vnde ad eum dominus loquitur? De tabernaculo scilicet testimonii. Primum quidē de cælo, quia in ipso habitare deus affirmatur. Deinde tabernaculum testimonii præsentem scripturam intelligimus: quoniam quasi tabernaculum quoddam erat, quum ea quæ dicebantur, imagines siue figuræ sequentium mysteriorum essent, propter quod tabernaculum testimonii dicebatur. Horum autem sermonum tabernaculum, testimonium futurarum rerum est, indubitabilem eis fidem pręstās. Quid autem dici, aut ad quos iussit? Ad filios videlicet Israel, de quibus eum qui voluntaria dona offerebat, de bubus, vel de ouibus offerre præcepit: ex vtroque animali vel iumento, similem designans hominem, qui nihil acuminis, neque ad virtutem, neque ad maliciam habet, sed trahitur ab alio: tales sunt boues & oues, nimis enim ad manum sunt consueta animalia, & eos qui ita trahunt facile sequentia. Et propterea non omnium hæc munera, sed Iudęorum solummodo esse possunt illi enim etiamsi virtutis aliquid non operantur, sufficit eis minime inique operari. De quibus Dauid dicebat: Homines & iumenta saluos facies domine: primum ordinem hominibus custodiens, deinde concedens etiam reliquis salutem. Quod autem hominem istum de quo nunc sermo est, legislator appellauit: ait enim, homo ex vobis: non hoc admireris, possibile est enim eundem & hominem appellari, & quæ iumentorum sunt agere. Demonstrat autem hoc idem

Tabernaculū testimonii est scriptura diuina.

Offerre de bobus & ouibus.

Psalm. 35.

Dauid propheta dicens: Et homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Verum quia intelligibilem quendam Israel didicimus, eumque intelligibilem circuncisionem venerantem, quemadmodum Paulus ait: Non enim qui in manifesto Iudæus, nec ea quæ propalàm in carne est circũcisio, sed quæ in occulto, & quæ circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est, ei spiritaliter prædictam legis sanctionem coaptemus

Psalm. 48. *Rom. 2.*

Si eius holocaustum fuerit oblatio ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi dominum.

Quia sacrificia deus à nobis pro nostra salute vult, non ipse ea opus habens, satis nos Paulus commonefacit, ait enim: Obsecro itaque vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placẽtem, rationabile obsequium vestrum. Ergo placẽs sacrificium deo, corporum nostrorum mortificatio est: simul enim in eo lucramur, & quod à peccato abstineamus, & quod virtutes acquirimus. Sed quia ipsa corpora quidam plenissime, aliqui autem ex parte mortificant, secundum conditionem conuersationis, & modum vitæ in qua degunt, quum hi quidem vt perfecti sapiunt, alij vt paruuli, ea quę omnimoda est renunciatio seculi, & voluptatum plenissima abnegatio, holocaustum dicitur: totum se enim quis deo per intelligibilem ignem spiritus offert, non iam terrenus, sed spiritalis, & quodam-

Roma. 12. *Sacrificia Christianorum.* *Holocaustũ enim tanquã soli deo sacrũ semel in ignẽ conijciebatur quod secus fiebat in aliis hostiis quarũ partes ad sacerdotes perueniebant.* *Declarat hoc Eucherius in paralip.* *Act. 15.*

modo cælestis effectus. Si ergo hic operator fuerit iustitiæ legis, quæ secundum literam est: bos vero similiter nominatur, quia ipsum animal iugum portat terrenorum operum, iugum autem est & lex. Sic enim Petrus, quum in Hierusalem concionaretur appellauit, dicens: Quid tentatis dominum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? Testis est autem & Paulus de hoc animali loquens, commemorans nanque
1. Corinth. 9. mandatum legis ait: Non alligabis os boui trituranti. Quod vide quemadmodum interpretetur, Nunquid de bubus cura est deo: an propter nos hæc dicit? quia debet in spe qui arat arare, & qui seminat in spe fructus colligendi. Masculũ
Masculũ munus quid sit. vero esse munus, siue oblationem, & immaculatum vult. Masculum quidem, vt nullatenus mãdatorũ effœminetur, siue emollescat operator. Immaculatum vero, siue purum, vt nequaquam iustitiæ iniquitatem permisceat, nec simulatio-
Tabernaculũ testimonii. ne virtutem commaculet. Sed ad ostium tabernaculi testimonii, siue secundum. LXX. ad tabernaculum testimonii iussit munus offerri. Tabernaculum autem testimonii hoc loco, non solum cæli, illic quippe nostram oportet esse conuersationem, sed & conscientia nostra intelligitur, in ea enim cogitationes habitant, quæ testimonium pro nobis aut contra nos reddituræ sunt. Ad placandum sibi dominum. Secundum LXX. autem, esse hoc & acceptum dicit. Cui autem? Offerenti videlicet, & oranti in conspectu domini. Si enim acceptum nobis vere fit, & cor

nostrum recte iudicans, nullique adhærens passioni, probauerit munus esse ad suscipiendum dignum, tunc orare in conspectu domini, id est remissionem nobis in conspectu domini possumus obtinere, ad cor enim inclinatur deus. Secundum quod scribens Ioannes theologus nos docuit: Et coram ipso suadebimus corda nostra: quia si reprehendit nos cor nostrum, & scimus quia maior est deus corde nostro, & cognoscit omnia. Dilectissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, confidentiã habemus ad deũ. *1. Ioan. 3.*

Ponetque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit atque in expiatione eius proficiens.

Quod nos hostiam dicimus, græce dicitur χάρπωμα quo specialiter intelligibile holocaustum significatur: quia omne mandatum fructificat, quod per spiritalem conuersationem efficitur holocaustum. Propter quod & manum in caput hostiæ ponere eum qui offeret iubet, vt caput quidem hostiæ hoc loco initium prædictæ conuersationis intelligatur. Qui autem offeret eam, ipse sibi causa huiusmodi promissionis approbetur, vtpote sponte ad hanc veniens, donum quippe offeret: omne autem donum voluntarium est. Ergo si promissionem suam trãsgressus fuerit, semetipsum quum pœnas luit accuset. Sic autem ei acceptabilis erit, & ad expiationem proficiens, quando prædicauerit & confitebitur, & positionem manus manifestauerit: quæ quia spontaneo motu, & non necessitate compulsus, nec exactus hoc obtulit sacrificium. *Manum super caput hostiæ ponere.*

Immolabitque vitulum coram domino, & offerent

filii Aaron sacerdotis sanguinem eius, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Detractaque pelle hostia artus in frusta concident, & subiicient in altari ignem, strue lignorum ante composita, & membra quæ cæsa sunt desuper ordinantes caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori, intestinis & pedibus lotis aqua: adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem domino.

Multum laboriosa est lex, & spiritalem considerationem propter hoc habens necessariam, vt nõ superflue legislator subtilitate hac irrationalis hostiæ vsus esse videatur. Illud ergo in primis intende, quia vitulum coram domino præcepit occidi, vt non solum propriam conscientiam, conuersationemque nostram offeramus deo, sed quemadmodum placet ei, etiam corpus mortificemus, non ad inferiorem gloriam, sed ad superna intendentes, hoc est enim coram domino. Sed qui sunt qui hunc sanguinem offerunt? Filii videlicet Aaron sacerdotis, ipsi enim & occidunt. Equidem is qui oblationem offeret, sine nomine & non designate expressus est. Filii autẽ dicuntur Aaron, immolãtes quod oblatum est, & sanguinem offerentes: quia oblationem quidem adducere, id est promittere, quorumlibet est: implere autem promissa, quod occisio bouis ipsius docet, & sanguinis effusio, nõ quorumlibet, sed illorum qui filii Aaron reuera sunt, vtpote habentes in semetipsis sacerdotii dignitatem. Aaron enim arca vel montanus interpretatur. Ergo quisquis semetipsum templũ dei, & templum excelsum ædificauit virtutibus,

Coram domino quid.

Filij Aaron.

hic filius Aaron vere dicitur, ſed & ſacerdos. Si enim ab vnctione ſacerdos agnoſcitur, vtique vncti & nos propter myſticum chriſma quod in nobis eſt, dicimur. Ergo & nos ſacerdotes ſumus ſi cuſtodierimus dignitatem vnctionis, de qua & Ioannes dicebat: Et vos vnctionem habetis à ſancto, & ſcitis omnes. Sed & Petrus nos ſacerdotes appellauit, ait enim. Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. hi ſanguinem fundunt per altaris circuitum, quod eſt ante oſtium tabernaculi. Per ſanguinem animam hic intelligi dubitandum non eſt, quum ipſe legiſlator paulo poſt dicat: Sanguinem non comedetis in habitationibus veſtris, quia anima carnis in ſanguine eſt. Oportet ergo nos non parcere animæ, vnde dominus ait: Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Hoc eſt ſanguinem fundere. Fundit autem in altaris circuitu, videlicet in vnigeniti corpus: hoc enim reuera altare dicitur, quo modo ſicut omne ſacrificium ſuper altare à ſacerdotibus miniſtrantibus ponitur, ſic omnem animæ virtutẽ in corpore domini, id eſt ad eius imitationem ſacerdotes operantur. Hoc altare Moyſes ſignificans, dicebat: Altare de terra facietis mihi. De noſtra enim terra, id eſt conſperſione ſiue maſſa, corpus dominicum factum eſt. Et rurſus ipſe: Quod ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus: ſi enim leuaueris cultrum tuum ſuper eo, polluetur. Neque enim ſecta, neque dolata ab hominis manu eſt Chriſti caro, de qua Daniel dicebat:

Sacerdos à myſtica vnctione.

1. Ioan. 2.

1. Petri 2.

Matth. 10.

Exod. 20.

Daniel. 2.

Abſciſus eſt lapis de monte ſine manibus. quia ſine complexu viri & mulieris conceptus eius proceſſit & partus. Bene autē addidit: Et quod eſt ante oſtium tabernaculi teſtimonii in circuitu vt in omnibus quidem eum imitemur: ante oſtium autem tabernaculi, vt oſtium, doctrinā apoſtolorum intelligamus. Per ipſam enim nobis fit introitus in cęleſte tabernaculum, in quo habitare deum ſcriptura teſtatur: quod manifeſtat Eſaias dicēs: Reſpice de cælo, & vide de domo ſancta glorię tuę. Quod autem oſtium apoſtolorum doctrina eſt, apertiſſime Paulus oſtendit, dicens: Oſtium enim apertum eſt magnum & euidens, & aduerſarii multi, oſtium doctrinā quæ ducit ad ſcientiam dei, dicens, cui omnimodo qui diuerſa docent, obuiant. Nihil autem mirum eſt, ſi cum dominus oſtium ſit appellatus ſimiliter appelletur quam ipſe impertitur apoſtolorum doctrina. Sic ſacerdotes miniſtrare oportet. Detrectaque pelle hoſtiæ, artus in fruſta concidere, & pellem quidem detrahere, vt diuitiis, aliiſque omnibus ſecularibus quibus circuntegimur, expoliemur. Propter quod de Iob diabolus dicebat, Pellem pro pelle, & omnia quæcunque habet homo, dabit pro anima ſua. Concidere autem, vt per partes parteſque noſtra conuerſatio approbetur, quia & Chriſtus, ſicut ait paulus, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri augmentum corporis facit in ædificationē ſui in charitate. Tunc ergo filii Aaron ſacerdotis.

Qui antē hi ſint ſupra diximus. Subiiciēt altari ignē)

Oſtium doctrinā Apoſtolorū ſignificat.

1. Corint. 16.

Iob. 1.

Ephe. 4.

Vtpote ministrationem spiritus plenissime va
lentes accendere. Et quomodo habebimus ignẽ
qui minime extinguatur? Struem lignorum cõ-
ponentes, scilicet sanctarum scripturarum me-
ditationes atque doctrinas, per has enim nutri-
tur spiritus dei, & cõtinue accenditur, vt tur-
binibus aduersarum potestatum extingui non
possit: propter quod & Paulus dicebat: Spiritum 1. Thess.5
nolite extinguere, prophetias nolite spernere.
Nec mirandum est, si ligna sanctarum scriptura
rum doctrinas docuimus, quum legerimus in
epistola ad Corinth. ligna, fœnum, stipulas, ma- 1. Cor.3.
las actiones vel doctrinas significatas. Sed ligno Hiere.17.
rũ alia quidem sunt fructuosa, nam Hieremias de
eo qui confidit in deo dixit: Et erit quasi lignum
quod transplãtatur super aquas, quod ad humo-
rem mittit radices suas. Quod autem per ligna
fructifera, recte meditatio sacrarum scriptura-
rum intelligatur, aperte nobis Dauid demon- Psalm.1
strat: de eo enim qui in lege domini meditatur Psal.103.
die ac nocte, Erit ait, sicut lignum quod planta-
tum est secus decursus aquarum, quod fructum
suum dabit in tempore suo. Sed & exultabũtur,
inquit, omnia ligna syluarum à facie domini,
quoniam venit. Gaudent enim hi qui diuinas
scripturas meditantur, quando eum venisse, qui
in eis & per eos prophetatus est, cognouerunt.
His iussit imponi concisiones membrorum, ca-
put & cũcta quæ adhærent iecori: Vel sicut lxx.
caput & adipes. Nos vero per concisiones ani- Concisio
mam & corpus intelligimus, quum enim vnius
sint animalis, secundum operationes passionum

Galat.5. inuicem ſibi aduerſantur, dicit enim Apoſtolus Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus aduerſus carnem: Hæc enim inuicem ſibi aduerſantur. Propterea Abraam quum offerret ſacrificium deo, diuidens vaccam & capram, & arie-
Geneſ.5. tem, diuiſiones contra ſe altrinſecus poſuit. Ca-
Eſaiæ 1. put autem omnis rationalis animalis mens dicitur, propter quod Eſaias dixit: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Compati enim ſibi nimis hęc inuicem dicuntur & rationale noſtrum, vtpote in vtroque habitans, vtriuſque fouetur ſalute. In vtroque autem habitat, in corde ſcilicet & in cerebro, quia mentem non diuidit, quia non oportet mentem ſobriam diuidi, ſed ipſam à pace dei cuſtoditam, ſicut ait Apoſtolus: Et pax dei quæ exuperat om-
Philip.4. nem ſenſum cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras: colligere oportet in vnum corporis & animæ motum. Adeps autem à diuiſionibus non ſine cauſa ſeparatur, quum æſtimari oportet, quia vtpote qui in ipſis eſt, cũ ipſis deberet offerri, ſed quia pinguiſſima pars, & nimis craſſior omnis animalis adeps eſſe dicitur, ex ipſo autem nobis deſideriorum exurgunt atque commouentur appetitus: quod manifeſtum eſt ex eo quod ſuperiacet renibus & inguinibus, quæ organa ſeu inſtrumenta eſſe ſeminum commixtionumque putantur, offerri hũc à diuiſionibus iusſit, nec enim aliter poterat ſolum offerri. Auferri autem, vt diſcamus deſideriis non corporaliter neque animaliter vti, ſed ſpiritaliter, vt

ſola ſpiritalia deſideremus, & omnem appetitũ in eis, & vſque ad eam extendamus, quia & animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus, ſtultitia eſt enim illi. Ergo animalem dicere Paulus videtur eum qui non multum de carnalibus cogitat: & ideo carnalis non eſt appellatus, ſed animum erga vana deſideria, & quæſtiones occupat. Verbi gratia in menſuris cęli, & aſtrorum numeros, & ſimilia philoſophantes, qui forinſecus magnum videtur erga animam ſtudium impendere. Propter quod & eorum ſapientiam animalem, diabolicam, terrenam; non autem de ſuperioribus deſcendentem ex quibus deſcendit ſpiritus, Iacobus appellauit, quibus ſtultitia eſt ea quæ ſunt ſpiritus, non enim ea poſſunt intelligere, quia ſpiritaliter non examinant. Ergo intelligibilem adipem, id eſt omne noſtrum deſiderium, ſeu appetitum vacare circa ſpiritum iubet, & propterea non cum diuiſionibus, ſed per ſe offerri. Veruntamen & diuiſiones, & caput, & adipem, ſuper ligna quibus ignis ſubiectus eſt, quæque ſunt ſuper altare, imponere iubet: vt omnem noſtrum hominem ſcripturis ſpiritalibus, quæ de intelligibili altari corporis domini dictæ ſunt, coaptemus, ſecundum eius viuentes ſeu conuerſantes imitationem.

1. Cor. 2.

Animalis homo quis in Paulo intelligatur.

Adeps bellu inam hominum partem ſignificat.

Inteſtinis autem & pedibus lotis aqua.

Quod LXX. ædunt. Ea quæ ſunt in ventre, & pedes aqua lauent. Per ea quæ in ventre ſunt, abditas & latentes cogitationes ſignificãtes in ventre animæ, quia venter animæ cor eſt. Vnde Hieremias dicebat: Ventrem meum, ventrẽ meum

Hier. 4.

doleo, quem ventrem ipse subinfert: Et sensus cordis mei conturbati sunt, pedes autem actiones, quia prophetæ præsens seculum viam appellare consueuerunt, ita vt Dauid diceret: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini, id est qui in lege domini operantur. Vult ergo nos simul cum actionibus, & cogitationes diluere aqua, siue baptismi, siue fletus, quia & de cogitationibus rei in iudicio tenemur. Si enim qui irascitur fratri suo sine causa reus est gehennæ, ita autem animæ est motus, non debet hic ex actione iudicium? Sed quum tanta dixisset, legislationem suam ad vnum breueque conclusit. Ait enim.

Psal. 118.

Matth. 5.

Adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem domino.

Ergo quando sacrificium nostrum holocaustum fit, tunc domino odor suauitatis incenditur: & quando omnia super intelligibile altare obtulerimus, imitatores Christi secundũ possibilitatem effecti, & ad ipsius imitationem nostram vitam, seu conuersationem coaptantes. Hoc enim esse altare superius ostendimus.

Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris holocaustum, agnum anniculum & absque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem coram domino. Sanguinem vero illius fundent super altare filii Aaron per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia quæ adhærent iecori, & imponent super lignis quibus subiiciendus est ignis: intestina vero & pedes lauabuntur aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocau-

stum & odorem suauissimum domino.

Eadem etiam nunc paucis immutatis dicit. Illud autem intelligere oportet eumqui subtiliter verba legis inuestigat, quia non solum de bubus, sed & de ouibus præcepit Israelitam offerre holocausta. Ergo non solum qui legis mandata operatur, hunc enim esse bouem, vtpote operatorem diximus, sed & quilibet simplex, & sine malicia, cui comparatur ouis, dicente Hieremia: Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui. Ergo & ipse semetipsum holocaustum deo offerre poterit, Veruntamen quum ouium memoriam fecisset, ait enim: Si autē de ouibus est oblatio subintulit aliud animal, id est caprarū. dicit enim sic, De ouibus & de capris. Quanta autē inter capras & oues differentia sit, apertissime nos dominus Iesus docuit dum de consummatione seculi narraret: qui dum oues à dextris statuisset, benedictionem eis iustorum subdidit, hœdos autem à sinistris, contra quos sententiam illam terribilem peccatorumprotulit. Sicut ergo licet non solum de ouibus, sed & de capris offerri, & oblatio de pecoribus dicitur: sic & eum qui ex peccatoribus est, possibile est simplicitati operam dare, & quasi ouem factum, conuersationem sua m in holocaustum offerre deo: quia enim nihil impedit ad adipiscendam iustificationem peccatorem quempiam fuisse, quamuis hoc Iudæi non putarent. Audi qualia per Ezechielis prophetiam dixit: Quum enim in multis inuectus fuisset contra iniustum, & dixisset, morte moria-

Hier. 11.

Matth. 25.

Ezech. 18.

tur, ſanguis eius ſuper ipſum erit: hæc etiam ſubdidit. Quod ſi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit, non fecerit ſimile eis, ſuper montes non comederit, & oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, & vxorem proximi ſui non violauerit, & alia his ſimilia, in quibus finem hunc addidit, hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet. Et dicitis: Quare non portabit filius iniquitatẽ patris? Sic Iudæi neceſſe eſſe filium quaſi hæreditario iure, in patris ſuccedere peccato arbitrabantur. Sed quamobrem oues, & capras ad latus altaris, quod reſpicit ad Aquilonem, coram domino præcepit occidi, quum non ita de bubus præcepiſſet, ſed coram domino ſanxiſſet immolari? Videntur enim verba ipſa contrarietatem quandam habere atque differentiam: quia quum ſit ſacrificium holocauſtomatis vtrunque differentia his diſtribuit loca. Non eſt ergo ignorandum, quia quantum ad ſuperficiem literæ, eundem in vtriſque locum legislator ſignificauit. Holocauſtomatum enim altare, ante tabernaculum conſtitutũ ex latere erat ianuæ, vt non ſanctorum miniſtrantibus obſtrueretur introitus, ſicut in Exodo de eodem dicitur: Et impoſuit velum ianuæ tabernaculi teſtimonij, & arã holocauſtomatum poſuit circa oſtium tabernaculi teſtimonii. Quæcunque ergo ad ſacrificium offerebantur, ex latere altaris ab Aquilone ſtabant, & ſic coram domino ſacrificium celebrabatur, id eſt in conſpectu ſanctorum: faciẽ enim domini appellat ſancta ſanctorum, quia in ipſis

Filij non ſuccedunt peccatis parẽtum.

Exod. 38.

Sancta ſanctorum.

de

dei habitabat gloria. Vnde nec frequenter in ipſa intrare ſacerdotem, niſi ſemel in anno iubebat. His ergo ita ſe habentibus differentiam dici verborum, ſicut neceſſaria contemplationi erat, oportuit. Quia enim altare diximus eſſe Chriſtum, ouium autem ſacrificium ſimplicitatem ſtudentium, non abſolute autem etiam iuſtitiam operantium, non in directum intelligibilis altaris, ſed ex latere offertur. In directum eſt enim, quia mandata perficit. Ex latere autem, quia à malis abſtinet. Quare? quia ſicut in aulam, verbi gratia, regiam melius eſt quidem per oſtium rectum ingredi: quum autem hoc non eſt facile, bonum ſit etiam per illud quod ex latere eſt introire: ſic melius eſt deo quidem per mandatorum offerri perfectionem, bonum eſt tamen & ſi per malorum ſe quis offerat abſtinentiam, deo quippe modo quolibet offerri bonum eſt. Ad latus autem altaris ad Aquilonem neceſſarie addidit, nebuloſa enim penè ſemper hæc pars eſt: obtinentur ſiquidem nebula, id eſt ignorantia, hi qui ex toto ſe innocentiæ tradunt, propterea & holocauſtum dicitur, etiam ſine operatione iuſtitiæ.

Ex latere ſacrificare.

Ad Aquilonem.

Si autem de auibus holocauſti oblatio fuerit domino, de turturibus, & pullis columbæ, offeret eam ſacerdos ad altare, & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet ſanguinem ſuper crepidinem altaris. Veſiculam vero gutturis & plumas proiiciet propter altare ad orientalem plagam: in loco in quo cineres effundi ſolent, confringetque aſcellas eius, & non ſecabit, nec ferro diuidet eam, & adolebit ſuper altare

lignis igne suppositis, holocaustum est & oblatio suauissimi odoris domino.)

Admirabilis est legalium verborum subtilitas, non solum quia differentias conuersationũ describit, sed etiam quemadmodum quasdam conuersationes secundum legem, quasdam vero super legem significet. Secũdum legem enim sunt boum & ouium, licet spontaneæ dicuntur. Secundum legem quare? Quia etsi offerre munus in potestatem offerentis dedit, nimis recte liberi quippe arbitrii deus hominem constituit, tamen quale offeratur, non iam voluntatis est, ne forte mala offerantur: necesse est ergo aut bouem offerri aut ouem, id est aut operari iustitiã, aut à malis abstinere. Dixit enim in initio libri: Homo qui obtulerit ex vobis ostiã domino, de pecoribus, id est de bubus & ouibus offeret victimas. In hac autem oblatione non ita, prædictæ siquidem oblationi differentia volatilium non est connumerata, vt videlicet perfectior, & maior, multorumque transgrediens possibilitatem. Volatilia enim, homines sunt contemplationi vacantes, terrenis omnino se non miscentes negociis: quod & si forte necessitas exegerit, mox reuolant ad sublimia, & illo euangelico iuuantur testimonio, quod dominus ait: Considerate volatilia cæli, quia non seminant neque metunt, & pater vester cælestis pascet illa. De eisdem dominus dicebat: Simile est regnum cęlorum grano sinapis, quod quum seminatur, minus est omnibus holeribus, quum autem creuerit, fiet arbor maior, ita vt volucres cæli ve-

Liberum arbitrium.

Aues offerre deo quid significet.

Homines cõtemplatiuam vitam agentes.

Matth. 6.

Matth. 13.

nientes habitent in ramis eius. Contemplationi ergo vacans, & in superiorum considerationem perfectus homo: hoc enim quæ prædicta sunt docuerunt, si conuersationem, siue vitam suam oblationem offeret, de turturibus, aut de columbis offerat munus suum, id est in scientia & mãsuetudine spiritali: hac enim opus habet, vt non excedat legis consideratio in vanis occupata. Non frustra autem turturem & columbam, sed ad significationem prædictorum legislator assumpsit: turtur siquidem, quia cognitionem habet, ita vt eius exemplo Iudæorum exprobraretur populus. Hieremias probat, ait enim: Turtur & hirundo & ciconia cũstodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium domini. Columba autem munda & simplex, adnũciatrixque præsentiæ sancti spiritus est: quales oportet esse eos qui circa contẽplandas scripturas habent studiũ. Propter quod & apostolos simplices vult esse dominus vt colũbam, ait enim: Beati mundo corde, quia ipsi dominum videbunt. Sed & ad meditandum vacare debent, vnde Ezechias ait: Meditabor vt columba. Hanc oblationem vnus sacerdos offeret, non multi: non est quippe contemplatiua vita plurimorum, id est vt ex tota se mente offerant deo, nihilque humanum vlterius cogitent, sed continue contemplentur cælestia, & ea quę sursum sunt sapiant, vbi Christus est, sicut ait Apostolus, in dextra dei sedens, videlicet patris. quia autem hoc nimis rarum est, ipse dominus de talibus prophetæ Ezechieli loquens edocuit: Scru

Hiere. 8. *Matth. 10.* *Matth 5.* *Esaia. 38.* *Coloss. 3.*

tare Hierusalem, & vide si inueneris virum in ea omnino stantem ante faciem meam, propicians
Hiere. 35. propiciabor eis. Atqui erant filij Ionadab nec vinum bibentes, nec domus habentes, nec agros plantantes. Sed absolute aliquid sublimius quęrit, vnde alii ad tabernaculum testimonii oblationem offerunt, hæc autem ad altare offertur, cuius vim in præcedētibus didicisti, id est quia dominicū significet corpus. Sed videamus quæ his subiiciantur.

Ex retorto ad collū capite, ac rupto vulneris loco.)

Abrumpens videlicet à pelle, quæ superiacet collo, non valde illam separans à corpore, vt nec disseparet illud, nec eo rursus astringatur. quod significatur abrupto vulneris loco. vel sicut lxx. ædunt, refractione capitis. Eodem quippe sermone & Samuel ad Saulem vsus est, quando ei armum dans, idem secundum lxx. dixit, comede, quia in testimonium à populo positum est tibi.

Refringe) id est per partes cōminue & consume.
1. Reg. 9. Et ideo etiam nunc non vt occidatur auis, sed vt abrūpatur vel refringatur legislator iussit, ostendēs quomodo per partes, & leniter verū caput, id est mētem diuidat à pelle, id est à carne, vnde nec effundit sanguinem, sed decurrere faciet: vel secundum lxx. esculat, vt per partes & perfecte despiciat præsentium meditationem vel vitam, vtpote qui totam suam animam obtulit deo. Hoc enim significat: Et sanguis esculatus circa basim altaris, quod est Christus: Christi autem basis est euangelium, in quo maxime oportere nos præsentem vitam despicere, vtpote totam

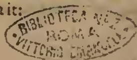
Euangelium Christi basis est.

animam noſtram deoofferentes,didicimus. Veſiculam autem gutturis,& plumas proiici iuſſit, id eſt, vtroque & inflatione, atque ſuperfluorum inquiſitione eũ carere mundarique volens: maxime enim his paſſionibus, hi qui vberiori pollent ſcientia, ſuccumbunt, atteſtante Paulo: Scientia inflat. Et rurſus: Si quis videtur ſcire aliquid,necdum cognouit queadmodum oporteat eum ſcire. Rurſus ipſe ait: Corpus autem Chriſti, nemo vos decipiat, volens in humilitate & religione angelorum quæ non vidit,ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ. Nam Theodotion ſimiliter veſicam ædidit: Aquila σιτίον, id eſt cibarium, quia in auibus inflationi aptum vas ſuſcipiénſque ſuperflua, veſica eſt. Non ergo permittit inflari, & ideo auferri præcepit veſicam. Sed nec maiora nobis quærere vel altiora: Altiora enim te, ait,ne quæſieris, & ſublimiora te, ne ſcrutatus fueris. Vnde & plumas ab hoſtia ſeparauit, & proiicit propter altare ad plagam orientalem, in loco in quo cineres effundi ſolent. Ad orientem quidem, quia inquiſitio ſublimium rerum videtur eſſe. Extra altare autem, quia non neceſſariam, ſed ſuperfluam atque noxiam ſcrutationem poſſidet. In locum autem iubet cinerum, propter naturam, de qua Abraham dicit: Ego autem ſum puluis & cinis. Ergo per locum cinerum prędictam inflationem redarguit legiſlator, vtpote quæ digna ſit cinere: quod autem cinere dignum eſt, deorſum in terra manet, & in cælum aſcendere non poteſt. Deinde ait:

Veſica & plumæ arrogantiã ſignificant. 1. Corinth. 8. Coloſſ. 2.

Oriens.

Gene. 18.

Confringetque ascellas eius, & non secabit, nec ferro diuidet.) Necessarie præcipiens vtrunque: cófringens siquidem, quia oportet membra conterere, atque affligere eum qui deo sacrificium fieri cupit. Non secabit autem, nec ferro diuidet
Gene.15. nec faciet auem sicut bouem, aut ouem per diuisiones. Hoc quippe & Abraham in suo sacrificio custodiuit, quando deo iubente vaccam trimam, & capram, & arietem triennem, & turturem, & columbam obtulit, ait enim: Accepit sibi hæc omnia, & diuisit ea per medium altrinsecus, & contra se exposuit, aues autem non diuisit. Prudenter autem hoc custodiuit, atque secundum intellectum pręcepti nũc in legem dat. Contemplationi enim inhærens homo, nihilque habens terrenum, sed qui totus iamdudum cælestis est, aduersans animæ non habet corpus: integrum quippe eius corpus & anima est, sed
1.Theß.5. & spiritus, secundum quod dixit Paulus, Sine querela in aduentum domini custoditur: & propterea superflua in eis membrorum diuisio est, integrum enim super intelligibile altare, & super ligna quibus subiicitur ignis, offertur: neque enim aliter sacrificium acceptabile efficitur, nisi meditatione spiritalis legis, & tunc holocaustũ & oblatio suauissimi odoris domino reperitur, qui semper odoratur sacrificium nostrum, & vniuscuiusque nostrum vitam siue conuersationem, an secundum legem, quæ ab eo data est, offeratur.

CAPVT II.

Anima quum obtulerit oblationem sacrificij domino, simila erit eius oblatio, fundetque super eam oleum, & ponet thus, ac deferet ad filios Aaron sacerdotis. Quorum vnus tollet pugillum plenum simile & olei ac totum thus, & ponet memoriale super altare in odorem suauißimũ domino. Quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius sanctum sanctorum de oblationibus domini.

Quia animam totum hominem appellat, manifestum est ex hoc quod ait. Simila erit eius oblatio: in totũ animal iterare volens hoc quod fiendum erat, deinde & similam offerri præcipit. Anima autẽ ipsa per se quomodo deferret oblationem, quam necesse habebat deprecans, & ad hoc vtique necessarium haberet ministerium corporis? sed auribus quæ diuinis sunt assuefactæ scripturis, nihil nouitatis hic asserit sermo. Nam & alibi, animam per se, mores vero totum hominem appellauit: Veluti quum eorum qui in Aegypto descenderunt numerum digerens, ait: Cũctæ animæ quæ ingressæ sunt cũ Iacob in Aegyptum, & egressi de femoribus eius absque vxoribus filiorum, Lxx. Sed & Lucas, quum Pauli nauigium Romam euntis describeret, ait: Eramus autem omnes animæ in naui ducenti septuaginta & sex. Intuendum est autem, ne forsitan animam in hoc loco gentilem dixisset hominem: quia enim superius filiis Israel ea quæ sunt in sanguine sacrificia dicens, Loquere, ait,

Exod. 1.

Act. 27.

Per animam, alienum à fide intelligit. filiis Iſrael: Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiã domino, de pecoribus, id eſt de bubus & ouibus offeret victimas. Hic illud quod extra ſanguinem eſt, ſacrificium ſimilæ præcipiens neceſſarie, non dixit, homo ex vobis, ſed anima quum obtulerit oblationem, animam gentilem nominans, quia animales erant prius, & qui non potuiſſent intelligere ea quæ ſunt ſpiritus, veruntamen vocatur ad oblationem miſerante eum iuſto deo, atque per condeſcenſionem ſaluante. De quo & Salomon dicit in Prouerbiis: Iuſtus *Prouer. 12.* miſeretur animas iumentorum ſuorum. Huius ergo qui eget diuitiis, quæ ſunt virtutum, erit oblatio ſimila. Paulo poſt enim quum pro peccatis ſacrificia diſponit, eum qui nec ouem habet, nec capram, turtures & pullos columbarum offerre præcepit: qui autem nec hoc habet, ſimilam eum ſancit offerre. Nõ enim iam ex operibus, vtpote pauper virtutibus, ſed ſola dei cognitione ſaluatur: quæ in lege ſimila, in euangelio autem farina nominatur, ait enim dominus: *Matth. 13.* Simile eſt regnum cælorũ fermẽto quod accipit mulier, & abſcondit in farinæ ſata tria, vſque dũ fermẽtaretur totum: Eccleſiam ſignificans, quæ in trinitatis verbo fermentat Theologiæ myſterium. Hæc ſimila ſecundum legem dicitur, vnde & tres decimas ſimilæ offerre ad expiationem *Leuit. 13.* lepræ, id eſt ad remiſſionem peccati, deus Moyſi præcepit. Vt ergo adhuc craſſior, & quæ necdũ plena in lege diuina cognitio neceſſarie ſimila appellatur, in euangeliis autem farina, vt ſubtiliores videlicet & ſublimiores à lege intellectus

habens, hoc Moyses innuens, quia tam farina, quàm simila propter prædictas causas diuina scientia poterat dici, quum apparente deo Abrahæ ad ilicem Mambrę, trinitatis mysterium significaret, describit eum Sarę dicentem: Festina, & commisce tria sata similę. Licet autem dei cognitio salutis gentium principium sit, superfundere tamen similæ oleum, & thus superponere opus habemus, vt gratiam dei eleemosynis orationique commisceamus: hæc enim nobis possunt de cælo dei scientiam profligare. His autem testis est Cornelius, ad quem descendens de cęlo angelus dixit: Corneli, orationes tuæ & eleemosynæ ascenderunt ad dominum & tunc mitte viros in Ioppe, & accersi ad te Simonem, qui cognominatur Petrus. Ipse enim veram scientiam Cornelio traditurus erat. Quomodo autem in thure accipiatur oratio, quærens eius vim, perscrutansque cognoscis. Vti quippe eo contra interiores passiones Medici solent, oculorumque ægritudinis curare vulnera: & si quis incendens fumum eius suscipiat, restringit accedentes ex infirmitate lachrymas. Hoc eodem modo oratio quoque plurima operatur, hæc quippe maxime animæ passiones sanat, hæc etiam intelligibilium oculorum curat vulnera, absoluens ab ignorantia atque ex ea quę vere est ægritudo, id est ex peccato lachrymas accedentes saluat. Infirmatur enim quis in vobis, ait Iacobus, connocet presbyteros, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluat infirmum, & alleuabit eum dominus, & si

Gene. 18.

Act. 10.

Thuris quanta sint momenta in morbis.

Orationis effecta.

Iacob. 5.

Pugillo tollere similam. in peccatis sit, remittentur ei. Post hęc, pugillo tollere iubet similã, id est fide scientiam dei comprehendere, per pugillum enim hic fidẽ significat, aperteque ostendit illam esse scientiam, siue cognitionem dei domino acceptam, quam fides *Hebr. 11.* comprehendere potest, & quemadmodum qui *Rom. 14.* pugillo plus vult comprehendere, nihil proficit, totum quippe decurrit, & cadit, atque inutiliter laborat, sic mensura dei scientiæ fides est. Cre- *Luc. 11.* dere enim oportet, sicut Paulus ait, qui accedit *1. Thess. 5.* ad deum, quia est. Et rursus, Sine fide impossibile est placere deo. Et vt dicamus breuiter, omne quod non est ex fide, peccatum est, sicut idem ad Ro. scripsit. Ergo non potest esse glorificatio in infidelitate. Intende autem quia cũm oleo iubet similam accipi, apertissime eleemosynã nos facere volens. Date enim inquit eleemosynam dominus, & ecce omnia munda erunt vobis. Iubet autem omne thus in pugillo sumi: omne quare? quia semper oportet orare, sine intermissione gratias agere, sicut Paulus ait. Sed quis est qui in pugillo tollit? secundum lxx. non dicitur, vt absolute offerentem significaret. Si enim de sacerdote dixisset, plane hoc vtique sicut in sacrificio, de peccato sancitum esset, quod & ipsum de simila fiebat, adderet. Ibi enim memoriale esse vult hoc quod in pugillo sacerdotis offertur deo: aliud quippiam sanciens extra hoc quod nunc dicitur, sicut paulo posterius ostendemus. Hic vero non ita, sed sumente, secũdum quod dictum est, eo quod offeret sacerdos: esse autem hunc Iesum didicisti, sacrificii memoria-

le in cælesti offeret altari. Memoriale autem, cognitionis dei perfecta scientia est, cuius semper memores erimus, quando eius capaces fuerimus, quæ nunquam destruitur. quæ eam quæ nunc est, non vt cõtrariam destruit, sed partem eam minimam esse per suam plenitudinem mõstrat, secundum quod dictum est: Ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus. quum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et quomodo euacuabitur, clare manifestat subdens. Videmus nunc per speculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Hoc sacrificium odorem suauissimũ necessarie domino legislator appellauit. Odorem in domino est cognitio, siue scientia eius: & ne hoc dubites, habes ad hoc quoque Paulum veracissimum testem, Deo enim gratias, inquit, qui semper triumphat per nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suę manifestat per nos in omni loco. Ecce interim cognouisti odorem notitiæ. Sed & bonum odorem in subsequentibus audi. Quia Christi bonus odor sumus, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Deinde dicit legislator.

Memoriale.

1. Corint. 13.

2. Cor. 2.

Quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius, sanctum sanctorum de oblationibus domini.

Reliquum ait de illa perfecta, & in cælis abscondita atque reposita in Christo scientia siue notitia. In ipso enim sunt thesauri sapientiæ & scientię absconditi, Sanctum sanctorum est de

oblationibus domini, partilis enim est scientia quę reliqua est, omnes tamen alias superans, & perducens ad perfectionem. Aaron ergo & filiorum eius erit: Aaron autem arca vel mōtanus interpretatur, id est alta de deo intelligens: quia & arca vtpote habens in se legem dei & eloquia, offerre prædictum sacrificium potest.

Aaron arca interpretatur.

Quum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, & lagana azima oleo lita.

Admirabilis est legislatoris intentio, per omnia subtiliter incedens: quia enim scientię dei, siue notitiæ superius mentionem facit, ne forte putaris extra eam esse dispensationis dominicæ mysterium, vide quomodo per ænigmata exponit, natiuitatis eius, crucis, & resurrectionis volens introducere narrationem. Sacrificium ergo coctum, Christi appellat incarnationem, ad agnum dei, hoc enim incarnatus est vt immolaretur. Propter quod eum qui tollit peccata mūdi, Ioannes Baptista appellauit. Recte ergo sacrificium in hoc loco, vt denunciaret natiuitatem eius, dicitur coctum in clibano, dei genitricis videlicet vtero: Illa enim clibanus necessarie nominatur, quia & panes ignemque desuper clibanus suscipit, sicut & dei genitrix, desuper vitæ panem, dei videlicet verbum, in suo vtero, ignēque suscepit præsentiæ spiritus. Spiritus enim, inquit, sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Hunc Moyses, quādo deus ad Abraham disposuit seminis testamētum clibanum commendauit, ait enim: Quia veniente

Sacrificium coctum. *Ioan. 1.* *Clibanum vterum Mariæ significat.* *Luc. 1.* *Gene. 15.*

ſole ad occaſum,ſignificauit finem mundi,flamma facta eſt, & ecce apparuit clibanus ardens. Et quid eſt hoc?addidit & fumigans,& tranſiuit per medium diuiſionũ. In die illa pepigit dominus fœdus cum Abraham.Quando enim cæleſtis ignis,ſpiritus videlicet in clibano vteri genitricis dei venit,vt totas accenderet mundi partes, tunc teſtamentum deus Abraham,id eſt gentibus diſpoſuit: Abraham enim pater gentium nominatur.Si ergo munus offeres incarnationis vnigeniti, quę in ventre virginis facta eſt, non aliter acceptum eſt deo,niſi coctum de ſimila,id ex dei ſcientia,vel notitia fiat.Vnde enim aliunde de hac re loquutionem niſi ab apoſtolis & prophetis ſumpſimus?Verba ergo apoſtolorum panes accipe,prophetarum vero lagana, quantum enim panes à laganis, ad nutriendum ſunt aptiores,tãtum verba apoſtolorum verbis prophetarum,vtrique autem azymi,quia ex alia doctrina fermentum non habent, verbi gratia ſapientię ſecularis,quod hæreticis conuenit accedere. Hi quippe quum exteriora interioribus coniungere nituntur,& hæc magis illis ſubiicere,& fermentare quæ fermentari nullatenus poſſunt,ab azymis ſermonibus exciderunt:ſed ecce apoſtolorum panes in oleo, & prophetarum lagana in oleo fiunt, concorditer enim & ab illis, & ab iſtis ſcriptum eſt,quia nos miſerans Chriſtus aduenit: ſed apoſtoli planius,ait enim Paulus.Quemadmodum enim vos prius non crediſtis deo, nunc autem miſericordiam conſequuti eſtis per iſtorum inobedientiam: ſic & iſti.

Panes ab apoſtolis.
Lagana à prophetis.
1. Cor. 4.

non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur, conclusit enim deus omnia sub peccato, vt omnibus misereatur. Misericordiam vbique appellat aduentus Christi mysterium, propter quod panes quidem in oleo conspersi dicũtur. Prophetæ autem non sic, sed velut in ænigmate, dicit enim Dauid: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi. Et rursus: Ostende nobis domine misericordiam, & salutare tuum da nobis. Propterea nõ conspersa, sed lita oleo lagana appellãtur. sed & illã custodi verborũ subtilitatem. quomodo quãdo vult vt nos misereamur, dicit de eo qui offert: Effundit super eam oleum.) Hic autem quia incarnati pietatem significat, non ait, effundis oleum, sed panes in oleo conspersos exponit. His enim verbis significauit domini natiuitatem. Subsequentibus autem & passionem significat.

Rom. 11.

Psal. 84.

Si oblatio tua fuerit de sartagine simila conspersæ oleo, & absque fermento, diuides eam minutatim, effundesque supra oleum.

Sartago crucem Christi significat.

Sacrificium de sartagine, dispensationem passionis appellat vnigeniti: crucem assimilari sartagini propterea iudicans, quia sartago intãtum est fortis, vt superposita igni, ipsa quidem non consumatur, nec aliquam corruptionem sustineat, aut imminutionem: superpositos autem cibos mox vt ignem tetigerint, vel si duriores fuerint non longo interuallo aptos esui reddit. Sic & Christi crux, fortis quidem tãtum fuit, vt omnem creaturam subiiceret crucifixo: carnem autem eius quæ ad comedendum inepta erat ante

passionem, quis enim comedere cupiebat carnem dei? aptam cibo post passionem, fecit. si enim non fuisset crucifixus, sacrificium corporis eius minime comederemus. Comedimus autem nũc cibum, sumentes eius memoriam passionis. Hanc sartaginem apud Ezechielem dominus significans ait: Et tu sume tibi sartaginem ferreã, & pones eam murum ferreum inter te & ciuitatem: Ferream quidem eam, propter prædictàm appellauit fortitudinem. Inter te autem & ciuitatem, ait, id est Hierusalem: quia maxime ipsi in cruce domini offendentes, & in latis passionibus ab eius sunt scientia separati. Mysteriũ ergo passionum in oleo conspergitur, quia miserans nos pro nobis sustinuit mortem. Quod & sine fermento esse, id est mundum ab exteriori vult esse doctrina. Ait autem:

Caro Christi post passionẽ esui apta facta est.

Ezech. 4.

Diuides ea minutatim.

Vt in passiones eius quæ per partes processerunt, sermonem diuidamus, veluti alapis, colaphis, sputis, confixioneque lateris.

Effundes supra oleum.

Sed quemadmodum ille misericordiam in nobis habens, pro nobis semetipsum tradidit passioni, sic oportet & nos proximis misereri, passionem dominicam ad huius accipientes pietatis exemplum, vnde ait: Effundes supra oleum, vt & nos viscera misericordiæ domini æmulemur, ait quippe: Estote misericordes sicut & pater vester misericors est. Quia enim hoc de dominica proposuerit passione capitulum, designatio demonstrat ipsa sermonum. Quod enim

Passio dominica exemplo est nobis ad pietatem.

Luc. 6.

ſecundum Lxx. addidit: Sacrificium eſt domino, hoc hic addens præcipuum, quod nuſquam in holocauſtomatis inſcripſit, aut in aliis quæ præcepit ſuperius: hic autem addidit: quia vnigeniti paſſio ſacrificium deo patri oblata eſt, ſemetipſum Chriſto, quemadmodum ait Paulus, offerēte: ait enim: Si enim ſanguis taurorum, & hircorũ, & cinis vitulæ aſperſus coinquinatos ſanctificat ad emundationē carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo?

Heb. 9.

Sin autem de craticula fuerit ſacrificium, æque ſimila oleo conſpergetur, quam offerens domino, tradet manibus ſacerdotis: qui quum obtulerit eam, tollet memoriale de ſacrificio, & adolebit ſuper altare in odorem ſuauitatis domino. Quicquid autem reliquum eſt, erit Aaron & filiorum eius, ſanctum ſanctorum de oblationibus domini.

Craticulam myſterium mortis & reſurrectionis ſignificat.

Similia diſputare & de reſurrectione diſceptantem vult, cuius myſterium craticulam non fruſtra appellauit, ſed per craticulam mortem ſignificauit. Sicut autem in ſartagine dominicam crucem ſupra accepimus, ita in craticula mortem, ſed & ſepulturam accipiamus. Quæ enim inter craticulam & ſartaginem differentia ſit, nulli penitus eſt ignotum: quia ſartago ſuper ignem, nunc exardeſcentem & ſuccenſum, craticula autem in carbonibus ardentibus, & olim accenſis ponitur. Sicut & mors domini non fuit initium aliquod paſsionis, ſed paſsionum quæ pridem in eo operatæ ſunt, fuit ſubſiſtentia. Et huius ergo munus ex ſimila, id eſt ex dei cognitione

Sartago.

tione, siue scientia, quæ de morte dominica est, perficitur: oportet enim Christum & in morte deum dici: & nihilominus immortalem prædicare eum, qui propter mortalem carnem mortuus est. In oleo tamen munus fiet. Oportet quippe de dominica morte & resurrectione disputantem: misericordiam quoque dei addere rationem, quæ est oleum. Miserans siquidem genus humanum, & mortem sustinuit, & resurrectionem à mortuis dispensauit. Si autem ignem qui super clibanum est, sanctum esse spiritũ, & ideo vterum genitricis dei clibanum significasse diximus, in sartagine autem, & craticula in igne rursus pasśionem & mortem interpretati sumus, nullatenus hæc discredas, ipsa enim tibi satisfacere, quæ de vtrisque dicuntur, possunt. Quia in clibano quidem ignis desuper mittitur, de cælo nanque ministratio spiritus est, de quo dominus dicebat: Ignem veni mittere in terram. Et Ioannes de domino: Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. In sartagine autem & craticula ignis ab inferioribus sumitur, quia ab hominibus qui mente in infimis iacent, prouenit præparatio pasśionis. Quod autem ignis pro pasśione accipitur, audi Hieremiam dicentem: Et factum est quasi ignis ardens, & æstuans in ossibus meis. Et rursus Dauid: Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis: Mortem dicens, quam peccatoribus illaturus erat. Non est autem admirabile, carbones quippe spiritali traditione eos panes qui causa sunt luminis, & perditionis accipimus. Esaias etenim vnũ

Oleum misericordiam significat.

Lucæ 12.
Matth. 3.

Hiere. 20.

Psal. 20.

Ezech. 10. de Cherubin missum, accepisse carbonem de altari, & mundasse suum os dixit. Ezechiel etiam de eisdem carbonibus qui erant in medio Cherubin, tulisse dixit Cherub, & dedisse viro qui vestitus erat lineis, ipsum vero dispersisse incendiũ. Docere autem nos legislator volens in aliquo prædicta mysteria, eorundem rationem sacrificiorum his recapitulat verbis. Quam offeres domino, quam vtique de clibano, & de sartagine, & de craticula, id est natiuitatis domini, & passionis, & mortis: in his enim totius dispensationis eius sermo expletus est: in his resurrectionis quoque eius ratio continetur, quia qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, vt impleret omnia. *Tradet in manibus sacerdotis.*

Ioan. 3. Ipsi videlicet Christo, qui postquam appropinquauit altari, quod in cęlis est, appropinquauit autẽ carne per ascensionem: nunquam enim separatur à diuinitate. *Tollet memoriale de sacrificio.*

Abundantiam scientię, siue cognitionis, sicut iam supra docuimus, quod super altare adolebit apud se, custodiens illud in seculum futurum.

Quicquid autem reliquum est.

Id est quantum scire nos & perscrutari præcepit. *Hoc Aaron erit & filiorum eius.*

Id est, & his qui sublimia de deo cogitare & sentire possunt, tradidit, quos filios Aaron esse prædiximus.

Sanctum sanctorum de oblationibus domini.

Magis idipsum cõfirmans hoc legislator scripsit: sancta quippe est omnis bona scientia, sed sancta sanctorũ quæ de dei scientia, sicut opor-

tet, disputare potest.

Omnis oblatio quæ offertur domino, absque fermēto fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificium domino. Primitias tantum eorum offeretis ac munera, super altare vero non ponentur in odorē suauitatis.

Nihil communionis vult habere doctrinam dei cum exteriori scientia. Quod enim fermentum alienam doctrinam appellat, aperte ipse dominus docuit, dicens discipulis suis: Attendite à fermento pharisæorum & Sadducæorum. Ipsis autem ignorantibus quæ dicebantur, addidit: Necdum intelligitis neque cognoscitis, quia nō de panibus dixi vobis. Et tunc cognouerūt, quia de doctrina scribarum & pharisæorum dixisset. Mel vero paganorum doctrinā intelligi, propter suauitatem verborum, & dulcedinem eloquii, Solomon in Prouerbiis docet, dicens: Non respicies ad mulierem meretricem: fauus enim distillans labia meretricis, & nitidus oleo guttur eius, nouissima autem illius amara, quasi absynthium. Nouissima autem quæ? quando videlicet inter veram sapientiam & fictam, falsoque vtentem nomine, discernere cæperis. Nam licet ecclesiæ in Canticis canticorum dicat, Mel & lac sub lingua tua, non contradicit præsentibus, sed & valde consentit. Neque enim dixit in lingua tua, sed sub lingua, vt ostenderet quia paganorū sapientia, & Iudæorum litera, linguæ ecclesię, id est doctrinę subiecta est. Ergo horum non vult integram deo doctrinam offerri. Inde dicit.

Fermentum. Matth. 16.

Mel prophana eloquētia Prouer. 5

Cant. 4. Mel sub lingua qu. d sit.

Non adolebitur in sacrificium quod est in holocaustū, primitias tantum eorum offeretis.

Præcepit enim ex parte illius ſapientiæ primitias offerri,non autem plene ea vti,ſed quemadmodum quum Paulus apud Athenienſes concionaretur,dicens:Sicut quidam veſter poeta dixit: Huius & genus ſumus,qui inueniens verbũ exterius ad occaſionem dei ſcientiæ aptum: non quidem reſpuit,nec tamen addidit, neque enim inde vltra teſtimonia multiplicauit.Quare?quia placuit deo per ſtultitiam prædicationis,ſicut ipſe Paulus ait,ſaluos facere credentes,vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute dei.Propter quod ait legislator:

Ad Titum 1.

1.Cor.1

Super altare vero non imponentur in odorem ſuauitatis.

Et quum liceret dici non ponuntur, non ponentur dixit: oſtendens,quia etſi nos tentauerimus de exterioribus diuinitatis adipiſci notitiã ad altare dei tale hoc ſacrificium non aſcendit, nec odor fit ſuauitatis domino,ſed inferioribus deputatur tale ſacrificium , & vtpote quod de terra habet ſubſiſtētiam , ad terram deprimitur.

Quicquid obtuleris ſacrificij,ſale condies,nec auferes ſal fœderis dei tui de ſacrificio tuo.In omni oblatione offeres ſal.

Cernis quia de deo loquentes non vult nimis exteriori vti ſapientia,ſed apoſtolica, de qua Paulus dicit:Sapientiam loquimur inter perfectos , ſapientiam autem non mundi huius,neque principum mundi huius,qui deſtruuntur, ſed loquimur dei ſapientiam , in myſterio abſconditam , quam prædeſtinauit deus ante ſecula ad gloriam noſtram. Et vnde eſt certum , dicis , quia ſal pro

Sal euangelica doctrina eſt.

1.Corinth. 2

apostolica sapientia dixit? Plane hoc nobis dominus ostendit, dicens apostolis: Vos estis sal terræ: si autem sal euanuerit, ad nihilum valebit vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab omnibus. Propterea autem sal apostolicam sapientiam appellauit, quia sicut omnis cibus ad nutriendum aptus, omnimodo sale conditur, ita & omnis sermo vtilis ad iuuandum, apostolicæ omnimodo necessarium habet sapientiæ condimētum. Propterea non abesse sal à sacrificiis, sed in omni munere præcepit sal offerri: vt quodcunque docueris, quodcunque correxeris, in quacunque virtute conuersatus fueris, ad apostolicā æmulationem atque imitationem opereris: memorque sis Pauli dicentis: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et rursus: Ergo iam non estis aduenæ & hospites, sed estis ciues sanctorū & domestici dei, superędificati super fundamētum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. quia autem nō simpliciter sal dixit, sed illud intelligibile legislator innuit.

Matth. 5.

1. Corinth. 4

Ephe. 2.

Non auferes sal, inquit, fœderis dei tui.

quod si fœdus siue testamentum rationale est, vtique & sal rationale est. Ergo testamenti euāgelici, & salis apostolici præmonere nos legislator vult.

Sin autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de spicis adhuc virentibus, torrebis eas igni, & confringes eas in morem farris, & sic offeres primitias tuas domino, fundēs super ea oleum, & thus imponens, quia oblatio domini est, de qua adolebit sacer-

dos in memoriam muneris, partem farris fracti, & olei ac totum thus.

Non solum præcipit dei notitiam siue scientiã eos offerre, qui in eadem scientia multum tempus permanserunt, sed & inchoantes illam, qualis fuit Paulus: mox enim vt vocatus est, prædicauit Propter quod sic, quæ nunc dicuntur, intelligamus. Primitiuus deo est is, qui nouiter cæpit credere, & qui ei nullam pridem diuinæ scientię obtulit fructum. Si ergo ei sacrificium verbi dei offerimus, scientiam eius nouiter inchoantes, & virentia quidem, vt nouiter quid discentes & nouiter percipientes obtulerimus: quoniam necdum subtiliter eius proferre mysteria cæpimus, vt farinam offeramus, aut similam, necessarium est vt virentia & torrida atque confracta, vel sicut LXX dicunt, vt recentia, fricta, matura, fracta offeramus. Quemadmodum enim humectos fructus, & qui necdum possunt moli, vt fiãt farina aut simila, quando voluerimus aptos elui reddere, igne eos confringentes, paleas eorum, in eo quod eos fringimus, separamus sic quicũque necdum scientiam solidam habemus, nec subtilem excelsamque Theologiam, necdũ enim illam discernere idonei sumus, spiritalium scripturarum perfectam scientiam non habentes, opus habemus eam in igne spiritus fringere, id est illius operationem & subministrationem nobis commodare, vt ab ea literæ paleas separemus. Ex illo enim sufficientẽ atque celerrimam dei scientiam possidebimus, propter quod & eã intelligibilis sacerdos suscipit. Oportet autem

Primitiæ fructuum.

Similam offerre & virẽtia quid sit

nos superfundere oleū, & superimponere thus: per eleemosynam quippe & orationem scientia in nobis diuina perficitur. De quibus hominibus, necnon & de memoriali quod super altare sacerdote accipiente ponitur, in superioribus subtilius exposuimus, non ergo necesse est nunc expositionem confundere. Quia enim fricta matura secundum Lxx. fracta sunt, ea quæ igne frixa sunt: reliqui interpretes Hebræorum explanant pro eo, frixa matura factá: frixa in igne mollia ediderunt.

Thuris nomine orationes nobis cōmendantur, oleo vero eleemosyna.
Psalm. 24.

CAPVT III.

Quod si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bubus voluerit offerre, marem siue fœminam immaculatam offeret coram domino, ponetque manū super caput victimæ suæ quæ immolabitur in introitu tabernaculi: fundentque filij Aaron sacerdotis sanguinem per circuitum altaris, & offerent de hostia pacificorum in oblationem domino: Adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinsecus est: duos renes, cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis: adolebuntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito, in oblationem suauissimi odoris domino.

Recte Dauid propheta psallebat: Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Quoniam conuersationes deus hominibus differentes per legem sanxit, & in modum sca-

Virtutes scalarum fermè specum obtinent. larum virtutes ordinauit, vt alij quidem liceret omnes assequi, alii autem quasdam, vt sursum tamen quisque subleuaretur à terra: hoc quippe & differentia sacrificiorum significabat. Nam hic quidem de nobis holocaustum offeret, totũ semetipsum deo offerre volens, & sicut Paulus dicebat: Christo confixus sum cruci. Alter sacrificium pacificorum siue salutare, qui desiderat salutem, etsi non potest nimis sublimiter cõuersari: nam & si non valet virginitatem quispiam consequi, in casto autem coniugio conuersetur, veniam percipit à domino, qui dixit: Non omnes capiunt verbum: quando de virginitate apostolis exponebat. Sed tamen inter eos qui saluantur necessarie ordinantur. Hoc ipsum autem & de contemptu rerum, & de iustitia, & de cibo cum gratiarum actione, quia magnus est qui magna, & paruus, non tamen minimus, qui saltem mediocria consequi potest. Vt probaretur ergo quia duæ conuersationum species sunt ad iustificationem hominum, duas sacrificiorum spontaneorum definitiones posuit, ait enim in libro Exodi: Altare de terra facietis mihi, & immolabitis super eo holocaustomata, & pacifica vestra, oues vestras & boues. In omni loco in quo nominatum fuerit nomen meum, veniam ad te, & benedicam tibi. Et præcepit quidem pacificorum holocaustum, subinfert autem. *Et pacifica*) velut secundi ordinis & virtutis. Quicunque ergo solum sibi hoc putat sufficere si saluetur, is quidem de bubus offeret. Esse autem bouem diximus eos, qui circa

Gala. 2.

Sacrificium pacificorum quale.

Matth. 19.

Exod. 20.

agēda ea quæ legis sunt vacant, siue masculū, siue fœminā, immaculatū tamen munus offerat. Equidē eumqui holocaustū offeret, non præcepit offerre fœminā. nequaquam fœminam priuans ab huiusmodi conuersatione, sed ostendens, quia perfecta sapere, proprie virorum est. Quod etsi mulier hæc sapiat, vir hæc, vtpote fortis, adpellabitur, de qua Solomon dixit: Mulierem fortem quis inueniet? Demonstrans quia fortitudo, id est perfectio, difficile in mulieribus inuenitur. Pacificorum autem sacrificiū, similiter virorū & mulierū est, oportet enim & mulieres ita viuere, sicut aptum est ad salutem. Sed quamobrē manus imponere super caput victimę precipiuntur, & immolare in introitu tabernaculi, sanguinemque fundere in circuitu altaris, in sacrificiis holocaustomatum sufficienter discussimus. Quid autem deo offerre de suo sacrificio necesse habeant, qui saluari volunt, hoc quæri & considerari necessarium est. Offerunt enim de hostia pacificorum in oblationem domini, adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis intrinsecus est. Vel sicut LXX. adipem qui operit ventrem, & omnem adipem qui in ventre est: per ventrem cor significans: ideo autem secundo eius in supradicta æditione memoriam fecit, quia duas habet operationes, sicut dicunt medici. etenim per vnam partem trahit alimenta, quod ventrem superiorem, per aliam purgationes discernit, quod ventrem inferiorem vocant. Renes vero coitalium seminū sunt ministeria: habent autem communionem cum

Hæc enim est etymologia viri.
Prouerb. 31.
Ventris vsus duplex.

ventre & femoribus: atque huius rei gratia adipem primum, qui supra ventrem est, & duos renes, & rursus adipē qui super eos est, id est, super femora, vtpote quæ vicina sunt renibus, iubet offerri, quia inter mediū femoris & ventris renes siti sunt. In iecore autem, id est in hepate delectationem, siue concupiscentiā constitutam esse dixit. Vnde secundum lxx. epatis pinnam cum renibus auferri dictum est, vtpote epate in renibus vim operationis suæ ministrante. Sed quid per hæc significat, vel quid sancitis, qui saluari volētibus etiam nunc in parabolis os aperuit? Quia oportet hostiam, id est primitias & holocaustomata, deo ab his qui saluari volunt, intelligibilē adipē, videlicet desiderium, quod græce ἐπιθυμίαν dicūt, offerri, qui prius quidem operit superiorem ventrē, deinde inferiorem: vt & in cogitādo, & in implendo, desiderium deo offeramus: oportet enim proponi prius, & postea compleri. Propter quod & Paulus dicebat: Qui episcopatū desiderat, bonum opus desiderat. De illo quippe nunc ventre legislator loquitur, de quo Hieremias inquit: Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo: non frustra & ipse dupliciter nominans, sed, vt duplicem operationis eius vim significaret. Ne forte autem corporalem necessitatem accusandam putaremus, subintulit: Et sensus cordis mei conturbati sunt. Ergo venter animæ cor est, in quo prius proponimus quasdam actiones, postea autem conamur implere. Proponere ergo appetere quodammodo est: festinare autem perficere, digestio forsan quædam

Iecur concupiscentiarum sedes.

Adeps desideria.

1. Timoth. 3.

Hiere. 4.

proprie dicatur. Quorum vtrorumque desideriū quod adipem clamauit, necesse habemus deo offerre, vt nihil prauū proponamus, neque expleamus. Bene autem super ventrem superiorem, qui est appetitus, adipem qui operit ventrem ait, quia maxima pars desiderii circa appetitum, & circa propositum est. Inferiori autem vētri duos renes coniunxit, diximus enim, quia communionem renes ad cor habent: vnde Dauid ait: vre renes meos & cor meum. Audi etenim dominum per Hieremiam prophetam dicentem: Ego dominus, scrutans corda & probans renes. Nullo modo autem membra hęc prophetia coniunxisset, nisi omni modo quippiam eis cōmune fuisset, motus enim irascendi in corde, in renibus autem memoriam eius iacere Medici dicunt. Vn de innocentiæ sibi testimoniū perhibens Dauid, Iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, ait, & renes vri, atque cor postulauit, vtpote cui vtraque poterant testimoniū perhibere. In renib⁹ istis etiam seminis causa est, vnde & cōmunionē cum femoribus habere, quia ipsi coitalibus actionibus vim præbere putātur. Vnde Iacob patriarcha dicebat: Non deerit sceptrum de Iuda, nec dux de femoribus eius: per femora seminis deriuationem seu descensionē significans. Vult ergo & nuptiarum desideriū offerri deo, vt prolis causa, nō fornicationis proueniat, & honorabile sit coniugiū, & torus immaculatus. Sed & hoc quod in nobis est irascibile, deo debet offerri, sic enim non ad operationē peccati, sed ad destructionē peccati irasci poterimus.

Psalm. 15.
Hiere. 17.
Memoria iræ in renibus residet.
Psalm. 25.
Gene. 49.

& Dauid in nobis implebitur ſcriptura: Iraſcimini & nolite peccare. Quia enim eſt ira placens
Pſal. 4. deo, quando non ad nocendum, ſed ad corrigendum proficit, probat aperte, quod primum
Exod. 32. de Moyſe in Exodo ſcribitur, ait enim: Quumque appropinquaſſet ad caſtra, vidit vitulum, & choros, iratuſque valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radices montis· arripienſque vitulum quem fecerant, combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam & dedit ex eo potum filiis Iſrael. Non tamen in his reprehenſus eſt, ſed imo multum admirabi-
Ira dei. lis extitit, ex zelo enim tanta ira vſus eſt legiſlator: quia & deus iraſci in multis ſacræ ſcripturæ dicitur locis, nequaquam autem de eo hoc, ſi malum fuiſſet, diceretur. Et hæc quidem ita ſe habent. Quia autem in hepate concupiſcentiæ requieſcere putantur, propterea pinnam, id eſt ſummitatem auferri cum renibus præcepit, & offerri ad altare, vt ab omni mala delectatione mundemur, ſcientes quia primitiua cogitationum noſtrarum deo neceſſe habemus offerre,
Rom 11. ſanctificantes per delibationem & maſſam: Si enim delibatio ſancta, inquit, & maſſa, ſic enim in nobis delectatio mala non fiet. Sed ſi diuitiis quis delectatur, diuitias iuſtitiæ quærat, ſiue ſalute eam quæ eſt in ſubiectionem & refrenationem corporis, ſiue coniugio, illo quod in filiorum procreatione eſt & in pudicitia. Oportet
Mariti renes offerant. autem nos reminiſci, quia nunc non in eum qui ſe crucifixit, & mortificauit mundo, ſed eum qui mediocriter conuerſatur legiſlator deſcrip-

ſit: vnde eius & renes offerri iubet, oſtendens quia de eo qui in coniugio conuerſatur, loquitur: eſſe autem in renibus diximus coitalis operationis ſemina. Veruntamen ita ſe quis debet diſponere, vt omne deſiderium & propoſitum cuiuslibet actionis, & conſummationem deo offerat, ſed & à mala ira, & à tali delectatione mundari debet. Propterea enim motum iræ, & delectationum primitias, ipſumque totum coniugium per pinnam hepatis & renum offert, recteque poteſt ſuam conuerſationem ad supernũ altare offerre, & ſuper holocauſta, & ſuper ligna quæ ſunt ſuper igne. Secundum enim mandata ſpiritus conuerſatur, & hoſtia domino ſuauiſſimi odoris efficitur. Placet quippe ei perficere fructum non ſolum centeſimum, ſed & ſexageſimum, & triceſimum. Matth. 13.

Si vero de ouibus fuerit eius oblatio, & pacificorum hoſtia, ſiue maſculum, ſiue fœminam obtulerit, immaculata erunt. Si agnum obtulerit coram domino, ponet manum ſuper caput victimæ ſuæ, quæ immolabitur in veſtibulo tabernaculi teſtimonii: fundentque filij Aaron ſanguinem eius per altaris circuitum, & offerent de pacificorum hoſtia ſacrificium domino, adipem & caudam totam cum renibus, & pinguedinem quæ operit ventrem, atque vniuerſa vitalia, & vtrunque renunculum cum adipe, qui eſt iuxta ilia, reticulumque iecoris cum renunculis. Et adolebit ea ſacerdos ſuper altare in pabulum ignis, & oblationis domini. Si capra fuerit eius oblatio, & obtulerit eam domino, ponet manum ſuam ſuper caput eius, immolabitque eam in introitu tabernaculi teſtimonii: & fundẽt filij Aarõ ſan-

guinem eius per altaris circuitum, tollētque ex ea in pastum ignis dominici adipem, qui operit ventrem, & qui teget uniuersa vitalia, duos renunculos cum reticulo quod est super eos circa vitalia, & arui nam iecoris cum renunculis. Adolebitque ea sacerdos super altare in alimoniam ignis, & suauissimi odoris. Omnis adeps domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec adipes, nec sanguinem omnino comedetis.) Quem bouem offerre, & quem rursus ouē, quemve capram legislator præcepit, olim in his quæ de holocaustis dicta sunt exposuimus. Diximus enim sacrificia conuersationibus offerentiū esse cōparata, & differētia sacrificiorū differētias conuersationū esse figuratas: ergo bouē, legalium mādatorū operatorē ostendimus, oues autē simplices esse diximus, capras etiā simplices quidē versatos in peccatis, sed tamen postea cōuersos. Sed ibi ouibus etiam caprarum sacrificium miscuit, ait enim:

Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris holocaustum anniculum absque macula offeret.) Lxx. autem sic ædunt: si ab ouibus munus eius, ab agnis & hœdis in holocaustum, masculum immaculatum offeret illum, quia oues genus quodammodo esse agnorum & hœdorum cōplexim vetus testamentum æstimauit. Inuenies tamen sed & apud prophetā Amos capras appellatas oues, ait enim: Nō sū propheta nec filius prophetæ, sed αἰπόλος ego sum, vellicans sicamina. Et sustulit me dominus ex gregibus ouium. Quū proprie αἰπόλοι, qui capras pascunt appellentur manifestum est, quia & capras inter oues posuit.

Amos 7.

Quia ergo quædam ex ipſis agnos, quædam capras lex dicit, quorum quidem agni ſimplices tantum: & qui nihil peccauerunt ſignificantur: capræ autem, ſimplices quidem, ſed qui peccauerunt, & conuerſi ſunt. Horum ſacrificium vnum quodammodo eſſe in holocauſtomatibus recte traditum eſt. Quum autẽ qui perfecta vult ſapere, etſi peccator fuit: ex quo vitam perfectam elegerit, ſic oportet conuerſari, ſicut illum qui ante non peccauit. In ſacrificio autem pacificorum, quum eadem cuſtodiſſet tam in ſacrificio ouium, quam caprarum & boũ, vnum hoc plus in ouibus cuſtodiuit, quod non ſolum adipem, reticulumque iecoris, vel ſecundum LXX. pinnam hepatis, ſed renes & caudam. Vel idem ſecundum LXX. lumbum immaculatum cũ renibus iuſſit offerri. Quia enim vt ſimplex, multa quæ operari debuit, omiſit, debet ſuam virtutem offerre deo, vt non virtute ſua in malum vt ſimplex, ſed magis vtatur in bonum, & manifeſtum faciat, quia nihil ex his quæ ſcire poteſt, & exequi omiſit. Nam quod pro virtute, qua maximè lumbus apud ſanctam ſcripturam accipitur, cognoſcis ex his in quibus Roboam circumſtantes pueri contra populum immiſerunt, vt fortem ſemetipſum & terribilem demonſtraret: Hæc dices ad eos: Minimus digitus meus groſſior eſt lumbis patris mei. Sed & Iſraelitas cupiens deus armare ad virtutem, Moyſi ita præcepit: Sic comedetis illũ, lũbos veſtros præcingetis, calciamẽta habẽtes in pedibus, tenentes in manibus baculos, & comedẽtis feſtinãter.

Chriſtus iuſtis exemplo eſt vſus.

Lumbus pro virtute accipitur.

3. Reg. 12.

Exod. 12.

Paulus etiam, quum contra principes & potestates indiceret bellum, dixit: State succincti lũbos vestros in veritate, induti lorica iustitiæ. Sed & dominus apostolis dicebat: Sint lumbi vestri præcincti. Sed etsi cooperatorem dicamus lumbum coitalium commixtionum, in ipsis enim & renes reiacent: vnde & Paulus de Leui ad Hebræos scribens ait: Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuius est ei Melchisedec. Recte cauti redduntur simplices, vtpote qui ex simplicitate facile poterant ad voluptatem trahi, vt non solum renes, & adipem qui super ipsos est, sed & lumbum, qui est in renibus, offerant deo. Quod autem adiicit in eadem translatione:

Ephe.6.

Luc.12.

Heb.7.

Sine macula integrum) sic intellige, quod explanans Symmachus, pro immaculato integrum proposuit, Aquila autem perfectum: nam & propterea cum renibus addidit, integrum illud perfectumque, secundum quod diximus, offerri volens, ne aliud eius deo, aliud autem aduersario simplex offeratur. Sufficit enim huic ad veniam, ea quę virtutis sunt non agere: nam quum mala operatur, veniam non habebit. Vnde simplices vt columbas iubet esse dominus, quia columbæ nimiam quodammodo simplicitatem habent, veruntamen ab omni malitia mundæ sunt. qui autem ex bubus sacrificium offert, vtpote operator legalium mandatorum, non habet necessitatem lumbum offerre: quia hoc in correctione bonarum sortitus est actionum. Is autem qui de capris immolat, etsi simplicis est generis, veruntamen quia ex peccatoribus con-

Matth.10.

uersis intellectus est, non potest lumbum immaculatum offerre, olim quippe eum peccato maculauit. Manifestum est ergo, quod hic quidem, vtpote qui non fuerat in peccatis, immaculatum lumbum offerre potest. Qui vero fuit, hic iam non offert lumbum in sacrificiis: siquidem quæ sunt, de capris adscribitur, de quibus lumbum offerri non sanciuit, & hoc erat, propter quod in sacrificio pacificorum ab agnis capras distinxit. Communia autem sunt alia, de quibus loqui necessarium non habemus, in oblatione enim boū sufficienter tractatum est. Illud autem oportet cognosci, quomodo vbi ait:

Adolebit ea sacerdos super altare in alimoniam ignis, & suauissimi odoris.

Quum Lxx. ædidissent, offeret illud sacerdos ad altare, exta odorem suauitatis: cæteri interpretes in sacrificio quidem holocaustomatum, pro extis holocaustomata: alii autem oblationē ædiderunt. In hoc autem pacificorum sacrificio, hic quidem panem, alii autem frumentum: demonstrantes sine dubio, quia etsi non perfectæ philosophiæ sit oblatio, hoc enim est holocaustomatum sacrificium, veruntamen sufficiens est etiam hæc pascere in his quæ sunt ad salutem & fortitudinem dare offerenti. Hoc enim nutrimentum, panem præbere David propheta dicit quum ait: Panis enim confirmat cor hominis. *Psal.103.*

Omnis adeps domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris, nec adipem, nec sanguinem omnino comedetis.

Adipem, eius qui in nobis est desiderii seu con-

cupiſcentiæ, ſanguinem vero animę figuram gerere diximus. Quia ergo adipem in æternum pręcepit domino offerri, manifeſtum eſt, quia conſecrari deo noſtrum deſiderium ſiue concupiſcentiam vult. In æternum autem hoc, ne ad deũ illud & ad mundum diuidamus. Propter quod & addidit: *In generationibus.*

In generationes. Id eſt per ſingulas ætates, in generationes autem, permutationes ætatum intelliguntur, quod oſtendit Hieremias, quum populo Iudaico in Babylonia ſcriberet, in ſeptem generationibus, ſeptuaginta annorum dicens numerum: qui nõ hoc diceret, ſi non ex eo ætatum vices ſuccedẽtium ſignificaret, ait enim: Ingredientes in Babylonem, eritis ibi annis plurimis, & longo tempore, vſque ad generationes ſeptem.

In cunctis autem habitaculis.

Id eſt in omni conuerſatione, ſiue ſocialem hanc agamus, ſiue ſolitariam aſſequamur vitam, *Pſal. 131.* vnde Dauid dicebat: Qui habitare facit vnanimes in domo. Adipem atque ſanguinem præcepit omnino non comedi. Adipem ad hoc, quia *Iaco. 1.* *Sanguinẽ nõ comedere.* deſiderium ſiue concupiſcentiam nos habere propriã, id eſt carnalem, non vult. Propter quod Iacobus dicebat: Vnuſquiſque autem tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Sanguinem autem, vt nec ad ſuam mortem, neque ad proximi currat: beſtiarum quippe hoc eſt crudelium proprium. Ideo dixit: Non edetis omnem ſanguinem. Non ſolum nos proximis parcere, ſed & nobiſmetipſis præcipiens: nam & ad Noe aperte talia rurſus præcepit: Carnem cũ

ſanguine nō comedetis, ſanguinem enim animarū veſtrarum requiram: ſignificās quia per abſtinentiam ſanguinis, ab homicidiis vult abſtinere hominem. pro deo autē nec immolari vetuit, nec deſpicere animam, ſed & omnino pręcepit, vnde & ſanguinem circa baſim fundi altaris iuſſit. Gene. 9.

CAPVT IIII.

Loquutuſque eſt dominus ad Moyſem, dicēs: Loquere filiis Iſrael: Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuerſis mādatis domini quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit: ſi ſacerdos, qui eſt vnctus peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum domino, & ducet illum ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram domino, ponetque manum ſuam ſuper capite eius, & immolabit eum domino. Hauriet quoque de ſanguine vituli, inferens illud in tabernaculum teſtimonij: quumque intinxerit digitum in ſanguine, aſperget ex eo ſepties coram domino contra velum ſanctuarij, ponetque de eodem ſanguine ſuper cornua altaris thymiamatis gratiſſimi domino, quod eſt in tabernaculo teſtimonij. Omnem autem reliquum ſanguinem fundet in baſin altaris holocauſtorum in introitu tabernaculi. Et adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui operit vitalia, quam omnia quæ intrinſecus ſunt, duos renunculos, & reticulum quod eſt ſuper eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, ſicut auferetur de vitulo hoſtiæ pacificorum, & adolebit ea ſuper altare holocauſti. Pellem *vero, & omnes carnes cū capite & pedibus, & inteſti-*

nis, & fimo, & reliquo corpore, efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent, incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerũ cremabuntur.

Nihil eorum quæ necessaria fuerunt legislator omisit, designans quippe conuersationum differentias, & ostendens nobis vias in oblatione sacrificiorum, quibus nos oporteat conuersari. Post hoc necessarie exponit Christi sacrificiũ per quod nobis peccatorum remissio, & redemptio concessa est. Quod cognosces, si legislatoris verba discusseris, & imaginis huius colori res ipsas sacrificii vnigeniti comparaueris. Ante alia ergo hoc nunc primum intende, quia peccata dixit esse animæ: quidam enim corpus quasi causale peccati accusant, sed non ita est: nam si sana sit anima, nihil illi nocebit carnis luxuries: quam si, secundum quem oportet modum, regat anima, recedit & cessat. Si autem dicis: atqui nolentem eam peccare dixit: Veruntamen non coactã à carne, sed ignorantia boni, quam ex negligentia, & imitatione deteriorum patitur, per quam etiam suauia, ea quę noxia sunt, æstimat. Sed & hoc vide, quomodo in multis sacerdotem permiscet, ait enim:

Peccatorum causa.

Anima quum peccauerit, & de vniuersis mandatis domini, quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit, si sacerdos qui est vnctus peccauerit.

Siquidem sacerdos qui est vnctus peccauit. Similem dicit aliis sacerdotem pro peccatis offerentem, quia & Christus nobis se similem præbuit, de ipso quippe ait Paulus: Propter quod de

Hebr. 2.

buit per omnia fratribus similis esse, vt misericors fieret, & fidelis sacerdos in his quæ ad deũ sunt, ad reconcilianda peccata populi. Plurima nimis huius legis in domino exponens. Sed iam sunt exquirenda sequentia. Nam ecce legislator peccatum ipsius sacerdotis, peccatum populi appellauit: quia negligens sensibilis sacerdos, aut peccans ipse, aut non vindicans in peccatoribus, illicit eos qui rudes sunt ad similia. Intelligibilis autem nec ipse peccatum fecit, nec nos vel parum neglexit, qui cum lege nobis naturali etiã scripta dedit, & nõ sine testimonio, sicut ait Paulus, semetipsum reliquit. Veruntamen quia figura hæc coaptanda est in Christo, secundum quod possibile est, vt per omnia imaginis cõsumetur color. Hoc quod dictum est, secundum quod dignum est Christo intelligibili sacerdote debemus accipere. Si enim dei longanimitate non volentis peccatorem perdere, vsus fuisset, videretur licentiam dare peccantibus, propter quod Esaias dicit: Quare errare nos fecisti domine de viis tuis? Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Abacuc etiam similia quodammodo queritur: quare non respicis super inique agentes? & taces deuorante impio iustiorem se, & facies hominis quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Hoc & Paulus ad Romanos scribit, ait enim: Christum factum nobis fuisse propitiationem per fidem in suo sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ. Cuius autem iustitiæ subdidit: Per redemptionem præcedentium peccatorum in sustẽtatione dei. Aperte ergo vide-

Sacerdotis peccatũ quare populi dicatur.

Sacerdos sensibilis purus homo, intelligibilis Christus.

Lex diuina naturali attẽperata est.

Esa. 63.

Abacuc. 1.

Rom. 3.

tur legislator illum sacerdotem significare, cui dictum est. Tu es sacerdos in æternum, secundū ordinem Melchisedec, eum qui à patre vnctus est, ad quem Dauid dicebat, Sedes tua deus in seculum seculi, virga recta est, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus. Quia autem ipsum sacerdotem hic nunc legislator significauit, ex eo manifestum est in omni quidem turba filiorum Israel, & principe, & in vnoquoque de populo cognoscente peccatum suum, offerre præcepit, hic autem non ita, sed ait:

Psalm. 44.

Si sacerdos qui est vnctus peccauerit, delinquere faciens populum. Et primum peccato eum populi subiicit quia Christus populi peccata portabit. Deinde non ait sicut de aliis: Et postea intellexerit peccatum suum.

Quum enim deus esset, & omnia sciens, quomodo poterat ignorare quæ à nobis peccata suscepit? Hic ergo pro peccatis nostris conueniēter sacrificiū obtulit, de quo Paulus Hebræis scribit: Sic & Christus semel oblatus ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem: offeret tamen se pro peccato suo. Lxx. autem addunt, quod peccauit. Peccatum autem eius, sicut qui semel illud in se suscepit, nostrum peccatum dicitur: vnde & Paulus dicebat: Obsecramus pro Christo reconciliari deo, & qui nesciebat peccatum, peccatum pro nobis fecit.

Heb. 9.

Peccata nostra Christi.

Vitulum autem immaculatum.

1. Petri. 2.

Domino videlicet patri offert carnē suam: immaculatam vero, quia peccatum non fecit, nec

dolus inuentus eſt in ore eius. Vitulus autem eſt quia in cruce intelligibiles noſtros inimicos ventilauit. Quia autem Lxx. vitulum de bubus ædũt *Matth.1*
idem intelligimus dictum de bubus, quia ſecundum carnem de patribus fuit qui de legis extiterunt iuſtitia glorioſi. Vbi autem offert vitulum, id eſt carnem ſuam?

Ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram domino.

Ad oſtium quidem, vt ſacrificium Chriſti ſecundum doctrinas, & traditiones apoſtolorum factum fuiſſe intelligamus. Has enim eſſe oſtia tabernaculi teſtimonii ſuperius oſtendimus, vtpote ad cælum introitum præbentia, quod tabernaculum eſſe teſtimonii docetur, atque probatur: habet enim Eſaias apertiſſimam teſtimonii probationem, dicens: Qui extendit velut ni- *Eſa.40.*
hilum cælos, & expandet eos ſicut tabernaculum ad inhabitandum.

Coram domino autem.

Quia inſpiciente patre conſummabatur crucis myſterium, in tantum, vt etiam aſpicienti vti- *Luc.23.*
que patri diceret dominus: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Ponere autem *Ioan.10.*
eum manum ſuper caput vituli, & iugulare vitulum præcepit: nemo enim illum obtulit, ſed nec *Chriſtus in*
immolare poterat, niſi ſemetipſum ipſe ad pa- *cœna ſeipſum*
tiendum tradidiſſet. Propter quod non ſolum *immolauit.*
dicebat, poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam: ſed & præueniens ſemet ipſum in cœna apoſtolorum immolauit: quod ſciunt qui myſteriorum percipiunt virtutem. Hunc

ſacerdotem L X X. non ſolum vnctum ſiue linitum, ſed & conſummatum manibus appellauerunt: conſummatus eſt enim manibus prius in myſtica cœna, accipiens panem & frangens: deinde per crucem, quando ligno adfixus eſt. Tunc ſacerdotii ſuſcipiens dignitatem, vel potius quum ſemper habuerit, tunc opere explens etiam, hoc, quod pro nobis erat, ſacrificiũ conſummauit. Hic ipſe de ſanguine vituli hauriens, infert illud in tabernaculo teſtimonii. Sed quia vitulum oportet carnem domini accipere, ipſe prodigi filii exponens parabolam docuit, quum patrem occidiſſe ei vitulum ſaginatum, & primam dediſſe ſtolam, & anulum diceret: per vitulum ſacrificium vnigeniti, per ſtolam baptiſma, per anulum ſignans pignus ſpiritus. Quia enim de ſanguine in tabernaculo teſtimonii intulit, docet & Paulus ad Hebræos, dicens: Chriſtus adſiſtens pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id eſt non huius creationis, nec per ſanguinem taurorum & vitulorum, ſed per propriũ ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Et rurſus: Neque enim in manufacta ſancta ingreſſus eſt Chriſt⁹ forma verorum, ſed in ipſum cælum, ad oſtendendum ſe vultui dei pro nobis. Hic ergo tabernaculum teſtimonii, cęlũ quippe, quia, in ipſo habitare deũ prophetæ teſtificati ſunt, intelligamus: qui habitat in cælis, inquit, irridebit eos Et nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cęlo vnigenitus: de ſemetipſo dixit hominibus. Ibi ſangui-

Vitulus carnem domini significat. *Luc. 15.*

Heb. 9.

Pſalm. 2. *Ioan. 3.*

nem introduxit, quia cicatrices portans pas-
sionum, à mortuis resurrexit, vnde & suum corpus palpandum Thomæ præbuit, atque ita in cælos ascendit. Probant autem sequentia: Ioan. 20.

Quumque intinxerit digitum in sanguine, asperget de eo septies coram domino, contra velum sanctuarij.

Multis nominibus carnem domini appellat, quia & multas operationes impleuit. Vnde & ipse dominus modo quidem semetipsum sacrificium, modo pastorem, deinde rursus vitem, & panem vitæ, & granum tritici, oportune dispensatoriis verbis varians, suas appellationes nominauit. Et nunc ergo velum eius carnem appellauit: dubitare enim hoc non possumus, Paulo ad explanationem huius mysterij dicente: Habentes fratres confidentiam in introitu sanctorum in sanguine Christi: quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id est carnem suam, & sacerdotem magnum, in domum dei introeamus, cum puro corde, in satisfactione fidei. Propterea & sanctuarii velum appellatum est, figuram quippe carnis sancti sanctorum gerebat. Quia ergo digitus dei virtus eius dicitur, vnde magi Pharaonis cedentes miraculis Moysi dicebant: Digitus dei est. Et Dauid ei psallebat: Quoniam videbo cælos, opera digitorum tuorum. Ipseque rursus dominus Iudæis dicebat: Quod si in digito dei ego eiicio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum dei. Conuenienter digitum in sanguinem intingit, vt ostendatur quia passiones carnis dominicæ, virtute diuinitatis actæ sunt: nã quomodo poterant talia fieri tunc,

Christi multa sunt nomina ex functionum diuersitate indita.

Heb. 10.

Exod. 8.

Psalm. 8.

Luc. 11.

id est solis recessus, terræmotus, scissio petrarum & similia? Hic ergo virtute diuinitatis passionem suscipiens, aspersit quidem suam carnem aspersit autem septies, quia pro remissione hoc peccatorum, & pro subministrando nobis sancto spiritu fecit, Vtrunque enim prędictus designare consueuit numerus, ita vt Petrus diceret domino, Si peccauerit in me frater meus, quoties dimitto ei? vsque septies? Responderet autem dominus: Non dico tibi septies, sed vsque septuagies septies: multiplicatque numerum propter operationes spiritus: septem enim Esaias numerauit dicens: Et requiescet super eum spiritus domini. Deinde eius dona diuidens ait: Spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Quod autem sanguinem oportet nos in passione eius accipere, probant Pilati & Iudæorum verba, dum enim traderetur cruci, ipse quidem clamat: Mundus sum à sanguine iusti huius. Illi autem: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Huius aspersionis & Petrus in Catholica epistola meminit, apostolum se nominans secundum præscientiam dei patris, in sanctificatione spiritus, in obedientia & aspersione sanguinis Iesu Christi. Si autem dicis, quia passio quidem eius, antequam ascenderet in cælos, prouenit, legislator autem dicit post ingressionem sacerdotis in tabernaculo testimonii, quod nos cælum significare diximus, si intingis digitum in sanguinem, & aspergis velum cognosce quia qui inferius cru

Septenarius numerus.

Matth. 18.

Dona spiritus septem. Isa. 11.

Matth. 27. 1. Pet. 1.

cifixus eſt carne in cęlo eſt diuinitate: & proptere principibus ſacerdotum iudicantibus eum & crucifixuris dicebat: Dico vobis amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei. Quod autem dixit, amodo, oſtendentis fuit: quia quo tempore vitulus immolabatur in inferioribus, eo tempore vt pontifex ipſe ſibi ſacrificium offerret in cælo. Quibus conueniunt & ſubſequentia. *Ponetque de eodem ſanguine ſuper cornua altaris thymiamatis gratiſsimi domino, quod eſt in tabernaculo teſtimonij.*) Hic ſedem Cherubin ſignat: quia enim ſunt altare, Eſaias per viſionem Seraphin manifeſtauit, ait enim: Et volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari. Thimiama autem ſicut lxx. dicunt compoſitionis, compoſitionem omnium ſicut in thymiamate virtutũ dicit, quæ ſunt intelligibile thymiama. Vbi quippe decet virtutes, niſi in ſede dei eſſe compoſitas? in quibus & ſi in terra conuerſatio eſt, de cælo tamen deſcendunt. Vnde & Paulus de his qui in virtutibus conuerſabantur dixit: Noſtra autem cõuerſatio in cælis eſt. Iacobus vero ait: Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, primum quidem benigna eſt. Sapientiam dicens, vnam de generalibus eſſe virtutibus: poſt hanc enim fortitudo, & iuſtitia, & caſtitas, multo magis & cęteræ cum hac ordinantur: quæ dum ſint quatuor, vt arbitror, & excellentes, cornua prædicti altaris, quia genera ſunt aliarum virtutum, conuenienter nominantur, ait autem & Eſaias, Miſericordiæ domini memorabor, reminiſcens virtutum eius.

Matth. 26. *Amodo.* *Eſa. 6.* *Thymiama compoſitionis* *Philip. 3.* *Iaco. 3.* *Quatuor cornua altaris.* *Eſa. 63.*

Has dominus vngit proprio ſanguine, virtutem eis præſtans maiorem perfectioremque, vt cõtra aduerſariorum vires præualere poſſint. Omnem reliquum ſanguinem vituli, fundi circa baſim altaris holocauſti, quod eſt in tabernaculo teſtimonii, præcepit. Altare holocauſtomatis, rurſus Chriſti corpus intelligamus: ſicut enim ipſe ſacerdos, & ſacrificium eſt, ſic & altare eſt. Si autem in multis nominibus vnum eſt quod ſignificatur, diximus quippe eum oportere intelligi etiam velum, nihil eſt quod ex hoc poſſit obſiſtere, dum enim multæ ſint in ipſo operationes, conueniẽter etiam multa ſunt nomina. Nec ex his interpretationem reſpui quaſi mendacem fas eſt, diuinæ quippe ſcripturæ mos eſt, vnam rem multis inſinuare nominibus, quod demonſtrat Zacharias, ait enim: Et reſpondi, & dixi

Zach. 3. ad eum: Quid ſunt duæ oliuæ iſtæ ad dexteram candelabri, & ad ſiniſtram eius? Et reſpondi ſecundo & dixi ad eum: Quid ſunt duæ ſpecies oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea, in quibus ſunt ſuffuſoria ex auro? Et ait ad me dicens: Nunquid neſcis quid ſunt hæc? Et dixi, Non ſcio domine. Et dixit: Iſti ſunt duo filij olei ſplendoris, qui adſiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Equidem Zacharias de duobus quibuſdã inquirit, de oleis, & de effundentibus in candelabro oleum. Cui autem reſpondit angelus, duabus interrogationibus vnam interpretationem retulit. Quia autem intelligibile altare corpus domini, & beatus Paulus intelligit, ipſo di-

Heb. 13. cente cognoſce, ait enim: Habemus altare, de

quo edere non habent poteſtatem hi qui tabernaculo deſeruiunt, corpus videlicet Chriſti dicens, de illo enim comedere Iudæis fas non eſt. Hoc altare neceſſarie in introitu tabernaculi teſtimonii, id eſt in introitu cælorum eſt, quia per ipſum ingreſſum habemus in cælis. Sed iam reliqua huius ſacrificii diſcutiamus. quæcunque enim in ſacrificio pacificorum, ſeu ſalutari præcepit, eadem fieri etiam in hoc præcepit, duos renunculos offerri, & reticulum quod eſt ſuper eos, & adipem iecoris, quod lxx. ædunt, & pinnam epatis: & adoleri ea ſuper altare holocauſtomatum. In duobus ſacrificium diuidens, quatenus omnibus liceat Chriſti ſacrificium imitari id eſt tam his qui inferioris ſunt conuerſationis, eis quippe conuenire pacificorum diximus ſacrificium, quàm altiora ſapientibus, quibus imitari ſufficit quæ ſequuntur.

Pellem vero & omnes carnes cum capite, & pedibus, & inteſtinis, & fimo, & reliquo corpore efferet extra caſtra.)

Quod præcepit vt non Chriſtum diuidas, ſicut quidam diuidunt dicentes: Is qui de Maria eſt, paſſus eſt: qui autem de deo patre eſt, paſſus non eſt. Nobis enim vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia quia ſecũdum quod Paulus dixit: Quum vt homo pateretur, miracula tamen in paſſionibus operabatur, vt deus, ſed nuſquam diuiſus. Propter quod carnem eius, id eſt humanitatem, videlicet, tam eum qui apparebat, quam qui in occulto erat hominem, de quo ait Paulus: Etſi exterior homo noſter

Hereſis circa paſſionem Chriſti.

2.Cor.4.

corrumpitur, sed interior renouatur. Caro enim in domino, omnis eius humanitas, quia verbum caro factum est, dicitur. Propter quod & carnem eius cum capite & pedibus: vel cum capite & extremis videlicet pedibus: sic enim cæteri interpretum ędiderunt, iussit incendi: vt per prædicta verba eum qui pro nobis passus est, esse à principio, & in nouissimis intelligeremus, de quo ait Paulus: Quia in ipso creata sunt omnia, quæ in cælis, & quæ in terra visibilia, & inuisibilia, siue throni,
Coloss.1. siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constãt, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus à mortuis: vt sit ipse in omnibus primatum tenens. Insuper cum intestinis & fimo: vel sic LXX. cum ventre & stercore ædunt, vt quia mentis intelligibilis venter figuram gerit. Sicut in sacrificiis aliorum holocaustorum ostendimus, ex eo mentem habuisse nostram eum qui pro nobis passus est, minime ignoremus, quod quidam hęreticorum negant. Fimus autem, peccata generis humani significat, quę crucifixus in se suscepit: hæc enim fimus domini verisimiliter dicũtur. Fimus quippe quum sit immundus, gerentem non polluit, neque naturæ nostræ est, quamuis sit in nobis: sicut & peccata nostra, quæ portauit dominus, & aliena fuerunt ab eo, & eum nullatenus polluerunt, permansit enim sine peccato. Totum

Fimus peccata humana significat.

ergo vitulum, id eſt totum Chriſtum, extra caſtra in loco mundiſſimo, vbi effundi cineres ſolent, eiici legislator iubet, apertiſſime ſacrificii Chriſti locum ſignificare ſtudens, extra enim caſtra paſſus eſt, quod teſtatur Paulus dicens, Ideo & Ieſus vt ſanctificaret plebem, extra portam paſſus eſt? Quis autem mundus eſt cineris locus. Golgotha videlicet, & intantum mundus, vt mundum totum ipſe mundaret. Cineris autem recte locus eſt dictus, quia in ipſo extincta ſunt peccata humani generis, vnde & mundus locus appellatur. Hebr. vlti.

Incendentque ea ſuper lignorum ſtruem.

Ligna autem in igne ſcripturas ſacras diximus. Quæcunque autem in domino tempore paſſionis geſta ſunt, ad implenda ea quæ prophetæ dixerunt, ſunt geſta, quod manifeſtat dominus, quando à Iudæis comprehenſus eſt, dicens, Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me, quotidie in templo ſedebam docens, & non me tenuiſtis. Hoc autem factum eſt, vt complerentur ſcripturæ prophetarum. Et rurſus, Ieſus autem videns quod omnia conſummata eſſent, vt impleretur ſcriptura, dixit: Sitio. Sed quum per ſingula figura dominicæ, paſſionis appareat, tamen planius legislator videtur hoc, in ſequentibus figurare myſterium. Matth. 26. Mar. 13. Ioan. 19.

Quod ſi omnis turba Iſrael ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini eſt, &

postea intellexerit peccatum suum offeret vitulum pro peccato, adducetque eum ad ostium tabernaculi, & ponent seniores populi manus super caput eius coram domino. Immolatoque vitulo in conspectu domini, inferet sacerdos qui unctus est, de sanguine eius in tabernaculum testimonij, tincto digito aspergens septies contra velum: ponetque de eo sanguinẽ in cornibus altaris, quod est coram domino in tabernaculo testimonij: reliquum autem sanguinem fundet iuxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonij: omnemque eius adipem tollet, & adolebit super altare: sic faciet & de hoc vitulo quomodo fecit & prius, & rogãte pro eis sacerdote, propitius erit dominus. Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet, sicut & priorem vitulum, quia pro peccato est multitudinis.) Nihil in his legislator commutauit, quod esse possit extra prędictum sacrificium, quod est principis sacerdotum: idem enim à turbis Israel, & à sacerdote offerri præcepit, vitulum enim & hic, & illic dixit. Similiter etiam sanguinem in tabernaculo testimonii offerri iubet: vitulum autem extra castra incendi, atque apertissime in his quæ dicta sunt ostenditur, quia eadem erant plebis sacerdotisque peccata. Nã quam ob caussam idem sacrificium pro eis offerret? Quod autem de sacrificio immutatum est, hoc magis ad firmitatem pertinet, quod vnum sit sacrificium: nam in sacerdote non dixit, si cognouerit peccatum suum, nec enim ignoraturus erat dominus peccatum quod vt susciperet incarnatus est. De turba autem, id est de synagoga, siue de plebe, attende quid ait:

Quod si

Quod si omnis turba Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini est, & postea intellexerit peccatum suum.)

Ergo ab initio quidem suum peccatum ignorauerunt, sed postea cognouerunt. Et hoc ostendunt ipsa verba domini, ait enim: Nisi venissem, & loquutus eis fuissem, peccatum non haberēt, vt ignorantes vtique, nunc autem excusationem non habent de peccato suo, vt pote per eius doctrinam discentes, quod nesciebant prius: quando ergo suum peccatum cognouerunt, tunc ad sacrificium vnigeniti se verterunt. Deinde in sacrificio sacerdotis, ipsum diximus imposuisse manum super caput vituli, hic autem seniores hoc facere dicit. Vtrunque enim reuera in Christi sacrificio agebatur, id est quia & imminebant ad consummandum illud seniores populi, & scribæ, & Caiphas princeps sacerdotum, dicebantque: Expedit nobis vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Et quia nullo modo expleri potuisset, si non semetipsum ad passionem dominus tradidisset, intantum vt ipse diceret Petro: Mitte gladium tuum in vaginam, calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? Festinabat enim dispensare nostrorum peccatorum remissionem, quod necessarie in his quæ sunt de vituli synagogæ sacrificio est consideratum, ait enim:

Ioan. 15. *Ioan. 11.* *Matth. 26.*

Sic faciet de hoc vitulo quomodo fecit & prius, & rogante pro eis sacerdote, propitius erit dominus.)

Christus enim factus est nobis propitiatio in sanguine suo, sicut à beato Paulo Romanis scri- *Rom. 3.*

ptum eſt: Per quem in tantum peccata remiſſa ſunt quatenus ipſi quoque remiſſionem mererẽtur, qui in eo peccauerunt: de ipſis quippe dixerat: Pater ignoſce illis, neſciunt enim quid faciũt

Luc. 23. Sed quid ad finem ſacrificii legislator dixit? Sufficit enim nobis legis ipſius concluſio, ad manifeſtanda præſentia. *Ipſum autem vitulum efferet extra caſtra, atque comburet, ſicut & priorem vitulum, quia pro peccato eſt multitudinis.* Vides quomodo nihil mutatur in ſecundo ſacrificio, extra hoc quod primo eſt quod præcipitur: & quamobrẽ? Quia pro peccato eſt, inquit, multitudinis. Ergo hoc manifeſtum eſt & indubitabile, quia idẽ peccatum plebis & ſacerdotis intellexerit, & propterea idem in vtroque ſacrificium ordinauit, ne ipſis quidem verbis diuidens, quod non faceret, niſi figuræ fuiſſent ea quæ tunc agebantur.

Si peccauerit princeps, & fecerit vnum è pluribus per ignorantiam quod domini lege prohibetur, & poſtea intellexerit peccatum ſuum, offeret hoſtiam domino, hircum de capris immaculatum, ponetque manum ſuam ſuper caput eius. Cumque immolauerit eum in loco vbi ſolet mactari holocauſtum coram domino, quia pro peccato eſt, tinget ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocauſti, & reliquum fundens ad baſim eius. Adipem vero adolebit ſupra, ſicut in victimis pacificorum fieri ſolet, rogabitque pro eo, & pro peccato eius, ac dimittetur ei. Quod ſi peccauetit anima per ignorantiam de populo terræ, vt faciat quicquam ex his quæ domini lege prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum

ſuum, offeret capram immaculatam, ponetque manum ſuper caput hoſtiæ quæ pro peccato eſt, & immolabit eam in loco holocauſti. Tolletque ſacerdos de ſanguine in digito ſuo, & tingens cornua altaris, reliquum fundet ad baſim eius. Omnem autem auferens adipem, ſicuti auferri ſolet de victimis pacificorum. adolebit ſuper altare in odorem ſuauitatis domino, rogabitque pro eo, & dimittetur ei.

Quemadmodum in ſpontaneis ſacrificiis, differentias in conuerſationibus & conditionibus vitæ offerentium ordinauit, ita rurſus pro peccatis ſacrificia æqualia eſſe peccatis iubet: quorum magnitudo non ſolum ex actione peccati, ſed ex perſona peccantium ponitur: & nimis recte, quia & dominus apoſtolis dixit: Seruus cognoſcens voluntatem domini ſui, & non ſe præparans, nec faciens ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & non fecit digna, plagis vapulabit paucis. Sed quid ſubiunxit? Cui datum eſt multum, multum quæritur ab eo: & cui creditum eſt multum, multum exigitur ab eo. Hunc intellige eſſe, qui à legiſlatore dictus eſt princeps, quem ſic & in libro Exodi innuēs, dixit: Dis non detrahes, & principi populi tui ne maledixeris. Sed & Dauid, ſacerdotes, & ſcribas, & phariſæos, & ſeniores populi deſignans, ait: Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius. Atqui ſolus Herodes rex, & Pilatus præſes aderant, ſed & reges & principes,

Luc.12. *Matth.25.* *Exod.22.* *Pſalm.2.* *Sacerdotes reges appellati ſunt.*

ſicut diximus, ſacerdoees & ſcribas, & phariſęos, propter ſcientiam & ſublimitatem quam habere videbantur, ad interpretationem legis appellauit. Hic ergo ſi peccauerit, hircum offeret. Si quis autem de populo: dicit autem idiotam, ſiue popularem, non eum qui ſorte diſtinctus eſt ad meditandam legem: nam & hic vtique princeps nominaretur, qui pro minori peccato capram offerre præcipitur, quemadmodum ille hircum, hic fœminam, ille marem. Pœnitentiæ quippe vtrique indigent, & ille quidem maiorem, qui maſculum offeret, minorem autem qui fœminam, quum enim vnius ſit generis, tamen quod minus eſt, in fœmina poſitum eſt, quoniam maſculus caput vniuſcuiuſque generis puCaprā offerre tatur. Quemadmodum ergo oblatio capræ ſacrificium pro peccato ſignat, ſic hircus, & capra, quum ſit fœminini generis, hircus maſculini, ſacrificii interpretantur vim: non enim fruſtra hoc legislator intendit, ſed quia hircus & capra. Hoc autem lxx. in græco ſic ædunt, vt χίμαρος & χίμαιραν dicant offerri debere, quod Latini ex eadem æditione interpretati ſunt, hœdum ex capris maſculum, & capram de hœdis fœmellam. χίμαρος autem & χίμαιρα fœtus caprarum ſunt χειμερινοί, i. qui circa tempus hyemis naſcuntur: nam bis per annum capris patientibus, quidam fœtus tempore hyemis, quidam autem

Hyems quid ſignificet in ſacris literis. æſtatis generantur. Quum ergo ita ſe habeant, per hyemem triſtitiam pœnitentiæ docet, in triſtitiam quippe hic & fletu filios generat, ſed tamen filii eius non ſunt à ſacrificio reprobati. Vn-

de existimo hœdos, id est χιμάρους offerre pœnitentes, vtpote fluctuantes præcepit, & vt qui diuersitatibus vndarum à peccatis se erigentibus repugnantes, misericorditer omnimodo saluabuntur. Si enim permaneant in pœnitentia, & non desperent, velut in tempestate relinquentes nauis animæ gubernacula, liberabuntur: si autem desperauerint, quemadmodum quidam gubernatores, vel nautæ pauidi, statim pereunt, nam & dominus dixit: Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: hyemem tempus pœnitentiæ dicens, sabbatum vero ocium animæ, atque virtutum cessationem intelligens: ad ocium siquidem atque à malis vacationem datum est sabbatum, sed Iudęorum gens è diuerso hoc vsa est. Graue autem est in tempore quo necessaria est pœnitentia, & multo grauius, quo vacat ab omnibus opèribus, quenquam tentari vel persecutionem pati: vnde etiam sicut maiorem eum qui sabbato persequutionem patitur, nouissimum numerauit. Quia ergo & hirci, vel capræ, siue hœdi virtutem, & differentię sacrificiorum modum didicimus, iam videamus quæ in vtroque aguntur sacrificio, communia enim sunt, quoniam poenitentiæ finis, & generalis effectus, peccatorum remissio est: quã aperte legislator posuit dicens.

Matth. 14.

Fuga in sabbato.

Quod si peccauerit anima per ignorantiam de populo terræ, vt faciat quicquam ex his quæ domini lege prohibentur.)

Non dicit: quod quia in quolibet præuaricatus quis fuerit, in totam legem delinquit, sicut

Iacob. 2. beatus Iacob ait: Quicunque totam legem ſeruauerit, offenderit autẽ in vno, omnium reus cõſtituetur. Sed & hoc quod dictum eſt, per ignorantiam, vel ſicut Lxx. non volens, ingruens iugum peccatoribus ſeruitutis diabolicæ demonſtrat, quod ſibiipſi ad malum vergentes ſuperinduxerunt, ſicut Eſaias ait: Esa 5. Væ qui trahunt peccata vt reſtem longam, & ſicut funem iugi vaccæ iniquitatem, quo quidam captiui & inuiti trahuntur. Sed ſi ad ſanam reuertantur mentem, à reſti hac ſiue iugo ſtatim relaxãtur. Quod quomodo aut quando fit, legislator oſtendit: id eſt, quando ipſe qui peccauit, peccatum ſuum cognouerit: neque enim aliter poenitentiam agere poteſt, niſi cognoſcat peccatum ſuũ. Tunc enim princeps hircum ſiue χίμαρον, is autẽ qui de turba eſt, offerat capram ſiue χίμαιραν: immaculata autem vtraque, immaculatam ſiquidem oportet eſſe poenitentiam. Poenitentia macula. quæ autem eius eſt macula? Videlicet ſi peccato compatiatur, vel amicus ſit poenitens, pro quo agit poenitentiam: oportet enim eum perfecto à peccato eodem atque ſtudioſiſſimo recedere propoſito.

Deinde imponet manum ſuam ſuper caput hoſtiæ.

Ipſe per ſemetipſum peccatum manifeſtans, & ſuam offerens confeſſionem. Ipſe autem ſecundum lxx. non occidit, ſed alii, habet enim neceſſarium & aliorum auxilium ad orationem, vt ſuſcipiatur eius poenitentia. Vnde nec omnimodo ſacerdotes occidere præcepit, ait enim:

Occident eũ in loco in quo occiduntur holocauſtomata.

Qui autem occidant non addidit: licet enim

in ſacrificio poenitentiæ alternis vti adiutoriis, quod teſtatur Iacobus: Orate, dicens, pro alterutrum vt ſaluemini. Sed multo magis iuſtorum vtamur adiutorio, ipſe enim ſubdidit: Multum valet oratio iuſti aſſidua. Vbi autem occident? Secundum lxx. in conſpectu domini. quare legiſlator explanat, ait enim: Peccati eſt. Pro peccato quippe in conſpectu domini confiteri neceſſarium habemus, propter quod & dixit Dauid: Peccatum meũ cognitum tibi feci, & iniuſtitias meas non operui. Dixi, pronunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei. Propterea hic legislator intulit:

Iaco. 5.

Cõfiteri in cõſpectu domini.

Pſalm. 52.

Et tollet, & ponet ſacerdos ſanguinem peccati digito ſuper cornua altaris holocauſtomatis. Quod Hieronymus ſimili ſenſu ædidit dicens: Tolletque ſacerdos de ſanguine digito ſuo tangens cornua altaris. Sanguinem autem peccati appellauit, qui pro peccato offertur. Huius primitias ſacerdos Chriſtus ſuper cornua altaris holocauſtomatis offeret, videlicet ſuper crucem ſuam: ſi enim altare holocauſtomatis domini corpus eſt, huius proculdubio cornua crux erit, de qua Abacuc dixit: Cornua ſunt in manibus eius. Offeret ſuper ſuam crucem primitias neceſſario ſui ſanguinis, qui pro peccato offertur: quia opus crucis & effectus, perfecta peccatorum noſtrorum remiſſio eſt. Quod autem dicit.

Aeditionis illius meminit Hieronymus in catalogo ſuo.

Cornua altaris crux Chriſti.

Abacuc. 3.

Reliquum ſanguinem fundet ad baſim eius.

Omnẽ poenitẽtiã euãgelicę tribuit prędicationi,

quam esse basim altaris diximus. Recte autem poenitentiam omnem apostolicæ prædicationi tribuit: quia omnis eius intentio hæc est, vt omnis homo poenitens se corrigendo saluetur, propter quod & primam vocem illã dominus prouidet in euangelio doctoralem: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum: quia etiam ad hoc se venisse dixit, ait enim. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Post hæc quid facit sacerdos?

Matth. 3.
Luc. 5.

Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum.)

Vt poenitentis omne desiderium sursum respiciat, id est cælum intendat, tunc enim poterit poenitentiam offerenti in pacificorum sacrificio reputari. Sed quis sit finis horum quæ dicta sunt, addidit:

Rogabitque pro eo sacerdos, & dimittetur ei.

Neque enim idonei sumus peccata nobismetipsis dimittere, Christus autem nobis propitiationem perficit. Vnde & eius voce sacerdotes in ecclesiam, vtpote eius officium subeuntes, ordinati sunt, quibus in persona apostolorum dicebat: Quorum dimiseritis peccata, dimissa sunt, & quorum retinueritis, retenta sunt. Et rursus: Quęcunque solueritis super terram, soluta erunt & in cælo, & quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt, & in cælo.

Ioan. 20.
Matth. 16

Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem scilicet immaculatam, ponet manum super caput eius, & immolabit eam in loco vbi solent holocaustorum cædi hostiæ, sumetque sacerdos de sanguine eius

digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius, omnẽ quoque auferens adipem, sicut auferri solet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, & cremabit super altare in incensum domini, rogabitque pro eo, & pro peccato eius, & dimittetur illi.)

Semetipsum nunc quoque sequens legislator oblationi capræ siue chimæræ, quam diximus ab his, qui sunt de populo, & qui non occupantur in meditatione legis, offerri ouem quoque coniunxit: quoniam in populo & idiotis possibile est esse aliquos etiam simplices, quibus conueniat ouis sacrificium, quod tam in holocaustomatis, quàm sacrificiis hostiæ pacificorum demonstratur. Aperte ergo legislator approbare cupiens, quia non solum princeps, id est scientia sublimior, nec tantum popularis, sed & si quis est in popularibus simplex, si forte peccauerit, quod & hic ad redemptionem peccatorum debeat poenitentiam, ouis sacrificium introduxit. Ideo autem non arietem, sed ouem, id est foeminam, & non masculum præcepit offerri: quia popularibus foeminarum sacrificium deputauit: eos hic qui legem accipiunt euidenter cõtestans, vt quicunque principatum sortitus est, & est aliis sublimior scientia, non solam exhibeat simplicitatem, quum oporteat eum etiam prudentem esse sicut serpentem, quemadmodũ dominus ait. qui vero non est talis, id est qui nõ abundat scientia, & propterea in populo deget, hic quamuis sit simplex, si contingat vt peccet, nec ipsi peccatum ignoscetur, nisi per oblatio-

Principes præditos esse oportet simplicitate quæ sit prudentia cõdita.

onem poenitentiæ peccatum diluerit. Quum ergo hæc ita se habeant, non egent cætera expositione: quum enim sacrificium pro peccato sit, simul, hic de capra & de oue præcepit. Vnde necesse non est, quum tendamus ad sequentia, diu in præsentibus immorari.

CAPVT V.

SI peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisque fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. Anima quæ tetigerit aliquid immundum, siue quod occisum à bestia est, aut per se mortuum, vel quodlibet aliud reptile, & oblita fuerit immunditiæ suæ, rea est, & delinquit. Et si tetigerit quippiam de immunditia hominis, iuxta omnem impuritatem qua pollui solet, oblitaque cognouerit postea, subiacebit delicto. Anima quæ iurauerit, & protulerit labiis suis, vt vel male quid facere vellet, vel bene, & idipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato, & offerat agnam de gregibus, siue capram, orabitque pro eo sacerdos, & pro peccato eius. Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum domino, vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, dabitque eos sacerdoti. Qui primum offerens pro peccato, retorquebit caput eius ad pennulas ita vt collo hæreat, & non penitus abrumpatur, & asperget de sanguine eius parietem altaris.

Quicquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamenta eius, quia pro peccato est, alterum vero adolebit holocaustum vt fieri solet, rogabitque pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei. Quod si non quiuerit manus eius offerre duos turtures, vel duos pullos columbæ, offeret pro peccato similam, partem ephidecimam non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est, tradetque eam sacerdoti, qui plenum ex toto pugillum hauriens, cremabit super altare in monumentum eius qui obtulit, rogans pro illo & expians. Reliquam vero partem ipse habebit in munere.

Num eadem legislator repetit? quum in præteritis quippe dixisset: quod si peccauerit de populo terræ per ignorantiam, vt faciat quippiam ex his quæ domini lege prohibentur, atque delinquent? Generaliter de omni peccato præcipiens & iubens quæ deberent offerri, nunc quoque de eisdem aliis quodammodo videtur sancire sermonibus. Quamobrem autem superius quædam pro peccato, & non omnia exposuit? Oportebat quippe, vt aut omnia per singula exponeret, aut penitus nihil, quum generalis ei demonstratio peccati sufficeret. Sed non ita se habent verba legislatoris, sicut quidam negligenter legentes existimant. Quando enim dixit.

Quod si peccauerit de populo terræ per ignorantiam, vt faciat quippiam ex his quæ domini lege prohibentur atque delinquat.

Sensibilem Israelē ostendit, qui cognoscens dei mandata, non debuit quippiam legis transgredi.

Transgressus autem, implere debuit ea quæ ad poenitentiam pertinent. In præsenti autem dicens, si peccauerit anima, nequaquam addidit de populo terræ & rectissime. Dicit enim peccata, à quibus necesse sit secundum quod ait Iacobus etiam hos qui sunt ex gentibus abstinere, id est idolothytis & suffocatis, & sanguine, & fornicatione. In his enim inuenies sequentia connumerata: deinde superius quod est peccatũ vniuscuiusque per semetipsum delinquentis, & quod per se quis gessit, designatur. hic autem eum qui alienis peccatis communicauit demonstrat. hoc enim tactus immundi & morticini, & à bestia capti innuit, non per ænigmata, sed aperte exponens, quod quidam despiciunt, id est alterius in errorem mittentis non arguere errorem, sed cõsensum præbere. Nunc ergo ostendit, quia & in hoc oblationem eam videlicet quæ ad poenitẽtiæ absolutionem pertinet necessariã habeamus.

Tactus immũdi, aut morticini.

Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisque fuerit, quod aut ipse vidit, aut conscius sit, id est, si aliquo furtum aut dolum faciente, & iusiurandum pro eis dante, videns aliquis furtum aut dolum quem fecit, vel aliter conscius quod false iuret non prodiderit portabit iniquitatem.

Et recte. Nam cui licuit arguere peccatum, & texit, adiutor eius proculdubio factus est. Qui vero auxiliatus est, in semetipsum peccatum traxit. Non solum autem prędicti peccati immunditiã euitandam putauit, sed & si quis tetigerit omnẽ rem immundam, aut morticinam, aut à bestiis captam, non corporis, sed rei immundas actio-

Mortic. θνησιμαῖον.

nes ostendere cupiens, nec illas immunditias quas Iudæorum gens existimat. Quę sint autem actiones quarum communicatio sicut immundarum euitanda est, saluator apostolos docuit, dicens: Adhuc & vos sine intellectu estis? Nescitis quia omne quod ingreditur in os, in ventrē vadit, & in secessum emittitur: quæ autem egrediuntur de ore, de corde exeunt, & hæc inquinant hominem? Etenim de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, falsa testimonia, furta, blasphemiæ. hæc sunt quæ coinquinant hominem. Propter quod & immundæ res, vtpote polluentes eos à quibus tanguntur, id est eos qui communicant eis, à legislatore intellectæ sunt morticinæ. His similis est in polluendo homo, qui per peccatum mortuus est: de qualibus dominus dicebat: Dimitte mortuos sepelire mortus suos. A bestiis autem captus est, qui operante in eo diabolo, tractus est ad aliquā actionem malam, quemadmodum Iudas ad tradendum dominum, de quo Ioannes euangelista ait: Et factā coena, immittente diabolo in cor eius, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotis. quia autem in LXX. translatione non dixit simpliciter à bestia captum, sed addidit immundum, qui est à bestia captus, putas non est omnimodo & immundus? Et dicimus: Nequaquam. Neque enim omnis qui à bestia capitur, iam omnimodo ab ea & occiditur. Forsitan enim & postquā capitur liberatur, sicut Petrus: Incidit enim in diaboli laqueo, tempore negationis. Sed & resipiscens euasit, & dicet cum Dauid: Anima mea

Math.15.
Matth.8.
Ioan.13.
Psal.132.

ſicutpaſſer erepta eſt de laqueo venantiũ.Hic er go immũdus non eſt, ſed quædã differentiæ, id eſt ſecundum Lxx. morticinorũ poſitæ ſunt. De quibus quędã dixit eſſe pecora,quædã vero abominationes.Morticinũ autẽ pecus,eſt homo per inſipientiam peccans, & pecudum cõtra legem
Pſalm. 31. vitam ducens, qualibus ait Dauid: Nolite fieri
Hiere. 5. ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Sed etiam de qualibus Hieremias ait: Qui admiſſarii facti ſunt, vnuſquiſque eorum ad vxorem proximi ſui hinniebat. Abominationes autem immundæ, veluti canes, & ſimiæ, & quæcunque talia ſunt, de animalibus appellantur: quę etiam ab infidelibus colebantur: vel quodlibet reptile, id eſt quod ſuper ventrem
Symmachus. ſuum trahitur, quæ nihilominus Symmachus
Aquila. & Aquila reptilia ædiderunt, Lxx. autem abominationes. Ergo per hæc tam tam idololatrias apertiſſime ſignificat, quam in alio malo viuentes, id eſt in dolis, & in rapinis, ſiue in aliis cupiditatibus. His omnibus ſi quis tactu communicauerit,& oblitus fuerit,vel vt Lxx. dicunt latuerit illum: quoniam obliuio animæ, & obſcuritas mentis, ſiue actio mala inquinatio eſt: in horum tactu, id eſt vel in eo quod quis hæc operantibus conniuentiam præbet, vel in eo quod placent talia, modis omnibus polluitur. Hic ſenſus eo modo in præſenti quoque tranſlatione ſi intendatur, venit.

Sed & ſi tetigerit quippiam de immunditia hominis iuxta omnem impuritatem qua pollui ſolet, de omni munditia eius quamcunque tangens pollutus fuerit.

Dicit autem ſecundum literá, eos qui ſeminis fluxum patiuntur & menſtruatas, & quoſdam alios, de quibus ſubtilius ipſe legislator paulo poſt dicit, in quibus horum expoſitionem reſeruauimus: hoc ſolummodo nunc pro commemoratione ponentes, quod non omnis immũditia hominis polluit tangentem, ideoque enim dixit: Iuxta omnem impuritatem qua pollui ſolet, ſecundum Lxx. autem ab omni immunditia eius, quam tangens pollutus fuerit. Quæ ſint autem hæ quum de eis legislator loquutus fuerit, dicemus:

Anima quæ iurauerit & protulerit labiis ſuis.

Id eſt aperte promittens, quod L X X. dicunt, ſeparans labris, vt vel male quid facere vellet, vel bene, in quibus peccatum eſt, quando is qui bene promiſit facere, mentitur, aut qui mala minatus eſt, veritatẽ dicit: quod & Herodes perpeſſus eſt, qui pro eo quod iurauit Herodiadi Ioannem Baptiſtam capite detruncauit, oblitaque poſtea intellexerit delictũ ſuũ. Omnia hęc videlicet quæ dicta ſunt, vnuſquiſque quũ ſenſerit & cognouerit, confiteatur peccatum quod fecit & offerat agnam de gregibus ſiue capram, quia de aliquo qui de populo eſt, videlicet de vulgo loquitur hoc loco, inter quos poſſibile eſt ſimplicem quempiam inueniri agnam de gregibus, vtpote aptam ſimplici, quemadmodum ſuperius diximus in hoc de quo nũc ſermo eſt ſacrificio ſiue poenitentia recte cuſtodiuit offerri, finem adiiciens:

Orabitque pro eo ſacerdos, & pro peccato eius.

Consuetis vtitur verbis, in memoriam nostrã reuocans, ea quæ superius in deprecatione pro peccatis præcepit peragi, quæ iterum dicere, vtpote semel dicta necessarium non habemus. Solummodo autem hoc adiiciamus, vt si quid horum princeps peccauerit, hircum de capris offerat oblationem sibi dignam & poenitentiam. Per hoc enim quod multitudinem, & in his de quibus nunc dixit, id est sacrificium offerre precepit, manifestum est eum etiam de principe similia voluisse. Vt autem & aliter dicatur, eum qui in sciẽtia excellebat nec ipsum peccare oportuerat, nec alterius communicare peccatis. Non enim ad virtutem, sed ad iniquitatem ęmulantes se, inuenitur producere, siue prouocare subiectos. Propter quod illud, quasi quod nec euenire deberet, indiscussum reliquit. Sed & hoc notandum est, quia delictum aliquando quidem specialem iniquitatem, quæ contra solum præsumitur deum, qualis est quæ in sanctos, aut quę in iusiurandum committitur. Aliquando autem omne peccatum quod ad scientiam peruenit legislator appellat, & propterea ab eo vbique cognitio peccati, siue anteponatur, siue subinferatur modis omnibus, delictum dicitur, vt ostendat, quia omne peccatum postquam cognoscitur, in ipsum delinquitur deum, & ideo appellatur delictum, id est πλημμέλεια. non enim sine causa legislator hoc sermone frequenter vtitur. Nam & quemadmodum differentes conuersationes hominum in exordiis libri per holocaustomata & sacrificia salutaria designans, legislator non

Delictum in scripturis grauiusquid peccato significat.

tor non frustra proposuit, sed vias multas, & ianuas aperire cupiens: sic & modo non vnam speciem, sed multas de oblationibus pro peccato sanciuit, vt pluriores modos poenitentię proponeret: quia nec omnes homines omnes modos implere possunt, nec omnis modus poenitentiæ in omni peccato conuenit. Quãdo enim poenitentia, saccum, & ieiunium, & lachrymas, & orationem continuam, & vigilias exigit, aliaque similia, quomodo verbi gratia senectute, aut aliter corpore infirmus talẽ agere poenitentiam præualebit? Nunquid ergo hic propter infirmitatem aut senilem ætatem repellitur à poenitentia? Nullo modo. habet enim alium modum ad impetrandam remissionem peccatorũ. Sed quis hic sit, sequentia demonstrant, ait enim: *Poenitentiæ pro delictorum modo alia atque alia.*

Si autem non potuerit offerre pecus.

Quod lxx. interpretati sunt: Si autem non valuerit manus eius ad ouem, volentes per ouem caprum vel capram intelligi, quasi commune esset genus caprarum & ouium, sicut diximus, hoc hic planius ædidit. Qui vt omnia hæc comprehenderet, pecus posuit. Vnde & alii interpretum in hoc loco pro oue, hi quidem pascualia: alii autem ex grege, volentes per hoc & capras significare, ædiderunt. Si ergo hic non potuerit offerre pecus, offeret pro peccato suo quod peccauit duos turtures, aut duos pullos columbarum domino. Quamobrem necessarium nimis est reminisci nos, quia contemplatiuam vitam & in meditatione conuersañtem, & mundam atque simplicem significari, per pullos columbarũ & tur-

turum superius diximus. Ergo qui non potest vacare in continua afflictione & ærumna, vt panem suum cum cinere comedat, & potum suũ cum fletu temperet, aliaque his similia poenitens agat, verbi gratia, infirmitate aut alia quacunque necessitate prohibetur. hic alio modo agere potest poenitentiam, veluti offerens semetipsum, ad contemplandum deum, & ad perscrutationem legis eius, totamque mentem suam consecrans cælesti conuersationi, à terrenis rebus plenissime cohibens se, per hoc enim ei, & peccatorum remissio, & iustificatio procuratur. Vnde eorum quæ offeruntur, vnum quidẽ pro peccato, id est ad emundationem peccati, alterum vero in holocaustum, quasi in crucifigentem semetipsum, conuersationem vel vitam, & plenissime deo tradentem immolatur. Offeret autem hæc sacerdoti, Christo vtique. Tunc enim acceptabile est vtrunque, quando secundum intentionem dominicam, atque eo mediante offeruntur, qui primum offerens pro peccato. Ideo primum pro peccato offeret, quia nemo potest holocaustum fieri, nisi prius fuerit à peccato liber effectus. Sed quis huius modus est libertatis?

Retorquebitque sacerdos caput eius ad pennulas, ita vt collo hæreat, & non penitus abrumpatur.

Collum. Caput pro mente aliquoties vsurpatur.

Per collum, quod lxx. spondylũ interpretati sunt, totum corpus intelligitur, quia colli firmitas, sanitas, & subsistentia totius corporis est. Quia ergo solet caput pro mente accipi in diuina scriptura, pro eo quod mens principatum

tenetin homine. Vnde & Dauid deo dicebat: Tu contribulasti capita draconũ subter aquas, mentem videlicet, dũ aqua baptismatis remissionem præbente, mens diaboli conteritur. Per hoc ergo quod dicitur lxx. & erũpet sacerdos caput eius: præsens vero translatio retorquebit caput eius ad pennulas, vult nos non seruire, neque cõpati corpori, sed abrumpi vel retorqueri, vt non ex æquo repugnet legi mẽtis lex peccati, quę cõsuetudine peccandi in membris habitat corporis neque captiuum ducat hominem, sicut Paulus ait. Quia autem non debemus ex toto corpus aduersari, nec creaturam illud diaboli æstimare, sicut quidã putant, sed subdere illud menti, propterea non præcepit caput à collo separari, vnus quippe, eiusdemque sunt vtræque creaturæ. Sed sequentia videamus. *Et asperget de sanguine illius parietem altaris. Quicquid autẽ reliquũ fuerit, faciet distillare ad fundamẽta eius, quia pro peccato est.*

Psal. 73.

Corpus Christi imitatio efficacissima ad diluenda peccata.

Paries altaris corpus Christi intelligitur, de quo ipse Christus dicebat: Soluite templum hoc & tribus diebus ędificabo illud. Fundamentũ autẽ eius, siue secundũ lxx. interpretati sunt basim. Basis enim euangelium est. Ergo secundũ intentionem sacrificii Christi & euangelicæ doctrinæ iubet etiam hoc pro peccatis sacrificium offerri: propterea addidit, quia pro peccato est: Nihil quippe sic à peccatis eripere: quemadmodũ Christi imitatio & obedientia euangelicę prædicationis, potest, cui quis fit obediens, alterum adolebit holocaustum, vt fieri solet, id est quemadmodum oportet holocaustum fieri.

Ioan. 2.

Basis.

Holocausti sacrificium cuiusmodi.

Quod Lxx.plane secundum hod ædunt,id est faciet autem quomodo debet:Oportet quippe eũ qui patrem & matrem, & fratres, & omnia secularia renuit, holocaustum fieri, si modo vult esse acceptabile & intelligibile holocaustum. Hæc si faciatis qui non potest prædictis modis poenitentiam agere, id est vigiliis, & sacco, & aliis similibus afflictionibus :rogabit pro eo intelligibilis sacerdos,&pro peccatoeius, & dimittetur ei. Admirabilis valde ergo deus esthuius lator legis,qui veniam ,vtpote clemens imbecillitate generis humani tribuit, & modum reperit, per quē non minora consequi infirmantes possint. Quia autem non omne facile estad poenitendum tempus, imo aliquando & difficile, id est quando abusi sumus ipsa poenitentia, virtutemque eius quodammodo aboleuimus: quod euenit, si quis forte peccans, & poenitere se simulans ad hoc rursus redeat, quando & Petrus reprehendens ait: Euenit eis res veri prouerbii, canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in
Heb.13. volutabro coeni.Sed & Paulus: Ne quis,ait,fornicator,aut prophanus,vt Esau,qui propter vnã escam vendidit primitiuam suam. Scitote enim quiã & postea hæreditate benedictionem reprobatus est. Non enim inuenit poenitentiæ locum quanquam cum lachrymis exquisisset eam. Ergo quia talibus non facilis præbetur poenitentiæ aditus, ecce nunc legislator innuit,ait enim:

Quod si non quiuerit manus eius offerre duos turtures, vel duos pullos columbæ.

Qui vero hæc non potest omnimodo, nec

hoedum aut ouem poteſt, quare autem non poteſt? ſeu vt lxx. dicũt nõ inuenit? quia diuitiis poenitentiæ male vſus, non eas quemadmodũ oportebat expendit.

Quid ergo faciet, vt non deſperatio ei cauſa perditionis fiat? Offeret pro peccato ſuo ſimilam, partem ephi decimam: non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid ponet, quia pro peccato eſt.

Hæc ergo ſpecies ei poenitentiæ conceſſa eſt quam dixit. Anxiari autem & timere debet, ne forte non ſuſcipiatur eius, vtpote frequenter iniuriata poenitentia, propterea nec oleum ſuperfundit, vtpote dubitans, an miſericordia & com paſſione dignus ſit. Sed nec thuris aliquid imponit, vtpote qui neſcit vtrum boni odoris ſit eius oratio, quam frequenter præuaricatus eſt. Vnde Ioel propheta ad plebem Iudæorum dicebat: Conuertimini ad dominum deum veſtrum quia benignus & miſericors eſt, patiens & multum miſericors, & præſtabilis ſuper malitia. Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat, & relinquat poſt ſe benedictionem? Sacrificium & libamen domino deo noſtro. Et quomodo dubitatur de miſericorde & patiente, & multæ miſerationis, ſi conuertatur & poeniteat, & ſi ſacrificium aut libamen pro peccatis accipiat, niſi quia populo maligno & diligenti peccata loquitur? Qui quũ ſæpe egerit, nunquam perſtitit in pura poenitentia. Ergo nec deſperationem illis facere vult nec rurſus eos poenitentes valde præſumere, atque ideo verbis eſt dubiis vſus: & quamobrem non oportebat præſumptionem eis fa-

Ioel. 2.
Pſalm. 85.

cile dati, ne data præſumptio, ad alia rurſus peccata eos negligentiores efficeret, velut relaxatis prioribus. Infirmos quippe quoſdam, & inconſtantes in virtutibus legislator innuit.

Tradet autem eam ſacerdoti.

Ille autem, vtpote pius Chriſtus quippe eſt, qui etiam nunc per ſignificationem intelligitur ſacerdotis.

Qui plenum ex toto pugillum hauriens, cremabit ſuper altare in monumentum eius.

Qui obtulit ſpecies oblationis, acceptabilis eſt ephi ſimile. Ephi autem menſura eſt trium
Ephi. menſurarum, id eſt tres modios capiens. Ergo Chriſtus eſt qui ſacrificium offert, & ipſe eſt ſacrificium quod offertur. Ephi enim quum ſit mēſura trium modiorum, euidenter trinitatem in-
Subſiſt. nuit, quæ vna quidem menſura eſt, quia vna in ea eſt deitas. Tres autem habet menſuras, id eſt tres perſonas perfectas, & tot ſubſiſtentias, vt manifeſtum ſit nō nos peccare, eius partem carnem domini dicentes, propter inſeparabilem cum ea incarnati verbi vnitionem. Quare autem trinitatis pars eſt? quia indiuiſibilis eius eſt gloria & vir
Coloſ. 2. tus, ita vt Paulus de Chriſto diceret: In ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed & Ioannes: qui negat, inquit filium, nec patrem habet. Qui cōfitetur Ieſum, & patrē habet. Ergo ephi quidem hic incarnatus deus, verbum vtpote habens in ſe trinitatis plenitudinē. Decima autem eius eſt caro: primum quidem vt oſtenderetur ſublimitas diuinitatis eius, quantū

ad humanitatem, propter quod & pars dicitur, deinde pro eo quod integro homine incarnatus est deus verbum, & qui legem impleret. Vtrúque enim decima significat, quia & perfectus est denarius numerus. Decem autem mandata legis sunt, vnde & decimæ: decimam partem præcipuã sacerdoti, Christo videlicet, lex deputauit, vtpote massæ nostrę primitias habenti. Quicunque ergo poenitentiam sæpe præuaricans violabit, rursusque vult agere poenitentiam, in spe Christi agat, qui inquisitus à Petro: Si peccauerit in me frater meus, quoties dimitto ei, vsque septies? dixit: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Hic ergo sermo, spem poenitentiæ eis quibus impossibilis videtur prębet. Propter quod hauriens de oblatione, implet pugillum in monumentum eius qui obtulit, & cremat super altare, id est memor sui verbi, quod pro his saluandis qui ad se veniebant apostolis dixit: Non peribunt in ęternum, & nemo eas rapiet de manu mea. Venientem ad se saluat eum, qui sępe deliquit in poenitentiam. Quid pro eo offerens pugillum in monumentum, id est, verbum secundum quod promisit eos qui semel sub manu eius facti fuerint non perire. De hoc ergo pugillo mulierem quæ figuram gerebat ecclesiæ, ipse introduxit dicentem: Congaudete mihi, inueni eam drachmam quam perdideram. A multis enim male poenitentia vtentibus perdita fuerat ratio sperandæ poenitentiæ, sed secundum prædictum modum inuenta est.

Denarius numerus decimæ.

Pugillus drachma.

Hoc ergo monumentũ offeret ſuper altare corpus ſuum, quod omne peccatum ſuſcepit, etiam illud quod videbatur impoſſibile poſſe ſaluari. Propter quod addidit:

Quia pro peccato eſt.

Oſtendens quia ad Chriſtum ſolum pertinet, omnium peccata ſuſcipere. Ergo hi qui poenitentiam ſæpe peccando præuaricati ſunt, poſt remo autem poenituerunt, ex eoquidem quod frequenter præuaricati ſunt, ſpem poenitentiæ nõ habent: Chriſtus tamen etiam ſic orare, id eſt ſuſcipere poenitentiam, propter ſuum patitur verbum, quod manifeſtant ſequentia, quũ dicit:

Rogans pro illo & expians.

Vel ſicut lxx. ædiderunt: & orabit pro eo ſacerdos, & pro peccato eius quod peccabit, & dimittetur ei. Vt ex hoc intendas, quia multitudinem peccatorum commiſſam ſignificat. Quãobrem etiam ab vno horum vtpote ſæpe eadem peccante, ſæpeque de eadem re poenitente, atque nihilominus iterãte peccatum, ea in quibus præuaricatus eſt, poenitentiam recte ſacerdos dimittit & deprecatur. Miſericors eſt enim & fidelis ſacerdos ad deum qui exorat pro peccatis populi. Sed etiam qui finis ſit huius ſanctionis, cognoſcamus, ſequitur:

Reliquam vero partem ipſe habebit in munere.

Quod lxx. ædiderunt: Quod autem reliquum fuerit, ſit ſacerdotis, quemadmodum ſacrificiũ ſimilæ, atqui hoc ſacrificium ſimilæ eſt. Decimam quippe ephi ſimilæ præcepit offerri. Sed quia ſimilam theologiam eſſe nouit: hæc autem

Simila.

oblatio non tantum theologiæ, quantum poenitentiæ est, per comparationem ostendit, quia hæc alia quædam est extra illam: vnde ibi quidē quod reliquū fuit, Aaron & filiis eius deputauit. Esse autem diximus eius filios, illos qui sublimia & diuina intelligere possunt. Ipsi quidem pascuntur de scientiæ reliquiis cuius totum atque summam in cælis Christus habet, apud quem sapientiæ thesauri, & scientiæ, sicut ait Apostolas absconditi sunt. Nunc autem non Aaron & filiis eius, sed sacerdoti quod reliquum est, Christo videlicet, sicut & sacrificium similæ est in munere. Ergo quia similam esse theologiam diximus, in duo eadem præsens sacrificium diuiditur, id est in remissionem peccatorum poenitentiam agenti, & in theologiam Christo. Solius enim dei est ignoscere, etiam ea quorum impossibilis videtur remissio. Et recte in eum multipliciter hoc sacrificium ad theologiam inuenitur. Illud autem non admireris, quia in quibusdam personis, vel in peccatis, difficilem esse aditum poenitentiæ diximus, ait quippe Paulus: Voluntariè enim peccantibus nobis, post perceptam notitiam veritatis, non iam pro peccato relinquitur hostia, hoc quod diximus difficile, pro impossibile ponentes, nam idem in subsequentibus ait: Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaueruntque donum cęleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntque etiam bonum dei verbum, virtutesque seculi vēturi, & prolapsi sunt, renouari rursus ad poenitentiam, crucifigentes sibimetipsis

Aaronis filii qui.

Colos. 2.

Ignoscere solius est dei.

Hebr. 6.
Impossibile pro difficile.

filium dei, & ostentui habentes eos qui frequenter egerunt pœnitentiam, & præuaricati sunt Christum iniuriare, qui eam concessit, significans. quod manifestant sequentia. Terra enim, inquit, sæpe super se venientem imbrem bibens, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accepit benedictionem à domino. Proferens autem spinas & tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius finis in combustione. Non dixit semel, bis, vel ter, sed sæpe in iisdem in quibus pœnituerat præuaricantem, pœnitentiam suam esse maledicto proximam & reprobam, eiusque finem in combustione esse, nisi resipuerit. Nolens autem desperationem facere auditoribus suis: erant quippe sine dubio quidam in eis negligentes, & luxuriose pœnitentia vtentes: quamobrem non ad alios hæc, sed ad eos scribebat. quia ergo erant quidã tales adiunxit: Confidimus autem de vobis fratres meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur: simul & terrere eos qui luxuriose vtebantur pœnitentia, & bonam spem rursus promittere, si migrarent à luxuria cupiens. Propter quod legislator, nec oleum oblationi ipsi, nec thus addidit, timorem incutiens offerentibus, & tamen suscipientem hanc sacerdotem dixit.

Loquutus est dominus ad Moysen, dicens. Anima si præuaricans ceremonias per errorem, in his quæ domino sunt sanctificata peccauerit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus sanctuarii: ipsumque quod

intulit damnis restituet, & quintam partem ponet supra tradens sacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.)

Bonum quidem est ab omni peccato abstinere, maxime tamen ab eo quod contra sancta committitur, quia deus per illud iniuriatur. Quantum autem hoc, & quam terribile sit, præsens, quam legislator exposuit, demonstrat oblatio. Cernis quippe, quia dum tot præcepisset sacrificia celebrari, nusquam de arietis sacrificio in principio libri huius domini ad Moysen loquentis, nisi tantum in hoc loco mentionem fecit, volens necessitatem & vtilitatem sacrificii huius ostendere. Cernis etiam quia non hircum, neque capram, aut ouem, aut par columbarum, sed arietem præcepit offerri, ex oblatione docens, quale sit hoc peccatum. In figura enim saluatoris aries accipitur. Cognoscis autem hoc modo, quando deus Abraham ab vnigenito immolando cohibuit: quoniam & Isaac viuere propter promissam ex eo successionem, & figuram sacrificii saluatoris impleri oportebat, propter hanc Isaac in sacrificium assumpto, vidit arietem in vepribus hærentem cornibus, Vel sicut LXX. in arbore Sabech patriarcha teneri. Arbor autem Sabech crux est, lignum remissionis, in quo aries ex cornibus figuram gerens, confixi manibus in cruce Christi tenebatur. Non solum autem immaculatum eum esse præcepit, sed & qui precii sit, siue emi possit duobus siclis, vel secundũ lxx. argenti quinquaginta siclis, siclo sanctuarii.

Aries figura Christi.

Arbor Sabech.

Numerus quinquagenarius. Nemo quippe sibi conquirere domini sacrificiũ nisi per spiritum sanctum potest. Si enim nemo potest dicere dominus Iesus Christus, nisi in spiritu sancto, multo magis nec sacrificium eiusadsequi potest, sine operatione spiritus. Vnde nõ simpliciter dictum est, quinquaginta siclorum. Ostendit quippe hic numerus sancti spiritus adventum, ex eo quod die Pentecoste, id est quinquagesima ad apostolos venit. Sed & pondere sanctuarii, siue secundum L x x. siclo sancto, vt per hoc quod dixit sancto, ostenderet sancti spiritus virtutem & operationem. Siclo autẽ quare? Quia siclus viginti obolorum est, hic autem vicenarius numerus non est peccatis obnoxius. Vnde hi qui de Aegypto exierunt, quum viginti annorum essent, peccati populi pœnam non susceperunt: mundus quippe ab omni peccato est spiritalis homo. Non solum autem arietem offerri, sed & quintam addere præcepit. Si quis forte sancto vase, vel cibo, aut vnguento tali illicite abusus est, hoc appellauit commissumpeccatum in sancta: hic ergo ipsum reddet, & insuper quintam, id est quintam eius partem tradet sacerdoti. Hoc autem significat, vt quoniam quinque sensus habemus, si per vnum sensum peccauerimus, veluti si oculum ad adulterium in tempore & loco sanctooccupauerimus, aut linguam in detrahendo, vel aures ad malam loquutionem, aut odoratum ad perceptionem odoramentorum meretriciorum, aut manum ad tactum prophanum & iniustum: primum quidem ab illo peccato omnino abstineamus, & pœni-

Septem enim septimanas ab azymis ad Pentecosten numerabant.

Siclus viginti obolorum.

Quintam dare sacerdoti quid sit.

tentiam de eo per arietem offeramus, id est Christum rogemus, vt peccati in se commissi ipse fiat ereptio: deinde quintam, id est vnum prædictorum sensuum, per quod peccatum commissum est, offeramus sacerdoti, Christo videlicet: vt nequaquam vltra ad actionem prauam illum occupemus sensum, sed cõsecremus illum deo. Sic enim pro peccato nostro deprecabitur. quomodo autem peccati aries per sacerdotem offeratur: in alia parte libri conscriptum est, vbi sacrificium pro peccato, æquale esse sacrificio quod pro delicto fit, prædicauit. Hoc autem nunc adiiciendum est, quia delictum legislator duobus modis vti, seu ponere solens, & delictum appellare: nunc quidem peccatum quod ad scientiam peruenit, & nequaquam iam ignotum est peccanti, nunc autem quod in deo ipso commissum est, veluti iureiurando, aut etiam in sanctis: non sine causa hoc appellat delictum, sed vt tu cognoscas similiter in deũ extendi peccatum, quod in scientia, & quod in iureiurando, & quod in sanctis committitur.

Anima si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his quæ domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensurã æstimationemque peccati, qui orabit pro illo quod nesciens fecerit, & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in domino.

Habet præsens locus quæstionem non modicam consideratione dignam, quia pro peccatis pro quibus capram pridem offerri, aut ouem

præcepit, ait enim: Quod ſi peccauerit de popu lo terræ per ignorantiam, vt faciat quicquam ex his quæ domini lege prohibentur atque delinquat, & cognouerit peccatum ſuum, offeret capram immaculatam. Nunc tanquam oblitus ea quæ præceperat: Si anima, ait, peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his quæ domini lege prohibentur: & peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam, offeret arietem immaculatum de gregibus ſacerdoti. Et multum videtur differre inter hoc ſacrificium, & illud quod dudum præcepit: ſed neque oblitus eſt anteriora, nec contraria eis præcepit. Quia enim nomine animæ gentilem diximus ſignificari, hic autem forſitam ignorans mandata legis tranſgredi poterat. Propter quod dixit, & per ignorantiam recte intelligibilis aries, Chriſtus videlicet, huius peccatum in ſacrificio pro eo oblatus diluit. Sed & illud oſtenditur, atque in his euidenter demonſtratur, quia in vnoquoque quidem peccato, pro remittendo eo egimus pœnitentiam, quum non ſimus idonei per noſmetipſos, ſine Chriſti ſacrificio conſequi veniam. Ergo ſi quis extra fidem Chriſti conſtitutus eſt, Iudæus forte aut paganus, licet pœnitere ſe de peccatis ſuis, per conuerſationem & vitam demonſtret, remiſſionem non merebitur, quia arietem offerre, id eſt, Chriſti ſacrificium, non poteſt. Quamobrem generaliter de omnibus quodammodo ſancire cupiens, non dixit, ſi anima de populo, ſed

Aries ſacrificij noſtri Chriſtus eſt.

ſi anima ſimpliciter peccauerit, & fecerit vnum ex his quæ domini lege prohibentur. Ergo & de indocto, & de ſcientiam habẽte, necnon de omni peccato recte hoc quod dictũ eſt accipitur. quia autem arietem pro delicto iubet offerri, apertiſſimum eſt, quia delictum hic legislator intellectum peccatum poſuit. Propter quod dicens per ignorantiam, ſubdidit:

Et peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam.

Qui autẽ intellexerit peccatum, hic illud in ſe relidit, & ſordidatur ab eo, ſiue oneratur, quandiu per prędictum ſacrificium oratio pro eo fiat Intellectus autem peccati, in habentibus quidẽ ſcientiam, contenebratis vero amore libidinũ, neceſſe eſt vt quum in cogitatione ſua reſipiſcũt proueniat: carentibus vero ſcientia, per competentem doctrinam, qui intellectus cum alterutro horum prouenit modo ad hoc mouet hominem, vt egeat ſacrificio & poenitentia. Cui enim intelligit pollutionem, & non ſe purgat per poenitentiam, manifeſtum eſt quod abominabilis ſit, & ſordidus. Nã huius rei gratia de Iudæis dominus dicebat: Si non veniſſem & loquutus eis fuiſſem, peccatum nõ haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Hoc autem, planius ex poſterioribus approbatur. Quid enim dicit? *Ioan. 15.*

Orabit pro illo ſacerdos, quod neſciẽs fecerit, & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in dominum.

Quod lxx. dicũt: & dimittetur ei, deliquit enim delictũ ante dominum. Et quomodo idẽ ipſe neſciſſe, & delinquere delictũ corã domino dicitur?

Quid iudex iuſtus eſt, & nihil agit contra iuſtitiam, nec enim de ſola actione nos iudicat, ſicut quando ad peccatum, aut propter libidinem, aut propter auaritiam, aut propter gloriam declinamus, quod ignorãtia illius veię voluptatis, & ſummi lucri, & illius nõ falſæ gloriæ patimur. Facit autem hanc ignorantiam dilectio mendacii. Ex quo quiſpiam cæcatus mente, cæcatur etiam & obſcuratur ſcientia, quæ cæcata, nihil inuenitur diſtare ab ignorantia. Vnde & Dauid dicebat: Neſcierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Dum autem reſipuerint, & reſtaurata fuerit obſcurata mens, tunc peccatum ſentimus, & neceſſe eſt, vt in delictum nobis vſque dum per poenitentiam purgemur reputetur, delictum autem id quod eſt contra dominũ duplicat enim delictum ſecundum lxx, dicens: Deliquit enim delictum ante dominum. Et hoc cuius rei gratia? Quoniam delictum eſſe intellectum ſiue cognitionem peccati diximus, & omnis homo quidem naturali iure ſcientiam peccati habet, ſed hic, ſicut diximus, eam amore libidinum tenebrauit. Alius autem tardior naturaliter eſt, & alterius doctrinam habens neceſſariam. Si ergo aut reſipiſcenti ei, aut ab alio diſcenti delictum, id eſt peccati ſcientiam delicti perpetratione ante dominum, duplex per ſcientiam reputatur, tunc enim deus eius ſcientiam obnoxiam facit, & ſacrificiũ per ignorantiam, & peccato exigit, & poenitentiam.

Ignorantia diuinorũ præceptorũ fons.

Delictum cognitio peccati

CAPVT

CAPVT VI.

LOquutus est dominus ad Moysen dicens: Anima quæ peccauerit: & contempto deo negauerit depositum proximo suo, quod fidei eius creditum fuerit, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit: siue rem perditam inuenerit, & inficians insuper iurauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare solent homines conuicti delicti, reddet omnia quæ fraude voluit obtinere integra, & quintam insuper partem domino cui damnum intulerat, pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta æstimationem mensuramque delicti, qui rogabit pro eo coram domino, & dimittetur illi pro singulis quæ faciendo peccauerit.

Cernis quod in eodem ordine esse, peccatum quod in sancta, & id quod iureiurando cõmittitur, spiritus dei tradit, patet autem ex eo quod in vtroque idem arietis sacrificium offerri præcepit. Quamobrem enim paulo ante in omni peccato arietem iussit offerri, non à nobis coniicientes, sed intentionem legislatoris sequentes diximus. Cur autem peccatum quod iureiurando est: & quod in sanctis coniunctum putauit, quia omnimodo vtrunque ad Deũ pertinet: & qui iusiurandum transgreditur, non solum proximo nocet, sed & ipsi deo quem mediatorem fecit iniuriam facit: docere autem te ipsa verba discussa possunt. Videamus vero quomodo etiam ipsa nunc lex incipit.

Et loquutus est dominus ad Moysen, dicens.

Præcipuum ostendit mandatum, ex eo quod & in ipso, quemadmodum & in peccato de sanctis deum loqui Moysi specialiter exponit.

Loquutus est ergo, Anima quæ peccauerit, & contempto deo negauerit depositum proximo suo, quod fidei eius creditum fuerit, vel, vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, siue rem perditam inuenerit, & inficians insuper iurauerit.

De soc. περὶ κοινωνίας. Quæ verba Lxx. sic ædunt: Anima quæcunque peccauerit, & præterierit præcepta domini, & mentiatur in proximum, in deposito aut de societate, aut de rapina nocuit proximum, & inuenerit perditionem, & mentietur in ea, & iurauerit iniuste. Non autem frustra bis dixit, si mentietur. Neque enim solet diuina scriptura eadem verba repetere, quæ & multa omittere breuitatis causa videtur. Hic ergo iusiurandi transgressioni mendacium comparare: & ideo superius quidem sine iureiurando commorauit, hic autē mendacio iusiurandum coniunxit, ait enim: Et mentitur pro ea, & iurauit iniuste. Nam & cæteri interpretes Aquila & Theodotion, & Symmachus vbi dixerunt lxx. Si nocuit aliquid proximum suū, isti si calumniatus est aliquid. Quod intuentes, abstineamus nos totis viribus à fallacia, quoniam deus per fallaciam iniuriatur, qui veritas est. Sed & vim seu rapinam cum negato deposito, vel sicut etiam lxx. dicunt: cum societate, commiscuit, omne iniustum lucrum vim seu rapinam iudicans. Manifestum est autem ex his quæ subnectunt septuaginta: Erit quum pec

Si noc. ἢ ἠδίκησέ τι τὸν πλησίον.

cauerit,& poenituerit,& reddiderit rapinā quā rapuit,vel iniustitiā quā iniuste egit, aut depositum quod depositū est ei,siue perditūquod inuenit, quod vnū quodque prædictorum peccatorū his quæ connumerata sunt simile sit. propter enim auaritiam committitur. Vnicuique autem eorum caput ipsum, & quintam addi præcepit: sed hic non sacerdoti, sed ei qui iniustitiam passus est dari præcepit quintam, in verbis differentibus similia sentiens. quoniam enim cum eo qui præiudicium passus est in rapina vel in deposito, & contra ipsum quoque deum iniuste agi per fallaciam, vel periurium dicimus, recte horum quintā deo dari iubet.ad quemtendit iniuria.Quinta autem lingua est. Esse enim quintam etiam hanc diximus, quum sit vna de quinque sensibus. Hæc ergo offertur deo, vt deinceps non peccet, quia per ipsam vnumquodque prædictorum committitur. Ergo eadem sancit in differentibus verbis, & aliquando quidem in persona sacerdotis, aliquando autem in eius qui iniustitiam passus est deum figurauit. Aut quia secundum eandem rationem & sacerdos noster Christus esse, & nobiscum pro nobis iniustitiā pati creditur,secundū legemvidelicet cōpassionis nostræ, in fine sanctionis huius arietē iubet immaculatū sacerdoti offerri qui oret & remissionē obtineat. Horum autē sufficiens expositio est,ex his quæ in delictis sanctorū dicta sunt.Sed nos ab vtroque peccato, magis autē ab omni resipiscentes custodiamus nosmetipsos. Si enim vel in vno quolibet eorum capi nos, aut

Quinta. τὸν ἐπί πεμπτον.

incidere contigerit, habemus deprecationis & oblationis exempla, quibus vti ſupplicanti bonum ſit. Hæc enim in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad noſtram correptionem, in quos fines ſeculorum deuenerunt. In Chriſto Ieſu domino noſtro. Ipſi gloria cum patre, & ſpiritu ſancto, nunc & in ſecula ſeculorum. Amen.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM IN LEVITICVM LIBER Secundus.

CAPVT I.

OQVVTVS est dominus ad Moysen, dicens: Præcipe Aaron & filijs eius: Hæc est lex holocausti. Cremabitur in altari tota nocte vsque ad mane ignis, ex eodem altari erit. Vestietur sacerdos tunica, & fœminalibus lineis, tolletque cineres quos vorans ignis exußit, & ponet iuxta altare. Spoliabitur prioribus vestimentis, indutusque aliis, efferet eos extra castra, & in loco mundißimo, vsque ad fauillam consumi faciet. Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum.

Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. Quia legislatoris mundum sufficienter in præcedentibus ostendimus, & expositionis legalium verborum fundamentum positum

est, extra quod aliud nemo ædificantium in spiritu ponere potest. Christus enim est, qui nobis sicut angularis ædificii lapis per totã legis expositionem iacet. Eius ergo gratia & doctrina, quia & architectus est, aurum, argentũ, lapides preciosos superædificemus.

Fundamentum legalium verborumũ.

Loquutus est dominus ad Moysen dicens: Præcipe Aaron & filijs eius. Hæc est lex holocausti.

Hic de iugi sacrificio lex loquitur, quod quotidie in libro Exodi offerre præcepit sacerdotes, ait enim sic: Hoc est quod facies in altari agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, & paulo post: Oblatione perpetua in generationes vestras. Dicit autem: *Facies Holocaustum, vnum agnũ mane, & aliũ facies vespere.* Per hæc ergo intelligimus, quia in eorũ quidem qui sunt de plebe, volũtate datum est, si volũt offerre holocaustũ propter quod sacrificium illud munus eorum, vtpote spontanea oblatio nominatur. Neque enim omnis homo perfectissimã exigit sapientiam, sacerdos tamẽ omnimodo debet perfecte sapere. Perpetuũ enim sacrificium, id est continuum holocaustum, secundo in die mane & vespere offerre præcipitur, vt à perfecta sapiẽtia incipiens in eadem finiat, & totam suam vitam cõponat ad perfectionem. Sed quia holocaustũ quomodo particulatim diuidatur, quomodo effundatur eius sanguis, quomodo imponatur super altare in initio huius libri Leuitici legislator exposuit: nunc vtpote illis sufficienter dictis, de solo dicit holocaustomate. Consequenter ergo subdidit:

Perpetuum sacrificium

Ignis in altare semper ardebit, quem nutriet sacerdos.

Oportet quippe eum qui holocaustum, id est
perfectæ sapientiæ operationē debet, semper ac-
cendere ignem sancti spiritus, & nō sinere extin
gui. Extinguitur autem ex eorū quibus donatus
est negligentia, propter quod & Paulus ait: Spi- *Holocaustū*
ritū nolite extinguere, velut in nostra potestate
sit positū extinguere illum, siue accendere. Tota 1. *Thess.* 5.
autē nocte incendi ignem iussit, nō quod in die
nō incenderetur, sed quomodo secūdo fieret die
bus singulis holocaustum: nam quia manifestus
erat ignis diurnus, nocturnum addidit. Quia ergo *Nox, caligo*
nox caligo est vitæ huius, id est ea quæ multos ob *huius vitæ.*
tinet ignorātia, de qua Paulus dicebat: Nox præ-
cessit, dies autem appropinquabit: nos præcepit
qui holocaustū dei facti sumus, etiā in nocte ac-
cendere ignem, vt quum alii legem transgrediā-
tur, & terreni sint, nos simus spiritales, remi-
niscentes Dauid dicentem: Tempus faciēdi do- *Psal.* 118.
mine, dissipauerunt iniqui legem tuam. Quan-
do enim alii transgrediuntur legem, nos oportet
maxime ad obedientiam legis subrigi. Subdidit
autē: *Vestietur sacerdos tunica & fœminalibus lineis.*

Sacerdos hic qui holocaustum offert, vnus- *Sacerdotiū*
quisque perfecte sapiens intelligitur, quia sacer- *perfectionis* *exemplum.*
dotium, perfectionis exemplum est, propter 1. *Petri.* 2.
quod & regale sacerdotium populus fidelis ap-
pellatur, vtpote legem perfectam euangelii,
suscipiens. Qui ergo vult offerre holocaustum,
tunica, id est iustitia, & fœminalibus, id est
castitate induatur. Sed quia, per fœminalia
castitatem oportet intelligi, membra probant,
quorum ipsa tegimentum sunt fœminalia.

Tunica linea

Tunicam autem iustitiam diximus, quia perfecti cuiusque maxime iustitia vestis est, vnde Paulus dixit: State succincti lumbos vestros, in veritate, induti lorica iustitiæ. De lino autem & tunicam, & fœminalia vult esse nõ ex lana, quia linea vestis habilis, molliusque adhęrens est corpori, aspera autem ea quæ ex lana est, ex quo docet, quia habiles multumque cohærentes sunt animæ, iustitia & castitas, simulque hoc docet, quia quemadmodum linum facile cuique ad habendum, sic virtutes volentibus eas consequi faciles sunt, & quæ cito conquiri possunt, his autem indutum, iubet offerre cineres holocausti quos ignis consumpsit de altari. Quid per hæc docens, nisi vt quemadmodum hostia aufertur, id est sacrificium quod peractum est holocaustomatis, vt aliud iterũ simile offeratur, ita & nos faciamus: virtutes quippe quas cooperante spiritu gerimus, singillatim debemus ponere, vt alias rursus operemur, & non tantũ præcedẽtibus cõtẽti simus sed & alias adiungamus, quẽadmodũ is qui currit relinquens transcursa, ad reliqua currenda cõtendit: quia videlicet aliter ad brauium nõ poterit peruenire. Propter quod quum auferri de altari præcepisset consummatum igne holocaustum, poni illud iuxta altare præcepit, esse autem Christum holocaustomatis altare diximus. Auferamus ergo ei olim opere consummatas virtutes, quando habemus tempora has operandi, quasi non nobis imputet præcedentes negligentibus, si non super eas alias constituamus.

Ezech. 33.

Probat autem hæc Ezechiel quum dicit: Si di-

xero iusto quod vita viuat, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Imputat autem si præterita futuris augeamus atque confirmemus: vnde iuxta altare iubet holocaustum poni, seruat enim nobis Christus iustus iudex, quæcunque bona egerimus, si non hæc per iniquas actiones præuaricati fuerimus. Propter hoc etiam spoliari vestimentis, & indui aliis, & efferri cineres extra castra in loco mundissimo iussit, non alterius generis nos vestimentis, extra ea quæ prius dixit induens. Neque enim pro linea veste indui lanea nos præcepit, sed hoc idem multa significat, id est quod quæ prius acta atque correpta sunt, non imputentur, quando tẽpus est alia peragendi. Et propterea deponentes vestimentum prius, aliud tale vult indui. Extra castra autem in locum mundissimum efferri, id est præmittere ad futurum iudicium: illud enim extra castra est præsentis seculi, & locus est mundus, quia ab omni corruptione mundum est futuri seculi iudicium. Sed quid est quod addidit? *Exuere vestimenta.*

Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subiiciens ligna mane per singulos dies.

Quemadmodum ergo materia ignis sunt ligna, mane autem ea iubet componi: sic nobis sunt materia subministrationis spiritus diuinæ legis testimonia, & sacrorum eloquiorum meditatio, quæ superesse ligna diximus. Ergo hæc mane in lumine componere debemus, id est in vigilantia & sobrietate animę Non solum enim *Mane subiice re ligna.*

nobis in die, sed & nocte, id est non solum in tempore sobrietatis, sed & intelligibili nocte, de qua Paulus dicebat: Non ergo dormiamus sicut & cęteri non habentes spem, sed vigilemus & sobrii simus: qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Ignis sufficiat subministrationis spiritus, in quo ordinari oportet intelligibilem hostiam, & adipem pacificorum, quem Lxx. salutare ędiderunt. Quia per adipem desiderium significari in pacificorũ, seu in salutari sacrificio diximus, vt desiderium saluationis offerat seu deuoueat, qui spiritui totus factus spiritalis, nihil materiale habens, nihil miserum neque terrenum: ad quod nos legislator vocans: Ignis, ait, est iste perpetuus, qui nunquam deficiet de altari. Spiritus enim est, deus, & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Vnde & intelligibile altare, quod est Christi corpus, inextinguibilem habet ignem subministrationis spiritus.

1.Thess.5.

Ioan.4.

Hæc est lex sacrificij & libamentorum, quæ offerent filij Aaron coram domino, & coram altari. Tollet sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, & totum thus quod super similam positum est, adolebitque illud in altari in monimentum odoris suauissimi domino: reliquã autem partẽ similæ comedet Aaron cũ filiis suis absque fermento, & comedet in loco sanctuarij tabernaculi. Ideo autem non fermentabitur, quia pars eius in domino offertur incensum, sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. Mares tantum stirpis Aaron comedent illud, legitimum ac sempiterrum in generationibus vestris de sacrificiis domini. Omnis

qui tetigerit illa, sanctificabitur.

Meminimus beatum Paulum dixisse: Eadem dicere mihi non pigrum, vobis autem necessarium. Quam intentionem in præsenti loco habere legislator videtur, reiterans, quæ semel exposuit, vt multiplici, repetitione mandati legentes ad memoriam reuocaret. Quatenus autem per repetitionem legis necessariorem redderet lectionem, interponit aliquid amplius, cuius gratia necessarium hoc mandatum & inexcusabile nimis existeret. Sicut ergo in præcedentibus de holocaustis sacrificia iterauit, permiscens eis assiduitate, ipsius est enim vt ignis qui in altari est semper ardeat, nunquamque deficiat: sic & nunc quum sacrificium similæ deduxisset ad medium, per quam significari theologiam in huius libri exordio demonstrauimus, addidit: quia oportet eam in loco tantum sancto, & à masculis, non autem vbique aut etiam ab omnibus comedi: de qua vide qualia etiam nunc præcepit. *Hæc est lex sacrificij & libamentorũ quæ offerent filij Aaron coram domino, & corã altari.* Hoc ergo de quo nunc sermo est, filii Aaron, id est sublimes in sapientia homines, soli offerre debent coram domino, id est secundum quod dei voluntas est, non superflua in diuino eloquio disputantes, sed quęcũque nobis christus reuelabit: hoc enim intellige quod ait coram altari: quia altare esse humanitas vnigeniti demõstratũ est: ergo in his Theologiã cõstituamus, in quę nobis incarnatus tradidit dominus, vt patrẽ in eo, & ipsũ in patre cogitemus, & de sancto spiritu sciamus,

Philipp. 3.

Quæ necessaria, sunt sæpe repetantur.

Inanes quæstiones omittenda.

Theologia quæ sit omnibus necessaria.

quia & ipsius est filii, & à patre procedit. Hæc enim nobis sufficiunt ad Theologiam quæ iuuat & saluat. Altiora autem quispiam quærens vel profundiora, excidet ab intentione veritatis, & peccat. Vnde etiam nunc legislator subdidit?

Tollet sacerdos pugillum similæ quæ conspersa est oleo & totum thus quod super similam positum est, adolebitque illud in altari in monimentum odoris suauissimi domino.

Cum eleemosyna & oratione, hæc enim figuratur per oleum & thus, quibus necessarie Theologia conquiritur, vtriusque siquidem adiutoriũ, vt non excidant à veritate qui de deo loquũtur, necessarium habent. Huius in monimentum intelligibilis sacerdos Christus, pugillum tollit, quia summa scientiæ apud eum permanet, quod in monimentum quidem est, quia in perpetuum erit permansura memoria. Neque enim quẽadmodum ea quæ nunc est nostra sciẽtia prouectu destruitur: quia quando venerit

1.Corinth.13 quod perfectum est, sicut ait Paulus, destruitur quod ex parte est. Sic erit & ea quæ apud Christum est, quam nobis in futurum seculum, vt perfectioribus tunc efficiendis, reseruauit. Illa enim vtpote consummata, sine obliuione semper in memoriam manet. Sicut autem quæ totius summa est sapientiæ, pugillo sumitur, quia

Perfectæ sapientiæ Christus est caput

per singula capita pugillum per Moysen in libro Exodi pro filiis Israel iussit deus offerri: itaque summam cognitionis, & perfectæ scientiæ esse apud Christum legislator innuit. Quid autem his subdat intende.

Reliquam autem partem simila comedet Aaron cum filiis suis.)

Vt non ex toto à Theologia cessemus, pro eo quo summa scientię in futurum cõseruatur, quæ autem nobis ab eo relicta est, id est tradita, hanc comedere nos iubet scientiam, & operari, de qua nobis & præceptum est, quæque nobis sufficiens est, & iuxta nostras vires. Sed intuendum vbi hanc & quomodo oporteat operari. Sequitur: *Absque fermento, & comedet in loco sanctuarii tabernaculi.*

Non coquitur cum fermento dei, neque secundum Iudaicam doctrinam, neque secundum gentile fermentum: quia non vult nos verbum loqui, sed vt munda sit ab omni permixtione, & absque omni fermento. Comedi autem illam in atrio tabernaculi testimonii præcepit, id est, operari in ecclesia. Tabernaculum enim testimonii, cælum est, in quo quod habitet deus, scriptura testatur. Atrium autem tabernaculi testimonii, id est cæli, ecclesia est, non solum sicut introitus, & vestibulum cælorum, sed etiam quemadmodum domus dei. Ibi ergo, id est in ea oportet omnimodo de diuinitate loqui, siue Theologiam exercere: In ecclesiis enim, ait, benedicite dominum. Si quis autem in domo ecclesiam habet, ait quippe Paulus: Salutate Nympham, & domesticam eius ecclesiam. Habet autẽ quis domesticam ecclesiam, quando semetipsum sanctificauerit deo & à secularibus cessauerit negotiis. Hic etiam domi de deo loqui, siue Theologiam exercere potest. Tales sunt, quibus pars de

In atrio tabernaculi comedere hostiã quid sit.

Psalm. 67.

Colos. 4.

ſacrificiis domini, id eſt loqui de deo, vel Theologia, de donis & oblationibus datur. De quo ſubdidit:

Sanctum ſanctorum erit, quia ſancti ſanctorum cõtemplationem poſſident.

Subdidit autem:

Sicut pro peccato atque delicto.

Simile illud volens oſtendere pro peccato, & delicto ſacrificium. Sermo enim de deo, maxime ad ereptionem, & emundationem animæ habetur, quando oleo & thuri, eleemoſynę videlicet & orationi, ſacrificium verbi dei, id eſt Theologiæ coniungitur, ſecundum quod hoc legislator offerri præcepit: non fruſtra hoc iubens, ſed quia eleemoſynis & fide mundantur peccata: quemadmodum Solomon in Prouerbiis dixit.

Eccl. 3. *Mares, inquit, tantum ſtirpis Aaron comedent illud legitimum ac ſempiternũ eſt in generationibus veſtris de ſacrificiis domini.*

Non ergo omnium eſt de deo diſputare, ſed talium qui nihil fœmineum, nihil fluxum in cogitationibus habent, quod legitimum & æternum in generationibus eorum, id eſt in perpetuum, cuſtodiri præcepit, vt in omni tempore intendamus, nullatenus de deo diſputare præſumere, quandiu per quaſdam declinationes diffluentes, vel ſeculares alias phantaſias, à maſculorũ ex-
Pſal. 49. cidimus dignitate, ne & nobis dicatur: Peccatori autẽ dixit deus, quare tu enarras iuſtitias meas & adſumis teſtamentum meum per os tuum? Concludunt autem hãc legem verba ſequentia:

Omnis qui tetigerit ea, ſanctificabitur.

Tangit autem, qui apte hoc præſumit agere, hic iuſte ſanctificabitur: Omnis quippe dei commemoratio, ſanctificationem præſtat, quod teſtatur Paulus, dicens: Quia omnis creatura dei bona, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur autem per verbum dei, & orationem. Sed quum dicit tãgentem ſanctificari, plane oſtendit, quia in diſputando de deo, id eſt in Theologia, ſufficit nobis etiam tantum tangere, quemadmodum igne qui vult calefieri, nam ſi interius mittat manum, pro eo quod potuit calefieri comburitur. Sic & qui profundius, vel altius de deo diſputare præſumit, pro eo quo glorioſius quid vult oſtendere, in blaſphemiam cadit, dum comprehendere altitudinem diuinorum dogmatum non poſſit.

1. Timot. 4.

Altius rimantes diuina myſteria quã oportet, incidunt in blaſphemias.

Et loquutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Hæc eſt oblatio Aaron & filiorum eius, quam offerre debent domino in die vnctionis ſuæ: Decimam partem ephi offerent ſimilæ in ſacrificio ſempiterno, medium eius mane, & medium eius veſpere, quæ in ſartagine oleo conſperſa frigetur. Offeret autem eam calidam in odorem ſuauiſſimum domino ſacerdos, qui patri iure ſucceſſerit, & tota cremabitur in altari. Omne enim ſacrificium ſacerdotum igne conſumetur, nec quiſquam comedet ex eo.

Omne ſacrificium quod ad ſacerdotis refertur perſonam, vnigeniti ſacrificii figuram gerit, ſicut per præſentem demonſtratur legem, ait enim: *Et loquutus eſt dominus ad Moyſen dicens. Hæc eſt oblatio Aaron & filiorum eius,*

quam offerre debent domino in die vnctionis suæ.

Multorum quidem sacerdotum hoc donum est, ait quippe Aaron & filiorum eius: sed vno vncto offertur, quia omnis sacerdotii imago & firmitas, siue subsistentia, Christi sacrificium est: ipso enim solo oblato per totum est. Et quando actum est: in die vnctionis eius, id est tempore quo incarnatus est, vnctio enim in vnigeniti persona incarnatio dicitur. De qua ait Petrus: Iesum Nazarenũ, quomodo eum vnxit deus spiritusancto & virtute. Hęc vero quomodo aut quãdo facta sint, Gabriel Marię dixit: spiritus sanctus, inquiens, superueniet in te, & virtus altissimi obũbrabit tibi. Vnde & Dauid dixit: Propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Apertissime interpretans, quod esset sanctificationis oleum, quia nõ esset simile huic oleo, quo omnes sacerdotes, & reges, & prophetæ vngebantur. Propter quod ait. Præ participibus tuis, id est super participes tuos. Participes autem eius, aut propter carnem, aut propter spiritus communionem sancti sunt. Vnde Paulus dicit: Participes autem Christi effecti sumus, tamen si initium substantiæ eius vsque ad finem firmum retineamus. Quam ergo oblationem, quum sacerdos vnctus fuerit, post incarnationem videlicet verbi, legislator offerri pręcepit?

Vnctio in Christo incarnatio dicta.

Act. 10. Luc. 1. Psalm. 44.

Hebr. 3.

Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno, medium eius mane, & medium eius vespere, quæ in sartagine oleo conspersa frigetur.

Sed decimam quidem ephi similę, esse vnigeniti hu-

niti humanitatem in superioribus ostensum est, quum & ephi, vtpote mensuram tres mensuras capientem, trinitatem esse recte diximus. Si autẽ ephi domini caro esse, vt & diuinitatis supereminentia demonstretur, dominicæque carnis cũ ea inseparabilitas, hoc nihilominus in sacrificiũ perpetuum est, quia sicut ait Paulus: Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Vnde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad deum. *Ephi trinitatẽ significat.* Hebr. 10.

Medium autem eius mane, & mediũ eius vespere.

Mane passio incipiens, ex quo eum in atrio Caiphæ alapis cedebant alligantes, vsque ad vesperum protelata est, tenebris enim eam interpolantibus, & à sexta hora vsque ad nonam factis: necessarie sacrificium in mane & vespere diuidi dicitur.

Hæc autem in sartagine oleo conspersa frigetur.

Sartaginem domini crucem, vtpote fortem, & nihil ab igne humanorum peccatorum læsam, accipi oportet: quæ etiam super impositam dominicam carnem, esibilem hominibus reddidit: Nisi enim superimposita fuisset cruci, nos corpus Christi nequaquam mystice percepissemus. Hæc in oleo cõspergitur: quia enim nobis compassus est impassibilis, passionem sustinuit carnis. Addidit autem & conspersam, quod Lxx. sic ædiderunt, conspersam offeret eam buccellas sacrificiũ boni odoris domino, odorem conspersam eandem dicentes buccellas. Et buccellas quidem dixisse intelliguntur, vtpote multipliciter procedentem propter passiones per partes *Buccella.*

prouenientes: Consperſam autem, vtpote in vnũ collectam, vnde pro buccellis Symmachus dilatatam ædidit, quædam autem ἀντίγραφα electa habent, id eſt complexa, quia inuicem ſibi cohærent paſſiones domini. Vnde eadem & ex partibus, ſeu confractionibus, ſecundum prędictorum Lxx. æditionem, eſſe ait legislator has confractiones, procedentes per partes paſſiones intelligens. *Omne autem hoc ſacrificium eſt ſuauißimi odoris domino.* Humani quippe generis ſalutem præſtitit, hac autem deo, vtpote creatori naturæ nihil eſt ſuauius. Ad maiorem autem explanationem, quod vnigeniti ſacrificium ſignificet, intende quid ſubdidit. *Sacerdos qui patri iure ſucceſsit.* quod Lxx. ita ædiderunt: ſacerdos vnctus

1. Corinth. 3. pro eo ex filiis eius faciet ea. quia quidem Chriſtus & Ieſus eſt, Paulus probat dicens: Nobis vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia. Quia enim per Aaron eſt, non in loco ipſius, ſed pro eo, translato in ſe videlicet ſacerdotio: manifeſtum eſt ex eo quod ipſe ſacerdotium ſuſcipiens, illius ſacerdotii miniſterium ceſſare fecit. Sed & quod ædiderunt, ex filiis eius, eſſe ex eius filiis iuſte creditur, vtpote qui ex Iacob fœmoribus deſcendebat beatiſſimæ genitricis domini, ex eadem tribu linea deſcendente: adiiciuntque prædicti ſeptuaginta: Lex perpetua eſt domino. Quod iterum Chriſti ſacerdotium re-

Pſalm. 109. cte intelligitur, quia ipſi dictum eſt: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. Simulque & quod ad concluſionem legis huius ſequitur, intendendum eſt. *Et tota cremabi-*

tur in altari. Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur. *Nec quisquam comedet ex eo.*

Quid ergo per hæc contestamur? nisi vt nõ dicatur de domino, quia is qui ex muliere natus est, passus est: qui autem descendit de cælo, passus non est. Nobis enim vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, quem hi qui crucifixerunt non cognouerunt, cuius esset dignitatis, atque virtutis: si enim cognouissent, nunquã dominum gloriæ crucifixissent. Ipsius ergo est verbi incarnati passio, quæ prouenit in carne, quamobrem tota cremabitur in altari. Ipsius ergo est, qui semetipsum totum exinaniuit, & formam serui accepit, & habitu inuentus est vt homo, humiliauitque semetipsum, obediens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis. Sic ergo intelligis & hoc quod dicitur. *Omne enim sacrificium sacerdotum igne consummetur, nec comedet ex eo quisquã.* Eandem quippe etiam hæc virtutem atque intẽtionem habent, vnde omne sacrificium igne consummetur: & Lxx. dixerunt, Holocaustum fiet: integrum erit, Aquila ædidit. Non ergo comedet ex eo quisquam, id est non diuidetur: quia dentium est diuidere & partiri cibos, quum aliter mandi non possint: Christi autem sacrificium indiuisibile demonstratum est, & propterea comedi non potest.

1.Corinth. 2.

Philip. 2.

Loquutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere Aaron & filiis eius, ista est lex hostiæ pro peccato, In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram domino, Sanctum sanctorum est. Sacerdos qui offeret, comedet ea in loco sancto in atrio tabernaculi.

Quicquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lauabitur in loco sancti, vas autem fictile in quo cocta est, confringetur. Quod si vas aeneum, defricabitur & lauabitur aqua. Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur carnibus eius quia sanctum sanctorum est. Hostia enim quae caeditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

Quia non frustra eadem sacrificia repetit, superius diximus, quod & in pręsentibus demonstratur.

Loquutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere Aaron & filiis eius. Ista est lex hostiae pro peccato.

Vel peccati, sic siquidem Theodotion & Symmachus aediderunt. Quae est autem haec lex? In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram domino, sanctum sanctorum est. Propterea Aaron & filiis eius praedicta mandantur, quia offerre pro peccato sacrificium; id est poenitentiam, sublimium & summorum est, atque à terra subleuatorum, quod non praestat nisi à malo recessio. Ergo vbi holocausta immolantur ibi & quę pro peccato sunt occiduntur: quia qui offeret poenitentiam, iam imitatur eum qui totum semetipsum obtulit deo & omnimodo recessit à seculo, vnde & holocaustum eius appellatur conuersatio: & vtriusque oblatio in cōspectu est domini, placita enim est deo, quādo se cūdū eius intentionem offertur: sic autem placita deo, sanctum sanctorum recte appellata est. Si enim non esset sanctorum sanctum poenitentiae

Poenitentiae sacrificiū sanctum sanctorum.

ſacrificium, nunquam poenitentem introduxiſſet in ſancta ſanctorum: eumque per peccatum, vnde prius expulſus eſt.

Sacerdos qui offeret, comedet eam.

Qui offeret ait, hic autē Chriſtus eſt, qui noſtra peccata ſuſcepit, recteque noſtram offeret poenitentiam. Quamobrem & Theodotion pro eo quod eſt offerens, expians ædidit, id eſt emundans, & per ſacerdotii ſui miniſterium, perfectū faciens eum qui emundatur. Et quomodo eam manducet Chriſtus à loco cognoſce, in quo comedet: In loco ſancto, in atrio tabernaculi. Vel ſicut Lxx. ædiderunt, in atrio tabernaculi teſtimonii. Atrium autem tabernaculi teſtimonii, eccleſia eſt: ipſa quippe ante cælum, atrium tabernaculi teſtimonii eſt, vbi Chriſtus poenitentium ſalutem operatur, quæ ſalus eius etiam cibus appellatur: Meus enim cibus eſt, inquit, vt faciam voluntatem patris mei, voluntas autem eius eſt, vt peccator conuertatur & ſaluetur. Inſuper ait:

Atrium tabernaculi Eccleſia.

Ioan. 4.

Quicquid tetigerit carnes eius, ſanctificabitur.

Carnes autem poenitentiæ, intelligimus ieiuniū vigilias, cilicinum veſtimentum, cum lachrymis orationem, eleemoſynam: ex his enim conſiſtit poenitentia, quę qui tāgit, recte ſanctificabitur.

Pœnitentia ex quibus conſtet.

Et ſi de ſanguine illius veſtis fuerit aſperſa, lauabitur in loco ſancto.

Sanguis poenitentiæ proprie baptiſmum eſt, quia ſicut vita omnis carnis ſanguis eſt, ſic & poenitentiæ donum baptiſmi. Omnis enim qui agit poenitentiam, ſi non perceperit baptiſmum inutilis eius eſt, & ſine aliquo lucro poenitentia

Pœnitētia donum baptiſmi.

mortuaque & exanimis: quia veterem peccati hominem non aliter quiſpiam niſi ablutione regenerationis deponit. Quod ſi dicis: & quomodo qui olim baptizati ſunt homines, poenitentiam agent? Cognoſce, quia virtus præcedentis baptiſmatis operatur & in ea quæ poſtea acta fuerit poenitentia. Hæc ergo eſt intentio legislatoris, quia quemadmodum qui comedet carnes prædicti ſacrificii, quamuis oblatio ſit alterius, ſanctificatur. Per hoc autem oſtenditur, quia & is qui non eget poenitentia, ſi quid egerit horũ, poenitentiam agens ſanctificatur. Similiter vel ſi multum paruus quiſpiam baptizatus fuerit, qui necdum forte peccauit, mundatur. Et quid ei eſt opus mundatio? Ad hoc ei opus eſt, quia nemo eſt mundus à ſorde: nam licet vnius diei vita eius ſit ſuper terram, ſordem tamen quam ex Adam ſucceſſione & generatione traxit, retinet: & ideo eum qui ſanguine poenitentiæ aſperſus eſt, non dixit ſicut immundum lauari, ait enim:

Baptiſmus paruulorũ.

Si de ſanguine illius veſtis fuerit aſperſa.

Veſtem aſpergi quid ſit.

Id eſt caro: ipſa eſt enim veſtis interioris hominis, quæ ſi aſperſa fuerit, ibi lauabitur in loco ſancto, id eſt hoc ipſum quod aſpergitur, lauabitur: non quia maculatum eſt aſperſione, ſi enim ita eſſet, vtique dixiſſet vel adieciſſet illud, ſed hoc quod efficitur ab ipſa aſperſione, lauationem appellauit in loco factam ſancto, in domo myſtica. Spiritus ergo ſi quis foris lotus fuerit, ſicut ſunt verbi gratia paganorum aſperſiones, non lauatur, quia nõ in loco ſancto aſperſionem neque ablutionem ſuſcepit. Hæc ergo

legislator, baptismatis sermonem volens introducere, dixit. Euidenter autem proximus est rationi poenitentiæ sermo baptismatis, vnde Ioannes poenitentiam prædicare incipiens, in prædicatione sua inferebat baptismum, vt videlicet mysterio poenitentiæ in baptismate haben te substantiā. Sed ad ea quæ subsequuntur procedamus. *Vas autem fictile in quo cocta est, confringetur. Quodsi vas æneum defricabitur, lauabitur aqua* Matth.3.

Quod est autem vas fictile, & vbi iacens, Paulus ostendit quum dicit: In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, & fictilia, & quædam quidem in honore, quædam autem in contumelia. In contumeliam videlicet ea quæ sunt fictilia. Magnam autem domum, vtpote quæ domus dei est, ecclesiam in tellexit, in qua aurea vasa & argentea iusti, fictilia peccatores sunt. Dixit quippe & Esaias de Hierusalem: Veniet contritio eius, & cōminuetur sicut cōteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Ergo quia vasa in quibus carnes sacrificii coquuntur, in templo sunt, esse autem in templo dei quædam infirma vasa, ex prædictis apostolicis verbis ostendimus quicunque est in templo vas fictile, id est infirmus quispiam & sordidus, & qui in peccando consuetudinem fecit, vt ex hoc, sicut amator peccatorum, vas contumeliæ nominetur. Cocto sacrificio, per quod peccatorum dispensatur remissio, propterea confringitur siue cōteritur,

2.Timoth.2

Vasa aurea in domo quæ

Esa.30.

Vasa fictilia infirmos significant.

quia quum esset infirmus, bona male percepit: videns enim peccata dimitti, putat semper licere peccari, & ex eo quod iuuatur, altera læsio & contritio infirmitatis inuenitur alterius. Quicũque autem fortis est vt æs, & æruginem peccati non habens, hic coctione poenitentiæ non conteretur, neque confringetur, sed defricatur siue extergitur, id est diluitur. Et quomodo diluitur? Aqua lotus: videns enim alium poenitentem, mouetur ad compunctionem, & mũdatur aqua lachrymarum lotus. Cur autem alterius poenitentia coqui in vasis quæ in templo sunt consti-

Iaco. 5. tuta, dicitur? Quia hi qui agunt poenitentiam, necessariam ad adiutorium habent orationẽ populi, quibus attestatur Iacobus dicens. Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicẽ vt saluemini. *Omnis masculus de genere sacerdotali, vescetur carnibus eius, quia sanctum sanctorũ est.*

Id est hoc quod pertinet ad poenitentiæ actionem, forti enim opus est sensu, & virili intẽtione nihil foemineum neque fluxũ habente, in agenda poenitentia. Notandum autem, quia sacrifi-

Masculum esci de carnibus quid sit. cium quidem eum qui offeret sacerdotem dixit comedere: carnes autem sacrificii omnes masculos de sacerdotibus, id est omnem de cognatione sacerdotum masculum, quod videtur esse cõtrarium aliquo modo, nisi competenti expositione soluatur. quamobrem sacerdotem quidem offerentem integrum sacrificium, & comedentem intelligis Christum. Ipse autem nostram offeret poenitentiam, ipse & comedet, quia cibum salutem peccatorum habet. Carnes autem

sacrificii quæ pertinent ad poenitentiam, omnis masculus de sacerdotibus comedet, omnem fortitudinem conuenienter exhibens, cui recte dicitur: Viriliter age, & confortare, & sustine dominum. Et hæc quidem ita se habent. Sed intuẽdum est, quem subinferat terminum. *Psalm. 26.*

Hostia enim quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculo testimonij, ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

Et cuius sanguis pro peccato in tabernaculo testimonii ad expiandum seu deprecandum offertur? Vituli scilicet congregationis siue synagogę, & id est vituli, pro peccato pontificis, hoc enim plenissime superius dixit. Quia ergo illa sacrificia multis probationibus ad Christum ostẽdimus pertinere, recte ea comedi non præcepit sed igne comburi. Neque enim per ea per quæ sibi vnusquisque remissionem peccatorũ profligat, per ieiuniũ, verbi gratia, aut vigilias, vel aliã similem cõuersationem, vnde & hæc nostræ carnis poenitentiæ dicuntur: nec ergo per hæc Christus communis peccati, id est humani generis, quod populus significat, & summi sacerdotis persona, qui quia præest populo propria facit vtique populi peccata, peragit remissionẽ, sed autoritate & virtute propriæ diuinitatis. Christi enim passiones, per quas nobis remissio procuratur, nõ hominis cuiusquã puri, sed dei sunt incarnati. Propter quod nõ est esibilis hominibus, sed igne consumitur, quia solius dei est, remissionem omni præbere suo plasmati, quod per ignem significat, deus enim noster ignis consumens est.

CAPVT VII.

HAec quoque est lex hostiæ pro delicto, sanctũ sanctorum est. Idcirco vbi immolatur holocaustum, mactabitur, & victima pro delicto, sanguis eius per girum fundetur altaris. Offerent ex ea caudam, & adipem qui operit vitalia, duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta ilia est, reticulumque iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare, incensum est domini pro delicto, Omnis masculus de sacerdotali genere, in loco sancto vescetur his carnibus, quia sanctum sanctorum est. Et sicut pro peccato offertur hostia, ita & pro delicto, vtriusque hostiæ vna lex erit. Ad sacerdotem qui eam obtulerit pertinebit.

Delictum aliquando quidem recognitum peccatum vocat, aliquando autem illud quod in ipsum committitur deum, sicut illud quod in sanctis perpetratur, quemadmodum superius ostédimus, de his rursus præsens locus dicit. Manifestum est autem ex eo quod & pro hoc, secundum quod & LXX. specialiter dicunt, arietem offerri præcepit. Sed & in quo communionem habet cum sacrificiis aliorum peccatorum, & in quo rursus differt, subtiliter discutientes inueniemus. *Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto.*

In quo Lxx. arietem specialiter, vt supra dictum est, expresserunt dicentes: Hęc est lex arietis pro pœnitentia, sancta sanctorum sunt. In loco quo immolabunt holocaustomata, iugulabũt & arietem poenitentię contra deum, & sangui-

nem ipsius fundent ad basim altaris in circuitu. Hæc ergo communia sunt cum sacrificio, quod pro alio illo peccato offertur. Propter quod ea ibi interpretata, hic recte prætermittentur. Quid autem his addidit?

Offeret ex ea caudam, & adipem qui operit vitalia, duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta ilia est, reticulumque iecoris cum renunculis, & adolebit ea super altare sacerdos, incensum est domini pro delicto.

Quod lxx. sic ædunt: Et omnem adipem eius auferet ab eo lumbum, & omnem adipem qui operit interiora. Et omnem adipem qui est in interioribus, & duos renes, & adipem in eis qui est in foemoribus, & pinnulas iecoris cum renibus offeret, & offeret ea ad altare sacerdos hostiam domino. Hæc nequaquã pertinent ad aliorum peccatorũ sacrificia, oportet ergo ea discutere. Illud autẽ intendere prius est necessarium, quia delictum ad deum refertur: quæcunque autem ad deum referuntur, difficilem habent veniam, ita vt Heli filiis diceret: Si homo peccaue- *Peccata in*
rit in hominẽ, orabit pro eo: si vero in deũ pecca *deum diffici*
uerit, quis pro eo orabit? Necessarie ergo arietẽ *lem veniam habent*
figurã gerentem domini, de quo dictum est, Ec- *1. Reg. 2.*
ce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi, su- *Ioan. 1.*
mi in sacrificio diximus, in quo solo est, peccata quæ in eum commissa sunt relaxare. Oportet autem quæri, quare non omnis aries in holocaustum sit, sicut & vitulus, qui pro populo, & pro sacerdote oblatus est, & ipse enim figuram gerere sacrificii vnigeniti est probatus.

Sed ibi quidem quia generalis diſpenſata eſt remiſſio, & omnis humani generis peracta eſt venia, neceſſarie omne chriſti ſacrificium offertur: hic autem illud eſt quod pro eis fit, quibus ſacrificium & remiſſio procuratur. Quæcunque ergo eum poſſunt ſaluare, hęc in ſacrificium Chriſti ſuſcipi legislator iuſſit. Quæ ſint autem hæc, Paulus ait: Pacem ſequimini cum omnibus, dicens, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit deum. Quod & nunc legislator ſignificauit per ante factam oblationem: interiorum enim cogitationes ſunt intelligibilia interiora, quibus pacem habentibus, pacem cum omnibus habebimus. Oblatione autem renium, & pinnulæ, & epatis, & fœmorum, ſanctificationem ſignificat, quæ nobis ordinata eſt ad ſalutem. Notandum autem quia quæcunque in ſacrificio pacificorum, ea in hoc ſacrificio præcepit fieri. Adipem iubet offerri. Deſiderat enim Chriſtus & eum qui grauia habet peccata, ſaluare. Cum adipe, ſecundum Lxx: & lumbum offeret. Neque enim ſolummodo hoc vult, ſed & poteſt. Lumbus autem, vtpote forte membrum ſignificat virtutem.

Rom. 12.

Duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta ilia eſt.

Vult quippe maxime pœnitentis mundari interiorem hominem, vult etiam habere eum & caſtitatem. Propter quod non ſolum reniũ, ſed & iliorum, vel fœmorum pinguedinem, ſeu adipem offerri iuſſit, quia hæc commixtionis miniſteria, & ſeminum putantur. Cum his etiam reticulum iecoris, vel ſicut Lxx. pinnulam epa-

Iliorum & fœmorũ pinguedinem offerre.

tis cum renunculis auferri pręcepit, & offerri cũ aliis in altari hostiam domino. Vult enim eum qui poenitentiam agit, concupiscentiam propriam non habere, sed omnem eam offerre deo. Quia enim concupiscentias, siue desideria, in epate moueri dicunt, & nutriri, quarum primitiæ per pinnulam oblatæ in sanctificatione peragi, omnesque corrigi faciunt. Hæc dicens, addidit:

Pro delicto est. Ostendens, quia non frustra sacrificium hoc differre ab aliis sacrificiis, quæ sunt pro peccatis, dixit, Sed quia pro delicto est, id est in deum tendit peccatum eius: vide & partem Christi sacrificii, quod pro omni genere humano oblatum est, in vna etiam persona accipere necesse habuit. Reliqua autem non accepit, quia soli oblationi quę pro omnibus oblata est, competunt. Neque enim sola quę prædicta sunt, vnigeniti sacrificium præstitit, sed & mortuorum resurrectionem, & diaboli condẽnationem, maledicti liberationem, paradisi restitutionem, quarum vnumquodque virtutem pœnitentis excedit. Ad cuius supplementum, vtpote non sibi sufficiente propter magnitudinẽ peccati eo qui peccauit, partem dominici sacrificii comprehendit. Reliqua autem ei quod pro omnibus est, sacrificio custodiuntur. Participatur autem eo & iste, pro quo nunc sacrificium fit, quum vnus & ipse ex omni massa sit. Postquam autem dixit quædam sacrificii pro delicto præcipua, subdidit communia quæ de peccatis habet.

Omnis masculus de sacerdotali genere in loco sancto vescetur his carnibus, quia sanctum sanctorum est. Sicut

pro peccato offertur hostia, ita & pro delicto. Vtriusque hostiæ vna lex erit.

Ergo nihil alud exponere hic, aut addere necesse habemus, quia cõmunia hæc esse pro peccato; & pro delicto sacrificia audiuimus. Sufficienter autem de his, quæ pro peccato sunt, in prædictis exposuimus. Sed confirmationem etiã huic legi talem superaddidit:

Ad sacerdotem qui eam obtulerit pertinebit.

Christus autem nobis propiciatio factus est: 1. Ioan. 2. ergo in ipso omne pœnitentiæ sacrificium ministratur & agitur, & omne quod ex pœnitentia quis consequitur, ad eum refertur: ipsius est enim pœnitentia, & propter hanc, vt nos saluaret, aduenit, quod manifestum est ex eo quod dixit: Matth. 9. Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam.

Sacerdos qui offeret holocausti victimam, habebit pellem eius, & omne sacrificium simila quod coquitur in clibano, & quicquid in craticula, vel in sartagine præparatur, eius erit sacerdotis à quo offertur siue oleo conspersa, siue arida fuerit, cunctis filiis Aaron æqua per singulos diuidetur.

Non qualiacunque per ea quæ nunc dicuntur, legislator significat: hæc enim sunt, in quibus eum perscrutantes, vt obstupescamus dignum est.

Sacerdos qui offeret holocausti victimam, habebit pellem eius.

Quid per pellem intelligi possit, manifeste ostendit hoc, quod deo à diabolo de Iob dictum est. Quando enim Iob, quem vt abundantem

omnibus accuſauit, omnem ſeculi ſubſtantiam, ſiue omnia quæ circa eum erant diſperdidit, ille autem in ſua impietate permanſit, audiens à deo: Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod *Iob.1.* non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouiſti me aduerſus eum, vt affligerem eum fruſtra. Cui reſpondens ſatan, ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua. Ergo pellis, diuitiarum circunſtantia, quaſi exterius *Pellis pro diuitiarum affluentia ſumitur.* circundans eſt hominem, quam offerre intelligibili ſacerdoti hi qui volunt holocauſtum fieri, debent. Propter quod hi qui doctrinæ Apoſtolicæ crediderunt vendentes ſubſtantias ſuas, ad pedes Apoſtolorum ponebant. Quia ergo pel- *Act.4.* lem pro pelle dixit, neceſſarie diuitiarum circũſtantiam, quam perdidit Iob pro patientia, quæ ei relicta eſt, intelligimus. Pellem autem, quia *Pellis patientiæ ſymbolum eſt.* multa ex ea vtilia fiunt, patientiam profitemur. Quæ multa? Adquirentibus ſe prouidet bona, patientiam autem eam maxime, quæ interpretationibus eſt: vnde & Dauid pſallebat. Quia fa- *Pſalm.118.* ctus ſum ſicut vter in pruina, iuſtificationes tuas non ſum oblitus. Quemadmodum enim vter in pruina iuuari & confortari dicitur, ſic & patientia creſcit tribulationibus. Propter quod & Pau- *Roma 5.* lus dixit: Tribulatio patientiam operatur. Simul etiam & inferius addidit: Patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Quia autem ſacerdos offerens noſtrum holocauſtum, eſt Chriſtus, ipſi enim exhibemus *Roma.12.*

corpora nostra hostiam viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium nostrum, ipsius necessario esse patientia, per quam adsequimur prædictam conuersationem, dicitur: quia
Luc.21. ipse nobis patientiã demonstrauit, prius quidem
Ioan.16. dicens: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Deinde: In mundo tribulationes habebitis, sed confidite, quia ego vici mundum. Non solum autem in eius doctrinis, sed & in respectu
Hebr.12 eius, patientiam in passionibus habemus, Paulo dicente: Cogitate autem qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum cõtradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes,
Psalm.38. Propter quod & Dauid ait: Et nunc quæ est patientia mea? nonne dominus, & substantia mea ante te est? Quia autem intelligibile hic describit holocaustum, ipse textus ostendit, ait enim:

Sacerdos qui offeret holocausti victimam.

Non boum, aut ouium, aut aliorum similium sed hominis. Vbi enim non ab his qui offerunt, sed ab his quæ offeruntur, sacrificia considerantur, necessarie animalium mentionem facit. Hic autem, quia apertius voluit introducere personam domini, sacerdotem posuit, holocaustum hominis offerentem. Intelligibilia enim nostra holocausta solus Christus offert, ad cuius imitationem eorum hostię & conuersationes studentur. Post hæc dixit:

Omne sacrificium quod coquitur in clibano & quicquid in craticula, vel in sartagine præparatur, eius erit sacerdotis à quo offeretur.

Reminiscendum est, quia sacrificia hęc Theologiæ esse

logiæ esse vnigeniti dispensationis diximus, & illud quidem quod est de clibano, diximus significare virginis partum: quod vero de sartagine est, crucis passionem: illud etiam quod de craticula est, à morte resurrectionem, rationem in omnibus reddentes, & probationes quas oportebat, adiicientes. Quia ergo hæc Theologiæ incarnationis proxima sunt, necessarie sacerdotis offerentis eam, Christi videlicet nati & passi, & resurgentis est. Sed nimirum nouum tibi videtur quod infertur:

Siue oleo conspersa, siue arida fuerit, cunctis filijs Aaron æqua mensura per singulos diuidetur.

Conspersum siquidem in oleo sacrificium de simila dicit, quod nec in clibano, nec in sartagine, nec in craticula mittitur. Ergo & ipsam esse Theologiam diximus, sed non de dominica incarnatione. Vt nō ergo omnem Theologiam circunscribamus in vnigeniti humanitate, oportet enim nos & de patris, & de spiritus sancti, sed etiam ipsius filii, quæ ex patre est, substantia disputare. Propterea non in semetipso portare hoc sacrificiū repetiuit, sed filiis Aaron illud, ad Theologiā per meditationē proficientibus scripturarū, deputauit, vnicuique æqualiter dispertiēs, vt nō dissimilia sed omnes similia de deo sentirēt. Et hoc manifestū, quia hęreticis de tali percipere sacrificio nō præcepit, quia non eadem de deo sapiunt, sed & nimis differentia. Non conspersam autem de simila dicit iterum, quando decima ephi absque oleo, & thure, pro peccato offertur, à non valentibus hircum, aut ouem, aut

par turturum, aut pullos columbarum offerre in ſacrificium. Hoc autem & ſi ſacrificium ſaluatoris ſignificat, tamen quia Theologię gratia, ſed cauſa vtilitatis offerentis percepta eſt, & hãc filiis Aaron deputauit. Oportebat enim, & quum oblatio eadem eſſet, cauſa autem eadem non eſſet, hoc ſiquidem propter Theologiam, illud autem propter paupertatem, poſtulantis pro peccatis offertur, differentiam aliquam ſacrificiũ habere, vt oſtendatur, quid pro Theologia, & gloria quæ in Chriſto eſt, offeratur, quid pro ſola vtilitate offerentis.

Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum, quæ offertur domino. Si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes abſque fermento, conſperſos oleo, & lagana azima vncta oleo, coctamque ſimilam, & collyridas olei admixtione conſperſas. Panes quoque fermentatos, cum hoſtia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitiis offeretur domino, & erit ſacerdotis qui fundet hoſtiæ ſanguinem: cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vſque mane.

Quemadmodum holocauſtorum & peccatorum ſacrificia, ſic & ea quæ pro pacificis, ſiue ſalutari offeruntur, reiterauit, ſecundo illud dicens, vt repetitione memoriam eorum legem meditantibus inſereret. Subinfert autem ea quæ ante non dixit, vt nobis lectio neceſſaria, & non deſpicabilis fiat. Diuidi autem illud non fruſtra, ſed & nimis rationabiliter præuidit, hęc enim inquiſitis legislatoris verbis inuenimus.

Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum quæ offertur domino, ſi pro gratiarum actione offeret, ſiue pro laudatione.

Vides, actiuam quidem solam esse, rationale autem, & actiuam esse vitam, ex his quæ nobis ad pacifica, siue ad salutem transeuntibus dedit, potestatem tribuens, quam ex vtriusque voluerimus eligere: quia enim rationale quoddam est sacrificium gratiarum actionis, siue secundum LXX. laudationis, audi Dauid, *Psal. 49.* postquam prohibuit sacrificia, quæ secundum legem erant, dicentem: Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Audi & Paulum ad Hebræos scribentem per se, dicit autem: Sic offeramus hostiam laudis semper deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. *Heb. 13.* Quomodo autem iubet illud offerri?

Offeret panes absque fermento, conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamque similam, & collyridas olei admixtione conspersas.

Quod Lxx. ita ædunt: Et similam conspersam oleo, in collyridis panum azymorum offeret munera super altare laudationis salutaris. Panes sine fermento, siue azymos conspersos in oleo, apostolicos libros: lagana vncta oleo propheticos intellige: quia illi quidem nimis opulenter, illi autem etsi & ipsi opulenter, non tamen tantum annunciant misericordiam dei, dum misericordiæ, propter inobedientiam Iudæorum, permiscent minas. Vnde & nō conspersa oleo lagana, sed tantum vncta esse dicuntur *Inter Prophetica & Apostolica dogmata quid intersit* Coctam autem similam, & collyridas olei commixtione conspersas, vel sicut lxx. dicūt. Et similā conspersam oleo collirydis panū asimorum.

Similam in oleo conſperſam, cum eleemoſyna Theologiam intelligimus, vnde & ſimila propter ſubtilitatem dicitur. Veruntamen in collyridis panibus ſine fermento, munera ſacrificii pacificorum, ſeu ſalutaris præcepit fieri, in apoſtolicis videlicet ſcripturis. Apoſtolicam autem doctrinam ſequi maxime oportet eum, qui ſaluari deſiderat.

Panes quoque fermentatos cum hoſtia gratiarum quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitiis offeretur domino, & erit ſacerdotis qui fundet hoſtiæ ſanguinem.

Lxx autem dicunt: Et offeret de omnibus muneribus ſuis laudationem deo, ſacerdoti profundenti ſanguinē ſalutaris illius erit. Per hęc oſtendentes, quia quantumcunque homo egerit & vixerit, cucurrerit & comprehenderit, ſiue aſſequutus fuerit, ſine adiutorio domini ſalutem adipiſci, ſiue aſſequi non poteſt. Propter quod & Paulus dicebat: Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei. Ipſi autem ſacerdoti profundenti ſanguinem ſalutaris, id eſt Chriſti, miniſtranti & perficienti ſacrificium per ſuum adiutorium, primitias iuſſit offerri. Attende autem, qualiter etiam præſentem legis ſanctionem concluſit:

Roma. 9. Sine gratia dei nihil poſſumus.

Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vſque mane.

Vel ſicut LXX: Et carnes ſacrificii laudis ſalutaris, ipſi erunt videlicet offerenti, & in quacunque die donabit comedetur, non relinquent ex eo vſque mane. Hic mane, ſeculum futurum ap-

Mane, ſeculū futurum.

pellat, vtpote quod totum eſt lucis, & nocti pręſentis ſeculi ſuccedit. De ipſo quippe & Paulus ait: Nox præceſſit, dies autem appropinquabit. Dauid autem dicit: Mane aſtabo tibi & videbo, quoniam non deus volens iniquitaté tu es. Non vult ergo de carnibus ſacrificii ſalutaris in mane relinqui, vt non imperfectam vitam noſtram relinquamus, per quā nos oportet ſaluari: ſcientes enim, quia non reſtat in illo ſeculo operatio, & in memoriam noſtram reuocantes quinque virgines, quæ quia ſponſo vocante venire ad nuptias, oleum emere volebant, à nuptiis excluſæ ſunt: nihil eorum quæ ad ſalutem proficiunt, nō manducatum, id eſt, non operatum mane intelligibile relinquamus. Hoc enim enim nobis & Solomon in Prouerbiis dicit: Non dicas, vade, & reuertere, & cras dabo tibi, quum ſtatim poſſis dare, neque enim ſcis quid pariat ſuperuentura dies, ne forte, ait, deducaris, vbi non potes nec miſericordiam, nec aliam virtutem operari. *Si voto, vel ſponte quiſquam obtulerit hoſtiam, eadem ſimiliter edetur die. Sed & ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt. Quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis abſumit. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti: quin potius quæcunque anima tali ſe edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit. Caro quæ aliquid tetigerit immundum non comedetur ſed comburetur igni qui fuerit immundus, veſcetur ex ea. Anima polluta quæ ederit de carnibus hoſtiæ pacificorum, quæ oblata eſt domino, peribit de populis ſuis.*

Roma. 13.
Pſalm. 5.
Prouerb. 3.
Matth. 25.

Hæc lex ad primam quidem faciem contraria videtur præcedentibus, ſed non ita eſt diſcuſſa, quippe nimis inuenitur eis eſſe concordans. Illud autem ſcrutantem intelligere oportet, quia vmbram habens lex futurorum bonorum, recte multis & differentibus quæſtionibus, ad figuranda ea quæ deſignantur myſteria, vſa eſt.

Si voto vel ſponte quiſpiam obtulerit hoſtiam, eadem ſimiliter edetur die. Sed & ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt: quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis abſumit.

Sacrificium laudis cuiuſmodi eſſe debeat.

Omne quidem ſacrificium pacificorum, ſeu ſalutare, ſpontaneum eſt, vnde illud inter dona ſuperiori parte libri huius, legislator adſcripſit: ſed gratiarum actionis, ſiue laudis ſacrificium, quanquam ſpecies ſit oblationis eius quæ nunc dicta eſt, tamen quia rationale quoddam eſt, propterea in lege voluntarium non habet additum: qui quum ſine dubio rationales ſimus, debitum quodammodo præcipuum creatori rationale ſacrificium debemus. Propterea in eo voluntariũ lex reticuit, non illud excipiens à voluntariis, neque enim pro peccatis, ſed nec ex promiſſione oblatum oſtendit. Tantum autem tacet, quemadmodum diximus, voluntarium, ſiue ſpontaneum, vt quum ſiletur hoc verbum qui rationales ſimus, debere nos deo rationalia ſacrificia intelligamus, & omni ei ſtudio adhæreamus. Sed quoniam illic: in qua die offertur, comeditur, ait: hic autem, in quacunque die offertur, & in craſtino: nec hoc contrarium

est, apertissime enim & hoc quod dicimus crasti nũ, denunciatiuum præsentis seculi est, quod testatur Iacobus, dicens: Ecce nunc qui dicitis, ho die & crastino ambulabimus in illam ciuitatem, & negociabimur, & lucrum faciemus. Et omnino non inuenies vbicunque in scriptura crastinum adsimilatum futuro seculo, sed dicitur quidem præsens seculum hodie, quomodo Dauid dicit: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione. Et rursus Paulus: Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur. Dicitur autem & cras, non tamen omnino ἀνὰ διαστολὴν hodierni, sed quia pręsentis seculi nõ eadem sunt temporum spacia, sicut in Prouerb. ostendit: Ne dicas amico tuo, vade, & cras veni. Neque enim seculum describit futurum, sed subsequens, præsentis vitæ tempus. Propter quod dixit: Neque enim scies quid pariat superuentura dies, id est, ne forte in ea moriaris, aut ab aliqua impediaris causa. Quod vtrunque in præsenti seculo contingit, non in futuro. Vnde nec vllo modo diem duplicauit, vnam diem tantum dicens & in sacrificio gratiarum actionis, siue laudis. Aut forte hinc manifestum est, quia his qui rationalem vitam apud se definierunt, & studium quietis, veluti Maria quæ bonam partem elegit, & ad pedes domini Iesu Christi sedebat, simplex est vita & velox, atque ad transitum parata. Eis vero qui actiuam elegerunt, non ita, sed laboriosa, qualis erat Marthæ, quę turbabatur erga plura.

Crastinum. *Iaco. 4.* *Hodie.* *Psal. 99.* *Hebr. 3.* *Luc. 10*

Vnde & ei duplex tempus, propter labores, cōputatur: veruntamen legislator & si verbis diuersis vtitur, propter opulentiam spiritus, & vt multiplicia redderet, sicut sæpe diximus, intelligentiæ ænigmata, à districta tamen subtilitate non recedit, sed ibi dixit:

Vita Marthæ actiua.

Non relinquent de eo in mane.

Tertius dies.

Non dicens, in crastino, quia crastinum non significat futurum seculum, hic autem quicquid tertius inuenerit dies, ignis absumit, per diem tertium, futurum indicans seculum: in ipso quippe generalis est mortuorum resurrectio, quam designat tertii diei facta resurrectio domini, quæ mane prouenit. Propter quod & mane seculum diximus significare futurum.

Tunc ergo quod reliquum est de sacrificio pacificorum seu salutarium, igne consumetur.

Quodcunque enim reliquerimus ad nostram salutem pertinens inoperatum, est autem inoperatum & hoc, quod male operatum est, & ligna, aut fœnum atque stipula factum, hoc igne consumetur, nos autem detrimentum patiemur. Sed quid his addidit?

Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti, quin potius quæcunque anima tali se edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit.

Nec hæc frustra præsenti sanctioni addidit, sed quia quidam post finem huius vitæ, & mortuorum resurrectionem, aliam talem vitam, qualis nunc est, describere præsumpserunt, mille annorum quoddam seculum introducētes, in quo,

vt aiunt, Hierusalem sensibilis ædificabitur, templumque eius, & quæ in ea quondam fuerunt sancta sanctorum restaurabuntur, & sacrificia offerentur, nuptiæque, & filiorum procreatio, & delitiæ quædam cum iustitia sensibili, & longe alia conuersatio nostra, quam ea quæ nunc est iustorum, quum ex mortuis resurrexerimus, erit. Hanc ergo præsumptionem de animo nostro remouere cupiens, si quis de carnibus, ait, pacificorum die tertio comederit, id est, si quis sibi in cogitatione proponat, quia post resurrectionem mortuorum, reliquias huius vitæ acturus est, & modo quodam comedat prædicta in mente, vtens pro cibo phantasia, & sperans se comedere eo tēpore quo comedere impossibile est, id est operari, huius oblatio non suscipitur, nec reputabitur ei. qui enim falsa de futuro seculo æstimat, sibimetipsi damnum facit, abominabilem, & pollutam oblationem suam constituit. Non solum autem hoc, sed & peccatum sibimet contrahit, propter quod dixit:

Millenariorum fabula, cuius autor Cerinthus nominatur ab Eusebio.

Die tertio comedere de carnibus.

Quin potius quæcunque anima tali se edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit.

Ostendens quia & in damno bonorum viuit, & peccato se subiicit, quicunque non bona de retributione æstimat Christi: non enim sunt corruptibiles retributiones dei, nec quæ semel destruxit, illa rursus constituit: præterea non vult virtutes falsa intētione pollui, vnde & dixit:

Christi retributiones incorruptibiles sunt.

Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed igne consumetur.

Carnes dicens virtutes, ex quibus sacrificium

salutare constat, verbi gratia, castitatem, eleemosynam, iustitiam. Hęc ergo si tetigerint immundum quippiam, quum forte per superbiam iustitia, & castitas ad vanam gloriam, & eleemosyna ex iniustitia fit, igne incendentur iudicii futuri.

Esa. 66.

Quod demõstrat Esaias, dicens: qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebrat canem, & reliqua. Pręsentis autem mandati recta conclusio est. *Qui fuerit mundus, vescetur ea. Anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est domino, peribit de populis suis.* Aperte hic ironiam destruit, & hypocrisin, hęc enim sunt animę immunditię, ita vt horum homo interior lupus appellaretur, quũ dominus dicit: Attẽdite ab eis qui veniũt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Hi de carnibus hostiæ pacificorum, siue salutaris, quæ oblatæ sunt domino, comedentes, quia virtutes quæ à deo possidentur, non virtutis intentione, sed faudulenter operantur, pereunt de populo suo, vt nõ iã oues, sed lupi nominẽtur, & vt manifestũ sit, quia de grege expulsi sunt. Quicunque autem extra gregem est, hic in parte bestiarum deputatur. *Et qui tetigerit immunditiã hominis, vel iumenti, siue omnis rei quę polluere potest, & comederit de huiuscemodi carnibus interibit de populis suis.* Non ergo quemlibet illum, solummodo mala mundum esse, & carere vult actione, si salutarem siue pacificam operatur hostiam, & cupit eius esse particeps, sed vt etiam ab alterius mali coniunctione abstineat, siue cogitationes eius, siue opera mala sint. Quia enim rationalis & in-

Immunditiæ animæ.
Matth. 7.

Virtutes male operari, perinde est ac si quis vacet his omnino.
Matth. 15.

tellectualis est homo, recte immunditiam hominis, eam quæ est in consiliis, & cogitationibus, malitiam intellexit, quod manifestat & dominus, dicens: Necdum intelligitis, quia omne quod ingreditur in ore, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Ea autem quæ egrediuntur de ore, de corde exeunt, & illa polluunt hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, blasphemiæ? Non ea quæ in actione sunt, dicens furta, aut adulteria, aut fornicationes, nam hæc quomodo de corde exeunt? Sed ea quæ in cogitationibus & consiliis sunt, quia ipsa maximæ sunt immunditiæ rationalis hominis. Vnde quidem cogitationum malarum dominus mentionem fecit, & sic addidit: hæc autem sunt quæ polluunt hominem. Iumenta ergo immunda sunt hi, qui immundis & terrenis actionibus occupantur, ad terram intendunt, quemadmodum iumenta. Vnde & fornicatores equi admissarij appellantur. *Siue omnis rei quæ polluere potest.*

Iumenta immunda homines belluini appellantur. Eccl. 33.

Quicunque omina & diuinationes, & purgationes, vel dies, & tempora custodiunt, multo magis autem Magi & venefici, abominabiles sunt enim apud dominum. Omnis qui facit hæc, forsitan enim communicat quis malis eorum consiliis, aut actionibus, & hic, vtpote prohibitam immunditiam tangens, nonpotest ea quę ad hostiam salutarem, vel pacificorum pertinent comedere, siue operari. Quum enim nisus fuerit ea, quæ ad salutem pertinent agere, & communicauerit operantibus mala

& quę ad perditionem pertinent, peribit de populo suo, id est, de his qui saluantur, nam & alienis communicare peccatis, mortiferum est, vnde & Dauid dicebat: Et ab alienis parce seruo tuo. Et Paulus Timotheo præcepit: Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis, temetipsum castum custodi.

Psalm. 18.
1. Timoth. 5.

Loquutus que est dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel. Adipem bouis, & ouis, & capræ non comedetis. Adipem cadaueris morticini, & eius animalis quod a bestia captum est, habebitis in vsus varios. Si quis adipem, qui offerri debet in incensum domini, comederit, peribit de populo suo.

Admiranda est legislatoris sapientia, quemadmodum per ænigmata & parabolas introducat subiectis vtilia, caute mandati margaritam, quasi in peram componens literæ. Quamobrem enim adipem boum, & ouium, & caprarum comedi non præcepit: quorumque carnes mundas & esibiles dixit, eorum comedi adipem vetuit, nec eius qui operatur mandatum, quemadmodum est bos, nec simplicis, qui est ouis, nec eorum qui pro peccatis pœnitentiam agunt, per capram quippe significantur ea quæ pro peccatis sunt sacrificia, quum capram præceperit in his, aut hircum immolari, nec horum ergo concedit vt desiderium comedamus? Ad deum enim illud referri, & deo offerri iubet, quatenus non sit secundum intentionem humanam, sed deo soli vniuscuiusque rei, quam quis ex prædictis adsequitur, desiderium offeratur. Similiter peccatorum desiderium, quod per morticina, & à

bestiis capta significatur: per morticina quidem vtpote qui elegerunt per quasdam impudicitias & per superbiam peccati mortem. Quod probat Paulus de viduis sic dicens: Quæ enim in deliciis est vidua, viuens mortua est. Per ea autem quæ à bestiis capta sunt, intelliguntur hi qui dũ negligunt cautelam suam, & custodiam, captiuati sunt, ab intelligibilibus bestiis comprehensi: quod vt non faciamus, rursus Petrus ait: Sobrii estote, vigilate, aduersarius enim vester diabolus, sicut leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Quorum non concedit adipem comedi: noxium enim est nobis horum desideriis vti. Sed nec deo ea iubet offerri, desideriũ enim peccatorum peribit. Sed quid præcepit?

Morticina. *1 Timoth. 5.* *A bestiis captum quid significet.* *1. Petri. 5.* *Psalm. 111.*

Habebitis in vsus varios.

Transferre ergo illud ad virtutem debemus, vt ad castitatem, aut ad eleemosynam, aut ad iustitiam, aut ad quamcunque speciem bonæ operationis horum desiderium conuertamus, resoluentes illud, & in alium modum deriuantes. Hoc enim est, habebitis in vsus varios. Quia & adeps, si ad aliquam vtilitatem cuiuslibet conficiendi operis necessarius est, subtiliatur atque resoluitur.

Si quis adipem qui offerri debet in incensum domini, comederit, peribit de populo suo.

Recte perit videlicet cogens, aut alio modo suadens ei, qui semetipsum obtulit deo, non ad supernum oculum desiderium habere, sed ad placendum sibi.

Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in

cibo, tam de auibus, quam de pecoribus. Omnis anima quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis.

Quia sanguinem animam vult intelligi, sufficienter superius demonstratum est. Vult ergo virtutem nos assequi alternæ dilectionis: & neque iustorum, quorum hoc loco propter altiorem volatum, conuersationem significauit, neque peccatorum, quibus pecorum appellatio, pro eo quod ad inferiora intendunt, conuenit comedere sanguinem, id est nihil ad eorum operari mortem. Quod autem, sicut ædunt lxx. hoc non fieri in omni habitatione præcepit, per habitationes, differentes conuersationes innuit. Propter quod oportet à malitia contra proximum, tam sublimiter sapientem, quàm mediocriter, vel nullum sapientiæ studium habentem, & vt dicatur breuiter, & iustum ab ea quæ est, contra peccatorem, & peccatorem ab ea quæ esse potest contra iustum, abstinere malitia, vt nullas illi moliatur insidias, sciens, quia in sanguinem peccat, & sanguinem comedere eum legislator iudicat, & peribit anima hæc de populis suis, pro eo quod intentionem habuit perdendi proximi. Insuper & hoc intende, quia ea quæ de prohibitis cibis est, & tactu immundorum, sanctionem insinuans animæ, lex mentionem facit: quia maxime ex gentibus populo, cuius esse significationem animalem hominem manifestauimus, mos est omnibus vetitis pollui actionibus, à quibus illum recedere præcepit.

Ab omni sanguine abstinere quid sit.

Loquutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere

filiis Iſrael: Qui offeret victimam pacificorum domino, offerat ſimul & ſacrificium, id eſt & libamenta eius, tenebitque manibus adipem hoſtiæ, & pectuſculum. Quumque ambo oblata domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti, qui adolebit adipẽ ſuper altare, pectuſculum autem erit Aaron, & filiorum eius, armus quoque dexter de pacificorum hoſtiis cadit in primitiis ſacerdotis. Qui obtulerit ſanguinem & adipem filiorum Aaron, ipſe habebit & armum dextrum in portione ſua pectuſculum enim elationis, & armum ſeparationis tuli à filiis Iſrael, ex hoſtiis eorum pacificis, & dedi Aaron ſacerdoti, ac filiis eius lege perpetua, ab omni populo Iſrael.

Vere qui legem dei meditatur nocte & die, *Pſal. 1.* lignum eſt plantatum ſecus decurſus aquarum, vt det fructum in tempore ſuo, meditatione irrigatum legis: quæ vt non faciat faſtidium, nec deficiat legens, variat ſanctionem, differenter de iiſdem præcipiens: Hoc autem diuinæ eſt ſapientiæ, quæ in omni etiam diſciplina hoc operatur. Nam ecce & medicinam inuenies morbi tempore, multa præferentem medicamenta, multo magis & in hoc quo animę profectum & ſanitatem præſtat. Quamobrem virtutem huius intendamus ſanctionis.

Loquutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Loquere filiis Iſrael.

In quo loco LXX. ædiderunt: Et filiis Iſrael loqueris, dicens. Non ergo fruſtra ſuperius diximus, quia ad populum gentium, ea quæ tunc dicta ſunt maxime pertinebant: huius enim rei legislator memor, non dixit nunc ſecundum

Lxx. editionem: Loquere filiis Iſrael: ſed, & filiis Iſrael: hoc oſtendens, quia non ſolum eis, ſed & illis loquatur, qui ſunt ex gentibus, communis enim eis hęc eſt ſecundũ ſpiritũ lex. Quid autẽ ait *Qui offeret victimam pacificorum domino, offeret ſimul & ſacrificium, id eſt libamenta eius.*

Secundum Lxx. autem: Offerens ſacrificium ſalutare domino, offeret munus ſuum domino de ſacrificio ſalutari eius. Et quam hoc interpretationẽ habeat, manifeſtat plane quod ſequitur. *Tenebit manibus adipem hoſtiæ.*

Exta manibus offerre, quid. Vel ſicut lxx. manus eius offerent exta domino, id eſt ipſum quempiam oportet ea quæ ad pacifica, vel ſalutem pertinent operari, vtpote qui alterius ſtudio, amici forte, aut cognati, ſaluari non poteſt. Quemadmodum hæc iniquitas iniqui ſuper eum erit, ſic & iuſtitia iuſti ſuper eum erit. Quomodo autem oportet hoſtiam celebrari? *Tenebit manibus adipẽ hoſtiæ & pectuſculum.*

Vel ſecundum lxx. Offeret adipem qui eſt ſuper pectuſculum, & pinnam iecoris, & offeret ea vt imponatur in conſpectu domini. Pectuſculum appellat fidem & confidentiam, quia hæc fortitudini coniuncta ſunt. Fortitudo autem animalis, perfectos deſignare ſolet, nam & dominus ad Iob ita loquitur. *Iob. 39.* Nũquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Secundum lxx. autem addit: Circumpoſuiſti autem ei omne armorum genus, gloria autem pectoris eius audacia. Quod enim præſumit & audet, ex fortitudine & confidentia fit: quia autem olim de ſacrificio ſalutari præcipiebamus

ventris,

ventris, & renum, & lumbi, & pinnæ epatis, & adipis, & fœmorum memoriam fecit, omisit autem pectusculum; sed & armum: variare videlicet, sicut dictum est, legislationem volens, & tempus sibi seruare de eisdem ipsis frequenter præcepta dandi. Ecce enim nunc ea, quæ prius non dixit, exposuit,

Tenebit manibus adipem hostiæ & pectusculum.

Vel sicut Lxx. Adipem super pectusculum, & pinnam epatis præcipiens offerri. Per pinnam, & renes, etiam ad aliorum quę iam dicta sunt, semel memoriam nos reducens. Per pectusculum autem, fidem designans & confidentiam, quam offerri domino vult, ab eo qui saluari desiderat, quia sine fide impossibile est nos placere deo. *Hebr.11.* Quid autem his addit?

Tradet sacerdoti, qui adolebit adipem super altare.

Recte diximus enim, quia omne nostrum desiderium holocaustum fieri vult.

Pectusculum autem erit Aaron & filiorum eius. Armus quoque dexter de pacificorū hostiis cadit in primitiis sacerdotis.

Armus dexter actiones bonæ sunt. Ergo & fidem, & actiones offerre oportet eum, qui saluari vult. Sed quia pectusculum filiis Aaron deputauit, qui sublimes vita sunt, armum autem dextrum sacerdoti, qui imaginem Christi tenet, propter quod solus sacerdos hoc sacrificium perficere potest, offerri aperte legislator ostendit: quia credere quidem, & proponere bona, nostrum est, siue incipere ea, operibus autem perficere, & ad finem perducere ea quæ cœpta sunt, *Pectusculū & armum offerre deo.*

hoc diuinæ eſt gratiæ. Propter quod dixit Paulus: Non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt dei: ſolius enim eius eſt dirigere actiones. Propter quod & brachium ipſe dei nominatur, ait enim Eſaias: Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt? Vt qui ergo ipſe eſt verum brachium, recte noſtrum armum, ſeu, vt Lxx. dicunt, brachium accepit. Deinde intentionem noſtram dilatans legislator ſubdidit: *Qui obtulerit ſanguinem & adipem filiorum Aaron, ipſe habebit armum dextrum in portione ſua.* Chriſtus eſt enim, intelligibilem ſanguinem pacificorum, & adipem, videlicet animas, & deſideria ſalutarium offerẽs: qui eſt quidem de filiis Aaron, non propter cognationem, ſed propter propriam dignitatem ſacerdos ſingularis, & in omnibus præcipuus: in eius portionem armus dexter, ſeu brachium dextrum, id eſt omnis bona actio, & operis effectus tranſit. Recapitulans autem quæ dicta ſunt, addidit:

Roma. 9.

Eſa. 53.

Brachium dextrum, virtutum actionem ſignificat.

Pectuſculum enim elationis, ſeu ſecundum Lxx. propoſitionis, & armum ſeparationis tuli à filiis Iſrael, de hoſtiis eorum pacificis. Quia fidem, & actionem, oblationem ſpecialem de pacificis, ſeu ſalutaribus ſacrificiis vult. Proprer quod dixit:

Et dedi Aaron ſacerdoti & filiis eius.

Secundum ſuperius videlicet dictam diuiſionem. Totius autem huius mandati confirmatio ſequitur *Lege perpetua eſt à filiis Iſrael.*

Non eſt enim tempus, quo non fidei & actionis oblationem, ſpecialiter deus ab his qui ſaluantur, accipiat. Paulus quippe ait, omnes qui vir-

Hebr. 11.

tutibus pollebant, veluti Abel, Enoch, & Noe, & quoſcunque cum illis connumerauit, perfici per fidem. *Hæc eſt vnctio Aaron & filiorum eius in ceremoniis domini, die qua obtulit eos Moyſes, vt ſacerdotio fungerentur, & quæ præcepit dari eis dominus à filiis Iſrael religione perpetua, in generationibus ſuis.*

Ea quæ dicta ſunt, videntur quodammodo ad vnctionem ſacerdotũ pertinere, ſed non in præſenti de hac diſſerere legislator propoſuerat: quam enim cum vnctione ſacerdotum ſocietatem habent ea quæ prædicta ſunt ſacrificia? Sed ſolummodo eorũ quæ ſuperius ab eo dicta ſunt, vult oſtendere dignitatem, & quem profectum præſtent his, qui ea cuſtodiunt. Quod enim ait, Hæc eſt vnctio Aaron & filiorum eius in ceremoniis domini: ad ſuperiora hoc reddidit, vt tu cognoſceres, quia cuſtodiens quæcunque lex ſuperius dixit, ad ſacerdotis proficit dignitatem, & ſtudendo ea valeas regale ſacerdotium, gens ſancta dici: aliter autem nequaquam.

Hæc eſt enim vnctio in ceremoniis domini. videlicet ex conuerſationibus, quæ in prædictis ſunt deſcriptæ ſacrificiis. Propter quod addidit:

In die qua obtulit eos Moyſes, vt ſacerdotio fungerentur, & quæ præcepit dari eis dominus à filiis Iſrael.

Ergo in his nobis vnctionẽ dedit, & in iſtis nos vocauit deus, die qua obtulit eos. Quandoautẽ hoc? Qua die vnxit eos, vt ſacerdotio fungerẽtur id eſt qua die illos ex filiis Iſrael vnxit, per vnctionẽ ſcilicet quæ nũc dicta eſt: qui enim ſublimius

viuunt, seu conuersantur, recte omni excellentiores sunt populo. Vnde & nimis opportune legislator subdidit: *Religione perpetua, in generationibus vestris*. Quatenus tu scires, quia inconcussa hæc apud deum religio est, vt neque dignitate neque sapientia, neque cognatione iustorum, neque alia simili ex re, populo, vel plurimis excellere possit quis, nisi ea adsequutus fuerit, quæ in superioribus sunt præcepta. Sic enim quispiam & sacerdos fit secundum cognationē Christi veri sacerdotis, qui immaculatam & perfectam demonstrauit vitam. Sed quia vnctionē per ea quæ superius plane dicta sunt intellexit, quæ subsequuntur approbant.

Ista est lex holocausti & sacrificij pro peccato atque delicto, & pro consecratione, & pacificorum victimis, quas constituit dominus Moysi in monte Sinai, quando mandauit filiis Israel, vt offerrent oblationes suas domino, in deserto Sinai.

Vides differentes conuersationes quæ coniungūt deo siue per perfectū honorem sapientię, qui per holocaustum significatur, siue per mediocrē iustitiam, quæ idonea est & quæ ad salutem pertinent, operari. Sacrificia enim hæc pacificorum, siue per holocausta agantur, siue per oblationē, recte esse vtilia, vtpote dignitatem sacerdotalem præstantia, lex intellexit: & propterea in die qua vnctionis legem Moysi in monte Sinai mandauit, etiam ea quæ sunt de sacrificiis, subdidit, simulque ea omnia breuiter enumerauit, & commemorauit. Nam LXX. addiderunt, Et consummationis: quum illud in præteritis non inuenia-

Vnctionis & sacrificii leges simul latæ à deo.

mus ſpecialiter verbis legislatoris expreſſum, etiã in ipſa Lxx. æditione. Sed quia ſimile ſacrificium nec pro peccato, nec holocauſti, vel delicti, nec ſacrificii eſt ſalutaris, vt non ſpeciem ſacrificii huius, aut nomen ignoraremus, in hoc loco ſacrificium illud conſummationis appellauit, illud te volens intelligere, cuius appellationẽ omiſerat. Quid autẽ Theologia perfectius eſt? quã ſacrificiũ ſimilæ: cum oleo & thure oblatũ, ſignificare diximus. Sed vbi hæc conſtituta dixit? In deſerto Sinai. Sinai autem, rubus vel tentatio interpretatur. Similis eſt autem rubo tentatio, aſperum quippe virgultum eſt, & quod difficile manu cõprehenditur: ſignificatur autem per hunc, quia quemadmodum eorum qui in agone contendũt corona in ſudore & labore eſt, ſic & corona bonæ vitæ, in tentationibus & tribulationibus conſummatur, vnde & Paulus dicebat: Omnes qui volunt pie viuere in Chriſto Ieſu, perſequutionẽ patiuntur: Maxime ſi ſuas oblationes domino, vel ſicut lxx. æddiderunt, in conſpectu domini offerant. Manifeſtum eſt autem, quia qui mundam iuſtitiã, & quæ placita eſt deo, adeptus fuerit, hic & tentationes patitur, & tribulationes. Neque enim intelligibiles inimici quieſcunt, nec tẽtationes iuſto deſunt, quia abominatio eſt peccatoribus pietas. Finem autem tentationum & tribulationũ, Iacobus nobis ſufficienter expoſuit: Beatus vir qui ſuffert tentationem, quia quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promiſit deus diligentibus ſe.

Sinai rubus interpretatur.

2. Timoth. 3.

Bonis nũquã deſunt tentationum aculei.

Iacobi 1.

CAPVT VIII.

Loquutusque est dominus ad Moysen dicens: Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, canistrum cum azymis, & congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi testimonii. Quæ sit vis prædictorum, aperte & opportune in his quæ sequuntur ostenditur, quando legislator subintulerit ea quæ in eis aguntur. Quid autem hæc quæ nunc dicta sunt significēt hoc tibi præcedens sermo tradet, quia vnctio, Christo & his qui eius sunt, communis, & non communis est: communis quidem, quia eiusdem vnctionis sunt & ipsi participes, quamobrem & nos participatione Christi, Christiani dicimur. Non communis autem, quia inæstimabili quadam sublimitate excellit deus hominibus, & gratia, in qua ei communicamus, quod Dauid significans, ad dominum dixit: Sedes tua deus in seculum seculi, virga recta est, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Sed qui sunt eius participes? Nos vtique de quibus dictum est: Participes enim Christi facti sumus, si tamen initium substantiæ eius, vsque ad finem firmam retineamus. Cernis tamen, quemadmodum præcipue exultationis oleo, id est spiritu, præ participibus vtique nobis, sicut ait Psalmista, vngitur, ipse siquidem substantialiter, nos vero operatione

Vnctio nobis cum Christo communis est.

Christiani.

Psalm. 44.

Hebr. 3.

eius, & gratia. Propterea vnguntur quidem simul cum Aaron filii eius, sed nõ talia in eis, qualia, & in Aaronis vnctione aguntur, sicut manifestant sequentia. Sed etiam in hoc mens in pręsenti figenda est, quod non frustra hæc in Christum accipiamus: sciens enim ecclesiam decere hæc legis lator mysteria, conuocari omnem cœtum, siue synagogam præcepit, id est quod Græci dicũt ἐκκλησίας. ad ianuam tabernaculi testimonii. Quæ synagoga non potest aliter ad hanc legem communionem habere, nisi ad ecclesiam conueniat, apud quam harum figurarum veritas conseruatur.

Vnctio nostri qualis.

Synagoga cõfugiendum est ad ecclesiam.

Fecit Moyses, vt dominus imperauerat, congregataque omni turba ante fores ait: Iste est sermo quem iussit dominus fieri. Statimque obtulit Aaron & filios eius. quumque lauisset eos, vestiuit pontificem subucula linea, accingens eum balteo, & induens tunica Hiacinthina, & desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo coaptauit rationali, in quo erat doctrina & veritas. Cydari quoque texit caput, & super eam contra frontem posuit laminam auream, consecratam in sanctificationem, sicut praceperat ei dominus.

Quia hæc de quibus sermo est, vmbra sint, & figuræ eorum quæ in ecclesia aguntur, apertissime etiam ipsa quæ nunc proposita sunt, testantur.

Fecit Moyses vt dominus imperauerat, congregataque omni turba ante fores, ait. Quod græca lingua in lxx. expressius translatũ est, id est ἐκκλησιάσας τὴν συναγωγὴν. Et quamobrem non dicit, collegit congregationẽ siue synagogam, sed

cõuocata,id eſt ἐκκλησιάζειν, omni turba,id eſt ſynagoga, ſeu congregatione? Quia proculdubio & per hæc innuit aliquid, ſynagogam illam appellans,quia hoc nomen proprium cœtui populi antiquitus fuit. Conuocare autem, id eſt ἐκκλησιάζειν præcepit,vt cognoſceremus paulo poſt futuram eccleſiam, quæ huius inuenitur virtus eſſe ſanctionis. Manifeſtius autem fit ex eo quod lex dei,qui Iſrael eduxit, qui Abrahã vocauit,qui omnia fecit quæ per Moyſen prophetam ſcribuntur, ea quæ myſtice in eccleſia aguntur, ante multas generationes ſpiritus dei præcepit. Sed & quum ſecundum L X X. ſuperius dixiſſet, conuoca ad ianuas, tabernaculi teſtimonii, hic ait: Conuocauit congregationem, non ad ianuas, ſed ad ianuam tabernaculi teſtimonii:admonens aures noſtras euidenter,quod Apoſtolorum doctrinæ, quas eſſe ianuas tabernaculi teſtimonii præcedens ſermo expoſuit, & Chriſti doctrina, ſunt ipſius linguæ infuſæ, & ex his ex quibus ipſe docuit.Quemadmodum ergo inter multas ianuas,& vnã ianuam, ſola hæc differentia eſt,quia illæ quidem multæ ſunt,illa autem vna eſt, ſic Apoſtolorũ ſermones & doctrinę, nihil à Chriſti doctrina differunt aliud, niſi quia vnum dominicum verbum eſt,de quo Paulus ait: Viuus eſt enim dei ſermo, & efficax, & acutior omni gladio ancipiti. Et Petrus cum cęteris apoſtolis ait:Non eſt ęquum relinquere vos verbum dei, & miniſtrare menſis. In multas eorum linguas, & differentes diuiſum eſt. Qui quum ianuæ propter multitudinem ſint, ad vnũ

Apoſtolorum & Chriſti doctrinæ conſenſus.

Hebr. 4.
Act. 6.

introitum vitæ, id eſt Chriſti ianuam, deducunt auditorem.

Congregataque omni turba ante fores ait: Hic eſt ſermo, quem iuſsit dominus fieri.

Quis ſermo ille? de quo ſcilicet Dauid dicebat: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtutem multam. Sed & Petrus planius ait: Hoc eſt verbum quod annunciatum eſt vobis. Euangelicus ſiquidem præſens ſermo eſt, quia & euãgelica ſunt ab eo annunciata myſteria, quibus & gratia ineſt baptiſmatis. Conſueuit enim legislator quoties eccleſiaſticorum myſteriorum deſcribit ęnigmata, talibus vti ſermonibus. Nam & quum de manna ſcriberet, quod gerit figuram panis, qui de cęlo deſcendit, verbum etiam de eo ſimile præſentibus ponit: dicens enim, Hic eſt panis quem dedit vobis dominus comedere, illico ſubdidit: Hoc eſt verbum quod loquutus eſt dominus. Sed quid eſt etiam quod nunc exponit deum præcipere?

Pſalm. 67.

Manna figurã geſsit panis cæleſtis.

Statimque obtulit Aaron & filios eius, quumque lauiſſet eos.

Quando is, qui vere eſt ſacerdos, Chriſtus offertur patri: oblationis enim eius etiam Daniel meminit, quum dicit: Et ecce vt filius hominis cum nubibus cæli, & vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & oblatus eſt in conſpectu eius: noſtri vtique cauſa, & nobiſcum, & propter nos offertur. Propterea & nunc eum cum filiis ſuis dicit oblatum, cum his videlicet, qui ſublimiora ſapiunt, & qui imitantur eum, quantum fas eſt hominibus, ſicut Paulus ait: Imitatores mei eſtote,

Daniel. 7.

1. Corinth 4.

ſicut & ego Chriſti. Sed oblatio ipſa per baptiſmũ celebratur, propter quod ait:
Quumque lauiſſet eos.

Certus es autem ; quod Chriſtus ad ſacrandas aquas baptiſmatis noſtri, in Iordane eſt fluuio baptizatus. Sed hęc quidem communia ſunt Aaron cum filiis eius, Chriſto videlicet nobiſcum : ſequentia vero nequaquã, excedunt quippe nos, atque ſublimiora nobis ſunt, ſolique primo ac vero ſacerdoti competentia.

Veſtiuitque pontificem ſubucula linea, accingens eum baltheo, & induens tunica.

Quod LXX. trãſtulerunt: Et induit eum tunicam, & præcinxit ſonam, & veſtiuit illum hypodytin. Hic manifeſte vnigeniti exequitur incarnationem, qui quia totum noſtrum incarnatus eſt hominem, tunicam indui, & hypodytin dicitur. Duplex eſt enim noſtra conditio, & vnus quidem in nobis eſt de puluere, alter cæleſtis, ſed tamẽ vnus vterque, ait enim Moyſes: For- *Homo.* mauit deus hominem de limo terrę : hic eſt ergo terrenus, & inſufflauit in faciem eius ſpiritum vitæ : apertiſſime hic cęleſtis eſt: Et factus eſt homo in animam viuam: vnum enim animal vterque. Qui ſiquidem ſe ad corporea, & voluptates conuertat carnales, totus homo terrenus, quaſi extincto & concluſo cæleſti nuncupabitur: ſi autem circa ſola verſemur animę proficientia, concedamuſque ei principatum gerere, & dominari corpori, recte cæleſtis dicitur, vtpote terreno neglecto. Quando Adam per inobediẽtiam cecidit, proculdubio terrenus ef-

Gene.1. *Gene.3.*

fectus est,& propterea audiuit. Terra es,& in terrã ibis, id est, dilexisti corporis corruptionem, Habes pœnã peccato tuo similem. Christus autē induitur quidem terrenũ,id estillum qui de terra est, veterem hominē, quem etiam simul adfixit cruci,ait quippe Paulus. quia vetus homo noster *Roma.6.* simul crucifixus est,vt destruatur corpus peccati, Indutus est autē & cælestem,quē ipse insufflauit Sed quia nihil egit terrenũ hic, nec corruptioni proximũ,proculdubio cælestis dicitur,hoc Paulus exponēs dicit,primus homo de terra terrenus secũdus de cęlo cęlestis, quod duobus modis accipi oportet. Primus enim homo noster, id est corpus,exterra formatus est,propter quod terrenus dictus est,anima vero de cęlo,dei est enim insufflatio. Rursus,primus homo inobediēs Adã, ex terra terrenus, quia operibus pulueris semetipsum deputauit, secundus homo nouus, est *Tunica linea quid.* Christus,qui de cælo est,non solum quia de cælo descendit,sed quia & dignitatem cælestis seruauit, dum nec terrenum aliquid operatus est, nec corruptioni proximum. Ergo tunicam hic terrenum appellat, de lino enim,quod est ex terra, tunica facta est:ait enim. Et fecit eis tunicas lineas,hypodytim autem cælestem : quia hypodytis poderis est, simul autem & Hyacinthinus est, hic autem color cæli est, quod vero est color cæli, hoc estactio cælestis, scilicet & subsistētia, propter quod & cælestis dicitur. Multa autē & alia hypodytis habet signantia cælestē hominē,quę in constructione tabernaculi,quũ pōtificalem stolam explanaret,legislator exposuit.

De quibus dicemus, quum deus annuerit, vt eam etiam quæ illic eſt diſpenſationem contingamus. Nuncautem quæcunque ad hoc quod eſt in manibus, neceſſaria videntur, comprehẽſa ſunt, vt probaretur, quia vtrunque noſtrum Chriſtus ſuſcepit hominem, & manifeſtũ, & occultum, & terrenum, & cæleſtem, id eſt corpus perfectum, & animam perfectam, & in omnibus integram: vtrunque enim, vtpote vtriuſque creator, ſaluauit. Illud etiam intende, quemadmodũ hypodytin, quod diximus eſſe cæleſtem hominem, epandytin alii interpretes ædiderunt quia ipſe eſt quo deſideramus, ſecundum quod

2. Corinth. 5 ait Paulus, ſuperindui: dicit autem ſic: Quandiu enim ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eo quod nolumus ſpoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita. Quia autem antiquum hoc in noſtræ conditionis fuit ſuperindumentum, & nunc illud, vtpote quod ſemel habuimus, recepturi ſumus, in ſubſequentibus explanauit. Qui autem efficit

ὑποδύτης. apud LXX. nos in hoc ipſum, deus qui dedit nobis pignus ſpiritum. Hypodytin autem illum Lxx. velut qui eſt interius, vel abſconſus, dicũt. Sed tamen quia ſecundus in ordine creationis deductus eſt, quũ prima ſit tunica, quæ de terra eſt, hunc ſecundũ nominant. Atqui hypodytis interius veſtimentum eſt, ſed ex eo quod primum eum non poſuit creationis ordinem ſeruauit. In hoc autem quod hypodytin dixit, oſtendit quia ipſe eſt homo noſter interior. His legislator addidit:

Et deſuper humerale impoſuit, quod aſtringens cin-

gulo, aptauit rationali.

Lxx. autem ædiderunt: Et posuit super illum
epomidem, & cinxit illum secundum aditum
epomidis, & constrinxit illum ad eam superhu-
merale. Suaue Christi iugum est, id est euange- *Math. 11.*
lica vita, quam vtpote ipse demonstrans, recte
super humeros portabat, de qua ait: Tollite iugũ
meum super vos, & discite à me, quia mitis sum,
& humilis corde, & inuenietis requiem anima-
bus vestris: iugum enim meum leue est, & onus
meum suaue. Vnde & lex in Exodo de superhu- *Exod. 27.*
merali sic dicit: Et facies superhumerale de auro *Dilaphũ in-*
& hyacintho, & cocco bis tincto, & bysso re *telligit, varijs*
torta, opere polymito. Vel sicut Lxx. opus varia- *licijs contex-*
tum epomidasco, hærentes alteram ad alteram, *tum, quod ge*
aliquando vnam epomidem, aliquando duas ap *nus vestium*
pellans: quia & dominus iugi & oneris memo- *Alexandria*
riam fecit, in duobus vnum diuidens, tanquam *primum insti*
diuideret epomidem: quod non frustra, sed quia *tuit.*
oportet euangelicum hominem, legis mandatũ *Christiani nõ*
quod dixit, Non occidas, non adulteres, & si *solum pecca-*
quod est aliud, nequaquam præterire, duplicem *ta, sed & pec*
que in hoc ei operationem exhibere, id est, vt nõ *catorum occa*
solum ab homicidio, sed & ira, quæ facit homi- *siones fugiãt.*
cidium, abstineatur simul: non tantum ab adul-
terio, sed à desiderio, ex quo adulterium paritur.
Sic vna epomis duæque cohærentes, alia alteri
inuenitur, quia non irasci cohibet, & cautũ red-
dit ad non faciendum homicidium. Necessarie
autem hypodyti coniunxit epomida, solius enim
cælestis hominis iugum suscipere est, quod Chri
stus dixit. Quod est autem cingulum, quo tuni-

cam & hypodytin cinxit? Ipſum opus diſce, dicit enim in tabernaculi conſtructione: Et facies cydarin byſſinum, & zonam, opus varium. Quia enim cydaris indumẽtum capitis eſt, opus autem cinguli ſiue zonæ, confortare quodammodo & conſtringere eſt eum qui cingitur, hoc oſtendere legislator propoſuit: quia Chriſtus ſimul creaturam omnem recapitulans, ſiue reſtaurans, ſimul etiam confortans noſtram maſſam, cuius primitias ſumpſit incarnationis diſpenſare myſterium. De quo ait Paulus: qui notũ nobis fecit myſterium voluntatis ſuę, ad diſpen-
Ephe.6 ſationem plenitudinis temporum, reſtaurare
Pſalm.42. omnia in Chriſto, quæ in cælis, & quæ in terra ſunt. In ipſo & Dauid: Dominus regnauit, decorem induit, induit dominus fortitudinem, & pręcinxit ſe: manifeſtat etiam ipſe, quemadmodum Chriſtus confortauit totam noſtram maſſam, verbo diſpenſationis circuncingens primitias, quam & appellauit fortitudinem, quia per ipſam & nos fortes facti ſumus. Quis autem ſit diſpenſationis modus, Ioannes ait.
Ioan.1. Verbum caro factum eſt. Ideoque cydarim & zonam ait Moyſes byſſinam eſſe opus variatum byſſus enim de terra quum ſit, carnem demon-
Quid ſi legas Topiarij. ſtrat, quæ ex terra noſtra eſt: opus plumarii, domini verbum, qui artifex & variator totius eſt creaturæ. Ipſe ſibi carnem à nobis ſumptam operatus eſt, varians in ea myſteria quodammodo, & creationis miracula. Poſt hoc ſubdidit ſecundum Lxx. Et poſuit ſuper ea rationale. Et quomodo? Quædam ἀντήγεστα habent, ſuper

eum. Sed vtraque ad idem respiciunt.

Quod astringens cingulo, aptauit rationali. in quo erat doctrina & veritas.

Lxx. autem ediderunt: Et imposuit superlogium ostensionem & veritatem. Hoc autem alibi sacerdotalem exponens stolam, rationalem iudicii appellauit: secundum rationale enim Christi, id est doctrinam, & prædicationem iudicii futuri regitur. Ostensionem ergo, id est, manifestationem, & cum ea veritatem habet, vtpote manifestante hominibus ignotam mysteriorum veritatem. Quatuor autem versuum ei rationale, id est ex quatuor generalibus virtutibus, & ex duodecim, lapidibus partialibus quodammodo, & specialibus fieri præcepit. Quæ sunt autem hæc? Vtique de quibus scribebat Paulus: Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sicut dei dispensatorem. Sed quomodo irreprehensibilis, id est accusatione mundus, & à querela omni liber sit, his quæ postea sequuntur ostendit: Non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, castum, iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. Hæc enim vnicuique quidem conuenit assequi, maxime tamen sacerdoti. Siquidem figuram gerit Christi, qui prædictos duodecim lapides, super pectus propriumportauit. *Cydari quoque texit caput.* Siue secundum lxx. Et posuit, inquit, super caput eius mitram.

Rationale quatuor versuum.

1. Timoth. 3.

Episcopum irreprehensibilem esse quid sit.

Sed quia & mitræ siue cydaris operationem nõ ignoramus, & Christi caput esse patrem didicimus, audiamus quod sequitur.

Et super eam contra frontem posuit laminam auream, consecratam in sanctificationem, sicut præceperat ei dominus.

Non frustra eorum quæ præcepit dominus Moysi, memoriam facit, sed commemorare nos ea, quæ de lamina in tabernaculi constructione dicta sunt, volens: illic enim aperte eius vtilitas & virtus posita est, quum dicit:

Facies & lamina de auro purissimo, in qua sculpis opere calatoris sanctum domino.

Vel sicut lxx. & facies laminam auream purã, & formabis in ea formationem signi sanctitatem domini. Quam autem formationem, vel quod signum, iam non dicit: dicit autem & in alio loco. Fecerunt & laminam sacræ venerationis de auro purissimo, scripseruntque in ea opere gemmario sanctum domini. Secundum lxx. autem, & fecit laminam auream, deductiõnem auri puri, redemptionem sancti, & insculpsit literas deformatas signis, sanctitatẽ domino. Sed tamẽ non dicit quæ erant ipsæ literæ, nec videre nec audire possumus. Illã ergo notam significat etiam formatio, de qua Paulus dicit. qui quum sit splendor gloriæ, & figura substãtiæ eius. Quia enim multa de incarnatione vnigeniti in hac sanctione dicta sunt, vt non omnia humilia de eo putentur, ad substantiã incarnati verbi principium, de quo Ioannes dicebat: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat

Exod. 39.

Hebr. 1.

Ioan 1.

erat verbum, ſubleuare nos legislator volens, mitram, ſiue cydarim ſuper caput, propter patrem memorauit. Per laminam & ſculpturam, ſeu formationem ſanctificationis incarnati dei verbi, qui & ſacerdos noſter factus eſt, dignitatem in principio, quam ſimul cum patre habet, manifeſtum eſt quia expoſuit. Propter quod illam & ſuper cydarim ſeu mitram, & contra faciem mitræ, ſiue cydaris imponit, dicit autem:

Ligabiſque eam vitta hyacinthina.

Siue ſecundum lxx. Et ſuperimpones hyacintho retorto: hyacinthum retortum, humanitatem Chriſti intelligens, pro eo quod inſeparabiliter coniuncta eſt diuinitati. *Hyacinthus retortus.*

Et erit ſuper tiaram imminens fronti pontificis.

Vel ſicut lxx. Et erit ſuper mitram contra faciem mitrę. Erit ſuper mitram, quia pater in filio, & filius in patre. Et ante faciem mitræ, qui enim videt filium, hic videre & patrem dicitur: quemadmodum Philippo de patre percontanti Chriſtus apud Ioannem reſpondet. Ergo omnis *Ioan. 14.* nunc ſanctio euidenter in vnigeniti explanata eſt myſterium.

Tulit & oleum vnctionis, quo liniuit tabernaculum, cum omni ſupellectile ſua. Quumque ſanctificans aſperſiſſet altare ſeptem vicibus, vnxit illud, & omnia vaſa eius. Labrũ quoque cum baſi ſua ſanctificauit oleo.

Ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum, propterea ante loquutus in prophetis dicebat, vt cognoſceretis, qui *Oſee. 12.* eius volebat ſcire myſteria, quod non per vnam imaginem, nec per vnum quoddam ſignum, ſed

per multa, quia & multa operatur, maxime per carnem dispensatam ab eo, salutem hominum comprehensuri eramus. Et sicut non solum pastor, sed & ouis, & sacerdos, & ostium dicitur: pastor quidem, vt qui hominem conuertit, siue reduxit, errantem: ouis autem, vt qui pro nobis sacrificium factus est: sacerdos vero, vt qui semetipsum obtulit: ostium autem, vt qui viam nobis ostendit scientiæ. Sic eius prophetæ multi similitudinem afferunt, & vnicuique quædam credita sunt, vt nostræ dispensationis significaret operationẽ. Hinc quia ipse erat qui vngebat eos, ipse qui vngebatur, vngens verbo diuinitatis, secundũ quam ei omnia cõmunia cum patre, & spiritu sunt, à quo vngi dicitur. Nã Dauid patrẽ vngentem dixit, quũ ait: Propterea vnxit te deus deus tuus. Esaias autẽ vnctionẽ filii ad spiritum retulit, dicens: Spiritus domini super me, eo quod vnxit me. Quæ autem pater & spiritus, hæc eadem & filius facit. Ergo ratione diuinitatis ipse est semetipsum vngens, & ipse est qui vngitur dispẽsatione humanitatis. Similiter offert, & offertur, vnde & Daniel oblatum illum quidem videt, non vidit autem qui eum obtulit, quia ipse erat qui semetipsum offerebat. Ergo vt saluetur figurarum veritas, vngit quidem, & offert Moyses, imaginem & ipse Christi gerens, de quo Iudæis dicebat: Prophetam vobis suscitabit dominus de fratribus vestris, sicut me. Quod dominus ad semetipsum referens, dicebat Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi, de me enim ille scripsit. Aaron autem iterum,

Multis modis diuina misericordia nobis patet.

Esa.61.

Deut.18.
Ioan.5.

vt figura veri ſacerdotis, vngitur, & aperta eſt illius imago myſterii. Aſpergit ergo Moyſes altare, corpus videlicet dominicũ, ſepties: quia domini vnctio, tota eſt ſpiritus plenitudo, qui in ſeptem operationibus deſignatur, quemadmodũ Eſaias dixit. Vngit autem & omnia vaſa eius, tã apoſtolos, quàm eos qui eis in tantum ſimiliter viuunt, vt domus Chriſti, & vaſa recte nominentur. Sic & dominus Paulum eligens, Ananię dixit: Vade, quia vas electionis mihi eſt iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſrael. Sanctificat & luterem, ſiue labrum, baptiſma videlicet cum baſi ſua, per quam intelligimus pœnitentiam. Suppoſita eſt autem hæc baptiſmati, quia gratiam eius quã ſæpe noſtro facimus titubare mendacio, per pœnitentiam corrigimus & fulcimus. *Eſa. 4.* *Act. 9.*

Et tabernaculum cum omni ſupellectile ſua ſanctificauit.

Sanctificatione enim noſtra, ſuperna quoque creatura participata eſt, quæ ſancta quidem fuit & antea, ſed maiorem ſanctificationem adepta eſt per carnem dominicam, quam ſumpſit ex nobis. Non autem ridiculum videatur quod dicitur, quia ea quæ in nobis facta eſt ſanctificatione ſuperna, participata eſt creatura, poſtquàm conceſſam nobis in Chriſto participata eſt ſcientia, quod manifeſtat Paulus dicens: Vt notum fieret principibus, & poteſtatibus in cæleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientiæ dei, ſecundum diſpoſitionem ſeculorum, quem fecit in CHRISTO IESV domino noſtro. *Ephe. 3.*

Ergo per ecclesiam superior creatura maioris particeps effecta est scientiæ, siquidem eius sanctificatio iusta dicta est.

Qui fundens super caput Aaron vnxit eum, & consecrauit, siue sanctificauit.

Etsi Christi caput secundum Pauli verbum, diuinitas intelligitur, non frustra tamen, nec extra ordinẽ, in hoc mysterio sacerdotis vngi nunc caput legislator scripsit: vt cognoscamus, quoniam quemadmodum caput à pedibus diuidi non potest, sic neque Christi diuinitas, post vnitionem ab humanitate diuiditur. Sed siue vngi dicatur, siue generari, siue pati, siue resurgere, siue assumi dicimus, hoc incarnatum verbum nõ diuidentes, & dicentes hominem quidem vnctum, deum autem non vnctum, sed deum eundem simul & hominem. Hoc enim & Dauid sine aliqua dubietate approbat, quum dicit: Sedes tua deus in seculũ seculi, virga recta est, virga regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem propterea vnxit te deus deus tuus. Cernis deũ dici qui vnctus est, quia omnia carnis suæ manifestum est quod sibimetipsi qui incarnatus est, vẽdicat. Quæ enim & eius erat vnctio, nisi omnino ipsa incarnatio? Secundum hunc modum, caput intelligibilis sacerdotis vngebatur, & ipse sanctificabatur.

Psalm. 44.

Vnctio Christi incarnatio fuit.

Filios quoque eius oblatos vestiuit tunicis lineis, & cinxit baltheo, imposuitq; mitras, vt iusserat dominus.

Tunicæ filiis Aaron similes Aaron, & zonæ, seu balthei similes, & cydares siue mitræ imponuntur. Ipsum enim induunt, ipso cinguntur,

ipsum portant in capite, vnde & Paulus dicit: Ephe.6.
State præcincti lumbos vestros in veritate, veritas autem Christus: & induti lorica iustitiæ, ipse autem qui factus est nobis à deo sapientia & iustitia. Sed & galea nos salutis Paulus indui præcepit. Christus enim salutare est, sicut Simeon testificatus est: Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuũ. Quicunque enim Luc.2.
Christo induuntur, per eum & patrem induuntur. *Obtulit & vitulum pro peccato, quumque super caput eius posuissent Aarō & filii eius manus suas immolabit eum, hauriens sanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum. Quo expiato & sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta eius. Adipem quoque qui erat super vitalia, reticulumque iecoris, duosque renunculos, cum aruenulis suis adolebit super altare. Vitulum cum pelle, & carne, & fimo cremans extra castra, sicut præceperat dominus.* Quæ prædictæ sanctionis sit virtus, & quomodo vnũquodque eius capitulum in vnigeniti sacrificium accipiatur, præcedens continet sermo. Vitulus pro peccato sacerdotis, sed & pro populi congregatione offertur. Quæ intelligentes, & ea quæ nunc dicta sunt, plene intellecturi sumus. Hæc autem nunc dicimus, quæ sola de sanctione immutata sunt: ibi enim Aarō imponere manus vitulo, hic autem & filios eius non frustra hoc custodiens, sed etiam vnctos scripsit. Quando autem & nos vngimur, & offerimus baptismati, socii dominicæ efficimur passionis, cuius gerit imaginem baptisma, quod Filii Aaron imponũt manum.

Gala. 3. etiam docent hęc Pauli verba: Quicunque enim in Christo baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti ergo ei per baptismum in mortem eius. Necessarie filii Aaron sacrificio manus, quũ sint ei communicantes, imponunt.

Obtulit & arietem in holocaustum, super cuius caput quũ imposuissent Aaron & filii eius manus suas, immolauit eum, & fudit sanguinem eius per altaris circuitum, ipsumque arietem per frusta concidens, caput eius, & artus, & adipem adolebit igni, lotis prius intestinis, & pedibus, totumque simul arietem incendit super altare, eo quod esset holocaustum suauissimi odoris domini, sicut praeceperat dominus.

Non vnum nobis tantum peccatum sed multa ex vnigeniti sacrificio sunt donata, id est totius generis humani remissio: vita in philosophia perfecta, & singularis mysteriorum noui testamenti introductio, ad quorum exemplaria & figuras sacrificia, quæ personæ assignantur pontificis, offerebantur, maxime vmbram cælestiũ, per ea quæ in terris agebantur, ostẽdentia. Quod manifestat Paulus, sic de domino dicens: Si enim esset super terram, nec esset sacerdos, quum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium. Dicit autem eos, qui in templo Hierusalem tunc immolabant. quia vero depinxit vnum & eundem hominem, sedentem, currentem, & rursus stantem: differentes etiam operationes volens exponere, varias figuras ad vnumquodque eius opus diuidere recte compellitur. Propterea lex sacerdotem, in multis imaginem ferentem do-

Sacrificij Christi efficacia.

Hebr. 8.

mini, nunc vitulum pro peccatis immolare, & extra tabernaculum incendere præcepit. Sic enim & domini ſacrificium, ad ablutionem naturæ noſtræ peccatorum factum eſt. Nunc autem iterum ei ſacrificium aliud in holocauſto arietis præcepit fieri. Crucifixus enim mundus, & renuncians mundo conuerſatio, quæ eſt hocauſtum, Chriſtum habet primitias, doctoremque & exemplum, propter quod dixit: Qui non accipit crucem, & ſequitur me, non eſt me dignus: id eſt, qui ſic non renunciat mundo, ſicut à me ei traditum eſt, hoc eſt enim eum ſequi, nō eſt me dignus. Sed cuius rei gratia diuiditur holocauſtum? *Luc. 14.*

Pedes autem eius, & inteſtina, ſiue ſecundum Lxx. venter lauantur.

Interpretatio holocauſtomatis, quæ in initio libri facta eſt, ſufficienter expleuit: quod autem immutat de ſacrificio, hoc neceſſarie dicitur, quia ibi quidem partes fieri oblationum dixit, corpus per hoc ſignificans & animam debere offerri, in nobis autem hæ diuiſiones, vtpote quæ ſibi inuicem ſunt contrariæ, ſecundū quod Paulus ait, nominantur: In Chriſto *Roma. 7.* autem non ſunt diuiſiones, hominem quippe mundum à peccato incarnatus eſt, qui non eſt diuiſus in operibus carnis, quibus aduerſatur ſpiritus, propter quod nec diuiſionum in eo ſacrificio lex memoriam fecit. Pro eo autem quod vitulum quidem in peccato, arietem autem in holocauſtum ſacerdos offeret, hoc abſolute lex ſignificat: vt quia conuerſatio

perfecta per holocaustomatis oblationem cognoscitur, aries necessario in sacrificium offeratur: hic quippe ducatum præbere ouibus euntibus in pascua, & ad egressum, ingressumque à caulis, & in caulas solet, sicut & Christus dux perfectæ conuersationis est, à quo videlicet sumpsit exordium, atque ideo intrare per se, & exire ouibus præcipiebat.

Aries Christi symbolum.

Obtulit & arietem secundum, in consecrationem sacerdotum, posueruntque super caput eius Aaron, & filii eius manus suas. Quem quum immolasset Moyses, sumens de sanguine, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis dextri, obtulit & filios Aaron. Quumque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, & pollices manus ac pedis dextri, reliquum fudit super altare in circuitu. Adipem vero & caudam, omnemque pinguedinem quæ operit intestina, reticulumque iecoris, & duos renes cum adipibus suis, & armo dextro separauit. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram domino, panem absque fermẽto, & collyridã conspersam oleo, laganumque posuit super adipes & armum dextrum, tradens simul omnia Aaron ac filiis eius. Qui postquam leuauerunt ea coram domino, rursum suscepta de manibus eorum adoleuit super altare holocausti, eo quod consecrationis esset oblatio, in odorem suauitatis sacrificij domini. Tulit & pectusculum, eleuans illud corã domino de ariete consecrationis in partem suam, sicut præcepit ei dominus.

Aperte hæc sanctio, eorũ quæ circa nos aguntur mysteriorum exponit traditionem, & pascha

mysticum, quod Christus cum discipulis suis co medit significat, quod docent ea quæ per partes in sacrificio peragi præcipiuntur.

Obtulit & arietem secundum in consecratione sacerdotum. Lxx. autem ædunt: Obtulit Moyses arietem secundum explicationis. Recte eorũ quod in nos celebratum est mysterium, sacrificium explicationis appellatur: ipsum enim nos perfecit, quum prius fuissemus infirmi, & ab imperfecta lactis educatione produxit, id est ab ea quæ in lege est, de qua Paulus dicit: Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est. Et rursus: Nihil autem ad perfectum adduxit lex, subintroductio autem maioris spei quæ data est, in hac nos spe constituit. Veruntamen sacrificium hoc eam, quæ dicta est maior spes, per quam semper propinquamus ad seruiendum deo, innuit. Cur autem aries, secundus hic nunc aries nominatur? Quia videlicet prius figuratam ouem, cum apostolis cœnans dominus, postea suum obtulit sacrificium, & secundo sicut ouẽ ipse semetipsum occidit, quod demonstrant sequentia.

Sacrificium explicationis *Hebr. 5.* *Hebr. 7.* *Secũdus aries*

Posueruntque Aaron & filii eius manus suas super caput eius. Quem quum immolasset Moyses.

Necessarie simul cum Aaron, & filii eius super caput arietis manus imponunt, quia communem cœnam festiuitatis paschalis cum suis Christus discipulis celebrauit: Quum enim quosdam discipulorum ad preparationem domus, in qua pascha celebraturus erat, dirigeret, sic ait: Dicite patrifamilias, quia magister dicit: Vbi est di- *Luc. 22.*

Ab aliis pro prꝫ aliis. uerſorium, vbi paſcha cum diſcipulis meis manducem? Sed Moyſes ſacrificium hoc celebrat, quia magis ab aliis ipſe Chriſti figuram gerit. Tunc autem maxime ſacrificium ſuum Chriſtus celebrauit, vnde & illud incipit, vide enim ſequentia.

Quem quum immolaſſet Moyſes, ſumens de ſanguine, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicē manus eius dextræ, ſimiliter & pedis dextri, obtulit & filios Aaron. Quumque de ſanguine arietis immolati tetigiſſet extremum auriculæ ſingulorum dextræ, & pollices manus ac pedis dextri, reliquum fudit ſuper altare per circuitum.

Quis ſit ſacrificii huius effectus, vnctio auriū & manuum, pedumque demonſtrat: pro obediētia quippe noſtra, actio bona, atque conuerſatio celebratur. Vnde & aures noſtræ vnguntur, vt inobedientia Adam carentes, vnigeniti obedientiam conſequantur. Poſt hæc extrema manuum vnguntur, & pedum, quia non ſolum manus, ſed & pedes pro actione accipiūtur, quod probatur ex eo quod Dauid dicit: pes meus ſtetit in via recta. Et rurſus: Statuit ſupra petram pedes meos. Quia autem actiones quaſdam bonas, quaſdam autem malas habemus, & figuram malorum ſiniſtra gerit, recte dextra vngitur. Confortantur enim ea quæ vnguntur, & deſtruūtur: atque diſperdūtur ea quæ non vnguntur: quod aperte demonſtrat diſperdens Aegyptū angelus, quia vbi vnctio immolati inueniebatur, non percutiebat. Sed tamen primus ſacerdos ſanguine, & poſt eū filii eius ſecundum legem vngebātur: quia & ip-

Pſal 39.

Siniſtra manus figuram malarū actionum habet.

se dominus primus in cœna mistyca intelligibilē accepit sanguinem, atque deinde calicem apostolis dedit. Sed ecce legislator hic post vnctionem Aaron & filiorum, subdidit:

Intelligibilis sanguis à Christo sūptus in cœna.

De sanguine reliquum fudit super altare per circuitum.

Quod & Christum fecisse inuenimus, bibens enim ipse, & apostolis bibere dans, tunc intelligibilem sanguinem super altare, videlicet suum corpus, effudit. Corpus autem Christi ecclesia est, & omnis plebs eius, quod specialiter dicentem Marcum inuenimus. Et sumens, gratias agēs dedit eis, & biberunt ex eo omnes, & dixit eis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effusus est. His conueniunt ea quæ sequūtur: *Adipem autem & caudam, omnemque pinguedinem quæ operit intestina, reticulumque iecoris, & duos renes cum adipibus suis, & armo dextro separauit.* *Mar. 14.*

Pro cauda Lxx. lumbum, & pro intestinis, ventriculum, & pro reticulo iecoris, pinnam epatis ædiderunt. Cuius autem hæc figuram gerunt, in salutari sacrificio, seu pacificorum, per singula discussum est. Non frustra autem ea nunc in ariete consummationis commemorat, sed quia Christi mysticum pascha, & eorum perceptio, ad salutem hominum prouenit, quibus doctorem superędificare sequentia, nostri mysterii præparat virtus.

Tollens autem de canistro azimorum, quod erat coram domino, panem absque fermento, & collyridam conspersam oleo, laganumque. Pro canistro azimorum, lxx. canistrū consummationis ędiderūt.

Canistrum azymorū, linguā domini significat. Matth. 5.

Per canistrum autem consummationis, linguam domini intelligimus: Sola quippe præcipuam perfectamque doctrinam introduxit. Propter quod dicebat: Non veni soluere legem, sed implere: vtpote ipse, implens quæ minus erant in lege. Bene autem eam & canistrum, tam propter contextum dictorum vocauit, quum multa in parabolis dixerit, ita vt Iudæi non omnia intelligerent, quam quia ferculum quodammodo, & mensa totius doctrinæ erat. Quia ergo rationale erat mysterium, & ea quæ efficiuntur, ex ratione subsistunt, recte de canistro consummationis, id est, de lingua sua panem mysticum proponit. Quomodo autem eum proponit panem? Absque fermento, & collyridam conspersam oleo, id est apostolicam doctrinam, legalemque

Exod. 12. & propheticam. Lex enim & prophetæ, & apo-

Isa. 33. stoli eius memoriam faciunt: lex quidem, dicens: Hic est panis, quem dedit vobis dominus comedere. Prophetæ autem: Panis ei dabitur, & aquæ eius fideles sunt, regem in decore suo videbunt. Apostoli autem vberius exponunt

Ioan. 6. Christi mysterium, vnde nec laganum, nec collyridam, panes autem doctrinæ, vtpote magis nutrientes, dicuntur. Quos enim secundum hic lxx. de oleo panes appellauerunt, hos secundum hos ipsos Lxx. collyridas in scenopegia canistrũ consummationis exponens, quod accipiebatur in vnctione sacerdotis, legislator appellauit, per collyridam significans legis eloquium. Quantũ autem collyridæ deteriores sunt panibus, nulli est

Apostoli præferendi prophetis quod ad claritatẽ scripturarũ attinet.

1. Corin. 12 dubium. Vnde apostolorum sermones, prophe-

tarum & legis prępon untur sermonibus : quia maiorem perceperunt gratiam, ita vt Paulus diceret: Posuit deus in ecclesia primum apostolos, deinde prophetas. Deinde ipsi post euangelicā traditionem, introducunt Christi mysteria, introducunt autem, legis, prophetarumque vtentes testimoniis. Propter quod eis collyridæ, & lagana simul subiecta sunt, & cōiuncta. Sed quid his adiciat intendamus.

Posuit super adipem & armum dextrum, tradens simul omnia Aaron ac filiis eius.

Illud lex contestatur, quia omne desiderium, omnemque actionem bonam offerri mysterio sit necesse, si tamen vis illud secundum dei intentionem, legisque suscipere. Sed & prædictum sequens ordinem, ait:

Tradens simul omnia Aaron, filiisque eius.

Prius siquidem Christus sua mysteria inchoauit, & tunc ea nobis, qui facti sumus filii eius per lauacrum regenerationis tradidit.

Et leuauerunt ea coram domino.

Ipsum enim mysterium, quod nobis tradidit, hoc cū sua carne in cælos leuauit. Dicens autem, leuauit eam coram domino, modum quo obtulerit eis qui post futuri erant, exposuit.

Rursumque suscepta de manibus eorum, adoleuit super altare holocausti, eo quod consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis sacrificij domini.

Altare holocausti, Christi corpus dicitur, sed & odor suauissimus, de Christo enim aperte in Canticis canticorum dicitur: Vnigenitum effusum est nomen tuum, propterea adolescentulæ Cant. 1

dilexerunt te. *Sacrificii domini.*

Luc.22. Id est ſacrificii & holocauſtomatis.

Sicut mandauit dominus.

Ipſe enim mandauit. Quotieſcunque hoc bibitis, mortem domini in vobiſmetipſis annunciate.

Tulit & pectuſculum, eleuans illud corã domino de ariete conſecrationis. Seu ſecundum lxx. conſummationis in partem ſuam, ſicut præceperat ei domiuus. Sicut in ſacrificio pacificorum, ſeu ſalutari pectuſculum, ſic & hic offertur, vtique intelligibili Moyſi, id eſt Chriſto pectuſculum arietis conſecrationis, ſeu cõſummationis ſeparatur, quia per pectuſculũ, fides & confidentia figuratur, ſicut pridẽ diximus. Quum autem ipſius ſit ſacrificiũ, neceſſe eſt vt & fides ipſi quæ in eo eſt, deputetur. *Aſſumens ergo vnguentũ, & ſanguinẽ qui erat in altari, aſperſit ſuper Aarõ & veſtimenta eius & ſuper filios eius, ac veſtes eorũ. Quũque ſanctificaſſet eos in veſtitu ſuo.* Quod vnigeniti ſanguis, &

1. Ioan. 5. vnctio ſpiritus, vnius ſint operationis atque virtutis, & nimis recte oleũ vnctionis, & ſanguinem altaris, id eſt, dominici corporis legislator vnxerit, audi Ioannẽ dicentem: Tria ſunt quę teſtimoniũ prębent, & tres vnũ ſunt, ſpiritus, ſanguis, & aqua. Vnũ enim effectum ſanctificationis habẽt. Multum recte veſtẽ Aaron ab ſtolis filiorum Aaron lex ſeparauit. Nã etſi ad imitationẽ, domini veſtẽ, qui ab eo adoptati ſumus, habemus, verun tamen quantũ pontificis differat veſtis, per anteriora didicimus, aut quid ſit, & quam multiplex. Tunicã enim illã dixit habere ſuperhumerale, &

rationale, vnde recte & nũc pluraliter nominatur. Ea autem quę est filiorũ Aarõ, etsi vniformis est tunica, tamen & ipsa est. Sed quia multas virtutes vna tunica, seu stola habet, Christi enim tunica siue stola, qui ab eo vncti sunt, induuntur adoptionem habere, incorruptionem habere, & in cælis requiem, & alia talia cognoscitur: propterea appellatur tunica siue stola, licet vna sit omnium. Quicunque enim in Christo baptizati sumus, Christum induti sumus. Sed tamen propter abundantiam donorum, quæ ex ea sunt pluraliter nominatur, & nimis recte, propter veritatem quæ in ea figuratur. Figurans eam forma, siue districtione acri, viáquæ in ea est, prætermittere cogitur. Ecce enim quum vniformis sit tunica, siue stola filiorum Aaron, multas tamen, & non vnam tunicam nominauit. Si autem intelligibilem sanctificari Aaron aspersione sanguinis & olei cognouimus, non admiremur quod dictum est: ipse enim Christus ad sanctificationem nostram, aspersione proprii sanguinis videlicet, passionem suam pro nobis obtulit, vnde filios Aaron & tunicas seu stolas cum Aaron dixit sanctificari, quia quæcunque in nobis contingunt, ad eum, vt caput scilicet totius corporis necessario reducuntur. Ad probationem autẽ eorum quę dicta sunt, domini sumamus verba: quũ enim crucifigendus esset pro nobis, hæc sub orationis forma, ad instruendam obedientiam apostolorum dixit: Sicut me misit pater in mundum & ego misi eos in mundũ, & pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

Gala. 3.

Ioan. 10.

Ergo aperte ſanctificationem, ſacrificium quod pro nobis obtulit, ex quo & nobis ſanctificatio proficit, appellauit.

Quumque ſanctificaſſet eos in veſtitu ſuo, præcepit eis dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas. Panes *quoque conſecrationis edite, qui poſiti ſunt in caniſtro, ſicut præcepit mihi dominus, dicẽs: Aaron & filii eius comedent eos. Quicquid autem reliquum fuerit de carne, & de panibus, ignis conſumit. De oſtio quoque tabernaculi non exibitis ſeptem diebus vſque ad diem quo complebitur tempus conſecrationis veſtræ. Septem enim diebus finitur conſecratio, ſicut & in præſentia factum eſt, vt ritus ſacrificii compleretur. Die ac nocte manebitis in tabernaculo obſeruantes cuſtodias domini, ne moriamini, ſic enim mihi præceptum eſt Feceruntque Aaron & filii eius cuncta quæ præcepit dominus per manum Moyſi.*

Myſteria eccleſiæ.

Præcipua nnnc legislator prouidit, diſcreuitque miſteria, & figuraliter per ea quę nunc contemplatus eſt: tradidit, intra eccleſiam ea perfici & nullatenus prophanorum viſibus & auribus publicari nec cuilibet volenti ptophanandi ea eſſe facultatem. Vnde quia tabernaculũ teſtimonii dei cęlum eſſe, atrium autem tabernaculi huius eccleſiam, quia ipſa eſt ante cæli introitum collocata, ipſa Hieruſalem quippe cæleſtis tenet imaginem, ſicut olim prædiximus, intus in ea carnem ſacrificii coqui præcepit. Ait enim:

Præcepit eis, dicens: Coquite *carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas.*

Et ſicut addunt lxx. in loco ſancto. Eſt autem locus ſanctus altare, ibi enim ſanctus ſanctorum requieſcit.

requiescit. Sed quid addidit?

Et ibi comedit eas. Panes quoque consecrationis, siue vt Lxx. adunt, & panes qui sunt in canistro consummationis edite, sicut præcepit mihi dominus. Aaron & filij eius comedent eos.

Quomodo ergo in his non admiranda sit sapientia spiritus? nullam quippe dubietatem huiusmodi intellectui deliquit: propterea carnes cum panibus comedi præcipiens, vt nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis, & caro est, sicut corpus Christi panis viui, qui de cælo descendit. Propter quod Heliæ secundum Lxx. æditionem, carnes mane, panes autem vesperi deferebant corui superne, præfigurare hoc mysteriũ domino volente: quod intus oportet in ecclesia, in loco sancto, id est, ad altare coqui, & comedi: alibi vero nequaquã Propter quod Paulus Corinthiis præcipiebat: Conuenientibus autem vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare: vnusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandũ & bibendum, aut ecclesiam dei despicitis? Et hoc ideo, vt illic absolute mystica cœna deberet celebrari. Aaron & filii eius illud recte comedũt nisi enim Christus rogatus ore sacerdotum, ipse venerit, & cœnam sanctificauerit, & initiauerit ea quæ aguntur, nullatenus sacrificium dominicum fiunt. Sed hoc quod reliquum est de carnibus, & panibus, in igne incendi præcepit. Quod nunc videmus etiam sensibiliter in eccle-

Carnes cum panibus comedere.

Quid sit quod Heliæ corui mane carnes, panes autẽ vesperi attulisse in librũ Regnorũ legatur.

1. Corint. 11.

Vide morē in cēndēdarū reliquiarū cœnæ dominicæ.

sia fieri, ignique tradi quæcunque remanere cōtigerit inconsumpta, non omnino ea quæ vna die, vel duabus, aut multis seruata sunt: sicut enim apparet, non hoc legislator præcepit: sed quod reliquum est, incendi iubet. Dies autem non commemorauit, vt quæcunque cuiuscunque rei causa emergente remanserint inconsumpta, siue tempus in causa sit, siue quid aliud fuerit, ignis opus & consumptio fiat. Ergo ex hoc quod agitur sensibiliter, significatio cuiusdam intelligibilis rei, eis qui intendunt, prouenit: vt quando ad comestionem sacrificii deficimus & comedere illud integra non possumus mente forsan lassescente, siue deficiente, vtrum ea quæ videntur, corpus oporteat intelligi domini, in quod oculis nec angeli possunt prospicere, non relinqui, sed etiam tradi ea igni oportet spiritus, vt ea comedat, quæ nobis sunt ex infirmitate inesibilia. Quomodo autem comedat, quum cogitauerimus, virtuti spiritus esse possibilia ea quæ nobis impossibilia videntur. Vnde & subsequenter disputare legislator videtur. Dicit enim sic.

De ostio quoque tabernaculi non exibitis septē diebus. Septē cur? Quia quinquagesima dies septenario numero in semetipso multiplicato, & vno ei adiecto perficitur. Vnde & hebdomadarum eam festiuitatem apud Moysen dici, manifestant sequentia, ait enim secundum lxx. Vsque ad diem cōpletionis quinquaginta dierū, Pentecosten dicens: cōplet enim septenariū numerum in semetipso multiplicatum. Et cuius rei gratia

dierum consummationis dicuntur, sequentia ostendunt.

Septem enim diebus finitur consecratio, siue consummatio, sicut in præsentiarum factum est.

Quia non semel eos consecrauit sanguine, & panibus, sic enim cognouimus in præcedentibus peractam consecrationem seu consummationem. His similia & Lucas tradit, ait enim de domino, & discipulis: Quibus & presentauit semetipsum post mortem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno dei, & conuescens, præcepit ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarēt promissionem patris. Cernis quomodo consecrabat, siue perficiebat eos, apparens eis, & docens de regno dei, & conuescens. Dicens autem ab Hierosolymis non discedere, non precepit ianuam tabernaculi progredi vel egredi, id est, non permittit prædicare, vsque dum promissionem spiritus, quæ facta est quinquagesima die, acciperent. Non autem exire de ianua tabernaculi testimonii, vacare est à verbo doctrinæ, & non prædicare euidenter: quia hostium semetipsum Christus, vtpote qui initium est omnis diuini verbi, & scientiæ, insinuauit. Introire autem eius ostium, & egredi, vt præsumere in ipso intelligamus, ipse nobis tradidit quando quosdam aliena docentes, & in errore mittentes, ante præsentiam suā, reprehendens dicebat: Omnes quotquot ante me venerūt, fures fuerūt, & latrones, sed nō audierunt eos oues. Et post hæc subdidit: Ego sum ostiū, per me si quis

Act. 1.

Ioan. 10.

Ingredi Egredi per ostiũ. Act. 2.

intrauerit, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingressum per semetipsum, & egressum diuinarum scripturarum appellans profectum. Quia autem completio dierum illa maxime dicitur, plane per Lucam spiritus tradit: Et dum complerentur dies pentecostes, erant omnes simul: factus est autem repente de cælo sonus, tãquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, in qua sedebant: & apparuerunt illis dispertitæ linguę, sicut ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes spiritu sancto. Non frustra ergo dies completionis dierum, & consummationis pentecostes dicitur sed vt completionem quidem dierum septenarum habens, gerens autem spiritus plenitudinẽ, implens eos perfectione, quibus infundebat spiritum. Quod si dicatur, quia quadraginta quidem dies cum apostolis, perficiens eos Christus fuit: qui autem secundum legem sunt perfectionis septem dies, integram, sicut diximus, pentecosten describunt. Sciendum est, quia nec in mediis inter ascensionem & pentecosten diebus, ab apostolis separatus est: nam quomodo dixit eis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus? Et rursus. Non relinquam vos orphanos, veniã ad vos. Propterea legislator subdidit:

Septẽ dies perfectionis pentecostẽ significant. Ioan. 14.

Sicut in præsentiarum factum est, vt ritus sacrificij compleretur.

Vel sicut LXX. in die hoc sic præcepit dominus facere, vt detis pro vobis. In qua die enim tradidit cœnæ mysterium, in eadem die deprecationem, siue propitiationem insinuauit, id est pec-

catorũ remissionem, dicens: Hic est meus sanguis noui testamenti, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. Verbis etiam ipsis, ea quæ in euangelio scripta sunt, prędicit, sicut cognoscere ex his quę subsequuntur potes. *Mar. 14.*

Die ac nocte manebitis in tabernaculo.

Vel sicut lxx. Ad ianuam tabernaculi testimonii sedebitis septem diebus, die ac nocte. Dominus vero apostolis ait, Vos autem sedebitis in ciuitate, vsque dum induamini virtute ex alto, sic plane sedebitis, ait. Et ipse discipulos hebdomadam dierum, nihil agentes manere, & non prædicare præcepit. Vnde ex toto non docentes apostolos, antequam complerentur prædicti dies, inuenimus: cõpletis autem diebus, Petrus mox prædicationem incipit, quando & additæ sunt animæ circiter tria milia: sic & ipsi per singula mandatũm hoc custodierunt, & maxime in eis complentur ea, quæ in subsequentibus dicuntur *Luc. 24.* *Apostoli ante pẽtecostes diẽ non docuerunt.*

Obseruantes custodias domini, vt non moriamini. Sic enim mihi præcepit dominus. Feceruntque Aaron & filij eius cuncta quæ loquutus est dominus per manum Moysi.

Si quæritur cur Aaron filiis suis coniungat, inuenietur causa omnino necessaria, & ad rei cõsiderationem oportuna. Non enim exire de ianua tabernaculi testimonii, id est, non interim attrectari euangelicam prædicationem, his qui prędicti sunt præcepit. Quum ergo Christus apparuit apostolis, suam ianuam non egrediebatur ipse siquidem erat, qui & prædicandus erat, & qui in apostolis loquebatur. Propterea cum filiis *Aaronem cũ filiis suis cõiungi.*

& ipſe Aaron conſecrari, ſeu conſummari dicebatur. quis ſit autem conſecrans ſiue conſummans, legislator nequaquam ſubdidit, ait enim, Septem diebus finitur conſecratio, ſiue ſecundũ lxx. conſummauit manus veſtras, ſicut & fecit. Menifeſtum eſt autem, quod ipſe erat qui filios conſecrabat, ſiue perficiebat, qui & perfici in eis ſiue conſecrari, vtpote in membris propriis, dicebatur.

CAPVT IX.

FActo autẽ octauo die, vocauit Moyſes Aaron & filios eius, ac maiores natu Iſrael, dixitque ad Aaron: Tollite vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum, vtroſque immaculatos, & offer illos coram domino, & ad filios Iſrael loqueris: Tollite hircum pro peccato, & vitulum, atque agnum anniculum, & ſine macula, in holocauſtum, bouem, & arietem pro pacificis, & immolate eos coram domino in ſacrificio ſingulorum, ſimilam oleo conſperſam offerentes, hodie enim dominus apparebit vobis.

Legislator ſtatuarios & pictores imitatur, dũ videlicet quadã rudia, & lineis tantummodo adũbrata proponit.

Sicut aliquando imago animalis cuiuſdã, aut virgulti forte depingitur, aut ſcribitur aut in ęre exprimitur, & nõ quidẽ aperta in initio operationis, aut ſcripturę, aut ęris expreſſio eſt, in proceſſu autẽ operis, participali augmẽto perficitur, ſic & quæcunque legislator nunc in figura exponit clariora additamento eorum quę per partes ſancit, & planiora fiunt. quia ergo diem conſummationis, ſeu conſecrationis pentecoſten intelligi

oportet,ostendimus,& quia vsque ad eum diem dominico mādato prædicatio inhibita est,propterea non exire ianuam tabernaculi testimonii filios Aaron præcepit. Cansiderandum est, qualia consummari & in hac die lex præcepit. Diem enim octauum pentecosten appellat, quia pentecostes dies incidit in hac, qua saluator resurrexit, quæ esse octaua creditur, quia figuram gerit primitiarum futuri, sed & consummationis præsentis seculi, quæ in septem reuoluitur diebus. *Pētecostesdies*

Pentecostes autem circulus sub prædicto numero est, ergo recte incidit in præsenti seculo. Consummationem, simulque resurrectionem significat pentecostes dies: oportebat enim, vt in qua die surrexit Christus, in eadem & spiritus adueniret. Tunc ergo vocari Aaron, & filios eius & maiores natu Israel ait, ecclesiam quodammodo, per eorum qui dicti sunt, ædificans vocationem. Tunc quippe prius conuocatum est ecclesiæ spectaculum, in qua intelligibilis Aaron, id est Christus, sacerdos esse creditur: filii autem eius, qui sublimis sunt conuersationis, & ideo sacerdotii ministri, & cooperatores sunt. Maiorum natu autem Israel, presbyterorum ordo est, ex his quippe corpus ecclesiæ componitur. Sed Aaron quidem accepit ibi vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, vtrunque immaculatum, & obtulit coram domino. Tunc enim Christus sacrificium suum innotescere cæpit, ex quo spiritus adueniens, Parthos, & Medos, & Elamitas, & omnium gentium primitias, ad apostolorum cœnaculi superiora collegit.

Octauo die Christū resurrexisse quid.

Innotescere pro notū facere renoue dixit.

Tulerunt ergo cuncta quæ iusserat Moyses ad ostium tabernaculi, quum ibi omnis staret multitudo.

Aperte hic ecclesiam exposuit.

Ad ostium tabernaculi.

Vel sicut lxx. ante tabernaculum testimonii, videlicet cęli. Si enim ecclesia frequentia est angelorum primitiuorum, qui scripti sunt in cælis ante tabernaculum testimonii, id est ante faciem cæli, sic enim & Aquila ante faciem interpretatus est, hoc quod dictum est secundum lxx. ante dominum. Si ergo ita est, pro eo quod ad illam se conuersationem apta, ante tabernaculum recte intelligitur. Hic autem omnis multitudo, siue synagoga omnis accedit, id est ea quæ ex omnibus, & vndique est congregatio, omnis quippe contrita anima, & omnis peccator, omnis misericordiam necessariam habens, omnis ab errore se conuertens, in hac ecclesia congregatur, non solum eos qui de plateis & vicis sunt, sed & eos qui de viis, & de sepibus vocari præcipiens, vt regalem cœnam ingredientes implerent. Ecclesia. Luc. 14.

Ait Moyses: Iste est sermo quem præcepit dominus, facite, & apparebit vobis gloria eius.

Gloriam esse domini spiritum, manifeste ostendit quod Paulus ad Corinthios scripsit. Nos omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, sicut à domini spiritu. Vt ergo gloria domini videretur, id est vt aduentus celebraretur spiritus, iste est sermo, inquit, quem præcepit dominus, Facite videlicet mysticus de quo præceperat dominus. Hoc facite in meã commemo- 2. Corint. 3. Luc. 22.

rationem. Sermonem autem legislator ex consuetudine illud vocat, quia plus sermone subsistit huius dispēsatio mysterij, maxime dominico verbo ea quæ apparent, in aliud aliquid maius & intelligibile transferente. Vnde quum manna imaginem panis vitæ, qui descendit de cælo, præsentaret: Hic est panis, ait, quem dedit vobis dominus ad comedendum, hic est sermo quem cōstituit dominus. Quid ergo ex his quæ dicta sunt legislator significat, nisi quia sine dubio agentibus eis sanctum mysterium, & dominicam coenam celebrantibus, aduenit spiritus? Quod etsi non planius expositum habemus, multa quippe studio breuitatis scriptura diuina prætermisit, quæ fas est ex aliis colligere. Erat enim dies qui appellatur dominicus, in quo oportebat modis omnibus agere apostolos mistica & sacra. Nam & nos illorum sequentes traditionem, dominicam diem diuinis conuentibus sequestramus. Inuenimus autem & Christū similiter post resurrectionem à mortuis, per mysticæ coenæ, & panis fractionem manifestatum: quod aperte quidem Lucas, planius tamen etiam Ioannes euangelista tradit. *Dixit ad Aaron: Accede ad altare, & immola pro peccato tuo, offerens holocaustum. & deprecare pro te, & pro populo. Quumque mactaueris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit dominus.*

Multa dedit nobis dominus ex verbis suis conijciēda.

Hebr. 3.

Vbi nostra translatio planius habet, pro te & pro populo: pro te ipso, & pro domo tua LXX. ædiderunt. Qui autem sunt domus intelligibilis sacerdotis, Paulo dicēte, cognosce, ait enim: christus autem vt filius in domo sua: quę domus nos

ſumus, ſi fiduciam, & gloriam ſpei vſque ad finẽ firmam retineamus. Ergo hi qui profecerunt, & perfectiores ſunt, domus eius iuſte appellantur: pro quibus deprecatur, & pro omni populo, vtpote qui noſtra factus eſt propitiatio. Sed & pro ſemetipſo, cur hoc, quũ propitiatione non egeat magis autem ipſe præſtet propiciationẽ? Sed vt noſtrum peccatum ſuſcipiens, etiam pro ſemetipſo deprecatur: euidẽter enim hoc hominis eſt, & dei, id eſt, ſicut hominis propiciationem ſuſcipientis, & ſicut dei, ſibimet præſtãtis. Alter enim homo ſibimetipſi propiciationem præſtare non poteſt.

Domus dei.

Aaron pro ſe ipſo oret, quo modo intelligendum.

Statimque Aaron accedens ad altare, immolauit vitulũ pro peccato ſuo, cuius ſanguinem obtulerũt ei filii ſui. In quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, & fudit reſiduũ ad baſim eius. Adipemque ac renunculos, & reticulum iecoris, quæ ſunt pro peccato, adoleuit ſuper altare, ſicut præceperat dominus Moyſi. Carnes vero & pellem eius extra caſtra combuſſit igni. Immolauit & holocauſti victimam. Obtuleruntque ei filii ſui ſanguinem eius: quem fudit ſuper altaris circuitum. Ipſam etiam hoſtiam in fruſta conciſam, cum capite, & mẽbris ſingulis obtulerunt. Quæ omnia ſuper altare cremauit igni, lotis prius aqua inteſtinis, & pedibus.

Et cuius rei gratia hæc etiam in hoc loco ſacrificia peraguntur, ſuperius diximus. Non ergo neceſſe eſt, iterum eorum virtutem per ſingula dicere, quę in hoc ſacrificio peragũtur, quũ olim ea per ordinem diſcuſſerimus & cuius comparationem gerant nihil intermittentes oſtenderimus. Et quemadmodum in domini

ſacrificio, quod quum vnum ſit, nō tantum nobis peccatorum præſtans remiſſionem, ſed & vitam perfectam in philoſophia, & conſummatam efficiens, neceſſarie & in vitulum, qui pro peccato eſt, & in arietem hūc, qui in holocauſtū immolatur, oportet reputari: vnde & in perſona ſacerdotis vtrunque perſpicimus oblatum: iam ergo & ad ſubſequentia veniamus.

Et pro peccato populi offerens, mactauit hircum, expiatoque altari, fecit holocauſtum, addens in ſacrificio libamenta, quæ pariter offerantur, & adolens ea ſuper altare, abſque ceremoniis holocauſti matutini. Immolauit & bouem atque arietem, hoſtias pacificas populi. Obtuleruntque ei filij ſui ſanguinem, quem fudit ſuper altare in circuitu: adipem autem bouis, & caudam arietis, renunculoſque cum adipibus ſuis, & reticulum iecoris, poſuerunt ſuper pectora. Quumque cremati eſſent adipes ſuper altare, pectora eorum, & armos dextros ſeparauit Aaron, eleuans coram domino, ſicut præceperat ei Moyſes.

Cuius figuram ea quæ dicta ſunt habeant, & quemadmodum pro peccato hircus pœnitentiꝗ ſacrificium ſignificet, holocauſta autem crucifixi conuerſationem: Theologiam vero ſimila: ſalutare autem, ſeu pacificorum ſacrificium, vitam quæ nos ſaluare poteſt, etiam mediocriter ſapientes: ſacrificiorum diſcuſſio præcedens, vnctionem ſacerdotis oſtendit. Ergo qui huius ſanctionis neſcit explanationem, illic cum ſubtilitate perquirens, etiam hæc per ſingula ſciet. Illud autem nunc neceſſarie addimus, ſancti ſpiritus in pentecoſten pro-

uenisse descensionem, quum in vnum congregati essent apostoli, omnia quę secundum legem ecclesiæ agerent, significare considerauit legislator, recte præcedere sacerdotis sacrificia, ac deinde subinferri populi pręcepit. oportet enim ecclesiæ doctrinam à sacrificio vnigeniti inchoare, vt introducantur docentes, quid nobis passio dominica profecerit, aut contulerit: atque ita subinferatur sermo pœnitentiæ, quem omnes vtique, vt homines, necessarium habemus. Vnde & dominus vnam doctrinam prædicat, id est poenitentiam, totumque perfectus subinferri conuersationes, atque Theologiam illis permiscendas: subdit autem, & quæ corrigentes, siue vncti saluari possumus, quamuis non sublimiter conuersemur. In his enim oportet ecclesiã congregari, & manifestationem dei gloriæ suscipere. Hæc sine dubio diebus pentecostes maxime agebant discipuli domini, propter quod in vnum tunc collecti erãt, quod manifestat Lucas dicens: Et dum complerentur dies pentecostes, erant omnes simul vnanimiter. Quid autem erant collecti agere, nisi ea modis omnibus, quæ dicta sunt? Nam etsi palàm non prædicabant, & propterea intus erant, in superioribus sedentes, necdum verba disseminantes, siue palàm loquentes, quia de ostio tabernaculi testimonii nõ erant iussi egredi, vsque dum de excelso induerentur spiritus virtute: veruntamen in semetipsis quia hæc agebant, manifestum est: & quæcunque decent ecclesiã, meditari non cessabant vt ipsum videlicet in semetipsis haberent Chri-

Doctrina omnis debet inchoare à sacrificio Christi

Act. 1. ſtum, qui eſt caput eccleſiæ. Vnde & Mathiam ad apoſtolatum, cum concionatus fuiſſet Petrus & propoſuiſſet diuinæ ſcripturæ expoſitionem, atque teſtimonia, ſorte ſeparauerunt. Siue auté concionari, id eſt populum exhortari, ſiue prophetas interpretari, & cleros ſociare, eccleſiaſticæ diſpenſationis & ordinis fuit. Ergo manifeſtum eſt, quia quemadmodum in eccleſias collecti in illis diebus erant, quod & legislator modis omnibus ſignificari conſiderans, conſequenter & ea quæ ſubſequuntur, addidit:

Et tendens manum contra populum, benedixit ei. Sicque completis hoſtiis pro peccato, & holocauſtis, & pacificis, deſcendit.

Intende, quia omnem nobis euidenter figuram eccleſiæ vult exponere: nam poſtquàm dixit, deſcendit, poſtquam fecit pro peccato, & holocauſtis, & pacificis, oſtendit quia completionem ſacrificiorum, intellexit expoſitionem eorum, & propterea dixit, deſcendit, per deſcé-

Deſcendere. ſionem doctoralem ſedem deſignans, de qua poſt expoſitionem ſacerdotes, quibus figura intelligibilis Aaron credita eſt, deſcendunt, & per orationem manus ad cælum leuant. Eleuationé enim manuum, orationem etiam Paulus intel-

1. *Timoth.* 2. lexit. Dicit autem ſic: Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus. Tendens ſiue leuans ergo manus, benedixit illos: quia per leuationé manuum, per orationem videlicet, ſacerdotes populo benedicunt. Sed vnde benedictionem præſtent oſtendunt ſequentia.

Ingreſsi autem Moyſes & Aaron tabernaculum

teſtimonij, & deinceps egreſsi, benedixerunt populo.

Quamobrem prius in tabernaculum teſtimonii ingrediuntur, & poſtea benedictionem præſtant? niſi vt non ignoremus, quia de intelligibili tabernaculo, videlicet de cælo, benedictionem proferunt ſacerdotes, dicentes ſicut Paulus: Benedictus deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali, in cæleſtibus in Chriſto. Hoc enim nobis & ipſe tradens dominus, quinque panes, & rurſus ſeptem benedicens, ad cælum reſpiciebat. Cur autem non ſolus Aaron, ſed & Moyſes ſynagogam, ſeu populum benedicunt? niſi vt diſcamus, quia non propria virtute ſacerdotes benedictionem præſtant, ſed quia figuram ferunt Chriſti, poſſunt propter eum qui in ipſis eſt, præſtare benedictionis plenitudinem. Vnde & Moyſes, vtpote cui imago eſt domini credita ad benedicendum recte comprehenditur. Sed & illud per ea quæ dicta ſunt, lex ſignificat: quia nō ſolum is qui ſacerdotium ſortitus eſt, ſed & omnis iuſtus Chriſtum habens in ſemetipſo, & figuram domini ſui per bonam conuerſationem, quemadmodum Moyſes exiſtens, idoneus eſt ad donandam benedictionem. Hæc ergo diſcipulis domini agētibus, ſpiritus aduenit, propter quod audiamus ſequentia.

Benedictiones proferendæ e cælo.

2. Corinth. 1.

Math. 14.

Qui poſsint benedicere.

Apparuitque gloria domini omni multitudini. Et ecce ignis egreſſus à domino, deuorauit holocauſtum, & adipem qui erat ſuper altare. Quod quum vidiſſent turbæ, laudauerunt dominum, ruentes in facies ſuas.

Putas ne aliqua interpretatione pręſentia ver-

ba legislatoris opus habent? Ipſa nanque verbis concordant his, quæ ſunt de aduentu ſpiritus in apoſtolicis actibus ſcripta.

Apparuit enim, inquit, gloria domini omni multitudini.

Quomodo, dicat forſitan quiſpiam? Vtique talis, qualem Ezechiel ſuper Cherubin viſam

Eſa.1. deſcripſit, aut qualem Michæas, vel Eſaias: quorum vnus quidem Seraphin in circuitu, alter vero cæleſtem exercitum vidit. Sed nequaquã fuit vna, quæ omnibus, & vbique ſpiritalibus apparuit gloria, ſed differentes viſiones, vtpote incomprehenſibiles præbebat videntibus: præſens tamen ſimilis erat illi, qua intelligibilis egreſſus eſt ignis à domino die pentecoſtes, propter quod ait:

Apparuit gloria domini, & egreſſus eſt ignis à deo.

Act.1. Ergo in ſpecie ignis apparuit, quemadmodũ & Lucas exponit: Et factus eſt de cælo ſonus ſpiritus vehementis, & impleuit totam domum in qua erant ſedentes, & viſæ ſunt illis diuiſæ linguæ, ſicut ignis. Populi etiam omnis memoriam legislator facit. quod & Lucas hoc modo exponit: Et erant in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi, de omnibus gentibus quæ ſub cælo

Act.2. ſunt. Facta autem hac voce, conuenit multitudo, & mente confuſa eſt. Quia enim non ſolum conuenit, ſed expauit, & ipſe hoc demonſtrat, dicens: Obſtupeſcebant enim, & admirabantur, ſed & ſuper faciem ceciderunt, etſi non hoc ſenſibiliter, tamen intelligibiliter pertulerunt: non enim intelligebant quod factum erat, alter autẽ

ad alterum

ad alterum dicebat: Musto pleni sunt hi, quod proprium erat in terram faciem mentis prosternentium. Quid autem egressus ignis fecit? Deuorauit omnia quæ erant super altare holocaustomata, & adipes, quæ ex pacificis, & pro peccato oblata, altari superposita erant. Tradit ergo nobis sermo, quia necesse sit prædicta sacrificia, & eorum expositiones superponere intelligibili altari corporis Christi, vt ad illud festinet nostra imitatio, & tunc nutrimenta intelligibilis ignis, id est, spiritus fiunt, de quo dictum est: *Hebr. 12.* Dominus deus noster, ignis consumens est. Vnde & nunc pro deuorare, Simmachus consumere ædidit.

CAPVT X.

Arreptisque Nadab, & Abiu filii Aaron thuribilis, posuerunt ignem, & incensum desuper offerentes coram domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat.

Hic eos qui aliena docent, qui in ipsum spiritum dei blasphemant, qui inspiratã ab eo scripturam de qua ait Paulus, omnis scriptura à deo *2. Ti.* inspirata, vtilis est, aliter interpretantur, necessarie ab intelligibi igne puniri posuit: qui filii Aaron, vt doctorum habentes habitum, & spiritalia docere fingentes, dicuntur. Vnde & linguæ eorum ignis appellatæ sunt: audiuimus quippe, quia in specie ignearum linguarum spiritus aduenit. Thymiama autem thuribulis, vel ignibus linguarum superimponunt, legalia & pro- *Thimiamata thuribulorũ. Cant. 4.*

phetarum dogmata, de quibus ecclesia Christo in Canticis canticorum dicebat: Odor vnguẽtorum tuorum super omnia aromata. Sed ignem alienum offerunt, neque enim secundum intentionem, aut virtutem spiritus interpretantur. His egreditur ignis à domino non absolute, qualis prius: Per illũ enim sacrificia incendit dominus, & gloria domini dictus est, hic autem ignis pœnalis est. Vtrunque enim ecclesia habet, hunc quidem ad illuminationem iustorũ, & oblatorũ perfectionem: illum autem ad pœnam impiorum quam his qui blasphemant, sacerdotes indicunt, ex subministratione spiritus, quæ in eis requiescit, eum succendentes. Propter quod & Paulus Hymeneum & Alexandrum, vt alia scilicet docentes, punit. Hi coram domino moriuntur, vidente ipso, & in hac eos morte condemnante, ne imitatione sui aliis causam præbeant mortis. In quo & nimis admiratur legislator, cur ex eo quo debuerant vita frui, id est coram domino, sustinent mortem, quã male interpretantes diuinas scripturas, patiuntur: in ea re ex qua eos oportebat benedictionem promereri, maledictioni se subiiciẽtes. Vide tamen qualia subdidit.

Ignis Ecclesiæ duplex.

1. Timoth. 1. Excommunicatio.

Dixitque Moyses ad Aarõ: Hoc est quod loquutus est dominus. Sanctificabor in his qui adpropinquant mihi & in conspectu omnis populi glorificabor. Quod audiẽs tacuit Aaron, siue vt LXX. adũt, & cõpunctus est Aaron. Et vbi omnino hæc deum dixisse inuenimus? Quando videlicet Moysi dicebat: Descendens contestare populũ, ne forte appropinquent ad deũ, & cadat ex eis multitudo: Et sacerdotes qui

appropinquant domino deo sanctificentur, ne forte recedat ab eis dominus. Hæc ergo etsi verbis ab his quę dicta sunt, differunt, veruntamẽ intentionẽ ipsam immutabiliter habent. Præcepit enim populũ nõ approximare deo, & cognoscere, non quemadmodũ inuidens eis visionem, sed vt imperfectis, & minus tantæ contemplationis capacibus parcens. Sacerdotes autem appropinquãtes sanctificari iubet, vt digni ad videndũ, & contemplandum fierent deum: quia veram scientiam à deo nemo potest sine sanctificatione cõquirere. Propter quod Paulus: Pacem, inquit sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum. Cõspectum eius, scientiam eius dicens, id est eius contemplationem, vnde sacerdotes sanctificari præcepit. Vide quomodo minatur in subsequentibus. *Ne forte recedat ab eis dominus*. Id est ne fugiat ab eis ea quę dei est scientia, perditio enim eis, scientiæ discessio fit. Sed nũc ea, quę sicut ex persona dei per Moysen dicta sunt, verba aggrediamur. *Et sanctificabor in his qui appropinquant mihi*. Sanctificationem suam vocat prophanorum, siue malorum emundationem, quia corpus nos habet: corporis autem emundatio, sordium abiectio est. Hoc ergo vt bonus, & pius in his qui approximant ei, secundum multitudinem videlicet scientiæ, vel secundum aliquod diuinum ministerium, operatur, vt per ipsos terreat, & in conspectu totius populi glorificetur, id est laudetur & manifestetur: vtrunque enim glorificationis verbum manifestat, & quæ ex hoc laus dei, &

Exod. 19.
Hebr. 12.
Videre deũ quid sit.
Glorificati.

manifestatio sit. Dauid dicit: Quia iustus dominus iustitiam dilexit, ęquitatem vidit vultus eius.

Psalm. 10. *In his tacuit Aaron. Siue vt Lxx. compunctus est Aaron.*

Ecclesia videlicet, qua corpus intelligibilis
Act. 9. Aaron ecclesia est, vnde ipse dixit; Saule Saule, quid me persequeris? Item discipulis de suscipientibus eos dixit: Qui vos suscipit, me suscipit.
Mar. 9. *Vocauit autem Moyses Mizaelem & Elisaphan filios Ozihel patrui Aaron, & ait ad eos: Ite, tollite fratres vestros de conspectu sanctuarii, & asportate extra castra. Statimque pergentes tulerunt eos sicut iacebant, vestitos lineis tunicis, & eiecerunt foras, vt sibi fuerat imperatum.*

Ab his qui eos eiecerunt, eos qui sublati, siue eiecti sunt, intellige. Qui autem fuerunt, qui sustulerunt? Mizael & Elisaphan, siue Misaddai & Elisaphan, quorum vnus attrectatio dei, id est
Misaddai. Misaddai: Elisaphan autem, dei mei specula in-
Elisaphan. terpretatur. Quicunque ergo scit attrectare deũ, insuper autem & speculari, & Christi quidẽ carnem contrectare: speculari autem per oculos mentis diuinitatem, sicut Thomas manu cõtrectans carnem, & fide speculans diuinitatem, di-
Ioan. 20. cebat: Dominus meus, & deus meus. Hic ignem alienæ doctrinæ auferre, & eiicere illum cum tunicis, à facie sanctorum potest, quia personæ sanctorum sunt sacerdotes: tunicæ autem sacerdotum, conuersatio & vita, quæ in sacerdotii induuntur habitu. Ergo cum sacerdotio, quod ei sorte obuenit, à portione sacerdotali expelluntur, non solum autem à sacerdotum, sed & po-

puli, vnde addidit: *Filii patrui Aaronis.*

Extra tabernaculum.

Tabernaculum enim dei, ecclesię populus est: filii autem patrui Aarõ, siue fratris Aaron, hi qui hæc facere possunt, rationabiliter nominantur. Si enim pater intelligibilis Aaron Dauid est, & per eum omne corpus prophetarũ creditur: prophetiæ quippe eum manifestum faciunt, atque quodammodo ignorantibus pariunt. Frater autem germanus, & vt ita dicatur, frater prophetię euangelium est: omnia enim quæ in euangeliis acta sunt, à prophetis prędicta sũt. Propter quod prophetico sermone adiuuari ad perfectam sciẽtiam, quia frater fratrem adiuuans, sicut ciuitas firma Petrus præcepit, ait enim: Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, sicut lucernæ lucenti in obscuro loco, vsque dum dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: id est, vsque dum in vobis euãgelica scientia clareat. Filii fratris patris Aarõ, bene & nimis apte hi qui euangelicam conuersationem didicerunt, dicuntur, & hos qui alia docent, arguere & repellere, vtpote perfectam habentes scientiam, necessario sunt dispositi. De qua Ioannes dicebat. Omnis qui præcedit, & nõ manet in doctrina Christi, deum non habet. Qui manet in doctrina, hic & filium, & patrem habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non afferet, nolite recipere eum in domum, nec ei dixeritis, aue. Ergo proprium est eorum, qui edocti sunt euangelicam doctrinam, eos qui adulterina, & aliena prędicant, à facie sanctorum, & ta-

2. Pe. 1.

2. Ioan. 1.

bernaculi expellere, atque proiicere.

Loquutus est Moyses ad Aaron & ad Eleazar, atque ad Ithamar filios eius: Capita vestra nolite nudare & vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini, & super omnem cœtum oriatur indignatio. Fratres vestri, & omnis domus filiorum Israel plangant incendiū, quod dominus suscitauit. Vos autem non egredimini fores tabernaculi, alioquin peribitis, oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos. Qui fecerunt omnia iuxta præceptum Moysi.

Non ignoramus quid cydares significent sacerdotum, scilicet quia omnis viri caput Christus, caput Christi autem, deus: necessarie cydaris significatio quodammodo est simul vnigeniti humanitatis, & diuinitatis: hoc enim & per cidaris compositionem superius demonstrauimus. Ergo quæ oporteat custodire sacerdotes & doctores pręcepit: id est, vt nec diuinitatē Christi, nec humanitatem negent, nec contradicant, quia deus ex deo, & verbum est ex patre. Hoc est enim cydarim non auferre è capite, videlicet nō nudare intelligibili cydare. Sed nec dispensationem renuant, aut blasphement. Qui enim Christi dispensationem blasphemant, sacerdotalem rumpunt stolam: quia omnes quidem homines qui in Christum crediderūt, multo magis autem sacerdotes, sunt qui Christum induerunt: siquidem quicūque in Christo baptizati sumus, Christum induimur. hæc agentes sacerdotes, nec morientur, nec congregationi superinducunt iram. Præpositorum enim vitia offendiculū sunt subiectis, & multo magis doctorum discipulis eorū

Cydarim nō auferre è capite.

Principū vitia plebi ad

iræ dei fiunt occasio. Propter quod & omnem domum Israel, omnem videlicet ecclesiam, plágere incendium quo incensi sunt à deo vult: quia damnum ecclesiæ vnius membri, & cuiuslibet casus est, quanto magis doctorum, & sacerdotum perditio? Ita vt Paulus de eo qui fornicatus fuerat, Corinthiis scribat: Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis. Si autem vno ex populo fornicante, omnem ecclesiam lugere præcepit, multomagis quando sacerdotes, & doctores impie agentes, vel blasphemantes inueniuntur. His ita se habentibus, illud quæri oportet, quomodo quum per præcedentem sanctionem, septem solos dies non egredi de tabernaculo testimonii præcepisset, his completis, hæc enim in octaua die aguntur, rursus eis Moyses præcepit, de ostio tabernaculi non egredi? Non ergo contraria sibi sancit, sed manifestum est, quod alium hic eis egressum ostii tabernaculi testimonii præcepit custodire. Nam addidit:

peccandũ fenestrã aperiunt.

1. Corinth. 5

Vt non moriamini.

Atqui hæc non scripsit in superioribus: Ergo additamento comminationis, aliud quippiam se sanxisse significauit: quia enim vt ignẽ alienæ doctrinę offerentes quidam sacerdotes perierũt. Aliis nõ exire ianuã scientię, videlicet Christi, & traditionis eius, per ea quę dicta sunt pręcepit, id est non transgredi eam quã ipse mandauit prædicationem, sed sequi dominicum præceptum per omnia: sic enim vnusquisque non morietur. Hoc sacerdotibus præcepit, quibus vt magistris, &

1. Ioan 2.

prædicatoribus verbi ministerium ex dono spiritus creditum est, de quo nunc legislator ait:

Oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos.

Huius autem vnctionis virtutem, Ioannes nobis euangelista demonstrat, dicens: Et vos vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis, vt aliquis doceat vos sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verū est, & non est mendacium. Hæc Moyses per spiritum præcepit, & ecclesia custodit. Ergo consequenter legislator subdidit:

Qui fecerunt iuxta præceptum Moysi.

Dixit quoque dominus ad Aaron: Vinum & omne quod inebriare potest, nō bibetis tu & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini, quia præceptum sempiternum in generationes vestras, &, vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, & inter pollutum & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea, quæ loquutus est dominus ad eos per manum Moysi.

Hanc vsque nūc legem in ecclesiis inuenis custodiri: Neque enim omnimodo abstinere à vino præcepit, sed quando ad tabernaculum testimonii, aut ad altare ascendimus, id est quando quodcunque ministerium doctrinæ cælestis cōtingimus. Ministerii enim, altare figura est: tabernaculum autem testimonii, cælestium rerum contrectationis, vnde & Timotheo Paulus scribebat. Vino modico vtere, propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Qui autē modico vtitur, hic tempore ministerii videlicet & doctrinæ, ab omni vinolentia & ebrietate se ab-

A vino abstinere.

1. Timoth. 5.

ſtinet. Similiter autē vt ſacerdotes hi qui ſtudent legem cuſtodiunt, propter quod non ſolum Aaron, ſed & filiis eius, ſublimiora videlicet adeptis, mandatum hoc tradidit. Similia autem his & Paulus ad Epheſios ſcripſit. Nolite inebriari vino, in quo eſt omnis luxuria, ſed magis implemini ſpiritu ſancto: hebetem quippe ebrietas mentem reddit, & ſobrietatem eius in deterius vertit, vt non intelligantur quæ aguntur, quæ teſtificatur Eſaias, dicens. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperū, vt vino æſtuetis. Cithara & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis veſtris, & opus domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis. Qui autem opera domini non vident quomodo diuidere inter ſancta & prophana, aut munda & immunda, vel quomodo exhortari, & illuminare populum de ſcripturis poſſunt? Vnde hoc mandatum ſublimius oſtendere cupiens, ipſum hoc ait loquutum fuiſſe dominum. Sed intende, quemadmodum nec hoc à diſtrictione eorum quæ in pētecoſte acta ſunt, alienum ſit. Quod enim hic præcepit non fieri, factum eſſe quibuſdam ſuſpicantibus, quando ſpiritus gratia aduenit, & dicentibus. Quia muſto pleni ſunt hi, Petrus vt prohibitum negauit, dicens, Non enim ſicut vos ſuſpicamini, hi ebrii ſunt, quum ſit hora diei tertia. Illud autem oportet quærere quod quum ea quæ legis ſunt, docere filios Iſrael ſacerdotes præcepit, loquutum eſſe deum per Moyſen, non per linguam, ſed per manum dicit. Aut omnino dignitatē legis oſten

Ephe.5.

Eſa.5.

Dominum loqui facit Moyſes, vbi ardua quædā ſancit

Act.2.

dere voluit, quia exposuit quidem eam deus, scripsit autem Moyses, excepit vero eam, deo quæ disposita sunt iubente.

Loquutusque est Moyses ad Aaron, & ad Eleazar, atque Ithamar filios eius qui residui erant: Tollite sacrificium quod remansit de oblatione domini, & comedite illud absque fermento iuxta altare, quia sanctum sanctorum est. Comedetis autem in loco sancto, quod datum est tibi, & filiis tuis de oblationibus domini, sicut præceptum est mihi. Pectusculum quoque quod oblatum est & armum qui separatus est, edetis in loco mundissimo tu & filij tui, ac filiæ tuæ tecum. Tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel, eo quod armum, & pectus, & adipes, qui cremantur in altari, eleuati sint coram domino & pertineant ad te, & ad filios tuos lege perpetua, sicut præcepit dominus.

Quia pectusculum confidentiam offerentium, & fidem significat: & brachium, promissæ ab eis conuersationis actionem, & correctionem: satis à nobis in his quæ de sacrificio pacificorum, seu salutari per partes discussa sunt, demonstratum est Sed quamobrem Aarõ & filiis eius, ea quæ dicta sunt, deputauit, illic enim & eorum distinctionem legislator exposuit, quid hi quidem qui Aaron sunt filii, quid autem ipse Aaron habet præcipuum. Sacrificiũ enim quod remansit de oblatione, siue ab holocaustis domini, hoc dixit, quod superest de similia. Aperte ergo Aquila ædidit, dicens: Donum quod reliquum est de frumento. Huius interpretatio est: etiam hoc quod legislator subdidit, ait

enim:

Et comedite absque fermento iuxta altare.

Vbique doctrinam Theologiæ hanc significat sacrificium similæ sine fermento esse, quantum ad exteriorem doctrinam volens, similiter etiam ostendens, quia participalis quædam apud nos est Theologia: in cęlis quippe eius est plenitudo. Propter quod hoc quod remansit, id est hoc quod superest, comedi pręcepit, vt ostendat summam apud eum esse, atque seruari. Oportet autem eam comedi iuxta altare, id est Christi corpus, ex eo enim nobis Theologia omnis ministratur. *Semiplena est nostra Theologia.*

Sed quod remansit de simila. Aaron erit & filiorum eius. Quæ vero de sacrificiis pacificorum siue salutaribus, sunt Aaron & filiorum eius: siue secundum Lxx. *& domui eius, omnis videlicet populi.*

Theologiæ quippe studere non omnium est, sed sublimium, & appropinquantium domino, atque eorum qui sequuntur Christum. Consequi autem quę ad pacifica, seu salutem pertinent, totius plebis sunt, quę domus intelligibilis sacerdotis nominatur. Est autem ecclesia, de qua & Paulus dixit: In magna domo non sunt solum aurea vasa, & argentea, sed lignea & fictilia. Propter quod non est omnium Theologiam assequi. *Theologiæ nõ omnes sunt idonei.* *2.Timoth.2.*

Inter hęc hircum qui oblatus fuerat pro peccato, quum quæreret Moyses exustum reperit, Iratusque contra Eleazar & Ithamar filios Aaron, qui remanserãt ait. Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quæ

sancta sanctorum dicitur, & data est vobis, vt portetis iniquitatem multitudinis, & oretis pro ea in conspectu domini: præsertim quum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, & comedere eam debueratis in sanctuario, sicut preceptum est mihi.

Quia omne peccatum per poenitentiam deletur, & quia hi qui prædictum peccatum alterius doctrinæ, & blasphemia commiserunt, saluati non sunt, causam legislator huius, quæ eis sine misericordia venit, mortis exponit. Hinc introducit Moyses hircum pro peccato, poenitentiæ videlicet oblationem: quia quærens exquisiuit, sicut lxx ædunt, quod est, valde quæsiuit. Iratusque ait his qui relicti erant filiis Aaron, quod non comederint hoc quod pro peccato erat in loco sancto, id est pro eo quod pœnitentiam, in ecclesiam commissi peccati peragi vt sacerdotes, non fecerint: ipsis enim comedere quæ pro peccato sunt, & orare orationem, quæ est pro poenitentia congregationis, & acquirere præceptum est. Quare? Quia Christus eos in proprium locum ecclesiis constituit. Ipse autem suæ oblationis sanguinem, quæ pro nostro sanguine oblata est in sanctum, intus videlicet in cælestem habitationem, in conspectu patris sui obtulit. Et in loco sancto, dicimus autem ecclesiã comedi hoc sacrificium, ad remissionem, & propitiationem, peccatorum præcepit. Propter quod ait Moyses:

Episcopi.

Quemadmodum praceptum est mihi.

Id est, quemadmodum præcepi & mandaui Christi enim gerere personam etiam Moysen di

ximus. Inquirit autem non ignorans, nam quomodo in præcedentibus causam addidit, quum dixisset enim hircum pro peccato quærens exquisiuit Moyses, illico subdidit:

Et hic incensus erat: siue exustum reperit. *Peccatum in*

Ostendens, vt quia alterius doctrinæ peccatum, *spiritū sanctū* blasphemia est in sanctum spiritū, propter quod *Act. 7.* Stephanus doctores Iudæorum, vt præuaricantes legem, & inobedientes, sed duræ ceruicis, & duri cordis appellat, vt autem male interpretantibus legem, & prophetas dicebat: Vos semper sancto spiritui restitistis, necessarie eis ab intelligibili igne, videlicet spiritus, pro poenitētia oblatio ablata est, & propterea pro peccato hircus exustus dicitur. quia scientes, & voluntarie peccantes, etsi se dicunt poenitere: non poenitent pure, blasphemia enim cor eorum cæcatum est. Propter quod & Paulus dicebat: Voluntarie enim peccantibus nobis post susceptam cognitionem veritatis, iam non pro peccato relinquitur hostia. *Hebr. 10* Dominus autem dicit. Omne peccatum dimittitur hominibus, blasphemia autem *Matth. 12.* contra spiritum non relinquetur. *Act. 5* Hoc Petrus ipso opere ostendit, quia enim Ananias & Saphira spiritui sancto mētiti sunt, ait ad eos: Quare cæcauit Satanas cor vestrum mentiri spiritui sancto? Non estis mentiti hominibus, sed deo. Tempus enim poenitentiæ eis non dedit, sciens quia cor cæcatum in trangressione, & blasphemia spiritus habentes, poenitere non paterentur. Mox enim eos poenali condemnauit morte. Ea ergo quæ sequuntur, magis astruere, &

explanare ea quę nunc dicta ſunt, poſſunt.

Reſpondit Aaron. Oblata eſt hodie victima pro peccato in holocauſto coram domino, mihi autem accidit quod vides. Quomodo potui comedere eam, aut quomodo placere domino in ceremoniis mente lugubri? Quod quum audiſſet Moyſes, recepit ſatisfactionem.

Hodie. Hodie, quod tempus oporteat intelligi, aperte nobis Paulus tradidit: Quum dixiſſet enim Dauid: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione. *Pſalm. 94.* Et interpretans ipſe, quia de præſenti quidem tempore vſurpatiue, proprie vero, de tempore quod poſt aduentum domini eſt, oportebat intelligi quod dictum eſt: vide quid ſubdidit. Quoniam ergo ſupereſt quoſdam introire in eam, & hi quibus prioribus annunciatum eſt, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quandam, hodie in Dauid dicendo, poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt, dicens: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Si enim eis Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alio loqueretur. Poſt hanc diem ergo his quæ prædicta ſunt oſtenditur, quia aperte tempus poſt aduentum ſaluatoris ſignificat, in quo intelligibilis ſabbati hominibus requies prædicata eſt. Hoc ergo Aaron ex perſona dicere eccleſiæ, vt figuram gerens non ſolum Chriſti, ſed & eccleſiæ videtur, vt quia hodie obtulerunt quæ pro peccato ſuo ſunt, & holocauſta ſua, id eſt, quia poſt aduentum ſaluatoris deputati ſunt miniſtrare, & offerre pro pœnitentia, & philoſophicam vitam exponere, alia

docentes reprehensi sunt, & talia in eis ecclesiæ acciderunt, vt sacerdotum & magistrorum lugeret ex blasphemia accedentem mortem, recte comedere hodie pro peccato non potuit, nec orationem adepta est pœnitentia, quia videlicet domino Christo displicebat. Subdidit autẽ, hodie, vt ostenderet, quia si ante remissionem saluatoris hoc peccassent, forsitan & ignosceretur, vt necdum perfecta effusa scientia, vnde & dominus ait: Si non venissem, & loquutus eis fuissem, peccatum non habuissent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo, idest, satisfactionem. Hæc ergo quum audisset intelligibilis Moyses, placuit ei, quia ecclesiam inuenit suam doctrinam custodientem. Quod & nos scientes, ab omni quidem alia doctrina, & blasphemia abstineamus. Glorificemus autem solum viuentem verum deum, & nomen patris, & filij, & spiritus sancti, nunc & semper, & in secula seculorum, Amen. Ioan.15.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM IN LEVITICVM LIBER Tertius.

PRÆFATIO.

Ex multiplici ornatu huius mũdi factorẽ deum intelligimus.

QVEMADMODVM, deus nõ frustra creaturam varietate compleuit, sed vt ex differentia conditionis nos disciplinam artificis. & quis sit coniiceremus, Namqui cælos intendunt, ex varietate astrorum maximum eorum artificem, atque conditorem intelligunt deum. Sed & qui terram considerant, ex differenti positionis eius habitu, id est ex animalium, virgultorumque, & seminum, omnique eius differentia eum cognoscunt. Sed & hi qui ad immensam aquarum diffusionem transferunt visus, ex spirituum per diuersa prouenientẽ motu, insularum quoque, cetorumque magnitudine, & distantia piscium, innumerabiliũque generum natione, deum esse factorem huius etiam visibilis sentiunt creaturæ. Sic etiam legem

legem ornat omnibus præceptis, producens videlicet hominem, & nunc in sacrificiorum oblationibus, nunc autem in ciborum abstinentia, nunc etiam in curatione corporalium morborũ aliquando autem & in quibusdam contractibus quales esse debent hi qui semper volunt esse cum deo, præcepit. Ergo iam ad ipsa legis verba veniamus.

CAPVT XI.

Loquutus est dominus ad Moysen & Aarõ dicens: Dicite filiis Israel, Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ. Omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus, comedetis: quicquid autem ruminat, & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut camelus & cætera, non comedetis illud, inter immunda reputabitis. Chirogryllus, qui ruminat, vngulamque non diuidit, immundus est. Lepus quoque, nam & ipse ruminat, sed vngulã non diuidit: & sus qui quum vngulam diuidat, non ruminat: horum carnibus non vescemini, nec cadauera contingetis quia immunda sunt vobis.

Hæc de quibus nunc sermo est, ad ipsa diuina eloquia maximam videntur habere contrarietatem, qui enim Noe dixit: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: & quasi holera virentia tradidi vobis omnia: quomodo nũc quædam comedi de his, quę prius concessa sunt, prohibuit? Quomodo etiam, quando faciebat bestias terræ secundum genus suum, & pecora, & reptilia, dictum est: Et vidit deus quod es- *Gene. 1.*

Gene. 9.

ſent bona, & rurſus: Viditque deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona? Nullatenus autem eſſe bonum, maxime & valde, hoc quod immũdum eſt, poteſt. Nunc autem, tanquam oblitus quam de eis protulerat ſententiam, quædã quidem animalium munda, quædam dixit immunda. Ergo quędam erunt bona, quædam non bona. Sed non eſt ita, nam etſi ad modicum caſtigare Iudæorũ γαστριμαργίαν volebat, tamẽ vera legis conſideratio manifeſta eſt, & ſpiritalis prę-ceptorum expoſitio. Qualesque oportet eſſe legi ſtudium dantes, docendi intentionem legislator habet. Si enim non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore dei, ſicut panis nutrimentum eſt corporis, ſic & lex dei nutrimentum eſt animæ, vtpote rationalis rationali virtus & ſubſiſtentia. Et ſicut in ſuperioribus ex his quæ immolantur, figurat eos qui offerunt, per ouem ſignificans ſimplicem, per vitulum mandatorum operatorem, per hœdum vero pœnitentem, ſic etiam nunc ſignificat per animalia, eos qui eis veſcuntur, ait enim ſic:

Præceptaciborum qualiter interpretanda ſint.
Deut. 8.
Luc. 4.

Loquutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicẽs: Dicite filiis Iſrael, Hæc ſunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ.

Communis eſt lex, mandatum hoc ad omnes pertinet, totiuſque populi eſt iuſtificatio. Loqui enim filiis Iſrael, omni videlicet populo, præcepit. Quid autem præcepit loqui?

Hæc ſunt animalia quæ comedere debetis, de cunctis animantibus terræ. Nequaquam autem diceret, de animantibus terræ, niſi intentionem haberet ab animalibus cæleſtibus diſtinguẽdi: ibi enim leo-

Filii Iſrael omnes ſumus.

nis esse vultum, & vituli, & aquilæ, sicut & hominis, dum Ezechiel animalia Cherubin tradit edocuit. Ergo in cælestibus animalibus custodia aut alia circunspectione non egemus, vt cognoscamus quæ sint munda. Omnia enim similiter munda & sancta sunt, sicut sancto deo, & eos qui in circuitu eius sunt sanctificat astantia. Terræ vero animalia non omnia sunt munda, non propter naturam, sed propter nostrum excessum & quia per iniquitatem naturam deprauauimus. Sed quemadmodum munditiam eorum cognoscamus, vel immunditiam, ex his quæ sequuntur intuendum est. *Omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat, in pecoribus comedetis.*

Ezech 1.

Adami transgressio decrinauit in animalia quedã immunditiam.

Animalibus maxima virtus in vnguibus esse creditur, quæ etiam cognationem habent cum dentibus. Vnguium siquidem est, ea discerpere quæ apta esui per dentes fiunt, quod vtrunque nobis Daniel tradit, quando forte proponens regnum, dicit: Aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, cōmedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Lxx. autem specialius dicunt: Vngues eis æreì. Quia ergo ita est, figurate demō strat, qui sint qui se ad meditationem deuouerūt legis, vtrū mūdi, an immūdi: ruminare enim eos, & diuidere vngulā præcepit. Illa autem animalia vngulā findunt, quęcunque vnguem vsque ad ipsam inferiorem diuidunt pellem. Ergo ille munda animalia comedit, qui non solum meditatur legem, sed & ruminat, id est reconfert, &

Vngues cum dentibus cognationem habent.

Danielis 7.

Quæ animalia vngulas findant.

eructat actione atque operibus. Eructatio enim verborum dei, & ruminatio,mandatorum est & executio, propter quod audi Dauid dicentem: Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Ad denunciationem eorum quę consequutus est operũ, hanc eructationem bonorum,atque ruminationem proculdubio intellexit. Non autem ruminare, sed & diuidere legis vngulam, & distinguere literam ab spiritu,& tradere quædam secundum historiam solá,quædam secundum contemplationem, quædam vero secundum vtrunque intelligere, districtam custodientes,in eis diuisionem opus habemus. qui enim talis est, hic consummatus atque perfectus est,& propterea mundus recte dicitur. Quicunque autem vnum de his, quæ dicta sunt, minus habet,hic manifeste immundus est,sicut ipsa docet legis litera, ait enim:

Ruminare *Psalm. 44.*

Non comedetis illud, inter immũda reputabitis. Quicquid ruminat, & habet vngulam. sed non diuidit eã sicut camelus: & cætera, non comedetis, & inter immunda reputabitis.

Camelum comedere tumens per superbiam Iudæus recte intelligitur,id est scribę& pharisæi, ad quos dicebat dominus: Liquantes culicem, camelum autem glutientes. Esaias etiam dixit: Hæc enim dixit mihi dominus. Vade, & pone speculatorem, & quodcunque viderit, annunciet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli Per asinum, gentium:per camelum,Iudaicam conuersationẽ significans. Figurat etiam literam legis, eorum-

Camelum comedere. Matth. 23. *Esa. 21.*

quæ graue iugum camelus, vtpote qui consueuit onera portare: vnde seruus Abraham, decem camelos portantes de bonis domini sui ad dispensationem Rebeccæ duxit. Figurabant autem hi decem præcepta legis, quæ non omnia bona dei sed tamen de omnibus bonis gerunt, propter hoc quod participale iustificationem habet lex. Ergo scribæ, & pharisæi ruminantem comedunt quia in legalis literæ gloriantur meditatione, & in cultu sabbati, purificationisque, & sacrificiorum, aliorumque similium Vngulam autem nõ diuidunt ea, quæ ab eis comeduntur, neque discernunt ab spiritu literam, & propterea eorum scientia immunda est. Tales sunt & qui leporem comedunt, & qui chirogryllum: ruminant enim & ipsi, sed vngulam non diuidunt. In populari autem multitudine, Iudæorum genus vtrunque esse accipitur: debilia quippe esse animalia hæc dicuntur, teste Dauid, & Solomone, vtrorumque animalium debilitates. Solomone quidem quum ait: Lepusculus, plebs inualida, posuit in petra cubile sibi. Dauid vero: Petra refugium erinaciis, siue Chirogryllis, quorum vnum est velox, & timidum, cum infirmitate, id est lepus: aliud autem debile quidem, sed rapax, & bestiale, atque mortiferum dicunt, id est chirogryllus, quod omni quidem plebeio, maxime autem Iudęorum inest populo, de quibus dixit Dauid. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Timidi autem quantum, & infirmi filii Iudæorum sint, vox diuina ostendit quum dicit. Væcordibus trepidis, & manibus

Camelus

Gene. 37

Iudæi ruminãtia comedunt.

Vngulam diuidere.

Iudæorũ gẽs sub leporis & chirogryli symbolo intelligitur.

Prouerb. 30.

Psalm. 103

Psalm. 13.

remissis. Iniustitia autem quanta, & feritas apud eos erat, audi Esaiam dicentem: Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicii? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Post hos suem dicit esse immundum, quia diuidit vngulã, & non ruminat. Qui ergo sint qui æmulentur, ac propterea comedere illum dicuntur, Petrum expositorem & magistrum suscipe: eum quippe qui habet scientiam diuinorum, sed non illa bene vtitur, actionibusque incongruis eam polluit vitæque immundæ semetipsum tradit. Suem etiã ipse appellauit dicens: Melius fuisset eis non cognoscere viam iustitiæ, quàm cognita ea, retro reuerti à tradito sibi sancto mandato: contigit enim illis res veri prouerbii, Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro cœni. Quia ergo ostendimus eum qui legi operam dat ruminare debere, is qui talis est, vtpote sordidã habens vitam, & non implens legem, recte non ruminare quæ legis sunt, dicitur. Vnde & vomit vtpote indigestum cibum meditationis legis, & minime ad effectum peruenientem. Ergo etsi vngulam diuidit, & literam diuidere scit, ab spiritu tamen immundus est. Sed quid his quæ dicta sunt addidit?

Esa. 1. — *Suem immũdum comedere quid.* — *1. Pe. 2.*

Horum carnibus non vescemini, nec cadauera contingetis, quia immunda sunt vobis.

Nec camelum, nec leporem nec chirogryllum, nec suem, inter munda iudicauit: per hæc etiam cætera animalia designans, quæ lex ex his, quæ dicta sunt, manifesta fecit. Ideo ergo hæc quatuor numero posuit, quia quatuor sunt genera-

les virtutes, prædictorum autem animalium significatio virtutibus caret quatuor quippe virtutibus est contraria. Nam camelus in scribarum & pharisæorum superbiam sumptus, sapientiæ contrarius est: stultorum quippe est proprium superbire. Quia autem vtroque hoc morbo scribæ & pharisæi tenebantur, audi ad eos dominũ dicentem: Stulti, & cæci, quid maius est, aurum aut templum quod sanctificat aurum? Et rursus, superbiam eorum hoc modo retundit. Amant enim primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Sic ergo stulti quidam de ipsis erant & superbi. Lepus vt timidus, fortitudini contrarius est: Chirogryllus, vt rapax, iustitiæ: Sus vt vita sordida viuens, & immũda, de quo dictum est. Sicut circulus aureus in naribus suis, sic mulier pulchra & fatua, castitati contraria est. Horum nec carnes comedamus, id est, nec quam videntur habere virtutem sequamur, in hypocrisi enim illam, & non in veritate sectantur. Multo magis autem morticina eorum tangenda non sunt nec malis eorum communicandum actionibus ipsa enim huiusmodi proculdubio morticina sunt viri.

Camelus pharisæos significat. Math. 23.

Lepus Chirogryllus. Sus. Prouerb. 11.

Hæc sunt quæ gignuntur in aquis, & vesci licitum est. Omne quod habet pinnulas & squamas, tam in mari, quam in fluminibus, & stagnis, comedetis: quicquid autem pinnulas, & squamas non habet, eorum quæ in aquis mouentur & viuunt, abominabile vobis & execrandum erit. Carnes eorum non comede-

tis, & morticina vitabitis. Cuncta quæ nō habent pinnulas, & squamas in aquis polluta erunt.

Quamobrē nomina piscīū immūdorum non recenseat.

Ex eo quod non aperte diuina scriptura genera piscium exposuit, à quibus abstineri vult, superfluum est hæc in præsenti quærere, nusquam enim piscium in ea inueniemus vocabula. Semetipsum etiam ergo in hoc imitatur loco. Veruntamen illud nunc notari oportet, quia quemadmodum in spontaneis sacrificiis, quæ & dona legislator appellauit, aliquando quidem operatores legis, aliquando autem simplices, aliquando vero contemplatores per oblationum significauit modos, aliquando eos qui saluantur ex gentibus, quibus & sacrificia de simila, vt simplicibus, deputauit, quod ostendit ex eo quod dicit, Si anima obtulerit donum domino, nō addens si anima de populo terræ, quemadmodum in aliorum sacrificiõrum enunciationibus solet, sicut ergo in illis, sic & hic per ciborum abstinentiam, quales debent esse qui legem meditantur, ostendere cupiens: per ruminare siquidem, & vngulā diuidere, Iudæum significauit, qui debet legis implere mandata & ab spiritu literam diuidere, & legem spiritaliter intelligere. Per hæc autē quę nunc dicta sunt, ostendit de gentibus se loqui. Vnde existimo, non expressis nominibus piscium memoriam factā, quia nec nomina suorū scribi super terram cupit ecclesia, vnde & illa Dauid ait. Scribantur hæc in generatione altera, videlicet futura in cęlis, ibi enim filiorum eius scripta sunt nomina, de qua Paulus dicit. Accessistis ad montem Sion, & ad ciuitatem dei viui,

Psalm. 101.

Hebr. 12

Hierusalem cæleſtem, & multorum milium angelorum frequentiæ & eccleſiæ primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis. Et dominus ad apoſtolos ait: Nolite gaudere quia dæmonia vobis ſubiiciuntur, ſed gaudete & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cęlis. Probant autē hæc etiam huius ſanctionis verba, aiunt enim. Luc. 10.

Hæc ſunt quæ gignuntur in aquis, & veſci licitū eſt.

Intelliguntur per hęc hi qui ex gentibus ſaluati ſunt, vtpote regenerationē habentes in aqua baptiſmatis, de quibus & Eſaias dicebat. Ecce gentes quaſi ſtillæ ſitulæ. Siue vt LXX. ſicut aquæ multæ, gentes multæ. Vnde & eis conueniunt quæ ſequuntur. Eſa. 40.

Omne quod habet pinnulas, & ſquamas, tam in mari, quam in fluminibus, & ſtagnis comedetis.

Eadem etiam his qui ex gentibus ſunt, de meditatione legis aliis præcepit verbis. Vult enim eos habere in meditatione legis pinnulas, vitāque ſublimem, atque cæleſtem, ſed expoſitionem legis huic ſimilem, propter quod non pinnulam habere, ſed pinnulas eos vult. Quia autem ignorantia diuinæ ſcripturæ gentes obtinuerat, non enim ſuſceperant legem, neque prophetas, nec alia in eis erat ſcientia diuina ſubtilior, ne ergo hoc morbo permanenti, & perpetuo laborarent ſquamas eos habere vult, quæ facile auferrentur. Quia autem ſquamæ temporalem, & qua facile careatur, ignorantiam ſignificant, demonſtrant ea quæ de Paulo deſcripta ſunt in Apoſtolorum actibus, quum enim zelo Iudaico Eccleſiam perſequeretur, ignoraretque eum, quem Squamæ ignorantiā temporariā ſignificant. Act. 9.

persequebatur, facile caruit zelo propter ignorãtiam: postquam cognouit quem persequeretur, vocatus à Christo, & postquam ei ab Anania euangelizatum est, ceciderunt squamæ ab oculis eius, & mox vidit. Ergo in modum squamarum superiacebant, instantes ei temporales ignorantiæ. Vnde nimis consequenter legislator subdidit.

Quicquid autem pinnulas, aut squamas non habet eorum quæ in aquis mouentur & viuunt, abominabile vobis & execrandum erit.

Pisces quidã testã pro squamis habent.

Sunt enim quædam piscium genera, testam pro pelle habentia: quorum squama auferri non potest. Tales sunt qui nec squamas ignorantiæ verbo dei deponere nec cultrum spiritus suscipere patiuntur. Hi etsi in mari inueniantur baptismatis, etsi in fluminibus pœnitentiæ, abominabiles sunt in omnibus quæ mouentur, & viuunt in aquis. Et quum vitam sortiti sint in baptismate, vocationem tamen, regenerationemque corruperunt: dum pinnulas, & squamas non habent, sublimem videlicet vitam, cognitionemque diuinorum, quę cęlestis est, sed cor cæcum in ignorantia detinent: & propterea in his qui squamas habent, non adnumerantur. Intende autem, quanta subtilitate sermonum, vt videlicet maxima per eos mysteria, & admirabilia significans, legislator vtitur, pinnulis

Pinnulis piscium quare squamas coniunxerit.

enim squamas coniunxit, quia quemadmodum piscibus, quibus sunt squamæ, his sunt omnimodo & pinnulæ, sic quibus ignorantia temporalis est, & qua propterea cito careri possit, his & co-

gnitio ſublimis, & vita cæleſtis adiicitur. Horũ ergo qui non ſunt tales, nec carnes comedere, ſed nec morticina tãgere, nec aliquam cõmunionem omnino cum eis habere oportet, quod teſtatur Paulus, dicens, Si is qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Adulter, aut auarus, aut ebrioſus, aut detractor, non habet pinnulas, vt vitam videlicet habens ſordidam, & immundam. Idolorum autem cultor, in his qui ſquamas habent, non computatur, durã quippe, & in morem teſtæ, atque inſanabilem habere videtur diuinorum ignorantiam, alias nequaquam, poſtquam deo coniunctus eſt, vltra ſeruiſſet idolis. 1. Corint. 1.

Hæc ſunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis, Aquilam, & gryphem, & haliæetum, & miluum, ac vulturem iuxta genus ſuum: & omne coruini generis in ſimilitudinem ſuam: Struthionem, noctuam, & larum, & accipitrem iuxta genus ſuum, bubonem, & mergulum, & ibin, cycnum, & onocrotalum, & porphyrionem, herodionem, & charadrium iuxta genus ſuum, vpupam quoque, & veſpertilionem.

Nec eorũ qui ad contemplationem vacant, vitam in hoc legislator indiſcuſſam reliquit, ſed quẽadmodum in oblatione ſacrificiorum, proprium eis legis capitulum deputauit, ita & in inquiſitione ciborũ, fines eis proprios dedit, quos producens, & terribiliores faciens, non ſicut de pecoribus & de piſcibus, etiam de his ſancit.

Ibi enim ait: Hæc ſunt animalia, quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ. Et rurſus, Hæc ſunt quæ gignuntur in aquis, & veſci licitum eſt. Hic autem: Hæc ſunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis. Vere abominatione dignum eſt, & valde inter illicita, atque nimis euitanda connumerandũ contemplationi vacantem quempiam ſponte, tales habere maculas, quales per dinumeratas aues legislator ſignificat, ait enim.

Per aues immũdas vitia quædam hominum ſignificantur.

Ab aquilarũ genere abſtinere.

Aquilam, & griphan, & alietum, & miluum ac vulturem iuxta genus ſuum.

Rapaces, & cibum alienum male ſectantes, quæſtibuſque iniuſtis gaudentes, per prædicta ſignificat. Quia enim quidam inueniuntur in eccleſiis, inter eos qui putantur contemplationi operam dare, qui non quemadmodum debent, ad hoc vacant, ſed fruſtra inflantur, audi Paulum dicentem: Si quis alia docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei qui ſecundum pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus eſt, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones, & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui à veritate priuati ſunt, exiſtimantiũ quæſtum eſſe pietatem. Hos ergo ſignificant ea quæ nũc dinumerata ſunt animalia, victũ ex rapina conquirẽtia. Quædã autẽ ex his, alias aues inuadũt, & ex venationibus earũ nutriũtur, alia vero in domos ingredientia, diripiũt quæ repererint ne quidẽ gerentiũ obſoniis parcentia, qui-

1. Timoth. 6

bus sunt similes quidã, qui penetrant domos,& captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quos Paulus arguit. Vultur rixis & bellis gaudet, propter cadauera præliorum, intantum vt etiam sequatur exercitum. Non ergo oportet aliorum casibus pasci, atque nutriri eum qui contemplationi dat operam. Coruini vero generis animalia sunt affectionis expertia, quod manifestum est ex eo, quod emissus à Noe, ex prima eum coruus auolatione transgressus est, cui similis Iudas circa suum magistrum fuit, & dominum. Struthio, auis quidem est, se i volare non potest, totamque vitam suam circa terram occupat, quales sunt quidam deo militantes, & seculi se negociis implicantes. Noctuam vero, pro qua lxx. γλαῦκα dixerũt, hanc asserũt in nocte acuti esse visus, sole autem apparente, minus vtilitate oculorum frui. Tales sunt qui legis gloriantur contemplatione, & scientia, lucem euangelicæ conuersationis capere non valentes. Larus animal est in vtroque viuens, id est aqua, & terra, qui sicut auis quidem volat, vt aquatile autem natat. Cui non male comparantur hi, qui simul circuncisionem venerantur, & baptisma, ad quos Paulus dicit, Si circuncidemini, Christus vobis nihil prodest. Accipiter inter rapaces aues est, habet autem quiddã aliud, propter quod à legislatore positus est, mansuescit quippe, & cooperatur ad rapacitatem. Quem imitantur hi qui mansueti quidem videntur esse, & sensu tranquilli, sunt autem cum potentibus, & auaris, atque rapacibus. Nycticorax animal est, quod in nocte tantúmo-

2. Timoth. 3 *Vultures.* *Corui* *Struthio.* *Noctua.* *Larus amphibius.* *Gala. 5.* *Accipitres quos.*

do repit atque operatur: ſicut ſunt gentes, in-intelligibiles noctis operibus, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, & his ſimilia. Ibis & porphirion, & quem lxx. nominant pelicanus, & cycnus, & herodius, & charadrius, longi eſſe colli, trahereque cibum ex altitudine terræ, atque aquarum dicuntur: quæ animalia imitari oportet, nec de inferioribus euellere cibum, ſed de cæleſtibus. Ille ſiquidem contemplationi vacat, qui ad ſuperiora mente contendit, & non ſolum intelligibilem, ſed & ſenſibilem cibum à deo expectat: vnde ait dominus: Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ, quid manducetis, neque corpori, quid induamini: ſcit enim pater veſter cæleſtis, quia omnibus his neceſſe habetis. Vpupa lugubre animal, amanſque luctum eſt: ſeculi autem triſtitia morté operatur. Propter quod oportet eum qui diligit deũ ſemper gaudere, ſine intermiſſione orare, in omnibus gratias agere: quia gaudium, fructus eſt ſpiritus. Veſpertiliones circa terram volãt, ita vt pennis pro pedibus vtantur quando ambulant: quod indignum eſt in eis, qui contemplationi dant operam: quorum enim eſt volatus circa terram, horum etiam contemplatio proculdubio in terrenis occupatur. Non ergo incredulus ſis nec dubites, quod hæc etiam quę nunc dinumerata ſunt animalia, ad oſtenſionem figuramque eorum, à quibus abſtinere debent cõtemplationi vacantes, poſuit legislator. Sed inquies: Quomodo horum animalium non cibus, ſed imitatio prohibetur, quum pelicano, & nyctoraci Da

Cycnus.

Matth. 6.

Vpupa lugubris.

Veſpertilio.

Nõ cibus animalium, ſed mores & ingenia prohibẽtur.

uid propheta ſemetipſum comparauerit, dicens: Pſalm. 101.
Similis factus pelicano ſum, factus ſum ſicut ny
cticorax in domicilio? Per aquilam autem Moy-
ſes ipſum ſignificat deum, dicentem ad Iſrael: Exod. 19.
Quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum
Nam & prophetæ leonem Chriſtum appellant,
leonem autem è diuerſo eſſe Petrus diabolū di- 1. Pet. 5.
cit: Nec tamen ſecundum hoc, leo Chriſtus, ſe-
cundum quod diabolus, dicitur. Abſit à nobis,
abſit iſta impietas: ſed quia ſimul regium, necnō
rapax, atque immite eſt animal, quumque digni-
tatem laudabilem, vituperabilem tamen opera-
tionem gerat, quod quidē laudabile habet, hoc
in Chriſti regno accipitur, quod autem vitupera
bile, in diabolo, id eſt rapacitas, immanſuetudo.
Quod & in aquila cōſiderantes, ſine aliqua du-
bietate reperimus, propter altitudinem enim vo
latus eius, figuram eius in deum ſumpſit Moyſes
quia vero rapax, à cibo eius abſtinendum dixit.
Propheta autem Dauid, lugens hominem in Pſalm. 101.
peccato conſtitutum, nycticoraci hunc, ſicut Pelicanus.
in nocte viuentem, comparauit. Per pelicanum
autem vtpote per animal amans ſolitudinem,
figurauit eum, qui forſan amicis deſolatus eſt,
aut cognatis, aliorumque ſimilium ſocietate
deſtitutus.

Omne de volucribus quod graditur ſuper quatuor pedes, abominabile erit vobis. Quicquid autem ambulat quidem ſuper pedes quatuor, ſed habet longiora retro crura, per quæ ſalit ſuper terram, comedere debetis, vt eſt bruchus in genere ſuo, attacus, atque ophiomachus ac locuſta, ſingula iuxta genus ſuum.

Ab omni mundos esse peccato, atque actione sordida, eos qui contemplatiuam vitam pollicentur, oportet. Propterea quicunque quidem volatilibus similes sunt, supernorũ videlicet assequi contemplationem promittentes, quæ ducit ad cælos, sed reptilibus comparantur, quia depascuntur terram, & concupiscentiis operam dant, etiamsi in quatuor ambulant pedes, id est, etsi euangelicam simulant prædicationem, quæ dicit Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Et: Non habent necesse sani medico, sed qui male habent. A quo latro saluatus est, & adultera iustificata est, & qui plus debebant, plus diligere ignoscentem dicuntur. Sed tamen quia non secundum veritatem, socialem amplectuntur vitam, abutuntur autem compastione prædicationis pro suis voluptatibus, immundi sunt, atque abominabiles, vt pote qui in tali conuersatione, & in tali scientia, turpẽ quandam ingrediuntur, & immundam vitam. Quibus autem sunt crura excelsiora pedum, vt per ea exiliant à terra, inter mnnda propterea ponũtur quia quum sint in carne non secundum carnem militant, sed à sordidis exiliunt actionibus, & secularibus hominibus, vt doceant eos atque instruant, permiscentur: ita vt & cum adulteris aliquando, & cum publicanis habitent, & tamen immundis eorum non cõmisceantur actionibus: resiliunt enim ab eis, & auolant, & quum societatem peccati ipsorum refugiant, peccatoribus tamen, vt eos à peccatorũ sordibus liberent, atque reuocent, plerunque cohabitant:

Luc. 5. Matth. 9.

Crura excelsiora habentia munda quamobrem.

Sicut

Sicut dominus, qui peccatũ non fecit, nec in ore eius dolus fuit, cũ peccatoribus comedebat, & bibebat, doctrina eos institutioneque iustificãs, & ad sui prouocans æmulationẽ, nihil eorũ ipse imitãs, nec ab eis inquinatus. Propter quod dixerũt Cantica canticorum: Ecce iste venit saliens in montibus, transiens super colles. Oportet ergo nos habere crura sublimiora pedibus, non qualia Iudæorum pedes habent, qui in vtriusque vestigiis suis, in lege videlicet & prophetis, claudicant: sed qualia habent ea, quæ dicuntur Cherubin, de quibus dictum est: Et crura eorum crura recta, & pennati pedes eorum, recte & indeclinabiliter in euangelicis pedibus: de quibus dictum est: Calciati pedes in præparatione euangelii pacis. Hic quamuis super terram ambulet, quamuis cũ peccatoribus dispensationis cuiusdam gratia, iuuaminisque conuersetur, illud implens apostolicum: Si quis vos vocat infidelium ad cœnam, & vultis ire, omne quod vobis appositum fuerit, comedite, nihil interrogantes propter conscientiam: tamen volatile permanet & mundus est, sciens à terra emicare atque exilire, & non adhærere secularibus actionibus. Bene autem talium animalium etiam vocabula protulit legislator, bruchum, & locustam, attacum, atque ophiomachum nominans. Cuius autem operationis sint, siue virtutis, Naum propheta satis explanat, ait enim: Bruchus expansus est, & auolauit: custodes tui quasi locustæ locustarum, quæ considunt in sepibus, in die frigoris. Vel sicut Lxx. emicuit sicut attacus commixtus

Matth. 9. *Cant. 2.* *Ephe. 6.* *1. Corinth. 10* *Naum. 3.*

tibi, ſicut locuſta quæ tranſcendit maceriam, in die frigoris Ex quibus cernis, quia etſi peccatoribus commiſceamur, etſi in die gelu ſiue*pruinæ, id eſt abundantiæ peccati, quũ enim, inquit, abundauerit peccatum, refrigeſcit charitas multorum, tranſiliamus maceriam, ſpinoſam videlicet peccatorum exacerbationem, non ſimiles effecti eis, ſed ſubiicientes eos nobis, vt fiāt doctrinæ obedientes, aperte ſaluamus, & ſaluabimur, vnde ait Paulus: Factus ſum Iudæis ſicut Iudęus his qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, quum ipſe ſub lege nõ eſſem: hisqui ſine lege ſunt, quaſi ſine lege eſſem, quum ipſe ſine lege dei nõ eſſem, ſed ſub lege eſſem Chriſti. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem. Sed tamen in morem bruchi, impetum facere & euolare neceſſe habemus, vt ſicut locuſta, ſiue attacus eſſe, qui pro huiuſmodi attacum dicunt, exilire poſſumus, & emicare. Sic enim apte cõueniet, quod in eodem propheta ſequitur: Sol ortus & eleuatús eſt, & non eſt inuentus locus eius: quoniam orto iuſtitiæ ſole, qui illuminat abſcondita, emicant, atque exiliunt hi qui cũ peccatoribus conuerſantur, ad ſolatium iuſtitiæ, & non iam locus illorum ille eſſe cognoſcitur, cuius habitum pridem demonſtrabant, quum quodammodo vterentur, quos, & erat neceſſe ſaluari. Ophiomachi autem ab appellatione manifeſtatur & virtus, quem imitari bonum eſt, & intelligibilibus repugnare ſerpentibus: reminiſcentes quod non ſit nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes, & poteſtates,

Margin notes: **brumæ.* *Die frigoris dixere propheta abundantiam peccatorum.* — *1. Corinth. 9.* — *Naum 3.* — *Ophiomachus* — *Ephe. 6.*

aduersus mundi rectores tenebr rum harum, contra spiritalia nequitiæ in cælestibus. Hi sunt quippe intelligibiles serpentes, & venenati dracones. *Quicquid ex volucribus quatuor tantum habet pedes, execrabile erit vobis: & quicunque morticina eorum tetigerit, polluetur, & erit immūdus vsque ad vesperum. Et si necesse fuerit, vt portet quippiā horum mortuum, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad solis occasum. Omne animal quod habet quidem vngulam, sed non diuidit eam, nec ruminat, immundum erit, & quicquid tetigerit illud, contaminabitur.*

Quod reptilia volatilium, quę in quatuor ambulant pedes, eos qui abutuntur euangelica vita, & vitam sectantur sordidam & immundam, significent: diuidere autem vngulam, sicut hic Lxx. dicunt, sed non ruminare, id est legem, quēadmodum oportet, meditari, & literam diuidere ab spiritu, sed non ea quę in ea scripta sunt operari, neque ita conuersari, in præcedentibus ostendimus. Vnde necessarie eorum morticina, id est actiones, in quibus peccati morte intereunt, fugere præcepit, & nullo modo participari talibus, nec contingere ea. Non solum autem tangentes, sed & portantes, aut accipientes quippiam ex eis, polluuntur. Portat autem peccata, qui dicit malum bonum, & amarum dulce, & tenebras lucem, quod Esaiæ prophetæ reprehēditur voce, quia per hoc exercens alium ad iniquitatem, & inuitans ad malū à quo prohibere debuerat, super semetipsum quodāmodo suscipit iugum. Non autē oportet quē-

Volatile reptibile abutentes euangelio significat.

Esa. 5.

piam peccatũ alterius in ſemetipſum transferre: ob hoc enim & Dauid ait: Et ab alienis parce ſeruo tuo. Si enim alienorum participes efficiamur peccatorum, immundi vſque ad veſperam permanemus, id eſt, vſque dum agamus pœnitentiam. Hanc enim veſperam Dauid ait: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lętitia. Propterea lauari quoque veſtimenta legislator præcepit, aperte demonſtrans, quod immũdi ſimus, vſque dum actiones noſtras lachrymis diluamus.

Psalm. 18.

Psalm. 29.

Quod ambulat ſuper manus, ex cunctis animantibus, qui incedunt quadrupedia, immundum erit. Qui tetigerit morticina eorum polluitur vſque ad veſperum. Et qui portauerit huiuſcemodi cadauera, lauabit veſtimenta ſua, & immundus erit vſque ad veſperam, quia omnia hæc immunda ſunt vobis.

Nullum lex tacite præterit peccatum, ſed quæcunque actiones per euangelicum teſtamentum prohibitæ ſunt, texit has prius ænigmatibus, vt vtriuſque ſanctionis conſonantiam dicens, confitearis deum, qui in eis loquutus eſt, timenſque recedas ab omnibus quæ prohibuerunt. In quatuor ergo incedit, qui ad euangelicam conuerſationem migrat. Ambulat autem in manibus, qui quæſtus eam cauſa, lucrique turpis adipiſcitur, manus cito imponens, vt ex ea quippiam capiat. Commode hic omnibus recte connumeratur, atque comparatur beſtiis. Siue enim adulterum dicas, ſiue auarum, ſiue homicidã, ſiue detractorem, ſiue blaſphemum, in his omnibus eſt, vtpote omnium peccatis communicans, per iniu-

Quadrupedia incedere manibus.

ſtam manus impoſitionem. Huius morticina ſunt hi,quibus manus impoſuit,in ipſis enim patitur peccati mortem. Qui ergo tangit ea, & qui leuauerit ex eis, recte polluitur: qui quidem tangit ea, id eſt, qui conuerſatur, dicit: quia nullatenus competenter dignitatem arripuerunt, quã cauponantes olim omnimodo, per hanc iuſtificati ſunt,ſi poſt hæc in antiquis iniquitatibus nõ permaneant. Sed & qui portauerit ex his, veluti portans falſum teſtimonium, perhibẽdo & docendo dignum, qui indignus eſt.

Immundus erit vſque ad veſperam.

Quam ſuperius diximus poenitentiam. Lauãs autem veſtimenta mundabitur.

Hoc quoque inter polluta reputabitur, de his quæ mouentur in terra, muſtella, & mus, & crocodilus, ſingula iuxta genus ſuum, μυγάλη & cameleon, & ſtellio, ac lacerta, & talpa, omnia hæc immunda ſunt. Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit vſque ad veſperum.

Nec nunc dei creaturam legislator accuſans, immunda haberi hęc pręcepit animalia, nã quomodo ea alio diuinæ ſcripturę loco reperies eſſe laudata: Solomon quippe in Prouerbiis dicit: Quatuor ſunt minima terræ, & hæc ſunt ſapientiora ſapientibus. Inter quæ leporem, ſiue ſecundum Lxx. herinaceum, & ſtellionem computauit: quorum vnum ſuperius cum camelo & lepore, vt immundum, lex accuſauit. Stellionis autẽ nunc mentionem fecit. Non ergo natura eorum immunda eſt, ſed nec omnis actio, nam quomodo poterant iſta laudari? Sed quædam circa ipſa Prouerb. 30.

ſunt actiones aptæ irrationabilibus animalibus, & quæ nullũ iudiciũ exigunt, quæ nec nobis aptę ſunt, nec proprie noſtræ ſunt: atque propterea quando à nobis continguntur, immundos nos faciunt. Per terram vero repere, non eſt hominum, quibus conceſſum eſt vt recti incedant, cælumque reſpiciant: quia ſuper terram repere, eſt ſordida opera, terrenaque gerere. Quæ per differentiam animaliũ, quæ nunc dinumerata ſunt legislator ſignificauit, ait enim ſic:

Os homini ſublime dedit cælumque tueri.

Hoc quoque inter polluta reputabitur, de his quæ mouentur in terra.

Non quia aliqua repentia ſunt munda, omne enim opus quod per terram repit, & trahitur ſine dubio immundum eſt. Propter quod Paulus talia de his qui agunt ea, dicebat: Quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione eorum, qui terrena ſapiunt. Ad huius autem probationem paulo poſt inuenies legislatorem dicentem:

Philip. 3.

Omne quod reptat ſuper terram, abominabile erit, nec adſumitur in cibum.

Reptilia.

Ergo genera nunc reptilium dinumerauit, non quod alia ſint munda, alia immunda: ſed vt per hæc conſequenter reptilia reſpui diſcamus, ex horum vita omne genus coniicientes reptilium. Muſtela enim animal eſt doloſum, & valde furtis vacans. Mus, propter ventris ingluuiem multa quotidie pericula ſuſtinet. Crocodilus duri corii, & malitioſus eſt, lutoque paſcitur, μυγάλη animal eſt compoſitum, non natura, ſed vitæ conditione ad deridendum aptum, id eſt vt dolos faciat, & rapiat, ventremque repleat:

Muſtela, Mus Crocodilus.

propterquod cõpositum nomen accepit ex vtroque animali, ex quo hæc habet vitia. Cameleon in malo miserescit, & præ infirmitate mansuetũ esse se fingit, quũ sit immansuetum animal. Stellio, id est ἀσχαλαβώτης, nimis quidẽ paruulus, vel miserrimus, venenosus tamẽ est. Lacerta in se pulchris habitat. Talpa cæcũ est animal, quod de terra generatur: dicunt enim eam de terra, simul & pluuia creari corrupto luto, quũ prius pluuiam suscipit. Hęc ergo immunda sunt de omnibus quæ repunt super terrã, non quia alia nõ sunt immunda, sed quia hæc maxime sunt. Propter quod pollutionem maiorẽ habent, siue malitiã.

Cameleon.

Stellio. Lacerta. Talpa

Omnis qui tetigerit morticina eorum immundus erit vsque ad vesperam. Bene ergo probat intentionẽ legislatoris ipsa litera. Si enim immunda natura essent ea quæ nunc dicta sunt animalia, oporteret immundum esse & qui ea viuentia tangeret, nunc autẽ qui tetigerit morticina eorũ, ipsesolus immundus est. Morticina autem eorũ, sunt prędictę actiones, id est dolus, furtũ, duplicitas, siue ironia, & circa alia occupatio, necnon circa terrena festinatio, ex qua mentis cæcantur oculi. Quia ergo in his animæ contingit mors, morticina recte nominantur: & qui ea tangit, id est, qui in eis polluitur, sicut & Paulus ait, Bonum est homini mulierem non tangere, proculdubio immundus est. Nihil enim sic hominem polluit, vt peccatum. Vsque dum vespera veniente, de qua Dauid dicebat: Ad vesperum demorabitur fletus: ut autem de pœnitentia intelligibili: purificatione diluamus.

Morticina quæ sint.

Psalm. 9.

Et super quod ceciderit quicquam de morticinis corũ polluitur, tam vas ligneum & vestimentum, quam pellis & cilicium: & in quocunque fit opus, tingetur aqua & polluta erunt vsque ad vesperam, & sic postea mũdabuntur. Vas autem fictile, in quod horum quicquam intro ciciderit, polluetur, & idcirco frangendum est.

Admirabili diuisione etiam nunc vtitur legislator, quia enim aliquãdo ex negligẽtia, aliquando peccamus ex opere, malorũque studio, sicut illi de quibus Solomõ in prouerb. dicebat: Cui vę, cuius patri væ, cui iræ, cui rixę, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorũ? Nõne his qui student vino & vacant calicibus epotãdis? Recte hos inter eos qui tangũt morticina, posuit. qui vero per euenientem animę negligentiam, & ob stuporẽ defectumque virtutum delinquunt, quemadmodum Dauid surgens meridie de strato suo, & ambulans in solario, & Vriæ vxorem lauãtem se videns, captus à muliere est, quæ nimis pulchra erat, qui adulterium simul homicidiumque cõmisit, in hos cadere morticina dicuntur. Neque enim ipsi ad peccatum festinauerunt, sed inciderunt in eis, & quodammodo super se cadens peccatum suscipiunt. quia autem omnino susceperunt, & non restiterunt, propterea recte immundi sunt, tam vas ligneum, & vestimentum, quam pellis, & cilicium: id est, siue vitam leuem quandam & mediocrem habeat, talia sunt enim vasa lignea, aut ad tingendum sufficientem, sicut est vestimentum, siue patientem: quam pellis significat, siue eam quæ est patientium, hanc enim cilicium, siue saccus significat. Omnino autem

Prouerb. 23.

Tangunt morticina qui ex industria peccant.

Incidunt in nos morticina quando præter opinionẽ in peccata incidimus.

vas est, in quo opus possit agi virtutis. sic enim intelligis in quocunque fit opus.

Polluta erunt vsque ad vesperam.

Id est vsque tempus poenitentiæ. Tingetur autem aqua lauacri, vel lachrymarum, & mundabitur. Vas autem fictile, qui totus terrenus est, id est luto seculi consperfus, in hoc si inciderit morticinum, peccatum quod ad mortem est, interiusque eum penetret, domineturque ei, sicut Dauid dicebat: Et induit se maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, qui non solum ingredi maledictionem, sed & dominari in eo, in quo ingressa est, dicit: necessarie illud conteri præcepit: neque enim eius immunditia sicut aliorum, facile purgari potest, labore quippe multo, & contritione, & quodammodo reformatione contritę atque humiliatæ mentis eget, sicut ait Dauid, si mundari vult. Vnde & beatus Paulus, eum qui cum vxore patris fornicatus est, intantum contriuit, vt satanæ eum traderet in interitu carnis, quatenus in tali contritione saluaret spiritum.

Psalm. 108. *1. Corinth. 5.*

Omnis cibus quem comeditis si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit: & omne liquens quod bibitur de vniuerso vase, immundum erit.

Cibum esse & potum in omni vase bonas actiones intelligimus propterea enim dixit, cibus quē comeditis & liquens quod bibitur quia malarum actionum & cibus & potus prohibetur, id est earum communicatio. Si ergo in aliqua bonarum actionum quæ in omni vase sunt id est in omni homine siue principe, siue plebeio, siue sa-

piente, siue imperito, vnum quodlibet eorum quæ dicta sunt, inciderit morticinorum, necessario immundus erit. Nam etsi non ab initio mala quadam intentione actionem bonam cæperit sicut hi faciunt, qui propter negociationem, vel lucrum, pietatem fingunt, postea autem inciderit actioni eius superbia, dolus aut hypocrisis, vel simile quippiam, quod morticinum, vtpote mortem quodammodo participanti inferens, dicitur, erit & hic immundus, bonam siquidem actionem mala subingrediens intentio polluit. Quid autem addidit legi quæ est de cibo?

Si fusa fuerit super eum aqua.

Ostendit, quia eas, quæ sunt post baptisma actiones quæsiuit, & sermo ei de fideli, & baptizato est, de infideli autem actione nullam men-
1. Corinth. 5. tionem facit. Quod probat beatus Paulus dicens: Scripsi vobis in epistola, non commisceri fornicariis, non vtique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus, alioqui debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut immundus, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Intantum nullus ei sermo est de actione, siue conuersatione eorum qui foris sunt.

Paulus nihil rei sibi esse voluit cum illotis.

Et quicquid de morticinis istiusmodi ceciderit super illud, immundum erit. Siue clibani siue chytropodes destruentur & immundi erunt. Fontes ve-

ro, & cisterna, & omnis aquarum congregatio, munda erit. Qui morticina eorum tetigerit polluetur.

Extranea quodammodo esse ea, de quibus nunc tractat legislator, apparent: cuius enim rei gratia clibanos & chytropodas intantum ait esse immundos, vt eorum mundationem præciperet: fontes vero & cisternas: aliasque congregationes aquarum esse mundas scripsit? An forsan quia hæc non solent pollui. Si enim aquarum collectiones, pollutiones nostras diluunt, quomodo pollui possunt? Omnino ergo inuenies cohærentem legis literæ contemplationem spiritus, quod cognoscimus, si verborum interpretationem secundum virtutem suam scrutati fuerimus. Quid enim clibani vel forte chytropodes nocentur, morticino in eis cadente mure? Si autem clibani & chytropodes nocentur, quomodo non magis aquarum collectiones, in quibus contingit animalia hæc incidentia computrescere? Sed quid putas clibani, vel chytropodes significant? Magistros videlicet, in quibus cibi sacræ doctrinæ coquuntur, operationis spiritus igne supposito. Non est autem mirum, clibanos eos per metaphoram, & chytropodas appellari, quia in multis scimus diuinam scripturam talibus vsam nominibus. Nam Dauid Moab, id est gentes, lebetem appellauit, ait enim: Moab olla spei meæ, propter baptismatis aquas, quæ in eis calefiũt. Sed & Ezechiel lebetem Hierusalem appellat, sed plenum carnibus. Siue vt LXX. veneno: viros in ea

Quamobrem aqua non polluatur.

Passiue dixit nocetur noue pro deteriores fiũt.

Metaphoræ freq̃ũtes in sacra scriptura.

Psalm. 0 9.

Ezech. 11.

male docentes, & viuentes significans. Secūdum hanc ergo ratione͂, clibani & chytropodes, quibus cōquantur cibi, videlicet populi doctrinę, dici possunt. His ergo si inciderit morticinū i. si peccati mortificantis actio superuenerit, immundi fiūt, & destruūtur: quia qui docent non furari, furātur, & qui prædicant non mœchari, mœchantur: doctrina siquidem bona est, non est immunda. Nec diuina propter hoc abominamur eloquia, quod ex eis quidam forsan immundi prædicatores effecti sunt, & propterea fontes, videlicet opulentis doctrinæ: & cisternas siue lacus, linguas loquentes mediocria, & doctrinam mutuatam habentes. Sed & collectiones aquarum, eos qui vndique huiusmodi verborum affluentiam congregant, esse mundas legislator dixit. Sed quam consequentiam habuit, vt de clibanis & chytropodis loquens, subinferret:

Chytropodes destruantur si morticinum inciderit.

Roma. 2.

Non ideo fontes sunt contēnēdi, quod ex his nonnū quam serpentes veneni occasiones hauriant.

Exceptis fontibus aquarum?

Sed quia per illam magistros significauit, necessarie fontes, & cisternas, & collectiones aquarum subdidit, quæ, sicut ostensum est, in doctrina accipiuntur. Propter quod ad Samaritanam dominus dicebat: Quicunque biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet iterum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Bene autem lex subdidit:

Ioan 4.

Qui morticina eorum tetigerit, polluetur.

Vbi Lxx. ædunt: Qui vero tetigerit omnem immunditiam animæ morticinorum ipsorum, immundus erit. Et animam addiderunt, ne forte putetis de repentibus sensibilibus, aut bestiis

dici: nam eorum qui tangit morticina, non animæ, ſed corporis immunditiam tangit. Ergo de doctoribus intelligendum eſt, qui immundi facti ſunt immunda quadam & mala actione. Horum enim doctrinis, quando fuerint ſecundum legem dei, intendere, operibus eorum autem nullomodo communicare, nec tractare ea, vel omnino contingere debemus, reminiſcentes verborum dei, quę ad confirmationem pręſentium dixit ad populum, ſiue diſcipulos: Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi. Omnia quæcunque dicunt vobis, facite, & cuſtodite, ſecundum autem opera eorum nolite facere. *Matth. 23.*

Si ceciderit ſuper ſementem, non polluit eam. Sin autem quiſpiam aqua ſementem perfuderit, & poſtea morticinis tacta fuerit, illico polluetur. Nihil indiſcuſſum relinquit legislator, ſed omnia in ſubſequēti diſcutit, perfectionem legis ſpiritalem probare deſiderans, & ſi imperfecta eis videbatur quando ſolam intuebantur literam. Differentiam igitur hic infidelium, qui necdum baptizati ſunt exponit, & ſemen vtroſque appellat, vtpote qui ſuſceperunt regni prædicationem. De quibus dominus parabolam ſeminis proponens, dicebat: Bonum ſemen, filii ſunt regni, ſed ſemen quod necdum ſeminatum eſt, vnde Lxx. ædiderunt: Semen ſatiuū quod ſeminabitur, id eſt, quod necdū ſeminatum eſt, ſeminandum autem eſt, illos, qui necdū baptizati ſunt, baptizandi autem ſunt, recte appellauit, ſuper hos ſi quid prædictorum morticinorum cadat, quia necdum cautelā myſteriorum acceperūt, nec integrā dei agnitionem

Semen perfuſum aqua.

Matth. 13.

Ego enim ſum dominus deus veſter. Sanctí eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum. Ne polluatis animas veſtras in omni reptili, quod mouetur ſuper terram. Ego dominus qui eduxi vos de terra Aegypti, vt eſſem vobis deus. Sancti eritis, quia & ego ſanctus ſum.

Omnino prohibet eſſe nos ſocios eorum qui terrena ſapiunt, nec ſi potentes quidam ſint, nec ſi iuſtitiam, aut ſapientiam fingant, ne ſi forte ſacerdotio, vel aliqualibet amiciantur dignitate, Vnde breuiter omnium repentium, quæ ſuper terram mouentur, mentionem fecit, non ſimpliciter hoc quod eſt repere reſpuens, ſed ſuper terram repere, nam humiliari quidem bonum eſt, vt autem ad terrenam declinetur ſapientiam, nõ eſt bonum, nec vtilis eſt animabus talis humilitas, à qua liberare volens:

Repere ſuper terram humilitati non repugnat.

Ego ſum, inquit, dominus deus veſter.

Id eſt, ad cuius imaginem facti eſtis, vt cæleſtia ſapiatis, eum qui in cælis habitat imitantes, propter quod ſubdidit:

Sancti eritis, quia ſanctus ſum.

Qui non hoc adderet, neque duplicaret in nobis ſanctificationem, niſi eius eſſemus participes & conſortes eius ſanctificationis effecti, cuſtodire eam per philoſophiam, & ſanctam conuerſationem opus haberemus, vnde ait:

Ne polluatis animas veſtras.

Primum quidem, quia donatum eſt animę, eſſe ad imaginem dei: & maxime in ea eſſe ſanctificationem vult, vtpote quę principatum ſuper omne animal tenet. Deinde oſtendit pollutionẽ quam odio habet, non eſſe de mortuis corporibus, aut

Pollutiones vera vnde oriantur.

bus, aut cibis immundis, corporibus ſicut quidam putant factam, ſed eam quæ animabus ex actionibus malis euenit. Dicens auté, non oportere in cunctis reptilibus, quæ mouentur ſuper terram, animas noſtras pollui, omnino competenter addidit:

Ego dominus qui eduxi vos de terra Aegypti vt eſſem vobis in deum.

Per Ægyptum, Ægypti demonſtrans mala, & omnia opera tenebrarum. Aegyptus enim, contenebratio interpretatur. Quibus ſi quis vere cauere voluerit, & eum qui vere eſt deus, habere ſuum deum, non ſolum idololatriam cauere debet: ſed ſi vere ei adhærere deſiderat, quia ille ſanctus eſt, ipſe quoque ſanctimoniam ſtudeat, ſine qua nemo videbit deum. *Aegyptus, contenebratio.*

Iſta eſt lex animantium & volucrum, & omnis animæ viuentis quæ mouetur in aqua, & reptat in terra, vt differentias noueritis mundi & immundi & ſciatis quid comedere aut quid reſpuere debeatis.

Recapitulatione more ſuo nunc etiam legislator vtitur, vt norint legentes, de quibus iam lex dixit, & facile ea perſcrutentur. Quod auté nunc addidit, admirabile omniſque plenum iuuaminis, notandumque eſt: prolatam quippe dixit legē dinumeratis animalibus: nec ſolum vt ſeparatet inter munda & immunda, ſed vt ſciant filii Iſrael, vel cognoſcant inter viuificantes ea quæ comeduntur. Ergo non cibi nos mūdos reddunt nec polluunt, ſed nos eos, ſiquidem nos viuificamus ea quæ comeduntur. Et quemadmodum omnis cibus bonus, & nihil reiiciendū eſt, quod *Nos polluimus cibos, nō ipſi nos.*

cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum dei, sicut ait Paulus, & orationem: sic ea quæ comeduntur, ea videlicet quæ nutriunt animã, id est bonas actiones, nos viuificamus, si bene eis vtamur. Sin autem male, nõ
1. Timot. 4. viuificamus, sed mortificamus. Qui enim ex iniquitate facit eleemosynam, mortificat eius virtutem, siue potentiam. Et qui à cibis abstinent, per linguam vero fratribus detrahũt, de quibus
Psalm. 30. Dauid dicit: Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis: mortificant hi abstinentiam, propter quod beatitudinis est, nosse discernere inter viuificantia ea quæ comeduntur animalia, & ea quæ non comeduntur, id est inter eos qui bene bona agunt, & malas actiones. Hæc sunt enim animalia quæ non comeduntur, & discernit nõ solum sciens, sed qui scientiam confirmat operibus. Quod pauci in hoc student seculo, multis eam per dolos inficientibus, multisque adulterantibus per hypocrisin, vt quidam iam dubitent: etiam in veris bonis, quæ sint comedenda quæ non comedenda, propter quod ait:

Ista est lex.

Non solum discernendi, sed sciendi filios Israel. Cognoscuntur autem, vel sciuntur ea de quibus dubitatur, quorum dubitationem docendo compescimus, quando legis doctrinæ conuenientia docemus.

CAPVT XII.

Loquutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel, & dices ad eos, Mulier si suscepto semine pepererit masculū, immunda erit septē diebus, iuxta dies separationis menstruæ. Die octauo circūcidetur infantulus. Ipsa vero trigintatribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctū non tanget, & nec ingredietur sanctuarium, donec impleantur dies purgationis eius. Sin autem fœminā pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, iuxta ritū fluxus menstrui. Et sexaginta & sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ.

Manifesta est legislatoris intentio, antiquū generis humani significantis excessum, atque ideo ex omnibus his conferre nobis desiderat, vt euitemus seculares res, & actiones carnis: vtpote nobis non bene valentibus profligare sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum. Nam mundus quidem per seipsum bonus est, ortum solis cernere, lunam, stellasque cælum coronantes, terram distentam, diffusum mare, vt ex his omnibus sapiētia colligatur, & coniiciatur opificis. Similiter & corpus bonum est, & nimis bonum quod nobis in virtutibus conlaborat. Habet enim instrumentum ad glorificandum deum, linguam, aliosque, qui in nobis sunt, sensus per quos respicientes creaturam mundi, omneque eius solatiū, per hæc aliud intuentes, coniicimus & ex his quę facta sunt, ea quæ sunt inuisibilia. Sed quia & seculo, & carne male simul vsi su-

Ex intuitu rerū creatarū maxima sapientiæ pars colligitur.

Corporis vsus.

mus, ita vt dominus de mundo diceret: Mundus
1. Ioan. 5 in maligno positus est. Paulus autem. Video aliá
Roma. 6. Roma. 7. legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Et rursus: Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Et rursus: Manifesta autem sunt opera carnis: quæ sunt fornicatio, adulteria, immunditia, & quę his similia sunt ab his lex nos liberare conatur, & de hac re multa scribere non cessat ęnigmata, sicut & nunc communia, & specialia. Intende quibus verbis ad Moysen dominus loquutus est, vt ille filiis Israel eadem verba ministraret. Faciebat autem hoc non frustra, sed palam demonstrans, quod ipse quidem Moysi loqueretur, vt ad intelligendam virtutem legis idoneo: Moyses autem populo, vt quia non totum capiebat, nec spiritale suscipere mandatum, nec deo loquente audire legem, sublimiora narrantem. Hinc est enim quod ipso deo legem dante, dicebant ad Moysen: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Sed & humiliter eam atque secundum humanam possibilitatem, homine videlicet tradente, suscipiunt, vt ad spiritű paulatim ascendatur. Per literã igitur semen suscipiens est mulier, quæ viri concipit ex semine. Hanc septem diebus esse immundam dicit, & hoc quamobrem? videlicet quia sator immundus est, vtpote hęres Adam, qui per transgressionem immundus factus, atque ita Euæ mixtus, omne genus humanum fecit immundum. Aperte autẽ hoc in sacra scriptura legitur, quod postquam exiit de paradiso, mulierem suam Adam

Galat. 5

Exod. 10.

Peccatum originale.

cognouit, atque ita deduci cępit humanum genus. Septem autem dies ideo mulierem esse pręcepit immundam, qui a Adam, per cuius semen suscepit immunditiam, cum genere vitam nostram polluit. Septem dierum numerus, significat per quę tempora reuoluuntur. Propter quod etiam eius requies septima dies, id est intelligibile speratur sabbatum. Quomodo autem nostram polluit vitam? Inducens ei maledictionem & transferens ad miseriam, eam quam sortiti fueramus ab initio beatitudinem. Quod manifestum est ex his quæ deus ad Adam dicit: Maledicta terra in operibus tuis, spinas, & tribulos germinabit tibi. Propterea & nūc legislator dixit Gene. 4. Gene. 3.

Secundum dies separationis menstruæ.

Vel sicut LXX. Secundum dies purgationis menstruæ immunda erit. Quid autem hoc sit, alii interpretes planius ædiderunt. Simmachus quidem dicens, secundum dies separationis, afflictionis: Aquila, separationis, miseriæ: Theodotion, separationis, doloris eius. Miseria autem, & afflictio, & dolor tunc esse cæpit, postquam separatus à paradiso Adam, nostram sortitus est vitam, quia in sudore vultus comedere panem condemnati sumus. Huic sensui planiorem & indubitabilem addidit probationem, quum dicit: *Die octauo circumcidetur infantulus.*

Dies enim octauus, quoniā septimæ diei, quæ imago est præsentis vitæ, succedit, figuram gerit futuri seculi, in quo carnem præputii circuncidimus, opera carnis omnia deponentes: tunc quippe non solum peccaturi, sed nec commestu- *Septimus dies octauus dies.* *Matth. 22.*

ri, aut bibituri, aut nupturi sumus. Erimus autē proculdubio, sicut ait dominus, ex corruptibilibus incorruptibiles, sicut angeli: & mundi modis omnibus, ex immundis efficimur. Seminatur

1. Corinth. 15 igitur, ait Paulus, in corruptione: si igitur in incorruptione seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. ergo hic est modus, propter quē

Circuncisio peccatū origi nale tollebat infantem octauo die iubet circuncidi. Incircuncisum autem perire de populo suo ostendit, quia

Circuncisio imago resurrectionis. ante circuncisionem, abominabilem habet carnem, & immundā, propter causas videlicet quas superius diximus. Mūdatur autem per circuncisionem, quę imaginem gerit resurrectionis mortuorum. Illud autem nimis quærendum est, quā obrem puerum circuncidi lex præcipiens, ipsius quidem immunditiam tacet, matrem autem immundam esse dicit, vsque ad diem in quo infans circunciditur: octauo quippe præcepit die circuncidi, septem autem diebus ait matrem esse im

Quare septē diebus immū daducatur pa riens. mundam: Aut forte quia inobedientię causa Eua seducta extitit, transgressio autem, siue inobedientia immunditiam nobis, sordemque contraxit, ideo hoc quod est amplius, legislator in mulierem conuertit. Sed & quærendum est, cur huius rei gratia, in sanguine purificationis suæ manere mulierem præcepit, non sanguine sordido, sed in sanguine mundo, id est purificationis eius sicut in his quæ sequuntur ostenditur.

Hæc omne sanctum non tangit, & in sanctuario non ingreditur, vsquedum compleantur dies purificationis eius. Si ergo in sanguine mundo trigintatres dies & omne sanctum non tangit, & in sanctuario nō

ingreditur, vnde huiusmodi causam, nisi ex dierũ perscrutatione reperiem⁹? Triginta quippe & tres dies ideo tradidit, vt a dictis septẽ, cuncti quadraginta fiant. Aliud ergo per hoc legislator significat. Quia ergo in dieb⁹ quadraginta masculus dicitur infans formari, duo hęc per ea quę dicta sũt probantur: i. quia ipsa quidem substantia generis humani mũda est, sicutà deo creata: Omnia enim quæ fecit deus, erant valde bona, & multo magis homo. Propter quod ait: In sanguine mũdo, siue purificationis mulierem sedere. Quia autem per successionẽ Adæ trãsgredientis læsus est, necessarie quæ semen suscepit, & concepit, omne sanctũ non tangit, & in sanctuario non ingredietur, vsquedum compleantur dies purificationis eius: i. vsquedum compleãtur dies quadraginta, in quibus puer formatur: Ipsa quippe imago dei, mundatio est naturæ nostrę, quamuis fuerit sordidata. Ergo nequaquã ingredi in sanctuario, nec omne sanctũ tangere pręcepti fueramus, nisi imago dei semel donata nostro generi, sanctorũ nobis præstitisset ingressum. propter quam saluandam ipse quoque incarnatus est dominus, suam imaginem saluare volens. Sed in quadraginta diebus ad cælũ eam sustulit, secundũ quod eã hominem plasmans, in vulua donat, & tunc ad verũ sanctuariũ natura nostra ingreditur. Aperte autẽ hæc probãtur per ea quæ de genere fœmineo sanciuntur. Quia enim octogesima die formari in vtero foeminæ dicuntur, tantundem numerum ad impletionem dierum purificationis earum, quæ semen suscipiunt, præcepit, ait enim sic:

Triginta tres dies manere in sanguine purificato.

Gene. 1.

Imago dei nostræ naturæ mũdatio est.

Fæmellæ octogesimo die formantur in vtero.

Si fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus: iuxta ritum fluxus mẽstrui.

Et quum oporteret quatuordecim dicere, nõ ſic dicit, ſed duabus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus mẽſtrui. Propter quod ad illum nos tranſmittit ſenſum, id eſt, vt in ſeptem quidem diebus eſſe humanam vitam: fluxus autem menſtrui afflictionem eius, & dolorem, & miſeriam intelligamus. Dixit autem duabus hebdomadibus recte, quia duplo genus muliebre mulctatum eſt: habet enim & Adam maledictionem, in ſudore vultus ſui manducans panem ſuum. Habet etiam ipſa terram, ſpinas, & tribulos germinantem, quæ quum ex terra orta ſit, in terram reuertitur. Habet etiam pœnam ſpecialem: in triſtitia paries filios, & ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Et propterea duabus, inquit, hebdomadibus immunda erit, iuxta ritum fluxus menſtrui. Sexaginta autem & ſex diebus in ſanguine mundo, id eſt in purificatione ſedebit, ſancta non tangens, vſque dum compleantur dies octoginta. Quatuor enim & decem, ſuper ſexaginta ſex addita, octoginta faciunt, in quibus fœmina formatur. Ergo ſine aliqua dubitatione legislator oſtendit, quia immundum factum maledicto noſtrum genus, nequaquam intraret in ſanctis, niſi per imaginem dei, quam ſemel ſortitum eſt, & propterea ſuſcipientes ſemen mulieres, diebus formationis pariendorum paruulorum, de ſanctis vetantur. Quod ſi dicis, quamobrem non magis in vtero habentes, diebus formationis, de ſanctis matres prohibentur?

Genus fæmineum mulctatum duobus modis.

Gene. 3.

Frustra hoc interrogas: incertum est enim ei quę grauida est, vtrum marem seu foeminam paritura est: & vnde manifestum esse poterat, quotquot diebus oportebat eam de sanctis prohibere? Ergo manifesta est causa pro qua hæc legislator in illis disposuit.

Quumque expleti fuerint dies purificationis eius, pro filio, siue pro filia, deferat agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, siue turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii, & tradat sacerdoti, qui offerat illa coram domino, & roget pro ea, & sic mundabitur à profluuio sanguinis sui. Ista est lex pariẽtis masculum, ac fœminam. Quod si non inuenerit manus eius, nec poterit offerre agnum, sumat duos turtures aut duos pullos columbæ, vnum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.

Totam hic intentionem suam legislator aperuit, quia pollutionem non motus naturales faciunt. sed peccatum, de quo Dauid dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Non suæ matris peccatum aliquod accusans, sed matrem naturā appellat: immunditiam peccati Adæ & Euæ, in omne genus nostrum descendisse significans. Et propterea quando completi fuerunt dies purificationis, secundum prædictum modum, sacrificium pro peccato iubet offerri. Quia & agnum anniculum in holocaustum tunc immolari præcepit, euidenter illud ostendit, & approbat cōsideranti, quia dei imagò perfectionem generi nostro tribuit. Nam formationem quidem dies

Psalm. 50.

Mater in Dauide, natura accusatur.

Peccatum originale.

ostendunt mundationis: perfectionem autem, sacrificium holocausti. Manifestũ est enim, quia integram & perfectam conuersationem denunciat holocaustum. Sed & agnum anniculum immaculatum sacrificio deputauit, ex vtroque designans perfectionem. Quid enim est agnũ, aut aliquid tale aliud in sacrificio, forte non inuenientem columbam, aut turturem, offerre, & cur ad ostium tabernaculi testimonij, ad sacerdotẽ sacrificium ducitur, & quomodo ante dominum offertur, quomodo etiã propitiatio per sacerdotem obtinetur & agitur, in multis sacrificiis dictum est, quæ pro peccatis offeruntur. Sed hic propter hoc interim legislatoris sapientiam obstupesce, quia euenire poterat, vt studẽtes legem dicerent: quali deprecatione pariens infantem opus habebat, quæ ipsa non peccauit, non enim ex fornicatione, sed de nuptiis generauit. Interpretari necessitatem huius deprecationis volens, addidit:

Et mundabit eam à profluuio sanguinis sui.

Profluuium sanguinis. Profluuium sanguinis, inobedientiam dicens: vnde immunditia, & pœna eius in totum genus humanum fluxit, quam & nos deponamus, sacrificia pro nobis quæ dicta sunt, offerentes: duos turtures, aut duos pullos columbarum, legis meditationem, contemplationemque, & scientiam, siue cognitionem: horum enim habere figuram prædicta animalia demonstratum est. Quia autẽ negligentia legis, immunditiam hominibus introduxit, meditatio & scientia, per quam manifeste correctio prouenit, mundare, liberareque

nos ab illata pridem pœna poterit, in Christo Iesu domino nostro, per quem, & cum quo gloria patri, & filio, & spiritui sancto, in secula seculorum, Amen.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM IN LEVITICVM

Liber Quartus.

IMportunitatem fieri plerique festiuitatibus putant, sed nesciũt quod summe, siue capitulo festiuitatis inuideant, & ad deteriora festiuitates trahunt: non anima quippe, sed corpore student festa celebrare: vnde non negligenter ea dicere, sed ex opere festinant. Hoc etiam patiuntur, qui ianuas in die nuptiarũ cantoribus, aut citharoedis clauserunt, qui plausu, & organorum cantu, lampadibusque nuptialibus destituta sponsalia carpenta præmittunt, quique se amicos sponsi dicentes, cursibus sacris, & tubis, cultu festiuitates priuant, quæ sibi exhiberi, & nuptiis sponsæ, vtpote cui fauendum erat, quum domi susciperetur, optaret.

Festi dies animo, non corpore celebrandi.

Christus festa eloquio sacro celebrauit.

Sed Christus non ita: nam existens verbum, festiuitates implebat eloquio. Et alii quidem vitulos, aut boues, aut oues, arietes, hircos, & capras, turtures, aut columbas: qui autem hæc nō habebant, crustula, & lagana, & similam pro sacrificio ad sanctuariam offerebant. Ipse autem doctrina, sicut oportebat, hostias variabat. Et nunc quidem, sicut vitulum nouellum cornua proferentem, & vngulas, per Theologiam verbum ventilans, aduersarios immolabat, nunc autem pro columba mediatoriam doctrinam explanabat, & pro pari turturum, leges indicebat animæ contemplationis & castitatis. Erat autem ipse aries ad sacrificium coronans laudibus iustos, & hircos peccatores ex errore venientes. His ergo & nos festiuitatem ornemus, ipso in sacrificio cultrum, linguam videlicet præsenti materiæ qui immolauit, talia tantaque mutuante. Est autem hæc lepra, quā Moyses legislator proposuit, plurimas eius proferens species, multiplicem huius varietatem passionis exponens, nec solum lepram quæ in homine, sed & quæ in lignis & in petris est, trama quoque, & stamine, & pellibus, in quibus operari potest, sed & in domo integra, similiterque accedentem vestibus, quum in nulla alia hoc custodisset ægritudine, vt etiam pigriores intelligant, legislatorem quippiam sublimius intueri, atque diuinius, meliusque quàm literæ prodit aspectus. Sed & quum sacerdoti seruauerit discretionem, nec hanc tacet, sed quæ ad hanc sunt necessaria, per ordinem describit, vt tam ipsum constituat modum, quo

volens de his iudicare debeat, quàm absque inimicitia, vel gratiæ suspicione in iudicio conseruare eum, qui incidere facile in huiusmodi poterat existimationem, & hunc quidem per inimicitiam retinere, alium autem gratiæ causa à passione resoluere, & amicitiæ suspicionem dare: nisi forte planam de eis protulisset legem, quos oporteret separari à tabernaculo, vtpote qui morbo tenerentur. Quos autem rursus mundatos à passione, suscipi, qui etiam ne ipso initio inter leprosos, vt de quibus frustra suspicio habita sit, computandi essent, quando de eo esse dubietatem lege quoque lata contingit. Et nimis obstupescendum est, quemadmodum eum qui in parte corporis lepram habet, eiicit de tabernaculo, & pœnæ subdit, eum vero qui toto corpore patitur, mundum dicit, & quemadmodum si nihil omnino passus sit, præcepit omnibus permisceri præiudicare, siquidem quodammodo eos qui ex parte leprosi sunt, videtur & suadere ad non orandum, vt ab instanti liberentur passione, sed magis vt depascat, exundetque passio per vniuersum corpus, nam illud quidem disceptatione multa eget, & ad districtionem legis cogit sacerdotem iudicantem. Istud autem inculpabiles custodit, & beatos ex multitudine periculorum reddit, sed & sanos in feruore ægritudinis, & sæua comprehensione passionis ostendit. Sed tempus est iam ad verba legis pergere, ipsa enim nobis ad singula plane exhibent causas. Veruntamen auditores illud antea contestamur, vt is qui discere desiderat, mi-

nime indoctorum, sicut ego sum, dicta despiciat Neque enim propria dicimus, vt fallaces accusemur, quippe quibus parua de proprio ministrãtur: Dei autẽ est, qui vbi vult inspirat, & qui pueris, vel pigris hominibus, nimisque imperitis, maiora sæpe quã prophetis reuelat. quod manifestũ est ex eo quod populus ille Iesum super asinum sedentem laudans, vocem emisit, quæ amplius omni prophetica tuba notanda sit. Legem autẽ ecclesiis in mystico ministerio latam, scitis vos qui seruitis mysteriis, quamobrem non oportet prophanorum aures onerari verbis, quorũ prophetis pars non omnia capientibus, credita est: in quo & ego nimis admiror, & pro magno miraculo quod accidit, habeo: quia quod prophetica vox quæ ante multas generationes prędicata est, latuit, populus indoctus ostendit, & ipse reliquum inspiratum, creditumque capitulum est, ita vt dicatur & à nobis aliquid, quod quidem auribus auditorum prosit, necdum autem ab anterioribus dictum, si deus donet vt libenter suscipiatur: In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, sicut præcepit Paulus etiam nos dicere, & tanto magis quanto vt gubernetur lingua nostra de cælo, quum nimis simus indocti, opus habemus. ita se habet legis leprosi, quæ ab ipso deo ad Moysen dicta est, litera.

Cantio puerorum.

Hos anna puerorũ magno miraculo est fidelibus.

Ex poeta quopiã hoc Paulus. Act. 17. citat.

CAPVT XIII.

Loquutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnumquemlibet filiorum eius. Qui quum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipsamque speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur. Sin autem lucens fuerit candor in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris pristini, recludet eum sacerdos septem diebus, & considerabit die septimo. Et si quidem lepra vltra non creuerit, nec transierit in cute priores terminos, rursus includet eum septem diebus aliis, & die septimo contemplabitur: Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum: quia scabies est lauabitque homo vestimenta sua, & mũdus erit. Quod si postquam à sacerdote visus est, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur. Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum. Quumque color albus in cute fuerit, & capillorum mutaris aspectum, ipsa quoque caro viua apparuerit, lepra vetustissima iudicabitur: atque inolita cuti: contaminabit eũ sacerdos, & non recludet, quia perspicue immunditia est. Sin autẽ effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnẽ à capite vsque ad pedes

quicquid ſub aſpectu oculorum cadit, conſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima iudicabit, eo quod omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit. Quando vero caro viuens in eo apparuerit, tunc ſacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur: Caro enim viua, ſi lepra aſpergatur, immunda eſt. Quod ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit, conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet.

Item ſecundum Lxx. textum: Et loquutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens: Homini cui facta fuerit in pellicula corporis eius cicatrix ſignificationis, τηλαυγὴς, aut αὔγασμα, & facta fuerit in pellicula corporis eius cicatrix ad maculam lepræ, & venerit ad Aaron ſacerdotem, aut ad vnum filiorum eius ſacerdotem, & viderit ſacerdos maculam in pellicula corporis eius, & pilum in macula mutauerit albũ, & aſpectus maculæ humilior à pellicula corporis, macula lepra eſt: & videbit ſacerdos, & contaminabit eum. Si autẽ ἄυγασμα album fuerit in pellicula corporis eius, & humilior non fuerit aſpectus eius à pellicula, & pilus eius non commutatus fuerit in album pilum, ipſa eſt obſcura. Et ſeparabit ſacerdos maculam ſeptem diebus, & videbit ſacerdos ſeptima die, & ecce macula permanet contra eum, non decidet macula in pellicula. Et ſeparabit eum ſacerdos ſeptem diebus ſecundo, & videbit ſacerdos ſeptima die ſecundo, & ecce obſcura macula lepræ nõ decidit in pellicula. Et mundabit eum ſacerdos, ſignificatio enim eſt, & lauans veſtimenta eius, mundus erit. Si autem

commutata decidit significatio in pellicula, postquàm viderit eum sacerdos, vt emundet illum, & videbitur secundo sacerdoti, & videbit sacerdos, & ecce decidit significatio in pelle, & contaminabit eum sacerdos, lepra est. Et macula lepræ si fuerit in homine, & venerit ad Aaron sacerdotem, & videbit sacerdos, & ecce cicatrix alba in pelle, & hæc mutabit pilum album à sano carnis viuæ. Si fuerit cicatrix, lepra inueterata est in pelle corporis eius. Et contaminabit eum sacerdos, & separabit eum, quia immundus est. Si autem florens effloruerit in pelle lepra, & operuerit omnem pellem maculæ, à capite vsque ad pedes, per totum visum sacerdotis, & videbit sacerdos, & ecce cooperuit lepra omnem pellem corporis. Et mundabit eum sacerdos à macula, quia totam commutauit in albo, mundus est. Et quacunque die apparuerit in eo corpus viuum, contaminabit. Et videbit sacerdos corpus sanum immundus est, lepra est. Si autem restitutum fuerit corpus sanum, & commutatum fuerit in album, & veniet ad sacerdotem, & videbit eum sacerdos, & ecce commutata est macula eius in album, mundabit sacerdos maculam, & mundus erit. Profunda est, sicut cernis, lex, & non solum verbis pluribus, sed etiam omnino ad interpretationem cautis egens: quam non tamen totã nobis ad medium deduxit lectio, sed prout auditus suscipiens, quantum habeant, & reliqua varietatis coniicit, & ad semetipsum colligit mentem. Neque enim parua quælibet discenda sunt, sed quorum à deo præstolanda sit scientia,

qui nullius horum inuidet cognitionem, & qui neque ea quæ petitur, indiget. Hoc enim ait Iacobus, qui domini frater est appellatus, improperantis esse proprium, propter quod in ipsum confidentes, simulque in nobis: dabit enim in his quæ dicenda sunt, gratiam. Interpretationem inchoemus. Ostendit enim sermo, ex parte quidem leprosum Iudæum populum, vtpote in parte transgressorem legis, propter quod eum sacerdos, vt immundum, expellit: Toto autem corpore leprosum gentilem, qui totam transgreditur legem. Veruntamen mundum eum sacerdos iudicat, quia legis iugo subiectus non fuit. Oportet autem, vt tamen arbitror, prius literæ decurrere expositionem: Sic enim spiritalem intellectum vltro semetipsum ingerentem reperiemus: deficiente circa causas, & vsque ad finem sensum suum exerere non valente litera, sicut in præsenti cognoscimus. Sed primum quis sit qui legem fert, & ad quem proferat, attendamus.

Iaco.1.

Totus leprosus gentilis.

Loquutus est dominus ad Moysen & Aaron.

Quando loquitur deus, duplex est fidelis auditus, sicut Dauid propheta ait: Semel loquutus est deus, duo hæc audiui, literam videlicet, & spiritum. Ergo spiritus, vt sublimiori Moysi: literam autem, vt subiecto Aaron loquitur: quia enim sublimis erat Moyses, & propterea dignus spiritu: Subditus autem Aaron, & aptus auditui populi, egentis litera, ipso deo dicente de Aaron ad Moysen: Ipse loquetur ad populum, & ipse erit os tuum, tu autem ei eris

Psalm.61.

Spiritus Moysi tanquam sublimiori creditus diuinarum rerum, Aarō litera.

in his quæ ad deum pertinent. Ergo quod erat legis excelsius, hoc ad Moysen dicebatur, ipse quippe habebat ea quæ ad deum pertinebant, id est ea quæ sunt spiritus. quod autem erat subiectum, & humilius, hoc ad Aaron, ipse enim Moysis erat os ad populum, legem secundum literam accipientem, quam & primam nos exponere promisimus. Lepræ ergo species, aut nimis, aut moderate obscura est, & quodammodo obumbrata, & interim occulta sub pelle, necdum efferuescente passione, quamobrem & nimia indiget deliberatione. Alia autem species eius est, quæ nimis clara est, & valde perspicua, ita vt simplex sit, & aperta cognitio. Ex his primam speciem L X X. secundum quos penè totus hic sensus secundum literam exponitur, cicatricem significationis recte appellauerunt, id est cicatricem, passionem significantem. In duas autem partes hanc, id est, in nimis dubitabilem, & in minus dubitandam diuiserunt. Ex quibus vnam τηλαυγῆ, aliam autem appellauerunt ἀυγασμὰ. τηλαυγὴν quidem, quia de longe videatur: αὔγασμα autem, quia nimis obscura est, paruamque habet passionis insinuationem, & hanc dubitabilem, vt proximi disceptatione egeat, quatenus & luce passionis hi qui iudicant; sicut hi qui lapides inspiciunt pretiosos, egeant. In hac frequenter iubet sacerdotem considerare, & non credere obuenientibus, siue occurrentibus primæ probationis aspectibus.

Exod. 4.

Lepræ species duæ.

Sed & si consideratio cicatricis necdum appareat humilior pelle, neque in loco pilus commutatus à passione albus factus fuerit, septem tamẽ dies separabitur ad aliam considerationem, & rursus alios septem dies: forsitan enim efferuescente per tempus passione, manifestior morbus efficitur. Permanente autem obscura cicatrice, & nulla facta in pelle permutatione, significatio nem dixit, non autem lepram manifestam, cum qua significationem non subdidit, custodiens eam his qui secundum spiritum accipiunt legem, & qui quod minus est, vel magis, latet, reuelare, atque addere possunt contemplatiuis interpretationibus spiritus. Veruntamen non malum esse nimis significationem manifestauerũt: nam quomodo mnndaturus erat sacerdos, id est habentem mundum denunciaturus, qui nequaquam huius egeret, si ex toto fuisset liber? Propter quod eam obscuram appellauit, nec rursus inter munda post iudicium si mala fuisset cuiusdam passionis facta est significatio. Si autem sic habens incidens significatio in pellicula, id est si effusa fuerit, & plus quam prius latior in pellicula processerit, & non immutatus fuerit pilus, hoc enim hic non reprehendit, polluit eum sacerdos, lepram esse passionem iudicans, ipsius quidem cognitione dubitabili, vtpote obscura existente cicatrice. Alba autem existente, & similem mittente pilum pelli, polluit hunc sacerdos, & immundum eiici præcipit, etiamsi fuerit pars cicatricis sana, & carnem habens viuentem id est sub passione lepræ non constitutam. Cu-

ius autem rei cauſa?

Quia lepra inquit inueterata eſt.

Admirandum eſt hoc, nimiũmque imperitiã vel magis reprehenſionem legali ingerens literæ vnde enim debuit ſanabilis arbitrari paſsio, id eſt ex viuo corpore, viuaque carne. illinc illam magis deſperat, lepramque inueteratam dicit deus, id eſt, nõ ſanabilem ſed diu manentem & quaſi paſsionis ſeneſcentem loco. De hac re rurſus hoc quod ſequitur inuenies obſcurius: quia eum qui toto leproſus eſt corpore, & à pedibus vſque ad caput opertus morbo, munda teneri lepra, hoc de eo iudicante ſacerdote vult. *Paradoxa quædã ſacræ ſcripturæ.*

Si autem in eo viſum fuerit aliquando corpus viuẽs reuocat ſacerdos iudicium ſuum: & polluit eum. Si autem remutatus fuerit in album: & tota pellis ad paſſionem lepræ translata fuerit mundat eum ſacerdos, cui iudicare præceptum eſt.

Si autem & hæc rectè dicta ſint, quamuis hoc nemo dicat: quam tamen ſatisfactionem ad aliam hanc reprehenſionem reperiemus? Quia leproſus non voluntariæ paſsionis, ſed quam inuitus ſuſtinet, pœnas ſoluit, & qui debeat à lege mereri miſericordiam, punitur: quumque dignus eſſet auxilio propter infirmitatem, hoc caret, ſubiiciturque noxæ. Qui ſi potuiſſet reſiſtere, nunquam ei præualuiſſet infirmitas: quique reprehendit naturam, cuius eſſe arbitratur accedentem moleſtiam, & non intentionis aut voluntatis ſuæ. Quid enim ageret, vt in hoc nõ incideret morbo? Sed ait quiſpiam, peccati vindictam, vel pœnam eſſe hanc paſsionem: & pri-

Nume 12. mum quidem Mariam, deinde Oziam proponit:
2. Paral. 26. quorum illa quidem fratri detraxit: ille autem dũ esset rex, incensum inferre præsumpsit in sanctis: Solis quippe hóc sacerdotibus licebat, atque ideo non differente deo pœnam eorum, leprosi effecti sunt. Ergo oportebat, vt hoc aperte lex diceret ad excusandum legislatorem, contra eos qui eum putant iniuste de leprosis sancire nõ & solum hoc de leprosis, sed & de his qui vulneratos habent oculos seu auditus, aut reliquos sensus, aliisque infirmis, & paralyticis æstimabitur. Quod manifestũ est ex eo quod discipuli cæcum à natiuitate videntes, dominum interrogãtes dicebant: Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Tu autem mihi non
Ioan. 9. relidas Christi responsionem scienti quidem, sed quomodo multi habeant de passionibus, quę nobis eueniunt, quærenti. Sed & ipse dominus, Dimittuntur tibi peccata, volens erigere paralyticum, dixit. Sicut ergo deo odibiles, etiam hos de tabernaculo expelli oportebat, & iniustitia leuis putaretur, si alii simul iniustitiam potirentur. Si autem dicis, quia omnimodo in his passionibus peccata puniuntur, nam & eum qui fluxũ seminis patitur, à tabernaculo prohibet, & eam quę fluxum patitur sanguinis. Verum quidem dicis, sed non hoc tam satisfactio est, quàm rursus alia scriptoris accusatio, qui necessitates naturæ condemnat, quas defensare debuerat, vt non factorem in naturalibus accusationibus iniuriaret.
Mentis oculo opus est in sacris legẽdis. Quamobrem necessaria nobis est contemplatio legis, & vtilis spiritalis interpretatio, mentisque

oculum oportet oculo carnis præponere, vt hoc quidem ad intelligentiam eorum quæ sanciuntur illo vero vtamur ad legendum. Legis ergo rursus proponatur litera.

Loquutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens: Homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorum eius. Qui quum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipsamque speciem lepræ humiliorem cute & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur.

Simpliciter, seu generaliter hominem diuina scriptura appellat eum, qui dei imaginem, & nostræ conseruet naturę dignitatem. Propter quod audi sapientem, Magnum est, homo preciosum, vir misericors, in Prouerbiis dicentem. *Peccator tanquam adulterinum numisma.* Hominem vero aliquem peccatorem, quasi male formatum numisma describit, quod exprimit in parabolis dominus, dicens: Homi- *Luc. 12.* nis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens: quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Et rursus: Homo quidam descendebat, *Luc. 10.* ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones: qui etiam despoliauerunt eum, &

plagis impositis abierunt, semiuiuo relicto. In vtroque autem personā suscipit peccatoris. quod autem in Iob continetur historia, nihil oberit

Iob 1.

nostris: quia dicens secundum Lxx. Homo quidam erat in terra Ausitide, illico subiunxit, cui nomen erat Iob. Additamento quippe nominis, insignificatum eum qui describebatur, minime dereliquit. Pellis autem, seu cutis nomine, nunc vniuscuiusque caro, nunc autem eius designatur cognatio. Propter quod in libro Iob ex persona diaboli decipientis, ea quæ viro illi fortissimo euenerunt tunc, quando cum alia substantia, filios, filiasque eius, domum super eos sepulturæ vice congerens disperdidit, dicitur: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua: id est, pellem quidem cognationis per filios perdidit, sed tamen sufficit ei, quod pellis carnis eius salua est, minimeque corrumpitur. Propter quod subdidit: Alioquin mitte manum tuam, & tāge os eius, & carnē, & tunc videbit quod in faciem benedicat tibi. Quod autem nostra æditio habet *Homo in cuius carne, & cute ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ.*

Pellis cognationem nonnunquā significat.

Iob 2.

Lxx. transtulerunt: Homini si cui facta fuerit in pellicula corporis eius cicatrix significationis apparens: cicatrix significationis, peccatum significat, ex his quæ apparent, manifestans, quod occultum est, & latens animæ vitium. Ac deinde cicatricem hanc quidem τηλαυγὴν, illam autem appellauit αὔγασμα: quia peccatum hoc quidem aperte ex se, & sine aliqua diiudicatione denun-

ciant ipsi motus animæ. Hæc autem, necessaria habent, extra quod lucem peccatoris quis videt, & considerationem iudicantis quale sit, vtrum verum, an falsum. Si ergo peccatori, sicut prædicti Lxx. ædunt, cicatrix significationis in pellicula corporis fit, videlicet peccatũ in carne, quod significet animam quoque compati corpori: est autẽ τηλαυγης, hoc aut ἄυγασμα, id est, aut nimis manifestum, aut inspicientis egens disceptatione: sic hoc in maculam lepræ habebitur. Lepram autem intelligimus legis transgressionem: quia quemadmodum leprosus, dum totus sit sanus, ex parte aliqua leprosus factus, nihil iuuatur ex salute minime facti leprosi corporis, sed remouetur à tabernaculo, vt immundus: sic & qui legis præcepta ex aliqua transgreditur parte, nihil ex custodia mandati iuuatur alterius. Qui enim totam legem custodit, peccat autem in vno factus est omnium reus. *Iaco. 2.*

Hic ad Aaron sacerdotem adducetur, aut ad vnum quemlibet filiorum eius.

Filii autem sacerdotis, sunt cognati eius secundum spiritum, à quo & sacerdotii habent dignitatem. Sunt autem hi, in quibus perfecta est, plenaque philosophia, vt & discernere possint sublimia, & animæ iudicare motus absconditos: Sed quomodo iudicant? *Filii sacerdotũ qui sint.*

Vident lepram in cute, & pilum eius, si in album mutatus fuerit, ac ipsam speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua.

Per pilos autem significat cogitationes, quibus ornatur anima, mensque contegitur quum *Pili cogitationes significant.*

easdem ipsa pariat cogitationes: sibi nam & caput capillos generat,& ornatur ex eis,ac tegitur Propterea, capilli capitis nostri numerati dicuntur, cogitationes videlicet mentis: Caput enim ipsa, quia principale est animæ, dicitur. Cur autē numerati sunt? proculdubio dicturus est, quia per eas vtique iudex iudicaturus est hominem, id est accusantibus eis, vel excusantibus, sicut ait Paulus: In tempore quo nostra iudicabuntur occulta. Propterea intelligimus in Nazaræi capite ferrum non ingredi, dum aliis sine culpa inferatur: quia quibus sunt superflui capilli, non solum nihil nocet, sed & lucrum est, tonderi: quibus autem non sunt superflui, damnum est, propter naturalis decoris spoliationem, capillorum depositio. Sic quibuscunque superfluę cogitationes importunæ sunt, bene ab eis commutatione consiliorum, vel obuenientium omnium phantasiarum, more tonsuræ carent. In Nazaræo autem non sunt, totus enim sanctus est. Propter quod ferrum in capite eius non ascendit, quum bono vtatur consilio, & capillos cogitationum necessarios, & nō superfluos habeat, ex quibus non incidit, quum non tractet deteriora, neque commutet. Si ergo pilum in albo hic de quo nunc est sermo, commutauerit, cogitationem conuertens in impudentem conditionem, manifestamque peccati, ipsaque species lepræ humilior fuerit carne, & cute reliqua, hanc enim considerat, & si viderit apparuisse nimiam infirmitatem, atque defecisse naturalem virtutem, quod est species

Capillos capitis nostri numeratos esse quid sit. Matth. 10.

In Nazaræi quē sanctū interpretamur, nō descendere nouaculā quid sit.

Mutari pilū in alborem.

lepræ humilior cute, aut carne reliqua, ſeparat & immundum eum recte ſacerdos iudicat, vtpote languentem quidem ex intentione ſua, & voluntate. Hoc enim qui pilum commutat, innuit nimis, quia eſt infirmus, & propterea ſemetipſo humilior, vnde & recte veniam non meretur. Vinci enim ab Abraham, & ab alio maiori, portabile eſt, vt quædam habitudo, vel potentia prodatur: vel bonum, quod vt operaremur, àdeo percepimus. De quibus habitis quædam mihi Paulus innuere videtur, inquiens vnicuique ſicut dominus diuidit, vnumquemque ſicut vocauit deus: quum à ſemetipſo quiſpiam deterior fiat, importabile eſt. 1.Corint.1

Si autem lucens fuerit candor in cute, nec humilior carne reliqua, & pilus coloris priſtini, recludet eum ſacerdos ſeptem diebus, & videbit, & conſiderabit die ſeptima. Et ſiquidem lepra vltra non creuerit, nec tranſierit in cute priores terminos rurſus includet eum ſeptem diebus aliis, & die ſeptimo contemplabitur. Si obſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia ſcabies eſt lauabitque homo veſtimenta ſua, & mundus erit. Quod ſi poſtquam à ſacerdote viſus eſt redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Maximam in hoc legislatoris, dignamque deo clementiam contuere, ipſe quippe erat lator legis, qui ducatu literæ, ad huiuſmodi contemplationem legis vtitur. Quid autem hæc litera vult?

Si autẽ lu. ens fuerit cãdor in cute, nec humilior carne, re-

liqua, & pilus coloris pristini, mundam sacerdos iudicat omnique suspicione carentem.

Licet manifestum sit quod in suspicionẽ venerat peccatum, mens tamen quę deliquit, quæ proculdubio per aspectum significatur secundum traditionem Lxx humilior carne reliqua non fuerit, id est semetipsa, neque ab habitudine, quam sortita est, infirmior: nec per eueniẽs peccatum immutauerit cor, delictrixque peccatorum fuerit esse ʒta: hoc est enim, nec candorem humiliorem videri carne reliqua, & pilos esse coloris pristini: sed & obscuriorem aspectũ sicut Lxx. ædunt, habeat, quem esse mentem diximus: adhuc quippe propter semel commissum delictum, obscura ac dubia est, tamen hunc remoueri non præcepit. sed vt peccantem, septem dies, & alios totidem remouet à tabernaculo sacerdos, probationis simul, emendationisque gratia munditiæ restituit. Post hoc, si inspiciens bis, obscuriorem inuenerit maculam, nec crescentem in cute: si enim creuisset peccatum, augmentatum transisset in carne reliqua, diffusumque carni, immundum eum, qui in deterius proficit, ostenderat: quia non creuit, sed permãsit similiter aspectus, siue species obscurior. Quid enim iniquitate obscurius est? de qua caligant oculi vt neque deum, neque hoc quod expedit, perspicue intendere permittamur. Vel si aspectum obscuriorem, dubiam quibusdam, incertamque dixeris peccati suspicionem, id est vtrum sit, an non, necessariam habet & hæc sacerdotem: vtpote qui nouit quomodo mũditiæ

Aspectus mẽtẽ significat.

Remoueri à tabernaculo quid.

Aspectus obscurior dubia peccati suspicio.

ſtituat. Ille autem ſimpliciorem eam denuncians, breuemque, aqua diluit veſtimenta, baptiſmatis videlicet, ſiue pœnitentiæ: eſt enim efficax aqua pœnitentiæ lachryma, quam nemo peccat gratiæ reliquias appellando baptiſmatis. Quod ergo ita ſe habet, lxx. paſſionis ſignificationem propterea ædiderunt: quia quę ſunt occulta, ex parte prodidit, & latere omnimodo nō permiſit, ſed inſtituit ſacerdotem medici vicem in hoc habentem, quod medicamentum debeat adhibere. Siquidem & adhibuit, tu autē cognoſcens, quia ſignificationem appellet tale peccatum, non abſcondas malum à vero ſacerdote, licet dubium tectumque ſit aliis, ſed oſtende ac prode. Diebus enim quibuſdam te ſeparans ſacerdos à ſanctorum tabernaculo, rurſus ſuſcipiet rurſus quo oportet modo veſtimenta prius carnis, ſicut ait legislator, diluentem. Sed vide, & veniam percipiens cuſtodi, nec polluas, poſtquā ſemel lauerit tunicam carnis. Nam ſi etiam poſt hæc ſignificatio paſsionis inciderit in pellicula, vel ſecundum noſtram æditionem, creuerit, & rurſus à meliori parte ad peccatum reciderit, cō mutatuſque fuerit, videbit ſacerdos, & illico vergentem ad deteriora reperiens, immunditiæ condemnabit. Subſequuntur lxx. & dicunt: quia lepra eſt. Aperte enim huius, qui talis eſt, anima ad prophanas declinans voluptates, leproſa fit. Propterea & Paulus, eum qui in Corintho fornicatus eſt, quia ſignificatio paſſio fuit, manifeſta enim erat, nec occultabatur, à ſanctorum remouit tabernaculo, & tradi ſatanæ in interitu

Significatio lepra.

1. Corinth. 5.

carnis præcepit. Qui quum inſpexiſſet ſecundo paſsionem, & vidiſſet quia non creuit, ſed & eum qui paſſus fuerat per lachrymas pœnitentiæ veſtem carnis abluiſſe, è veſtigio ſuſcipi iuſſit. In ipſis autem apoſtolicis hæc intelligis verbis, de eo enim qui fornicatus fuerit Corinthiis ſcripſit: Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui quis habeat. Ecce ſignificationem audiſti. Manifeſta quippe fuit paſsio, ita vt vſque ad Pauli perueniret auditus, propter quod de tabernaculo eum eiici præcepit. Ita quippe dicit tradi, qui huiuſmodi eſt, ſatanæ in interitum carnis. Et rurſus: Auferte malum de medio veſtri. Quia autem vidit veſtem carnis pœnitentia mundatam, rurſus eum ſuſcipi iusſit Et quomodo hoc certum eſt? Obſecro, inquit, confirmate in eo charitatem, ne forte maiori triſtitia abſorbeatur. Qui huiuſmodi eſt ergo manifeſtum erat, quia pœnituerat, & vt in peccato deprehenſus vehementer affligebant nec terea ne quid ex nimia triſtitia pateretur, neue in deſperatione corrueret peccans, præcurrit Paulus, & eum qui iam munditię reſtitutus fuerat, ſuſcipi præcepit. quod autem ſeptem diebus à tabernaculo non ſemel, ſed bis ſacerdos ſuſceptum ſeparat, quęrere, & ſcire ſtudioſos oportet: ſiquidem ſecundo hoc fieri in lege, propter hoc præceptum eſt, vt oſtenderet non negligenter, ſed ſtudioſe eum debere inſpici, & duplici probatione tranſacta, diſtrictius in eo ſerri iudicium: manifeſtum quippe erat ſacerdo-

Hoc erat tractare ſcripturas.

1. Corinth. 2.

ti peccatum Sed quum animum pasſioni conſentientem ſuſpicabatur, non tamen manifeſte ſciebat, neceſſarie illum iterum inſpiciebat: Eſt quippe inuiſibilis, & ad inſpectionem difficilis. Hoc dominus non ſemel Petri animum poſt negationem, ſed ſecundo, ac tertio, quemadmodum ſe haberet, interrogat, non vt ignorans: hoc enim in reſponſionibus ſuis ipſe Petrus manifeſte probat, quas aperte ipſe ad ſcientem, nihilque ignorantem referret: ſed quia diſpoſitionem perſcrutabatur animi, dicebat quippe: Simon Iona amas me? Docere nos voluit quomodo perſcrutaremur, & quomodo iudicaremus: per frequentem videlicet inquiſitionem. Septem autem dies non fruſtra poſuit, ſed vt neceſſarium præſenti intentioni numerum honorauit in ipſo quippe omne vinculum, omniſque obligatio ex lege ceſſabat. Nam annis ſeptem Hebræorum relaxabatur ſeruitium. Iubileo autem, qui ſeptem conſtabat hebdomadibus, omnium Iudæis concedebatur remiſſio debitorum, & omnis terra eorum à poſſidentis credito liberata, anteriorē reuertebatur ad dominū. Sed & Babilonicā populi captiuitatē, ſeptuageſimo anno Hieruſalem reſtitutā fuiſſe cognouimus. Propterea Petrus à domino inquirit, dicēs: Si peccauerit in me frater meus, quoties dimitto ei, vſque ſepties? Ille autē reſpōdit. Nō dico tibi, vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Inquiſitioniſque puſillitatē reprehēdens, ait: Non dico tibi ſepties. Et ſubdidit: Sed vſque ſeptuagies ſepties

Ioan. 21.

Quid ſit quid Christus tertio quærit à Petro, nū ſe amet.

Septenarius numerus

Matth. 18.

Ergo nec sic ab eodem cessat numero, sed ipsum multiplicans, cum eo multiplicat & remissionẽ. Si quis autem rursus inquirat, quam ob causam numerum hunc in prædictis posuerit capitulis, breuem innuemus rationem: moras quippe, dũ ad alia necessaria vrgemus, fieri tempus non patitur. Septenarius ergo numerus, totius habere pręsentis vitæ creditur plenitudinem, quæ in se septem diebus rote voluitur, modo quo completo, recte omne vinculum, omneque peccatũ seculi cessat, atque omne seruitium. Quamobrẽ septima in diuinis scripturis requies nominatur,
Sabbatum. quemadmodum & Paulus de Moyse ait: Dixit enim in quodam loco die septima: Sic & cessa-
Hebr. 4. uit deus ab omnibus operibus suis. Et paulo post subdidit: Qui autem intrauit in requiem eius, & ipse requieuit ab operib⁹ suis, sicut & à suis deus
Eccl. 11. Sed & Ecclesiastes ait: Da partes septem, necnon
Gene. 2. & octo. Prouidentiã haberi præsentis seculi præcipiens, & futuri, quatenus sic in præsenti seculo viuamus, sicut expectantes futurum. Et hæc quidem ita se habent, sed cum maiori studio sunt discutienda sequentia.

Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum. Quumque color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoque caro viua apparebit, lepra vetustissima iudicabitur, atque insolita cuti. Contaminabit itaque eum sacerdos, & non recludet, quia perspicue immunditia est.

Non tibi videtur quasi superfluus esse legislator, eademque repetens in hoc atque eodem libro, sed nec distinxit in medio, vt videatur exercere stu-

cere ſtudioſe frequenti legis meditatione memoriam. De quibus enim ſuperius planè, atque ſufficienter expoſuit, de his hæc rurſus apparet legislator adiicere: ſed non ita eſt, nam etſi verbis eſt proximum, multum tamen diuerſam, atque differentem habet intentionem. Hic ſiquidem non de quolibet ſimpliciter peccato, ſed de manifeſta tranſgreſſione legalis dicit literæ, propter quod plagam lepræ, paſſionem ipſam appellauit. Non ignoramus autem, quia lepram dixerimus legis eſſe præuaricationem; quia nocet etiam, quum participalis ſit, ſicut lepra, licet paruam partem comprehendat corporis. Quam legem autem exiſtimauit propriam? non eam quæ eſt de inuidia, & adulterio, rapacitate, & auaritia, & de honorandis parentibus: nam ſimilis lex erat & gentibus, ſed eam quę de ſacrificiis, & purificationibus ſanciebat: Non tangas non guſtes, non contrectes eam, quæ circuncidi carnem iubeat. hæc enim erant eius propria, cum gentibus communionem non habentia. Si ergo plaga huius lepræ in homine orta fuerit, & videns eum ſacerdos, album colorem in cute perſpexerit, præuaricationem manifeſtam, apertamque literæ illæ quæ voluntate, atque ex ſtudio egerit: hoc enim eſſe capillorum aſpectum in album mutari, id eſt, aperte animum in aliqua præuaricatione transferri., ſuperius diximus. Habet autem ipſa ſpecies viuam carnem, vt qui videlicet, etſi in aliquo tranſgreditur, in aliis tamen legem defendit. Quam fruſtra ſanam carnem appellaret, niſi & beatus Paulus ſic illam *Viua caro.*

appellasse videretur, ait enim: iustificationes carnis, vsque ad tempus correctionis imponitis.

Heb. 9 *Lepra vetustissima iudicabitur.*

Consenescit enim peccato, & corrumpitur, quia pugnam in se continuam, & rixam habet, dum in aliquibus legem despicit, in aliquibus defendit. *Propter quod eum contaminat sacerdos & non recludit.*

Vel sicut Lxx. & separat, quia perspicua immunditia est. Quomodo enim non abominabilis & immundus est, qui legem inhonorat, quam ipse sibi necessariam esse ex parte custodiendo, confirmat? Quia enim hæc in subsequentibus planiora, nimisque manifesta fiunt, ad ea ipsa nos iam ordine compellente pergamus.

Sin autem effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnē cutem à capite vsque ad pedes, & quicquid sub aspectu oculorum cadit, considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eo quod omnis in candorem versa sit. Et idcirco homo mundus erit. Quando vero caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter mundos reputabitur. Caro enim viua, si leprà aspergatur immunda, est. Quod si rursus versa fuerit in albedinem & totum hominem operuerit, considerabit eum sacerdos & mundum esse decernet.

Non egemus multis sermonibus in præsentis loci expositione, sequentia prioribus, & priora sequentibus ad interpretationem concurrunt. Propter quod Iacobus dicebat: Omnis prophetiæ scriptura propria interpretatione non fit: vnaquæque enim maxime ex consequentibus

explanatur. Lepram in cute, didicimus legalis esse literæ præuaricationem. Bene autem dixit, in cute, quia sabbatorum circuncisio, vel purificationum, quæ per legem sanciuntur, transgressio, non afferunt animæ læsionem: coercetquippe legis litera exteriorem hominem. Si ergo eadem lepra tegat omnem cutem, à capite vsque ad pedes, & quicquid sub aspectu oculorum sacerdotis cadit, mundum eum decernit. Si enim quispiam à tota legis literæ recedat custodia, & neque circuncisionem, neque ciborum differẽtiam, neque sabbatorum custodiam, nec pollutionum, aut sacrificiorum, aut aliquorum aliorum talium exerceat opera, sed ab omnibus legalibus elementis recedat, atque à capite vsque ad pedes, à primo videlicet vsque ad vltimum horum mandatorum, ad meliora cucurrerit, atque perfectiora, feceritque hoc in conspectu sacerdotis, id est Christi, vt ipse videns transgressionem imperfectorum, suscipiat, teneri eum lepra mundissima iudicabit, eò quod omnis in cãdorem versa sit, ad claritatem videlicet hic semetipsum, ad euangelicam conuersationem transtulit, sicut modo auditis: Luceat lux vestra coram hominibus. Et rursus: Sicut in die honeste ambulemus. Propter quod filii lucis, non noctis neque tenebrarum nominantur.

Litera legis ad exteriorẽ hominem.

Totum leprosum quare vicinum iudicet mundicies.

Matth. 5.

Roma. 13.

Quod si caro viua in ea apparuerit. Id est Iudaicũ mandatũ, quia viuentia non propter accipientes sed propter dantes illa putantur eloquia, magis autem & propter accipientes. Si secũdum illum modum, quę data sunt, custodiantur, necesse

est vt qui nec hæc operatur, neque illa à quibus recessit, polluatur. Sed vtriusque probationem proferamus. Viuentia quidem quia dicantur legalia Iudæorum mandata, audiamus Stephanũ de Moyse Iudæis dicentem: Hic est qui fuit in ecclesia, in eremo cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui suscepit verba viuentia dare nobis. Ecce verba viuentia appellauit iustificationes legis. Quid autem subdidit? Cui noluerunt obedientes esse patres nostri. Et quidem obedierunt quantum ad faciem apparentis literæ, sed non obedire dixit, non obedire menti, nec intentioni, sed in solis literis legem dantis. Quod autem à seruitute legis recedens, & postea quippiam legis gerens, reprehensioni sacerdotali subiicitur, & inter immundos reputatur, docet Paulus Galatis præcipiens. Ecce ego Paulus dico vobis. Si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest. Et rursus. Dies custoditis, & menses, & annos, timeo ne forte frustra laborauerim in vobis. Et rursus. qui in lege iustificamini, à gratia excessistis. De Iudaicis etiam traditionibus ait: Si enim quæ destruxi, hęc eadem iterum reædifico, trãsgressorem me constituo.

Legalia mandata etiã viuentia appellantur.

Act. 7.

Gala. 5.

Gala. 4.

Gala 5.

Quod si color sanus. Hoc est enim viuens, sanus autem dicitur secundum Iudæorum ęstimationem, atque legalem comprehensionem, non autem secundum veritatem.

Recesserit, mutatusque fuerit in album.

Id est in ecclesiasticam conuersationem, veniet ad sacerdotem, Christum, & mundum eum

esse decernit, veniam primę concedens infantiæ, eadem ratione qua totus leprosus ex multitudine, quæ putatur immunditiæ, secundum legem, mundus efficitur. Ita & plebs de gentibus, in multitudine, & perfectione legalis literæ, præuaricationis munda per ipsam legem efficitur, quæ non literam, sed spiritalem mandati quærit intelligentiam.

Caro & cutis in qua vlcus natum est, & sanatum, & in loco vlceris cicatrix apparuerit alba, siue subrufa adducetur homo ad sacerdotem. Qui quum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta est in vlcere. Quod si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina caro nõ est humilior, recludet eum septem diebus, & siquidem creuerit, adiudicabit eum lepræ. Sin autem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit.

Beata est continua legis meditatio, atque conuersatio, habereque semper in manibus thesaurum, ex quo cognitionis dei procedunt diuitiæ. quamobrem nos quoque cum omni studio, ea quæ nunc sunt in litera latentia, perquiramus. *Vulnera animi peccata.* Vlcus natum, & sanatum, per pœnitentiam curatum peccatum est: Quid enim sic vulnerat animam, & complet maculis, quomodo peccatum? Vnde & Dauid dicebat: Computruerunt, & deteriorauerunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. Quid autem rursus curat animæ vulnus? *Psalm. 37.* Quo oportet modo peracta pœnitentia, locus huius vulneris est actio & consilium circa quod peccatum gestum est, veluti Dauid locus vlceris

fuit desiderium corporis, propter hanc enim & in Bersabee adulterium, & in Vriam homicidii crimen admisit: Achab autem cupiditas, per quam in amorem Nabod vineæ concidit: Iudæ vero auaritia, hæc enim proditionis consilium dedit. Paulo vero per ignorantiam zelus, à quo deuictus Iesum persequutus est.

2. Reg. 11.
3 Reg 18
Matth. 26

In loco vlceris cicatrix alba.

Id est lucida, & ita manifesta, vt etiam de lõge videatur, id est, quę euenit peccandi ex peccato præsumptio: Secundum quam ille propter hoc quod semel adulteratus est adulter, hic autem propter persequutionem persequutor, alter autem propter latrocinium latro, etiamsi iam à tali actione recesserat, appellatur. An nõ hoc nomine Rhaab meretricem post multas generationes, eamque quæ domino vnguentum obtulit, appellamus, quum vtræque se à fornicatione suspenderint? Sed quamobrem quum vlcus dixisset album, hoc ipsum tamen dixit album, seu rufum fieri? quia album quidem dixit, quod fit ex vulnere legalis transgressionis, albam legem vocans: Non enim erat calefacta sole iustitiæ, & propterea rubra non erat. Ergo rubrum quod ex euangelica venit præuaricatione, euidentius appellatur. Vtrunque tamen in Christũ est, in quo ab ecclesia in Canticis canticorum dicitur: Fatruelis meus albus, & rubicundus. Ipsius enim est lex, ipsius euangelium, ipse prius legaliter circuncisus, & pro emundatione offerens, euangelice postea conuersatus, Iudæorum baptismata, sabbatique custodiam, & tempora-

Mar. 14.

Cant. 5.

les prohibuit purificationes. Sed quæ est, inquis legis transgressio? Ad ipsum pertinens vtique Christum, eiusque mysterium, id est, idolothiti omnis sanguinis, & soffocati esus. Nam hæc etsi legalia sunt pręcepta, ecclesiam tamen ea custodire apostoli præceperunt, quod ostendit Iacobus dicens, Visum est sancto spiritui, & nobis, nihil amplius superimponere vobis oneris, *Act. 15.* exceptis his, abstinere ab idolothitis, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Euangelica est autem, quæ etsi non secundum legem erat: Quicunque dixerit fratri suo fatue, reus erit iudicio. Et qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. *Matth. 5* Si ergo sanato albo, & pœnitentia curato peccato, in loco vlceris, in regione videlicet peccati, vlcus album, aut rubeū videatur, secta quædam prædicti peccati euangelici, siue legalis, *Vlcus albū* apud peccantem reperta fuerit, necessarie ad iudicium hoc sacerdotis venit. *vel rubeum.*

Qui si viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua.

id est humiliorem factam à semetipsa mentē manifesteque animum mutatum ad maliciam, hoc enim est pilos in candorem verti, contaminabit eum sacerdos. Semel enim in habitudine peccati factus est, & animæ mala depastio per vlcus incubuit, vnde lepram ex vulnere, & florentem eam passionem legislator appellauit.

Quod si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura.

Id eſt pœnitentis viſus. Sic diebus ſeptem eum recludi præcepit: pro eo quod omnino in tali ſuſpicione venerit, tempus definire ſuſpicioni voluit. Et ſiquidem creuerit, & mala gloriatio multiplicata fuerit, adiudicabit eũ lepræ. Dicit autem lepram animæ immunditiam, quæ creuit, ſiue effloruit poſterioribus actionibus multiplicata. Si autem non eſt multiplicata, ſed ſteterit in loco ſuo, nihil enim amplius in hoc peccaſſe inuenitur, niſi ſolum hoc peccatum, quod omnes cognouerunt, de quo & egit pœnitentiam: mundum illum ſacerdos iudicat. Cicatrix enim vulneris quia paſſus eſt, non autem quia adhuc patiatur, oſtendit. Sed vtamur exemplis his ad ſubtilem prædictorum probationem. Peccauit Pilatus in domino, cauſam non inueniens in eo mortis, & tamen condemnans eum: ſed peccati huius, vlcus ſanatum eſt, quum manus lauiſſet, & dixiſſet: mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius. Sed non perſeuerauit, quum Chriſtum poſtea flagellauerit. Ergo maiorẽ poſt: & deteriorem cicatricem habuit peccati. Et recte eum ſacerdos contaminabit, Chriſtus videlicet, quando ad eum dixit: Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Nam quum crudeliorẽ Iudam diceret, nec hunc à peccato reliquit immunem. Peccauit & Paulus, ſed quum vlcus ſanatum fuiſſet per vocationem, cicatricem peccati intantũ ſanauit, vt ipſe per perſequutorem appellaret, ait enim: Nõ ſum dignus appellari apoſtolus, quia perſequutus ſum eccleſiam dei: & non illud poſtea dilatauit. Quamobrem videns

Cicatrix.

Pilati factũ in flagellãdo Chriſto quale Ioan. 19.

Pauli vlcus vocatione ſanatum. 1. Corint. 15.

illum sacerdos cælestis, mundum iudicabit, quā-do Anania dubitante, & nolente ad eum accedere, vt videlicet persequutorem, atque immundum, dicebat: Vade, quia vas electionis est mihi vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis israel.

Caro & cutis, quam ignis exusserit, & sanata, album, siue rufam habuerit cicatricem, considerabit eam sacerdos. Et ecce si versa est in albedinem, & locus eius reliqua cute humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta est. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die septimo contemplabitur. Si creuerit in cute lepra, contaminabit eum: Si autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, & idcirco mundabitur, quia cicatrix est combustura.

Quibusdam legislator de eisdem videtur loqui sed non ita est: nam secundum aliquid eadem dicit: secundum autem aliquid, differt, quum passionem quippe proponat, alteram eandem tamen passionis subinfert diiudicationem. Superius autem de aliquo vlcere obueniente loqutus est, quod ex ægritudine corporis generatur, & proficit: hæc enim solet scriptura sacra vlcera appellare. Quæ vero sunt de ferro, aut lapidibus aut alia aliqua percussione, plagas vocat, & vulnera. Propter quod de Lazaro inquit: quia carnes venientes lingebāt vlcera eius. Mundæ quippe carnis, fame, morboque corrupta erant illa vulnera. De eo autem qui descendit in Hiericho *Vlcera ex ægritudine.* *Plaga ex ictu* *Luc 16.*

Luc. 10. & incidit in latrones, plagas, inquit, imponentes ei, recesserunt: deinde post paululum, plagas istas, sicut vulnera, alligare Samaritanum præcepit: manifestam differentiam vlceris, & vulneris, aut plagæ, ipse per scripturas spiritus diuinus ostendit. Quid ergo vere vlcus est neglectæ carnis nostrę, nisi corporum voluptas, & ebrietas, & γαστριμαργία? Hæc autem, luxuriante corpore, & in semetipso exiliente, proueniunt. Ignis autem, maior inuidia, ignis latens & consumens paulatim habentem se, propter quod
Esa. 26. Esaias ait: Zelus apprehendet populum ineruditum, & nunc ignis aduersarios consumet. Zelum imperitorum dixit inuidiam zelantem, non vt imitentur virtutes, sed vt illas impediant, operantemque perimant. Si ergo combustio alicui homini, videlicet peccatori, ex inuidia contigerit, & sanatus fuerit pœnitentia, scrutatur cicatricem, ne forte post pœnitentiam in passionem recidat. Et si reuersum inuenerit, contaminabit eum, immundum recte iudicans. Terra enim, sæpe venientem super se bibens imbrem, & proferens herbam opportunam illis, à quibus colitur, benedictionem accipiet à domino: proferens vero spinas, ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius finis in combustione, si-
Hebr. 6. cut Paulus ait. Si autem non inuenta fuerit rediisse ad iniquitatem suam inuidia, nec ex operatione posteriori, diffusum priori peccato latens vlcus habuerit, mundum illum sacerdos iudicat vtpote qui semel per poenitentiam est mundatus. Discernit autem, & pilum intendens, si mu-

tabit in album, & si humilior est à cute locus. Quæ omnia plenissime in superioribus interpretati sumus, ideo enim his breuitas adhibenda est, vt ad futura curramus.

Vir, siue mulier, in cuius capite, vel barba germinarit lepra, videbit eos sacerdos: & siquidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus, solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capilium nigrum, recludet eos septem diebus, & die septima intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & loc⁹ plaga carni reliquæ æqualis, radetur homo absque loco maculæ, includetur septem diebus aliis. Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibus, mundus erit. Non de quibuslibet hic, sed necessariis hoc mandatum lex dedit. Neque enim de solis actionibus ei, sed & de futuris diuinis dogmatibus pertinebat. Omnino ergo competenter loquitur, primum quidem districtionis vitæ, deinde eorum quæ ad dogma pertinent diligentem curã gerens. Legem autẽ ponit, non iam specialiter homini alicui, sed quid ait?

Vir siue mulier. Distinguens planius quid oporteat intelligi hominem. Cur autem hac explanatione in hoc eguit? Vt videlicet non ignoscetur mulieri, quum infirma putatur, quæ peccat in dogmate. Hoc ergo peccatum lepram in capite, & in barba propterea appellat, quia hæc sunt preciosiora nostri corporis, & ex hoc ostendit, non circa quælibet impietatẽ dogmatũ prouenire, sed erga valde necessaria, & sine quibus

Imbecillitas sexus non tuetur mulieres, si quid sentiãt absurdi in fide.

Lepra in capite, error est in fide.

non potest, sicut nec sine capite homo, subsistere. Propter quod & Dauid fraternitatis amorem, summum omnium madatorũ volens ostendere, vnguento hunc, à capite in barbas descendenti, comparauit: sic enim ait: Ecce quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres in vnum. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Quando ergo errare cuiquam in diuinitate contingit, maculam lepræ in barba, & in capite habet. hunc sacerdos inspiciat, & si viderit humiliorem locum carne reliqua, & miseriorem præsumptionem ex blasphemia factam. Quomodo autem hoc fit, id est:

Psalm 132

Pilus flauus. *Si pilus flauus, solitoque subtilior fuerit.*

Id est, etsi non nimis, ad modicum tamen animum ad blasphemiam intendit. Hoc enim subtilem esse pilum, & neque efflorere, sed flauescere ostendit.

Contaminabit eos sacerdos.

Quare? *Quia lepra capitis, ac barbæ est.*

Vel sicut Lxx. ædunt, vulnus est. Vulneratus enim à diabolo, & collisus, ad tantam peruenit impietatem, quia sæpe contingit quempiam contra voluntatem suam loqui impia.

Si viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrum.

Vt non exuberet hoc quod ex diabolica operatione animę est vulnus inflictum, id est impietas dogmatum.

Recludet eos septem dies sacerdos.

Non pro pœna tantum, quantũ districtæ probationis causa, tempus enim in omnibus qui-

dem, districtus tamen in his, quorum lingua circa diuinitatem vacat, intuendum est. Deinde quomodo post reclusionem iudicat? Admiranda est districtio, quam contra eos, qui impie in dogmatibus agunt, seruat. Si non creuerit macula, videlicet impietas, & capillus sui coloris est, id est nec capillus flauus in ea est, quũ non possit cogitatio propter negociationem cognosci, vtrũ sponte, aut inuitus impie egerit, tunc iubet radi hominem absque loco maculæ. Aperte ergo alia radi præcepit verba, & castigari, si forsan ex eis comprehendi possit, vtrum per subreptionem sicut euenire frequẽter solet, an maliuole de deo impia sit loquutus. Vulnus autẽ antiquum non præcepit radi, quia verbum in quo delinquitur quando semel qui peccauit negauerit, diiudicari iam non oportet, Quis enim reum videlicet peccati, eum qui quod confessus est lingua, voluntate se protulisse negat? Quando autem de eo sic iudicans, non comprehenderit creuisse maculam, nec dilatatam in eo viderit impietatem: quoniam blasphemans, omnino polluit stolam baptismatis, recte eum pręcepit per pœnitentiã lauare vastimenta, & tunc mũdus erit: quia omnis impietas per mundam pœnitentiam mundatur. Veruntamen hic si prædicto mundatus modo, impia rursus loquutus fuerit, non inspiciet sacerdos de pilo flauo, non quæritur, inquit, quo animo impia loquutus sit, sed quia in ea de quibus pœnituit, recidit, immundum eum recte esse iudicat. Si non capillus niger fuerit, id est si non lugens apparuerit impietatem: lugens ve-

Multũ interest quo animo deo indigna loquãtur

Secũda inspectio precepi.

ro non ſolum habitu, ſed & animo, & cogitationibus: nigrum nanque manere, lugentium eſt proprium. Quoniam autem interiorem hominem oportet lugere peccantis, quem cogitationes contegunt recte eius pœnitentiam perpilum nigrum ſignificauit. Propter quod eccleſia dei ſeruitium diligens in luctuoſa ſtola poenitentiæ decoratur: & ideo formoſam ſe, quia nigra eſt, dicit, ſicut legitur: Nigra ſum, ſed formoſa filia Hieruſalem: id eſt, quia in pœnitendo ſtola ſum luctus induta. Sic ergo eum qui poenitentiam agit, ſacerdos mundat, quoties ei hoc euenire conſpexerit. Sed ſufficienter de his quæ in deo committuntur, impietatibus, tam ex voluntate, quàm ex ignorantia loquutus, ad alia vulnera moderatiora ſermonem vertit.

Niger capillus habitum lugentis ſignificat.

Cant. 1.

Vir, & mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos ſacerdos: ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute, ſciat non eſſe lepram, ſed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Iam & nos ſicut Dauid ſtudioſi in legis ſcientia, cum eo dicamus: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nō manifeſtauit illis. Quum maxima diſtrictione ſuperius indiuinis dogmatibus, & eorū præuaricatoribus vſus fuiſſet, nunc quia de illis loqui ſuppleuit, recte ſuæ auſteritatē depoſuit diſtrictionis, & de his, quę ſunt ſecundum legem Iudaicam, dogmatibus loquitur, & quæ in ea ſunt culpas, ſub obſcurum alborem, & lucentem eſſe dixit quemadmodum ergo cicatricem albam, eſſe diximus tranſgreſſionem legalis literæ, ſic & eius ignorantiā, ſubobſcurum

Pſalm. 147.

Tranſgreſſio legis alba cicatrix eſt.

albore m, & lucentem intelligamus dici. Ignorantiam autem non omnium quæ dicit, nec eorum quæ communia cum lege naturali, vel euãgelicis præceptis sunt, possidet. Neque enim ignorare, non occidas, non moechaberis, non furtum facies, cuilibet ignoscitur: sed quorundam partialium, paruorumque mandatorum ignorantia, veluti quando oportet mũdari menstruatam, quando offerri pro pariente masculum, quando etiampro ea quæ foeminam peperit. Propter quod ea subobscurum alborem, vtpote paruas cicatrices, paruam iam præceptorum ignorantiam habentem, appellauit: qui ergo talis est, nõ habet necesse mundari: neque enim ad iustificationem pertinent Iudæorũ, sed vt aggrauaretur eorum iugũ, tradita sunt. Propter quod & deus per prophetam dicebat: Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent.

Ignorantia eiusdẽ subobscurus albor.

Iudæis multa sunt tradita nõ ad viuificationem sed vt oneri esset.

Ezech 20.

Vir de cuius capite capilli fluunt, caluus, ac mundus est. Et si à fronte ceciderint pili, recaluaster, & mundus est. Si autem in caluitio, siue in recaluitio albus, vel rufus color fuerit exortus, & hoc sacerdos viderit, inquinabit eum: haud dubie lepra est, quæ orta est in caluitio.

Reminiscendum est, quia capillos pro cogitationibus, intelleximus: ornare quippe caput, ac tegere constituti sunt, sicut cogitationes mentem. Non autem inordinatas cogitationes deducamus ad medium, quia & capillorum incompositionem foeditatem pro ornatu præbet. Insuper, quemadmodum capillorum quidam decidunt, alii autem

renaſcuntur, nulloque tempore naſci ceſſant,
Caluus ſimplex. ſic, & his, quæ ſunt in his cogitationibus decidentibus, aliæ renaſcuntur. Ergo hic caluum appellat ſimplicem hominem, non eum qui omnino inſipiens eſt, aut irrationalis. Quis enim eſt homo, qui non capillos, licet paucos, in capite habeat? Hunc ergo deſcribit, qui cogitationes paucas pręſimplicitate gerit, eumque mundum rectè eſſe præcepit: ſic quippe ei inditum eſt ſorte naturæ, vnde eum & columbæ comparat dominus. Quare autem huiusperſonam omnino in dubietatem legiſlator adduxit? Quia melius eſt cum innocentia habere etiam prudétiam, quod manifeſtūeſt ex his quę dominus dicebat: Eſtote ſapientes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut co-
Matth. 10. lumbę. Sed licet hoc laudabile ſit, illud tamen accuſandum non eſt: Quemadmodum enim mūdum ęſtimat eum qui ex toto ſimplex eſt, ſic & illum, qui ex parte eſt, maxime hunc qui ex ſimplicitate eſt: nam hoc intelligendum eſt in capillis fluentibus, hoc eſt rareſcentibus in frō-
Caluaſter. te, quem & caluaſtrum appellauit. Hic autem priore deterior eſt; nam melius eſt quidem virtutes abſcondere, ſi tamen aliquis gloriam earum prodat, tolerabilis paſſio eſt, & vicina venię. Propter quod erit mundus, quia ſecundum faciem, diuina ſcriptura prodi virtutes, & coram hominibus per eas dicit ornari. Attende
1. Corinth. 10. Paulum dicentem. Ea quę ſecundum faciē ſunt, videte. Si quis videtur ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſemetipſum, quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Hoc ait, ſi nullum peccatum ex

tum ex simplicitate simplicis committatur. Si autem facta fuerit in caluitio eius, aut in recaluitio macula alba, aut rufa, lepra est. Quare? quia nemo sic est simplex, vt nesciat, quia non debeat manum in ignem mittere, neque in præcipitii altitudine semetipsum dare, neque abuti gladio in locis vitalibus. Si autem hæc scit, quomodo non amplius norit, quod occidere malũ sit, quod detrahere pessimum, quod idolothita comedere impium atque mulierem alienam concupiscere sit iniquum? Si ergo eum sacerdos maculam habentem albam, aut rufam in caluitio, aut in recaluitio eius, id est in ea quæ est ex toto, vel ex parte, simplicitate, euangelicam, vel legalem eũ normam peccantem præuaricatum fuisse reperit condemnabit, siue contaminabit eum. Quare? *In caluitio macula.*

Quia haud dubie lepra orta est in caluitio.

Vel sicut Lxx. quia in capite eius macula eius, ait: id est, quia in validis & necessariis peccauit, in quibus nemo peccans veniam meretur. Naturalis enim lex, ad quam necessaria legis tendunt, & multo magis euangelica præcepta, nec ab animabus quidem sunt aliena simplicibus. *Necessaria legĩ, cognationẽ habent cũ iure naturali.*

Quicunque ergò maculatus fuerit lepra, & separatus ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum, clamabit omni tempore quo leprosus est, & immundus solus habitabit extra castra.

Ea quæ ad faciem est interpretatio literæ, omnino multis videtur esse ridicula. Quid enim prodest vestimenta dissuere, aut caput habere nudatum, os contectum? Nec ille enim qui corpore

leprosus, odorem spirat pudoris, vt recte os suum huius rei operiat gratia. Sed quia leprosum legislator intellexit eum, qui secundum prædicta peccata immundus est, necessarie eius dissolui vestimenta præcepit, vt per hoc cognosci posit quia dissolutas habeat virtutes atque vires animæ, quæ eam ab æstu, atque gelu peccati poterant custodire. Habere autem eum & caput nudatum præcepit, vtpote salutis galeam non habentem, quam Paulus inter intelligibilia arma sumi præcepit. Os etiam non frustra operiri præcepit, sed quia quũ mali odoris peccatum sit, & omnem prauam emittat exhalationem, multo magis tamen eam quæ per linguam est, posidet: simul etiam & à doctorali dignitate hunc qui talis est prohibet. Quomodo enim culpæ casum coerceat, qui est ipse culpabilis? Quomodo qui furatur, præcipiat non furari? qui moechatur, iubeat nõ moechari? Vnde & Dauid dicebat: Peccatori autem dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos post te. Et non quidem semper hoc esset omni tempore quo leprosus est, id est omnibus diebus, quibus in eo fuerit macula. Quid ergo per hæc significat? Quia etsi semel peccauerit, etiamsi non addiderit ad peccandum, immundus tamen vsquedum poeniteat, dicitur: quia sine poenitentia lepra peccati penitus non mundatur, ideoque macula intelligibilis lepræ in ipso manet. Præterea verus leprosus, id est peccator, solus ac separa-

Dissuere vestimenta leprosi.

Ephe. 6.

Os leprosi obstruere.

Psalm. 49.

Leprosi soli cur habitare iubeantur.

tus habitat, tam vt confundatur, quam vt nullus societatis eius contagio noceatur. Vnde dominus Petro, de eo qui peccauerat, & ecclesiæ vt Matth. 18. conuerteretur, atque emendaretur, detractabat obedire: Sit tibi, inquit, sicut ethnicus & publicanus. Habitabit quippe extra castra: Legis quippe mandata euangelicis nimis sunt, secundum 2. Ioan. 1. spiritum, consonantia, vnde Ioannes separans ab intelligibili tabernaculo intelligibilem leprosum in Catholicis epistolis scribit. Quicunque venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, non recipiatis eum in domum, & aue ei ne dixeritis.

Vestis lanea, aut linea, quæ lepram habuerit in stamine atque subtegmine, aut certe pellis, vel quicquid ex pelle contextum est, si alba aut rufa macula fuerit, infecta lepra reputabitur, ostendeturque sacerdoti. Qui considerans, recludet septem diebus, & die septimo rursum aspiciens, si creuisse deprehenderit lepra perseuerans est, pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & idcirco comburetur flammis. Quod si eam viderit non creuisse, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est. Recludensque illud septem diebus aliis, & quum viderit faciem quidem pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eo quod infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum, lepra. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ, postquam vestis est lota, abrumpet eum, & à solito diuidet. Quod si vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant, lepra volatilis, & vaga, debet igni comburi.

si cessauerit, lauabit ea quę pura sunt secundo & munda erunt. Ista est lex lepræ vestimenti lanei, & linei, staminis atque subtegminis omnisque supellectilis pellicia, quomodo mundari debeant vel contaminari.

Indecorum quidam forsitan, ac nimis abiectũ legislatorem æstimant, quia de stamine atque subtegmine: quod trama vulgo nuncupatur, loquitur, relinquens quęcunque animas audientium legem possunt ad meliora cõponere. Quid enim, inquiunt, sordidatum stamen, quid subtegmen, siue trama leprosum factum, quid pellicium vas maculam habens, nostræ oberit vitæ? Vnde non nos oportet ad solam intendere literam, sed ad fructum spiritus: qui quemadmodum sub folio, ita sub litera legalis vineę custoditur. Tãtam enim curam nostri legislator gerit, vt non solum de illa cautos faciat lepra, quæ ex his quę iam dicta sunt, peccatis euenit, sed & de hac quæ frequenter circa virtutes euenire, dum male eis aliquis vtitur, solet. Alia ergo vestimenta animę, alia vestimenta sunt corporis: quæ nec sordidata, nec expoliata contristant, quomodo ergo Ioseph pertingente Ægyptia vestimentis spoliandus erat, vel quomodo pilis cameli Baptista Ioannes indutus erat. Sed ea quę sunt animę, oportet esse clariora, de quibus Solomon dicebat: Omni tempore sint vestimenta tua candida. Dauid ergo ait: Omnis gloria eius, filiæ regis ab intra, in fimbriis aureis circundata varietate. Gloriam intra, animæ decorem asserens: In fimbriis aureis, quæ videlicet sunt virtutes. Sed horum vestimentorum quædam sunt lanea, quæ-

Respondet his qui literæ corticẽ criminantur, tanquã ridicula is præ se ferat

Exod. 1.
Matth. 3
Eccl. 9.
Psalm. 44.
Laneorũ & lineorũ differentia.

dam linea: Lanea, preciosa & magna, multumque animam calefacientia: Linea vero, vilia, parumque calefacientia. Lanea vestis, animæ est virginitas: Linea, castitas coniugalis, lanea, à questu, vel à possidendo continentia: linea, habitarum largitas rerum. Laneum, eremi philosophia: lineum, in ciuitate honestas, siue modestia. Laneum vsque ad morté pro veritate certari: Lineũ falsa non loqui, vnde & Solomon ecclesiam duplicibus vestitam per significationem asserens dicebat: Quæsiuit lanam, & linum & operata est consilio manuum suarum. Et rursus: Stragulatam vestem fecit sibi byssus & purpura indumentum eius. Habet enim ecclesia lanea vestimenta & linea, byssum & purpuram, eos qui in coniugio & in virginitate decori sunt, omniaque alia quæ à nobis modo sunt dicta è diuerso lanea vestimenta ac linea significare prædiximus. Sed quia staminis atque subtegminis ex quibus contexuntur vestes, legislator mentionem fecit, ipsam nunc subtilitatem explicemus: non enim solummodo virtutes sed ea ex quibus constant, perscrutari desiderat. Duo ergo hæc veram nobis procurant virtutem: intentio nostra: & diuinus nutus siue gratia: & subtegmen quidem innuit nostram intentionem: Stamen autem dei nutum & recte, quia stamen est in vestimento firmius: quomodo & dei nutus siue gratia indissruptibilis in nobis, atque incommutabilis perstat, sustinens subtegmen nostræ intentionis vt perficiatur bonę actionis vestimentum. Pelles ex quibus confici quid potest: tentationes pro pietate

Prouerb. 31.

lanea & lineæ vestes ecclesiæ.

seu fide, & pro virtute tribulationes dicit pelles. Quare? Quia quemadmodum mortua pellis est, de qua fieri potest vas, veruntamen de ea vter forsitan, aut cadus, aut stratum, aut pellis tabernaculi, aut aliquid aliud fit vtile: sic & tribulationes, & tentationes mortificant in seculo hominem: humiliant enim eum, & valde in nihil redactum ostendunt. Vas tamen ex eis bonum, & vtile fit, patientia, atque probatio, quæ omnimodo à domino coronam consequitur, ait enim Iacobus: Beatus vir qui suffert tentationem, quia quum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam promisit deus diligentibus se. Ait & Paulus. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit. Vides quanta vtilia vasa ex pelle tribulationum, & tentationum fiunt. Quia enim pelles tribulationes, & tentationes appellari, non sit incongruum, audi Iob dicentem de suis tribulationibus, & tentationibus. Pellis mea, consumptis carnibus, adhæsit ad os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus domini tetigit me. Prohibet ergo nec in virtute perfecta, quod est vestimentum, vel si magna est, vel si mediocris, hanc enim laneorum, & lineorum differentiam diximus, maculam inueniri albam, aut rufam. Vel sicut LXX. viridantem, aut flammescentem. Dicit autem viridantem super-

Tegmen diuinum est & gratia. Subtegmen nostrum studium.

Iaco. 1.

Roma. 5.

Iob. 19.

biam, flammantem κοινοδοξίαν, hæc enim fuit angelorum præuaricatio, quia vbique Christus virtutes à vana gloria liberas esse præcepit, & neque ieiunare, neque misereri ad placendum hominibus iubet perdere: quippe mercedem suam eos qui ita faciunt, affirmauit. Qui enim ab hominibus laudari volunt, quomodo iam laudari á domino expectabunt? Viridans autem superbia intelligitur, quia ad modicum floret, velut virentia, ita vt diceret Dauid, Vidi impium supereleuatum, & exaltatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Et rursus de eisdem, Sicut fœnum, ita decident, & sicut holera herbarum cito cadent. Sed & Moabitarum populus, qui tantæ superbiæ subiacebat, vt aliis omnibus gentibus Israel timentibus, ipse transeundi aditum nullatenus daret, sed armis vteretur, & Balaam ad maledicendum mercede conduceret viridis agri. Ipse quoque à Balaam, quanquam ignorante quid diceret, appellatus est: dixit enim ad maiores natu Madian: Sic delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radicem carpere. Ergo aperte probatum est, quia superbiam, seu vanam gloriam prohibet adhærere virtuti. Sed nec in stamine, siue in subtegmine, vult lepram quæ dicta est, euenire, id est, vt nec ipsi cum superbia, vel vana gloria, virtutes intendamus, nec à deo talem gratiam

Psalm. 36.
Deut. 2.
Nume. 22.
Lepra in stamine.

nobis concurrere deprecemur. Sed nec tentationes cum aliquo ex his nos legislator sustinere desiderat: quod si tale quippiam forsitan, vt hominibus, euenire contigerit, inspicere ea sacerdotem vult, & neque virtutem, neque intentionem virtutis, nec tentationum patientiam repellere: mox & denunciare immunda, ex suspicione superbiæ, vel vanæ gloriæ præcepit: nec rursus sicut munda suscipere, sed separare eos septem diebus, & tempore discernere passionẽ.

Comburi flãma. Et siquidem creuerit, immunda sunt omnia prędicta, in quibus istud euenerit, quia lepra perseuerans est, propter quod & flammis iubet illa comburi. Ergo flammam gehennæ significat, & futuri temporis memoriam facit: Neque enim dixit, in igne concrematur, sed in igne concremabitur. *Si autem post reclusionem eam viderit nõ creuisse, præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est.*

Id est diluere ea illum per pœnitentiam præcepit. Deinde post dilutionem, recludere illud septem dies rursus iubet, vt cognoscat, vtrum inueniat maculam superbiæ, vel vanæ gloriæ permanentem: quamuis non creuerit, tamen incommutata ab hoc est, quia ad pœnitentiam nõ migrat, immundum est, & igne comburetur: Corroborata est enim passio, & propterea per virtutem homo nec corrigere malum vult, nec intendere.

Si enim obscurus fuerit locus lepræ.

Id est incerta lepra & dubia, postquàm vestis est lota per pœnitentiã, abscidere passionem à vestimẽto virtutis, cæterorumque quæ dicta sunt,

præcepit. Quomodo ergo superbiam abrumpit? Valde videlicet se humilians, similiter & vanam gloriam omnibus à se remouens modis: id est, vt nec honoribus, ex quibus superbiæ passio nutritur, nec laudibus, quibus vana crescit gloria, delectetur, vel gaudeat: sicque conuersetur, vt ne quidem in suspicionem vnius horum incidat, & tunc mundus esse poterit.

Honor fomes superbia.

Sin autem vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata fuerãt. Id est in vestimento, vel in subtegmine, vel in stamine vel in pelle, id est in virtute, aut ipsis tentationibus, adhuc eandem sustineat passionem, pro qua ablutus est, vel poenituit, atque in ea permanet immundus, huiusmodi reputatur, & ignis eum gehennæ suscipit.

Quia lepra volatilis, & vaga est.

Id est, quia hoc quod semel maculę dilutum fuerat, id est postquàm semel à suspicione mundatus est, rursus lauari vult, vt tunc mundus nominetur. Vnde apertissime illud tibi intelligere legislator innuit, quando de eodem peccato frequentibus vult lachrymis poeniteri: Frequens enim commemoratio, nec ipsum vulnus permittit prępualere, nec aliud. Quia ergo & de eueniẽtibus in virtutes maculis, legislator purificationes pręcepit, iam per quæ leprosum mundet, agnosce. Hoc ergo intendens, inuenies quia legislatoris de lepra illa curæ fuit, quæ ex delictis in animabus nostris infligitur.

CAPVT XIIII.

LOquutusque est dominus ad Moysen, dicens Hic est ritus leprosi: quando mundandus est, adducitur ad sacerdotem, qui egressus è castris, quum inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, vt offerat pro se duos passeres viuos, & quos vesci licitum est, & lignum cedrinum, vermiculumque, & hyssopum: & vnum è passeribus immolari iubebit in vase fictili, super aquas viuentes: alium autem viuum cum ligno cedrino, & cocco, & hyssopo tinget in sanguine passeris immolati. Qui aspergat illum, qui mundandus est, septies vt iure purgetur & dimittet passerem viuum vt in agrum euolet. Quumque lauerit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis & lauabitur aqua. Purificatusque ingreditur castra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum suum septem diebus & die septima radat capillos capitis barbamque et supercilia ac totius corporis pilos lotis rursum vestibus et corpore.

Quia non nos oportet arbitrari negligenter quippiam legislatorem dicere, illud te oportet notare præ omnibus, quia nunc quando de mũdationibus sancit, soli Moysi, non etiam Aaron sicut superius, loquitur: quia Moyses præcipue imaginem Christi, secundum multos qui dicti sunt, gerit modos. Soli autem Christo communis lepræ competit emundatio. Propter quod nec de lepra vnius modi, quæ fit in vulnere, verbi gratia, aut in vstione, aut aliter, loquitur, sed ait:

Soli Moysi loquitur quidquid fit.

Hic est ritus leprosi

Per hoc omnem speciem lepræ complecti volens, quia & Christus omne genus peccatorum mundauit. Ergo & nimis simillima est mysterio eius præsens materia, quod ex eo discimus: quia leprosum non ire ad sacerdotem sed ad eum ire sacerdotem præcepit, sicque adduci eum qui mundandus est. Quemadmodum & Christus ad nos venit, & ad eos qui ab eo mundari, atque ablui necessarium habebant. Et extra castra, ad intuendum eum qui mundandus erat, egredi sacerdotem præcepit: sicut nos Christus extra castra, per passionem crucis, dispensationisque quæ tunc peracta est, visitauit. Non prius autem hoc egit, quàm videret, quia macula lepræ ab eo sanaretur: id est, antequam nos caruisse vidisset terrore. Quando ergo in eum non solum ex plebe Iudaica crediderunt, sed & pagani ascendentes eum videre cupiebant, nunciantibus hoc discipulis dixit: Venit hora vt glorificetur filius hominis. Quando vidit quod præparatum esset humanum genus ad liberationem, salutemque per crucem, hoc enim & gloriam suam appellauit, tunc quid suscepit?

Sacerdos ad leprosum iubetur ire.

Ioan. 12.

Videlicet duos passeres viuos quos vesci licitum est.

Habuit enim hęc Christus, diuinitatem scilicet, & humanitatem, quia munda Christi etiam humanitas, & viuens est. Munda quidem, vtpote quæ proprium peccatum non habuit: viua autem, vt quæ genita non est ex viri immunditia, & ideo non fuit maledictioni mortis obnoxia.

Christi humanitas viua.

Sumet, inquit, & lignum cedrinum.

Lignum cedrinum non putrescit autore Plin. Id est crucem. Cedro autem ideo significatur, quia cedrus in lignis fortis est: nam & arca de lignis cedrinis facta fuisse asseritur: quia lignorum imputribilium in constructione eius Moyses mentionem fecit.

Sumet & vermiculum.

Quod Lxx. ædunt, coccinum tortum, videlicet passionem: dicitur enim propter tincturam sanguineam coccinum. Vnde chlamydem coccineam, quum duceretur ad passionem, eum milites induerunt. Tortum autem esse quare dixerunt? Propter passibilitatem, impassibilitatemque connexam, propter quod in eo passio secundum quendam est modum. *Tortum coccinum.* Hyssopus autem boni odoris, gratia spiritus, cooperatrix emundationis nostræ est, vnde Dauid: *Hyssopus. Psalm. 50.* Asperges me, inquit, hyssopo, & mundabor. De passeribus ergo, quos diximus esse Christum, hunc præcepit immolari, vel occidi, id est, id quod erat passibile, & quod poterat occidi, & occidi in vase fictili, super viuentes in nobis, id est pro nobis, siquidem sumus vas fictile, de luto videlicet facti. Vnigenitus secundũ carnem occiditur super aquas viuas, id est baptismatis. Mors eius quippe nostrum figurat baptisma, quod ostendit Paulus, dicens: *Roma. 6.* Quicunque in Christo baptizati sumus, in morte eius baptizati sumus. In hoc viuens passer, & lignum cedrinum, & coccinum tortum, & hyssopus tingitur: omnia enim hæc comprehenduntur in virtute baptismatis, quod diximus dominicæ esse passionis figuram, signi-

ficationemque. Sed viuens passer, quem in vnigeniti necessarie diuinitatem accipimus, in sanguine hic occisi passeris, & aqua tingitur: id est in gratia baptismatis, quia non in hominis passione, sed dei, & hominis passione, baptizamur, Deinde post hoc viuens passer in agrum vt auolet, dimittitur. Ergo impassibilis diuinitas, & inseparabilis erat à carne, quæ passa est, vnde & separabilis in sanguine baptizatur, vt impassibilis viua in agrum auolet: Ad latitudinem videlicet contemplationis emittitur, quo illum dimittente, nostro videlicet intellectu, sub huius enim contemplatione tenetur, solũmodo sponte detenta, quum à nullo alio detineri possit. Insuper is qui mundatus est, vestimenta lauat, videlicet actiones, & si quas virtutes habuit, quia & has peccato polluit, lauat autem pœnitentia, & radit pilum, id est omnem cogitationem deponit, quia omnes eas habebat immundas. Et lotus aqua poenitentiæ, aut baptismatis, tunc necessarie mundabitur. Nam etsi mundum eum superius nominauit, ait enim: *Quum visus fuerit esse mundatus, offeret duos passeres.* sed eum qui aptus erat ad mundationem dicebat: nam quomodo is, qui iam mundus est, adhuc necesse habet mundari? Tunc in castra ingredietur, vt cõuentui nostro intersit, atque intelligibilium contractuum socius, & alterius commixtionis, quæ cũ fidelibus habetur, acquirat fructus. Aqua quia prohibentur hi qui necdũ mundati sunt peccatores, audi apostolũ dicentem: Si is qui frater nominatur, aut adulter est, aut auarus, aut detractor 1. Corinth 5.

Passerem viuentem in sanguine tingi.

mundatur, & super pollicem manus dextræ, & pedis. Et de olei sextario mittet in manum suam sinistram: tingetque digitum dextrum in eo, & asperget septies contra dominum. Quod autem reliquum est olei, in læuam manum fundet, super extremum auriculæ dexteræ eius qui mundatur, & super pollicem manus, ac pedis dextri, & super sanguinem, qui fusus est pro delicto, & super caput eius. Rogabitque pro eo coram domino, & faciet sacrificium pro peccato. Tunc immolabit holocaustum, & ponet illud in altare cum libamentis suis, et homo rite mundabitur.

Scimus, quia lex spiritalis est: quod propterea Paulus ait, vt spiritaliter diiudicantes non damnificemur fructibus legis, qui occultantur in litera. Postquam enim prima die, qua egreditur sacerdos extra castra, immolari ad emundationem leprosi præcepit: ecce rursus nunc octaua die, alia pro eo sacrificia fieri iubentur. Octaua ergo dies eandem quam prima vim gerit, quia omne præsens tempus in hebdomadibus conciditur. Post quas octaua est, æquam, vt diximus, virtutem primæ gerens, vel omnino ipsam renouans. Est autem hæc in qua saluator resurrexit, in qua in castra ingrediemur. Post dies enim septē eum qui mundatus est leprosus, die videlicet octaua, in castris ingredi præcepit: sed castra qualia? vtique illa quæ Iacob patriarcha vidit, quando angelis sibi occurrentibus, locum Castra dei appellauit. Ad hæc mundatus leprosus, vtpote olim iustificatus, tempore resurrectionis venit. In cuius figuram, octauam diem, sicut diximus, legislator accepit. Quæ autem in octaua die agi

Roma. 7.

Octauus dies

Gene. 32.

die agi præcepta sunt, imaginem eius, quod secundum nos est mysterii gerunt. Præcepit siqui dem duos agnos immaculatos anniculos sumi, & ouem anniculam immaculatam vnam, quorum quidem vnum pro peccato, alium autem in holocaustum præcepit immolari. Omnia autem hæc figurā gerunt sacrificii saluatoris: ipse enim propter nostra peccata, & delicta, hostia ipse in holocaustū fuit. Ex vtroque autem genere propterea sacrificium offerri præcepit, vt ostenderet quia Christus pro nobis occisus: simul masculū, fœminamque saluabit. Non frustra autem agniculum in vtroque præcepit, sed perfectum per hoc sacrificium figurauit, cuius sacrificii, sicut dictum est, ista figuram gerunt. perfecta enim in prædictis animalibus sunt annicula animalia, ita vt & ad filios generandos sint idonea. Sed quia eū qui mundatur, super sacrificium vnigeniti etiam fide totius trinitatis signari oportet, tres decimas similæ, id est trinitatem patris, & filii, & sancti spiritus, habentem in vnaquaque persona perfectionem. Perfectus quippe est denarius numerus, propter quod & dominus dicebat: Simile est regnum cælorum mulieri, quæ accipiens fermentum abscondit in farinæ tria sata, vsque dum perfermentaretur totum. Sumi autem hæc consperſa oleo in sacrificium iubet: Sacrificium autem dicit vnigeniti, quod in oleo conspersum est, quia ob compassionem nostrā gestum est. Sed quomodo dicimus in eo tres offerri similæ decimas? Aut quia etsi vnigeniti passione, tamen totius trinitatis, hoc quod ex illo

Agnum & agnā immolare.

Agnū anniculum immolare, quid.

Tres similæ.

Luc. 13.

ſacrificio actũ eſt, myſteriũ fuit. In nomine enim patris, atque ipſius vnigeniti filii, & ſancti ſpiritus etiã baptiſma agitur, in quo in morte Chriſti baptizamur, & totum ipſum myſterium in eo ſanctificatur. Pręcepit autem & ſextarium olei ſumi, quia fide intelligitur, & agitur vnumquodque eorum quæ prædicta ſunt. Quæ iuſte ſextarius nominatur, quia quemadmodum ſextarius menſura eſt, vel ſi cotylam ſecundum lxx. dicamus, eadẽ menſura vniuſcuiuſque, minus & plus non capit. quod enim plus eſt, effunditur: minus autem propterea nõ ſuſcipit, quia hoc quod minuitur, nequaquam iam ſextarius, vel cotyla poterit appellari. Sic & fides ad mentis noſtræ mẽſuram datur, quæ non capit amplius, aut minus quã vnicuique à deo eſt diſpertita cognitio: quod ergo minus eſt, aut amplius, ad infidelitatem tẽdit. Sed quamobrem ſextarium olei, vel cotylam dixit? quia miſeratus, inquit, deus humanũ genus quum illud ad explenda legis opera infirmatum vidiſſet, iam non ex operibus ſaluare, ſed per gratiam hominem voluit. Gratia vero ex miſericordia, atque compaſſione præbetur, & fide comprehenditur ſola, non ex operibus, vt Paulus dicit: Nam gratia iam non erit gratia. His ergo acceptis, ad oſtiũ tabernaculi teſtimonii, ad ingreſſum videlicet ſcientiæ dei, qui mundatus eſt, adducitur. Sacerdos autem ſumens agnum vnũ pro delicto immolat. Atqui ſi de corporali paſſione eſſet hæc ſanctio, ſicut quibuſdam videtur, quid erat neceſſe agnum pro peccato immolari? Sed quia adumbrat, propter infirmitatem Iudęorum

Tres ſimile trinitatis ſymbolum.

Fides ad mẽſuram certã datur

Epheſ 3.

mysteria, atque spiritalem intellectum abscõdit in litera. Sic etiam dat quasdam occasiones contemplationis per literam, & verba quæ significẽt intellectum spiritus: Vnde & nũc, quum agnum vnum pro peccato præcepisset immolari, qualem non dicit, quia ipse est proculdubio tam pro delicto, quam illius cuius aures à lepra detinebantur. Propter quid ergo sic facit, nisi forte vt auditum muniat, & cautum reddat? Quia ipse à dracone seductus, peccatũ vt seduxit. Per actiones autem manum significat: per pedem vero omnes nostros motus, & vias comprehendere, & præuenire voluit. His enim custoditis, per sanguinem intelligibilis agni, & fidem quæ in eum est, quę nobis per misericordiam & compassionem eius donata est, intelligibilis lepra nequaquam poterit hominem penetrare, quanquã & oleũ sextarii, seu cotylæ, quam esse fidem dicimus in manu mittere sacerdotem vult, vt sacerdotis fides, per quam & nos proficimus, in operibus ostendatur. Nec enim aliter vim suam exerit, nisi manu assumpta fuerit, id est actione confirmata, & signata operibus. Mittit autem oleum in sinistram manũ, & intingit digitum dextrum in oleo sicut ait Paulus: Per arma iustitię, à dextris, & à sinistris, cõuersatus per gloriam & ignobilitatẽ per infamiã, & bonam famã, & quæ his similia sunt. *Tunc asperget septies contra dominũ.* Præsumit enim talis sacerdos apud deũ, quando mundare eos qui necessitatẽ patiuntur, & dimittere eis peccata poterit. Propter quod septies aspergit, quia numerus iste remissio peccatorũ esse demonstratus est.

Litera occasionẽ dat contemplationi.

2. Corint. 6

Sed postquam funderit super extrema dextrarũ auricularum, & super pollices manus, ac pedis dextri secundum quod supra diximus, reliquum olei in caput fundit eius, qui vocatus est vt mundaretur: per caput sanctificationẽ omni præstãs corpori. Christumque domini eum qui mundatus est, per hanc vnctionem efficiens. Tunc, inquit, pro peccato sacrificium offertur: qualiter autem, non dicit, ex his enim quæ de delictis dicta sunt, possunt etiam ea quæ pro peccato sunt, coniici: vicina enim sunt, & communia vtpote in communi materia. Post hoc immolat holocaustum, & ponit illud in altare, tam pro ordine sacrificiorum, quàm pro eo qui paulisper prouenit legis profectu. Prius enim sacrificium peccati & delicti posuit, & tunc holocaustum. Ergo prius nos Christi sacrificium à delictis & peccatis mundat, & tunc nostrum conficitur holocaustum. Et propterea primum à delicto dicẽs: deinde hæc subdidit, quia de Christo & hæc, & illa dicebat, & ad vnum sacrificium, quod ex hostia nobis sanctificationem præbet, quod nos ad altare ascendere facit. Quando enim intelligibili emundatione spiritus totum nostrum corpus, & animam sanctificantes, spiritales facti fuerimus, tunc digni ad ascensionem altaris efficimur: tũc plenissimam accipimus mundationem, postquam iam aliam necessariam non habemus. Audisti enim nũc emundationum profectum, quarum hęc quidem nos à pollutione leprę liberat, alia autem in castris introducit dei: hęc autem ad altare ipsum deducere, vtpote plenissime mun-

O leũ in caput fundere.

Sacrificium Christi fundamentũ est nostrorũ holocaustomatũ.

datos, atque subleuare potest. Quum autem vocemur ad sequentia, necesse est, vt ad ea cum omni studio transeamus.

Quod si pauper est: & non potest manus eius inuenire quæ dicta sunt, sumet agnum pro delicto ad oblationem vt roget pro eo sacerdos, decimamque partem similæ conspersam oleo in sacrificium, & olei sextarium, duosque turtures siue duos pullos columbæ, quorum sit vnus pro peccato, & alter in holocaustum, offertque ea die octauo purificationis suæ sacerdoti, ad ostium tabernaculi testimonij coram domino. Qui suscipiens agnum pro delicto, & sextarium olei, leuabit simul, immolatoque agno, de sanguine eius ponet super extremum auriculæ dextræ, eius qui emundatur, & super pollices manus eius ac pedis dextri. Olei vero partem mittit in manum suam sinistram, in quo intingens digitum dextræ manus, asperget septies contra dominum. Tangetque extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, & pollices manus, ac pedis dextri in loco sanguinis qui effusus est pro delicto. Reliquam autem partem olei, quæ est in sinistra manu, mittet super caput purificati, vt placet pro eo dominum. Et turturem, siue pullum columbæ offeret, vnum pro delicto, & alterum in holocaustū cum libamentis suis. Hoc est sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in emundatione sui.

Admirabili erga eos qui legem accipiunt, legislator condescensione vtitur. Ecce enim veniam paupertati dat, & moderata pauperi sacrificia esse præcepit: ne forte obstupescat: dum maiora ei, quam virtus est, præcipiuntur. Sed quia nec eorum quę dicta sunt quippiam facile in quę stu pauperum inuenimus, qui enim non habet

Lex attępera tur omnium facultatibus.

panem, vnde agnum? qui autem pecunia eget, vnde emat columbam vel turturem: manifestum est quod aliquam contemplationem intendat, & ad occulta spiritus deducat, eum qui vult ingredi ad thesauros absconditos scientię: quum liceret enim ei coartare sacrificiorum numerum, propter paupertatem offerentis, hoc omittens, vilia quędam ei, & non magni precii exquirit, quod facit tam paupertati ignoscens quàm etiam lucro sacrificiorum volens dat intelligere, à qua lepra malitiam significat, deinde huius emundatio est pœnitentia. Hæc autem opera necessaria habet, quæ virtutibus & actionis studio valeant delere peccata. Propter quod
Matth.3. Ioannes Baptista populo Iudæorum dicebat. Facite fructum dignum pœnitentiæ. Considerauit enim, sicut subtilis legislator, eos qui non omnia possint, quæ pertinent ad districtam rationem pœnitentiæ exhibere, opus enim habet pœnitentia orationem intentam, eleemosynam, vigilias, saccum, ieiunium: postremo etiam
Psalm.41 illa quæ Dauid dicit. Factæ sunt mihi lachrimæ
Psalm.6 meæ panes die ac nocte. Et, Lauabo per singu-
Psalm 101. las noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo. Sed &: Cinerem sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Sunt etenim qui hæc omnia forsitan propter senectutem, aut propter nimiam corporis infirmitatem, vel aliam necessitatem, agere non possunt, sicut in alio negocio præsentis libri interpretati sumus, ignoscit his, quia volunt quidem, non inuenit autem manus eorum.

Non possunt enim, & vtpote veniam dans, alteram eis viam pœnitentiæ, alia genera sacrificiorum exquirit, & ante omnia quidem agnum dicit: Oportet enim vnumquemque pœnitentiam agentem, ad benignitatem ante omnia migrare, & hanc studere, quia hæc etiam cuilibet facilis ad adipiscendum est, quàm à malis abstinuerit.

Agnus pœnitentibus benignitatem significat.

Decimam partem similæ conspersam oleo.

Id est Christi Theologiam assequi, qui oleo seu misericordia nostri contemperari passus est carni: Et sextarium, seu secundum LXX. cotylam olei vnam: hanc autem esse manifestissime fidem: in anterioribus demonstrauimus. Sed quid offerri cum his legislator præcepit?

Duos turtures, vel duos pullos columbarum.

Hæc autem facile reperiuntur à quolibet, id est continuam legis meditationem, quę non solum ex lectione, ne forte & hanc dicas esse quibusdam difficilem, sed & ex contemplatione, quæ est in animo, & mente, conficitur. Quæ vtraque pro sacco, & ieiunio & lachrymis, & cinere, cibo sunt, atque similibus, si illa ad humiliandam carnem, & refrenandam animam à terrenis operibus agimus. Facit autem hæc etiam legis meditatio: & continuum hoc studium districtaque diuinorum mandatorum, atque beneficiorum contemplatio, & perscrutatio necessarie hæc sacrificia pro illis introduxit, quæ etiam Dauid exponit dicens:

Psalm.1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorũ & in via peccatorũ non stetit,& in cathedra pestilẽtiæ non sedit. Quod manifestat agni sa rificiũ omni carentis malitia, atque propterea innocẽtiã signans. Sed in lege domini fuit volũtas eius: Illius videlicet qui mundam habet scientiam, per contemplationem innocentium cogitationum, quales quosdam Paulus dicit, legem non habentes,& opera legis scripta in cordibus suis: per disciplinatas,castasque cogitationes demonstrantes, qualis quodammodo est turturis oblatio. Vnde cognitionem animali ipse dei spiritus per Hieremiam prophetam inesse testatus est: Turtur, & hirundo, & ciconia, custodierunt tempus aduentus sui: populus autem meus non cognouit iudicium domini. Sed quid Dauid supradictis addidit? Et in lege domini fuit voluntas eius,& in lege eius meditabitur die ac nocte. Huic comparamus columbam,quam quasi meditãdi vim habere Esaias propheta dicit, ait enim Sicut pullus hirundinis, sic clamabo, meditabor vt columba. Inuenit ergo legislator viam, per quam & infirmum mundare deo quæ possit offerre. Et propterea legis huius subsequentia non immutauit, ostendens, quia etsi manus cuiusquam non inueniat hoc quod pœnitentię intentio secundum primam rationem exigit, ignoscitur quidem ei, sicut ex infirmitate patienti: præcepit tamen quæ illi eandẽ emundationem, eandemque oblationem ad deum profligare possint Post hæc ad aliam dispensationem, eidem materiæ cohærentem, transit.

Roma.2.

Hiere.8.

Esa.38.

Sacrificiis ma insulis addidit deus vilio ra propter pauperculos.

Loquutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens: Quum ingressi fueritis in terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem: si fuerit plaga lepræ in ædibus, ibit cuius est domus, nuncians sacerdoti, & dicet: Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. At ille præcipiet, vt efferant vniuersa de domo priusquam ingrediatur eam, vt videat vtrum lepra sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitque postea, vt consideret domum lepræ. Et quum viderit in parietibus illius quasi valliculas, pallore, siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostiũ domus, & statim claudet eam septem diebus. Reuersusque die septimo, considerabit eam: si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides, in quibus lepra est, & proiici eos extra ciuitatem, in loco immundo: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra vrbem, in loco immundo, lapidesque alios reponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes aspersos maculis lepra est perseuerans, & immunda domus, quã statim destruent: & lapides eius, ac ligna, atque vniuersum puluerem proiicient extra oppidum, in loco immundo. Qui intrauerit domum, quando clausa est, immundus erit vsque ad vesperum Et qui dormierit in ea, & comederit quippiam, lauabit vestimenta sua.

Qui iuuari desiderat, sancta spiritalia negligenter meditari non debet, ea quæ maxime circunspicere ei necesse est, in quibus inimici, indoctique offendunt. Nam ecce quidam in nuper lecta lege hoc reprehendunt, quia secundum

Deus autor mali est illius quod ad edificationem pertinet. quod lxx. asserunt, deum dicentem Moyses introduxit: Dabo maculam lepræ in domibus vestris, in terra promissionis vestræ. Putas ne deus inquiunt, inducit mala? Quibus respondemus etiam, sed nec turpia sunt, nec mala, ea quæ affligunt ad eruditionē, seu pœna pro iuuamine con stituta, veluti fames, terræmotus, hiatus terræ, tempestas maris, bellum, atque similia, sicut & *Esa. 45.* ipse per prophetā dicit: Ego dominus, & non est alius, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans mala. Quibus similia & alter propheta dicit: Quia descenderunt mala à domino in portam Hierusalem, tumultus, quadrigæ stuporis, habitanti Lachis. Sed & prophe- *Michee 1. Amos 3.* ta Amos ait: Si est malum in ciuitate, quod dominus non fecit. Quæ quidem deus, non vt noceat, ingerit, sed vt valde iuuet hominem: afflictus quippe humiliatur, humiliatus autem currit ad eum qui erigere potest, dicitque cum *Psalm. 104.* Dauid: Bonum mihi, quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas. Et festinet ad medicum, qui eum liberet à vulnere. Et hæc quidem ita se habent. Sed nos ad contemplationem, quæ imminet, recurramus, ne forsan legislatorem quasi de lignis, & lapidibus, & parietibus insensatis sancientem, quidam eorum qui circa exteriorem sapientiam errant, reprehendere nitantur, à quibus quia mali sunt, mala etiam bona iudicantur. Nunc enim legislatoris intentio est, de veris domibus videlicet ea læsus

ſancire, id eſt quæ in illis paſsiones curabiles, faciles ve ad emundationem, quæue ſint incurabiles, deſtructionemque pleniſsimam ingerentes. Sed horum modum diſcimus, quum ad ea, quę dicta ſunt, venerimus. Poſſeſsionis noſtrę terra eſt, quam nos poſsidemus, hęreditas gentium: Ipſa eſt enim noſtra poſſeſſio, & ſi tunc hoſtium noſtrorum fuit: in hac enim nos deus acquiſiuit, & eos qui quondam non erat populus, nunc populum habet dei, propter quod poſſeſſio recte nominabitur. De hac terra dominus dicebat: Qui vero in terram bonam ſeminatus eſt, hic eſt qui audit verbum & intelligit. Domus enim noſtræ eccleſiæ ſunt, de quibus Paulus dicebat: Si tardauero, vt ſcias quomodo te oportet in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viui. In his ſecundum Lxx. dare ſe maculam lepræ deus promittit. Quod manifeſtant ipſa legislatoris verba, quum enim dixiſſet: Et dabo maculam lepræ in domibus, terra poſſeſſionis veſtræ.

Poſſeſsio noſtra. *Mar. 4.* *1. Timoth. 3.*

Et veniet cuius eſt domus.

Illico ſubiunxit:

Nuncians ſacerdoti, & dicit: Quaſi macula lepræ videtur mihi eſſe in domo mea.

Hoc autem ſentientis paſſionem eſt, quod non eſt cuiuslibet doni, & tale quale deum condecet impertiri. Si enim decet medicum, vt non concedat ægrotum quædam mortifera agere, decet & deum non

cõcedere peccatori, inſenſibilitatis morbo diutius detineri, ne in profundum inferni peccans in æternum ruat, quod Dauid orans dicebat: Ne auertas faciem tuam à me, & ero ſimilis deſcen-
Pſalm.142. dentibus in lacum. Hoc donum ſenſus eccleſiæ datur: ſynagogæ autem Iudæorum non datur, quod manifeſtum eſt ex eo, quod ipſe deus per
Oſee. 4. Oſee prophetam ait: Quoniam niſi cum meretricibus verſabantur, & cum effœminatis ſacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit.
Roma.11. Et rurſus: Dedit eis deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant. Alium etiam prophetam audiuimus, di-
Zacha.7. centem: Clauſerunt oculos ſuos, vt non viderẽt, & aures ſuas aggrauauerunt, ne audirent: vtpote à iuſto iudice ex ſuo peccato puniuntur. Eccleſiam autem non ita, ſed quoties peccat, facit
1.Corinth.5. eam deus ſentire peccatum. Vnde & eum qui in Corintho fornicatus eſt, Paulus ſatanæ tradidit, vt afflictus ab eo, peccatum ſentiret: Tradidit, inquiens, eum qui huiuſmodi eſt, angelo ſatanæ in interitum carnis: ſimilia pręſentibus legislatoris verbis dicens. Et hic quidem, ſecundum Lxx. dabo, inquit, maculam leprę, non quaſi ingerente deo lepram, ſed velut exercente, atque arguente. Ille autem ait: Tradidit huiuſmodi angelo ſatanę, atqui acceperat eum olim per illicitam fornicationem, ſed vt maiori poteſtate ab eo caſtigatus, ait enim: In interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat, ſenſum peccati perciperet, fieretque emendatior: ſimul etiam vt manifeſtaretur aliis, quatenus eum minime debeant imi-

Interitus carnis qualis intelligatur Pauli ad Corinthios.

tari. Sed est domus hæc terræ possessionis, id est ecclesiis hæreditatis gentium. Quum ingressi fueritis, Moyses & Aaron: in terram Chananeorum. quænam est hæc? Quam ego dabo vobis in possessionem. Quia ergo septem numero gẽtes, id est Chananæi, Ferezæi, Gergesæi, Amorrhæi, Gebusæi, Cethæi, & Haradæi, terram promissam Abrahæ posidebant. Imaginem autem gerebant hæc septem iniquorum spirituũ, de quibus dominus in euangeliis dicit: Quum spiritus immundus exierit ab homine, assumet alios septem spiritus, nequiores se, & habitat in homine, cuius nouissima sunt deteriora prioribus. Hi autem spiritus veram terram promissam ipsi Abrahæ, id est gentium hæreditatem posidebant, ipsi enim dictum est: Quia patrem multarum gentiũ posui te. Quando Moyses & Aaron, lex videlicet, & prophetæ, horum enim figuram hi gerunt, quia Aaron Moyseos, qui figuram legis gerit propheta esse dictus est, ingressi fuerint inter gentes, tunc per eos deus tyrannidem obtinentes in gentibus, qui sunt intelligibiles, Chananeos prædictos expellit spiritus: possessionem autem legis & prophetarum, & hæc prædicantium ipse esse concedit gentes, qui eas proprio sanguine, tam per oblationem regenerationis, quàm renouationem sancti spiritus, quem effudit abunde super nos, liberans nos ab his, quibus dudum seruiebamus, vt & hi qui ex gẽtibus sunt, posint Esaiæ canticum dicere: Domine deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum, in te recordemur nominis tui. Quæcun-

Septem gentium nomina. *Matth. 12.* *Gene. 17.* *Chananei.* *Esa. 26.*

que autem eius poſſeſsio eſt, etiam ſeruorum, miniſtrorumque eius proculdubio eſt. Ergo quando prophetæ & lex in gentium hæreditatem ingreſsi fuerint, miniſtrantes euangelicæ prædicationi, & ea quæ nunc de intelligibilibus domibus dicta ſunt, apparere potuerint,

Ibit cuius eſt domus, nuncians ſacerdoti, & dicet: Quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea.

Quæ enim ſunt domeſticæ eccleſiæ, vt propterea dicat,

Rom. vltimo. *Ibit cuius eſt domus.*

Audiamus Paulum dicentem: Salutate Priſcam, & Aquilam, & domeſticam eorum eccleſiam. Qui ergo huic præeſt, ſi ſentit lepram intelligibilem, id eſt, ſi malæ & impiæ doctrinæ ſenſum quempiam comprehenderit: timens ne hoc quod ſtuduit ad iuſtitiam, fiat ei ad iudicium veniat ad ſacerdotem, qui diſcernere poteſt, ipſe enim non abſolute ſacerdos eſt, quod manifeſtum eſt ex his quæ rurſus Paulus ad Coloſſenſes ſcripſit: Salutate Nympham, & domeſticam eius eccleſiam. Quia multi propter zelum, & pietatem, eccleſias domeſticas conſtituentes in eis doctores diuinorum, miniſtroſque, necnon ad communionem, atque exultationem eorum conuenientes, ſuſcipiebant. Is ergo qui huiuſmodi eſt, ibit ad eum qui veri ſacerdotii figuram gerit, quales fuerunt Petrus, vel Paulus, vel Timotheus, cæterique qui eorum doctrinam, virtuteſque cuſtodierunt, irreprehenſibiles permanentes: oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vt propterea poſsit alie-

Coloſ. vlti.

Domeſticæ eccleſiæ veterũ quales fuerint.

Veri ſacerdotes qui Pauli ſunt ſimiles.

na iudicare peccata. Et dicit: Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo, id est sensus impiæ doctrinæ in mea domestica apparet ecclesia. At ille præcipiet, vt auferant vniuersa de domo, siue vt LXX. ædunt, & præcipiet sacerdos detegere domum, & non florebit in omnem domum: id est, præcipiet recedere omnem populum qui in ea colligebatur. Hic est tectum domus, siue instructura, secundum quod frequenter ostendimus. Discedere autem eos præcepit, id est opere ostendere, quod alieni sint à malo, quod apparuit in ecclesia, & non communicent pœnæ, quæ est impiis ingerēda. Propter quod & Moyses, quando Dathan, & Abiron ad puniendum atque disperdendum deducturus erat, recedere reliquam multitudinem, vt non participes efficerentur pœnæ, præcepit: hoc est enim quod ait: *Tectū domus sunt fideles.*

Ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitque postea idem sacerdos, vt consideret domus leprā. Et quum viderit in parietibus illius, quasi valliculas, pallore siue rubore deformes.

Parietes domus recte dicuntur hi qui eam continent, id est ordines diuina dicentium atque docentium: Ex his quippe vere consistit ecclesia, & non sicut quidam putant, ex lignis atque lapidibus. Vnde & Moyses, quando colligere iubebatur ecclesiam, non ligna, & lapides, cæteraque similia, sed plebem, seniores, leuitasque conuocabat. Secundum quam etiam rationem, Iacobus, & Cephas, & Ioannes, columnæ ecclesiæ dicebatur. *Parietes.* *Ecclesia ex hominibus non lapidibus constatur.*

Ergo parietes recte ministri sacrorum, doctoresque: vtpote ipsi stabilitatem ecclesiæ fulcientes vt plebem quodammodo intra semetipsos col-

Pallens lepra. ligentes. Pallens autem, seu vt lxx. viridans, & rubicunda macula qualis quæue sit, satis interpretatio præcedentis sanctionis ostendit: Esse enim illam vanam gloriam atque superbiam demonstrauit. Ex quibus maxime parietes ecclesiæ corpusque sacra ministrantium, doctorumque ad malas ac nefarias, impiasque doctrinas pro-

Vallicula. rumpunt. Si ergo aspectum parietum, valliculas seu fossas habentem, idest si humiliora sacra ministrantium, vel magistrorum opinionem, valescentemque quodammodo ex comprehenso peccato perspexerit. *Egredietur ostium domus, & statim claudet eam septem diebus.* Ecclesiæ moderatā ingerens increpationem, quæ pœnitentiæ percipit veniam, & absoluitur. Septenarius ergo numerus, peccati veniam significat.

Septenarius numerus veniæ causa additur.

Reuersusque die septima considerabit eam, si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides, in quibus lepra est & proiici eos extra ciuitatē in loco immundo

Et hoc, quia diffusam maculam non inuenit, nec exuberantem impietatem, id est his quidem qui peccauerunt, vtpote poenitentibus ignoscit & vt ex infirmitate peccantibus. Dogmata autem, & syngrammata, in quibus est intelligibilis lepræ, videlicet impietatis macula, hæc non

Vniuersalis ecclesia quæ. solum extra domum, sed extra ciuitatem recte proiiciunt, non solum de vna ecclesia, sed de vniuersali eiicientes. Vniuersalis enim ecclesia Hierusalem est, ciuitas dei viui quæ continet ecclesiam

clesiam primitiuorum, conscriptam in cælis. Quamobrem etiam in locum immundum proiiciunt, inter hæreticorum videlicet conuenticula: hic est enim locus immundus qui omnia recipit dogmata impietatis. Et quid post hæc?

Domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum & spargi puluerem rasuræ extra urbẽ, in loco immũdo. Radunt domum, qui libros Ecclesiasticos intelligere, atque discernere subtiliter student, vt ipsi omnem malitiam diligenter perscrutantes, insidentesque doctores in prauis libris, rasorio diiudicationis excutientes, nullas in ea impietatis sinant remanere reliquias, sed & quæ abraserint, hæc in prædictum immundum locum, sicut immunda & in immundis inuenta recte deportãt, lapidesque alios reponi pro his qui ablati fuerãt, & luto alio liniri domum. Quod lapides oporteat intelligi dogmata exponentium diuinam legem & syngrammata, de quibus quando sacræ doctrinæ sunt, non incongrue dicitur: Lapides sancti voluuntur super terram. Et rursus, Quicũque ædificauerit super fundamentum hoc aurũ, argentum, lapides preciosos. Puluerem vero eã quæ participalis est, interpretationem atque doctrinam, ipse Moyses legislator significat, secũdum lxx. Quando ergo Deuteronomium filiis Israel ædebat, hæc ad eos dicebat: Et erit, quacũque die transgressi fueritis Iordanis terram, quã dominus deus tuus dabit, statues lapides grandes, & linies eos puluere, & scribes super lapidem omnes sermones legis huius. Deinde lapidum vim tradens, apertius addidit: Et scribes su-

Radere domum.

Lapides dogmata interpretantium scriptores significant.

1. Corint. 3.

Deut. 27.

Puluis in hoc tam quandã interpretationem scripturarũ significat. per lapides omnem legem hanc apte nimis. Lapis autem legem non explanat, sed explanant eam exponentium dogmata atque syngrammata ac participalis interpretatio: quorum hoc quidẽ per lapides, aliud autem per puluerem significauit. Vnde & dominus apostolis præcepit, vt contra eos qui non susciperent verbum eorum, atque doctrinam, etiam puluerem excuterent pedum. Quicunque non receperint vos, nec audierint, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris, in testimonium illis. Quod in his verbis præcipientem dominum Marcus refert, quia enim pedes, euangelicos libros eos, quod in ipsis iter doctores agant, diuina intelligit scriptura, vnde ait: Quam speciosi pedes euangelizãtium pacem. Recte puluerem sub pedes eorũ, euangelicorum librorum videlicet interpretationem, propter nimiam accepit subtilitatem. Lapides ergo eradi, & puluerem alium inferri dicens, purgata ab omni malo dogmata, atque doctrinam pro malis illis inferri, & ecclesiam liniri sine vlla dubietate: hoc enim nobis consideratio legis euidenter ostendit. An non & Paulus leprã dogmatum in doctoribus Antiochenæ cernens, Iacobo, vtpote sacerdoti magno, nũciauit? Qui erasis prauorum doctorum notis dogmatibus, auferens lapides in loco eorum, rectissimas Hierosolymitanæ ecclesiæ literas, & puluerẽ, suã videlicet doctrinam addens, vnxit ecclesiam, curauitque quod acciderat. Sed nec sic eã relinqui indiscussã in subsequentibus sanciuit: quia enim iniquitas in eos, qui prauorum dogmatum morbo afficiuntur, cito reuertitur, & propterea ait:

Mar. 6.

Naum. 1.
Roma. 10.

Act. 15.

Sin autem postquam eruti sunt lapides, & puluis, & latus & alia terra lita, ingressus sacerdos, viderit reuersam lepram, & parietes aspersos maculis, lepra est perseuerans, & immunda domus.

Si enim eiectis malis dogmatibus, & aliis sanæ doctrinæ introductis, ipsa rursus impietatis doctrina inueniatur aspersa, id est diffusa, siue exuberans, tunc sacerdos non ex longinquo auditu, sed ex inspectione sua cognoscit, quod permanens est impietatis passio, & immundat alium ministrorum, doctorúque ecclesiam in qua fuerit aspersa, seu diffusa impietas recte decernitur, quod ostendunt sequentia, ait enim:

Quam statim destruent, & lapides eius ac ligna, atque vniuersum puluerem proiicient extra oppidum, in locũ immundum. Id est non solum iam condemnant dogmata, sed & ipsos in quibus inuenta fuerint & hos ex quorum loquutione impia ecclesia cõstiterat, omnemque ipsam destruunt ecclesiam. Odiui enim inquit, congregationem malignorum, & cum impiis non sedebo, sicut Dauid dicebat. Ergo & extra eam, quæ in cælis est constituta viua videlicet ac vera excluditur ciuitate & cum immundis reputatur hæreticis.

Dogmata mala vna cum autoribus eiicienda.

Psalm. 25.

Qui intrauerit in domum istam quando clausa est. Idest quæ multæ seu pœnæ subiecta est.

Qui ingressus fuerit. In quolibet ei communicãs conuenticulo immundus erit vsque dum pœniteat. Et multomagisqui in ea dormit, hic siquidẽ nõ aliter suscipitur, nisi lacrimis lauerit intelligibilem stolã. Dormire autẽ in ea, intelligimus requiescentem in verbis eius & nõ consuetudinis

alicuius causa in eius conciliis diuertentem:

Sed & qui comederit in ea.

Cibũ scilicet mysticum similem legis, & eundem iuris sortita est effectum: Quia illius mysteria percipere præsumpsit ecclesiæ, quam destruxit sacerdos, reperiens impie agentem, & doctrinas malas, id est, ligna, foenum, stipulam habentem. Vnde non solum lapides eius, neque enim erant preciosi, sed & ligna, vtpote coniuncta foeno, ac stipulæ proiecit.

Quod si introierit sacerdos in domum, & viderit lepram non creuisse, postquam denuo linita est, purificabit eam reddita sanitate. Et in purificatione eius sumit duos passeres, lignumque cedrinum, & vermiculum, atque hyssopum. Et immolato vno passere in vase fictili super aquas viuas, tollit lignum cedrinum, & hyssopum, & coccum, & passerem viuum, & intinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viuentibus, & asperget domum septies, purificabitque eam, tam in sanguine passeris, quam in aquis viuentibus, & in passere viuo, ligno que cedrino, & hyssopo, atque vermiculo. Quumque dimiserit passerem auolare in agrum libere, orabit pro domo, & iure mundabitur.

Cuius imaginem hæc sacrificia, de quibus loquitur legislator, gerant, per subsequentia subtiliter exponemus, quando ea & in vnoquoque leproso accipi præcepit. Hoc autem necessarie dicitur, quia manifeste apparet, quod legislator illam magis in ecclesiam docentium iniquitatem, quę est in dogmate reprehendat, & in dispensationem eius, qui pro nobis est incarna-

tus, committitur. Et propterea in domum mūdandam hęc accipere ſacrificia pręcepit, quę myſterium eius, paſsioniſque figurant, vtpote quę ſufficienter per has, quę de his ſunt, Theologias poſsit ſanare peccantium linguas, omniaque eorum mundare peccata.

Iſta eſt omnis lex leprę, & percuſſura lepra, veſtium, & domorum cicatricis, & erumpentium papularum lucentis macula, & in varias ſpecies coloribus immutatis, vt poſsit ſciri quo tempore quid mundum, vel immundum ſit.

Iſta eſt omnis lex lepræ: quia latius ſanctionem lepræ expoſuit, neceſſarium iudicauit eius reiterare capitula, & prius quidem complexiue genus, poſt hæc autem ſpecies per partes exponit, quum enim dixit:

Iſta eſt omnis lex lepra.

Complexiue genus oſtendit: Species autem ſunt apertiſsimæ, quæ in ſubſequentibus addidit, præponens recte percuſſuræ, quod non eſt qualecunque peccatum: omnium quippe eſſe hoc deterius diximus. Eſt autem dogmatum impietas, quę contingit quibuſdam de populo, de quibus & legiſlator dicebat: Vir, aut mulier, in quo fuerit plaga lepræ. Si autem tantummodo ſacerdotum memoriam feciſſet, mulierem minime nominaſſet. Poſt hæc lepram, quæ eſt in virtutibus, poſuit, hæc ſunt enim animæ veſtimenta, id eſt ea quæ ſunt in eccleſiarum doctoribus, ac ſacerdotibus. Hi enim domus, & parietes terræ poſseſsionis oſtenſi ſunt. Deinde cicatricis, & erumpentium papularum memoriā

Percuſſura lepra, dogmatū impietas eſt.

facit, lepram veram deſcribens, eam quæ eſt in peccatis, ſiue dubiis, ſiue probatis omnibus. His ſubdidit:

Vt poſsis ſciri quo tempore quid mundum, vel immundum ſit.

Oſtendens, quia tunc delinquens immundus eſt quando ſciens peccauerit: quando autem ignorans, veniam propter ignorantiam meretur. Sicut & cæcus offendens, ita vt dominus de Iudęis
Ioan 9. diceret, Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum, nunc autem dicitis, quia videmus, peccatum veſtrum manet. Sed nos oculis ſcientiæ ad ea quæ expediunt vtamur, vt per ipſos euitemus peccata, conquiramuſque munditiam. Sciamus diem in qua mũdabimur ſcienteſque occurramus, & totam legem lepræ cuſtodiamus. Mundi enim hoc modo in dominicis tabernaculis habitabimus, in Chriſto Ieſu, per quem, & cum quo gloria patri, cum ſancto ſpiritu, in ſecula ſeculorum, Amen.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM IN LEVITICVM LIBER Quintus.

PRÆFATIO.

VI legis meditationi operã dant, ad quem finem, quantumue conſcendant, quamque beatitudinem ſpiritus gerant, Dauid propheta plane exponit. Eum enim qui habet voluntatem in lege domini, & diebus & noctibus in ea meditator eſt, dicit: Sicut lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod & dabit fructum ſuum in tempore ſuo, & foliũ eius non decidit. quid autem faciendum credimus vt poſſit aliquis lignum inueniri vitæ? niſi id quod dominus dicebat: Scrutamini ſcripturas, quia in ipſis vos putatis vitam æternam habere. Et ipſæ ſunt quæ teſtimoniũ perhibent de me. Sed & illo loco propheticæ pſalmodiæ: Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eũ, vt mitiges eũ à diebus malis. Cognoſcimus enim & liberationem nobis peccatorũ, & leuigationem ab his, quæ nos terrent in die mala, doctrinam ſanctarum nobis prouidere ſcripturarum.

Pſalm. 1.
Ioan. 5.
Pſalm. 93.

Sed & profectum animæ non modicum ex ea carpimus, propter quod & Paulus scribit ad Timotheum: Hæc meditare in his, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Intende tibimetipsi & doctrinæ, permane in eis: Hoc enim faciens, & temetipsum saluabis, & eos qui te audiunt. Quum prædictis omnibus, tam nostrã ipsorum salutem, quam aliorum peritorum lucremur studium, & propterea nullus labor, neque sudor, vel eos qui eas exponunt, vel indoctos legentes à sacrarum scripturarum remouere debet, perscrutatione præsertim, quum magna vtilitas sub spiritu legis huius sit: Illi ex eis autem capiunt margaritas, qui frequenti eas meditatione operantes effodiunt. Sed ea quæ sequuntur huius Leuitici libri exequamur per ordinem, superędificantes fundamentum, quod iam Christus, sicut quidam sapiens architectus, per nostram posuit linguam: sicut quidam instructor sapiens per vile instrumentum lapidem poliens angularem, vt magnitudinem domus ostendat, & vt instrumentis vilibus magna perficiat.

1.Timoth. 4

CAPVT XV.

Loquutusque est dominus ad Moysen & Aaron dicens: Loquimini filiis Israel, & dicetis eis: Vir qui patitur fluxum seminis, immũdus erit, & tunc iudicabitur huic vitia subiacere, quum per momenta singula adhæserit carni illius, atque concreuerit foedus humor.

Omnis quidem propheta dei admirabilis est,

vtpote cui ſunt credita ſpiritalia. Sed admirabilior Moyſes, ſicut cui maiora ſunt credita, tantæ ſapientię præcepit celſitudinem: nam quia infirmus erat qui ab eo legem percipiebat populus, & qui perfectiora dogmata audire non poterat, tam infirmitati condeſcendere volens populi, quàm dignitati non iniuriare, legis inuenit viam per quam & celaret ſublimia, nec ea propter auditorum infirmitatem directe proferre potuiſſet Nam ecce etiam nunc quum per legem leproſi multas peccatorum expoſuiſſet ſpecies, eum qui fluxum ſeminis pateretur: adiecit. Per quam alteram ſpeciem peccati rurſus exponit, & eum qui profluuium patitur doctrinæ, ex qua corpus ipſius ſubſiſtit, id eſt ex qua ſalutem habet, hunc eſſe iure dixit immundum, vtpote qui doctrinã non caſte, ſed contra naturam, id eſt contra eius iura, & legem inordinate, corrupteque diffundit, vt ex ea etiam mores corrumperet populorum: quæ cognoſcimus per partes, vt textus ſeriem differentes.

Moyſes cæteris prophetis maior.

Fluxum ſeminis patiẽtem adiicit deus leproſis.

Profluuium doctrinæ.

Loquutuſque eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens: Loquimini filiis Iſrael, & dicetis eis.

Recte Moyſi quidem, & Aaron loquutus eſt, ſed tradi filiis Iſrael, id eſt omni populo, mandatum iubet: quia quæcunque per doctrinam diuinam ſcilicet ſanciuntur ſeu ſcribuntur, primũ quidem principibus egent populi, quia ipſis maxime diuina eſt credita doctrina, ipſique demõſtratur, quum quodammodo à miniſtris, aut his quibus omnino credita eſt, debeat ſtudere. Quia autem effectum eius populus reſpicit audientem.

LXX. quedā duplicant, vt altius descendāt in animos hominum.

Leui. 17

vide mandatū eius in secundo ordine filiis Israel tradi, quod bene legislator competenterque custodiuit, & post hoc dixit: Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit. Lxx. autem sic dicunt: Viro viro cui factus fuerit, & c. Quoties enim duplicat hoc, vnde mandatum datur, intentionem legis cupit ostendere secundum lxx. & quantam solicitudinem habeat legislator, vt nihil eius penitus prętereat: sicut quando dicit: Homo homo de filiis Israel, & de aduenis, & qui cōiuncti sunt eis, qui fecerit holocaustum, aut sacrificium, & ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit ad faciendum hoc domino, exterminabitur homo ille depopulo eius. Et his alia similia, de quorum conseruatione maximam lagislator curam gessit. Hic autem secundum prædictam meditationem non dixit homo homo, sed viro viro, duplicans quidem, quemadmodum & vbi personá. Propter fortitudinem vero sic appellatur à latore legis, quia vocabulum hoc mos est geminam innuere significationem. Id quod ostendit Solomon dicens: Virum autem fidelem quis inueniet?

Prouerb. 20.

Ephes 4

Sed & Paulus: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ergo duplicatio appellationis quantum ei pertineat, de mādato manifestauit. Quod autem viro dixit, & non simpliciter homini, demonstrauit quod doctoris innueret personam: in hoc enim necessarie demonstrat perfecti formam. Sed huic si factus fuerit seminis fluxus, immundus erit. Quo autem modo, audi sequentia:

Vir in scripturis.

Et tunc indicabitur huic immunditia subiacere.

Id est hæc est probatio immunditiæ eius, iudicium autem immunditiæ eius, in hoc loco dixit legem illam, quæ immunditiam eius probat. Et quis est hic qui fluxum patitur seminis? Semen intelligitur doctrina, sicut ait Paulus: Si nos vobis spiritalia seminauimus? Sed & dominus ait: Omnis qui audit verbum, & non intelligit, *1 Corinth. 9* venit malignus, & rapit quæ seminata sunt in corde eius. *Matth. 13.* Quia autem dicunt lxx. viro viro si fuerit profluuium seminis ex corpore eius, ex quo consistit corpus eius segregandum est, quod corpus duplex hic tradit, id est hoc quidem ex quo semé fluit, aliud autem, quod per fluxum seminis subsistit. Quia ergo ex inordinate procedente semine generandum fuerat quoddam corpus, subsistereque poterat, necessario primum corpus, ex quo fluxus est eius, qui seminis fluxum patitur, modis omnibus intelligitur. Aliud autem consistere, inquit, per fluxum, id est hoc quod ex eo generari debuerat, atque subsistere, licet non generetur, propter quod & immundus est. Corpus autem eius etiam illud secundum appellat, quia reuera corpus eius qui generat, est hoc quod ex eo generatur. Hæc est autem legis in principio nota, quia quemadmodum literæ mandatum, corpus semen effundentis intellexit, & propterea dicit: Fluens semen ex corpore eius: secundo autem hoc quod ex eo generatur, recte subdens ex fluxu, quo consistit corpus eius sic contemplatio spiritalis corpus doctoris, ipsum quod ei creditum est verbum, & doctrinalem dignitatem rationabiliter intellexit.

Corpus Christi in Paulo doctrina verbum. Coloss 2.

Corpus enim Christi, doctrinale verbum Paulus appellat, sic dicens de eis qui verbum doctrinale decerpunt. Corpus autem Christi, nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione angelorum, quę non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratur, & constructum crescit in augmentū dei. Corpus domini aperte doctrinale asserens verbum, quod recte corpus doctorum dicitur: si quidem loco Christi sacerdotes & doctores sunt in ecclesiis. Vnde rursus secundum corpus eorum, quod ex eorum consistit fluxu, auditorem populum intelligimus, qui ex eius doctrina generatur, qui eám, quam percepit diuinam doctrinam fluit, corrumpendo eam, siue transgrediendo, de quo Paulus dicebat: Si nos, aut angelus de cælo euāgelizauerit vobis præter quam quod accepistis, anathema sit. Recte immundus est, qui ex sordida conuersatione, vitaque impudica, vel ex ambitione primatus hoc patitur, ac propterea nefariā doctrinam exquirit, quæ delectet eos quos prurientes auribus Paulus dixit, & sanam doctrinam non sustinentes. Vel ipse quum sit impudicus, & secundum proprias passiones, siue concupiscentias doctrinam fluat: & verbi gratia quum sit amator adulterii, respuit quod est de castitate mandatum: vel si comessator, & ebriosus ieiuniorum legem, hic ergo, quia magistri censetur nomine, & non sana docet, sed corrumpit doctrinam, quam profert, nō potest deo filios procreare, vnde & profluuium seminis pati dicitur.

Gala. 1

2. Timoth. 4

Profluuio seminis laborant omnes pseudoprophetæ.

Nimis ergo rationabiliter ſubdidit.

Omnes dies profluuij corporis eius, in quibus conſiſtit corpus eius, in profluuium immanditia eius eſt.

Quouſque enim ſic docet, & doctorale corrũpit corpus, ex quo corpus conſiſtit populi, immundus eſt in ſemetipſo, ſicut ait, immunditiam habens, videlicet ſermonem quem profert ſordidum, impudicum, & immundũ. Propter quod & nimis ei conueniunt, quæ ſequuntur.

Omne ſtratum in quo dormierit, immundum erit, & vbicunque ſederit. Si quis hominum tetigerit lectulum eius, lauabit veſtimenta ſua, & ipſe lotus aqua immundus erit vſque ad veſperum.

Multæ aliena docentium ſpecies ſunt, quidam enim, ſicut ait Paulus, per inuidiam, quidam autem per contentionem: quidam vero per ignorantiã: quidam vero ex temerario multiloquio, de quo dixit ille ſapiens: In multiloquio non effugies peccatum: quidam autem ex eo quod delectantur in quarundam corruptione concupiſcentiarum, doctrinalem conuertunt ſermonem. Recte legiſlator, quum horum quoſdam in ſanctione lepræ, alios vero in ciborum differẽtia ſignificaſſet, nunc rurſus aliud genus eorum, qui ex impudicitia, & ex libidine alia docent, per hoc mandatum, quod eſt profluuium ſeminis patiẽtem, expoſuit, ſicut & ſuperius approbauimus. Sed nunc & ſtratum in quo dormit, & vbi ſedet, immundum legiſlator dicit. Paulus igitur nos, & Lucas doceant, quid de his arbitrari debeamus. Quia enim vas & ſtratum, non quoslibet ægros, ſed hos ſignificant, qui nimis ſunt in

Pſeudoprophetarũ ordines.

Prouerb. 10.

doctrina ſublimes, omnẽque eam quodãmodo capiebãt, ita vt ſederet in eis, ac portaretur ab eis doctor, aperte Lucas docuit, quando de Paulo deus ad Ananiã dixit: Vade, quia vas electionis erit mihi iſte, vt portet nomen meũ in gentibus & regibus. Tanquam vas Chriſti doctrinã Paulus capiebat, vt imitaretur eũ opere, & verbo, & paſſionibus. Propter quod nunc quidẽ dicebat: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſti? Nũc ergo: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Nũc vero rurſus: Impleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea. Stratũ autẽ magiſtri, quia propriũ eſt ſtrati, vt in eo requieſcat poſſeſſor eius, modis omnib' ille per hoc diſcipulus intelligitur, in quo propter nimiam obedientiam, magiſter ipſe, & eius ſpiritus requieſcit. Quod manifeſtat Paulus ex his quæ ad Corinthios ſcripſit, laudãs eos quod obedientes ſemetipſos Tito præbuerunt: Abundantius autẽ gauiſi ſumus in gaudio Titi, quia requieuit ſpiritus eius in omnibus vobis. Eorũ ergo qui impudica docent, & filiorũ procreationi cõtradicunt, legitimaſque reſpuũt nuptias, vt per hoc fornicationẽ introducant, propter quod & fluxũ patientes ſeminis dicũtur, vtpote genitale ſemẽ, & nuptiarum legẽ corrumpentes, de quibus Paulus dicebat: quia in nouiſs. tẽporibus recedũt quidã à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorũ in hypocriſi, cauteriatã habentes cõſcientiã, prohibentes nubere, & abſtinere à cibis quę deus creauit ad percipiendũ, ſtratũ quidem, & vas ſecundũ prædictũ modũ fiunt. Quicũque

Vas quid ſignificet in Leuit, & Act. 9
2. Corinth. 13
1. Corinth. 4
Coloſs. 1.
Stratũ quid.
2. Corinth. 7
Prohibere nubere, eſt vltro accerſere ſeminis fluxum.
1. Timoth. 4.

intantũ immundi sunt, vt nec mundationẽ eorũ prçciperet legislator: scit enim eos ita morbo affectos, vt pœnitẽtiã agere nullatenus possint: nõ enim ex ignorãtia in tali doctrina, sed praua habitudine infecti, in impudicis corrupti, seu dissoluti sunt verbis, vnde etiã in tantũ libenter ei adhæserunt. *Si autẽ quis tetigerit lectulũ eius.* Id est si particeps fuerit, sumpseritque de doctrina eius, & nõ insederit dogmatib⁹ eius, qui praua docet ac sordida, iniquorũ eius verborũ discipulus existit. Sed discipulorũ illius, ipsi siquidẽ sũt eius vasa & stratũ, qui audit eos, ipse quoque immũdus est. Lauat tamen vestimẽta sua per pœnitentiã, sicut sæpe diximus, & ipse lotus aqua lachrymarũ vel baptismi, immũdus erit vsque ad vesperũ, vsquedũ tempus cõpleat pœnitentiæ. Huius enim figurã vesperũ in multis gerit, & maxime, quia in consummatione seculorũ, i. occasu præsentis seculi, Christus nobis prædicauit pœnitentiam. *Vasa & stratum iniqua docentiũ sunt discipuli.*

Qui tetigerit carnem eius, lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua immũdus erit vsque ad vesperum. Si salinã huiuscemodi homo iecerit super eum qui mundus est: lauabit vestimenta sua, & lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperum. Eum videlicet qui fit particeps doctrinæ, profana docentis, immundum esse vsquedum semetipsum diluat per pœnitentiam, eam quam legislator præcepit, siue vltro quispiam particeps efficiatur prauæ doctrinæ, hoc est enim carnẽ tangere, fluxum seminis patientis, siue docentis ex opere initiat quodãmodo semetipsum, introducitque sermonẽ doctrinæ suç, hoc est saliuam proiicere. Propter quod *Ex opere pro ex industria. Saliua.*

Aquila, ſi ſuper expuerit: Simmachus, ſi ſuper expuerit, ædiderunt.

Sagma ſuper quod ſederit, immundum erit vſque ad veſperum.

Sicut ſtratum in quo is qui fluxum ſeminis patitur, requieſcit, & vas in quo ſedet nimis, id eſt valde eum adhærentes diſciplinas

Paucorū verborū defectus.

*

Sagma.

quæ difficile mutari vel molliri poſſunt. Sic etiam hic in ſagma, ſiue vt Lxx ædiderunt, in ſagma aſini, negligentiorem quidem diſcipulum, ſed tamen mollius habentem cor ad commutādum ſe: mollia enim ſagmata aſini legislator intellexit. Sed & is quia bonis magiſtris excuti, vel dilui atque reſpuere malum diſcipulatū poteſt: quia tale eſt quod Lxx. ἐπίσαγμα appellant, id eſt ſtratura: & ipſe videlicet immundus erit, vſquedum ad poenitentiam ſe verterit.

Et omnis qui tetigerit quicquid ſub eo erit, immundus erit vſque ad veſperum. Et qui portauerit horum aliquid, lauabit veſtimenta ſua, & ipſe lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum.

Generaliter ſanxit non licere tangi fructum labiorum, eorum qui ſubiecti ſunt effecti profana docentibus, qui ſubdiderunt ſemetipſos quodammodo, verbis atque incongruis doctrinis ſubſternentes animas ſuas tanquam vaſa, in quæ diſtillet impietatis venenum: Et tetigerit aliquid, immundus erit, ſeu is ſuo peccato ſuſceperit, ſiue impoſuerit, quod facere quidam conſueuerunt, ipſi quaſi dicere ſe recta aut facere ſimulantes, eorum autem qui praua docent,

aut agunt,

aut agunt, confirmant conatus, atque ideo qualiter ſe erga praua habeant, conuincuntur. Nihilominus ipſi ſecundum prædictum modum, habent neceſſariam pœnitentiam.

Omnis, quem tetigerit qui talis eſt, non lotis ante manibus, lauabit veſtimenta ſua, & lotus aqua immundus erit vſque ad veſperam.

Neceſſarie præſentibus verbis vſus eſt legislator neomnino nobis fieret deſperatio de coniunctione docentis praua, ſed illam tantum, quæ eſt vſquedum reſpiciat ad pœnitentiam, atque ideo ſunt immundi, quoſcunque fluxum ſeminis patiens tetigerit, id eſt, quibus commixtus fuerit. Non lotis autem manibus aqua, necdum videlicet ſuam vitam per pœnitentiam abluit: lauare ſiquidem manus, ſordis cuiuſdam, & maculæ depoſitionem manifeſtat. Propter quod Dauid dicebat: Lauabo inter innocentes manus meas, & circuibo altare tuum domine. Sordidus enim eſt, turpia & praua docens: ex vitæ enim fallacia, & ſordida conſcientia ad huiuſmodi peruenit doctrinam. Iſte ergo, qui in malis docendis quibuſdam ſemetipſum miſcuerit, necdum ad pœnitentiam reſpiciens, & hic, ſicut immundus, pœnitentiam habet neceſſariam. Lauet ergo veſtimenta ſua, id eſt actiones, quæ nos opinionibus, & ſectis differentibus, ſicut ſtola, induunt. Qui ergo patientes ſuſtinent malos, & ex coniunctione talia docentium ad actiones malas conuertuntur, etiã propter hoc lauent corpus ſuum aqua, vt & ſuum templum à compaſſione verborum illorum purificent, & tunc certum erit quia mundabuntur.

Lauare manus.

Pſalm. 25

Lauare ſtolã

Nam etsi immundus fuerit vsque ad vesperam, quod est vsque ad tempus poenitétiæ, sicut prędictum est, qui docet profana, sine dubio mundus erit post pœnitentiam.

Et vas fictile quicunque tetigerit qui fluxum seminis patitur, confringitur: Vas autem ligneum lauabitur aqua, & mundum erit.

In superioribus huius legis, in qua dixit fluxum seminis patientem, quoslibet homines tangere diximus eos, quibus ipse se praua docens immiscuit, & sumpsit ad quandam societatem sui: hoc enim est aperte tangere, vnde & Paulus propter societatem muliebrem cauendam, Bonum est, inquit, homini, mulierem non tangere.
1. Corinth. 7. Propter fornicationes autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum. Hi
Vas luteum. ergo vasa eius effecti sunt, doctrinam qui ab eo, licet paruam, susceperunt: neque enim supersedit eis, id est non totam in ipsos suam doctrinam exinaniuit, tetigit tamen, partem quandam tradens. Permanent igitur fictiles, id est fragiles & terreni, ad lutum suum, & ad corruptionem luti intendentes, quia corrumpuntur etiam à
Vas ligneum. paucitate verborum, necessarie conteruntur. Si autem lignei, quia lignea vasa luteis & fictilibus vasis fortiora sunt, diutiusque subsistunt, aqua lauati mundantur. Neque enim insedit in eis, nec omnem eius, sicut diximus, malam doctrinam susceperunt, quamobrem nec sic infirmantur, vt per pœnitentiam sanari non possint. Ergo intentio est legis latoris, ostendere qui poenitentiam agant, vel quia non poenitentiam

agentibus salus offertur:

Si sanatus fuerit, qui huiuscemodi sustinet passionẽ enumerabit septem dies ad emundationem sui, & lotis vestibus ac toto corpore in aquis viuentibus erit mundus.

Mundatio est eius, qui fluxum seminis patitur, eandem corruptionem seminis nequaquam vlterius sustinere. Si ergo sordida, prauaque, ac nefaria quispiam docens cessauerit, vtpote qui cessauit à tali impudicitia, mundus recte dicitur. Pro sordidis sermonibus autem, quos effudit prius, necesse habet septem dies dinumerare, ad omnimodam emundationẽ, quæ perficitur per aduentum, subministrationemque spiritus, cuius septemplex donum nobis Esaias exposuit, quum ait: Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris domini. Quibus omnibus egẽt, qui perfectam mundationem sibi procurari volunt à malitia, quæ est in loquutione, siue in operibus, sed & aqua viua lauant vestimenta & corpus. Quæ sit vero vis vestimentorum, & corporis, satis est in superioribus demõstratum. Aqua autem viua lauant, illa videlicet de qua spiritus dicebat: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et rursus: Quicunque bibit ex aqua, quam ego do ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ergo mundatio praua docentis, per bonam legitimamque doctrinam prouenit. Hæc est enim viua aqua, quia vitam ad se accedentibus præstat.

Septem dies numerare ad emundationẽ

Esa. 11.

Ioan. 7.

Ioan. 4.

Die autem octauo, ſumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, & veniet in conſpectu domini ad oſtiū tabernaculi teſtimonii, dabitque eos ſacerdoti, qui faciet vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum, rogabitque pro eo coram domino, vt emundetur à fluxu ſeminis ſui. Qui ſeptem dies numerabit ſibi, id eſt operationes ſpiritus, hic octaua die id eſt in gratia videlicet Chriſti, quæ octaua die reſurrectionis enituit, ſeu claruit, ſacrificium offerre iuſſus eſt. Quod eſt autem hoc ſacrificium?

Octaua dies gratia aduentū ſignificat.

Id eſt duos turtures, aut duos pullos columbarum. Dignum eſt hoc doctoribus ſacrificium, ex alitibus enim ſunt hæc animalia. Et quidem turtur, quaſi meditatorium eſt animal: Columba autem propter generandi frequentiam, & propter ſimplicitatem, ſancti ſpiritus deſignat imaginem: oportet enim doctorem meditationi ſpiritali operam dare. Propter quod vt ſacerdotem & magiſtrum, ſibimetipſi ſumere hoc ſacrificiū præcepit, quod in alio ſacrificio, niſi rurſus ſacerdotis alicuius fuerit, ac magiſtri, dixiſſe nullatenus inuenitur.

Ipſamque deferre hoſtiam ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Ad apoſtolorum videlicet doctrinas: has enim eſſe introitum, aut verum tabernaculum teſtimonii, id eſt habitationem Chriſti, & conuerſationem, ſuperius in ſacrificiis oſtendimus, vt ad apoſtolicam intentionem in futuro ſuam perficiat linguam. Sicut autem qui peccauit, & ſacerdotii habitum in ſe infirmauit, atque inefficax reddidit, dare ſacerdoti, & ſacerdotii miniſterium alii cedere iuſſus eſt. Sed accipiens

Verum tabernaculum domini in apoſtolica doctrina.

ſacerdos duos turtures, aut duos pullos columbarum, quid facit?

Vnum facit pro peccato, & vnum in holocauſtum. Vt hoc quidem ſacrificii ad ablutionem eius, eorum quæ peccauit in doctrina contradicente legi, proficiat: illud autem ad ſapienter conuerſandum in futuro, huius enim eſt ſignum in holocauſtum. *Et ſic deprecabitur pro eo ſacerdos corā domino, vt emundetur à fluxu ſeminis ſui.*

Nec enim aliter quiſquam mundationem coram domino facere poteſt, id eſt ſecundum voluntatem, & legem dei, niſi de his quæ peccauit pœnitens, & per ſacrificia orationum ſatisfaciens, poſteaque recte viuendo, ac perfecte ſapiendo. Ergo qui ſuorum peccatorum emundationem alio modo peragit, pro hoc coram domino non rogatur: neque enim eius mundationem ſuſcipit deus, ſed nec eos qui pro eo offerunt preces. Quamobrem ſiue ad doctrinā quis incongruam, ſiue ad vitam defluxit malam, ſiue vtrunque ſimul, preces effundere, ſecundum quod dictū eſt coram domino, qui habet in poteſtate dimittere peccata, feſtinet.

Vir de quo egredietur ſemen coitus, lauabit aqua omne corpus ſuum, & immundus erit vſque ad veſperam. Veſtem & pellem quam habuerit, lauabit aqua, & immunda erit vſque ad veſperam. Mulier cum qua coierit, lauabitur aqua, & immunda erit vſque ad veſperam.

Neceſſariam habere regenerationem baptiſmatis humanum genus, ipſe dominus oſtendit, dicens: Niſi quis renatus fuerit aqua & ſpi- *Ioan. 3.*

ritu, non intrabit in regnum cælorum. Cuius
Psalm. 50. equidem sordis in nobis ex Adam inobedientia
est transfusa, vnde & Dauid in iniquitatibus se
natum, & in peccatis asseruit esse conceptum
non matrem suam accusans, sed peccatum innuens, quod decurrit ex genere. Et nunc legislator eum, de quo semen egreditur coitus, id est eum qui pro filiis procreandis semen effudit, sed & mulierem quæ suscepit, lauare corpus præcepit, ob hoc, quia semen suscepit, per quod hoc templum nostrum totum, id est, integer homo describitur ex anima & corpore. Quemadmodum ergo animam diuina scriptura appellat eum, qui est ex anima & corpore hominem: sicut quando dicit, Descendit Iacob in Aegypto in septuagintaquinque animabus: sic corpus rursum totum appellare hominem consueuit. Quod ostendit liber Genesis Ioseph frumenta ministrasse fratribus, per corpora dicens. Quia autem sordidus effectus per inobedientiam Adam, sordidum esse etiam semen suum fecit, necessarieque corpus sordidum est, eo quod ex semine procedit, in quo immundum est vsque ad vesperam, id est seculi finem, quia in fine seculorum Christus veniens ostendit aquam, qua genus nostrum mundaretur: & quia permansimus vsque tunc immundi, probatur ex eo, quod & hi qui necdum peccauerunt, id est in ætate infirma constituti, signaculum baptismi necessarium habent, ne forte morte superueniente sordidi transeant: sordem quæ ex Adam descendit, in se-

Anima aliquãdo proto homine quemadmodũ & corpus

Deut. 10.

Infantes etiã opus habent baptismo cõtra improuisam mortem.

metipsis habentes, & propterea non valentes in regnum intrare cælorum. Vestem, & pellem quam habent cum coeunt, videlicet immunda esse, & lauari debere, duarum rerum præcepit gratia: nam extendit legem atque manifestat, quantum corpus humanum propter vnam inobedientiam sordidum sit effectum, vt etiam insensibilia ex eis polluantur. Deinde per hæc manifestas facit mulieres, quæ libidinis causa, viris ad quendam temporalem commiscentur vsum, qualem solent vestimenta præbere hominibus, sicut & abusio pellium, quæ inueteratæ proiici solent. Nam & illarum consuetudo veterascente amicitia respuitur, atque in more vestimentorum, seu pellium commutatur, neque enim semper cum eis viuunt, cum quibus inordinate concumbunt. Hoc ergo modo intelligentes Mosaicæ legis verba, maximum ex eis iuuamen capimus, & à legis quæstione quiescimus. Nec reprehendere eam possumus, vt superflue punientem, & de his exigentem pœnam, quæ in nostra voluntate non sunt: fluxus enim seminis non ex nostra euenit voluntate, sed ex infirmitate contingit. Rursus virum mulieri cohærere, & mulierem viro, compellit naturale consortium, & dei definitio quæ ait: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Nam etsi Adæ hæc verba sunt, tamen ex diuino hæc dixit spiritu. Vnde & Christus quando Pharisęo non

Vestes mulieres significãt libidinosas.

Gene. 2.

dimittendas mulieres dicebat, horum quæ nunc diximus memoriam faciens, ad deum ea, ſicut ab
Matth.19 eo dicta, retulit, ait enim: Qui ab initio fecit, maſculum & fœminam fecit illos, & dixit: Propterea relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Ergo non pœnam eorum, quæ contra voluntatem contingunt, exigit, nec quaſi à ſordidis his, qui ſecundum eius coniuncti ſunt legem, ſed in his quidem qui fluxum ſeminis patiuntur, corruptos doctores, qui ingrati ſunt filiorum procreationi. Hic autem Adæ inobedientiam, vtpote ex ea genere humano ſordido effecto, & ſemine, ex quo genus accuſat. Non eſt autem admirabile, ſi mulieres, quæ non filiorũ gratia, ſed propter vſus turpitudinem cum viris habi-
Veſtimẽtum in malã partẽ aliquando tant, veſtem & pellem intelligere legiſlatorem diximus: veſtimenti enim, & in malo aliquo, atque cõtra legem, vſum in diuina ſcriptura acceptum inuenis, ſicut Dauid dicit: Et induit ſe male-
Pſalm.108 dictionem ſicut veſtimentum. Et rurſus: Induan-
Pſalm.34 tur qui detrahunt mihi reuerentia. Pellis autem quando aliquid boni ſignificat, tunc non ſimpliciter ipſa pellis, ſed pellem ad opus aptam legislator ædit, & hoc quod factum fuerit opus ex ea, aut quod fiendum eſt ex ipſa, per eam demon-
Pellẽ accipit pro inſtrumẽto pelleo ſtrat. Nunc autem, quia hoc non dixit, neque in ſacrificio pellis aſſumpta eſt, ſicut quum decoriatus holocauſtum in incongruam commixtionem poſitum eſt. Non ergo per ſtratum ſeminis, id eſt per coitum legalem, ex quo ſemen efficitur, pellem polluit, aut perfundi dixit: neceſſarie ergo eã qua quis abutitur mulierem, pellem intellexit. Il-

lud tamen vbique custodi, quia ad sanctificationam, & castitatem, Iudæorum genus legislator trahens, nimis enim quidam eorum luxuriæ seruiebant, hæc contra eos qui qualitercunque effundunt semen, & eos qui hæc tangunt ad emũdationem eis præcipiens, vt saltem sic casti efficerentur, & luxuriosis abstinerent cõmixtionibus, fastidio laboris frequentium purificationum. Hancenim intentionem secundum literam, & in subsequentibus lex habet, licet aliquid aliud secundum spiritum signet, sicut ipse expositurus sum, quia nec ipsum, qui hic est, spiritalem intellectum prætereo. Quemadmodum ergo illũ qui fluxum seminis patitur, eum qui corrumpit doctrinam, intelleximus, sic de quo semen coitus egreditur, eum qui ad Iudæos pertinentem doctrinam sectatur intelligimus. Nam sicut effundens naturale & sanum semen, propter sordem tamen Adã immundus est, sic& eorum sana, propter legem, quæ putatur doctrina, sub culpa est, & reprehensibilis, quia literam docet, quæ maledictionem infert discipulis suis, neque enim possibile est quempiam per illam perfecte corrigi. Vnde Mosaicę maledictioni discipulos suos subdit: ipsosque Iudęos, qui in mulierum coeuntium accipientur figura, vtpote qui semper adhærent, & conrequiescunt doctoribus institutionum suarũ. Hoc autem ipsum & in eos qui in prępucio sunt operantur, quando doctrinæ eorum semen suscipiunt, quos vestimentum, & pellem esse dicimus, vtpote temporaliter, & transitorie doctrinas eorum, non vt & ipsi procreent aliquam

Iudæis de castitate tuenda sunt præcipua quæd l[illegible]es [illegible]ata.

Sagmen coitus egredi

Sana quedã Iudæorum in speciẽ à lege damnantur.

legalem iuſtitiam, ſuſcipiunt: Nam quomodo poſſibile eſt hoc, in præputio permanentibus, ſed vt per ſermones eorum & ipſi maledicto legis pollui accipiantur. *Mulier quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur Omnis qui tetigerit eam, immundus erit vſque ad veſperam. Et in quo dormierit, vel ſederit diebus ſeparationis ſuæ, polluitur. Qui tetigerit lectulum eius, lauabit veſtimenta ſua, & ipſe lotus aqua, pollutus erit vſque ad veſperam. Omne vas ſuper quod illa ſederit, quiſquis attigerit, lauabit veſtimenta ſua, & lotus aqua pollutus erit vſque ad veſperam.*

Deus mīſtruorum nomine, voluit omne libidinū genus vitari.

Intentio legislatoris eſt à muliebri libidine abducere hominem, ſimulque cum viris, & mulieres prohibere à turpis commixtionis cauſa: Non enim hoc pro filiorum procreatione agi, maxime ea quæ nunc dicuntur, affirmant. Inuenit enim modum quo per varia temporum, ac plurima interualla, ab ingreſſu muliebri ſeparet viros: nam menſibus ſingulis fluxum ſanguinis patiuntur. Septem autem diebus immundas eas eſſe, eoſque etiam qui ſimplici tactu eas contingunt, mundos eſſe vſque ad veſperam præcepit. Qui vero cum his dormiunt, non vna die immundos, ſed ſeptem dies eſſe dicit. Ergo ſub dierum multorum continentia, tam mulieres à viris, quam viri à mulieribus neceſſitate cohibentur. Et his quidē ſenſibilis Iudæus, & ſecundū carnem Iſraelita iuuari per literā poterat, hoc eſt autem veriſſimū iuuamen ſpiritalis conſiderationis, quod eſt intus incluſum. Fluxus enim ſanguinis animæ, cuius perſonam, vtpote effœmi-

natã, & fortitudinem pietatis prodenté, in muliere nunc legislator insinuauit, idololatria est: Huius secundũ quod lxx. ędunt fluxus in corpore eius: corruptio enim, seu perditio est humani generis, idololatrici sanguinis effusio. Propter quod nõ dixit de corpore eius, neque enim à nobis est idololatria adinuenta, sed à dęmonib⁹, in corpore videlicet generi nostro inflicta est, & corruptio humanæ est affecta naturæ. Sed & tẽpora denunciãs, in quibus idololatria obtinuit, de quibus Paulus dicebat: Et quidem tempora ignorantię despiciens deus, nunc annunciat omnes vbique pœnitentiam agere. quid dixit, septem diebus separabitur? quod alii: Erit in purgatione sua. Alii vero interpretes. In separatione iniquitatis suæ. Alii autem miseriæ ædiderunt, vt per septenarium dierum numerum, tempora significaret. Spiritus qui vsque ad cõpletionem temporum sunt, in qua completione euangelica prouenit prædicatio, in his separati à deo per idololatriam homines in separatione iniquitatis, & miseriæ necessario erant, vsquedum deo per euangelicam conuersationem coniungeremur, quæ in octauam diem accipitur: quia signum, & principium, & ara quodammodo seculi est futuri, propter quod, & octaua die saluatoris processit resurrectio. Non solum autem idolis seruiens anima, sed & is qui eam tangit, id est qui particeps eius efficitur, & multo magis hic, qui in quo dormit, vel in quo sedet, vtpote qui doctrinæ eius, & traditionis fit particeps, Vel qui coierit cum ea, immundus erit, &

Fluxus sanguinis idololatria est.

Idololatria à dæmonibus orta.

Act. 17.

mundationis opus habet, necaliter mundatur, nisi lauatus aqua. Quid sit autem aqua, in præcedentibus diximus, intantum oportet ab omni idololatriæ malitia abstinere, & nec eos qui idolis seruiunt, nec hos quibus illi quasi organis, vel quasi lectis, aut vasis vtuntur, contingere: id est in nullo cum eis communionem habere, vt Paulus prohiberet etiam in idolio recũbere, ac multo magis comedere idolithitũ. Sed hæc quidem parum nocent, nec pollutionem habent: Sed illo die immundum eum esse dicit legislator.

Idolorum cultus quantum prohibitus sit. 1. Corinth. 8.

Si autem aliquis coierit cum ea, tempore sanguinis menstrualis immundus erit septem dies.

Id est, si quis malo, & actioni animæ idolis seruientis communicauerit, immolans forsitan & ipse idolis, siue libans, aut aliquid agens idolorum seruituti proximum: hoc est enim cum fluxum sanguinis patiente dormire, multipliciter peccato polluitur. Propter quod pro vna die septem diebus eum immundum esse præcepit, sicut qui omnem suam vitam, & omnem suam conuersationem fecit idolis seruiendo sordescere. *Mulier quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis, non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quandiu huic subiacet passioni, immunda erit quasi sit in tempore mestruo. Omne stratum in quo dormierit, & vas in quo sederit pollutum erit. Quicunque tetigerit ea, lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua, immundus erit vsque ad vesperam.)*

Quantum vindicet spiritus dei legis contemplationem, & lectionem literæ, his quæ per par-

tes ſanciuntur, oſtendit: Quia enim fluxum ſeminis patientem, qui habet in lege obſcoenam & corruptam doctrinam, olim diximus, & de quo coitus ſemen egreditur, Iudaica vtente doctrina. Reſtabant hi qui paganorum doctrinam docent: ecce etiam ipſos nunc opportune ſubinfert eſſe. Ergo fluxum ſanguinis, idolorum ſeductionem, & errorem diximus, vtpote genere dæmoniorum ſanguine gaudente, & non ſolum pecorum, aliorumque animalium irrationabilium, ſed etiam hominum ſacrificia præcipiente, ita vt in multis locis apud eos talia celebrarentur myſteria, veluti Dionyſii & Dianæ, aliorumque dæmonum, intantum fluxus ſanguinis apud eos inoleuerat. Attende autem nunc, quibus verbis legiſlator vſus eſt.

Diis quibuſdam locis humanis hoſtiis eſt litatum.

Mulier quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis non in tempore menſtruali.

Quod Lxx. ſic ædiderunt. Mulier ſi fluat profluuium ſanguinis dies complures. Non dixit, ſi fluit ſanguinem, quod eſt idolis ſeruire, ſiue immolare: ſed ſi fluxerit fluxum ſanguinis, id eſt, ſi fluit maculam, & errorem idololatriæ, facit autem hoc non in tempore menſtruali, id eſt non in temporibus, quibus idolorum ſeruitus obtinebat, hæc eſſe menſtrualia tempora, in illis verbis, in quibus de ea loquebamur, oſtenſum eſt. Sed & poſtquam coepit ſcientia, & per euangelicam doctrinam lumen pietatis illuxit, ipſe tamen immunda fluit, & docet quædam errori idolorum proxima, immundus eſt, ſicut illi illorum temporum, in quibus furor idolorum

Tempus menſtruale.

obtinebat, illa docentes quęcunque ad illorum pertinebant errorem: Erant enim etiam tunc immundi, sed & nunc multo magis, quia iã nudata est immunditia eorum, & error conuictus. Quam quia noluerunt oculos suos præbere luci veræ intelligentiæ, propter quod dixit:

Quæ patitur fluxum sanguinis, non in tempore menstruo, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quandiu huic subiacet paßioni, immunda erit. Nam etsi non integram idololatriam, auguria tamen & diuinationes aut purgationes, aut veneficorum artes doceat, nihilominus & hic immundus, quemadmodum & illi qui plene idololatriam his quibus floruit temporibus, tradebant & docebant. Sed & quicunque his ex opere discipulatum suum præbent, in persona horũ intelligitur.

Auguria & diuinationes idololatriæ species sunt.

Stratum in quo dormierit, & vas in quo sederit. Id est hi qui studiose has doctrinas suscipiunt, sicut prædictus sermo monstrauit, immundi erunt quemadmodum & hi qui eos docent. Hoc enim ostendens legislator de strato & vase dixit secundum lxx. immundum erit secundum dies profluuii eius, eos qui ex opere talia discũt docentibus comparari cupiens. Intantum autẽ hæc vera sunt, & ita dei lex immundum dicit eum, qui vel pauca horum attigit, qui ad idola pertinentia loquuntur, aut agunt, vt & eum qui vel comedet cum eis, aut mensa potuque communicauerit mysteriorum, sicut reuera immundum societate remoueat. Vnde & Corinthiis scribebat Paulus: Non potestis calicem do-

1. Corint. 10.

mini bibere, & calicem dæmoniorum. An æmulamur dominum? nunquid fortiores illo ſumus? Et rurſus: Nolo vos ſocios dæmoniorum eſse. Cur autem mulieris introduxit perſonam, bene nouimus: diximus enim, quia pro eo quod cogitationum virilitatem, & diuinæ ſcientiæ fortitudinem, hi qui in idololatriæ deciderunt errorem, prodiderunt, animaſque ſuas effoeminauerunt, rectè in his qui agunt & docent, quæcunque cultui idolorum impenduntur, figuram mulieris inſinuaſse. Huius enim imaginem gerere intelligimus eam, quæ in euangeliis fluxum patitur ſanguinis, quę omnem ſubſtantiam, ſiue vitam ſuam in Medicis expendit, in his qui apud eos erant philoſophis. Non tamen ſanata eſt per eos ab Aegypto decedere erroris ſui, quia dicentes ſe eſse ſapientes, ſtulti facti ſunt. Quum enim viderentur ſimulachrorum cultu, & furore alienati, terram tamen metiebantur, aerem, & cælum, quorum ſcire ſolius dei eſt exordia, terminos. Quæ hæc ergo fimbriam IESV retro tangens, liberata eſt à fluxu. Dicimus autem fimbriam eius, fidem eius, nam cuius rei gratia quum fimbriam facere veſtibus Moyſes præciperet, quia diuinitas debet intelligi in anterioribus, retro humanitatem intelligimus, hanc gentes, quæ in fluxu conſtitutæ erant ſanguinis, idolorum propoſito tetigiſse dicimus. Quod ſi non ſolum eos, qui ad effundendum idololatriæ ſanguinem vacant, ſed etiam eos qui docent ea,

Mulier, idolorum cultus ſymbolum.

Matth. 9.

Medici qui & philoſophi dicti ſunt.

Fimbria Chriſti.

quæ ad doctrinam pertinent paganorum, fluxũ sanguinis exposuimus, non est admirabile: mos quippe est apud exteriores, affluens eloquium, largissimeque se ac facile ad doctrinã effundens fluxum vel rhetoricam appellare.

Rhetorica fluxus dici poterat.

Si steterit sanguis, & fluere cessauerit, numerabit septem dies purificationis suæ, & octauo die offeret pro se sacerdoti duos turtures, vel duos pullos columbæ, ad ostium tabernaculi testimonij. Qui vnum faciet pro peccato, alterum in holocaustum, rogabitque pro ea coram domino, & pro profluuio immunditiæ eius. Docebitis ergo filios Israel, vt caueant in immunditia, & non moriantur in sordibus suis quum polluerint tabernaculum meum, quod est inter eos.

Quæ virtus huius sacrificii sit, & qualis in his qui fluxum seminis patiuntur, inquantum necesse erat diximus: similia enim & illic lex præcepit. Sicut enim ibi sibimetipsum sumere turtures, aut columbas in sacrificium fluxum seminis patientem legislator præcepit, quia magistri locum tenebat atque personam, sic & nũc hanc quæ fluit fluxum sanguinis, figurare enim eam diximus, docentes quæ ad errorem idololatriæ pertinent. Quamobrem eloquentiam docens, & eloquentiæ participans, sibimetipsi sumere quæ ad purgationem proficiunt potest: facillime quippe exterior sapientia interiori subiicitur & ab ea sumit vtilia, sibique proficientia. Nam fluxum sanguinis patiens, cuius habere figuram ea quæ sanguine idololatriæ aspersa est, ostensum est, sibimetipsi medicinam sumpsit, tacta fimbria vestimenti dominici, & antequam extende

Eloquentia Theologiæ vtilis.

extenderet manum, liberari a passione promeruit. Quæ ergo ad interpretationem desunt, hęc in subsequentibus per ordinem dicemus.

Docebitis ergo filios Israel, vt caueant immũditiam, & non moriantur in sordibus suis, quum polluerint tabernaculum meum quod est inter eos.

Quamuis omne peccatum immunditia sit animæ, maxime tamen idololatria, & quæ ad eam pertinent. Hæc habere & in his timoratos filios Israel legislator esse desiderat, vt non crudelissima impietatis morte moriantur: polluunt enim impii tabernaculum dei, quod in ipsis est, atqui corpus est, quo fluxum sanguinis, aut seminis inquinatur. Sed quia impietatem sermo innuit, quæ hominem totum polluere consueuit, propterea cautos, siue vt lxx. timoratos inquit, facietis filios Israel ab immunditia sua: quod neque de leprosis, neque de his qui tetigerunt morticina sanciuit. Sed & tabernaculi dei, quod in nobis est, mentionem fecit: Tabernaculum enim dei, est omnis noster homo, in quo deus habitare creditur: primum quidem per imaginem, quã nobis donauit, deinde per primitias, quas a nobis sumpsit. Verbum enim caro factũ est, quod per illam munitionem etiam in reliquis habitare hominibus dicitur, quod probat Ioannes dicens: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. *Ista est lex eius qui patitur fluxum seminis, & qui polluitur coitu, & qui menstruis temporibus separatur, vel quæ iugi fluit sanguine, & hominis qui dormierit cum ea.* Quæcunque eiusdem sanctionis sibi cohærent, & quorũ ad vnam intentionem in

Quomodo corpus nostrũ dicatur tabernaculum dei.
Ioan. 1.

Recapitulatio antedictorum. effectu tradit vtilitas, hæc sibimet legislator cõnectere cõsueuit, vt ei, qui meditationi legis studium præbet, manifestet quomodo oporteat hæc intelligi, & quæ cum quibus cognationem secundum similitudinem intellectus, habeant. Quia esse fluxum seminis patiens, doctorũ corrumpens semen, & turpia atque corrumpentia admonens est probatus. *Et de quo egreditur semen coitus.* Vt polluatur is, qui iudaica præcepta docet, in quibus ipse vt male bona docens & legis intentionem transgrediens polluitur, dum ea quæ ad literã pertinent, extra tempus proferet, & modo quodam mundis sicut immũdis vtitur de quibus dictum est: Omnia munda mundis, *Tit. 1.* coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed polluta sunt eorum mens, & cõscientia. Sanguinis autem fluxum patientes in menstruis suis, hi esse demonstrati sunt, qui ea quæ ad impietatem tendunt, illo doctrinæ tempore, in quo genus hominum in cultu idolorum detẽtum in menstruis suis, in separatione malitiæ, à malo enim separati non erant: vt ostẽderet quia eadem de his qui praua docent lex loquitur. Addidit secundũ lxx. fluxum seminis patienti masculo & fœminæ. Atqui in præcedenti sanctione de solo fluxu seminis patiente masculo dicit: fœminæ autem fluxũ seminis patientis, memoriã secundum literam penitus non fecit: sed per mulierem quæ fluit fluxum sanguinis, eum qui effundit doctrinã idololatriæ intellexit. Propterea nunc eam fluxũ seminis patientem appellauit, vt nos disceremus, quia eum qui corrũpit bonã

doctrinam, turpiter eā & male proferens, talem qualis est is qui impietatem docet, lex reputet, vtrorūque enim verba, corruptione plena sunt. His virum coniūxit, cum menstruata dormientem. Dicit autem eum qui ex fideli populo, idololatriæ mixtus est, sicut superius diximus. Vnde nō simpliciter, sed masculum perfectiori vocabulo, sicut nomen fidelis possidentem, dixit. Si pręuaricator effectus, hoc vocabulum negat, falsumque in se esse demonstrat, adeptus enim dei militiam, idolis se tradidit, quum dormiens videlicet & errori se permiscens, primū quidem vt sordens, deinde vt cui inest longe à deo sedere, & degere. Et propterea in immundis ordinatus est, & huius quidem pœna manifesta est. Manifestum est etiam quomodo mundata à pœnis liberari possint. Sed adhuc his superędificans legislator, vtpote consonantem sanctionem quæ subsequitur, posuit. *Masculus.*

CAPVT XVI.

Loquutus est dominus ad Moysen, dicens: Post mortem duorum filiorum Aaron, quādo offerentes ignem alienum, interfecti sunt. Ecce & nunc dei spiritus vnum corpus legis facit, & ad vnum redigit inuicem sibi cohærentia, & quum dudum manifestasset ea quæ ad doctrinam, quæ contra legem est, pertinent, modosque eius multiplices quosdam, atque differentes exposuisset, vna nunc eam redarguit lege, & commune quodammodo contra eam subdidit præceptum, & causam morbi ipsius manifestam fecit, id

est vnde contingit, & vnde superuenit. Audisti enim, quando filiorum Aaron, eorum qui diuino igne consumpti sunt, quęrebamus mortem, quia quum verbum illic legalis traditionis, & historiæ faceremus, ignem alienum, alienam à deo doctrinam diximus, & propterea à diuino igne videlicet spiritus, eos qui ignem illum offerebãt esse consumptos: quia diuino igni aperte contradicunt, & contra spiritum sanctum agunt hi, qui ea quę mala, & iniqua sunt docent. Siue ergo ea quæ idololatriæ cohærent, quis tradat, siue corrumpat exponens diuina mandata, nefaria in eis subinferẽs verba, siue Iudaica doctrina sic vtatur, vt ex ea polluatur, contra tempus videlicet, & intentionem legis, ipsius legis literam proferens, ignem alienum deo offeret, & propterea mori dicuntur, ex lege celerem habentes transgressionis pœnam. Verum quando hi mortui fuerint, id est, quando disperditi fuerint, & quodammodo defecerint, tunc sanctio quæ sequitur, obtinebit. Et propterea post mortem filiorum Aaron, qui ignem alienum obtulerunt, dixisse deus ad Moysen ea quæ sequuntur, dicitur. Et præcepit ei dicens:

Ignis alienus

Offerre ignẽ alienum.

Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum, coram propiciatorio quo tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo super oraculum.

Quantum parcat deus saluti nostræ, ex multis quæ in lege dicta sunt, considerari & disci potest, de quibus nihil negligentes, oculos mentis per singula intendamus. Quid enim prodest,

homo si totum mundum lucretur, animæ autē suæ detrimentum faciat? Aut quam dabit homo cōmutationem pro anima sua? Quia ergo summa, siue capitulum salutis nostræ, verbi doctrina est, ipsa nobis vias bonas, si bona fuerit, si autē mala, malas digito monstrare consueuit. Recte maximam diligentiam legislator exhibet, vt nō solum in verbis turpibus, aut in fabulis Iudaicis aut in aliquo idololatriæ phantasmate, doctores non excedant, sed nec occasione Theologiæ in impietatem cadant, quod mos est hæreticis pati. Substantiam vero discutientes dei, tam patris ad filium, quam filii ad spiritum sanctum, differentiam introducunt, & alia similia, quæ nostram excedunt scientiam, absconsa, quæ sunt nobis sicut nimis alta atque sublimia, non ex diuinis dogmatibus, sed ex suis cogitationibus exquirere volentes, à moderationis ecclesiasticæ excisi sunt corpore. Hoc ergo ne patiamur, lex præsentibus nos præmonet verbis, ait enim sic:

Matth. 16.

Mysteria quædā nolentes scrutari scrupulosius, excidūt eo corpore, cuius caput Christus est.

Et dixit dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron fratrem tuum.

Id est, vt sacerdotes sibi inuicem hæc præciperent, & vnusquisque doctorum talia proximo sanciret, qualia nunc deus loqui ad Aaron Moysen præcepit, quæ sunt hæc:

Non omni tempore ingrediatur in sanctuarium quod est intra velum coram propiciatorio: quo tegitur arca.

Commune omnibus mandatum, & communem hic proposuit legem, primum quidem sacerdotibus aptam, deinde omni qui vult discutere diuina mysteria. Quamobrem secundum

Velamē ſanctuarij corpus Christi. lxx. impersonaliter præcepit, dicens. Nō ingrediantur omni in tēpore in ſanctum interius velaminis. Qui, non, addidit, omnes prohibere ab
Heb. 10 hoc manifeſte cupiēs, quia velamen corpus ſaluatoris intelligitur, ſicut Paulus euidēter ait: Habentes autē confidentiā in introitu ſanctorum, quā initiauit nobis viā nouam, & viuentem per velamen, id eſt per carnem ſuā. Ipſe eſt enim verū & intelligibile propiciatoriū, vtpote qui ipſe nobis peccatorū propiciationem præſtat, ait
Rom. 3 etenim idē Paulus: Omnes peccauerūt, & egent
Exodi 33 gloria dei. Iuſtificati gratis per gratiā eius: per liberationem, quæ eſt in Chriſto Ieſu: quem propoſuit deus propiciatorem per ſanguinem ipſius Quod autem nos habemus, Corā propiciatorio lxx ędiderunt, Corā facie propiciatorii. Huic autem propiciatorio facies, diuinitas eius fuit. quā
Gal. 3 obrem quando Moyſes videre deum deſiderans dicebat, Si inueni gratiā in conſpectu tuo, oſtende mihi teipſum. Et reſpōdit: Nō poteris videre faciem meam, nemo hominū vidit faciem meā & viuit: quia ſubſtantiā dei nemo comprehendere poteſt, hoc dixit. Quid autem eius poſſit videri, ipſe aperte ſubdidit, dicens: Ecce eſt locus apud me, ſtabis ſuper petrā, id eſt eccleſiā, & cōfesſionem quæ in eo eſt, cū fide dicens: quūque tranſibit gloria mea, ſignificās Chriſti ad homines tranſitum: & ponā te in foramine petræ, id eſt in lege, ſicut per foramen anguſtū, ad confeſſionem Chriſti & fidem, per eā tranſimus, vnde & pedagogus noſter ad Chriſtū, lex eſſe per Paulū dicitur. Et ponam ſuper te manū meam, ſignis videlicet, & miraculis quæ cum eis faciebat, do-

nec transeam, tollã que manum meam, & videbis posteriora mea. Quãdo ergo à populo Iudaico, in cuius nũc figurã, vtpote principem populi Moysen accepit, protectricẽ deus abstulit manum, & sua eũ virtute nudauit, intantum vt Romanis tributa præstarent, vt sub leges eorum & principes degerent, tunc viderũt posteriora dei id est dei incarnationem. Posteriora autem eius, quia videlicet in vltimis est temporib' incarnatus. Faciem autem non videbitis, ait, substantiã videlicet diuinitatis. Aperte ergo doctores vetuit, & sacerdotes prohibuit, & quoscunque de deo loqui fas est, exquirere substantiã dei, & discutere Christi diuinitatem, & ingredi interiora velaminis intelligibilis: Velamen enim Christus habet carnem, tegumentũ diuinitatis suæ: quemadmodũ & hoc quod erat sensibile velamen, tegumentũ sanctis sanctorum fuit. Non solum autem velamen, sed & testimonii arcã, carnem domini appellauit, multis illã necessario appellans nominibus, quia multæ ex ea erant operationes, de hac enim Dauid in Psalmis prophetauit: Exurge domine in requiem tuã, tu & arca sanctificationis tuæ. Hæc arca intelligibilis testimonii, vtpote continens passionem salutarem, dicitur, de qua dixit Paulus: Testificor coram deo, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem. Rursus & euangelium dicimus esse testimonium, tam quia intelligibili arcæ, id est, carni Christi cohæret, quam quia ex ipso passionis testimoniũ habemus. De ipso enim & Paulus ad Timothæũ

Iudæi tributarij Romanorum.

Facie Christi vide re quid sit in Exodo.

Christi multa nomina.

Psalm. 131

1. Timoth. 6.

1.Timoth 2. scribebat: Testimonium temporibus suis, in quo positus sum ego prędicator, & apostolus. Hęc arca ergo, est propiciatorium, quia in carne sua Christus nobis propiciationem pręstitit. Ad quam omni tempore non pręcipit doctores ingredi, vt curiose vtique non inquirant, quemadmodum verbũ caro factum est: quomodo qui in forma dei erat, in forma serui factus est, quomodo exinaniuit semetipsum, & in cęlis mansit. Horum enim fides salutem affert, periculum inquisitio. Hoc ergo qui credit, non morietur. Quia in nube, inquit, apparebo super oraculum siue propiciatorium: Nubem rursus dominicam carnem, & euangelicum appellat verbũ. Eadem enim multis vocat nominibus, nec est ταυτολογία, sed operationibus rerũ quę significantur, apta imponit & distribuit nomina. Aliquando enim velamen carnem dicit, tegumentum hanc esse diuinitatis Christi significat: aliquando autem arcam, hominem videlicet quem ipse dominus exponens Iudæis dixit: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod Iudęis ignorantibus, & dicentibus: Quadraginta & sex annis ędificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Euangelista explanauit, dicens: Ille autem dicebat de templo corporis sui. Aliquando vero nubem, quia nubes corpus est, sed mundum & subsistentiam ex spiritu sancto habentem, ex spiritibus enim, id est ventis nubes subsistũt. Propter quod eius subtilitate simul & leuitate munditiam Esaias ostendens, dicebat: Ecce dominus ascendit su-

In Christo quædam non sunt ad viuũ resecanda.

Ioan. 2.

Nubes.

Esa 19.

per nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, & commouebuntur simulachra Aegypti. Nubé similiter non incongrue euangelicum appellamus verbum, quia mos est diuinæ scripturæ sancti spiritus doctrinam, nubem appellare. Vnde & vineam Iudæorum sicut infructuosam, auferens dicebat: Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem. Deinde quæ sit vinea, exponés subdidit. Vinea enim Sabaoth, domus Israel est, & domus iuda, nouellum delictum. in hac ergo nube, deus tam in dominica carne, quàm in euágelica prædicatione insinuatur, & nihil amplius quæramus nos qui aliquid de deo scrutari volumus, sed quantum nobis euangelicus sermo tradit, quanta ex dominica carne percipimus: neque enim frustra vno nomine carnem domini, & euangelium legislator significauit, sed quia euangelio, & carne dominica, occasio atque subsistentia est. Veruntamen & illa nunc iteratio confirmat, quia non solum hoc ipsum differentibus nominibus diuina nomina scriptura vt differentes operationes signet, sed in nominibus differentiam ostendit, plerunque etiam contrariam: nam aliquando quidem sagittas malas, & igneas, illas quæ sunt concupiscentiarum, aut alterius nequitiæ organa, & operationes vocat igni diabolum assimilans, quia corrumpit eos qui ei se coniungunt, & in eo se quodammodo mittunt. Aliquando autem in specie ignis, tam alibi, quam in rubo deum insinuat, quia lux est eorum, qui ad eum per singula accedunt tempora, calorque vitalis, atque purgatio. Non ergo

Differentia nominum.

Ignis.

æstimes, superflua, siue noua induci per expositionem, quando eisdem nominibus in differentibus vtitur causis, aut nomina differentia in eisdem accipit rebus. Sed illud intende tantum si non proprie, & secundum tempus, significationes nominum in adiacentibus expositioni rebus interpres accepit. Sed iam quæ sequuntur videamus. Sed sic ingrediatur Aaron sanctuarium.

Diuersæ res iisdē nonnunquā nominib' appellantur.

Vitulum afferet pro peccato, & arietem in holocaustum. Tunica linea vestietur, & fæminalibus lineis verecunda celabit. Accingetur Zona linea, cydarim lineam imponet capiti. Hæc enim vestimenta sunt sancta, quibus cunctis, quum lotus fuerit, induetur.

Admirabili ordine etiam nunc legislator ad ea quæ iuuare possunt, & vtilia esse legentibus legem, & qui thesaurum reconditum in ea perscrutantur, vtitur. Quum enim dixisset non licere omni hora, id est non continue, id est, sine intermissione ingredi in sancta sanctorum, ne forte sine metu, & circunspectione ad ea, quæ diuina sunt, præsumamus, aut accedamus, nec maiorem perscrutationem omnino prohibuit, sed quando nos hac, aut quomodo iubet vti, quando nosmetipsos perfecerimus siue consummauerimus, quemadmodum nunc tradidit, id est non ingrediatur Aaron in sancta, nisi hæc fecerit. Hic ostendit, quia non solum nō frequenter, sed nec omnino non ingredi in sublimiorem diuinam contemplationem præcepit, quam & appellauit sanctuarium, vtpote quæ de deo est, qui sanctus sanctorum est, &

In sanctuarium raro ingredi præcepit deus

In sanctuarium sublimior contemplatio.

eum qui bene ea vtitur, ſanctificat, ſed qui vtique Aaron eſt, id eſt altam conuerſationem habens, & qui intantum prouectus eſt, aſcendens ad dei ſanctificationem, vt ſicut diuina arca reſpondere posſit, hoc enim Aaron interpretatur hic ingrediens, vitulum offeret pro peccato, videlicet in ſacrificio ingreditur chriſti. Qui quia non ſolum pro peccatis noſtris immolatus eſt, ſed & vitam nobis præſtat perfectam, tamen in peccatorum nobis abſolutionem, quam virtutum perfectionem dei ſacrificium conquirit, & apponit, addidit legislator. *Aaron ingrediens ſanctuarium.*

Et arietem in holocauſtum.

Lxx. autem ædiderunt, de vitulo ex bubus illis operatoribus iuſtitiæ, ſecundum carnem factus eſt, verbi gratia, Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, nam boues lex, eos qui iuſtitiam operãtur, nouit, ſicut nobis Paulus tradidit, illud interpretans mandatum, Non alligabis os boui trituranti, deinde ſubiecit, Nunquid de bubus cura eſt deo? an propter nos vtique dicit, quia debet in ſpe qui arat arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi? Quia autem & vitulus, recte propter ſacrificium, & virtutem appellatur, euãgelica explanat parabola, in qua prodigo filio pater reuertenti, primam ſtolam dans baptiſmatis & anulum, id eſt ſignaculum ſpiritus, vitulum ei ſacrificium vnigeniti immolauit, ipſe & aries in holocauſtum eſt. Hoc enim ea quæ eſt de Iſaac hiſtoria explanauit, quando pro arietem ſecundum Lxx. in virgulto Sabech, id eſt in virgulto veniæ, per quod abſolute crucem intelligimus, *1. Corinth 9* *Luc. 15* *Sabech*

in qua nostrorum peccatorum peracta est venia, ex cornibus conligatum videns Abraham, im-
Ioan. 8. molauit eum, & sacrificii Christi cōpleuit imaginem. Vnde & de eo dominus dicebat: Abrahā exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est. Quia ergo aries ex genere ouium est, veruntamen est præcipuus, & gregis dux, recte significat Christum, qui est ex massa nostra, sed præcipuus, & excellens nos, & dux generis hu-
Proœmiū omnium diuinorum sermonū est passio christi. mani, atque rex est. In hoc, id est in Christo, vult nos ingredi in sancta: initium enim de deo loquendi, Christus est, & eius passio. Quæ si nō acta fuisset, & tam paganorum nos errore, quàm
Luc. 10. ab vmbra legis, & caligine liberasset, nos de patris diuinitate loqui minime potuissemus. Nemo enim scit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sed quia is, qui de deo loquuturus est, & intueri deum, inquantum possibile est hominibus, vult, necesse est vt omnibus virtutibus armetur. Attende & hoc quemadmodum approbauit, virtutes enim quatuor generales sunt, iustitia, castitas, fortitudo, sapientia, propterea inquit:

Tunica linea induetur. Id est iustitia: hæc enim proprie vestimentum hominis est, tunica, quam Lxx. sanctificatam ędunt, quia sanctificatur à deo, qui iustitiam diligit, & principaliter ea indutus est. Vnde de eo dixit Dauid: Iustus domi-
Psalm. 10. nus, & iustitias dilexit. Per foeminalia castitas significatur, quod manifestum est ex eo, quod non permittunt videri carnis nostræ inhonestiora. Quia ergo totus corporis decor castitas est,

necessarie legislator ait:

Fæminalibus lineis verecunda celabit.

Atqui super fœmora, & circa vicina eis membra, solum sunt fœminalia. Sed ostendere vult, quia fœminalem hic castitatem, totum corpus custodientem carnis nostræ signat. Per zonam, fortitudinem intelligit, vnde deus Iob subleuãs passionibus ac periculis oppressumdicebat: Accinge vt vir lumbos tuos. Per cydarim, quia indumentum capitis est, intelligitur modis omnibus sapientia: quia enim in capite sapientiæ est organum, non ignoramus, quod & cerebrũ dicitur, vnde & caput omni est honorabilius corpori. Sed hæc linea propterea esse præcepit, vt ostenderet virtutum facilitatem, & celerem conquisitionem, vel habilem, gratamque adipiscenti esse, sicut & ea quæ linea sunt corpori, super quod sunt:

Feminalia. *Iob.38* *Vestimentũ lineum.*

Nisi in ipsis macula effecta fuerit.

Quia etiam quum sublimes sint, conuersatio earum potest esse in terris. Quorum singula in linum proueniunt, quod altum quidem calamum habet, sed multum à terra ascendit, facileque cõquiri potest à pauperibus, & ei qui hoc induetur, acceptum, gratumque est, sicut supra diximus. Aestuantem etiam refrigerat, sed & in gelu fouet, quod est virtutis propriũ, quæ refrigerat quidem in æstu concupiscentiarum, in frigore autem tentationum calefacit, atque ad*zelum erigit, & non permittit sentiri persequutores. Sed vt non etiam salutis perdas capitulum, quod est baptisma, nec æstimes tibi sufficere vir

Lini commoditas & natura. *zelum.*

tutes, sine dono baptiſmatis, addidit:

Hæc enim ſunt veſtimenta ſancta, quibus cunctis quum lotus fuerit induetur.

Lauatur omne corpus per aquam baptiſmatis, quia totum noſtrum lauat, & renouat hominē. Ergo baptizari oportet prius, & ex aqua regenerari, ac ſpiritu, ac ſic prædictis virtutibus indui, & per eas Chriſtum: hoc enim & ipſe contextus legalium ſignat verborum. Poſtquam enim dixit legislator, ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, niſi hæc ante fecerit:

Vitulum pro peccato, ſubdidit: & arietem in holocauſtum. Tunica linea veſtietur. Et reliqua. Non ſolum Chriſtum intelligibilem arietem, & verum holocauſtum, virtutum videlicet perfectionem, ipſum enim virum perfectum, & menſuram ætatis appellauit, ſuſcipere nos, & indui volens, propter quod & baptiſmatis gratiam introduxit, quia per ipſam maxime Chriſtū induimur. Quando autem hæc adepti fuerimus, in ſancta ſanctorum ingrediemur, non ſubſtantiam perſcrutantes dei, vel diſcutientes, hoc enim prohibitū eſt, ſed ad ea quæ ſunt de diſpenſatione Chriſti, ſacrificioque eius pro nobis, & bonis quæ per ea fruimur, ſapientiæ dogmatibus ſtudium dantes: hoc enim manifeſtum faciunt maxime quæ ſequuntur: *Suſcipiet ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocauſtum. Quumque obtulerit vitulum, & orauerit pro ſe & pro domo ſua.*

In ſanctuario quid ag. n. ſit.

Multa hic intentio, dicentis ſimul, & audientis eſt neceſſaria, vt non recedant ab eo quod re-

ctũ est, quia maxima sunt mysteria, ea quæ nunc exponit lex, & quidam in ipsis offendunt, ignorantes horum virtutem dictorum. Sed hæc quidem, in quibus offendunt, subtilius in subsequẽtibus dicentur. Quia autem ad ipsum Christum ea de quibus loquutus est legislator, in præsenti euidenter referuntur, manifestant species sacrificiorum, & effectus, sed & hi à quibus sacrificia accipiuntur A synagoga enim, vel vniuersa multitudine filiorum Israel accipi sacrificia pręcepit: quia Christus qui pro nobis immolatus est, ex filiis Israel secundum carnem fuit, ita vt Paulus diceret: Ex quibus christus secundum carnem, qui est deus benedictus in secula amen. Dein sacrificiorum alia quidem pro peccatis, alia autem in holocaustum iubet offerri, figurans, sicut oportebat, Christi sacrificio virtutem, qui pro nostris peccatis offertur, audi ergo Paulum dicentem: Christus semel oblatus ad multorum exhaurienda peccata nouissime sine peccato apparebit expectantibus se. Quia autem ad holocaustũ & ad perfectionem videlicet, & ad profectũ vitæ, atque virtutũ vnigeniti sacrificium factum est, quomodo dubitare licet? aperte Paulo dicẽte: Ergo fratres, & vos mortificati estis legi, per corpus Christi, vt sitis alterius qui exmortuis resurrexit, vt fructificemur deo. Et rursus de eodem dixit Vnde & saluare in perpetuum potest, accedentes per se ad deũ. Sic perfectio, & omnimoda nostra salus, filius per sacrificium suũ factus est. Proprie autem in effectibus sacrificiorum, accepit legislator ea quæ immolabuntur: quum enim dixisset hircos pro peccato offerri, quoniam hoc

Roma. 9.

Rom. 7.

Heb. 7.

Christus noster perfectio est.

animal in peccatorum genus diuina scriptura accipere consueuit, nullatenus immemores, quia quando sacrificiorum hæc pœnitentiæ rationem significabant, occasionem ex legali hoc codice sumentes exposuimus: hœdum, qui græce chymargus dicitur recte immolari ab eo qui pœnitentiam agit, ostendimus: vtpote in tempestate, & fluctu constituti, vsque dum pœnitentiæ eius suscipiatur sacrificium. Aries autem vtpote ducatum gregi præbens, deputatus recte in holocaustum, id est in virtute, & perfectione vitæ accipitur, quorum est enim nisi præpositorum docere perfecta? His ita se habentibus, omnimodo dicis: Cur si hircos pro peccato lex præcepit offerri, nunc etiam vitulum offerri præcepit? Vna autem ratione, breuique solui atque explanari potest, quia non vnius generis, sed tam peccatorum, quam iustorum est vnigeniti sacrificium. Et propterea hirci, pro genere quodammodo peccatorum offerri præcipiuntur, vitulus autem pro iustis, quia bos quum sit ad operandum aptum animal, in persona iusti secundum legem accipitur.

Aries antistites ecclesiæ significat.

Vnde & in vitulo, ait, orabit pro se, & pro domo sua.

Domum dei, iustos appellans, habitat enim in eis, & inambulat, ipse est eorum deus, & illi eius populus. Deprecabitur & pro eo, id est pro domo propriæ carnis, nam etsi peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, veruntamen Adam indutus est, qui propiciationẽ, propter maledictum quod semel humano superinductũ est generi, opus haberet. Audi ergo Paulum ad

lum ad Hebræos de Christo talia scribentem: *Hebr. 7.* qui non habet quotidie necessitatem, quemadmodum sacerdotes, primum pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel se offerendo.

Quumque obtulerit vitulum, & orauerit pro se, & pro domo sua, duos hircos stare faciet coram domino, in ostio tabernaculi testimonii, mittetque super vtrumque sortes, vnam domino, & aliam capro emissario: cuius sors exierit, domino offeret illum pro peccato, cuius autem in caprum emissarium, statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum, & mittat illum in solitudinem. His rite celebratis, offeret vitulum, & rogans pro se, & pro domo sua.

Solent cæci in lumine offendi, & infideles in *Cæci sole offenduntur.* lege dei scandalizari, quod Petrus sciens, tam de Pauli vasis electionis epistolis, quam de omni *2. Pet. 3.* diuina scriptura dixit: In quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Hoc & nunc patiuntur, qui ad suam voluntatem, & non ad veram intẽtionem intelligunt legem dei, & noxium animæ, ac pestilentem idolorum cultum, constituere ex his, quæ dicta sunt à legislatore, inaniter cogitant: Nam dicunt: super duos hircos lex sortem mitti pręcepit, vnum domino, alterum autem ad emissionem separari pręcepit. Emissarium autem appellant diabolum, vt ex hoc occasionem præbeant, ad colendum malignum intantum aures obturantes, & intantum mente cæci. Quomodo ergo habeat rationem, haud *Emissarius caper quis debeat intelligi contra quosdam.*

credibile est, quod deus ipse sacrificium diabolo offerri præcipiat, qui per ipsum Moysen, & fratrem, & filium, & filiam, & ciuitatem integram, quæ ad idola conuertitur, disperdi præcepit, & clamat: Non erunt tibi dii alii, absque me. Per Dauid autem dicit: Non erit in te deus recens,
Exod. 20. Psalm. 80. neque adorabis deum alienum. Hic ergo qui hæc pręcepit, pro eo quod suam gloriam, ac sacerdotium, & cultum ęquaturi, & cum eo diuisuri erant, hoc iubet, vt duobus hircis oblatis, vnum pręciperet sibi applicari, alium autem aduersario suo, quem emissarium putant dici. Sed non cognouerunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Emissarium enim, eum hircũ, qui mittitur in desertum, legislator appellauit. Nos autem ex his quę ad literæ legalis traditionem pertinent, quemadmodum non esset verisimile hoc præcipere legislatorem demõstremus, deinde intentionem sanctionis ex spiritus consideratione exerceamus. Duos ergo hircos statuere coram domino in ostio tabernaculi testimonii præcepit, non autem eos oblaturos esse deo, hoc est enim coram domino, ne ad ostium dei ea quæ diabolo mittebantur, sed & sortem mittere, vnam domino, & vnam lustrationis præcepit. Si autem in alicuius maligni personã emissarium accepisset, nequaquam de eo, cum eo qui dei erat, sors mitteretur, quia nec cũ quolibet malo quemlibet bonum sortem habere in diuinis scripturis inuenies. Sed quoties sors mittebatur, æquales cum ea qualibus mittebant sortes, sicut & tribus israel, diuidebant, nam

quando pro Iuda ad apoſtolatum alium eligere neceſſe habebant, ſuper duos viros æquales virtutibus, & doctrina, Mathiam videlicet, & Ioſeph iuſtum, ſortes miſſæ ſunt, ita vt Petrus concionando diceret. Tu domine qui corda noſti omnium, oſtende quem elegeris ex his duobus, accipere locum miniſterii huius, & apoſtolatus. Non ſolum autem antequam ſors mitteretur in duos hircos, coram domino eos ſiſti præcepit, ſed & illum in quo ſors emiſſionis venit, poſtquam eadem ſors ſuper eum ceciderit, & manifeſtum fuerit, ſtatui coram domino præcepit, & effundi ſuper eo preces. Quomodo ergo qui ante faciem dei ſtatutus eſt, eique quodam modo conſecratus, ipſe rurſus diabolo mittitur? Vel quomodo propitiationem peccatorum, hoc quod iniquo tranſmittitur, ſacrificium peragit? Si enim eius intentio eſt etiam iuſtos peccatores efficere, quomodo peccatoribus propiciationem poterat profligare? Quomodo autem is ipſe peccator, de quo ait Dauid, Conſtitue peccatorem aduerſus eum, & diabolus ſtet à dextris eius propiciationem poteſt conquirere peccatorum? ſolius quippe hoc dei eſt, ad quem Dauid dicebat. Et propiciare peccato meo, copioſum eſt enim. His ergo ita ſe habentibus, & vndique incongruo hoc oſtenſo intellectu non ignoremus nos, quia de Chriſti ſacrificio proculdubio maxime hæc legislator dixerit. Vnde æſtimo, mali intellectus zizaniam diſſeminare inimici

Sortẽtũ mittimus, quãdo æquales nullã reliquit diſcernendi notam.

Act. 1.

Pſalm. 108.

Pſalm. 24.

veritatis volunt, glorię mysterii inuidentes, clarumque eius testimonium ex lege considerantes: Quia enim deus, & homo erat, qui pro nobis incarnatus est Christus Iesus, impassibilem diuinitatem custodiens, solam passionibus humanitatem prębuit, effectus autē passionis eius, id est nostra propiciatio, non solum passę carnis sed multo magis impassibilis diuinitatis fuit,
Hebr. 1. quod testatur Paulus, dicens. Qui quum esset splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portāſ que omnia verbo virtutis suę. Demōstrans autem quod hæc omnia de vnigeniti diuinitate dicātur, subdidit: Purgationem peccatorum faciens, sedet ad dextram maiestatis in excelsis, ipsi deo, verbo etiam ea quę proprie eius erant carnis, coniungens. Si ergo hæc apte dicta sunt, propterea duo sumuntur hirci, & statuuntur coram domino, in ostio tabernaculi testimonii, vt ad imaginem Christi hæc in eis agerentur: Ipse est enim ostium verum, quod ad ostium tabernaculi testimonii, quod est in cælis, ducit. Et mittit Aaron super vtrumque hircum sortem, vnum quidem, vt virtute & significatione sortium diuidi dispensationem diuinitatis Christi & humanitatis intelligamus. Diuidi vero, tam huic quàm illi sunt propria, vt hæc quidem patiatur, illa autem confortet patientem, & per passiones quæ in ea operabantur, tam contrariæ nobis moderarentur passiones, quàm suam manifestaret impaſsibilitatem. Deinde sortem vnam ait domino, & aliam capro emissario, non alii nisi Christo, sicut superius diximus. Si inimico

cuidam & maligno ſors aut hircus daretur, non ſortiretur cum deo,ſed nec ad oſtium tabernaculi teſtimonii deduceretur, nec præces ſuper eum funderetur, vel propiciatio in eo ageretur. Caper ergo emiſſarius, vtpote qui emiſſus eſt, & non immolatur, dicitur. Cuius autem rei gratia non immolatur, qui ad confirmatum deputatus eſt, ſicut Aquila ędidit? quis autem ſit confirmatus ſiue fortis, audi Iob dicentem: Scio, quia potens es, & nulla te latet cogitatio. Audi *Iob. 42.* & Dauid: Firmamentum eſt dominus timentibus eum. Ergo, vna quidem ſors immolatæ car- *Pſalm. 24.* ni Chriſti, quæ quum vnita ſit deo verbo, recte dominus nominatur. Propter quod Paulus ait: *1. Corinth. 2* Si ergo cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent, In confirmatum autem deitas accipitur. *Sorti ſubiiciet.*

Sors iſta in hac accipitur: hæc enim omnia obtinens, etiam propriam carnem paſſione recte confirmauit. Propterea offeret Aaron caprum, in quo venerit ei ſors domino, & offeret eum pro peccato. Intelligibilis enim Aaron, is qui ſacerdotio noſtro præeſt, de quo Paulus dicit: Sicut Aaron, ſic & Chriſtus ſemetipſum glorificauit, vt ſacerdos fieret: Hic ſuam carnem offeret patri, & in ipſa offeret pro peccato, de quo Paulus Hebræis ſcripſit: Hic vnam pro peccato offerens hóſtiam, in perpetuũ ſedet in dextra dei.

Caprum vero ſuper quem venerit emiſsionis ſors, ſtatuet viuum ante dominum, vt fundat preces ſuper eo.

Quia enim ſortem emiſſarii diximus figurate

mens deus dicitur.

Et offeret Aaron vitulum pro peccato, & rogans pro se, & pro domo sua, immolabit eum. Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltra velum intrabit in sancta, vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculum, quod est super testimonium, & non moriatur.

Quia mnlta frequenter acta diximus per sacrificium saluatoris, necessarie in eo multæ exquisitæ sunt in lege differentiæ. Principaliter ergo per illud, ipsi Israel profligabatur absolutio, propter quod dicebat. Non veni, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Non solum autem Israel liberatio, sed & gentium inerat in sacrificio Christi correctio. Hoc autem aperte Paulus exponens, ad Ephesios scribebat: Vt duos condat in semetipso, in vnum nouum hominem faciens pacem, & reconciliet ambos in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, & veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope. Longe gentes appellans, quia longe ab omni diuina scientia erant, iuxta Israel, quem propinquare prophetæ, & lex faciebat. Dehinc subnectens Paulus dixit. Quia per ipsum habemus accessum, vtrique in vno spiritu ad patrem. Immolat ergo intelligibilis Aaron vitulum, id est propriam carnem, cuius hostia quando in iudaicæ plebis liberationem accipitur, sacrificium vituli necessarie

Matth. 15

Ephe. 2

Matth.5. assumitur, habebat enim ipse legalem iustificationem, maxime vt aperte prædicaret, Non ve-
Gala.4 ni soluere legem, sed implere. Paulus autem de ipso dicebat: Misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege, erant, redimeret. Hæc autem vitulus propter iugum mandatorum apte intelligitur.

Rogans pro se.

Videlicet pro humanitate, huius enim in semetipso figuram gerebat. *Sed & pro doma sua.*

Proprie eum qui sub lege viuebat populum,
Luc 24. qui domus ipsius propter cognationem fuit, venit liberare. Propter quod Cleophas dicebat, Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel. *Immolabitque eum.*

Ipse enim propriam carnem immolauit, ipse sui sacrificii pontifex in Sion factus est, quando sanguinis noui testamenti dabat calicem. *Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit.* Thuribulum, linguam dominicam hic dicit, in ipsa enim erat spiritus. Sumit ergo plenum thuribulum carbonibus, quia sacrificio suo doctoralia verba, quæ erant diuina & cęlestia, protinus addidit, de quibus Dauid dicebat,
Psalm.17 Carbones succensi sunt ab eo. Hos Ioannes in cœna acta, postquam Iudas est egressus scripsit,
Ioan.15. inquibus, quomodo quidem pater in ipso, quomodo autem ipse quum sit in patre, mittat donum spiritus, quomodo pater est agricola, ipse vitis, apostoli vero palmites, quomodo princeps mūdi huius iudicetur, aliaque exponit miracula, quæ sunt carbones ignis: vtpote calefa-

cientia nos ad pietatem, quum ſint generaliter ſpiritalia: Sed & altare, quod ſecundũ Lxx. ante dominum. Hoc autem eſſe ſedem Cherubin, in ipſis proœmiis libri huius oſtẽdimus. Illic enim carbones intelligibilis ignis cõſtitutos eſſe, Ezechiel propheta demonſtrauit: dominum quippe ipſum, qui erat indutus podere, & accinctos habebat lumbos, proponit dicentem: Ingredere in medium rotarum ſubter Cherubin, & imple manus tuas de medio Cherubin. Quia ergo alta re intelligibile, in quo carbones ignis ſunt, ſedẽ Cherubin oportet intelligi, audi Eſaiam dicentem: Et venit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari & tetigit os meum. Quod ergo in cælo eſt altare aliud, niſi Cherubin? Sed is, ſicut enim tam pontifex, quam rex, idem & ſedem habet, & altare: hoc ergo Paulus Hebræis ſignificans dicebat. Non enim habemus pontificem, qui nõ poteſt compati infirmititabus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine, abſque peccato. Adeamus cum confidentia ad thronum gloriæ eius. Hoc ergo intelligibile dicebat altare, quod manifeſtant quæ ſequuntur, ait enim: Vt accipiamus miſericordiam, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Horum enim vtrunque ab altari ſine aliqua dubietate percipimus. Sed quid in his quæ ſequuntur, legislator ſubdidit? *Et hauriẽs manu thymiama compoſitum in incenſum, vltra velum intrabit in ſancta.*

Ezech. 10

Eſa. 6

Hebr. 4

Vel ſicut lxx. Et implebit manus ſuas thimiamate compoſitionis ſubtilis, & offeret interius

in interiora velaminis. Dicit autem orationem de qua dixit Dauid: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Hæc ergo, quando ſecularia oramus, craſſa quodammodo, & non ſubtilis eſt. Quando autem ſpiritalia petimus, id eſt ſcientiam diuinam, regnum cælorũ, remiſſionem peccatorum, ſubtilis quædã eſt, vtpote ſpiritalis & intelligibilis quam intelligibilis ſacerdos pro nobis offeret. Manifeſtum autem eſt ex eo, quod pro diſcipulis Chriſtus orãs, ſanctificationem eis & vnitatem ſecum, libertatemque in mundo, & alia talia depoſcebat. *Intrabit in ſancta.* Siue ſecundũ lxx. & offeret in interiora velaminis, carnis videlicet ſuæ: Offeret autem, cui? Patri videlicet, quia hæc quidẽ manifeſta aſpectui omniũ præferebatur, ipſe autem erat inuiſibilis: *Vt poſitis ſuper ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum, quod eſt ſuper teſtimonium, & nõ moriatur.* Dupliciter hic quod dicitur intellige. Quia ergo Aaron ipſius Chriſti figuram gerit, propter ſacerdotii dignitatem, figuram etiam gerit corporis ſacerdotum. Superimponit quidem Chriſtus ignem aromata, id eſt orationem ſuper doctrinam, & operit vapor eorum nebulæ, id eſt orationis virtus, *Oraculum quod eſt ſuper teſtimonium.* Id eſt carnem ſuam, ex qua propiciatio nobis conquiſita eſt peccatorum, & in ſalutari eſt videlicet pasſione. Hoc autem eſſe teſtimonium paulo ſuperius oſtendimus. Et nõ morietur corruptionis morte, neque enim caro eius vidit corruptionem, quia vapore aromatũ virtute vtique orationis illius, operiebatur, de

Pſalm. 140

Aaron Chriſti etiam perſonam gerit.

qua Dauid ait, Chriſtum patrem deprecans: *Pſalm.15.*
Quia non derelinques animam meam in inferno, neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Ponit autem vnuſquiſque ſacerdos de Chriſto loquens, in ignem aromata, ſpiritalis doctrinæ orationem, & orationis virtus operit oraculum, quod eſt ſuper teſtimonium. Non permittit autem eum quærere de paſſionibus dominicæ carnis, ea quæ ſuper virtutem quærentis ſunt: & non morietur, ea quæ definita eſt immoderatis inquiſitoribus, qui ea quærunt quæ hominibus non licet quærere, morte. *Aromata ponere in ignẽ.*

Tollet quoque de ſanguine vituli & aſperget digito ſepties contra propiciatorium ad orientẽ. Siue vt lxx. aſperget digito ſuo ſuper propiciatoriũ ad orientẽ ante faciẽ propiciatorii aſperget ſepties digito ſuo. Sacrificiũ vnigeniti, eſſe quidem eius carnis per virtutem rurſus diuinitatis eius, & per bene placitũ patris, ad remisſionem peccatorũ noſtrorum, & ereptionem, ſimulque ad donum ſubminiſtrationis ſpiritus peragi, aperte ex his, quæ nũc dicit legislator, manifeſtatur. Digitus enim ſignificat virtutem diuinitatis, vnde Dauid dixit: Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum, lunam, & ſtellas quas tu fundaſti. Vtrũque ergo ad diuinitatis accipimus virtutem, ipſeque ſanguis vituli ſuper propiciatoriũ ad orientem aſpergitur: Ad propiciationem enim noſtram, ſimulque illuminationem, pasſio ſalutaris peracta eſt: vnde ipſa pasſio dicitur propiciatoriũ, ſicut frequenter oſtendimus. Dicitur autẽ & oriens, ait enim de eo Zacharias propheta: *Digitus dei.* *Pſalm. 8* *Chriſtus oriẽs dicitur.* *Zach. 6*

Zacharias patris Ioannis. *Luc.1.*

Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſubter eo orietur. Ait autem & Zacharias ſacerdos, pater Ioãnis: In quibus nos viſitauit Oriens, ex alto, Illuminare his qui in tenebris ſedent, & in vmbra mortis. Sed & contra propiciatorium, id eſt in conſpectu patris, aſperget ſepties, vt tam remiſſionem peccatorum, quam ſpiritus ſancti donum, de dominico ſanguine genus hominũ ſuſciperet. Vtrunque enim ſeptenarius numerus ſignificat, quia videlicet ſeptem ſunt dona ſpiritus, & idem numerus peccatorum ſignificat remiſſionem. Nam Petro Chriſtum interrogante, ſi peccauerit in me frater meus, quoties dimittam ei, vſque ſepties? Chriſtus ait: Non dico, ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Multiplicans numerum ſeptenarium.

Matth.18.

Quumque mactauerit hircum pro peccato populi, inferet ſanguinem eius intra velum, ſicut praeceptum eſt de ſanguine vituli, vt aſpergat è regione oraculi, & expiet ſanctuarium ab immunditiis filiorum Iſrael & à praeuaricationibus eorum, cunctiſque peccatis.

Admirandus eſt legislator, ſufficiens ad figuram myſterii, nullatenuſque reprehendendus eſt in multis formis multiplicem præfigurationem neceſſarie diuidens: Quia enim Chriſtus de Iudæis ſecundum carnem, qui ſub iugo legis viuebant ortus eſt, recte vituli ſacrificium nominatur. Legali enim iugo, & pertinenti ad eum operationi, & iuſtitiæ Vitulus comparatur, iugum conſuetus trahere, atque ita terram operari. Quia autem ſecundum quod incarnatus erat, de communi maſſa hominum factus eſt, propterea

Quamobrem quædam repetantur ſæpius quibuſdã tamen immutatis verbis.

rursus hircus appellatur. Asperum ergo hoc animal pilorum indumentum gerit: asperum autem vtpote peccato refertum, omne viuentium genus, quia nihil est peccato asperius. Vnde hoc approbare aperte legislator volens inquit:

Quumque mactauerit hircum pro peccato populi.

Totum hic intelligens humanum genus, quod quondam non populus, nunc autem populus, ex quo de nobis primitias Iesus suscepit. Ergo vt demonstraret, de Iudæis principaliter Christum, propter Abraham, cognationem esse, sed tamen omnis nostræ naturæ, quæ in peccato est primitias portare, propter quod Adam appellatus est, vitulum simul & hircum lex ad figuram sacrificii eius assumpsit. Quum autem vnum sit sacrificium, siue vitulus, siue hircus nominetur effectusque vnus in vtrunque sit, peccatorum enim ex eo profligatur absolutio, necessarie cōmunia sunt ea, quæ in hirco aguntur, & vitulo. Cernis enim, quia etiam hircum occidens, ante dominum videlicet patrem, & sanguinem inferēs in interiora velaminis, id est ad patrem. Rursus ergo hunc interius intelligibilis velaminis, visibilis videlicet domini carnis intelligis, vtpote inuisibilem inferens sanguinem eius intra velum sicut præceptum est. *Et de sanguine vituli asperget digito septies contra propiciatorium ad orientē.*)

Christus Adā etiam dictus.

Vel sicut lxx. super propiciatoriū ante faciem propiciatorii. Deinde quid sequitur?

Et expiet sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, & à prauaricationibus eorum, cunctisque peccatis, Videtur quidem de tabernaculo dicere,

dicitautem non de eo quod ſenſuiſubiacet.quid enim expiationis ſeu propiciationis ligna egerint? quidue pelles, vel reliqua,ex quibus tabernaculum Iudęorum, quod ſenſui ſubiacebat, confectum erat? Sed generalitatem, ſiue totam dicit hominum ſpeciem.Sancta enim fuit ab initio maſſa noſtra, ita vt dei in ea habitaret ſpiritus.quod demonſtraturex eo,quod auferre illud iraſcens minatus eſt deus,quandohi qui ex Seth deſcendebant, quum eſſent iuſti, & filii dei appellarentur,concupiſcentes eas quę ex ea in poſteroſque eius per ſucceſsionem genitæ ſunt, quę & filię hominum dicebantur,vnius generis cum malis, & iniquis effecti ſunt,dixit enim ſic. Videntes filii dei, filias hominum, quod eſſent pulchræ,acceperũt ſi bi vxores ex omnibus quas elegerunt, & dixit dnminus deus. Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum,quia caro eſt.Ergo ſi habitabat ſpiritus dei in homine antequam omnes ſequi paſsiones carnis inciperet,ſancta merito erat hominum maſſa:namnec primitias ex ea ſanctus ſanctorum aſſumeret. Quia autem ſordidata eſt, expiauit eum ab immunditiis filiorum Iſrael. Primum quidem ſenſibilis ipſis data eſt lex,quia tranſgreſsi ſunt,reos illos maledicto, & morti conſtituit, vt propterea neceſſariam haberẽt expiationem, & pro eis quidem principalitervnigeniti immolatur ſacrificium: immolatur autem & pro omnibus hominibus,ita vt Caiphas diceret:oportet,vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quodque dictum erat, confirmans, ſi-

Maſſa noſtra à principio creationis munda fuit.

Gene.6.

Senſibilis lex Iudæorum.

Ioan.12.

mulque & corrigens euangelista Ioannes, addidit: Hoc autem a semetipso non dixit, sed quum esset pontifex anni illius, prophetauit, quia moriturus esset Iesus pro gente, & non solum pro gente, sed & filios dei, qui dispersi erãt, in vnum colligeret: gentes videlicet, de ipsis enim dominus dicebat: Habeo enim alias oues, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me colligere. Aperte autem filii dei, multo magis sunt Israelitæ, quia Israel videns deum interpretatur, & secũdum rationem pro sensibili israel Iesus immolatus, id est sacrificium, & pro omni humano genere, ad expiationem immunditiarum nostrarum obtulit. Quarum immunditiarum? Id est à præuaricationibus eorum, inquit, cunctisque peccatis: Animæ quippe immunditia, non mortui pollutio, non porcinus cibus, non quippiam aliud simile, sed nocere proximo est, & peccare in deum, vel mandata dei.

Ioan 10.

Isra el vidẽs deum.

Proximo incõmodare, facit animã sqᵹmo sam.

Iuxta hunc ritum faciet tabernaculum testimonij quod fixum est inter eos, in medio sortium habitationis eorum. Nullus hominum sit in tabernaculo, quando pontifex ingreditur in sanctuarium, vt roget pro se & pro domo sua, & pro vniuerso cœtu Israel.

Quod lex superius appellauit sancta, ecce nunc tabernaculum testimonii appellat, quod fixum est inter eos, in medio sortium habitationis eorum. Siue secundum L X X. ædificatum in eis, in medio immunditiarum eorum. Eadem quippe ratione, & sancta esse, & testimonii appellari tabernaculum, massa nostra potest.

Si enim tabernaculum teſtimonii cælum diximus, rectè ſancta nominatur cæleſtis noſter homo, de quo ait Paulus: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Rurſus: Si terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, habemus ædificationem quæ ex deo eſt, domum non manu factam, æternam in cælis. Recte ergo ſanctum nominatur, quia ædificatus eſt in nobis. Primum enim formauit dominus deus de puluere terræ hominem, & tunc inſufflauit in faciem eius ſpiritum vitæ. Hic eſt ergo noſter cæleſtis homo, qui in medio immunditiarum noſtrarum eſt, qui etiam paſſionibus carnis oppugnatur, ſecundũ quod Paulus dixit: Video enim aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Propter quod nimis lex conſequenter ſubdidit.

1. Corinth. 15

1. Corinth. 6

Gene, 1

Roma, 7

Nullus homo ſit in tabernaculo teſtimonij, quando pontifex ingreditur vt roget pro ſe, & pro domo ſua, & pro vniuerſo cætu Iſrael.

Neminem ingredi in tabernaculum

Psalm. 13

Roma. 3

Quando enim Chriſtus ingreditur in ſanctum, id eſt, quando incarnabatur, cæleſtem hominem atque ex nobis primitias ſumebat, nemo erat in intelligibili tabernaculo teſtimonii, nec gentilis nec circunciſus, nec leuita, nec ſacerdos, quia omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum. Nemo cæleſtem cõuerſationem tunc ſequebatur, nec dignam cæleſti homine ſapientiam, vſquedum in ſancto pro prię carnis rogaret per crucem, & egreſſus eſt ex ea lege

ea lege communis mortis, emittens ſpiritum, & carnem relinquens in ſepulchro, quod eius euidenter exitus nominatur. Sed non generalitati omnium hominum profuit hoc quod nunc eſt expoſitum ſacrificium. Nullus hominum ſit, inquit, in tabernaculo, quando pontifex ingreditur in ſanctuarium vt roget. Atqui in ſacrificio quod eſt ſecundum literam, ſolus pręſens eſſet populus Iudæorum. Non autem omnis homo de tabernaculo ſecundũ tempus ſacrificii, quod nunc dictum eſt, excluderetur: ſed ſignificat, omne hominum genus, terrena nunc ſapere, & in peccatis eſſe, ac propterea in intelligibili tabernaculo teſtimonii recte non inueniri.

Quum autem exierit ad altare, quod coram domino eſt oret pro ſe, & ſumptum ſanguinem vituli, atque hirci fundat ſuper cornua eius per girum, ſpargenſque digito ſepties, expiet, ſanctificetque illud ab immunditiis filiorum Iſrael. Quia quæ vituli, & hirci eſſent, ſatis in his quæ dicta ſunt explanatũ eſt. Simul enim vtriuſque ſumens ſanguinem, vnumque illud coniunctioni demonſtrans, ſuper cornua altaris ponit, ſeu fundit. Sed quid agit? Quæcunque myſterii ordo exigit, & conſequentiæ vult figura, quam cum omni ſubtilitate legiſlator ſcripſit poſtea noſtrum egreſſum ad altare, quod eſt coram domino. Dicit autem eum qui eſt thymiamatis, quod eſſe ſedem Cherubin oſtendimus, cum carne aſcendens, & noſtram in eo captiuitatem ſubleuauit, ſimul nos ſuſcitans, & ſedere faciens in dextra in cæleſtibus. Et ſumptum ſanguinem effundit ſuper cornua eius per gyrum,

Cornua altaris

aſpergenſque digito ſepties, expiet, & ſanctificet illud ab immunditiis filiorum Iſrael. Quia propria paſſione non ſolum cornua eius, qui eſt in cælo altaris, virtutes ſcilicet præcipuas, & generales, ſapientiam, fortitudinem, iuſtitiam, caſtitatem ſanctificauit: quæ cornua cherubin recte ſunt, figuras enim eorum cæleſte hoc animal habet, in perſonaque hominis & leonis & vituli & aquilæ gerit, ſapientiæ quidem in perſona leonis, iuſtitiæ in perſona vituli, caſtitatis in perſona aquilæ: de quibus plenius in prophetæ Ezechielis interpretatione olim expoſuimus.

Animalia quædã virtutũ ſymbola.

Expiet & ſanctificet illud ab immũditiis filiorum Iſrael. Chriſti enim ſacrificio expiantur & cæleſtia, ita vt Paulus diceret: differentiam legalium ſacrificiorum, & vnigeniti oſtendere volens: neceſſe eſt ergo exemplaria cæleſtium his mundari, ipſa autem cæleſtia maioribus hoſtiis quã iſtis. Sed cuius rei gratia expiatione opus habebant cæleſtia legislator oſtendit, dicens:

Heb.9.

Expiet ſanctificetque illud ab immunditiis filiorum Iſrael.

Quantum quidem ad cælorum virtutes, non neceſſe erat quælibet expiatio, quia in ſanctificatione continua conuerſantur: ſed quia frequens ad cælos noſtrorum peccatorum aſcendit fumus, de quo dixit Dauid: Aſcẽdit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardeſcit: ita vt Deus ad Ionam diceret: Vade ad Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea prædicationem quã ego loquor ad te, quia malitia eius aſcendit

Pſalm.17. Iona 1. Gene.18.

coram me. Et rursus ad Abraham de Sodomis: Descendam & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non. Recte de nostris immunditiis sanctificat, & expiat super nos choros, vt auferat ex eis circumstantem, abominabilemque odorem, & gloriationem falsam, quam contra eos deposuimus. Propterea non simpliciter asperget, sed septies, vt intelligas veniam peccatorum nostrorum, hanc enim septenarius numerus figurat. Loca cælestia mundantur abominabili odore, & gloriatione quam deposuimus: huius enim rei causa, prius inimicitia à nobis, contra ea quæ sunt in cælestibus, exorta est.

Postquam emundauerit sanctuarium, & tabernaculum, & altare.)

Vel sicut lxx. definietque exorans sanctum, & tabernaculum testimonii, & altarium, & pro sacerdotibus purgauit. Secundum quorum æditionem, recte lex præcipue memoriam sacerdotum fecit, vt in omnibus figura sacrificii vnigeniti saluaretur. Quia enim à Christo sacerdotiũ chorus apostolorũ sortitus est, qui & pars erant humani generis, pro quo dominus semetipsum obtulit, sed tamen speciale, quemadmodum vngentum, & præcipuum sacrificium, domini *Ioan. 17.* appellauit: quod demonstrat dominus, ad pa- *Ioan. 15.* trem dicens: Ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Et rursus ad eos: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quã vt animam suã quis ponat pro amicis suis. vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.

Respice autem & legalis figuræ ordinem, quomodo ad ipsam deducit veritatē: secundum lxx. enim ait: Definiet, exorans sanctum, & tabernaculum testimonii, & altare; id est finiet, & terminabit deprecationē, quę acta est per crucem, pro omni genere hominum, & eam quæ in altare intelligibilis fuit, postquam assumptus fuerit in cælum, & sederit in dextera patris. Atqui de sacerdotibus non expiat, mittit enim eis emūdationem per intelligibilem ignem, & per linguas igneas spiritus, propter quod dicebat eis: Vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post multos hos dies.

Tunc offeret hircum viuentem, & posita vtraque manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorū. Quæ increpans capiti eius, emittit eum per hominem paratum in desertum. Cumque portauerit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, & dimissus fuerit in deserto.

Eadem etiam nunc iterare, propter eos qui in luce offendunt, opus habemus. Probatur enim quia nulli iniquo, vel maligno, sed ipsi deo efficiuntur ea quæ nunc in hoc hirco viuo sanciuntur. Primum quidem, quia vtramque manum capiti hirci sacerdos imponit. Manuūm impositio, in sacrificio ministrabat benedictionem, aut peccatorum remissionem, aut sancti spiritus aduentum, aut expiationes intelligibiles. Quomodo ergo in hunc, in quo sors inimici, & eius qui contra deum militat, sicut aiunt hi qui illius partis sunt, hæc quæ dicta sunt, sacer-

Manuum impositio.

dos acturus erat? Vel quomodo in ipso filiorum Israel iniquitates, & iniustitias, & peccata redemit? Confiteri quippe inimicus peccata non sinit, sed imo suggerit, vt occultemus animæ vulnera, vt non inueniamus medicum, qui medicamentum possit imponere, salutemque præstare. 2.Reg.12.
Propterea mox vt increpatus est Dauid à Nathan, Peccaui domino, exclamauit: & illico propheta subdidit: Et dominus transtulit peccatum tuum, veruntamen non morieris, quia blasphemare fecisti inimicos domini. Vnde & per hominem paratum, emitti legislator hircum in solitudinem dixit. Præparatum autem, id est, accedentem, siue adeuntem. Et nec dignitatem huius dicit, vtrum Leuita, an sacerdos, aut quispiam de populo esset, qui hoc ageret. Ergo cum omnibus Christum presentem esse significat hircus: Quemadmodum enim per carnem in primo immolabatur, si nunc viuens propter diuinitatem dicitur. Sed quia vnus & impassibilis, & passibilis est, necessarie & viuenti manus sacerdos imponit, vt manus impositione ostendatur, quia viuens verbum dei, impassibile, immortale, hoc pro nobis carne suscipiens sacrificium suscepit. Recte ergo, in ipso iniquitates, & iniustitias, & peccata sacerdos pronunciabit. Hic est de quo Esaias propheta dicebat: Domine quis credidit auditui nostro? Et brachium domini cui reuelatum est? Brachium domini filium appellans, patri consubstantiale de quo & ea quæ sequuntur, subdidit: languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse Esa.53. Brachiũ domini filius est

portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Sic aperte super se peccata nostra, & iniustitias, & iniquitates portauit. Et propterea secundum lxx. ait, imponet eas super caput hœdi viui: huius enim figura est, quod & ex spinis coronam imponi capiti suo Christus permisit, quia in spinis peccata solent accipi.
Spinæ peccata significant Propter quod & Adam spinas germinare terra
Prouerb. 26. præcipitur, siquidem & ipse ex inobedientia peccata germinauit. Sed & Solomon ait: Spinæ nascuntur in manu temulenti, peccatis plenas esse actiones eius significans. Sic ergo legis accipiens verba, non ignorabis intentionem eius, atque virtutem: sed & inuenies paratum hominẽ, per cuius manum hircus viuens in eremum mit-
Paratus homo. titur. Christus enim ipse, omne sui sacrificii factus est & sacerdos, & sacrificium, & cultrum & altare. Ipse est & præparatus homo, paratus pro nobis ad passionem, ita vt ipse per Esaiã dicat. Ego vero non contradicam, retrorsum non
Esaie. 71 abii. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus. Ad quem & Dauid dicit, incarnationis eius mysterium si-
Psalm. 42. gnificans, per quod nostrum adeptus est regnũ: Dominus regnauit, decorem induit, induit dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. Parata sedes tua ex tunc. Christus ergo intelligibilis Aarõ, semetipsum etiam nunc per hœdum immolans, ipse per hominẽ paratũ, siue in manu

hominis parati, i. per propriā virtutē, ipſe enim quū ſit & homo, paratus oſtenſus eſt. Et emittit hircū viuentem in ſolitudinem, ſiue in terrā inuiam, & deſertā viā ſuam & immortalem, & im paſſibilem diuinitatē, ad inuia nobis loca, & ab omni malitia deſerta, ſecundū quod Ioannes ait Vidēs Ieſus quia omnia dedit ei pater in manus & quia à deo exiuit, & ad deum vadit. *Expiabit enim ſacerdos qui unctus fuerit, & cuius expiata manus, vt ſacerdotio fungatur pro patre ſuo.* Siue vt lxx. deprecabitur, inquit, ſacerdos quæcunque vnxerit, & quicunque cōſummatus fuerit manus ſuas conſecrare ad patrem ſuū. Vt Chriſtum ſine aliqua dubietate oſtēderet, quia enim Chriſtus patres ſecundum carnem, Iudæorum ſacerdotum principes habebat, filii enim & ipſi Abrahā, ſicut & Chriſtus fuit. Oſtendit lex, vt quia Iudęorum ſacerdotes non poterant, ſicut ait Paulus, accedentes perfectos facere, impoſſibile enim erat ſanguine taurorū, & hircorum auferre peccata, recte ipſe Chriſtus in ſacerdotium vnctus, & manus per crucem conſummans, expiat nos. De quo in alio loco recte lex dicit: Sacerdos quem vnxerint, & conſummauerint manus, ſacerdotium miniſtrare poſt patrem ſuum. Primum enim hunc pater vnxit, ſecundum quod ait Dauid. Propterea vnxit te deus, deus tuus. vnxit autem dicens: Tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinem Melchiſedech. Poſtea ab hominibus qui miniſtrauerunt paſſioni & ſacrificio vnctus eſt: crucis enim ſacrificium, & agnū, & ſacerdotem, & liberatorem noſtrum oſtendit.

Ioan 13.

Pſalm. 44.
Pſalm. 109.

Propter quod ad eius planiorem demonstrationem, & subtiliorem figuræ manifestationem:

Semel inquit in anno faciet hoc.

Quod semel factum est, vnigenitum sacrificium ostendere cupiens, vt dictum est: Christus semel oblatus ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem, per fidem, cum qua qui legem meditatur, compar inuenit huic euangelium, multumque verax quod Christus, id est veritas, Iudæis loquutus est: Si crederetis Moysi, crederetis vtique & mihi, de me enim ille scripsit. Quid autem, aut vbi, non addidit, quia quæcúque mystica, quæcunque alta, quæcunque diuina sunt, hæc de Christo à Moyse in vmbra, & figura, & imaginibus dicebantur.

Hebr. 9.

Ioan. 5.

CAPVT XVII.

ET loquutus est dominus ad Moysen dicens: Loquere Aaron & filiis eius; & cunctis filiis Israel, & dices ad eos: Iste est sermo quem mandauit dominus dicens: Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bouem, siue capram, in castris; vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinem fuderit, sic peribit de medio populi sui. Ideo offerre debent sacerdoti filij Israel hostias suas quas occidunt in agro, vt sanctificentur domino ante ostium tabernaculi testimonii, & immolent eas hostias pacificas domino. Fundetque sacerdos sanguinem sub altare domini, & ad ostium tabernaculi te-

stimonij, & adolebit adipem in odorem suauitatis domino. Et nequaquam vltra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sempiternum erit illis, & posteris eorum.

Quia parum legislatori de figuris pertinebat, sed & quod de eis cogitabat magis propter præfiguratam in eis veritatem, qua postea temporibus suis dispensata illas cessare vult, aperte præsens sanctio demonstrat, quæ non simpliciter ad Moysen, sed ad Aaron & filios eius, & ad omnes filios Israel præcepit: sed aperte manifestans, quia hæc legis præceptio, non magnum, non perfectiorem quempiam, non imperfectum ignorare vult, quod expedit eis scire, id est, quia temporalis est literæ lex, vt tempore expleto, non iam circa ipsam frustra, & superuacue nosmetipsos occupemus. Quis autem est temporum finis? Omnimoda loci ipsius perditio, in quo sacrificia offerri præcepit, comminando præcipiens, eum qui intra castra, siue foris, extra tamen tabernaculum testimonii sacrificium dei explet, interire de populo. Vt quãdo tabernaculum testimonii, & templũ, quod ad eius imaginem factũ est, disperditum fuerit, cognoscatur, quia finem habent omnia quæ ibi fieri lex præcepit, etiã illa deo non placent, neque enim alias disperdidisset locum, in quo peragi omnimodo secundum legem debuisset. Quod etiam dices, quum sic iustas actiones, id est non occidere, non adulterari, non furari, non falsum testimonium dicere, patrem & matrem honorare, diligere proximos, seruos liberos facere,

Filiis Israel legem ferre.

Certorum locorum obseruatio in veteri testamẽto.

ieiunare frequenter, vel orare, non circunscribit loco, quia semper sunt vtilia, & cum euangelica conuersatione communia. Hæc autem quæ secundum semetipsa sunt superflua, sed causæ cuiusdam sunt exquisita gratia, concludit loco, vt cognoscant, quia temporalia sunt: omnia enim quæ loco seruiunt, seruire etiam ordinata sunt tempori. Deputata sunt igitur loco sacrificia, emundationes mortuorum, & seminis fluxum patientium, & leprosorum, & menstruatarum: quia & hæc per sacrificia effectum habent: Similiter azyma, & figuratum pascha, scenopegia, pentecoste, necnon neomeniæ, & sabbata: oportebat enim omni modo sacrificia in istis offerri. Quia autem hæc mysteriorum domino implendorum figuras habebant, in superioribus sufficienter ostendimus. Paruulus ergo quum esset populus, qui legem accipiebat, & ad ea quæ sunt imperfecta inhians, quia adhæsiturus erat vmbris, & compassurus locis, sicut paruulus in quibusdam iocis delectatur, inuenit modum legislator, per quem ex necessitate illos remoueat à figuris, quando tempore harum recessionis fuerit, loco circuncludens eas, quæ destructurus erat, & præcipiens extra locum hunc nil eorum quæ dicta sunt, fieri, sed eum qui tentaret, esse sicut sanguinem effundentem. Ergo quicunque & nunc figuras peragere destructi conantur loci, sanguinem effundunt, id est communem conuersationem polluunt, in commune peccant, sicut & hi qui sanguinem fundunt, simi-

Sanguinis effusio latepatet.

literque ſanguinem eius, qui ab eis in errorem mittitur, fundant: perditionis enim ei cauſa efficiuntur. Quia autem poſſibile fuit illos interrogare, aut cogitare, & cuius rei gratia hæc ſancita ſunt, ſi localia ſunt, & ad tempus dicimus, quia cauſam figurarum cognoſcere aperte non poterant, neque capiebant reuelate diſcere, quia aliorum haberent imagines ea quę ſanciebãtur. Quamobrem cauſam illis aliam veriorem ipſam legislator ſcripſit, quàm hanc: *Et nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt.* Siue vt lxx. & non immolabunt vltra ſacrificia ſua ſuperuacuis: quum eis à deo præceptum fuiſſet: Non facies tibi idolum, nec omnem ſimilitudinem eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, & in terra deorſum, & quæcunque in aquis ſubtus terram. Vitulũ fecerunt conflatilem & vituloſacrificiũ obtulerunt, cauſa gaſtrimargiæ ſumere ſacrificia volentes. Pædagogus eorum lex, de eos offerre ſacrificia præcepit, vt in hæc occupati ab omni idololatriæ ſacrificio ſemetipſos abſtineãt: & hæc ſancit, quæ lex eos prohibens ab idolorum ſacrificiis, ſimul docere etiã figuras myſteriorum futurorum potuiſſent. Bene autem ſeruire idolis, fornicationem appellauit: aperte nos docens, quia noſtras animas deus ſibi ad ſalutem deſpondit, & ideo fornicatio dicitur ab illo diſceſſio. Inſuper terret eos, qui in carne fornicantur, & docet, quale eſt fornicationis peccatum, vt idolorum cultu, fornicationem, & ad dæmones confugium, fornicationem nominaretur:

Exod. 32.

Deſponſi ſumus deo, ideo fornicatio pro defectione à Christo, id eſt, idololatria accipitur.

Et dices ad ipsos: Homo de filiis Israel, & de aduenisq si peregrinantur apud vos, qui obtulerit holocaustum, siue victimam, & ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam, vt offeratur domino, interibit de populo suo.

Etsi eadem dicere legislator videtur, veruntamen populum, cui ab eo lex imponitur, cautum reddit: Eadem quippe frequenter dicens, ostendit hoc mandatum necessarium esse, nimisque vtile. Veruntamen nec frustra idipsum rursus dicit, sed supra quidem occidentem solúmodo, vt aliquod faceret sacrificiū, non tamen omni modo & reliqua sacrificii facientem, pœnę subiecit, ait enim: Qui occiderit bouem, aut ouem, siue in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem domino. Ibi prohibitus intelligitur ab eo quod tẽtauit: hic autem non ita, sed:

Qui obtulerit holocaustum, siue victimam, & ad ostium tabernaculi testimonij non adduxerit eam vt offeratur domino.

Consummatum siue sacrificium perfectum dicens, intantum vt holocaustum fieret, eandẽ tamen & in hoc pœnam præcepit. Qui enim initium fecit hoc attrectandi, & prohibitus est, nihil differt ab eo qui compleuit. Sed & vtriusque pœna, perditio de populo est, ita vt non possit vltra hic in populo degere, neque de circuncisione gloriari, neque de genere Abrahã semetipsum ornare, aut Israelita dici: sed inter præputium habentes, & alienigenas constituatur, hoc est disperdi quempiam de populo suo. Ergo

Disperdi aliquem de populo suo, est exilio punire.

quicunque nunc legis mandata, seu terminos transgrediuntur, extra templum agentes quæcunque destructo templo lex agi non vult, iam non sunt Israelitæ, nec Iudæorum appellationem iuste sibi vsurpant. Sed etiam illud præ omnibus notari oportet, quod non solum eos qui ex filiis Israel sunt, hæc præcepit custodire, sed cum ipsis & proselitos, siue aduenas, qui peregrinantur inter eos, id est gentiles, hi enim non eis coniuncti sunt, sed apud eos sunt, quia apud eos sumus, vtpote legẽ eorum, & prophetas, & promissam eis hæreditatem habentes. Adhæremus autem non ipsis, sed deo: præterea secundũ Lxx. homo homo dixit, quum liceret simpliciter dicere hominem, duplicat tamen, vt ostendat tam eum qui in circuncisione, quam qui in præputio adhæret deo, hoc debere custodire mandatum.

Aduenæ appellantur qui legibus Iudeorum vsi sunt, velut hi quos fundos populos alibi appellamus.

Homo quilibet de domo Israel, & de aduenis qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo. Quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima piaculo sit, idcirco dixi filiis Israel: Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem, nec ex aduenis qui peregrinantur inter vos.

Lxx. autem hic ædunt, homo homo. Quod quomodo oporteat intelligi, superius diximus. Ergo oportet mandati huius literam custodire, & nullatenus comedere sanguinem. Hoc enim & apostolos inuenies præcepisse, quando de

Act. 5 quibusdam Iudaicis obseruationibus contentione in Antiochensi ecclesia facta, ad eos relata est quęstio, qui legem posuerunt, soluentes quęstionem hanc, & definientes. Visum est ergo spiritui sancto, & nobis, nihil amplius imponere vobis oneris, quam vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. propterea sanguinem quidem proprie homicidium, omnem autem sanguinem, omne fraternum odium intelligamus, quia qui odit fratrem suum, homicida est, sicut Ioannes scripsit. Dicit ergo omnem sanguinem, iniustitiam dolosorum. Virũ enim sanguinum, & dolosum abominabitur dominus: & quæcunque proximorum nocent vitæ, per insidias quaslibet, ita vt homicidio sanguinis comparentur. Et propterea ab omni sanguine abstineri oportet, scientes, quia super animam, quæ talem sanguinem comedunt. de quibus dicebat Dauid. Qui deuorant plebem meam sicut escam panis, faciem suam obfirmat deus videlicet Christus. Ipse est enim imago patris, quia qui vidit filium, vidit & patrem. Ipse etiam Iudex est, & necessarie ad comminandum his qui malorum sunt operatores, disperdam ponitur, quod demonstrat Dauid dicens. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Hic animam sanguinem comedentem, perdit de populo eius, de communi videlicet hominum genere, hanc enim sicut immisericordem, & impiam separans, cum malignis condemnat de-

Sãguis pro homicidio, & odio fraterno

1. Ioan. 3

Psalm. 54.

Psalm. 13

Psalm. 33

monibus, & in ignem mittit æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Deinde insinuans, quantum nos debemus compati, & misericordes esse, inuicem diligentes, propter eum qui tantam pietatem in nobis ostendit, vt suum sanguinem funderet ad propiciationem nostram, & pro nostris animabus daret, ait.

Christus efficacissimũ misericordiæ exemplum.

Quia anima omnis carnis in sanguine est, & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris.

Mysticum Christi sanguinem significans, sanguis ergo ipsius, pro animę piaculo erit. Sanguis super altare ad expiationem animarum nostrarum, pro anima expians, hic est, quem effudit pro nobis crucifixus, & expiationem, siue propiciationem generi humano præstitit, primitias offerens, propter quòd rectè dicit.

Et sanguis pro animæ piaculo sit.

Anima enim eius, primum quidem quæ ab eo plasmata, deinde quia nostræ eam consubstantialem animę, quum incarnaretur accepit, vt ipse pro nobis redderet quam nos debebamus mortem. Quoniam autem dicit, Anima omnis carnis in sanguine eius est, nullatenus substantiam animæ sanguinem intelligamus, sed quia societatem cum carne per sanguinem habet, & quando hoc euacuatum fuerit, aut friguerit, tuncà carne dissoluitur, sic creatore naturã nostram disponente. quia ergo Christus sanguinem suum ad expiationem animarũ nostrarũ dedit, vt ab omni nos homicidio, omni-

Inde est quod nõnulli sanguinem, animæ vehiculũ dixerunt.

que alia iniquitate, quæ homicidio proxima est, abstineamus. Communis enim lex est, & contra omnes extenditur.

Homo quicunque de filiis Israel, & de aduenis qui peregrinantur apud vos, si venatione, atque aucupio ceperit feram, vel auem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius, & operiat illū terra: Anima enim omnis carnis in sanguine est. Vnde dixi filijs Israel: Sanguinem vniuersæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est. Et quicunque illum comederit, interibit.

Multum curę est deo, vt alterutrum nobis minime noceamus. Propterea percutienti maxillam, cedi, & non cum eo iudicio contendere, similiterque & de eo qui aufert nobis pallium Iesus præcepit: vt ne quidem ex contentione ad nocendum proximo prouocemur, sed imo vt eum qui iniuste contra nos agit, per nostram patientiam corrigamus. Nihil ergo amplius, quam iniustitia, & auaritia, & alternum odium coarctat vitam nostram. Ad hoc intendens legislator, sanguinis mandatum non frustra recapitulauit, sed quia quidam fraudibus quibusdam, & machinationibus, variisque dolis nocere popularibus, quasi ignorantes solent, perimere etiam huiusmodi molimina perspexit. Nam vide quid pręcipiat.

Matth. 5

Patientia est Christianis, quod ethnico legis actio.

Si venatione atque aucupio ceperit feram, vel auem quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius, & operiat illum terra.

Quod venatio maxime iniustitiam, iniustitiā autem non quamlibet, sed eam quę ad sanguinem tendit

nem tendit, vitamque ipſam quodammodo per dolum fraudemque iniuſtitia patientis nocet, à diuina ſcriptura accipi ſoleat, audi Dauid dicentem: Captabunt in animam iuſti, & ſanguinem innocentem condemnabunt. Et rurſus: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Si quis ergo venationem cœperit, id eſt peccantem viderit eum, qui venationi ex infirmitate, vel ex ſimplicitate expoſitus eſt, hunc dicimus eſſe rem quæ capitur. Propter quod dixit, feram vel auem, quibus veſci licitum eſt. Per feram, de vulgo quempiam, carnalem tantum, & paſtionibus incubantem ſignificans, expertemque cõmixtionem cauſarũ: Per auem autem eum qui à terrenis ſemetipſum remouet rebus. Huiuſmodi enim homines, à violentis & auaris, in cauſis ſecularibus conſumuntur, illa videlicet incongrua, malignaque commeſſatione, de qua Paulus prohibebat, dicens. Si adinuicem comeditis, videte ne adinuicem conſumamini. Aut vt qui prius erant iuſti, inter ea quibus veſci licitum eſt, id eſt inter munda, recte nominantur. Veruntamen ſi quis peccantis, velut inferius iacentis, & poenitentia ſepulti, effundit ſanguinem, id eſt peccatum quod peccauit, effundit autem illud, ad operationem accedens, & confeſſionem, quemadmodum ait Dauid. Effundam in cõſpectu eius orationem meã, operiat illud terra. Peccata enim confitentium terra operit, vtpote inferius remanentia, & pœnitentia mortificata. Et quorum prohibitus eſt clamor ad cælos aſcendere, quemadmodum So-

Pſal. 165. Pſal. 123. Feram capere Auem capere. Galat 5. Pſal. 141.

domorum aſcendebat: nec enim volebant pœnitentiam agere, ita vt deus de ipſis ad Abraham diceret. Deſcendã, & videbo vtrum clamorẽ qui venit ad me opere compleuerunt, an non eſt ita, vt ſciam. Sed & Iob ſiue à diabolo, ſiue tam illã, ſiue ab his qui exprobrando ei ingerebãt iniquitatem, non latere dominum, id eſt non deſpici ab eo, orans clamabat. Terra, nõ abſcondas ſanguinem meũ, neque inueniat locum in te latendi clamor meus. Id eſt, non cohibeatur loco, ſed ad deũ aſcendat. Propter quod addidit. Ecce nũc in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis. Secundum hanc ergo intentionem, legislator ea quæ dicta ſunt ponens, addidit. *Anima enim omnis carnis, in ſanguine eſt.* Deinde adiicit. *Vnde dixi filiis Iſrael.* Id eſt dic, de ſanguine vniuerſæ carnis non comedetis, quia anima carnis in ſanguine eſt, conteſtans ab omni iniquitate abſtineri. Conteſtans autem non exponere ea quæ contra voluntatem commiſſa ſunt fratrum peccata, ſed tradere terræ eius qui captus eſt, id eſt viſus ſanguinem, cooperientes illud venia, & compaſſione. Sanguinem enim comedens, & animam, qui diffamat proximi peccatum recte putatur, quia animæ mors, peccatũ eſt his, qui volũt filii Iſrael appellari, filiique dei primogeniti vocari, & quæ ſubinſertur pœnam effugere, ait enim: *Et quicũque comederit illud, interibit.* Et neque ſacerdotiũ, neque fides, neque ſanctificatio, neque alia aliqua virtus, aut dignitas, patrociniũ præbere tali poteſt, omnibus enim ſanguinem comedentibus, interitum eſt minatus.

Gene. 18.

Iob 16.

Fratrum iniquitates contegere.

Anima quæ comederit morticinum, aut captum à bestia, tam de indigenis quam de aduenis, lauabit vestes suas & semetipsum aqua, & contaminatus erit vsque ad vesperum, & hoc ordine mundus fiet. Quod si non lauerit vestimenta sua, nec corpus, portabit iniquitatem suam.

Morticinum esse peccatorem, vtpote qui crudelem peccati sustinet mortem, à bestiis autem captum, non tantum simpliciter, sed valde peccatorem, intantum vt maligni in eo operentur dæmones, sicut fuit Iudas, qui diabolo ingrediente in corde suo, Christum tradidit: olim diximus, quum pollutionum sacrificia legislator exponeret. Sed illic quidem, eum qui tetigit morticina, aut à bestiis capta, id est, qui communicauit, siue particeps fuit cum his, qui prædicti sunt, dicit: Hic autẽ eum qui comedit, videlicet qui totum illius peccatum suum proprium fecit, suamque malignam intentionem expleuit ex malo, quod ille commisit, sicut fuerunt Annas & Caiphas, qui non simpliciter Iudæ participes sunt proditionis effecti, ipsi enim ementes proditionis ei dederunt pecuniam, & olim esurientes, vel desiderantes mortem domini, ad pascendam nutriendamue suam intentionem, & ad satisfaciendum desiderio, per Iudam præualuerunt: huiusmodi comedere morticina, & à bestiis capta dicuntur. Qui necesse habent lauare vestimenta sua, & corpus: lauat autem vestem suam & corpus, qui mundat semetipsum totum, id est interiorem exterioremque suũ hominem, quia intra vestimenta corpus est, sicut

Morticinum comedere.

intra exteriorem hominem homo qui interior.
Lachrimæ baptismi æmulæ. Quomodo autem lauat? Per baptismum, aut per abundantiam lachrymarum, imitantium aquas baptismatis. Qui autem hoc non facit, portabit iniquitatem suam, retributionem videlicet iniustitiæ: Sic enim diuinam scripturam in peccatis potissimum restituere inuenies comminantem,
Ezech. 20. vnde Ezechiel deum induxit dicentem: Non parcet oculus meus super te, & non miserebitur sed vias tuas ponam super te, & abominationes
Esa. 60. tuæ in medio tui erunt. Sed & Esaias dicit: Sacerdotes loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam, quia completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius. Suscepit de manu domini duplicia, pro omnibus peccatis suis.

CAPVT XVIII.

ET dixit dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Ego dominus deus vester. Iuxta consuetudinem terræ Aegypti, in qua habitastis, non facietis. Iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus sum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, & ambulabitis in eis. Ego dominus deus vester. Custodite leges meas, atque iudicia: quæ faciens homo, viuet in eis.

Quoniam multa illis, & differenter sanciuit, ne in multitudine eorum, quæ sanciebantur, deficeret, is qui legem accipiebat, intentionem simpliciter, & non in plura discerpentem, ostendit: ita vt sciens quid sit corrigendum, & ad quē

finem tendat legis intellectus, præ multiplicitate non deficiat. Sicut hi qui mare nauigant, quãdo ad finem nauigii, & ad terminum cursus, & portum oculos extendunt, facile longitudinem pelagi, & sine defectu percurrunt. Præcipiens ergo ea quæ nunc dicta sunt, Ego sum dominus deus vester, inquit, vt creatorem & dominum discentes eum qui mundauit, summo studio ea quæ præcepta sunt ab eo, custodiamus. Sic ergo sanctionis totius intentionem explanauit. Quæ est autem hæc? Vt ab omni iniquitate abstineamus, & quæ virtutis sunt agamus, iuxta consuetudinem terræ Aegypti, & iuxta morem terræ Chanaan nihil facere, sic ab omni iniquitate abstineri præcepit. Lxx. autem pro consuetudine, studia interpretati sunt: quia malignas adinuentiones, & fabulas solet diuina scriptura appellare malorum studia: vtpote Ezechiele dicente post iniquitates, quas deus in templo seniores Israel agere ostendit: Et dixit ad me dominus: Vides fili hominis? Et rursus: Conuersus, videbis studia maiora horum. Non solum ergo à fornicatione, & auaritia, & superbia, sed & à diuinationum, & auguriorum abiectionibus, & veneficiis præcepit abstineri, sed & à magis, & similibus aliis: ita vt Moyses in Deuteronomio diceret: Quando ingressus fueris terram, quam dominus deus tuus dederit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarũ gentium nec inueniatur in te qui sciscitetur, & obseruet somnia, atque auguria, ne sit maleficus, nec incãtator, nec Phytones cõsulat, nec diuinos, nec quęrat à mor

Ego sum dominus.

Studia in scripturis qualia accipienda.

Ezech. 8.

Deut. 18.

tuis veritatē. Omnia enim hæc abominatur dominus. Omnes qui hæc faciunt, pro abominationibus his disperdet eos dominus ex te. Ab his ergo abstineri prius oportet, & sic nobis deus dicit: Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, & ambulabitis in eis, id est mouemini & conuersamini in eis, & nullo tempore vacetis ab eorum correctione. Deinde rursus subdidit:

Ego dominus deus vester. Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis.

Abstinētes nos prius ab abominationibus quæ dictæ sunt, quia non est participatio iustitiæ cū
2. Corin. 6. iniquitate, neque luminis societas ad tenebras, neque placet ei, vt qui gentile quodlibet malum obseruationemque studet, gloriari de legis dei scientia debeat, tūc demum iudiciis dei vtamur, & præceptis. Qualia autē sint iudicia, & qualia præcepta, quæ faciens homo viuet in eis, vt tu cognoscas, quia nō deo donas, obediēs legi eius & cōplēs eius iudicia, & præcepta, sed tibimet ipsi: tu enim in eis viues, virtutibus operā dans, per quas æterna vita hominibus præstatur. Sed quęri pertractariq; dignū est, cur in vno loco legis bis dixit, fieri iudicia sua, & pręcepta sua custodiri? Vel cur bis dicat, ego dominus deus? Putas ne eadem iterando? Nullatenus: breuis est enim omnis diuina scriptura, maxime tamen hic legislator, sicut qui multa dicturus erat, fuit de breuitate solicitus: quia duo sunt testamenta, ve-
Hiere. 31. tus & nouum, vnde & ipse per Hieremiā dixit, Dabo vobis testamentum nouū, non secundum testamentum, quod dedi patribus vestris, in die

qua adprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Aegypti, recte secundo iudiciorum præceptorumue memoriam facit, vt illa ostenderet, quæ erat postea sanciturus. De quibus nunc addidit.

Quæ faciens homo, viuet in eis.

In ipsis enim vera vita credentibus in Christum perficitur, de quo in euangelio dominus dicebat. Hæc est voluntas patris mei, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam ęternā. Valde ergo rationabiliter secundo dicit. *Ioan 6.*

Ego dominus deus vester.

contestans, quia ipse dominus, & priora iudicia, vel præcepta, & posteriora sanciuit, quæ qui fecerit, viuet in eis. Nam prioribus iudiciis, & præceptis, vide quid addidit. Ego dominus.

Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Ego dominus. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non discooperies: mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies, turpitudo enim patris tui est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre vel ex matre quæ domi vel foris genita est non reuelabis. Turpitudinem filiæ filii tui, vel neptis ex filia, non reuelabis, quia turpido tua est. Turpitudinem filiæ vxoris patris tui, quā peperit patri tuo, & est soror tua, non reuelabis. Turpitudinē sororis patris tui non discooperies, quia caro est patris tui. Turpitudinē patrui tui non reuelabis, nec accedes ad vxorē eius, quę tibi affinitate cōiungitur. Turpitudinē nurus tuæ nō reuelabis quia vxor filii tui est, nec discooperies ignominiā eius.

Affinitatis & cognationis gradus, quod ad nuptias pertinet

Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui est. Turpitudinem vxoris tuæ, & filiæ eius non reuelabis. Filiam filij eius, & filiam filiæ eius non sumes, vt reueles ignominiam eius quia caro illius sunt.

Quod non negligenda sint ea quæ sanciuntur, manifestum est ex eo, quod iterum dixit: Ego dominus. Facit autem hoc Moyses, imo spiritus qui in eo loquebatur, vt non despicerentur quæ dicebantur, dicentibus quibusdam quia Moyseos sunt. Non sunt autem eius hæc quæ præcipiuntur, sed dei, quum summopere quod inuentum est studium adhibitum sit, vt litera eorum conseruaretur, & spiritalis intellectus. Vnde nostra translatio dicit: Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Lxx. ædunt: Homo, homo ad omnem domesticam carnis ipsius non accedet, vt aperiat turpitudinem. Propterea secundo dicentes, homo homo, vt quemadmodum est homo duplex, sic intelligatur & ea quæ sanciuntur, esse duplicia, oportereque & exteriorem eorum faciem, & interiorem eorum faciem, & interiorem contemplationem custodire, vt magna rectaque lex exteriorem interioremque componat hominem. Sed ea quidem quæ foris est legis facies, proximos sanguine nuptiali coitu misceri prohibet, quia & hoc tenebat apud gentes, quarum terram in hæreditatem Iesus accepit. Seruus autem carnalium voluptatum Israel erat, ita vt Moabiticas mulieres desiderantes, Behelphegor idolo immolarent,

Homo homo

Gentium terrã Iesus inhæreditatem accepit.

Num. 25

Osee 7

Osee. 4

quod ab ipsis colebatur, & accusaret eos Osee, ac diceret de eis: Omnes adulterantes, sicut clibanus ardens. Et iterum deus sic ad eos diceret: Non visitabo super filias vestras, dum fornicatæ fuerint, & super sponsas vestras, quum adulteratæ fuerint, quoniam ipsi cum meretricibus versabantur, & cum effœminatis sacrificabant. Sed & Hieremias dicit ad totam Hierusalem: facies meretricis facta est tibi. Vnde & eis mulieres multas accipere præceptum erat, vt per hoc saltem ab alienarum mulierum fornicationibus, & adulteriis abstinerent. Ideo ergo nunc longum extendit sermonem, & generationes per ordinem exequitur, quibus continere se debeat à commixtione concubitus, pręcipiens: Vt ostēderet mandatum esse necessarium, ipsas cognationes denumerat, in enumeratione causam sanctionis manifestans, quod studet, vt non confundantur generationes, nec dispereant hæreditates, neque frater & pater idem fieret, eiusdemque esset vxor & mater. Vtraque enim hæc eueniebant, si eādem vxorem pater & filius habuissent, ex eaque filios procreassent. Ex filio enim genitus, tam patrem genitorem suum, quam fratrem habet, quippe qui ex ea natus est, quæ & illum peperit, & vxor eius simul, atque mater fuit. Hæc autem ex nefaria cognatorum commixtione, & alia his eueniunt similia. Propter quod auertere à tali coniunctione, & coitu volens. *Turpitudinem, inquit patris tui, & matris tuæ non discooperies.* Eadem & in subsequentibus de nouerca, & sorore, & nuru, & aliis omnibus re-

Hiere 3.

Quorsum scripta sint leges cognationum

uelationem turpitudinis, horũ coniunctionem appellans. Ex hoc sermone erubesci, & auerti, siue odio haberi debet omnis huiusmodi faciens actiones. *Similiter & illud opportune intuendum est, quod dicens, Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius,*
Ego dominus cur subinde repetatur addidit: *Ego dominus.* Et quid opus erat hoc addi, quum semel, & hoc initio præsentis sanctionis dixerit. Ego dominus deus vester? Sed aperte illud ostendit, quia is qui hæc sanxit, ipse est qui nobis carne coniunctus est, nostræque cognationis effectus est particeps. Vnde iniustum est vt magnitudinem cognationis eius iniuriemus. Quum autem hæc ita se habeant, intelligendum est sanciri spiritaliter: Non vult enim nos reuelare quælibet peccata, à cognatis, amicis ve nobis quæ credita fuerint, nec prodere turpes actiones aliorum, ne forte patiamur quod Cham, qui pa-
Gen 9 tris nuditatem videns, non cooperuit, sed fratribus egrediens patefecit. In patre ergo & matre, & sorore, quoscũq; alios cognatos enumerauit,
1. Timoth 5 cum carnalibus & illos oportet accipi. De quibus Paulus dicit: Sermonem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuuenes vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores. Deinde cunctam nobis, qui fideles sumus, cum omnibus qui eiusdẽ
1. Corint 12 sunt fidei, conquirere cupiens cognationem, sic rursus dicit. Multi vnũ corpus sumus in Christo, singuli autẽ, alter alterius membra. Vnde & impium, reuelare cuiuslibet prædictorum turpitudinẽ, appellauit, quia spiritalis cognationis præuaricatio ad dominum tendit, postquã cum eo

habemus cognationem vinculis ſpiritalibus. Veruntamen nec ho c præterire oportet eũ, qui diligenter meditatur legis eloquia, quia ſecundũ lxx. decem graduum cognationis numerũin præſenti poſuit legislator, cuius numeri omnia mãdata ſunt legis, oſtendens quia quiſquis turpitudinem reuelat, carnalium, ſpiritaliũ, vel cognatorũ, totius legis inuenitur eſſe tranſgreſſor. Quare? quia alienum eſt à charitate quod agit, quæ eſt legis plenitudo. Hoc eſt quod ait Paulus, Nõ adulterabis, non occides, non furtum facies, nõ concupiſces. Et ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur. Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Dilectio proximi malũ non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. planior autem ſit intellectus, ſi ipſam perſcrutemur literã.

Decẽ cognationũ gradus quid velint.

Rom. 13

Mandatorũ omnium ſumma eſt in dilectione proximi.

Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet vt reuelet turpitudinem eius. Vt non accedamus ad cognatos in lege cognationis præſumentes, & per hoc eos tentantes, ac deinde actiones eorum turpes cognoſcentes, prodamus eos. Vnde & nimis opportune ſubdidit: *Ego dominus.* Id eſt manifeſtans hominum peccata, quęcunque cõfeſſi fuerint, & orãdo expoſuerint, tegens & diſſipans, ita vt ne quidem veſtigium eorum reperiatur. Quia ergo multum eorum quæ nunc ſancita ſunt, lucrum didicimus, ad ea quæ ſequuntur tranſeamus. *Turpitudinem vxoris tuæ, & filiæ eius non reuelabis, & filiam filij eius, & filiam filiæ eius non ſumes & reueles ignominiam eius, quia caro illius ſunt, & talis coitus inceſtus eſt.* Neceſſariũ ergo hoc mandatum legislator poſuit:

Ego dominus

qui enim cum matre & filia miſcetur,& de vtraque filios generat, confundit iſp e generationes Qui enim de matre ei generantur filii, fratres eorum qui generãtur ex vxoris filia ſimul atque hi fiunt: Patresque ſimiliter, & aui,quando cum matre, & eius nepte coiens pater filiorum, qui ex vtraque geniti ſunt, fuerit effectus. Nos autẽ matris, & filiæ,& neptis turpitudinem, malum deſiderium, actionemque ex deſiderio genitam intelligamus, quæ ad actionem aliam egreditur maligniorem atque maiorem. Ait enim Iacobus Concupiſcentia quũ concepta fuerit, parit peccatum, peccatum autem quum conſummatum fuerit, generat mortem: quę eſt deſiderii nepos, quod tibi ſecundum ipſam hiſtoriã,& ſcripturã diuinã oſtendemus. Cõcupiuit ergo Dauid Vrię vxorem: ecce peccati mater concupiſcentia. Cõcupiſcẽs mœchatus eſt: matrem filia ſubſequuta eſt. Adulteratus occidit: peſſima concupiſcentiæ mortiferæ quæ pręceſſit neptis. Nihil ergo horũ reuelari vult: neque enim oportet proximorum prodi peccata, ſed admoneri magis eos, & ad memoriam eorum reuocare, quũ dicat Apoſtolus: fratres, ſi deprehenſus fuerit quis ex vobis in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, conſiderãs teipſum, ne & tu tenteris. Vides quia non fruſtra legislator dicebat. *Caro tua ſunt*. Oſtendens quia cognatum nobis quodãmodo, & familiare eſt, peccare, propter quod compati nobis inuicem debemus peccanteș. Nam Paulus diſpenſans hoc quod nunc dictum eſt, ſubdidit, Inuicẽ

Turpitudo matrũ & filia.

Iacob. 1

Mors peccati nepos

Concupiſcẽtia peccati mater eſt.

Gala. 6

onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Ipse ergo peccata nostra portauit. Qui autem onus proximi portat, & suscipit in semet ipso fratris peccata, non hæc prodit, nec reuelat sed magis cohibet, & verbis medicinalibus curat, & sicut propriam infirmitatem exhortationibus benignis exhaurit Vnde propheta Esaias de saluatore dicés, vere peccata nostra ipse portauit, subdidit, Et pro transgressoribus rogauit. Affligi igitur & gemere debemus pro eis, qui ad prauam operam, cogitationemque progressi sunt, non autem hęc manifestare.

Oner a alterius portare.

Esa. 53.

Sororem vxoris tuæ in pellicatum eius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente.

Recte hęc præcipiuntur, quia in pace vocauit nos dominus deus. Qui enim cum omnibus nos pacem habere vult, etiam per Paulú dicens Si possibile est quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habete, multo magis placatos nos vult esse cum proximis, quod subuertit, si simul quis vxori, sororique eius iungatur, vt sorores simul habitent, & vt inter simul habitantes excitetur zelus, vnde contentio, rixaque generatur. Post hoc lex illud pręcipit, non oportere in iudaica conuersatione ecclesiasticam accipere, nec simul pascha, quod in figura est cum eo quod est intelligibile, celebrare, nec festiuitatem azymorum celebrantes, Christi panis cœnam sumere, quę sunt vera azyma, nec circuncisionem simul prædicare, & baptisma. Memoramini ergo illius qui dixit. Ecce ego Paulus dico vobis, si circuncidamini. Christus vobis nihil prodest.

Rom. 12

Pellicatus my stice qualis.

Sed & si forte quis Iudaica conuersatione vsus est, negligendo eam mortificet, id est viliorem atque inefficacem reddat, & tunc ei, quæ est ecclesiæ, misceatur: quæ soror illius, quæ eandem legē habet, eosdemque legit prophetas, sed ęmula est, non quòd ipsa zeletur, sed quod hæc illius zelum patiatur: quia diuitiæ eius ad nos per ipsam deuolutæ sunt, intantum vt Paulus de his, qui ex circuncisione sunt, ad Galat. qui ex gentibus erāt, diceret: Aemulātur vos nōn bene, sed excludere vos volunt. quia autē non ecclesia synagogam zelatur, sed ipsa à synagoga zelū patitur, manifestū est ex eo, quod non secunda vxor primæ, sed prima æmula sit secundę: sicut ex desiderio viri subingrediente solet: vnde & Lia zelabatur Rachel. Vide autem qualia legislator subdidit: Et quum dixisset, da mihi de mandragoris filii tui, respondit, Parum ne tibi videtur, quod præripueris maritum mihi? Aperte autem hæc æmulantis verba sunt.

Gala. 4

Zelus Synagogæ erga ecclesiam

Gene. 29

Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes, nec reueles fœditatem eius. Cum vxore proximi tui nō coibis, nec seminis commixtione maculaberis. De semine tuo non dabis, vt consecretur idolo Moloch. Vel secūdum LXX. Præsto esse principi. Nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. Cum masculo non dormies coitu fœmineo quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento nec miscebitur ei, quia scelus est.

Bene hæc interpretationis stilo coniuncta sunt. Præsens ergo legislatoris intentio est à libidinibus, & nefariis cōmixtionibus, & à fornicatio-

ne tam ſenſibili, quam intelligibili cohibere eũ qui accipit legem. Eum propterea non præcepit ei quæ in menſtruis conſtituta eſt, propter pollutionem concubitus, contra legem miſceri, ſed nec vxori proximi: adulterium enim iſta cõmixtio, non coniugium eſt. Vnde quum dixiſſet

Cum vxore proximi tui non coibis. Addidit: *Nec ſeminis commixtione maculaberis.* Hoc explanans, quia iam non eſt hoc coniugium, neque enim polluerat eum, qui commiſcebatur, quia honorabile eſt coniugium, & thorus immaculatus: ſed cum ſenſibili fornicatione, & ab intelligibili nos remouere maximo ſtudio nititur. Propter quod ſubdidit: *De ſemine tuo non dabis ſeruire Moloch.* Siue vt Lxx. principi. Cui autem principi, noſtra translatio, & reliqui interpretes oſtenderunt. Ipſi enim Moloch, pro eo quod eſt principi, conſone ædiderunt. Idolum autem hoc fuiſſe etiam Stephanus concionans, maxime Amos ante eum prophetans, demonſtrauit, ait enim: Et portaſtis tabernaculum Moloch veſtro, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus dei veſtri feciſtis vobis. Semen autem non ſolũ cognatos, ſed omnẽ noſtrã actionem, & doctrinã intelligamus, vt nec actionem noſtrã demus ad ſeruiendum idolis, quia radix omniũ malorũ cupiditas, quæ eſt idolorum ſeruitus. Sed nec talia doceamus, quæ ad erroris idolorum impietatem pertinent. Sic enim intelligis non oportere ad mulierem quæ in menſtruis conſtituta eſt, ingredi, ad reuelandam turpitudinem eius, vt non in errorem paganorum nos miſce-

Coniugium

Amos, 5

Semen tota actio noſtra

1. Timoth. 6

amus. Huius enim figuram gerere, eam quæ in menstruis constituta est, superius ostendimus quum de menstruatis, & fluxum sanguinis patientibus mulieribus, interpretandi necessitate sermo habitus est. Sed nec reuelemus fœditatem eius, vt non dicamus, neque deducamus ad medium actiones eorum malas, non quasi eis parcentes, sed propter eos qui audiunt, quia nocet audientibus. Propter quod dicit Paul. Quæ enim in occulto ab eis fiunt, turpe est dicere. Sed & vxorem proximi refugiamus, vt non polluatur in ea, gentilis videlicet & idololatræ, qui proximus noster, propter naturam; & propter cognationem dicitur. Propter quod & dominus inquisitus à Scriba: Et quis est proximus meus? Eum qui descenderat ab Hierusalem in Hiericho, & in latrones inciderat, videlicet dæmones, & neque à sacerdote, neque à Leuita sanatus est, sed à Samaritano, proximum dixit. Cum huius ergo muliere non concumbes, vt tali seminis commixtione, maculeris: vt non paganorum sapientię intantum communicemus, neque intantum in ea incumbamus, vt aliquã pollutionem ex ea in dogmate conquiramus, nec polluamus nomen dei nostri, quod communiter in omnia quæ dicta sunt intelligamus. Quia polluet nomen dei, non solum fornicationis turpitudine, & aliquibus actionibus idolorũ vtens, sed & si quis ex paganorum errore, & ea quæ appellatur apud eos Philosophia, subintroducit in diuina ecclesię dogmata: quod quidam patientes, in sortem Hęreticorum lapsi sunt, & facti sunt

Ephe 5. Reuelare fœditatem.

Luca 10.

Philosophia in ecclesia nũnumquam pestilens.

ſunt extra eccleſiã, vtpote polluentes nomen dei i. iniuriãtes & quodãmodo coinquinantes: quia non oportet ea quę ſunt mortuorum, ſuper vitã inducere, ſed cuſtodiendũ eſt Pauli mandatum, ſcriptũ à ſpiritu: quæ participatio iuſtitię ad iniquitatẽ? aut quæ ſocietas Chriſti ad Belial? Hoc enim & ipſe quodãmodo legislator ſignificans in his quæ dicta ſunt, ſubdidit: *Ego dominus.* Qui gloriam habeo omnibus incommunicabilem, quanto magis dæmonibus, qui corruptores ſunt animarũ, & idolis eorum? Ipſis autem verbis ſanctionem terribiliorem facit, ex eo quod mediã eam, ſicut cernis, his de quibus nunc loquitur, poſuit. Præcedẽtibus quippe his, quæ modo diſcuſſa ſunt, rurſus proponit. Quia non debet cũ maſculo virili coitu concumbi, ſed nec cum pecore coiri neceſſarie in hoc vtroque mãdans, tanquam vtrumque contra naturam eſt. Sed inſuper quia iumentorũ eſt, & vt vir viro fœdo coitu miſceatur, quod fugiendum atque aduerſandũ eſt. Sed & Paulus hoc demonſtrauit, ad pœnam ea docens, & iram dei, & perditionem committentium peragi. Sed & reliqui interpretes pro abominabilis, Symmachus ineffabile. Aquila infectum, ædiderunt: hoc quidem actione, illud autem verbo vel narratione nõ eſſe portabile, nec legitimũ dicentes. Nos autem præter hæc, maſculum qui virilia agit, intelligamus hominem, de quo Dauid dicebat: Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, Et rurſus: Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ: Hunc effoeminari nõ oportet, nec diſſolui eius quam habet in virtute

2. Corinth. 6

Pſalm. 1
Pſalm. 4?.

Quadrupedia perſeuerantiam: hoc enim oportune cum viro muliebri coitu miſceri intelligitur. Sed quemadmodũ alium effœminatum fieri non oportuit ita nec nos nefariis voluptatib' requieſcere: quæ recte quadrupedia, vtpote in terram intendẽtia & actiones quæ virũ deceant, non habentes, dicta ſunt: in terram enim intendũt quadrupedia, & manuũ carent vſu, quæ in actiones dignas ho minibus accipiuntur, quia proprie hominũ eſt manibus laborare. Non ergo oportet cũ his coire, ex quibus quis polluitur. Qui enim moratur in delectationibus, ſiue voluptatib', ita vt cõ cumbat in eis, hic ſemen effundere dicitur, prop ter hoc, quia pellitur ab eis, ſiue quia delectatur in eis, & frequenti vſu ſeminat eos quodãmodo aut ab eis ſeminatur ſemine aliquo, quod inimicus dormientibus nobis & negligentibus in mũ dũ ſeminauit, polluens valde, ita vt à ſacro tabernaculo debeat hic, qui talis eſt, vt polluens expel li, alienuſque eſſe à dominica area, qui per malũ ſemen factus eſt zizania. Legem autem non vir ſolus, ſed mulier neceſſarie cuſtodit: illa vtique quã Solomon laudat, Mulier bona benedicetur timoré dei laudat. *Prouer. 31* Mulierem fortem, ait, quis inueniet? Quemadmodũ maſculus, quando ſua *Maſculus. Gen. 1* cuſtodierit, geſſeritque ſibi digna, ſignificat animã in virtutibus conſtitutam: ſic & mulier, quãdo in nullis ſe miſcuerit muliebribus, quoniam grandem & hæc, antequã tranſgrederetur creatorem ſuum, dignitatem accepit, vt adiutrix viri nominaretur. Propter quod ſceleſtum eſt hanc, quæ talis eſt, libidini ſubſterni. Coire ergo, ſuc-

cumbere ædidit Symmachus.

Ne polluamini in omnibus his quibus contaminatæ sunt gentes, quas ego eiiciam ante conspectum vestrum, è quibus polluta est terra, cuius ego scelera vitabo, vt euomat habitatores suos. Custodite legitima mea, atque iudicia. Non paruo modo pollui in prædictis peccatis, indignatio, & pœna quæ in eis definita est, demõstrat, in nullo enim eorum oportet pollui, nam qui in vno pollutus fuerit, in omnibus & polluitur. Quia ea quæ sibi ad inuicem coniuncta sunt, lex ostendere cupiens, in vnum omnia collegit, quæ in tantũ sunt grauia, vt gentes integras perderent, & terrã polluerent, pollutãque respui facerent, & eos qui in ea talia commiserunt, euomeret atque renueret, nõ quia poterat expellere à se, vel emouere, vel sicut Theodotiõ ædidit, respuere eos, sed eosdem nocentes qua ingemiscit naturaliter in transgressionibus suis, quemadmodũ Paulus dicit. Quia ipsa creatura ingemiscit, & parturit vsque nũc. Deus autem tã gemitum eius vindicat, quã legem suam, & creaturã, vtpote propriam, quæ demõstrat ex his quę nunc dixit, cuius ego scelera visitabo: & hoc aperte ostẽdit, quia à Deo virtutẽ terra euomendi eos, qui in ea iniuste agũt, accepit. vnde & crabrones in perditionem habitantiũ produxit, quos etiã se immittere ante faciem filiorũ Israel cõtra Amorrhæos, & reliquas gentes per Deutaronomii librũ nos docuit. Et hæc quidem nos docet per literã lex. His autem cõiuncta sunt, & non contraria, si per spiritalẽ intellectũ gentes in his omnibus pollutas, dæmones intellexerimus

Rom. 8.

Deut. 1

Deut. 1 gentes siquidem hi propter multitudinem dicũtur: quum enim nimis sint iniqui, & omni lætãtur malitia, maxime tamen fornicatione, & nefaria fornicatione, ac multo magis idololatria gaudent: quia in his corpus & anima maculatur & totus homo, qui terra appellatur, per hoc polluitur. Sed visitat deus terram, videlicet hominũ genus, & scelus, vel vt Lxx. iniustitiam eius in eã id est quæ ab ipsa, & in semetipsam cõmittitur: ab ea quidem qui ab hominibus sunt peccãtes, & si à dæmonibus, & hoc protrahũtur in semetipsa, quia accipientes occasionem illi ex nostra negligentia, contumeliã ingerunt nostræ naturæ. Sed visitante deo per saluatoris aduentũ, de quo Zacharias dicebat, prophetans in ianuis esse domini natiuitatem: Visitauit nos oriens ex alto. Habitatores suos nostra natura, i. eos qui eam sorte perceperunt, vel in ea quorum principem malũ Dauid figurans psallebat. Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentẽ, ita vt ipsi expulsi dicerent: Si eiicis nos mitte nos in gregem porcorum. Propter quod custodire legem omnem per Moysen propalatã & præcepta euangelicæ cõuersationis debemus vtpote qui talem ab eo percipimus visitationem

Gẽtes pollutæ

Idololatria corpori & animæ capitalis.

Luc. 1.

Psalm 9.

Matth. 8

Et non faciet ex omnibus admonitionibus istis, tam indigena, quã colonus qui peregrinatur apud eos. Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ qui fuerũt ante vos, & polluerunt eam. Cauete ergo ne & vos similiter euomat quum paria feceritis sicut euomuit gẽtẽ, quæ fuit ante vos. Omnis anima quæ fecerit de abominationibus istis quippiã, peribit de medio populi sui,

Reiterat & stabilit legem, & cōminationem confirmat. Etiam hæc rursus addens, poenā mandat terrere, & erigere nos volens ad vitanda ea quæ vetuit, vt non ei, quam comminatus est, pœnę subiiciamur. Quæ est enim hęc animæ perditio? id est quam hic peccati præuęnit mors, complet ergo in futurū gehenna. Ait enim dominus Timete eum qui potest & corpus, & animā perdere in gehenna. Propter quod tam incolam, id est eū qui à patribus in lege nutritus est, & ab infantia doctus est literas, quam proselytū, & qui adiunctus est nobis, idest eum qui deforis nobis adiectus est, qui interius sumus, recedere ab abominationibus oportet, & nullatenus hęc facere quæ colebant antiquiores, qui terram nostram polluerunt. Hi ergo antiquiores nobis sunt in cōditione, quia inuisibiles suntcreaturæ. Polluerunt autem hominum genus, inobedientiam ei Adam & alia post illum mala suggerētes, veluti mendacium, homicidium & quæcunque his similia sunt, ita vt dominus de diabolo diceret: Ille ab initio mendax & homicida est. Suggesserit autem eis qui mentem lubricam, & vergentem ad malum habebant: nā nec Abel, nec Seth, nec Enoch, nec Noe, nec aliis iustis suggerere potuerunt, vel magis suggesserunt, sed non obtinuerunt, sed irrisi sunt ab eis, & recesserunt. Neque enim inimici cogitationes ignorāt iusti, sicut ait Paulus: Non enim ignoramus cogitationes eius Scientes autem eos ab eis se custodiunt. Sed illos quidem intelligibilis nostra terra visitata à deo, per saluatoris aduentum euomuit. Propter

Math. 10.

Incola.

Ioan. 8

2. Corint. 2

quod nec venia tali nunc dignus est talia peccãs quia postquam destructi sunt, qui nos seducunt & postquam euomuit eos terra, nos ea quæ ad eos pertinent, imitamur & patimur, quod dominus dicebat: fiũt nouissima hominis illius deteriora prioribus. Hi enim, qui post euangelicam prædicationem in eas, quæ dictæ sunt, impietates excesserunt, & scelera, siue abominationes, propter nimiam ab eis dei auersionem, recte dicti sunt mali, terra abhorret & euomet illos: Nõ enim iam in hominum portione, sed in dæmonum ordinabuntur: perdentur enim eorum animæ. Hoc autem in gehenna fit, vbi maxime locus, & sors dęmonum est, quod manifestat dominus dicens: Discedite à me maledicti in ignẽ æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius

Matth.: 7 (margin, beside "riora prioribus")

Math, 25 (margin, beside "minus dicens")

Custodite mandata mea, nolite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante vos, & ne polluamini in eis. Ego sum dominus deus vester. Vere in duobus & tribus testibus stat omne verbum. Hoc ergo legislator confirmare volens, de eisdem tertio pręcepit.

Matth. 18. (margin, beside "qui fuerunt ante vos")

Custodite, inquit mandata mea, nolite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante vos.

Vt ostendat, quia non hominis cuiuslibet, sed ipsius dei sunt mandata. qui quomodo debeat custodiri, non verbo, sed opere, incarnatus per suam conuersationem ostẽdit. Vt non faciamus autem omnia quæ fecerunt hi, qui fuerunt ante nos, necessarie addidit: vt sciremus, quia veniam peccantibus nõ præstat. quod præcedentes alii quidam similia posteris commiserunt peccata: primum quidem, quia nec illis venia data est,

ſed pœnis condemnati ſunt, deinde, quia præcedentium pœna ſufficiens erat ad ſequentes corrigendos: inſuper quia deo de eiſdem conteſtante ſępe per legem & prophetas, & euangelia, oportebat ad obedientiam flecti quamlibet durum cor. Sed vide quibus præſentem ſanctionem confirmauit verbis.

Ne polluamini in eis quia ego ſum dominus deus veſter

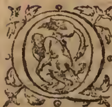
Omnes vos à pollutione mũdare volens. Quia imaginem eius circundati ſumus, & polluta quidem ea, à qualibet earum, quæ vetitę ſunt, malarum & nefariarum actione, neceſſarie iraſcitur: munda autem conſeruata, intantum placet, vt etiam inhabitet in nobis, quod manifeſtat Paulus vtrunque, ait ergo ſic: Neſcitis, quia templũ dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? quicunque ergo templum dei violauerit, diſperdet illum deus, templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Conſummatam ergo ſanctificationem cuſtodientes, totam in nobis habemus inhabitantem trinitatis plenitudinem, ſi tamen templum dei ſumus, videlicet patris. Chriſti autem corpus & membra, & ſpiritus ſanctus in nobis habitat, in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui eſt gloria, honor, & regnum, in ſecula ſeculorum Amen. 1, Corinth, 3

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMORVM IN LEVITICVM LIBER Sextus.

PRÆFATIO.

Quid præstet diuinorum librorum iugis lectio.

Vanta bona ad meditationem legis, & interpretationem mentem transferentes, lucremur, quid opus est dicere? neque enim solum virtutes consequimur, sed & mala renuimus ex huius studio, necnon amorem acquirimus dei, pulchritudinem sapientiæ eius discentes, simulque à seculari fumo oculum animæ liberamus, & corruptionis humanæ sustinere cessamus imperium, & excedimus deinceps homines, carne hac, quæ est ex terrena materia, viuentes sublimius, vel magis efficimur homines. Hominis enim est rationale contemplatiuaque proprium, vnde & ad imaginem dei creatus dicitur.

Hæc autem nobis per ſtudium, & occupationem circa verbum dei proueniunt. Propter quod Leuitici libri ſequentia percurramus, multum iuuamen legentibus conferentia. Dei enim ſunt mandata, adumbrata quidem in pluribus, propter infirmitatem populi Iudæorum in litera: perfectionem autem ſecundum literam intuenti præſtant, & conſona inueniuntur ea, quæ per Moyſen dicta ſunt, ſi interpretentur, euangelio.

Moyſen interpretemur recte ex euangeliis.

CAPVT XIX.

Loquutus eſt dominus ad Moyſen dicens. Loquere ad omnem cœtum filiorum Iſrael, & dices ad eos. Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum dominus deus veſter. Vnuſquiſque patrem & matrem ſuam timeat. Sabbata mea cuſtodite, ego dominus deus veſter. Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles facietis vobis, ego dominus.

Recte ſanctificationem præpoſuit, quia omnis virtutis eſt fundamentum. Quam quia ſectari modis omnibus oportet, legislator oſtendens conuenienter ait:

Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum dominus deus veſter. Id eſt ſi vobis placet placere deo, aut adeſſe vobiſcum, vel magis eſſe cum eo vultis, dei enim præſentia & coniunctio omnes à vobis inſidias, læſionemque remouet, ſanctificationem conſequimini, ſanctus autem cõiungi profanis

Sanctificatio

non patitur. Propterea Paulus dicebat: Nescitis, quia templum dei estis? & spiritus dei habitat in vobis? Quicunque autem templum domini violauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Superędificans autem mandata super hoc fundamentum, extra quod nemo potest ponere aliud:

1. Corinth. 3

Vnusquisque, ait, patrem, & matrem suam timeat.)

Sanctificatio

Per sanctificationem quidem puram mentem erga creatorem mandans, per honorem autem patris & matris impendi, naturæ benignitatem quæ parentibus honorem, sed & timorem deberi à filiis, sicut dominis dedit. Deinde legis mā data recapitulare volens, id est, non occides, non furaberis, non adulterabis, non periurabis, non assumes nomen domini dei tui in vanum, non concupisces vxorem proximi tui: & vt breuiter continentiam à malo pręciperet, Sabbata mea custodite, rationabiliter subdidit: quia verum sabbatum est, nullum corruptionis opus operari: nam & omne opus seruile in sabbato non fieri, Moyses præcepit: aperte ab operibus carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & similia his, cauere præcipiens eum, qui sabbatum celebrare vult secundum legem spiritus. Sed nec causam sabbati ignorare oportet, sic etenim virtutem legis, quæ de eo est, sciemus, Quando ergo sabbati mandatum deus dedit? putas ne sub Noe, quando non comedi sanguinem præcepit? nequaquam, sed sub Abrahā, quem habuit amicum fidelem, quem probauit, & nunquam ab eo

Sabbatorum obseruatio sub Abrahā cepit.

Exod. 16.

mandatum bonum abſcondit. Sed nec tunc, quando de terra Aegyti populum iudæorũ eduxit, & eſurientes murmurauerunt, dicentes: Vtinam mortui fuiſſemus per manũ domini in terra Aegypti, quando ſedebamus ſuper ollas carniũ, & comedebamus panes in ſaturitatem. Miſit quidem eis deus manna, docens autem nos oportere quæ amplius, quam quotidianum cibum. Non præcipiebat plus de Gomor per ſingula capita colligi, menſura autem hæc apud Iudæos erat, quæ poterat vnumquenque nutrire hominem. Tunc ergo docere eos de intelligibili requie, & fine mundi volens, quia illo tempore impoſsibile eſt cibum conquirere, vel operati, nec circa corporale aliquid occupari, talia eis dicere Moyſen præcepit: Sabbata hodie domino, non inuenietis illud in agro: ſex diebus colligitur, ſeptima autem die ſabbata, non erit in ea. Non ſabbatum, ſed ſabbata, quia intelligibilis requies non ab vno quodam, ſed ab omnibus carnalibus vacationem, alienationemque poſsidet. Vnde nuſquam prius inuenies apud diuinã ſcripturam ſabbatorum nomen, vt manifeſtum ſit, quia ſabbatum omnem vacationem carnalium, & ſecularium rerum præcepit. Vnde omne opus lex prohibens, quę faciunt aduerſus omnem animam, ſubdidit: *Sabbata mea cuſtodite.* Per hoc aperte oſtendens, quia à corporalibus nos vacare deſiderat, & quæ ad iuuamen ſunt animæ, & profectum pertinentia operari. Verum enim ſabbatum eſt, nihil materiale, nihil ad terram hominem deprimens,

Gomor menſura.

Exod. 16.

& ad corruptionem carnalem trahens agere. Cũ hoc autem quid aliud nunc deus pręcepit:

Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles facietis vobis, ego dominus.

Ad idola cõuerti. Non conuerti autem ad idola, eſt non condeſcendere his, quæ idolorum lex multa prophanaque exigit. Sed nec conflatiles deos faciamus nobis, non ſolum in animalium formis, ſed nec in peculiorum theſauris, nec in auri, aut argenti maſſis: hæc enim deos ſuos faciunt hi, qui ea congregant, intantum ſub earum dominio conſtituti, vt timeant ex eis vel quantulumcunque contingere. *Idola qualia.* Quid autem hæc neceſſe habemus? qui pro omnibus poſſidemus diuitiis eum qui dicit. Ego dominus? id eſt qui volatilia nutrio, qui lilia agri veſtio, qui ex nihilo feci, facta nutriui, atque hæc omnia rurſus ad indigentiam redigere valeo.

Si immolaueritis hoſtiam pacificorum domino, vt ſit acceptabilis, eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, & die altero. Quicquid autem reſiduum fuerit in diem tertium, igne comburetis. Si quis poſt biduum comederit ex ea, prophanus erit, & impietatis reus, portabitque iniquitatem ſuam, quia ſanctum domini polluit & peribit anima illa de populo ſuo.

Omnia quidem, vt ita dicamus, Moyſes legis capitula, bis terque populo præcepit, frequenti traditione memoriam eorum auditoribus promulgans: Multomagis tamen mandata quæ neceſſariora ſunt, ſicut & præſens mandatum: propter quod & illud proponens pridem, quum de ſacrificiis præciperet, quum & nos plene de hoc

in primo libro huius Leuiticę interpretationis discussimus: ecce nunc rursus recapitulabit, vt & nos breuiter recapitulemus, quæ tunc per multa diximus. Sacrificium enim salutare immolari præcipiens, ipsum recte innuit, in quo ea quæ pertinent ad salutem, operemur. Hinc autem, vt sit placabilis, oportet immolari, hæc vtique omnimodo assequentes, quæ acceptabilia deo sunt, de quo dixit Paulus, quum quomodo oporteret assequi remotam, & quietam vitam, in omni pietate, & pudicitia, Timotheo scribens *1. Timoth. 2* ostendit. Hoc bonum & acceptum, coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed si dicis, cuius rei gratia accepta vestra, secundum *Accepta.* Lxx. legislator dixit? Scito, quia conscientiā designat, per quam quę sint deo accepta, vnusquisque potest scire, propter quod Ioannes dicebat. Fratres, si cor nostrum non reprehendit nos, fi- *1. Ioan 3.* duciam habemus ad deum. Comedere autem de *Hodie comedere & cras de sacrificio immolato.* sacrificio, eo die quo immolatū est, & alio, est, vt in præsenti vita, quæcunque ad salutem pertinent, operemur. Hodie autem, & crastinum, in præsenti seculo diuina scriptura solet accipere, de qua re testem Iacobum producamus scri- *Iaco. 4.* bentem. Age nunc qui dicitis hodie, aut crastino ibimus in illam ciuitatem. Dies autē tertia, quia in ipsa à mortuis dominus noster resurrexit, figuram futuri seculi, & mortuorum resurrectionis gerit, in quo iam non licet operari, sed qui nunc operati sunt, illic ad retributionem veniūt. Qui ergo sic hic viuit, tanquam illic quędam

præſentium operaturus ſit, & propterea comedere tertia die ſacrificium pacificorum, ſiue ſalutare dicitur, opus, attrectat à legislatore prohibitum, virtutem imperfectam relinquens, velut illic operaturus ſit, & huius ſacrificium rectiſſime acceptum non eſt, nec vita correpta eſt. Sed qui talem ſibimetipſi operatur virtutem, iniquitatem ſuã portabit, prius quidẽ imperfecte operans, deinde vt ingerens calumniam diuinæ legi, & dogma diſſeminans impium, atque alienum, huius anima perit de populo ſuo. In populo autem qui ſaluetur, non ordinabitur, quia reliquit imperfectã vitam, quæ eũ ſaluare poterat, ſi eam conſummaſſet.

Poſt mortem nulla occaſio reliqua eſt bene merẽdi de deo.

Quum meſſueris ſegetes terræ tuæ, non tondebis vſque ad ſolam ſuperficiem terræ, nec remanentes ſpicas colliges, neque in vinea tua racemos, & grana decidentia congregabis, ſed pauperibus, & peregrinis carpenda dimittes. Ego dominus deus veſter. Vult legislator vt nos inuicem diligamus, amatoreſque pauperum nos eſſe deſiderat, ſemperque eleemoſynis ſtudere, nunc quidẽ dantes egentibus, nũc autem non exigentes quæ nobis debent, ſed & concedentes eis colligere quaſcunque reliquias omniũ bonorum, quæ à deo donata nobis ſunt, repererint, & imitari eũ qui donauit, non tantũ miſericordem, ſed & qui multę miſerationis eſt, atque dicitur. Et propterea metentes, aut omnino vindemiantes, iterare eodem tempore ipſam meſſuram, vindemiamque non pręcepit: ſed nec ex toto metere, aut vindemiare ſanciuit, ſed relinquere quaſdam omnimodo pauperi, & proſe-

Spicilegium relinquere pauperibus quid.

lyto de meſſione, & vindemia reliquias, & deo, qui fru ctus ipſos oriri facit, operatoriis gratiarũ actionibus compenſare, nec vllomodo eius diſpenſationi ingratum exiſtere: cui quibuſdã quidem diuitias dare placuit, aliis autem ſine labore nutriri de reliquiis abundãtiæ aliorum, vt & eorum, qui diuites ſunt, diſpenſatio, & pauperum quanta ſit patientia, probetur. Quos quia nec odio habet, nec à ſua prouidentia repulit, quod quidam inſipienter putant, pauperis & proſelyti memoriam faciens, illico ſubdidit:

Ego ſum dominus deus veſter. Primum quidem illum manifeſtans, qui diuites facit: deinde eum qui pro nobis pauper effectus eſt, & qui proſelytus in terra ſua factus eſt: in ſuis enim, velut in alienis, peregrinatus eſt, nec locũ habens in terra diuerſorii. Non enim pauperis, & proſelyti ſuſciperet perſonam, ſi eos aduerſaretur. Vnde per Dauid dixit: Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit dominus. Sed poſtquam hanc reperimus vtilitatem literæ, interiorem in ea intellectum conſideremus. Quum enim ager ſit mundus, quemadmodum nobis Chriſtus zizaniorum parabolam interpretans tradidit, meſſura vero euangelica doctrina, ſicut rurſus dixit diſcipulis dominus: Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominũ meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuã. Quod opere explanãs, duodecim diſcipulos ex eis cõuocauit, & eis illico verbũ doctrinale commiſſit. Aperte per ea, quæ nũc dicta ſunt, legislator doctoribus Iudæorum præcepit,

Proſelitus. *Pſalm. 11.* *Matth. 13.* *Luc. 10.*

nequaquam totius legis interpretationem eos attrectare, sed cedere quædam pauperi & proselyto, doctoribus videlicet gentiũ: Pauperes etenim hi sunt, quia spiritu pauperes esse præcepti sunt & ad eos dicebatur. Beati pauperes spiritu,

Matth. 5

quia ipsorum est regnum cælorum. proselyti autem, vt nũc semetipsos cognationi Abrahæ subinferentes, & ad deum accedentes modo per fidem. Ergo hoc quod legitur, non occides, non adulterabis, doceant & Iudæorum doctores. Quæcunque autem necessariam habent contẽplationem, & interpretationem, veluti ea quæ sunt de mundationibus, de sacrificiis, & alia similia, doctoribus, & ecclesiæ cedant.

Et quæ decidunt de messura eorum.

Id est, quæcunque cernunt eos transgredientia, quæ videlicet ignorant. Vnde enim possunt

Vinea populus Iudæorũ Esa. 5

dicere legis figurata mysteria, quum eius veritatem Christus postquam aduenit, tradiderit? Vinea autem ipse populus Iudęorum dicebatur, quod demonstrat deus per Esaiam dicens: Vinea enim domini Sabaoth, domus Israel est. ista fructum mulierem non ferebat, in quo eam reprehendens per Esaiæ prophetiam dominus dixit: quid faciam vineæ meæ adhuc quod ei non fecerim? quia expectaui vt faceret vuam, & fe-

Racemi vitiũ

cit spinas. quæ quondam tamen paucissimos racemos habebat, diuersorum temporum iustos, propter quos etiam totius vineæ curam, vsque ad quoddam tempus, paterfamilias gessit. Demonstrat autem & hoc Esaias dicens, Quomodo si inueniatur granum in botro, & dicatur, ne

dissipes

dissipes illud, quoniam benedictum est, sic faciam propter seruos meos, vt non disperdam totum. Hos ergo racemos sibimet colligere Iudęi, & in suis diuitiis thesaurizare non possunt, quia eorum vitam minime sunt zelati, pauperi autem eos & proselyto relinquunt: Nobiscum enim sunt prophetæ, & quotquot iusti apud populũ Iudaicum fuerunt, intantum vt memoriæ eorum à nobis annis singulis honorentur: quod apud illos non fit, vt experimento cognoscatur veridicum diuinum eloquium.

Memoria annua quorundam mortuorum.

Non facietis furtum, non mentiemini, nec decipit vnusquisque proximum suum, non periurabis in nomine meo, non pollues nomen dei tui, ego dominus.

Fines nobis bonæ conuersationis legislator ostendit, simulque & peccata, quam ad se inuicem habeant cognationem, tradit. Quæ enim nos parua putamus, maxima sunt: siquidem in mendacio, singulis, vt ita dicam, diebus solemus delinquere, vel loco, vel studio, similiterque iurisiurandi præuaricatione. Hæc autem intantum sunt praua, vt ea furto coniungeret: & recte, quia furtum operatur plerunque mendaciũ. Propter quod Zacharias propheta, falcem quam contemplatus est longitudinis cubitorum viginti, & latitudinis cubitorum decem, contra fures eã, & contra periuros exacutam demonstrauit, ait enim: Ingredietur in domũ furis, & periuri. *Zacha. 5.*
Sed & omnibus peccatis cooperatur mendaciũ, *2. Reg 13*
nequaquã enim corrumperet Thamar Ammon, si corruptionẽ mendacio Dauid decipiens pręuenisset: sed nec Naboth Israeliten Iezabel oc- *3. Reg. 21.*

cideret, nisi falsam contra eum per seniores accusationem composuisset, benedixit deo & regi. Et hæc quidem cũ omni subtilitate, vtpote deo sanciente, custodiamus: cum his auté & furto, nõ solo quo in pecuniis delinqui potest, sed & ab omni alio nosmetipsos abstineamus, quod est maliciose circa proximos agere, malumque eis operari, & moliri aduersus eos mortem, vel fugam, aut seruitutem, vel alia similia dolosa, atque nefaria. Vnde & Ioseph, in se iniustitiam à fratribus factam, furtum appellauit, ad principem
Gene.40 Calumnia, pincernarum dicens: Memento mei, quum bene tibi fuerit, vt suggeras de me Pharaoni, & educat me de isto carcere, quia furto sublatus sum de terra Hebręorum. Deuitemus autem & mendacium, in quo quidam sub specie veritatis delinquunt, calumniam facientes proximo magismẽte quam lingua, quemadmodum hi qui dixerunt de domino: Dixit, Possum soluere templũ
Matth.26 Ioan.2 hoc, & in tribus diebus ædificare illud. Loquutus fuerat quidem hęc dominus, quando Iudæi ad eum dixerunt: Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? ipse autem ad eos. Soluite templũ hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. Sed non secundum illam dicens hoc intentionem, secundum quam hi, qui testimonium contra eũ dabant, dixerunt: dicebat enim de templo corporis sui. Illi autem hæc sicut de templo dicta Iudęorum asseuerabant, vnde eos & falsos testes spiritus appellauit. Pro periurio autem lxx. ædũt. Non leuabitis nomen meum in iniustum. Iusiurãdum vero in iniusto est, non solum quod præ-

uaricatur, ſed etiam quod iniuſte cuſtoditur, ve luti quale illud fuit, quod Herodes filię Herodia dis iurans: Ioannis Baptiſtę caput abſcidit: Opor tebat enim hoc eum iuſiurandum non præbere poſtquam tamen iurauit, non cuſtodire, quia ta lia ſacraméta, nec initium ſumere deus vult, ſed nec ſumentia ad finem peruenire: vnde dicens, Non leuabitis nomen meum in iniuſto, addidit. Et non prophanabitis nomen domini dei veſtri. Quod Hieronymi translatio ædidit.

Matth, 14. *Iuſiurãdum quãdo liceat impune reſcindere.* *Hieronymi trãslatio qua vulgo ſumus vſ.*

Non polluces nomen dei tui. quomodo autem quis illud prophanat, dico: id eſt male faciendo, quia iuſiurandum tranſgredi non poteſt. Atqui deus, per quem iurauit, intantum bona vult; quia etſi promiſerit de quibuſdam terribilia, illi auté pœnituerunt, non tardat mutari ſententiam, ſuumque ſermonem nó refragare, vt quiddam nobis pietatis impendat, propter quod addidit. *Ego dominus.* qualis? de quo ait Ionæ prophetia, quando Niniuitæ ieiunauerunt, & orauerunt, & pœnituit deum de malitia quam loquutus eſt, vt faceret eis, & non fecit. Multa autem & alia huiuſmodi prophetę dixerunt. *Non facies calumniã proximo tuo, nec vi opprimes eũ. Non morabitur opus mercenarii apud te vſque mane. Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum, ſed timebis deum tuum quia ego ſum dominus.*

Ionæ, 4.

Vides quemadmodum paulatim lex eius, qui legem accepit, colat mentem, & ea quæ videntur parua, coniungit magnis, vt timore definitæ in maioribus peccatis pœnæ, & à minoribus abſtineamus. Sicut enim eis ſociantur

in mandato, ita & in pœna ſociantur: quia qui legem totam ſeruauerit, offendat autem in vno factus eſt omnium reus. Sed nec fruſtra calumniæ vim coniunxit: Quæ enim differentia eſt apud eum, qui rebus ſuis caret, ſiue vi, ſiue armis forſitan, aut potentia qualibet, vel per circumuentionem iudiciorũ, aut fraude, vel quolibet alio ſimili modo his careat? Sed & qui die tota operatus eſt, vt acciperet mercedes, ex quibus cum filiis, & vxore, & parentibus expectantibus eaſdem mercedes viueret, & non accepit, ſed dilatus eſt, nonne calumniam & vim patitur? non ſolum in cibo, ſed & per hunc etiam in vita? vitam enim in cibo quotidiano ducit. Ergo etſi craſtino recipiat, quia præterito die, in quo laborem ſuſtinuit, permanſit ieiunus, vim pertulit & calumniam paſſus eſt. Et quod aliis ſubſtantia eſt, hoc ſunt mercedes laborantibus: ergo recte vis etiam horũ priuatio dicitur. Sed & qui maledicit ſurdo, multum nocet, & qui ponit coram cęcis offendiculum, in quo pedibus offendant. Is quidem qui ſurdus eſt, dum maledicitur, nocetur, non ſolum quia de eo detrahitur, ſed quia & emendare, aut hæc cauere, in quibus de eo detrahitur, non poteſt. Sed nec cæcus ab offendiculo, quod ei ponitur, cuſtodire ſe poteſt. Euenit autem & huc & illi ex vtroque mors, cæco quidem, dum conteritur per offendiculum: ſurdo autem maledicto, quaſi de principe detraxiſſet, aut aliud quippiam feciſſet, quod ei periculum ingereret, ſemetipſum minime corrigẽti, & hoc quod videtur eſſe paruum, quod à multis ſæpe

Calumnia & vis inter ſe confines.

Surdo qui maledicit duplici ſe ſceleri obligat.

ludentibus delinquitur, transit ad mortem: vnde nimis opportune Dauid dixit eum, qui in cathedra pestilentiæ, id est deridentium non sedit. Nos autem ad eadem rursus exequenda pergamus. Non enim solum pecuniarum calumniam & vim lex prohibuit, sed & omnem aliam, & multo magis eam, quæ est in spiritalibus, vt non gloriã arripiamus alterius, nec quod alterius labore correctũ est, in nobismetipsis attrahamus, propter quod & Paulus dicebat: Non enim in aliena regula, in his quæ parata sunt, gloriari. Et rursus, donatum sibi dicit euangelizare, non vbi nominatus est Christus, ne super alterius fundamentum ædificaret. Alterũ autem alterius interpretatio est. Nolebat enim prædicare, vbi alter prædicauit, vt non mercedes arriperet alienas. De his enim mercedibus, ait legislator:

Psalm. 1
Gloriã alienam sibi vendicare, ad vim pertinet
1. Corinth. 10
Roma. 15.

Non morabitur opus mercenarij apud te vsque mane.

Non iam prædicantibus, sed adhuc discentibus mandans non negligere, nec ociosum apud se sinere doctorale verbum: Mercenarius enim dei est, qui prædicat verbum eius. Merces autem eius est, retributio prædicationis veraci existente huius rei teste Paulo, qui dicit: Quæ est ego merces mea? Vt Euangelium prædicans, sine sumptu ponam euangelium Christi. Lxx. autem ædunt: Non dormiet merces mercenarii tui apud te, vsque mane. Quia enim dormire negligentes dicuntur, demonstrat dominus, discipulis mandatum dans: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus est.

1. Corinth. 9
Dormire in scripturis.

Matth,24 Sed & quando dormientibus hominibus, videlicet negligentibus, ſeminare dicebat inimicum
Matth,13
zizaniam, mane enim, futurum ſeculum eſt, quia nocti præſentis vitæ ſuccedit, & lux inextinguibilis in eo habitat. Non ergo oportet ocioſum eſſe apud nos doctorum verbum, per omne hoc tempus, cui futuri temporis mane ſuccedit, quia & in hoc auaritia, & iniuſtitia in doctoribus exercentur, mercedem perdentibus, quę eis ex profectu diſcipulorum deberetur. Per ſurdum autem & cæcum, eos qui inobedientiæ & ignorantiæ morbo detinentur, lex innuit, ad quos Eſaias dixit: Surdi audite, & cæci intuemini ad
Cæci & ſurdi inobediẽtes videndum. Hi non maledicendi ſunt, ſed admonendi, ſi tamen eos conuerti volumus. Vnde &
Eſa.42 Paulus, eum qui docet, in manſuetudine docere
Tit.3, eos, qui contradicunt, doctoribus eccleſiæ, præcepit. Sed nec offendi cum eis falſa dicentes, aut agentes debemus effici, hoc enim Paulus
1. Corinth,8 prohibens, atque corrigens, ſcripſit: Si quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentem, non de conſcientia eius, quum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothitũ. Sic legis tam litera, quã ſpiritu iuuari poſſumus *Nec facies quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis. Nec conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuſte iudica proximo tuo. Non eris criminator, & ſuſurro in populis. Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui. Ego dominus.* Non quamlibet iuſtitiam, ſed ſummam, & perfectam ſtuderi, lex maxime in præſentibus conſtituit, recto itinere, ordineque procedens, vt prius videatur pauperibus le-

gem constituere, deinde potentibus, ac deinde principatus, & potestates habentibus, vt per hoc ostendat, personam non deberi accipi. Non furtum enim, nec calumniã facere, nec iurare in iniusto, etsi diuitibus, vel potentibus aliquando contingit, veruntamen propria pauperum quodammodo sunt peccata. Per paupertatem enim furari, & calumniari, & transgredi sacramenta compelli videntur, ita vt sapiens ille in Prouerbiis diceret: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, ne forte satiatus illiciar ad negandum, aut egestate compulsus, furer, & periurem nomen dei mei. Vi autem opprimere, & mercedibus priuare, & irridere surdum, aut cæcũ, quia quædam eorum sunt potentiæ, quædam vero prodigæ quodammodo vitæ, & deliciarum, cõtumeliam generantium peccata, præcipue personis diuitum, & potentum lex sanciri dicitur. Personam autem accipere in iudicio, hi qui magistratuum præsident vel iudicum tribunalibus, quos iudicantes nec quidem pauperum personas oportet accipere. Nemo enim deo misericordior est, qui misericors & miserator super omnes appellatur: veruntamen iudicii tempore, nequaquam iam ita appellari vult, sed iustus, teste Dauid qui dicit, Deus iudex iustus, fortis, & longanimis. Nec quidem potentis oportet admirari personam in iudicio, quia deo nullus est potentior: ipsius autem est iudicium, ipse enim nobis iudicantibus, causantis personã suscipit. Cuius rei testis est idem Moyses in Deut. ita dicens: Non respicies personam in iudicio,

Peccatorũ & diuites per hominum gradus digesti.

Prouerb, 30

Iudices nequidẽ pauperes respiciãt, si quid animaduersione indigeat.

Psalm. 102.

Deut. 16.

ſecundum paruum, & minorem iudicabis. Non diſtinguas perſonam hominis, quia iudiciũ dei eſt. Ergo ſi vis perſonæ donare potentis, perſonæ dei dona: donas autem, ſi ad partem te iuſtitiæ contuleris, illic enim habet: quia iuſtus do-
Pſalm.10. minus iuſtitiam dilexit, æquitatem videt vultus eius: quamobrem etiam nunc iuſte iudicari proximo præcepit. Oportet enim nos noſſe, quia in
Roma.2. quo iudicauerimus, in eodem iudicabimur. His addidit: *Non eris criminator, & ſuſurro in populis.*

Vel ſicut LXX. ædunt: Non ambulabis in dolo in gente tua. Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui. Dolo ſanguinem coniunxit, videlicet
Pſal 5. homicidium, ſicut & Dauid ſolet: Virum ſanguinum, & doloſum abominabitur dominus. Et iterum: Viri ſanguinum & doloſi, non dimi-
Pſalm 54. diabunt dies ſuos. Gladius enim occultus eſt do-
Pſalm 51. lus, enſis exacutus, & latens, ita vt Dauid rurſus diceret: Sicut nouacula acuta feciſti dolum. Sed nos ab eo velociter recedamus, expaueſcentes illum pro peccati vicinia, cui meruit eſſe coniũctus. Nec contra ſanguinẽ proximi ſtemus, ſed omnes inſidias, & collegium, quod pro qualibet
Conciliabula quid efficiant. iniquitate fit, fugiamus. Quia quidam ſingulariter infirmi, & per ſemetipſos nocere non valentes, miſceri ſolent multitudini, neceſſe eſt vtquãdo plures ſimul cõueniunt, malitia valentior inueniatur. Hic enim cõmodat manum, alter linguã, alius his quæ aguntur conſenſum præbet, alter innuit, & in malitiæ conſummatur inſania. Sed cũ his etiam illud intueamur, vt non ſolum quum de pecuniis, aut aliis ſimilibus iudicamus,

custodiamus pauperi, & potẽtiæquitatem: Sed vbique in omni iudicio, quod non solum apud tribunal, sed in omni collocutione, & amicali concilio, atque in doctrinæspiritali maxime intelligitur. Recordemur Iacobi, dicentis: Si introierit in conuentu vestro vir, aureum annulum habens, in veste præclara, ingrediatur autem & pauper in veste sordida, intendatis autẽ ad eũ qui induitur præclara, & dixeritis: tu sede hic bene: pauperi autem dixeritis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud vosmetipsos? & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Et cum de hoc quędam alia dixisset, & opportuno tempore reuocare ad memoriam nostram legis mandatum volens, addidit: Si autem personas accipitis, peccatum operamini, sed arguti à lege, tanquam transgressores. Ergo iuste iudicare proximo debemus, & non vnam eandemque actionem, in diuite quidem dicere bonam: in paupere autem malam, & hunc arguere, illum autem sinere peccantem. Sed nec dolose in propria gente, id est, in populo ambulare debemus, nec vexare populares viros sub specie pietatis, neque contra sanguinem proximi consistere, id est, non sociari eis, qui in animas fratrum peccant, & malorum sententię. Et quum omnis quidem mandatorum iustitia considerãda sit, illam tamen subtilitatem prę omnibus intende, dicens enim, *Ne oderis fratrem tuum: addidit, in corde tuo.*

Iaco. 2

Constantiam iudicij seruãdam esse æque in omnibus.

Quia frequenter in personis peccantium, personam odio eos habentium indui compellimur.

2. Theſſ.3 Vnde Paulus Theſſalonicenſibus præcipiebat. Si quis non obedit verbo noſtro, per epiſtolam hunc notate, & non commiſceamini cum illo, vt confundatur. Hoc autem dum fit, odii præbet præſumptionem. Quorum enim aliorum, niſi odientium, & aduerſantium eſt, Non commiſceris? Sed hanc auerſationem non præcepit in corde fieri, ait enim. Non commiſceamini ei, vt confundatur, & erubeſcens omnimodo emendetur. qui autem emendabat eum, cui non commiſcebatur, nullatenus eum odire in corde ſuo poterat, quod confirmans, etiam hoc addidit. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare illum, ſed corripite vt fratrem. Omnem autem iuſtitiam explens, & per ſingulas ſpecies vitæ quodammodo legem ponens, confirmationem mandatis, quam oportet, apponit, quam ſi cuſtodierimus, nemo noſtris nocere diuitiis, nemo noſtrum theſaurum furari poteſt. Eſt autem cõfirmatio hæc.

Obiurgaturi inuidiæ ſuſpicionem vitemus.

Et diliges amicum, ſiue vt LXX. proximum tuum ſicut teipſum. Habens in modico totam legem, & per vnum tibi hoc mandatum, omnia cuſtodire facile eſt, Charitas enim, ait Paulus, proximo malum non operatur. Plenitudo ergo legis, charitas eſt. Sed & omnem vitam noſtrã eſſe in bonis facit. Si enim diligo proximum ſicut meipſum, & forſitan filios non habuero, aut diuitias, aut decorem, aut mundi gloriam, aut potentiam video autem proximum habentem, gaudeo, & nihilominus tanquam ego hęc habeam, lætor ego: in illo enim & ego habeo. Idipſum autem & in ſpiritalibus, in quibus maxime eam, quæ ad proximos pertinet dilectionem cuſtodi-

1. Corinth.13

Amicorum bonis gaudendum, perinde ac noſtris.

re debemus, & non inuidere operantibus iustitiam, nec morderi, quando alii secundum Christum glorificantur, quando in verbo doctrinæ locupletantur, quando abundant diuinis donis. Sed imitandus est Christus, qui intantum nos dilexit, vt apostolis maiora signa facere, quàm ipse fecit, concederet. Vnde & nunc dicens, Diliges amicum tuum, siue proximum tuum sicut teipsum: addidit, Ego dominus, leges meas custodite. Quando vero nos deus dilexerit, ipso dicente cognosce, ait enim: Maiorem hac charitatem nemo habet, quam vt animam suá quis ponat pro amicis suis. Vnde & legem suam præcipuam esse dilectionis mandatum dixit: hoc hic addens quod in aliis mandatis non reperies adiectum.

Ioan 14 *Ioan. 15.*

Iumenta non tua facies commisceri cum alterius generis animantibus. Agrum siue vt Lxx. vineam tuam non seres diuerso semine. Vestem, quæ ex duobus texta est, non indueris. Hæc quodammodo ad literam videntur esse ridicula, vnde nec ita ea custodiri à prophetis, & spiritalibus inuenimus, quemadmodum Iudæorum filii infirmè, imperfecteque viuentes, qui lac amant, & solidum cibum non capiunt. Nam intende quid ad Sadoch sacerdotem, & Nathan prophetam, & ad Banaiam dicebat, Ponite filium meum Solomonem in mulam meam. Dicens enim, meam, ostendit, quia & ipse in mulum sedebat. Si autem iumenta commisceri alterius generis animantibus, id est asinum equo commisceri lex vetuit, & abominabile hoc erat,

3. Reg. 1.

Vestimenta multicoloria oportebat & ea quæ fiebant, & ea quæ nascebātur ex eis, proculdubio abominari. Sed & si ve- *Prouerb 31* stimentum ex duobus fieri non vult, quomodo sapiens ille de forti muliere hæc in Prouerbiis dicit? Inuenit lanam, & linum, & operata est vtile manibus suis. Et rursus, Ex bysso, & purpura sibi vestimenta. Nec enim vtilia sunt vestimenta, bonum autem indumentum eius, siue vtile dixit esse vestimentum, vnum quidem de lana & lino, aliud autem rursus ex bysso, & purpura confici intelligamus. Sed quid hoc sit, Paulus *1. Corint. 10* aperte Corinthiis scribit. Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ dei participari, & mensæ dæmoniorum. Et rursus. Qui in lege iustificamini, à *Gala. 5* gratia excidistis. Neque enim Iudaicis seductionibus, nec errori gentilium oportet fideles cōmisceri. Iumenta ergo, id est populares homines, non permittamus alterius generis animantibus commisceri, id est, non sectari circuncisionē, & baptisma. Alterius enim iugi est circuncisio, grauis & importabilis, de quo dixit Petrus *Act. 15* Quid tentatis deum, superimponere iugum in ceruicibus discipulorum, quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus? Alterius est autem baptisma Christi, & leuis iugi: quod nobis Christus imposuit, sic dicens, Tollite iugum meum. Et rursus, Iugum enim meum suaue est, *Matth. 11* & onus meum leue est. Sed nec vineam, siue agrum creditum nobis, vario serere debemus semine, vt non contraria diuinis doctrinis ecclesiam doceamus, quemadmodum praua sapien-

tes hæretici, Christo nuptias per suam præsentiam benedicente, atque dicente. Non ea quæ ingrediuntur nocent hominem, prohibentes nubere, & pręcipientes abstineri à cibis, quæ deus creauit eis, sibimet impietatis præparant mortem. In quibus necessarie secundum Lxx. subdidit. Ego sum dominus deus vester, ab omni vos huiusmodi continentes esse malitia cupiens, & qui per euangelium dixi ad eos, qui male legem, & ad suam voluntatem accipiunt, Nolite iudicare secundum faciem sed iustum iudicium iudicate. Matt. 7 Ioan 7

Nec oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super eo peccatum. Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ego dominus. Leges meas custodite.

Recte Christus Iudæis dicebat, Non credatis, quia veni soluere legem, aut prophetas: non veni soluere, sed implere. Si enim perscruteris hęc verba, inuenies, quantum consonantia sint his mandatis legis euangelica dogmata, vtpote eodem deo vtraque loquente. Etenim qui nunc fratrem, si peccauerit, corripiendum præcepit, hic per euangelia præcepit. Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter temetipsum solum. Non correctum autem, coram vno argue, & coram alio, deinde rursus in ecclesia, quum neque coram illis increpatus, correctus fuerit. Et hic quidem quum dixerit, Ne oderis fratrem tuum: addidit. Matth. 5 Matth. 18 Consonantia veteris testamenti cū nouo

Ne habeas super illo peccatum. Ibi autem & quod

peccatum, ostendit, ait enim: Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Hic: Non queres vltionem, Per Paulum autem: Non vosmetipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. Nunc dixit per legis librum: Nec memor eris iniuriæ ciuiũ. Per euangelium autem: Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus est iudicio. Propter quod eos cauteriatam habentes suã conscientiam Paulus nominauit. Vestimentum autem abominabile, ex duobus contextum induit, qui dicit se Christum adorare, & adorat dæmones, qui solis iustitiæ se asserens militem, etiam visibilem hunc, & qui ad ministerium creaturæ datus est solem placat, vel reliqua sydera, aut aliquid huiusmodi, sicut Manichæi, & alii multi hæretici faciunt. Vnde pro reprobo, & abominabili, Theodotion Satanæ ædidit, sic vtique inueniens in Hebræo, & conseruans sicut inuenit, vt nomine Satanę, planior legislatoris efficeretur intentio. Non vult enim nos, quum simus dei, diabolicis immisceri negotiis, neque simul orationibus, & incantationibus vacare, nec phylacteriis ecclesiæ dei, sanctorumque virorum, vel ediuerso prauorum veneficorum simul indui, & ea quæ sunt dæmoniorum circunducere sancto spiritui, in quo, ait Paulus, signati sumus. Recedit enim, vtpote perpessus contumeliam, & obtinebit immundus spiritus, & patietur huiusmodi, quod Saul pertulit. Spiritus autem domini recessit à Saüle, & exagitabat eum spiritus dei malus. Non quia deus transmisit malum, sed quia permisit ei ob-

Roma, 12 — Matth. 5 — 1. Timoth. 4 — Manichæi sydera quædam adorant. — Ephe. 4.

tinere eum qui illum elegit. *Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nobilis, & tamen precio non redempta, nec libertate donata vapulabunt ambo, & non morientur, quia non fuit libera. Pro delicto autem suo, offerret domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem, orabitque pro eo sacerdos, & pro delicto eius coram domino, & repropitiabitur ei, dimmitteturque peccatum.* Quantum inter libertatem & seruitutem intersit ostendere per ea, quæ nunc dicta sunt, legislator intendit, nam in ea quæ libera est desponsata, adulterium esse delictũ eius, qui cum ea fornicatus est, asserit, mortisque pœnæ eum subiacere sanciuit. In ancilla autem nobili, quod LXX. ædiderunt, Custodia homini, id est, desponsata, absoluens à pœna, sacrificium iubet offerre eum, qui in eam peccauit, ex hac sensibili seruitute intelligibilem volens ostendere. Neque enim præcepit in ancillas quaslibet, quanto magis desponsatas delictum fornicationis admitti, sed ancillam desponsatã, siue custodiã homini Iudæorũ dicit synagogã, quę legi custodita est, nec despondi Christo, priusquã moreretur legis litera, poterat. Vnde & Paulus dicebat. Ergo fratres, & vos mortui estis legi, per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit. Ipse autem, ancillam esse Iudæorum synagogam, hæc dicens docuit. Quia Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnũ ex libera. Deinde quam voluit ancillam intelligi, exponens subdidit. Quæ sunt per allegoriam dicta. hæc enim sunt duo testamenta, vnum

In libera desponsata adulterium tantummodo fit

Synagoga pro ancilla,
Roma, 7

Gala, 4

Sina quidem ex monte Sina in ſeruitutem generans, quod eſt Agar. Sina autem mons eſt in Arabia, coniunctus ei, quæ nunc eſt Hieruſalem, quę ſeruit. Cum hac ergo ſi quis dormierit coitu ſeminis, id eſt, qui huius particeps effectus fuerit doctrinę, intantum vt coniungatur ei, & coeat cũ ea, per legis videlicet conuerſationem, quia vnũ reperiuntur hi, qui ſibi coniugali conſortio ſociantur. Semen autem pro doctrinali verbo accipi debere, multipliciter in hoc Leuitico libro pridẽ demonſtrauimus. Quicunque ergo antequã hæc per aduentũ Chriſti liberaretur, hoc fecerat, recte non moriebatur: Nam etſi ſecundũ literã, & non ſecundũ ſpiritũ legem accipiebat, quemadmodũ Iudæorũ docet ſynagoga, ancilla iuſte nominatur, quia legislatoris intentionem ignorabat. Seruus autem, ſicut dixit Chriſtus, neſ-
Luc. 12 cit voluntatem domini ſui, & propterea delinquere dicebatur, remiſſionemque neceſſariã habebat, quia dominicũ præceptum non ſecundũ dominicam ſtudebat voluntatem. Veruntamen quia non adhuc erat liberata, propterea occulta erat legis contemplatio. Vnde & tempus videbatur habere conuerſatio literæ, nec morte ſubiici dicuntur, & viſitationem eis promiſit. Nam quod noſtra translatio habet, Vapulabunt ambo, Lxx. dicunt, viſitatio erit eis, & non morientur. Viſitationem autem eis promiſit, id eſt à legis ſeruitute libertatem. Mos enim eſt diuinæ ſcripturæ, libertatem, viſitationem appellari: nam & liberationem ſeruitutis Aegyptiæ, viſitationem inuenimus deum nominantem, quando ad Moyſen

ad Moysen dicebat: Conuoca seniores filiorum Exod.3.
Israel, & dices ad eos: Dominus deus patrum vestrorum apparuit mihi, deus Abrahã, & deus Isaac, & deus Iacob, dicens: Visitans visitaui vos & vidi quæcunque euenerunt vobis in Aegypto: & dixi, liberabo vos ex oppressione Aegyptiorum. Aperte ergo per præsentem legem visitare eos promisit per Christi liberationem, de qua manifeste Zacharias per Canticum suum dicit: Benedictus dominus deus Israel, quia visita- Luca.1.
uit: & fecit redemptionem plebi suę. Dicit enim liberationem, quã Christus in sacrificio, & euangelica conuersatione, Iudæo primum, & post hoc Græco, secundum quod dixit Apostolus, Roma.1
præstitit. Ait enim de euangelio, quod à domino donatum est: Virtus dei est in salutem omni credenti, Iudæo primo, & Græco. Non secundum aliquam personarum acceptionẽ, sed quia primi Iudęi hanc salutem & liberationem, vtpote etiam alios seducentes, habebant necessariam. Cum his qui dormit, id est qui miscet, vt seminis eorũ, & doctrinę particeps efficatur, huic per sacrificium præstatur remissio: sed per Christi, hoc enim sacrificiũ significans, arietem pro peccato præcepit offerri, & per eius oblationem sacerdotem deprecari. quis sit autem hic, qui pro omni mundo deprecatus est, & quis aries, qui pro peccato offertur, & cur ante ostium tabernaculi testimonii ad sacrificiũ deducatur, sed & quid proprie debeat intelligi peccatum delicti, ea quę de sacrificiis olim sancita sunt, & exposita perscrutans, inuenies Christum in eis, velut in ima-

gine figuratum: qui per crucem immolatus, cum aliis omnibus peccatis etiam hoc ignouit, quod Iudæorum commisit populus, & is qui erat ei mixtus ex gentibus, qui etiam dormire cum eis dicitur, legem non secundum intentionem legislatoris accipiendo. Hæc autem non importune in hoc loco, sed imo nimis opportuno tempore, quo iumenta non oporteret alterius generis iumentis coniungi, id est, non liceret eos qui sub iugum facti sunt Christi, Iudaicum iugum suscipere, significauit. Confirmans enim hoc, præsentia subdidit, per quæ ostendit, quia & ante aduentum Christi, quicunque exterorum illis commiscebatur, opus habebat intelligibilis arietis sacrificio ad propitiationem suam, conferens illud mente, & describens apud semetipsum per figuras veritatem. Sic enim non solum non condemnari ex obueniente sibi seruitute Iudaicæ literæ, sed etiã liberari ab ea, & à morte infidelitatis spiritaliter legem accipiens, & sacrificia eius ad Christum referens, poterat.

Iumenta non commisceri.

Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quarto anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabili domino. Quinto autem anno non comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Ego dominus deus vester.

Permanet in intentione etiam nunc legislator, quam habuit prius, aliis verbis præcedentibus similia sanciens, ostendens quidem nec

habere fructum bonum Iudæorum populum ante domini præsentiam potuisse. Cur enim triennio fructum eis omnis ligni non esse esibilem dicebat? Sed nec vllomodo mundum, sed & mundationem quarto anno necessariam haben tem. Et quæ erat hæc mundatio? Non aspersio, non sacrificium, non aliud quippiam huiusmodi, quale alio loco secundum literam lex præcepit. Ergo vocat necessarie ad contemplationem spiritus, eum qui non solum meditari legem, sed & aliquod ex ea percipere commodum cupit. Terram ergo deus dat, quam ipsum dare decet, id est diuinam scripturam, quæ virtutum fructus fert, quæ habet illam vitam, & colet, siue operatur, quam Dauid colere & operari promittit, vbi enim deo placere magis homo, quam in mandatis, & operibus bonis potest: Ait enim Placebo domino, in regione viuorum. De quibus ipse dicit: Qui vero expectant dominum, hæreditate possidebunt terram. Possidebunt enim plenam dei spiritu scripturam, & quæ ex ea sunt bona, qui deum expectant, qui mandatorum quæ in ea continentur, retributionem promittit. Hanc terram ingredi quidem filii Iudæorum præcepti sunt, & acceperunt priores. Primi enim sacras susceperunt literas, propter quod & lignum quod edi potest, id est mandata, quæ diximus, plantare præcepti sunt, hi quidem eas meditantes, hi auté & prædicantes. Quia enim plantationi lignorũ, meditatio legis, & prædicatio, propter eum profectũ,

Terra quæ intelligatur.

Psalm. 114

Psalm. 36

Psalm. 1, qui per partes prouenit, assimilatur, audi Dauid dicentem: Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. Paulus enim de prędicatione quam prædicauit Corinthiis scripsit:

1. Corinth. 3, Lignũ esibile

Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incremen tum dedit. Sed mandata quidem bona nimis erant, propter quod & lignum esibile appellauit. Illi autem modo quo debebant, non operabantur, secundum literam lege vtentes. Erat ergo eorum fructus, operatio videlicet legis triennio immunda. Dicit autem triennium, à tempore legis vsque ad Dauid tempus, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babyloniæ, &

Matth. 1

Triennio abstinere à fructibus quid sit.

à transmigratione Babyloniæ vsque ad aduentũ domini: sic enim & Matthæus distinxit. Quia ergo quarto hoc anno, omnem fructum ipsius legis, sanctum & laudabile domino commenda uit, non tamen vel tunc esibile illud esse Iudæis dixerat, illud sine aliqua dubitatione probauit, quia totus legis fructus, in aduentu domini est: Huius enim tempus, secundum ordinem temporum superius nominatorum annus recte nominabitur quartus, sanctus laudabili deo. Quia Christus eum fructiferum faciebat, quemadmodum oportet etiam nos fructificare docens. Recte ergo sanctus erat, vtpote à sancto sanctorum perfectus. Sed & laudabilis: omnia enim quæ Christus operatur, bona fama sunt, atque gloriosa, ita vt etiam ab ingratis Iudæis glorificentur. Quum enim paralyticum portantem super

Mar. 2, Ioan. 5,

humeros grabatum vidissent, glorificabant deũ,

qui talem potestatem dedisset hominibus. Vnde non simpliciter, sed laudabile domino fructum hunc lex appellauit. Necdum autem erat populo esibilis, necdum enim hic secundum spiritum Christi conuersationem adeptus fuerat: sed in anno quinto, in apostolica videlicet generatione, illinc enim ipse Iudæorum populus, id est hi, qui ex eis crediderunt, & gentes omnes, esibilē legis fructum, operationem videlicet habuerunt. Et secundum Lxx. adiectio fructuum legis erat populo, id est lucrum & commodum. quæ enim operantur prius sine lucro, inutiliter operantur. Bene autem adiectionis lex memoriam facit verbo conuenire, quod dixit dominus in euangelio: ipse enim erat, qui hæc, & illa dicebat. Omni habenti dabitur, & adiicietur. Quicūque autem, vt oportet, vetus tenet testamentum ei & nouum adiicitur, & per hoc ei esibilis etiam fructus testamenti veteris inuenitur. *Non comedetis carnē cum sanguine, non augurabimini, nec obseruabitis somnia, nec in rotundū tondetis comam, nec radetis barbā, & super mortuo non incidetis carnē vestram, neque figuras aliquas, & stigmata facietis vobis. Ego dominus.* Ab omni fermento malitię mundū esse fidelem vult, & propterea nunc quidem prohibet à seruitute legis literę, & Iudaicam doctrinam demonstrat inutilem. Nunc autem rursus ad errorem gentilium sermonem vertit, neque enim omnia, quæ nunc vetita sunt, studentur: quippe quum non solum sint ridicula, sed etiam & noxia studentibus ea, quod maxime ostendit Ecclesiastes, ait enim. Qui obseruat ventū, non se-

Annus quintus.

Matth. 25

Eccles. 1 minat. & qui considerat nubem, nunquam metet. Augurium ergo non solum vox auis cuiuslibet, aut volatus appellat, qui vel prohibet à quadá actione, vel eá studiosius admonet accelerandam, sed & signis vti loquentium, prætereuntium, obuiantium, & quorundam in itinere obuenientium offendiculorum, taliumque aliorum est. Ab auibus enim augurium, sed & aliorum signorum obseruatio dicitur. Auspicium autem, est transeuntes considerare aues, & propter has in desertam ab hominibus viam egredi aut auium volatum, aut voces quales sint perscrutentur, vt ex eis cognoscant, quę futura sunt. Quod accusare est deum, quia ea quæ homini, quem secundum suam imaginem omnium animalium principem constituit, abscondit, & ab eis quispiam discit, quæ nec ab spiritalibus viris sed nec à deo, qui illis reuelat, potest discere, sicut hi, qui in prædicto errore seducti sunt, arbitrantur. Insuper nec comam in rotundum tondere, id est, non radere in rotundum aspectum capitis, sicut & Symmachus ędidit, quemadmodum etiam hi facere consueuerunt, qui barbaricas studét comas, propter quod hoc lxx. σισόην, forsitan propter magnitudinem concurso-rum capillorum appellauerunt. Non oportet autem hoc fieri, sed contentos esse naturalibus ornamentis, nihil exquirere, nisi forsitan creatorem aliquid indiguisse ad perficiendum animal accusamus. Sed nec cincinnos nutrire in honorem dæmonum, capillis aliis fortiores, & hoc vouere: student enim hoc pagani, caput

Augurium.

Auspicium.

Comam nutrire in barbaricum modum.

Præsegmina enim barbæ & capillorũ Apollini consecrabant.

puerorum offerre dęmonibus, Vnde de hoc maxime oportet putari legislatorem præcipere. Sed nec barbam radere, vel ſecundum Lxx. corrumpere faciem barbæ: nec in ciſuras in corpore ſibi facere eos qui flent ſupra mortuos, etiam hoc enim pagani conſueuerunt. Sic enim affligi ſupra mortuos oportet, vt nec faciem lædat, nec corpus corrumpat, à quibus nos Paulus prohibens ait: Nolo vos ignorare fratres, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent. Nam quodlibet eorum quę prædicta ſunt agere non eſt ſpem habere reſurrectionis mortuorum quia tanquam illis corruptis, ſemetipſos diſſipantatque corrumpunt prohibet etiam ſtigmata fieri in corpore, vndique decoris legislator curam gerens, & non concedens abuti carne in quolibet horum: quæ quidem ipſi nocent, totum autem animal fœdum reddunt. Comedere enim ſuper montes, quod Lxx. in initio præſentis legis poſuerunt, pro eo quod noſtra æditio habet, nō comedetis cum ſanguine, propter eos qui idolorum feſtiuitatibusconſueti ſunt, prohibuit. Hoc enim & Oſee accuſans populum Iudæorum, dixit: Spiritus fornicationum decepit eos, & fornicati ſunt à deo ſuo. Super vertices montium incenſum adolebant, & ſuper colles ſacrificabant. Sed videamus præter hæc quæ nos iubeat cauere: ſecundum ſpiritalem contemplationem non comedere ſuper montes, id eſt, cogitationibus ſuperbis non paſci, de quibus Eſaias ait: Omnis

Lugere mortuos.

1. Theſ. 4

Stigmata corporis inlicita

Comedere ſuper montes.

Oſee. 4

Iſaia. 40.

Matth 23 mons & collis humiliabitur. Non augurari, non auſpicari, vt non intendentes dæmones ſecundum eorum voluntatem viuamus, neque cor noſtrum volucribus tradamus, quæ rapiunt ſemen pietatis à nobis, ſicut dominus in parabolis euangelicis dixit. Comā non tondamus: vel ſicut Lxx. σισόην de capillis capitis, non faciamus. Capilli enim noſtri pro cogitationibus, accipiuntur, propter quod dixit dominus: Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. Ipſi enim vtpote iudici, & corda ſcrutanti, numeratæ ſunt omnes noſtræ cogitationes. Non oportet ergo eas agitare quempiam, vel concutere, ſed nec offerre diabolo, quod faciunt quidam, & de ſenſibilibus capillis crinem offerentes, ſicut ſuperius diximus. Inſuper non oportet, ſicut prædiximus, barbam radere, vel ſecundum Lxx. corrumpere faciem barbæ, quia perfectionis noſtræ ſignum barba eſt. Virtutes autem deſignant veram noſtram perfectionem quas incongruum eſt corrumpere operantes nō vero, ſed ſub falſo & ficto habitu. Nec inciſiones facere ſuper animam bonū eſt in corpore: Sunt enim delectationes, quæ ad nocēdam animam incidunt corpus, & corrumpunt. Sed & ſtigmata, id eſt, malæ doctrinæ dogmata, quia inhærent, & infiguntur animę per quædam blandimenta, vel ſyllogiſmos, vel per quemlibet aliū modum docentium intelligamus. Præcepit ergo nobis lex & ab his abſtinere, quia impreſſa vel immerſa, ſicut ſolēt ſtigmata, difficulter abolentur.

Matth. 10

Barbā radere

Ne prostituas filiam tuam, vt contaminetur terra, & impleatur piaculum.

Si enim patres, quos oportet filios emendare, ad fornicationem nos hortantur, prouocantes aut viuentes turpiter, vt ipsi ad imitationem parentum, ad malum illiciantur, piaculo, vel secundum lxx. fornicatione terra cōpletur, & ad omnem speciem impietatis proficit, quia eos qui eruditores esse debuerunt, ad malum pueri pædagogos habent. Sed nec animam nostram, quæ nobis filia vnigenita est, ita vt Dauid diceret: Libera à leonibus vnicam meam: &, De manu canis vnicam meam: prostituamus, à deo illam discessionem docentes, ne fornicante anima fornicetur & corpus. Hoc enim terra, vtpote quod de terra ortum est & in terrā reuertetur, appellatur. *Psalm 59.* *Psalm. 21*

Et impleatur piaculo, vel sicut Lxx. adulterio. Ebrio quippe sessore, equus defertur in præceps. A deo recedente anima, omnis iniquitas dominatur in corpore. *Sabbata mea custodite, & sanctuarium meum metuite. Ego dominus.* *Sabbata.*

Sicut vno existente speciali sabbato, septima videlicet die, omne aliud legitimum ocium sabbatum appellatur, sic quum generalis sit abstinentia à malo, hoc enim reuera studet legislator sabbatum, & per singula quæque recedere nobis à malo præcepit. Hoc enim fulciens, addidit *Sanctuarium meum metuite.* Vel sicut lxx. sancta mea timebitis: quia quemadmodū eos, qui quo debent modo accedunt ad ea, sanctificent, sic hi qui inique præsumunt in eis, & non prius semet ipsos sorde malitiæ purgant, atque sic ad mun-

da accedunt, corrumpunt, siue disperdunt, sicut
1. Parali. 24 Nadab, & Abiu, & filii Heli. Vnde & Paulus de his qui incircumspecte mystica percipiunt, sub-
1. Corinth. 11 didit: Propterea multi in vobis infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Vnde & nunc legislator addidit: *Ego dominus.* id est sanctus, & in sanctis habitans, & necessario exigens sanctorũ vindictam. *Nec declinetis ad magos, nec ab ariolis*
Magos Lxx, *aliquid sciscitemini, vt polluamini per eos.* lxx. autem
ventriloquos ædunt: Non sequimini ventriloquos, & vene-
interpretantur. ficis nõ adiungamini, vt polluamini in eis. Ego
Act. 16, sum dominus deus vester. Maxima diabolici erroris, & fraudis species, ventriloquorum est exquisitio. Vnde & Paulus puellam inueniens, spiritum habentem Pythonis, quamuis dęmonium
Venefici. magna de ipso & Sila prædicaret, & diceret: Hi homines serui dei excelsi sunt, qui annunciãt vobis viam veritatis: malum tamen spiritum increpans, effugauit. Pessimum est etiam & veneficis adhęrere, quia dæmonum inimicorum nobis, & pestilentium nomina dicunt. Qui etsi ad breue tempus, vt in errorem mittant, videntur operari aliquid, quod ad corporalem sanitatẽ vile & paruum, quale etiam imperiti medici operari possunt, veruntamen nec hoc vt boni, neque vt bene volentes hominibus operantur, sed in seruitutem illos redigere, & à deo separare cupientes. Sed nec ventriloquos, id est falsos prophetas sequamur, qui nomine dei aliena à deo docent, & prophetant: qui ventriloqui iuste dicuntur,
Ventriloqui quasi de intelligibili ventre sui cordis, fabulas
quare. quasdam, id est falsas doctrinas, & prophetias

proferentes, de quibus per Ezechielem dominus dixit: Væ prophetis insipientibus, qui sequũtur spiritum suum. Hi & venefici, vt qui cum blandimento quodam, & fraude domos ingredientes, & captiuas ducentes mulierculas oneratas peccatis, sicut ait Paulus, recte appellantur: in his ergo præcepit non pollui. Polluunt enim sermones eorum eos qui eis obediunt. Vnde & addidit: *Ego sum dominus deus vester.* Per euangelicam doctrinam dicens. Attendite ab his qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis & time dominum deum tuum. Ego sum dominus.* Bonum est quidem, & eum qui iam ad canitiem peruenit, honorare, habet enim tẽpus aliquid amplius proculdubio ad prudentiã, sed & honorem quem prouectioribus impendimus, nos quoque à minoribus merebimur, atque ex hoc ordo bonus vitam nostrã in honestate custodiens, nobis profligatur. Canum autem, vere senem, id est eum intellige, de quo ait Moyses. Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, seniores tuos, & dicent tibi. Sed & Paulus. Presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina. Sed & Daniel quum esset puer, & iudices atque presbyteros populi criminantes Susannã argueret, dicebant alii presbyteri: Veni sede in medio nostrũ, & annuncia nobis, quia tibi deus dedit honorem senectutis: vt ostenderetur, quia sapientiæ magis quàm ætatis est presbyterii dignitas.

Eze.13.

2.Timoth.3.

Matth.7

Senes reuereri.

Cani qui intelligantur.

Deut 32

1.Timoth.5.

Daniel.13.

Si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eum quasi vosmetipsos: Fuistis enim & vos aduenæ in terra Ægypti. Ego dominus deus vester.

Aduenas humaniter tractandos Terram nobis à deo datam, esse culturam virtutum, bonamque eius doctrinam, superius diximus. Si quis autem ad hanc accesserit aduena, videlicet volens conuerti ad nostram fidem, & terræ illius ciuis conscribi, de qua Paulus ait: Accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem dei viuentis Hierusalem cælestem, & multorum milium angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cælis: non affligamus eum, id est non grauemus contra eum iugum, vt modo genito & nouiter credenti grauiora mãdata imponamus, vt non sicut pharisæi & scribæ peccemus, quos accusans dominus dicebat: Alligant onera grauia & importabilia, & ponũt super humeros hominum, ipsi autem digito suo non volunt ea mouere. Non ergo ei qui accedit ad fidem, hoc facientes, & quædam legalia ab eo exigẽtes, affligamus eum. Sit autem nobis sicut indigena qui nutritus est in fide, & creuit in pietate. Vnde & Petrus hoc euidenter sanciens, ad eos qui volebant circuncidere de gentibus credentibus dicebat: quid tentatis dominum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec patres vestri, nec nos potuimus portare? sed per gratiam Iesu Christi credimus saluari, sicut illi. In hoc ergo vnumquenque aduenam, siue vt Lxx. dicunt, proselytum, sicut

Hebr. 12 *Matth. 23* *Act. 15.*

nosmetipsos diligamus, vt illa præcipiamus eis tantum, per quæ nosmetipsos, si ea gerimus, saluari credimus. Nam etsi amplius temporis ab his qui nunc ad fidem accedunt, nos in fide pia habemus, veruntamen & nos ex infidelibus sumus, aut nos ipsi prius infidelibus existentes, aut de talibus geniti patribus, & omnes aduenæ fuimus in terra Aegypti, id est in diabolico errore, & doctrina tenebrarum. Ægyptus enim tenebræ, vel obscuritas interpretatur. Ergo nimis secundum tempus addidit: *Aduena in Aegypto.*

Ego dominus deus vester. *Roma. 11.*

Id est qui & vos ab errore suscepi, de quo Paulus dixit: Conclusit deus omnia sub incredulitate, vt omnibus misereretur.

Nolite facere iniquum aliquid, in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera. Iustus modius, æquusque sextarius. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti. Custodite omnia præcepta mea, & vniuersa iudicia, & facite ea Ego dominus.

Similis est etiam hæc sanctio præcedentibus, quando post lucrum literæ eius etiam spiritum præscrutati fuerimus. Non ergo fieri oportere iniustum in iudicio, in præcedentibus præcepit, nunc autem nec in mensuris iniuste agere, nec in pondere, nec in stateris præcepit, ne forte his ipsis, quæ quasi termini sunt iustitiæ, ad iniustitiam vtamur. Pro terminis enim iustitię, vendentibus, & ementibus, aut alio quolibet modo cõtrahentibus mensuræ dantur, & pondera, quemadmodũ leges iudicantibus: vnde de non facien *Leges ciuiles & annonaria.* *Mensura*

do in iuſtum iudicio,etiam de non immutandis ſtateris, & ponderibus, ſed & de ſextario,modioue habendo iuſto,id eſt de omni menſura vini aut olei addidit. Ab omni vtique iniuſtitia quæ erga proximum geritur,tam in maioribus, quam in minoribus præcepit abſtinendũ, quia quod iniuſtum eſt,vbique abominabile eſt:placet autem deo ſemper quod iuſtũ eſt. Præterea quod diuiti poſſeſſio agri,& domus eſt,hoc pauperi menſura vini,& tritici, & panis pondus eſt & alia ex quibus vitam quotidianam ducit. Sed nec iniuſtum in iudicio mentis faciamus, nec menſuras & ſtateras eius,quę naturaliter nobis inſita eſt iuſtitiæ,corrumpamus aliter noſtra, & proximi peccata iudicantes, ait enim dominus: In quo Iudicio iudicaueritis,iudicabimini:& in qua mẽſura menſi fueritis,metietur vobis:quod ipſe interpretãs,quemadmodum deberet intelligi,ſubdidit.Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo eſt,non vides. Sed nec in ponderibus,& ſtateris & menſuris diuinis noceamus, ſed iuſtas ſtateras,& menſuras,& pondera,id eſt leges ſcripturæ diuinæ cuſtodiamus,nullatenus eis ſtateram, aut pondus ſuperimponentes proprium, & neque hoc,quod phariſæi,patiamur, de quibus in euangeliis dominus dicebat:Quare tranſgredimini mandata dei, propter traditiones veſtras? Illum enim ad memoriam noſtram,qui hæc loquutus eſt,lex reuocans,ſubdidit:

Staterас trã ſilimus indicã tes aliter atque aliter de ... is atque aliis.

Matth.7

Matth.15

Ego dominus deus veſter ; qui eduxi vos de terra Aegypti. Cuſtodite omnia præcepta mea,& vniuerſa

iudicia, & facite ea. Lxx.autem ædunt:Omnem legem meam, & omnia pręcepta mea,Ego dominus Duplicant,ego dominus:vt tu cognosceres,quia qui nos de terra Aegypti sensibilis eduxit, tunc legem dans, ipse nunc de intelligibili Aegypto euangelium prædicans liberauit.Vnde postquam dixit secundum Lxx. Custodite omnem meam,oportebat sufficere,omnia enim lex complectitur,addidit autem:Et omnia præcepta mea,non iudicia,aut iustificationes,aut testimonia, quæ sic appellari per legem Moysi consueuerunt,sed præcepta mea,euangelica mandata demonstrans, quæ ex autoritate dominus præcepit.

Euangeliũ ab Aegypto, nos asserit.

CAPVT XX.

Loquutusque est dominus ad Moysen dicens Hæc loquere filiis Israel, Homo de filiis Israel,& de aduenis,qui habitãt in Israel, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur. Populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, succidamque eum de medio populi sui, eo quod dederit de semine suo Moloch,& contaminauerit sanctuarium meum,ac polluerit nomen sanctum meum. Quod si negligens populus terræ, & quasi paruipendens imperium meum, dimiserit hominem,qui dedit de semine suo Moloch,nec voluerit illum occidere, ponam faciem meam super hominem illum,& cognationẽ eius,succidãque ipsum & omnes qui consenserunt ei,vt fornicarẽtur cum Moloch, de medio populi sui. Cuius rei gratia de iisdem bis,

& ter aliquando lex præcepit, frequẽter in pręcedentibus diximus, quia propter memoriam legentium hoc faciat. Vnde eadem recapitulans mandata noua quædam eis interserit, vt non superflua videatur legum repetitio, & inquisitione nouorum, etiam anterioribus studiosius intendamus. Huius rei gratia actiones quasdam in pręteritis prohibens, pœnas earum tacuit, vt quę sit hæc, vel qualis quærentes, ea quæ inferius sancit, scrutemur: in his enim pœnas inseruit, quas tunc prætermisit. Olim ergo prohibens de semine suo Moloch, siue secundum Lxx. principi dari. Erat autem hoc idoli cuiusdam vel dæmonis nomen, secundum quod Stephanus Amos introduxit dicẽtem. Et recepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Rempham figuras quas fecistis, vt adoretis eas. Nunc ergo idipsum rursus cõtestans, quibus verbis orsus sit exordia huius legis audisti.

Moloch. Amos. 5 Act. 7.

Loquutusque est dominus ad Moysen, dicens: Hæc loquere filiis Israel. Quod Lxx. adiderunt, & filiis Israel loquere.

Non hoc dictum est, quasi alii fuissent, quibus præcedentia sanxerat, sed ostendens, quia hoc personale mandatum propterea contra omnes dilatauit, quia peccatum contra quod comminationem præsentem protulit, tantum aliis execrabilius est, vt alia quidem peccata solos peccantes reos pœnis efficerent, hoc autem & eos, qui neglexerunt peccantem, iudicemque ei, sed & vltorem, non solum principes populi, sed & totam synagogam, & populum facit. Populus enim

Idololatriæ crimen in consentientes etiam tans fertur.

enim, inquit, terræ lapidabit eum. Nec his contentus, addidit:

Et ego ponam faciem meam contra illum, ſuccidamque eum de medio populi ſui.

Per hoc omnes erigens, & prouocãs contra eũ; qui talia commiſit: ſed & terrorem indicens, ſi neglexerint, & non cum ſtudio præceptam pœnam ſuis in eum exercuerint manibus, vtpote intantum irato deo, vt ipſe aperte prædictam ſententiam contra eum ferret. cur autem?

Quia de ſemine ſuo dedit Moloch, vt contaminaret ſanctuarium meum, & pollueret nomen ſanctum meũ.

Quicunque enim filium aut cognatum, aut discipulum, aut amicũ, aut quencunque de ſuo ſemine, vel cognatione, aut doctrina, principi ſeculi huius, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, dederit, vouens eum & conſecrans dæmonibus, hic quidem ad ſacra dæmonum, alter autem mixta virili muliebrique vita, vtrũque enim erat paganis conſuetudo, & his qui in errore illorũ labebantur, de quibus deus per Oſee dicit: quia iſti cum fornicariis corrumpebantur, & cum effœminatis ſacrificabant, polluit dei ſancta. Quo modo? quia polluit nomen ſanctũ eius. Vt enim imaginem dei percipiens homo ſancti, & in ſanctis requieſcentis, ſanctus recte & ſanctificatus illi, cuius habet imaginem, dicitur. Contaminat ergo, & polluit nomen eius, qui ei dedit imaginem, & per hanc ipſum qui ſanctificauit, qui & ſpiritum vitæ ei ex ſua gratia inſufflauit, quia ſpiritu malo, & aduerſo deo corrumpitur, & dominicam imaginem in dæmonum ſeruitutem redi-

De ſemine ſuo Moloch ſacrificare

Oſee, 4

Polluere ſancta dei,

git, regalemque margaritam à porcis permittit pollui. Idē est & quisquis de cognatione, & de doctrina sua auaritiæ offert, & ad auaritiā operibus aut verbis consuefacit eum, qui quocūque modo discipulus eius, vel cognatus est, seruum eum dæmonum, deuotum idolis siue consecra-
1. Timoth, 6 tum militemque maligni principis huius seculi efficiens. Radix enim omnium malorum auaritia quæ est idolorum seruitus. Dicimus autem hoc ipsum & contra eos qui adulterium docent, suggerentes nefarias actiones, suadentes turpitudinem, polluentes sancta dei, id est signatorū deo corpora, quorum caro templū dei, & spiritus sancti est habitaculum. Vnde & polluere recte nomen sanctum dicuntur, siue secundū lxx. sanctificatorū, quia ex vno, aut duobus, aut pluribus forsan abominabilibus, omnium sanctorum dei: qui in eo crediderunt, & fidelium, manifestissime abominabile nomen & contaminatum inter homines efficitur, talia & de cęteris coniicientibus his qui foris sunt, in qualia quosdam viderunt luxuriantes. Propterea eos qui sic mala & abominabilia operibus, aut verbis docent, non vnius præcepit, sed omniū puniri manibus: vtpote omnium inimicus & aduersarius & omnium gloriæ, sicut prædictum est, nocentes.

lapidationē cuiusmodi scelera meruerint,

Quod si negligens populus terræ & quasi paruipendens imperium meum dimiserit hominem, qui dederit de semine suo Moloch, nec voluerit illum occidere.

Id est, si hi, qui enutriti sunt inscientia, neglexerint eum qui talia docet: hæc est enim vera &

recta terra, de qua ait Dauid: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: Quia malum est maxime tale peccatũ non exequi. quid est quod sequitur? *Et super cognationem eius.* Eos qui studẽt videlicet similia, qui cognati sunt propter similitudinem actionis, & doctrinæ. *Succidãque ipsum & omnes qui consenserunt ei vt fornicarentur cum Moloch de medio populi sui.* Non solum minatus est punire eos, qui dicũt, vel faciunt hoc, & propterea cognatos recte nominatos, sed & consentientes ei, id est concordantes aut cõcurrentes, aut communicantes operibus eorum infructuosis, sicut Paulus dixit: Malum est enim permittere aut consentire etiam eos, qui foris sunt, fornicari à deo, & adhærere intelligibili principi: multo magis autem de medio populi: Hoc est enim totum gregem lupis credere: & omnes oues feris tradere: siquidem de medio populi inimicis rapere permittimus, aut si manum porrigimus rapienti. Qui enim consentit: & tacet accusare eum quem arguere necesse est vel admonere vel increpare: hic non fugiet diuinum iudicium. Ponit autem faciem suam super eum deus illam de qua Dauid dicebat: Vultus autem domini super facientes mala vt disperdat de terra memoriam eorum. Non solum ergo qui talia faciunt, sed & qui consentiunt facientibus sicut Romanos Paulus scribens reprehendebat sub pœna quæ nunc dicta est à legislatore efficiuntur.

Psalm, 142 *Consentire cũ peccantibus,* *Psalm, 33* *Roma, 1*

Anima quæ declinauerit ad magos & ad ariolos & fornicata fuerit cum eis ponam faciem meam

contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. Sanctificamini, & estote sancti, quia ego dominus deus vester. Custodite præcepta mea, & facite ea, ego dominus qui sanctifico vos.)

Non qualecunque peccatum esse declinare ad magos, siue vt LXX. ventriloquos, vel veneficos prędiximus: in vtroque enim à deo receditur, siue sensibiles Pythonicos & veneficos, siue intelligibiles dicas, id est, eos qui nomine dei falsa prophetant, deceptores, & adulatores, qui veneficis sermonibus auditus multorum corrumpunt, vt à veritate quidem auditus auertant, ad fabulas & errorem conuertuntur, & propterea ponere faciem suam iudex, & disperdere eos de populo suo comminatus est. Addidit autem:

Sanctificamini, & estote sancti.

Ostendens quia quotquot illos sequuti sunt, polluti sunt, & abominabiles, atque immundi, vtpote qui abominabilibus verbis, & prauis dogmatibus consenserunt. Insuper addidit:

Custodite præcepta mea & facite ea. Manifestans & per hoc, quod præuaricationem illi præceptorum dei doceant, siue legem doceant, siue diuina se interpretari mandata fingant, & propterea eos, & sequaces eorum auersatur. Sed & breuem conclusionem verbis addidit, dicens:

Ego dominus, qui sanctifico vos.

Id est, cur cum his qui alia contra meam legem aut meam doctrinam dicunt, corrumpemini? Ego enim sum dominus, qui vos sanctifico, & nullus hominum, nec si prophetam se esse dicat, nec si quamlibet scientiam promittat, nisi forte

quæ mea sunt dixerit,& à me acceperit,& meus spiritus in eo operatus fuerit.

Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Qui patri matrique maledixerit, sanguis eius sit super eum. Siue vt Lxx. reus est, vt hoc nomen ad ipsum deum referatur. Malachias enim dixit: Nun quid non deus vnus fecit vos? nunquid pater omnium vester? Et rursus: Domine, pater noster es tu, nos vero lutum,& tu fictor noster,& opera manuum tuarum omnes nos. Recte ergo quicunque patri detrahit, sed & matri, morte multatus est. Ingratus est enim naturæ,& benefacto res blasphemat, per quos à deo essepercipientes, & per quos mediantes generati sumus, & iniuriat creatoris organa, vt labores quos patiuntur in nostra generatione taceamus, nam quia maxi mam pœnam contra hunc, qui huiusmodi est, id est, mortem pręcepit, ostendens, quia valde recte, & rationabiliter talem se pœnę scripsisse sententiam, subdit.

Malach. 2.

Esa. 64.

Mortis pœna in eos, qui sūt parentibus iniquiores.

Patri matrique maledixit, sanguis eius erit super eum. Vel sicut lxx. reus est ad satisfaciendum, de pœnę magnitudine mentionem & recapitulationē faciens peccati. Si ergo hæc in eo, qui sensibiles maledixit patres, multo magis qui blasphemat Christum, ipse enim nos spiritaliter regenerauit. Igitur qui eius mysterium, & gratiam iniuriat baptismatis, nō obediens voci dominicę. Si quis non fuerit regeneratus ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum cælorum, hic morte morietur pessima, alienatus à regno cęlorum,& æternæ vitæ detrimētum sustinens, qui & propterea

Ioan. 3.

reus eſt quia prædicente domino,& prædicante nihil durum, nec graue, neque quod temporis, & materiæ, aut artis,aut diſciplinæ egeret, ſed tantummodo mundi cordis,& fidei,iſte ſponte hoc donum auerſatus eſt.

Præcepta Christi leuia

Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum vxore proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera.

Nec contra hunc dura ſed imo magis nimis iuſta extitit lex. Quum liceret enim propriam vxorem habere, corrumpit alterius: quum liceret in caſtitate nubere,& in ſanctificatione propriæ vxori ſecundum legem miſceri, in impudicitiam& corruptionem alterius miſcetur vxori, & diſſipat filiorum ſucceſſiones, dubiumque mulieris partum, ad quem pertineat, facit. Sed & poſtquam dixit, mœchatus fuerit cum vxore alterius,addidit: *Et adulteratus fuerit cum vxore proximi ſui.* Tanquam alter ſit ille, alter autem hic quod inuenire nullatenus poſſunt qui ſecundum literam ſolam legem accipiunt: ſed inueniunt illi qui ad moralem intellectum & contemplationem ſpiritalem currunt. Quantum ergo ſenſibile adulterium malum eſt, tantum eſt intelligibile deterius. Nam illi carni, hi autem ſpiritui contumeliam faciunt: & hi homini, illi autem ipſi deo, de quibus Oſee dixit: Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente in corde ſuo. Adulterium intelligibile accuſans: ab omni enim populo Iudæorum hoc committebatur, corrumpente legem legiſque dogmata. Quicumque ergo illius viri,

Miſticum adulterium,

Oſee 7,

Iudæi adulteri.

de quo ait Paulus. Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo, mœchatur mu- 2,Corint,11
lierem, videlicet ecclesiam, de qua idem ait. Viri, diligite mulieres vestras, sicut & Christus di- Coloss,3
lexit ecclesiam. Et rursus. Propterea relinquet Ephe,5
homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, sacramentum autem hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Mœchatus autem verbis turpibus, disseminans in ea doctrinam propiam, & non Christi, sicut ait Paulus, turpis lucri gra- Tit,1
tia, morte moriatur & mœchus & adultera. Id est, qui alienum superseminat verbum, & ecclesia quæ in talia patitur seminari, Hanc enim, sicut diximus, vxorem intelligamus. Primum quidem veri coniugis videlicet Christi, deinde & coniugem eius, cui à Christo credita est ecclesia sacerdotis, aut forte doctoris. Quotquot enim æmulando Christum, & ad suum odium verbum corrumpunt, circa naufragantes, sicut Hymeneus & Alexander, quos tradidit Paulus satanæ, vt discerent non blasphemare, horum adulterium in personam Christi reputatur. Qui- 2,Tim,4
cunque autem æmulatione hominum, qui regēdas ecclesias sunt sortiti, tale quippiā faciunt, vt eorum doctrinam subruant, quod Paulus Alexādeṙ ærarius adulter,
Alexandrum fecisse dixit ærarium, ait enim: Alexander ęrarius multa mala mihi ostendit, reddet ei dominus secundum opera sua, quem & tu deuita, multū enim restitit verbis nostris. Horum adulterium in proximū reputatur, cū sacerdote

videlicet, siue conductore, propter cuius æmulationem, ad talem iniustitiam progreditur. Sed & huius pœna mors est: quia etsi non specialiter contra Christum, tamen contra hominem contendens, corrumpit Christi opus gregemque dispersit, propter quod socius eius efficitur pœnæ, quicunque ab eo corrumpi se patitur.

Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum sit super eos. Si quis dormierit cum nuru sua, vterque moriantur, quia scelus operati sunt, sanguis eorum sit super eos.

Dicta sunt hæc in hoc leuitici libro à legislatore superius, sed illic quidē, non reuelabis turpitudinem patris tui, & matris, nec sororis, & nurus, & reliquorum per ordinem dixit, quādo & nos hæc exponentes, non solum turpis cognatorum, & nefariæ commixtionis auersationem legem præcipere, sed & de non reuelandis quæ cognouimus, neque diffamandis carnalium, spiritalium, vel cognatorum peccatis dicta esse exposuimus. Hic autem deus, si dormierit, addidit: illum proculdubio deducens ad medium, qui eandem actionem prauam, quam proximum egisse cognouit, nihilominus agit, nec peccati societatem erubescens, etiam sic existit proditor in quo & mortis poenam legislator recte definiuit. Bene autem nouercæ nurū coniunxit, quia hoc quidem in patre à filio delinquitur, illud autem in filium à patre. Similis autem impietas est filium patris, aut patrem filii denudare, siue diffamare peccatum, quum & ipsi in similibus deli-

querint. Ad quos Paulus dicebat: Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas, in quo enim alium iudicas, teipsum condemnas, eadem enim agis, & iudicas. Rom, 2

Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nefas, morte moriantur sit sanguis eorum super eos.

Quia iniuria naturæ est hoc peccatum, ostendit tam nouitas eius, quam facinus. Ergo non frustra pœnam in illo mortis lex decernit. Nos autē huiusmodi & auditu auersamur, Caueamus autem & eum qui fortis est anima, atque ideo appellatur masculus, vir enim vbique in diuina scriptura perfectus virtutibus nominatur, vnde & Paulus ait: Donec occurramus omnes in virū perfectum, in personam ętatis plenitudinis Christi. Caueamus ergo verbis incongruis effoeminare, vel actionibus, & dissoluere huius animæ virtutem, dum cum eo videlicet & nos dissoluamur. Vtriusque enim, sicut cernis, poena mors est. *Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri.*

Temerare in masculum.

Vir.

Ephes, 4

Nimis recte sic sæuam poenam huic minatus est delicto, eos enim qui ex matre geniti sunt, ab his qui à filia geniti sunt, quum vnus sit pater, incertū est vtrum fratres, an auunculos oporteat appellari. Nam quum pater vnus sit, fratres eos cogit æstimari. Ex duabus autem parientibus quum vna sit mater, alia filia, auunculos hos, qui de matre sunt geniti, ab his qui nati sunt de filia, compellit necessitas appellari: & hoc qui-

In eos qui cō fundūt cognationis iura

dem valde secundum literam custoditur, & cauetur huiusmodi incerta commixtio, generisque confusio. Quia omnis peccati mater concupiscentia est, oportet & hoc præcaueri, vt si qua nobis peccati concupiscentia sit, vsque ad hanc stemus, & non ei coniungamus actionem. Qui autem coiungit, in igne succenditur, non solum autem ipse, sed & desiderium peccati, insuper & actio ipsa. quo igne? de quo dixit Christus: Ignē veni mittere in terra, & volo vt accendatur, id est, administrationem spiritus, qui ipsos peccatores de medio auferet, eorūque peccata. Si enim spiritu, ait Paulus, facta carnis mortificetis, viuetis. *Qui cum iumento, & pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occiditur. Et mulier quæ succubuerit iumento, simul interficietur cum eo. Sanguis eorum super eos.* Nimia contra populum Iudæorum legislator vtitur districtione, quia intātum iniqui, atque libidini dediti erant, vt ad exteras etiam cōcupiscentias aberrarent, & propterea cum quadrupedibus viri, mulierisque commixtionis mētionem faciens, mortis esse huiusmodi poenam demonstrauit. Tu autem, forsitan superfluam esse fidelibus hanc legem iudicabis, neque enim, inquis, egent huiusmodi iure censeri. Non autē est superflua, sed nimis eius nos iuuare spiritalis potest contemplatio: si quadrupedia, voluptates prauas, & deorsum terram contuentes intelligamus: vtpote omni humana carētes actione: & propterea appellatas quadrupedia, quia quadrupedia manus, sicut homines, non habent, atque ideo maxima nostra cognatione carēt. Qui-

Ignis quo peccatores debeāt comburi
Luc, 22
Roma, 8

Quadrupedia

cunque ergo vir, aut mulier ad alienigenas voluptates intantum incumbit, vt ne quidem per desidiam ab eis capiatur, sed imo valde eis cohæreat, & cum eis coeat, vt commixtionem cum eis diuturnam & perseuerantem habeat, reus est is, qui talis est, morti. Hic est enim nefariarum libidinũ finis, qui operantibus eas punitis, recte ipsi etiam mori dicuntur. Neque enim per se subsistentes, quia nulla est peccati substãtia in peccatoribus, operantur, quibus tamen perditis, & ipsę simul pereunt. *Qui acceperit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suæ & viderit turpitudinẽ eius illaque conspexerit fratris ignominiã, nefariam rem operati sunt: occidentur in conspectu populi eo quod turpitudinem suam mutuo reuelauerint & portabunt iniquitatem suam.* Tolerabile esse hoc, à multis putabatur, sororibus filiæ patris, vel filię matris misceri, quia & Abrahã de Sarra dicebat: soror mea est ex patre, & nõ ex matre. Quod quidem non omnimodo sic est, sicut habere putatur historia: nam eos, qui ex Thare patre Abraham geniti sunt. Moyses narrans, nusquam Sarræ mentionem fecit, quod si & sorori suæ Abraham nupsit, ante tamẽ quam cognosceret deum. Malum est ergo sororibus cõiugii societate misceri, vnde & illud lex prohibuit. Quũ ergo hæc sic se habeant, nullatenus à prædicta contemplatione recedamus. Turpitudinem autẽ sororis ex patre, aut ex matre, reuera illum intellige videre, & accipere, qui turpem actionem à patre aut matre, id est, in qua pater aut mater deliquit, non solũ videt, sed & accipit, per similem, & parem

Finis libidinum mors,

Abraha exẽplũ de Sarra

Turpitudinẽ sororũ qui videant,

actionem, & nefarius est hic, nō solum perscrutans, quæ non oportuit, sed & superædificans, & coniungens se perpetratę à parentibus prauitati. Quæ soror eius, quasi praui prauitas appellatur. Sed & vt qui diffamauit eam, & dissemi-nauit, latentia enim plurimum parentum peccata diffamant filii, quando agunt similia. Vnde hunc qui talis est, disperdi in conspectu populi: vel sicut LXX. in conspectu filiorum generis sui, id est, videntibus similia cogitantibus, præcepit: hi enim filii generis eius recte dicuntur. Cur autem in conspectu horum? Vt vnius pœna cæteri pudicitiam discant. Interempto autem peccatore, & peccatum simul interit, quemadmodum semel in præcedentibus diximus.

Prodimus parentū vitia, si imitemur ea.

Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui interficientur ambo de medio populi sui.

A menstruata abstineri legislator non frustra præcepit, sed hominem suadens ad pudicitiam, castitatisque eum diligentiam habere, ex qua sanctificatio prouenit, nolens & in modum porcorum continue mulieribus misceri, & ad commu nem corruptionem vacare, sed ex coacta abstinentia vsum facere ad continentiam. Sed quem admodum disperdi eos de populo suo præcepit, quum purgationem ei, qui dormiuit cum menstruata, superius indixisset, dixit enim: Si coierit cū ea vir tempore sanguinis menstrualis, immūdus erit septē diebus. Deinde per hæc, purgationes sacrificia narrans subdidit. Ista est lex eius qui fluxum seminis patitur, & qui polluitur, & quę

Menstruarum dierum curam expellunt à commixtione.

Leui. 15.

ſanguinis fluxum patitur in menſtruis ſuis, & influxum ſeminis patiente in fluxu ſuo maſculo & fœmina. Et viro, ſi dormierit cum menſtruata, ſic purgari & hunc, ſicut & alios non puniri vult. Ergo contemplemur menſtruatam gentiliũ ſapientiam, longe enim à deo eſt, ſed & de volatu auium, curſu ſyderũ, & menſuris cęli dicens, atque docens. Cum hac ergo peſſimum eſt dormire, id eſt delectari in ea, & diu coire, ſed & reuelare, & palam proferre turpitudinem eius, tradendo eas quæ apud eum ſunt Teletas, & errores quos habet, & fontem totius erroris exponentem: quia his publicatis, reuelat & ipſa fluxum ſanguinis ſui, id eſt ea quæ ſunt de ſacrificiis idolorum ſubintroducens: propter quod non ſimpliciter dixit, interficientur, ſed addidit.

De medio populi ſui.

Vel ſecundum lxx. ex genere ſuo. Quia qui ſapientiam tradit gentilium, quæ præuaricatur creatorem noſtrum, & ſcientiam eius, & pietatem, non eſt iuſtum iam vt nominetur homo: ſed & imagine dei ſemetipſum, ignorando creatorem, priuauit, & ideo interficitur de medio populo, ſiue de genere ſuo, vt non iam ſapientia nominetur, ſed careat quod habuit falſo nomine atque ficto, teſte Paulo, qui ait: Sapientia huius mundi, ſtultitia eſt apud deum. *Gentilis ſapientia.* *1. Corinth. 3.*

Turpitudinem materteræ, & amitæ tuæ non diſcooperies: qui hoc fecerit, ignominiam carnis ſuæ nudauit portabunt ambo iniquitatem ſuam.

Nec ſororibus præcepit eorum qui nos genuerunt, commiſceri, tam propter generationes

vt non confundantur, quam vt competentem reuerentiam parentibus conseruemus, propter eos & à sororibus eorum abstinentes: quod similiter & secundum spiritum intelligas, vt non solum velentur parentum peccata silentio, & tradantur obliuioni, sed & eorum, qui eis sociati sunt, vnde & eorum fratres esse dicuntur. Sileamus autem illorum peccata, quia nudatis illis, latere nec parentes possunt, vnde ait:

Ignominiam carnis suæ nudauit, Qui autem hoc faciunt, cui pœnæ submittuntur? Portabunt ambo, inquit, iniquitatem suam. Lxx, autem addunt. sine filiis morientur. quia qui non inuicem sua pondera portát, sed diffamát, atque disseminant cognatorum, tam secundum carnem, quã secundum spiritum peccata, sine virtutibus morientur, quæ est pessima sterilitas. Filii etenim nos tempore iudicii non iuuant. virtutes autem iuuant, quarum causa videlicet coronamur, quarum sterilitate animam ægrotare miserrimũ est. Ornari autem huiusmodi filiorum generatione, beatitudini est. Et hoc est cum Esaia dicere. A facie tua domine concepimus, & quasi parturiuimus & peperimus spiritum salutis. iustitiam nõ fecimus in terra. Et hæc intelligis, & quæ subsequuntur. *Qui coierit cum vxore patrui, vel auunculi sui, & reuelauerit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum, absque liberis morientur. Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris sui reuelauit, absque filiis erunt.*

Sine filiis mori.

Filii pro virtutibus.

Esa, 26.

Ostendit ergo legislator, quia maxime filiorũ causa à creatore, societate percepit, naturam

coniugi, ea quippe quæ nunc tanquam abominabilia incongruaque prohibuit. Eſt enim reuera incongruum, & iumentorum vitæ proximum vxoribus fratrum, cognatorum, vicinorum videlicet commiſceri: & hæc in alia parte legis, id eſt in libro Deuteronomii non ſolum præcepit, ſed Deut.25, etiam compulit, dicens. Quando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui. Et his ſimilia. quum autem frater non fuerit, aut auunculum, aut eum qualiter eſt ex patris cognatione, ducere mulierem defuncti ſine filiis pręcepit. quemadmodum & Booz Ruth Ruth.3, ſecundum legem cognationis accepit. Sic libidinis quidem cauſa fugit cognatorum commixtionem, ſocietatemque prohibet. Quando autem rurſus oportet à tribulationibus ſubleuare, vel caſibus præcipit, & vult: & nuptias non in pollutione corruptionis, ſed ad ſucceſſionẽ generis hominibus pręcepit, propter quod & eum qui ſic miſcetur, ſine filiis mori præcepit, ait enim: Abſque filiis erunt: quia filiorũ procreationes, legem male vtendo, cõfundit. Quid ergo eſt mori ſine filiis? hoc enim in hac lege quærere maxime neceſſarium eſt, vtrum filios eorum, qui vxoribus fratrum, auunculorumque nupſerũt, interimi præceperit, & quomodo ait. Non morientur patres pro filiis, nec filii pro patribus. Sed nullatenus eos mori præcepit, ſine filiis autem illos Deut.24, 4, Reg.14, mori dixit, ſecundum L X X. duntaxat interpretum æditionem, vt non reputetur eis filiorũ

ſucceſſio, nec filiis ſuam relinquant hæreditatem Hoc autem oſtendit, etiam Symmachus ædens planius, ſed & Theodotion, qui pro eo, quod dictum eſt, ſine filiis morientur, ſine filiis erunt, vterque ædiderunt. Vnde & ſpiritalem interpretationem, & reſolutionem ſimilem habet ſuperioribus.

Cuſtodite leges meas, atque iudicia, & facite ea, ne & vos euomat terra quã intraturi eſtis & habitaturi.

Non nobis ſufficit partem quandam conſeruare legis, nec vnum aliudue mandatum ad correctionem vitæ peragere, ſed omnia pręcepta, & iudicia cuſtodire neceſſe habemus, quæcunque à deo iuſſus legislator ſcripſit. Hæc enim dicit præcepta, vel de quibus ipſe dubitans inquirebat deum, & illo didicit iudicante, ſicut in filios Iſraelitidis mulieris, qui loquutus eſt blaſphemiam: leges enim quæ ita prolatæ ſunt, iudicia nominat. Per hęc autem totam hanc legem breuiter ſignificauit, de qua nihil oportet tranſgredi, vt non eiiciatur, id eſt proiiciatur præuaricator. Hoc eſt enim euomere, quod & Symmachus, ſimiliter & Theodotion abiicere ædidit. Euomi autem, vnde? De terra videlicet, in qua nos deus introduci promittit: quæ ſit autem hæc, ex ſubſequentibus diſce.

Iudicia cuſto dire eſt legi obtemperare

Nolite ambulare in legitimis nationum quas ego expulſurus ſum ante vos. Omnia enim hæc fecerũt & abominatus ſum eos Vobis autem loquor, poſſidete terram eorum, quam dabo vobis in hæreditatem: terram fluentem lacte & melle Ego dominus deus veſter, qui ſeparaui vos à cęteris populis.

Non ſolum

Non ſolum ad Iudæos hæc dicta ſunt, qui ab omnibus gentibus propter circuncisionem, & Moysi legem, ſeparatos ſe eſſe credunt, ſed & ad omnes qui accedunt ſeruire deo: Hos enim ambulare maxime in gentium legitima non licet: gentium autem ſiue nationum, quarũ? quas ego expulſurus ſum, ait, ante vos: quod cæteri interpretum ædiderunt, quas eiicio ego à facie veſtra lxx. autem, à vobis, id eſt dæmonia. Hęc enim à facie fidelium expulit dominantia eis, prius quũ in impietate perſiſterent, & nec vnius vni, ſed multi vni dominabantur. Quod probat Maria Magdalene, de qua ſeptem eiecit dæmonia, & qui vinctus erat catenis, dicit enim ei: Legio nomen eſt mihi, quia multi ſumus. Hæc ergo quæ lex prohibuit, ab illis cõmiſſa ſunt, aut ipſis per ſe agentibus, aut in hominibus operantibus: propter quod eos deus abominatus eſt, & nos in hæreditatem illorum introduxit in terram fluentem lac & mel. Non dixit habentẽ, vt de hac ſenſibili terra accipias, quod dictum eſt, ſed fluẽtem. Quæ eſt autem terra, quæ lac & mel fluat? Delicias igitur dicit futuri ſeculi, & bona quæ nobis deus poſt reſurrectionem mortuorũ donat, quæ lac & mel appellauit, quia ei nihil eſt ſuauius, in his quibus nunc vtimur cibis, neque dulcius. Sed & ſine labore eorum, cibus eſt nullius operationis, vel pręparationis egens: illic enim bona futuri ſeculi ſine labore erũt aliquo vel dolore, nullius ſtudii, nullius apparatus: nullius operationis egentia. Et quis nobis hæc det, aperte ſequentia verba legiſlatoris oſtendunt.

Mar. 5 luc. 8

lac & mel fluere.

Ego dominus deus vester, qui separaui vos à cæteris populis.

Hoc autem Christus fecit: ipse enim in euangeliis, ab omnibus gentibus non solum intelligibilibus, sed sensibilibus, distinguit eos qui in eum credunt, ait enim: Ne cogitetis, dicentes: quid comedemus? aut quid bibemus? aut quo vestiemur? hæc autem omnia gentes inquirunt. Ergo aperte nos separatos esse à gentibus vult, sublimiorem sectando conuersationem.

Matth, 6

Separate ergo & vos iumentum mundum ab immundo, auem mundam ab immunda. Ne polluatis animas vestras in pecore, & in auibus, & cunctis quæ mouentur in terra, & quæ vobis ostendi esse polluta. Eritis sancti mihi, quia sanctus sum ego dominus & separaui vos à cæteris populis, vt essetis mei.

Iumenta, siue pecora, quia populares homines intelligat lex: volatilia autem contemplatores, qui ad sublimitatem vacant scientiæ, aperte à nobis, & cum quibus oportebat scripturarum probationibus, ostensum est, quũ de sacrificiis, & cibis quadrupedium, volatiliũque diceremus, quia omnis popularis, mundus propter simplicitatem à pluribus iudicatur, similiterque & qui ad scientiam diuinam semetipsos tradere, atque occupare videntur: quod nõ ita se habet, oportet enim popularẽ prudentem esse in bono. In malo autem, sicut ait Paulus, simplicem. Hic enim qui talis est, mundus est, qui autem talis non est immundus est. Sed & qui cõtemplandis diuinis vacat, necessarium habet mundum cor, mundáque conscientiam, & fidem non fictam. Qui

Prudentia ad habenda artibus bonis.

Roma, 16.

autem hęc non habent, in vaniloquia conuertuntur, non intelligentes, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant, ſicut ad Timotheum ſcriptum eſt. Neceſſarie ergo & horum illorum, quæ mundos ſeparari præcepit atque immundos, vt ab his abſtineamus, illis commiſceamus. Sed multam ſapientiam ſuam etiamnunc legislator oſtendit: de quadrupedibus quidem, & volatilibus ita diſtinguens, in reptilibus autem terræ non ita, cuncta enim quæ mouentur in terra, immunda ſunt. Qui terrena videlicet ſapit, cuius deus venter eſt, qui veneno paſcitur conſtitutarum in puluere voluptatum. De ipſis ſiquidem ſicut cernis, indiſtincte narrat, dicens. *1. Timoth, 1*

Et cunctis quæ mouentur in terra & quæ vobis oſtendi eſſe polluta.

Ergo omnes qui terrenis paſcuntur actionibus, etſi fidelium fingant habitum, vt immundi ſeparati ſunt, & inter immunda diſtincti ſunt, à quorum nos omnimodo malis abſtinere deſiderat, propter quod addidit. *Vita noſtra inſtituenda Chriſtus exẽplar eſt,*

Eritis ſancti mihi, quia ego ſanctus ſum dominus.

Qui forma vobis conuerſationis effectus ſum qui tantum auerſatus ſum terrena, vt nec haberem quo reclinarem caput, qui etiam meis diſcipulis mandaui: non poſſideatis aurum neque argentum neque æs in zonis veſtris, non peram in via, nec duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Intantum ergo eorum, quæ in terra repunt, nihil nos ſapere, aut agere ſtudet. *Luc. 9* *Matth, 10*

Vir, siue mulier, in quibus Pythonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruēt eos. Sanguis eorum sit super illos.

Pythonicus spiritus, Hoc ipsum Pythonicum esse, vel diuinum, siue vt Lxx. incantatorem, nimiæ iniquitatis est: qui enim talis est, & ipse corruptus est, & alios proculdubio in sua iniquitate corrumpit. Vnde præcepit lapidibus eum obrui, quia nec sensibile quid agimus, sed fabulas de corde, veluti superfluos & vanos sermones, vel quædam quasi incantantia blandimenta, incongruis doctrinarũ sermonibus studemus, vt popularium, siue simplicium seducamus auditus, ad nutriendos ventres nostros, atque explere nostras voluptates, alias talibus exquisitionibus cupientes. Aperte enim intelligibiles Pythonitos, & prauos incantatores Romanis scribens Paulus vas electionis expressit: Rogamus autem vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones inter vos, & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab eis. Qui autem sint hi, in subsequentibus explanauit: Hi enim domino nostro Christo non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones, seducũt corda innocentium. Ergo bene eis legislator dixit:

Incantatores blădi sunt deceptores, Roma, 16,

Sanguis eorum sit super eos.

Quia vi corrumpunt populum.

CAPVT XXI.

Dixitque dominus ad Moyſen: Loquere ad ſacerdotes, filios Aaron, & dices ad eos. Ne contaminetur ſacerdos in mortibus ciuium ſuorum, niſi tantum in conſanguineis, aut propinquis. Id eſt, ſuper patre, ac matre & filio, & filia, fratre quoque & ſorore virgine, quæ non eſt nupta viro, ſed nec in principe populi ſui contaminabitur.

Lxx. autem: Non polluetur ex ſubito in populo ſuo, ad prophanationem ſuam. Litera quidem à mortuorum pollutionibus fugere ſacerdotes præcepit, ſed non hæc eſt legis intentio, neque de hoc legislator propoſuit, ſed aliquid maius intellexit, & quod nimis de ſacerdotibus neceſſarie diceretur: quia enim ipſos inſpicere, quando negligunt populi peccata, dicitur, ſecundum quod in Oſee ſcriptum eſt: Peccata populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum ſubleuabũt animas eorum. Non quidem omnia, quæcunque populus peccat, ipſis oportet imputari, ſed intendenda eſt illa ab Ezechiele propheta dicta diuiſio: Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me: ſi dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, neque loquutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua,

Morteſciuiũ

Oſee, 4,

Ezech. 3,

& via sua impia ipse quidem in iniquitate sua morietur,tu autem animam tuam liberasti. Hoc autem apertius, sed & subtilius in præsenti legis lator exposuit:

In mortibus, inquit, non contaminentur inter ciues suos.

In quibus?In peccantibus videlicet,quæ pollutione complentur, & aliis quidem secundum quosdam modos pollutionis autores fiunt: maxime tamen sacerdotibus & doctoribus, quando eos neglexerint. Veruntamen in his, ait, non contaminatur in mortibus ciuium suorum, id est, quando nihil inuenti fuerint quod eis expediebat, omisisse, sed ipsi quidem quod ad se pertinuit fecisse, & dei legem prædicasse:illi autem nolentes obedire, mortem sibimet conduxerunt inobedientiæ. Non ergo in his qui præsunt polluuntur, sed in propinquo, & proximo suo, in patre, & in matre, in filiis & filiabus, in fratre, & sorore virgine, quæ non est nupta viro. Oportet enim sacerdotem diligentiam adhibere & populo vt non peccet, sed præcipue domui suę, & cognatis, propter quod Paulus ait: Hæc præcipe, vt irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit,& est infideli deterior. Et rursus, Si autem quis suæ domui præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei curam habebit? In filio, & filia, & fratre, & sorore virgine, videlicet peccantibus, necessarie sacerdos polluitur: vtpote qui debet quotidie, sed & omni hora,ea quæ ad salutem pertinent eos instruere,

1. Timoth.5, 1. Timo,3

& vigilare circa eos, vt non peccent talia quæ morte sunt digna. Hoc autem ipsum in patre, & in matre intelligendum est. Filium quippe doctorem patris, matrisque sacerdotalis dignitas facit. Dicens quidem sororem, quæ non est nupta viro, ostendit per hanc, quia si cognati sacerdotes semetipsos separauerint, & domus quodammodo alia semetipsos separantes facti fuerint, nullam patiuntur in peccantibus his pollutionem. quamdiu autem eis adhærent, propinquitatis, & cognationis legem custodientibus, contaminationis eorum recte participes efficiuntur: quia nec ignorare eorum peccata, vtpote cohabitantium possunt, quod eis & contaminationis causam parit. Vnde ergo dicens quod in his contaminarentur, subsequenter addidit secundum Lxx. non polluitur subito in populo suo, ad profanationem eius. quid per hoc ostendens, nisi quia polluitur quidem & in populo peccante sacerdos, sed non subito? Quæ autem accedunt in extraneis culpę hæc non illico sacerdotem contaminant, sed quando ipsi quidem permanserint in peccatis, sacerdotes autē eos curare neglexerint. Insuper subito quispiā peccans, de populo, venia dignū sacerdotem, vtpote ignorantem, facit, tēpore autem longo præparatū peccatum committēs, locum ei venię non reliquit: oportebat enim sacerdotē non ignorare, si tamen diligenter populo præsedisset, essetq; solicitus quomodo hic, quomodo ille se haberet, vtrum starent, an nutarent

Soror innupta qua re ad sacerdotem pertineat.

Subita peccata populi sacerdotem non contaminant

vt nutantes fulciret. Hi enim qui ſubito cadunt, eos qui præſunt, ſine culpa faciunt, quemadmodum procella gubernantes, ex improuiſo ſuperueniens. Et propterea non dixit ſacerdotem ſubito in populo pollui ad prophanationem ſuam. Non fruſtra autem addidit prophanationem, ſed illud per hoc verbum innuens: quia quando ſacerdos polluitur, ſecundum prædictā cauſam populi peccatis, videlicet negligens, & non agens quæ modis omnibus ſacerdotē oportebat, profanus, id eſt nudus ſacerdotii dignitate inuenitur vnus & ipſe de multis: Profani enim hi, qui non ſunt ſanctificati dicuntur, & multū recte, quia ea quæ ſunt ſacerdotis non egerunt.

Profani,

Non radent caput, nec barbam, neque in carnibus ſuis facient inciſuras.

Vinci à ſacerdotibus etiam triſtitiam, quæ de morte ſolet accedere, lex recte præcipit, vtpote qui & ipſi ſpem vitæ futurę habent, & populum docent. Sed extra hæc non ſolum in propriis peccatis vigilare eos, & mentes habere ſanas, ſed etiam in alienis, in his quæ nunc dicta ſunt, euidenter præcipit: quomodo autem, diſce. Caput & barba, ſapientiæ eſt & perfectionis noſtræ ſignum. propter quod caput noſtrum appellatur Chriſtus, in quo ſapere habemus maxima quæque, atque perfecta teſte paulo, qui dicit. Donec occurramus omnes in virum perfectum, & menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Recte autem & barba ſignificat perfectionem ſapientiæ, alterum autem intelligentiam, quia in his, qui ad iuuenilem venerunt ætatem, iam quæ ſunt vtilia

Chriſtus caput eſt noſtrū id eſt perfectio, Ephe.4,

ſcire valentibus, barba naſcitur. Quoniam ergo *Ephe. 2.*
mortuos, peccatores non ſolum dominus, ſed
& Paulus appellat, quum dicit. Et quum eſſemus *Mortuus pec*
mortui peccatis noſtris, conuiuificauit nos Chri *cator intelli-*
ſto. Non oportet ſacerdotis maxime caput, aut *gitur,*
barba radi ſuper mortuum, id eſt ſuper peccato-
rem. Neque enim oportet cogitationes, quæ ſi-
cut capilli ornatus ſunt capitis, & ipſæ ornatus
ſunt noſtrę ſapientię, quando tamen ſunt ordina
tę atque ſobriæ, ſacerdotem corrumpere alio
peccante, ſed conſeruare integras, vt poſſit ex
hortari obſecrare, arguere, increpare, ſecundum
quod Paulus ad Timotheum ſcripſit, Argue, in- *2, Timoth. 4*
crepa, obſecra, in omni patientia, & doctrina.
Quomodo autem hoc fiat, ſubdidit. Tu autem *Radere ca-*
vigila in omnibus labora, opus fac euangeliſtę. *put dicuntur*
Ergo ſacerdos qui nō exhortatur, & arguit pec- *epiſcopi oſci-*
cantem, non vigilat: qui autem non vigilat rade *tantes,*
re caput & barbam ſecundum virtutem prædi-
ctorum recte dicitur. Sed neque facere in carne
ſua conciſiones ſuper mortuo ſacerdotem de-
cet, id eſt non ſcandalizari in peccatore, nec of-
fendere peccante aliquo, neque carnalem ex
hoc ſumere ſapientiam, ad inlicitatem ſimilis
iniquitatis: Inciſura enim, ſapientia carnis eſt:
quod de Iudæis, qui carnaliter viuunt, & ſa-
piunt terrena, ait Paulus: Videte canes, videte
malos operarios, videte conciſionem. *Philip. 3,*

*Sancti erunt deo ſuo & non polluent nomen eius. In-
cenſum enim domini & panes dei ſui offerunt & ideo
ſancti erunt.*

Quomodo polluant ſacerdotes nomen dei, Ma-

Malach.1 lachias propheta exposuit: Vos sacerdotes, qui polluitis nomen meum, & dixistis, in quo polluimus te? offertis super altare meum panem pollutum. Et his similia addens subdidit: Propter quod si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est, & si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? Et rursus, Magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus, vos autem polluistis illud in eo, quod dicitis, mensa domini deserta est. Ergo in peccato sacrificorum dei nomen polluunt sacerdotes. Vnde quum legislator dixisset.

Malach.1

Non polluent nomen eius.

Non frustra addidit.

Incensum enim domini, & panes dei sui offerunt.

Vel sicut LXX. Quia ipsi offerunt sacrificia dei quæ non tantũ de irrationabilibus hostiis, quantum de rationabilibus præcipere legislatorem, & prophetam putes. Pollutam enim dicit, & & ostẽdit domini mensam sacerdos, ille qui ab ea eos, qui iniquitate peccati polluti sunt, non præcipit abstinere, sed indiscrete terribilia permittit, & sancta contingi. De quibus ait Paulus. Qui non discernit corpus, iudicium sibi manducat & bibit. Offeret autem & claudum ad altare, qui infidelem ad ministerium prouehit, sic enim infideles Helias Thesbites appellauit, quando Iudæis dicebat. Vsquequo claudicatis in vtranque partem? Cæcum & surdum prouehit, qui inobedientiæ, vel ignorantię dei morbo laborantem producit, de quibus Esaias deum suum introduxit dicentem; Surdi audi-

Pollvere mensam domini

1. corinth. 11

3. Reg. 18

te, & cæci intelligite. Quis cæcus, nisi seruus meus? & quis surdus, nisi ad quem nuncios meos misi? Quando ergo hos, qui tales sunt, offerre ad altare, & suscipere mysticũ ministerium sacerdos proposuerit, non polluat nomen dei sui, neque enim erit ei hoc sine maledicto, & detractione: vtpote qui ministrare deo malos præcipit. Sed & ipse sanctus erit, ab his se continens, quod ostendit Paulus dicens: Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis, temetipsum castum custodi. Ergo causa castitatis, & sanctificationis est sacerdoti, in nullo prædictorum misceri.

Esa. 42

1. Timoth. 5

Scortum, & vile prostibulum non ducet vxorem, nec eam quæ repudiata est à marito, quia consecratus est deo suo, & panes propositionis offeret. Sit ergo sanctus, quia & ego sanctus sum dominus, qui sanctifico vos.

Mirabilis est pręsens sanctio in lxx. translatione, quia idem mandatum in personam multorum, & rursus in medio proferens, aduocauit. Et manifestum proculdubio ex hoc est, quod de multitudine quidem, sacerdotum præcepit, in vnum autem omnium sanctificationem deduxit, aiunt enim, Mulierem meretricem, & profanam non accipient. Et paulo post: Sanctus erit. Et rursus. Sanctificabo eũ, quasi de illis dicit, qui vnius, id est illius, qui secundum ordinem Melchizedec ministrantis officium susceperunt: illum enim & ipsa textus verba sine difficultate significant, sicut extra nostrã

translationem etiam cæteri interpretum ostenderunt. Etenim, quod Lxx. dixerunt, Dona domini dei vestri ipse offeret, illi ædiderunt: Quia panes dei tui ipse offeret. Nullomodo autem ignoras, quia Melchisedec oblationē, & sacerdotium in panibus possidebat. Propter quod & Abrahæ panes gerens & vinum, quæ erant signa eius sacerdotii, occurrit: gerebat enim imaginem Christi, de quo Dauid patrem exhibuit in prophetia dicentem: Tu es sacerdos in ęternum, secundum ordinem Melchizedeç. Cuius & nunc legislator hic dignitatem non solū panum memoriā faciens ostendit: sed & subsequentia verba, si eorum subtilius ordinem attendamus, hoc euidenter innuunt, quia sacerdotum sanctificatio ad Christum tendit, non solum qui ab eo sacerdotii legem, & modum acceperunt, sed quia sacrificiorum quæ ab eis offeruntur, atque oblationum, ipse apud patrem mediator est.

Gene, 14

psalm, 109

Et propterea ait. Incensum enim domini & panes dei sui offerunt. Siue secundum lxx. Dona domini vestri ipse offeret. Cur autem addidit. Sit ergo sanctus quia & ego sum sanctus dominus qui sanctifico vos?

Non dixit, qui sanctifico te, ne forte existimes illum sanctificari, qui dona ad patrem, vt mediator offeret, sed sanctificans vos videlicet, qui in eius figurā sacerdotes ecclesiæ constituti sunt

Mediator, Quid ergo necesse erat sic verba connecti? Aut quam omnino habet consequentiam talium prolatio verborum in translatione lxx. sanctus erit, quia sanctus sum, ego dominus qui sanctifico eos? Superius enim sanctificationis ei te-

ſtimonium præbitum eſt, ſicut prædicti ædiderunt, dicentes. Quia ſanctus eſt domino deo ſuo Quomodo ergo rurſus inferet. Et ſanctificabis eum? Dona enim domini dei veſtri ipſe offeret. Tria ergo hæc, per ea quę dicta ſunt, oſtendit, id eſt quia Chriſtus ſecundum quod eſt deus, & ſanctus eſt, à ſemetipſo ſanctificationem habens, ſed & nos ſanctificãs, de quo dixit Paulus. Heb, 2, Qui ſanctificat, & qui ſanctificantur ex vno omnes. Sed ille quidem à deo vnum ſolum filius, ſed & dei natura, nos autẽ gratia, propter quod ille quidem ſanctificat, nos autem ſanctificamur: Secundum autem quod incarnari ei placuit, & non ſolum ſacrificium, ſed & pontifex *Sanctificatio noſtra.* fieri, ſecundum hoc patrem, & dominum, & deum habere dicitur, ſicut ipſe ad Mariam Magdalenam dixit: *Ioan, 20,* Vade ad fratres meos & dic eis: Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum, ad deum meum & deum veſtrum, & propterea ait.

Quia ſanctus eſt domino deo ſuo.

Sanctus eſt ſicut deus, domino autem deo eius vt homo. *Propter quod & ſanctificabis eum, dona enim domini dei veſtri ipſe offeret.* Sed & quia in eius figura qui ab eo conſtituitur ſacerdotes miniſtrant, in ipſis & ab ipſis ſanctificari dicitur. Et propterea quum ſemel dixiſſet, Sanctus eſt: *Addidit tamen Sanctificabis eum, & rurſus, Sanctus erit.* Quomodo autem nos eum ſanctificare poſſumus? Vnde, aut à quo ſanctificationem habentes, oſtendens addidit:

Quia ſanctus ego ſum dominus ſanctificans eos.

Si ergo à deo datam nobis ſanctificationem nos ſacerdotes cuſtodiamus, ſanctificamus per noſtram ſanctificationem eum, qui ſanctus ſecundum naturam eſt, in nobis duntaxat, quia in conformibus, & participibus eius gloriæ voluit ſanctificari, hanc transformationem vſus eſt, quaſi figurate & typice loquens. Veruntamen eos, qui ſanctificantur ab eo, ſcortũ & vile proſtibulum ducere non vult, aperte contra Iudæorum ſynagogam intendens: quæ quia meretrix eſt, audi dominum in Eſaia dicentem: quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicii? iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Sed & in Oſee: Etauferã fornicationem eius in medio eius, & adulterium eius de medio vberum eius. Inſuper & Dauid prædicat profanationem eius, ait enim*deo: Profanaſti in terra ſanctitatẽ eius, deſtruxiſti omnes macerias eius. Sanctificatio autem Iudæorum, ſynagoga eorũ erat proculdubio: in ipſa enim erat & ſacrificiũ tabernaculi, in qua eorum conſummabantur legitima. Ipſa eſt & repudiata à deo, tanquã à viro ſuo, qui ei per electionem vir factus fuerat. Sed quia poſtea eam culpabilem reperit, propterea repudiauit, quia omnino eiecta eſt. Vocem audi, quam Oſee protulit: Iudicate matrem veſtram, iudicate, quia ipſa non vxor mea, & ego non vir eius. Audi autem & quã Eſaias propheta tradidit. Sic dicit dominus. Quis eſt hic libellus repudii matris veſtræ, quod miſi ad eam? Vbi autem eſt repudium & miſſio, manifeſtum eſt, quia vxor erat de qua hæc dicebat. Non vult er-

Sacerdotes ſanctificant.

Meretrix. Eſ. ca. 1.

Oſee, 2. deca.

Pſal. 79.

Sanctificatio Iudæorum ſynagoga.

Oſee 2.

Eſa. 50.

go eam vxorem ſacerdotem ducere, vtnõ aliqua eorum, quæ ad eam pertinent legitimorum prædicet, nec vtatur eis, quibus illa ſecundum literā vtebatur: Id eſt, vt neque ſacrificia irrationalium, & purificationes ſenſibiles, hi quibus intelligibilia credita ſunt agant. *Sacerdotis filia ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violauerit nomen patris ſui, flammis exuretur.* Graue eſt quidem etiam cuilibet viro fornicari filiam, maxime tamen ſacerdotis, quia ſecundum quod dixit Paulus: Oportet ſacerdotes filios habere ſubditos cum omni caſtitate: ita vt non dicatur de eo quod ſequitur: Si quis ſuæ domui præeſſe neſcit, quomodo eccleſię dei curam habebit? Propterea Iudæorum ſynagoga non ſolum vxor, ſed & filia dei appellata in prophetis inuenitur. Sed vtrunque ipſa deprauans, indigna donis apparuit, & propterea aliena facta eſt: ita vt deus per Eſaiam diceret: Relinquetur filia Sion, ſicut vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas quæ vaſtatur. Ipſa profanata & adulterata eſt. De hac inuenies dominum per prophetiam in Oſee dicentem. Filiis eius non miſerebor, quia filii fornicationis ſunt, quia fornicata eſt mater eorum, nam & igne exuſta eſt. Quod manifeſtat templum, & ciuitas hæc Hieruſalem antiqua, adhuc oſtendens incendii reliquias. Ergo vera & inrefragabilis eſt ſpiritalis legis contemplatio: neque enim ſolum ſuccenſa eſt, ſed ſecundum quod ait lex funditus exuſta eſt. *Pontifex, id eſt ſacerdos maximus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt vnctionis oleum, &*

Sacerdotis filia deprehenſa in ſtupro.

1. Timoth. 3.

Synagoga, filia & vxor.

Eſaia. 1.

Oſee. 2.

cuius manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperit, vestimenta sua non scindet, & ad omne mortuum non ingrediatur omnino. Super patre quoque suo, aut matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium domini, quia oleum sanctæ vnctionis dei sui super eum est. Ego dominus.

Quis est sacerdos magnus inter fratres suos, nisi vtique ille de quo dixit Dauid: Magnus dominus, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus? Quis enim virtutem eius considerare, quis numerare sapientiam aut compræhendere potest? Quia quum deus sit propter dispensationem actorum pro nobis mysteriorum, etiam sacerdos effectus est. Recte ergo hic magnus sacerdos, vt pote qui semetipsum pro nobis hostiam & oblationem obtulit, appellatur. Propter quod & seruos fratres suos dicere passus est, id est sanctos, qui semper eius faciunt voluntatem. Ait enim: Quicunque fecerit voluntatem patris mei, ille meus & frater, & soror, & mater est. Super huius caput oleum vnctionis effusum est, de quo dixit: Sedes tua deus in seculum seculi, virga recta est, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Concordantia huic legi dicens, non solũ quia vnctionis vterque memoriã facit, sed quia sicut & Dauid, excellere semet ipsum in ipsa vnctione, suis participibus protestatur. Quod enim dixit, præ participibus, super participes tuos sine aliqua dubietate intelligitur: sic

Psal, 146. *Magnus sacerdos Christus.* *Matth, 12.* *Psal, 44.* *Præ participibus.*

gitur: ſic eum etiam legislator maximum dixit inter fratres ſuos, id eſt, ſuperiorem. Quod autem maxime in præſenti oportet intueri hiſtoria, quum ſecundum lxx. æditionem addere debuiſſet, cui effuſum eſt ſuper caput oleum vnctionis: non ſic ait: ſed, maximus de fratribus eius, qui effudit ſuper caput eius. Quia enim chriſti caro eſt, quæ ſuſcepit vnctionem in ſemetipſam communicatæ, ſiue vnitæ diuinitatis. Ex hac autem carne, fratres eius, & cognati effecti ſumus. Recte ait pontifex, id eſt, ſacerdos maximus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput effuſum eſt vnctionis oleum, vt aperte inueniatur hoc quod intelligendum eſt, maximus inter fratres, id eſt, carnis ſuæ. Ipſa eſt enim, quæ ſuſcepit vnctionis oleum huius ſacerdotis, & conſecratas fuiſſe manus, ſiue vt Lxx. conſummatas per crucis confixionem manifeſtum eſt. Tunc enim quemadmodum hi qui ſecundum legem ſunt ſacerdotes, in ſanguine vituli, & arietis conſummabant, ſiue conſecrabant manus ſuas: ſic & ipſe proprio ſanguine ſuas manus conſecrauit, ſiue conſummauit. De quo ait Paulus: Qui quum eſſet filius, didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ, appellatus à deo pontifex, iuxta ordinem Melchizedec. Et rurſus: Decebat enim eum, propter quē omnia, & per quem omnia, quia multos filios in gloriam adduxerat, autorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare. Hic & veſtimentis illis indutus eſt, quæ Dauid in pſalmis cantabat

Maximus inter fratres.

Vnctio vnita diuinitatis

Fratres Chriſtiani.

Heb, 5

Hebr, 2

Dominus regnauit, decorem induit, induit dominus fortitudinem, & pręcinxit se virtute. Hic caput suum non discooperuit, nec vestimenta sua cōcidit. Caput suum non discooperuit, quia à patre suo, qui eius caput appellatur, nec passiones carnis sustinens separatur. Sed nec vestimenta conscidit, id est, carnis: ex quo enim verbum caro factum est, inest totus suæ carni, & nunquam ab ea, nec à crucifixa, nec à sepulta, nec aliud quodlibet passa, quod ad naturam nostrā pertinet, se abscidit.

Psalm, 42

Caput nō discooperire Vestimenta conscindere.

Et ad omne mortuum non ingredietur. Omnino super patre quoque suo & matre non contaminabitur.

Lxx. autem dicunt: Super omnem animam mortuam non ingredietur. Quomodo autem anima moritur, quum sit condita immortalis? Audi prophetam dicentem: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, impietatis vtique morte, hæc est enim animæ mors, quam maxime gentes passæ sunt, quę nec legem dei, nec aliam eius scientiam habuerunt. Super animam ergo mortuam, vel ad omne mortuum, non ingredietur quia & si omnium peccata portabit, veruntamen impollutus permanet, & nec gentium peccatis polluitur. De his enim secundum lxx. omni animæ mortuæ, vtpote contra omnes effusa impietate, & idololatria dicitur,

Ezech. 18

Anima mors impietas est.

Et nec super patre & matre.

Super populum videlicet Iudæorum, ex quibus est secundum carnem, & propterea appellatur eius pater, & mater:

Contaminabitur, nec de sanctis egredietur.

Et si peccatoribus condescendere elegit, permanet tamen sanctus, & in sanctis requiescit, & à sanctis qui in cælo sunt angelis circundatur. Sed nec polluet sanctuarium domini, quia oleũ sanctæ vnctionis dei sui super eo est. Ergo etsi videris eum cum publicanis, & cum meretricibus conuersantem, dicentem peccatoribus. Nõ veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam, tamen in nullo horum contaminabitur, actionis enim eorum malæ particeps non efficitur. *Christus peccatoribus condescẽdẽs, permanet sanctus* *Luce, 5*

Vnde non polluit sanctuarium dei.

Id est, spiritum sanctum, de ipso enim ait.

Quia oleum sanctæ vnctionis dei sui super eo est.

Concordans & ipse de Christo Esaiæ verbis, Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, Spiritus autem pollutio, id est, iniuria & cõtristatio, est omnis peccati pollutio, propter quod & Paulus a peccatis abstinentiam docens dicebat. Nolite cõtristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Sic de maximo sacerdote & præcedentia intelliges, sed & subsequentia. Nec enim incompatientem quendam & immansuetum eum, qui primus sacerdos est, legislator vult, vt ad nullũ mortuum accedat, sed suadere nobis vult, quia tãta sanctictificatio, qua pontifex indui dicitur, de mortuorum visione pollueretur. *Ego dominus, virginem ducet vxorem viduam & repudiatã & sordidam atque meretricem non ducet sed puellã de populo suo ne commisceat stirpem generis sui vulgo genti suæ, quia ego dominus qui sanctifico eum.* Seipsum esse *Esaie. 61* *Ephes. 4*

legislatorem, & impletorem huius sanctionis maxime ostendens. Ego dominus, necessarie addidit: qualis autem, subsequentibus edocuit verbis:

Vxorem virginẽ ducere.

Virginem ducet vxorem de populo suo.

Siue vt lxx. de genere suo, quia genus Christi propter carnem omne hominũ genus esse, cuilibet certum est, hic ex hac vxorem virginem, id est, ecclesiam in eum credentium duxit, de qua Paulus dicebat: Despondi vos vni viro, virginẽ castam exhibere Christo.

Mich. 1
Meretricem ducit qui iudaizat,
Psalm. 108
Repudiata,

Viduam, & repudiatam & sordidam, atque meretricem non ducet. Iudęorum synagogam viduam in prophetis appellatam nouimus, ad quam dixit: Tondere, & gaude super filios tuos teneros, dilata viduitatem tuam sicut aquila. Sed & de populo Iudæorum, siue proditore Iuda, communis enim eorum est iniquitas, dicit: fiant filii eius orphani, & vxor eius vidua, ipsam autẽ repudiatam & viduã, secundum ea quæ ante paululũ dicta sunt, intelligimus. Repudiata est enim à dei societate, cũ idolis fornicans, propterquod eam in coniugio accipere non patitur, vt intelligas quia eam conuersationem, quæ in vmbris & figuris est, prohibuit, & in nullo ei communicare vult hos, qui ei expectant per vitam bonam, fidemque cohærere. Vnde quum semel dixisset: Puellam virginem de populo suo, siue genere suo accipiet: non contentus fuit, subdidit: Viduam, & meretricem, & repudiatam non accipiet. Secundum lxx. autem, Virginem de genere suo accipiet: vt primum illud quidem de om-

ni intelligas ecclesiæ corpore: hoc autem secundum, de anima omni. Quemadmodum enim societas fidelium, sic & anima vniuscuiusque spōsa dei, & ecclesia est. Cur autem desponsatam sibi non vult participē fieri Iudaicæ conuersationi, ipse subinfert: *Ne commisceat stirpem generis sui.*

Vulgo, gentis suæ lxx. autem: Et non profanabis semen in populo suo. Ergo profanatio fidelium est, hi enim sunt semen, & plebs nostri sacerdotis, Iudaicis moribus sociari. Et propterea Paulus dicebat: Euacuati estis Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. His subdidit *Ego dominus qui sanctifico eum.* Id est, propterea opus nō habet legis figuras, nec sacrificia nec purificationes, quoniam ego dominus pro omnibus illis & sacrificium efficior, & purificatio, & quodcunque dixeris pertinere ad aliam sanctificationem. qui autem, quādo viduæ, & meretricis, & repudiatæ mentionem fecit, has, inquit, non accipiet, dicimus & hoc de hæreticorū conuenticulis legislatorē dixisse: Viduatæ sunt enim dei scientia, propter quod & à piorum communione expulsi sunt, sed & fornicātur incongruis & nefariis dogmatibus. Ergo recte viduam præposuit, secundam repudiatam, tertiam meretricē subdidit: harum nullam sibi dominus ad societatem ducit, vt non polluant fidelium semen, quia corrumpunt mores bonos colloquia mala.

Gala, 5

Sacerdos nec viduā necmeretricē ducat

1, Corint, 25

Locutusque est dominus ad Moysen dicens. Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam nō offeret panes domino deo suo ne accedat ad ministerium eius. Si cæcus fuerit, si claudus, siue paruo

vel grandi, vel torto naso, si fracto pede vel manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si ingem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, nõ accedet offerre hostias domino, nec panes deo suo, vescetur tamen panibus, qui offeruntur in sanctuario, ita duntaxat, vt intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, quia maculam habet, & contaminare non debet sanctuarium meum, ego dominus qui sanctifico vos.

Naeui sacerdotum.

Si secundum literam hanc sanctionem accipere voluerimus, quomodo legislatoris esse iusta videbitur intentio? Neque enim volũtate sua maculæ hominibus eueniunt. Quomodo ergo non incongruũ est in his, quæ sponte non fiunt, sacerdotẽ ab officio repelli: Quid autẽ & si quis hoc ipsum legis cognoscens præceptũ, sacerdoti inuidens, membrum eius, manum, vel pedem, aut oculũ, aut aliquid aliud attriuerit, aut si pugnãs contra alienigenas, & pro sanctis dei armatus, præesse enim bellis sacerdotes in Deuteronom. Moyses præcepit, vulnus accepit, ex quo quælibet ei ex prædictis maculis eueniret, putas ne dignus erat propter hoc de sacerdotio remoueri? Intantũ enim non sunt corporum maculæ abominabiles deo, vt dominũ illuminare cęcos Dauid diceret. Sic pulchritudinem non elegit, nec robustum corpus, nec quod videtur bene positum, vt ad Samuelem diceret de maiore filio Iesse, quia speciem deo placere putauerat: Non respicies ad vultum eius, neque ad altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum. Atqui rex non sacerdos erat qui vngebatur: regi autemne-

Sacerdotes bellorum principes. Deut. 20.

Psalm. 145.

I. Reg. 16.

cessaria erat species, & magnitudo corporis. Sed quid his addidit? Neciuxta intuitum hominis iudico. Homo videt ea quę patent, deus autem intuetur cor, Cor enim scrutatur, si maculam habeat, & eos qui immaculati sunt animo, hos electos iudicat: eos autem qui maculam in anima habent, reprobat. Si enim malum est claudicare pedibus, aut oculos infirmos habere, & à deo separant, quomodo Isaac, quomodo Iacob caligare permisit & salutem perdere visionis? etenim Isaac non cognouit Iacob: Esau fingentem personam. De Iacob auté dictũ est: Oculi Israel caligauere præ nimia senectute, & clare videre non poterat. Propterea & nunc legislator sic indistincte de macula sancit dicens enim,

Maiestas corporis in rege.

Gene, 82
Gene. 48

Homo de semine tuo qui habuerit maculam.

Et quum non distinxisset locum, illico subdidit

Non offeret panes deo suo nec accedet ad ministerium eius. lxx. autem dicunt: in quo fuerit macula, non accedet. Vides quia, in quo dixit, non in corpore, in nobis autem proprie hoc, quod in anima nostra est, esse dicitur. Ergo claudum dicit, viam dei corrumpentem, qui ex parte, diuina mandata, & legem subuertit, de quibus in Psalmis dicit: filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à semitis suis. Quemadmodum enim claudi vnus pes sanus esse videtur, alter autem claudicat: sic & huius vnum quippiam interim sanum esse videtur, gloriatur enim seruire se deo: aliud autem infirmum est, dum corrũpat pręuaricatione

Claudi.

Psalm. 17

legem mandatorum,quę trāſgreditur intentio-
Cæci, nem. Cæcus eſt,qui ex tota ignorantia dei morbum ſuſtinet, & lucem veritatis intendere non valet.Propter quod de Iudæis dominus dicebat Cæcus cæco ſi ducatū præbeat,ambo in foueam
Matth,15, cadunt. Naſo proprium eſt odorari. Hoc ergo
Odorari ſano , bene quis odoratur , terebrato autem vel truncato, non bene quis odoratur, quales ſunt quidam quibus mala placent , propter hoc quia malum habent cogitationum odoratum. Quia enim odorari diuina ſcriptura in eo,quod placi-
1,Reg 26, tum fuerit, accipere ſolet,audi Dauid dicentem
Gene,8, ad Saulem:Si dominuus incitat te aduerſum me oderetur ſacrificium.Et rurſus,quando Noe immolauit,ait:Et odoratus eſt dominus deus odorem ſuauitatis. In placendo autem vtrūque ſancta ſcriptura accepit.Inciſa auricula,auditum ad inobedientiam ſecans.Contritionem autem manus , & contritionem pedes habent illi , de qui-
Pſalm,35, bus Dauid pſallebat:Non veniat mihi pes ſuperbiæ , & manus peccatoris non moueat me : videlicet diripientis, ſiue violantis. Ergo ſuper-
Gibboſi, bum , & auarum per hoc legislator ſignificat. Gibbus eſt , graue ferens peccatorum pondus , & hoc non videns,quia retro eſt gibborum congeries quæ ab eis minime cernitur.De quibus in Parabola dicitur, quam rex Iſrael contra regem Syriæ vſus eſt ; Quid operatur gibberoſus quaſi rectus? *Lippus, & albuginem habens in oculo.*

Qui oculos læſos & infirmum viſum habent, dicimus eſſe eos, qui habent quidem dei ſcientiam,ſed corruptam,quales ſunt quidam qui in-

flantur: de quibus dixit Paulus: Si quis aliter docet, & non adquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi,& ei qui secundum pietatem est doctrinæ, superbus nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum Vel illi intelliguntur, qui scientiam vita repellunt. Suffusio autem, quod Aquila ædidit, quia non omnibus patet, sed solis doctis medicis, in tumore recte accipitur: Neque enim ab omnibus passio hæc,sed à solis illis qui sciunt discernere quæ ad animam pertinent, cognoscitur. Quemadmodum autem suffusio visum pupillæ tegit,sic arrogantia,& elatio circunfusa animæ, obscuram eius scientiam facit. Albugo autem, in vita, & conuersationis prauitate accipitur, quia omnibus oculis aperte hęc inest passio, sicut & vitę prauitas latere non potest,quæ subuertit dei scientiam, etsi habere se eam hi, qui praue viuunt, glorientur. Paulus etenim de his dixit: Qui confitentur se nosse deum, factis autem negant. Qui autem non frustra lippo etiam eos, qui hæc circa scientiam patiuntur, comparamus: hinc coniiciens inuenies eorum vitā, qui suffusionem patiūtur,aut albuginem. Oculi quidē aperti apparent, similes autē sunt, quādiu infirmantur, cæcis, sed quan do saluati fuerint, purgati à prædicta passione, vti oculis, sicut & sani, possunt. Sic & hi qui scientiam ex quodam tumore, vel vitę prauitate vulneratam habent, ab his qui ignorantię infirmitatem patiuntur, nihil differunt, vsquedum tumorem illum, aut vitæ prauitatem detergant. Licet enim eis tunc sano

1. Timoth. 6

Suffusio arrogantiam significat,

Albugo in oculis,

Tit. 1,

vti,& mūdo oculo ſcientiæ. Iugem ſcabiem detractor habet: quemadmodum enim peſſima ſcabies demolitur, ita detractor facile prouocatur. Impetigines fornicator habet, maculę enim aperte ſunt impetigo corporis. Quemadmodū enim fornicatio animę & corporis teſtis vnius, ſecundum Lxx. eſt doctor qui dicit, & non agit, creare enim filios, qui talis eſt, non poteſt. Quicunque ergo vnam prædictarum maculam habet, dona deo offerre, aut ſacrificia non poteſt, quia immaculatum eſſe & animo ſacerdotem oportet: quem ſicut Moyſes duodecim maculis mūdum eſſe præcepit, tot eas enim inuenies ſecundum Lxx. denumeratas, ſic & Paulus duodecim conſeruare eum, qui ſacerdotium ſortiturus eſt, præcepit dicens: Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, ſicut dei diſpenſatorem. Quis autem irreprehenſibilis, niſi impollutus? Deinde vnde colligatur irreprehenſibilem eum eſſe, à qualibus maculis, aut paſſionibus carendo, in ſubſequentibus oſtendit. Non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum, ſed hoſpitalem, benignum, caſtum, iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem. Duodecim ergo & ipſe cuſtodire ſacerdotem vult, & quamobrem ei tanta ſuperimponat, in præcedentibus dixit: Oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, ſicut dei diſpenſatorem. qui autem diſpenſat quæ dei ſunt, opus habet eos, quorum diſ-

Iugis ſcabies detractorum

xII, maculæ in nouo & veteri teſtamento, à quibus debent eſſe immunes ſacerdotes,

1, Timoth. 3,

Qui honoris gradu præstant cæteris, videãt vt & virtute excellant,

penſator eſt, virtutibus præcedere: Nam quomodo illos diſpenſare, quomodo diſponere poterit? Quia autem legislator comedere de ſanctis præcepit, vnamquamlibet prædictarum macularum habentem: intra velum tamen & altare, corpus videlicet Chriſti, accedere non præcepit, id eſt miniſtrare. Sic & hoc forſitan in eccleſiis inuenies cuſtodiri, ſi quis enim approbatus fuerit ſacerdotum, maculam habuiſſe aliquando animæ, & ab ea ceſſauit, ſanctis quidem communicare non prohibetur, miniſtrare autem hunc qui talis eſt, non licet, nec ad velum accedere, & ad altare, id eſt, ad corpus domini, vt eius miniſterium peragat. Hoc enim velum & altare Paulus Hebræis ſcribens, docuit. Habemus altare de quo comedere non habent poteſtatem hi qui tabernaculo deſeruiunt, videlicet dominici corporis. Hoc enim Iudæis propter incredulitatem & ſeruitutem literæ vti non licet. Hoc ipſum autem & velum dici, ab ipſo diſce: Habentes ergo confidentiam in introitum ſanctorum, per velamen, id eſt carnem eius. Ad hoc ſolum qui maculam habet animæ, non ingreditur. Quamobrem? Quia maculam habet, & non debet contaminare ſanctuarium meum, contaminatio enim ſanctorum, atque iniuria eſt, tales ad miniſterium offerri, in quibus offendit populus, & qui cognoſcunt eorum maculas, ſcandalizantur. Propter quod & Paulus teſtimonium bonum habere, ab his qui foris ſunt, ſacerdotem vult.

Hebr. 13

Hebr. 10

Macula arcẽt à miniſteriis eccleſia,

1. Timoth, 3.

Lex autem confirmauit, ea quæ dicta sunt, ex eo quod dixit. *Ego dominus qui sanctifico vos.*

Ego quis? qui præcipio & mando. Perfecti estote, quemadmodum & pater vester cælestis perfectus est. In quo enim macula licet vna prædictarum est, hic non est perfectus. Matth, 5.

Loquutus est ergo Moyses ad Aaron & filios eius, & ad omnem Israel cuncta quæ sibi fuerant imperata.

Quę sunt hæc quæ loquutus est? Ea videlicet quæ prædicta sunt, quæ deus quidem ad Moysen loquutus est, Moyses autem Aaron, & filiis eius, & populo, sicut ostendunt ea quæ nunc lecta sunt, tradidit, non frustra hæc lege distinguēte, sed vt Moseos dignitatem commendaret, & ostenderet aperte, quia aliis quidem pauca, ipsi vero omnia deus loqueretur, propter eius iustitiam, & imaginem, quam gerebat Christi. Similiter & nos docens habere mentem, ad quæcunque maiores & perfectiores dixerint, scientes, quia continue ipsi superna operatione fruūtur.

CAPVT XXII.

LOquutus quoque est dominus ad Moysen, dicens: Loquere ad Aaron, & ad filios eius, vt caueant ab his quæ consecrata sunt filiorum Israel, & non contaminent nomen sanctificatorum mihi, quæ ipsi offerunt. Ego dominus. Dic ad eos, & ad posteros eorum: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra, ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel domino, in quo est immunditia, peribit coram domino. Ego sum dominus.

Non qualiſcunque dignitas ſacerdotii eſt, huic enim ſorte datum eſt, vt mediator ſit inter deum & homines. Et per hanc genus noſtrum creatori reconciliatur in lingua ſacerdotum, nexus, & abſolutio noſtrorum peccatorū conſiſtit. Oſtendit autem Malachias quantæ dignitatis ſit ſacerdos, & quæ ab eo oporteāt expectari Quia labia inquit, ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legē exquirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum eſt. Propterea cum his quæ ante ſancita ſunt de ſacerdotibus, etiam hæc præcepit.

Sacerdotū munus in eccleſia *Mala, 2,*

Caueant ab his quæ conſecrata ſunt filiorum Iſrael, & non contaminent nomen ſanctificatorum mihi, quæ ipſi offerunt.

Si autem iſti abominabiliter, & inordinate, & extra omnem religioſitatem populi oblationibus, & his quæ quocūque modo ſanctificata offeruntur, contaminant nomen ſanctificatorum: ſiue ſecundum lxx. nomen ſanctum dei primum quidem ipſum, vt qui eos taleselegerit, blaſphemare faciet, deinde & populum offendere in ſanctis cogunt, & putare quod ſuperfluum ſit dei miniſteriū, & iuſtitia, & iudicium. Quantum vero deus, ſiue ſacerdos, ſiue filii eius, id eſt diſcipuli peccauerint in ſancta, iraſcatur, oſtendunt ea quæ Heli, & filiis eius contigerunt. Propterea ſubdidit. *Ego dominus, dices ad eos.*

Sancta contaminare,

Ego dominus, qui iraſcor videlicet, & vindico. Quid autem dixit?

Dices ad eos & poſteros eorum: Omnis homo, qui acceſſerit de ſtirpe veſtra, ad ea quæ conſecrata ſunt, & quæ obtulerunt filii Iſrael domino, in quo eſt immun-

ditia, peribit coram domino. Ego sum dominus.

Primum quidem seminis sacerdotalis memoriam faciens, aperte illud significauit, quia non solum sacerdotem, sed omnem, sanctorum ministrum, etiam si sortem in eis vltimam habeat, & nouissimam, præsentem iubeat sanctionem custodire. Dicens auté, de stirpe vestra, ostendit quod semper custodire hoc oporteat præceptum: vt qui immunditiam in semetipso habet animæ, sic enim Lxx. ædunt, non solum ministerio, & mystico officio se abstineat, sed nec tangat ea quæ oblata sunt, neque de eis sumat: mundus enim ad munda debet accedere. Si quis autem non sic accedit, peribit coram domino, semperque hunc deus auersatûr, & ab omni repellit participatione, & communione spiritus. Hoc autem auersatio proprie hic intelligitur, quod Lxx. dicunt, perire coram domino teste Dauid, qui ait: Non auertas faciem tuam à me & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. In his autem vera animæ perditio, siue exterminatio est, id est illa, de qua dominus in euangeliis dicebat: Timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehenna. Ergo non frustra subdidit:

Oblata netã tanguntur ab im mundis.

Psal. 50.

Matth. 10.

Ego dominus.

Sed ostendens, quia qui hæc dicit, ipse est qui solus animam perdere potest.

Homo de semine Aaron, qui fuerit leprosus, aut patiens fluxũ seminis nõ vescetur de his quæ sanctificata sunt mihi, donec sanetur. Qui tetigerit immundum super mortuo, & ex quo egredietur semen quasi coitus,

& qui tangit reptile, & quodlibet immundum cuius tactus est sordidus, immundus erit vsque ad vesperũ, & non vescetur de his quæ sanctificata sunt. Sed quum lauerit carnem suam aqua, & occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. Morticinum & captum à bestia non comedent, nec polluentur in eis. Ego sum dominus.

Cuius quidem leprosus significationem, cuius autem seminis fluxum patiens gerat, sed & quis fluxũ seminis per somniũ patiatur, & polluat eum, de quo fluit, quis sit qui tangens reptile immundũ polluitur, omnia nobis & secundũ ordinem superius, in his quæ ad hæc pertinent, dicta sunt. Pręsentis autem legis intentio vere admirabilis, & fidelibus omni custodia digna est. Comedere enim sancta pollutos vsquedum mundentur, non vult, sed nec omnino eos per abstinentiam prohibere. Propterea eum, qui vno quolibet horum pollutus est, hic enumerauit immundum esse vsque ad vesperum, dicens:

Non vescetur de his, quæ sanctificata sunt: sed quum lauerit carnem suam aqua, & occubuerit sol.)

Vesperum & occasum solis, pœnitentiam: aquam vero qua eam lauet, lachrymam dicẽs, de qua dixit Dauid: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo. Idem autem vesperam, sic nobis poenitentiam, & gaudium ex ea significauit. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia: quã-

Vesperũ pœnitentiam significat.
Psalm, 6,
Psalm. 29,

do ergo lachrymis quis poenitentiæ ablutusq;
fuerit, tunc sancta comedet, quia panis eius est
psalm,6 ille, de quo dominus in euangeliis dicebat, Et
panis quem ego dabo caro mea est. Quod &
nunc panis memoriam faciens, & quos oporteat de eo comedere distinguens, addidit,

Morticinum & captum à bestia non comedent nec polluentur in eis. Ego sum dominus.

Ioan,6 Vt hoc quod dictum est, Ego dominus, quum audias, intelligas hunc dicentem, Ego sum panis, qui de cælo descendit. Per morticinum autem, & à bestia captorum prohibitionem, non oportere mensæ participari, & mensæ dæmoniorum, præcepit, in his enim sunt vere morticina, & á bestiis capta. Quia enim simul sanctus, simul & nutritor substantiæ nostræ intelligibilis prædictus panis est, nec pollutus eum percipere præcepit, nec rursus mundatos prohiberi vult. Vtrunque enim plane & Paulus præcepit. Quicunque enim comedet panem, & bibet calicem domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis domini, Ecce iste est pollutus, & immundus. Hunc enim intelligis omnimodo indigne comedentem, à sanctorum prohibitum participatione.
1. Corinth. 11 ne. Quid autem his addidit? Probet autem se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui autem semetipsum probat, si peccati sibi conscius est, & pollutionem animę se habere sentit, pœnitet sine dubio. Et post pœnitentiam de pane comedere, & bibere rursus de calice sancto & impolluto potest. quod autem frequenter de hac sanctione diximus, dici, & nunc necessarium

necessarium est, prodest enim audientibus, id est, quia leprosos & seminis fluxum patientes sensibiles legislator non abominatur, neque enim, voluntarie, sed inuiti hanc passionem sustinent sed eos qui animam leprosam, aut fluxum seminis patientem habent. Propterea dicens:

Leprosus, & fluxum seminis patiens, non vescetur, donec sanetur.

Quomodo oporteret hoc intelligi, interpretans addidit:

Qui tetigerit immundum super mortuum.

Siue secundum lxx. omnem immunditiam animæ: immunditiæ autem animæ, peccata sunt, quarum quædam leprosę sunt, quędam fluxum seminis patientes, sicut à nobis, in his quæ de leprosis dicta sunt, & seminis fluxum patientibus, approbatum est. Et rursus dicens:

Et ex quo egredietur semen quasi coitus, & qui tangit reptile & quodlibet immundum, cuius tactus est sordidus. Immunditia animi,

Vt tibi etiam huius manifestaret intellectum, consequenter secundum L X X. addidit: Aut supra hominem, in quo inquinauit illum, secundum omnem immunditiam ipsius. Ad quanquam horam extra animam immunditiam aut pollutionem tradidit. Sed vt intelligibiliter accipias, quę ipse secundum literam propter Iudæorum duritiam exposuit, propterea subinfert hæc, ex quibus significationem tibi det contemplatiui spiritus. Illud autem intelligere tibi maxime mandati huius legis vtile est atque iuuans, quod non solos sacerdotes, sed & omnes mini-

ftrantes, non præfumere fine metu fanctorum perceptionem vult, intueriqne traditam à lege diftinctionem, quæ pœnitentes quidem præcepit ad fancta accedere, ante autem pœnitentiam prohibet. Qui autem ex femine funt Aarõ facerdotis, quoniam Chriftum effe noftrum facerdotem didicifti, & huius figuram Aaron gerere, illos intelliges fine aliqua dubietate, qui baptifmatis adoptionem habent, & femen, cognatique eius, & omne quod dixeris ad coniunctionem eius, recte appellantur. Vnde & genus electum, & regale facerdotiũ, & gens fancta, propter cognationem eius appellantur. Ad quos ergo & quæ fequuntur dicit:

1 Pet. 2.

Cuftodient præcepta mea vt non fubiaceant peccato, & moriantur in fanctuario quum polluerint illud. Ego dominus qui fanctifico illos.

Ergo præcepta domini, id eft lex, cuftodiam diftrictam, & obedientiam intranfgreffibilem neceffariam habentia, ficut perficientibus ea, & fanctificationis, & iuftificationis & falutis caufa efficiuntur, fic peccati & mortis trãfgredientibus: quod in omni quidem eft lege, & in omni mandato, multo magis tamẽ in fanctorum perceptione. Quifquis enim ad ea, extra quá oportet, acceſſerit, iudicium fibi fumit & mortem. Ná & Paulus de talibus Corinthiis fcribebat: Qui enim manducat & bibit iudiciũ fibi manducat & bibit non diiudicãs corpus domini. Propterea inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiũt multi id eft moriuntur. Secundum hoc igitur verbum legislator fanciuit: *Cuftodient præcepta*

1, pet, 2

1. Cor, 12

mea vt non subijciant peccato & moriantur per ea.

Et quæ est causa, quæ infert mortem? Quum polluerint illud. Iniuria enim sanctuarii & pollutio est, sordidum quempiam ad munda accedere. Vnde quum quosdam de viis, ac sepibus ad nuptias, quæ in euangelica parabola dictę sunt, conuocasset, inueniens quempiam sordida vestitum stola, in cœna nuptiali discumbentem expellit, & in tenebras proiici præcepit. Atqui omnes peccatores erant, qui inuitati sunt, & propterea de viis, & de sepibus colligi dicebantur: sed quum mutati prius, & peccato per pœnitentiam semetipsos expoliantes, tunc de cœna comederunt. Hic autem sordida adhuc indutus peccati stola, non expoliatus, nec commutatus, ingredi in sancta & munda præsumpsit. Multum ergo secundum tempus hoc legi adiectum est:

Stola nuptialis
Matth. 22
De sepibus col legi conuiuas euãgelicos,

Ego sum dominus qui sanctifico illos.

Id est, qui peccatores mutatos duntaxat, in sanctorum communione recipio; auersor autem quando polluti & iniqui permanent.

Omnis alienigena non comedet de sanctificatis. Inquilinus sacerdotis: & mercenarius non vescentur eis.

Necessarium hoc mandatum est, ne forte adiicere omnibus infidelibus, & impiis mensam spiritalem putemus: nec quia vitæ panis mysterium dominicum dicitur, propterea oportere percipere illum etiam eos, qui adhuc à fide alieni sunt, arbitremur. Alienigenę ergo sunt omnes qui dei legem non suscipiunt, nec euangelicæ participes efficiuntur gratiæ. Nihil enim hi

Panis vitæ
Alienigenae qui a lege dei abhorrent

proximum affinitati dei,neque cognatum ſcientiæ eius de eo intelligere poſſunt: vnde & alienigenæ, ſicut qui à dæmonibus ſeducuntur, & cognationem eorum amplectuntur, hi enim à nobis, & a deo alieni ſunt, recte appellantur,de
psalm.143 quibus Dauid pſallebat: Eripe me, & libera me de manu filiorum alienorum, quorũ os loquutum eſt vanitatem. Qui autem loquuntur vanitatem,maxime paganorum filii,qui terrenam ſa
Iaco.3 pientiam,& animalem, & diabolicam; ſecundum quod ait iacobus habent. Cũ his dicimus alienigenam, qui quæ aliena ſunt à dignitate myſterii, de eo intelligunt: & quemadmodum ad cibum communem,ita ad diuinum accedũt, & carnaliter diuina & cæleſtia conſpiciunt:recte ergo ab his etiam talis prohibetur. Inquilinus autem ſacerdotis eſt, qui non pure in eius
inquilinus ſacerdotis aulam ingreditur, neque reuerentiam dignam ei præbet, aut diligentiam,quemadmodũ enim inquilinus ſolummodo ſuam agit vtilitatem, & per ſingulos dies expectat migrari, non autem pertinet ei, ſi iura domus quidam diripiant, aut ſubtrahant,ſic ſunt hi,qui in diuina aula propter ſuas vtilitates,gloriæ forſitan aut quæſtus pecuniarum,aut alterius huiuſmodi miniſtrant cauſa, nunc autem diligentiam exhibent, ne quis eo-
Mercenarius, tum corrumpat ordinem, ne quis male diuinis
Ioan,10 aulis, & inique vtatur. Hoc ipſum & mercenarium dicimus,de quo dicit dominus. Mercenarius, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ,videt lupum venientẽ, & dimittit oues & lupus diſpergit eas, quia mercenarius eſt, &

non pertinet ei de ouibus. Hos recte à sanctorum prohibet perceptione: neque enim sunt digni participari eis, quæ vel desidiose, vel propter aliquid commodum agunt.

Quem autem sacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius fuerit, hi comedent ex eis.

Quia alienigenas, impios videlicet & infideles à participatione diuinorum prohibuit, ostendit quia & hi si mutentur ab errore, & ad Christum accedant, permittit quæ sancta sunt. Nemo enim alienigena per naturam est, sed voluntate quidam sibi asciuerunt alienationem a deo. Quotquot ergo ex his intelligibilis sacerdos possidet emptitios, id est quotquot emit per euãgelicam doctrinam & gratiam. hęc est enim domini conquisitio & acerbum argentum est: argentum igne examinatum terræ purgatum, redemit autem eos, qui ei volunt seruire. Alio autẽ nullo, sicut Petrus dixit precio empti estis nolite fieri serui hominum.

Ex vernaculis nos sponte facimus alienigenas,
psal, 11
1, pet, 1

Sed & vernaculi eius.

Id est, qui in fide eius nutriti, & in intelligibili domo, Christi videlicet ecclesiæ educati suntper parentum fidem. Hi de panibus eius mysticis, & viuificantibus comedent.

Si filia sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit de his quæ sanctificata sunt & de primitiis non vescetur. Sin autem vidua vel repudiata absque liberis reuersa fuerit ad domum patris sui sicut puella consueuerat, aletur cibis patris sui. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet potestatem. Quod autem nostra translatio habet. Si filia sacerdotis cuilibet ex populo

nupta fuerit lxx.ædunt: & filia ſacerdotis nupta fuerit homini alienigenæ. Non nobis ſufficit in fide nutriri Chriſti, ſed & permanere, & creſcere in ea, & nulli alienigenarũ, i. alterius à deo dogmatis, aut alterius legis, vel actionis commiſceri. Nec quia de patribus ſumus fidelibus, ideo iam in ſanctis præſumamus, niſi fideles perſiſtamus. Propterea filia intelligibilis ſacerdotis, i. anima omnis regenerata ab eo per baptiſma, ſi viro alienigenæ cõiuncta fuerit, quæ ad alienigenas, verbi gratia, Iudæos, Paganos, aut hæreticos pertinet, agens, & ſocietatem eorum amplectens primitiis ſanctificatorum, i. corpore myſtico non veſcetur. Sin vero filia ſacerdotis effecta per eã quæ dicta eſt, regenerationem, alienigenæ coniuncta fuerit hæreticum quid agens, vel Iudaicũ vel gentile: & vidua facta fuerit, vel repudiata, relinquens errorem funditus, & quodammodo ſepeliens illum, & ab iniquo ſemetipſam abſoluens commixtione, reuerſa fuerit in domum ſuã paternam, i. eccleſiam, & ſecundum iuuentutem ſuam, in qua feruebat, cum ſacris dogmatibus fidei nutriebatur, iuueneſcens virtutibus, & virago ab illis appellata, de quibus dei ſpiritus ad Chriſtum in Canticis dicebat: Vnguentum effuſum eſt nomen tuum, propterea adoleſcentulæ dilexerunt te: De panibus patris ſui, i. Chriſti comedat. Si enim matrem eccleſiam vnuſquiſque noſtrum, & patrem Chriſtum habet, omnis alienigena comedendi ex eis non habet poteſtatem id eſt, qui aliena chriſto, & legibus eius, & gloriæ agit. Eius enim lex eſt. Non dabitis ſanctum

Parentũ pietas nobis nõ ſufficit niſi & ipſi eadem imbuamur.

Sacerdotis filia vidua & repudiata qua,

Cant, 1.

canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. *Qui comederit de ſanctificatis per ignorantiam addet quintam partem cum eo quod comedit & dabit ſacerdoti in ſanctuarium nec contaminabunt ſanctificata filiorum Iſrael quæ offerunt domino, ne forte ſuſtineāt iniquitatem delicti ſui quum ſanctificata comederint. Ego dominus qui ſanctifico eos.* Sāčta ſanctorum ſunt proprie Christi myſteria, quia ipſius eſt corpus, de quo Gabriel ad virginem dicebat. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obūbrabit tibi, ideo quod naſcetur ex te, ſanctum vocabitur filius dei. Sed & Eſaias Sanctus dominus, & in altis habitat in ſinu videlicet patris. Ab hoc enim non ſolum alienigenas & inquilinos, & mercenarios ſacrificii prohibuit, ſed nec per ignorantiam percipere præcepit. Per ignorantiam autem percipit, qui virtutē eius, & dignitatem ignorat, qui neſcit, quia corpus hoc & ſanguis eſt ſecundum veritatem, ſed myſteria quidem percipit, neſcit autem myſteriorum virtutem. Ad quem Solomon dicit vel magis ſpiritus, qui in eo eſt. Quando ſederis, vt comedas cum principe, diligenter attende quæ poſita ſunt ante te. Aperte & ipſe compellens, & cogens eum, qui ignorat addere quintam partem: hæc enim quinta addita intelligere nos intelligibiliter diuina, & myſtica facit. quid ſit autem quinta, ipſa te verba legislatoris docere poſſunt, ait enim. *Addet quintam partem cum eo quod comedit.* Et quomodo eius quod iam comedit & conſumpſit, addere quis quintam poteſt? neque enim aliud eſt, aut aliunde: ſed de ipſo, & cū eo,

Luc. 1

Corpus & ſanguis Chriſti.

Prouerb. 23,

Quintam addere,

vel ſicut Lxx. ſuper ipſum, iubet addi quintam. Ergo quinta eius ſuper ipſum, ſermo eſt, qui prolatus eſt ab ipſo Chriſto, ſuper dominicum myſterium: Ipſe enim liberat nos ab ignorantia, remouetque nos additus, carnale quippiam, & terrenum de ſanctis arbitrari, ſed diuine ea, & ſpiritaliter accipi ſancit, quod quinta proprie nominatur: quia qui in nobis eſt diuinus ſpiritus, & ſermo quē tradidit qui in nobis ſunt, componit ſenſus, & non ſolū noſtrum guſtum producit ad myſterium, ſed & auditū, & viſum, & tactum, & odoratum, ita vt nil in eis minori rationi, & infirmæ menti proximum, de his videlicet, quæ valde ſuperna ſunt, ſuſpicemur. quicunque ergo ſanctificata per ignorantiam comederit, ignorans eorum virtutem, ſicut diximus:

Chriſti praecepta euehūt nos a terra.

Addet quintam eius ſuper eo, & dabit ſacerdoti in ſanctuarium.

Sanctificationem enim myſtici ſacrificii, & à ſenſibilibus ad intelligibilia tranſlationem, ſiue commutationem, ei qui verus eſt ſacerdos, videlicet Chriſto, oportet dari, id eſt ipſi de eis miraculum cedere & imputare: quia per eius virtutem, & prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tam ſanctificata ſunt, quam cunctum carnis excedunt ſenſum. Recte ergo addidit:

Nec contaminabunt ſanctificata filiorum Iſrael, quæ offerunt domino, ne forte ſuſtineant iniquitatem delicti ſui, quum ſanctificata comederint.

Qui enim Chriſto ſuorum myſteriorum ſanctificationem imputant, & addentes ſibimetipſis quintam quæ prolata eſt, videlicet verbum

eius, quod nostros producit sensus ad sublimiora, non contaminant sancta sanctorum, vtpote qualia oportet de eis intelligentis, sed nec inducunt super se iniquitatem delicti in comedendo sancta sanctorum: nec enim vt ad communem cibum, sed sicut ad misticum, & terribile, & cæleste accedunt: ad quem qui temere accedunt, non simpliciter peccant, sed iniquitatem delicti sui portare dicuntur. Delictū autē proprie à legislatore dicitur peccatū, quod in deum committitur: & ea quæ ad hoc pertinent, in sacrificiis, quæ pro delictis offerūtur, pridem ostendimus. Vnde & nunc quum dixisset, ne forte sustineant iniquitatem delicti sui: recte subdidit:

Delictum in scripturis pro decumano aliquo crimine accipitur

Ego dominus, qui sanctifico eos.

Ostendens, quia delictum, id est, impietas in deum, incompetens sanctorum perceptio appellatur: Tendit enim ad deum sanctificantem eos, qui modo quo oportet, ea sumunt, & qui sanctificationis causa, non autem contaminationis proposuit suum mysterium. Admirari autem nimis legislatorem oportet, quia vbique districtionem vsus est, & dominicum ministerium significans, secundum Lxx. duntaxat translationem, sanctorum sancta illud appellauit: quia sacrificium sanctisanctorum est. Israel autē addens fidelē populum per hoc significauit i. eū, qui per mysticum hoc sacrificiū deū videt. Et propterea proprie Israel appellatur. Hi quæcunque consecrant domino, id est, quæ ex semetipsis in domini, quum sacrificium offerunt, sancta sanctorum fiunt: corpus enim ex eis conficitur Christi,

Israel,

qui quia primitia est nostræ conspertionis, recte ex nostris primitiis constitit.

Loquutus est dominus ad Moysen, dicens: Loquere ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnes filios Israel dicesque ad eos: Homo de domo Israel, & de aduenis, qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem suam, vel vota soluens, vel sponte offerens, quicquid illud obtulerit in holocaustum domini, vt offeratur per vos, masculus immaculatus ex bubus, & ex ouibus & ex capris: si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile. Homo qui obtulerit victimam pacificorum domino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam de bubus quam de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile sit. Omnis macula non erit in eo.

Sacerdotē & hostiam mundam esse. Non solum sacerdotes à pollutione mundos esse, sed & oblationes, quæ à populo offeruntur, præcepit: vt tu cognoscas, qui es fidelis deo, & qui oblatio ei per holocaustum intelligibilis sacrificii factus es, quia omni pollutione mundam esse conuersationem tuam oportet, & impollutus esse quemadmodum sacerdotes, studeas, quia & Christus, quæ vt agerent apostoli, *Matth. 28,* præcepit. Hęc omnia eos tradere discētibus pręcepit gentibus, ait enim: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos custodire quęcūque mandaui vobis. Siue ergo quis secundū con fessionem, siue secundum omnem conditionem suam holocaustum deo promisit, vitā videlicet *Verum holocaustum vita perfecta est.* perfectam, hoc est verum holocaustum, à pollutione munda debet esse eius oblatio: neque enim aliter suscipietur. Offeret autem per con-

fessionem, sicut Lxx. dicunt: Qui in quacunque necessitate constitutus, & ex ea compunctus, conuersationem quandam deo per votum pollicetur. Secundum supradictorum autem æditionem, electionem inuenimus dictam, vbi nos, sponte, dicimus. Vtrunque enim hanc oblationem, siue eam quæ ex necessitate, siue eam quæ sponte fit, proponit, dicens: Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea, & quæ loquutum est os meum in tribulatione mea. Et rursus: Voluntaria oris mei beneplacita fac domino. Horum primum quidem, prædictum votum, siue cõfessionem, sine aliqua dubietate intelligimus. Electionem autem, siue spontaneam oblationem, hoc quod secundo loco dictum est. Oportet autem, siue operator mandati sit qui offeret holocaustum, hic est enim ex armentis offerens. siue simplex, quia hic est ex ouibus: siue ex peccatoribus, hic est enim de capris. masculum esse quod offeret, id est cum mente virili, & forti, & stabili, & cum valenti fide, atque inconcussa offerre vel offerri, vt offerens talis sit, qualis ille, quem Solomõ in Prouerbiis dicebat. Virum fidelem, labor est inuenire. Idem est & si sacrificium pacificorum offeret quis, id est, non illam quæ perfecta est in philosophia vitam, veluti eam, quæ est in non possidendo, vel in virginitate, de quibus dominus dicebat. Non omnes capiunt, sed mediocrem, quæ nobis procurat omnimodo salutem, etsi non assequitur ea, quæ ad prophetarum, & apostolorum mensuram tendunt. Stella enim

Psalm, 65,
Psal 118.
Votum,
Electio,
Prouerb. 20,
Matth 19,

ab stella differt in claritate, secũdum quod Paulus dicebat. Sed & hic masculum necesse est offerat immaculatum: hæc & filii Israel, & aduenæ videlicet, & qui nunc ad fidem venerunt, adiectique sunt nobis ex errore exteriori, similiter custodiant. Ex quo enim aliquis vitam promiserit deo perfectam, & consummatam, non iam prætendere, quod tempus multum in errore fuerit, poterit, quia nec tempore virtus eget, vt discatur: mox enim vt eam affectauerimus, quẽadmodum vtamur discimus. Veruntamen & ouẽ sensibilem si offeras deo, aut bouem, aut caprã, aut aliquid huiusmodi, vt verbi gratia, sacerdotibus primitiæ dentur, aut pauperes ex eo pascantur, aut sanctis aliquot ministerium fiat, aut diuini templi cõstructio, vel aliquod aliud opus quod ad ipsum pertinet deum, & propterea holocaustum dicitur, pollutione careat etiam hæc oblatio. Sed quæ sit hæc pollutio, lex tacuit, nobis dans intelligere veram pollutionem, & cauere. Est autem hęc ex rapina, & iniustitia, aliaue auaritia offerre: abominabile est enim apud deũ, & non acceptum ei, ita vt nimis per prophetam Iudęos de hoc reprehenderet: Qui ędificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. Sic enim litera huius sanctionis & spiritus cõseruatur. Si quidem à nobis semel exponentibus audistis, quia quando dicit lex, Homo, homo oportet cum consideratione spiritus, & mandati literam intueri.

Virtus magno tẽpore nõ est indiga.

Vera pollutiones quales

Micheae, 3.

Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habẽs, si papulã aut scabiem, vel impetiginẽ, non offeretis ea domino,

neque adolebitis ex eis super altare domini. Bouem, & ouem, aure & cauda amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex his solui non potest. Omne animal, quod vel contritis, vel tonsis, vel sectis, ablatisque testiculis est, non offeretis domino, & in terra vestra hoc omnino non facietis. De manu alienigenæ non offeretis panes domino deo vestro, & quicquid aliud dare voluerint, quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea.

Aliud hic videtur legislator innuere, multa consideratione dignum. De his quæ offeruntur altario, non ei sermo est, sunt autem qui mysticum & sanctorum officium sortiuntur. Per sanctionem ergo anteriorem, mundam esse à pollutione populi oblationem præcipiens, quod ne cessarie nimis in vniuscuiusque conuersatione intellectum est. Nũc denumerat quos non oporteat altario offerri, & primum dicit ex eis cæcũ. Qui enim ignorantiam habet dei, quomodo ministrabit deo, nec ipse dignitatem sciens eius, ad cuius ministerium vocatur, nec aliis valens exponere? Vnde & negligens circa eos erit: nesciens diuinorum, quibus ministrat, virtutem: quales erant quidam Iudæorum, de quibus deus in Esaia dicebat: Videte, quoniam omnes nescierunt, vniuersi canes muti, non valentes latrare. Confractum vel contritum secũdo loco posuit, cuius enim manus ac pedes, actiones videlicet, & ad deum itinera confracta contritaue sunt, ne hic quidem altari ministrare dignus est: cui conuenit illud quod Psaltes ait: Cõtritio, & infelicitas in viis eorũ. Sed nec qui linguam incisam,

Cæcum non offerre altari.

Esa, 56.

Confractum vel contritũ quid.

secundum Lxx. habet, id est, si quis per sordidã vitam, fiduciam docendi perdidit, cui ait Dauid. Peccatori autem dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? Similiter secundum Lxx. & formiculosum, dicit autem eũ qui occupatus est in operibus terrenis & secularibus, qui semetipsũ huic cogitationi deputat, i. qui comedat & bibat, & qui alia similia cogitat, & qui thesaurizat, quoniam hæc vita formicarũest, semper sibi congregare, ea quæ ad ventrem pertinent, siquidem & Solomon in Prouerbiis dicit. Vade ad formicam o piger, & cõsidera vias eius. Quia enim ad operandum pigrũ prouocabat, propterea transmittebat eum, sicut ad operatricem, formicã, non vt talia qualia formica operaretur, sed vt æmularetur formicã, opus ad maiora transferre, i. ad agendas virtutes. Vnde lxx. ædiderunt. Et efficere illa sapientior. Sic ergo homo, quum diuina studet, sapientior efficitur, ab illo qui terrena operatur. Papulam habens, vel scabiẽ, detractor intelligitur, quia pessimus eius morbus, & asperrimũ eius vulnus est: nullo enim medicamine facile potest mitigari. Impetiginis habẽs, fornicator est: maculat enim suũ corpus, propter quod Paulus dicebat: Qui autem fornicatur, in corpus suũ peccat. Nullum ergo horum deputari ad ministerium altaris spiritus legislatoris vult. Propterea ait: *Non offeretis ea domino nec adolebitis ex eis super altare domini.* Siue secundum L X X. non offerent hæc domino, & super altare non dabitur de eis super altare domino. Sacrificium autem pacificorum non addit, quemadmodum

Psalm. 49 *Formiculosi qui formicas imitantur in congerendo.* *prouerb. 6* *papula,* *Scabies.* *1. corinth. 6*

ſuperius,vt omnimodo intelligas,de his qui myſteriis miniſtrant, dici. Hi etiam holocauſtum eſſe opus habent, vitam perfectam, & conſummatam agentes. Quid autem his addidit?

Bouem & ouem, aure & cauda amputatis, voluntarie offerre poteſt: votum autem ex his ſolui non poteſt. Omne animal quod vel contritis, vel tonſis, vel ſectis ablatiſque teſticulis eſt, non offeretis domino.

Diſciplina ergo multa, & quæ decebat legislatorem, ad huius diſtinctionem ſermonis vſus eſt, quam & in ſuperioribus cuſtodiri oportet. Aurem autem amputatam habet, qui inobedientiæ morbo languet, qui detractionibus gaudet, qui delectatur turpibus auditibus, qui bonos ſermones auerſatur. Caudam amputatam habet qui de nouiſsimis non cogitat, quia cauda eſt extrema pars corporis. Sunt ergo proprie caudam amputatã habentes, qui ea quæ ſunt nouiſsima, abiecta, ac vilia, & minima pendunt, qui nihil ſibimet in futuris ſeculis theſaurizant, qui futuris non prouident, qui dicunt: Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Contritis teſticulis eſt, qui paulatim creſcente malitia, conterit ſuam in virtutibus prolem, & ſigna, per quæ vir poſsit agnoſci. Qui & recte reprobatur, quia ſibimet ipſi in talibus nocuit, de quo dixit Dauid: Dum confringuntur omnia oſſa mea, exprobrauerunt me qui tribulant me. Tunſis teſticulis eſt, qui illatis ſibi tentationibus, tribulationibus quæ ceſsit, animæque ſuæ fortitudinem perdidit: non enim

Auris amputata. *Cauda amputata,* *1.Corinth.15,* *Teſticuli contriti,* *Pſalm 41,*

oportet hoc perpeti, nec omnino cedere imminenti hosti, atque affligenti. Vnde Dauid ait: Vt quid tristis incedo, dum affligit me inimicus? Oportet, inquit, me gaudere & exultare, vtpote qui ad certamem vocor, in quo victor existam: nam & victoriæ modum subdidit: Spera in domino, quoniam confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus. Sectis ablatisque testiculis est, qui vna actione praua, animique impietate & secante sicut cultrum, & auferente, quemadmodum nimis effera, & direptrix manus semetipsum abscidens, & auferens à coniunctione dei, quæ est in virtutibus, secundum quod diximus, driuatus prole, & signis virilis cognitionis, quorum damno ipse se subiecit. Alter est siquidem qui paulatim conteritur, & a lter qui subito semetipsum, atque vna mala actio ne prole virtutum priuat, quemadmodum Simon, pecuniis emere donum dei æstimans, est effectus à sorte eius alienus. Sed vnam harum macularum quispiam, vel nunc dictarũ, vel quæ pridem denumerauimus habens, aut mandatorum est operator, & propterea vitulus: aut simplex, & ouis appellatur ex hoc, secundum quod lxx. ædunt, pro eo quod nostra translatio habet *Voluntarie offerri potest.* Occedes ea tibimetipsi: Vt non omnimodo illos auersemur, nec in parte inimici deputemus, sed doceamus eos, & exhortemur: Nunquid qui cadit, non adiiciet vt resurgat, aut qui auersus est non reuertetur? Occidi autẽ, dicũtur mortificari peccato per admonitionẽ, vt iustitiæ viuant. Hæ autem occisiones nobis

Psal, 42,

Certandum christianis est alacriter cum Dauide,

Act, 8,

psal, 40, occisio,

nobis enim illis licet commiſceri, ſed pro voto non offeramus ea deo, id eſt, ad miniſteriũ eius myſticum non eas ordinemus. Ergo quamlibet prædictarum macularum habentes, ſi pœnitentiam egerint ſuper ea, & occiſi fuerint mortificatione peccati: ſuſcipiamus quidem eos, & membrum cõmunis corporis habeamus: quia Chriſtus venit in hunc mundum, peccatores ſaluos facere: altario autem offerri non licet. Hac, vt puto, diſtinctione, & Paulus ſcribens ad Corinthios: vſus eſt: Scripſi vobis in epiſtola, non cõmiſceri fornicariis, non vtique fornicariis mundi huius, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus, debueratis enim ex hoc mundo exiſſe Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. Si is qui frater nominatur, aut fornicator eſt, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut detractor, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Fratres nominans illic, eos qui altario miniſtrãt, quia maxime eos, qui doctrinæ ſortiti ſunt dignitatem, & quibus præeſſe populis creditum eſt. Hi enim ſi quid tale habuerint, modis omnibus oportet ſocietatem eorum auerſari: quia ſuper populum abundare virtutibus hi qui præſunt, neceſſe habent, & ipſi maxime eſſe ſine macula. Nam quomodo alias emundare à pollutionibus poſſunt? de quibus hæc legislator præcepit. *Et in terra veſtra hoc omnino non faciatis & de manu alienigenæ non offeretis panes domino deo veſtro, & quicquid aliud dare voluerint, quia corrupta & maculata ſunt omnia, non ſuſcipietis ea.*

Maculam qui eluerint, recipiuntur rurſus in communionem corporis Christi.

1. Timoth. 1.

1. Corinth. 5.

Nec nos ergo in terra noſtra quibuſdam ta-

Terra nostra quam colere debemus, lium macularum studium demus. Est autem terra nostra bona conuersatio, quæ præcepta est per diuinas scripturas, quam à deo colere percepimus. Sed nec alienigenę, videlicet qui doctus est, & adiectus deforis, talia dona deo offerenti medii simus: quia corruptio in eis est, nos autem deo incorrupto seruimus, maculam habēt: nos autem in ecclesia ministramus, cui dictum

Cant. 4, est à sponso. Tota pulchra es proxima mea, & macula non est in te. De qua Paulus dicebat: Vt

Ephe, 5. exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Propter quod nihil maculam habens à nobis deo offeretur.

Loquutus usque est dominus ad Moysen dicens: Bos, ouis, & capra, quum genita fuerint, septem diebus erūt sub vbere matris suæ. Die autem octauo, & deinceps, offerri poterunt domino, siue ille bos, siue illa ouis, non immolabuntur vna die cum fœtibus suis.

Natura omnium mater. Mater omnis animalis vtique natura est, sub

Septem dies, esse sub vbere matris quid, hac omne genus hominum, peccatorum, & iustorum, septem diebus est, ab octaua autem iam non. Nam etsi operator quis sit mandatorum,

Philip. 2 vel simplex, vel peccator, aut ex peccatore, setem diebus, id est omne præsens seculum, oportet eum sustinere quęcunque natura desiderat, quemadmodum & de saluatore dicere præsumpsit Paulus, ostendens, quia ex nostra natura secundum carnem factus absque peccato, omnia passus est quæ erant naturæ. Quia autem pueri communicauerunt sanguine & carne, similiter & ille participauit iisdem. Sed quando vitam

præſentem egreſſi fuerimus,& in die bona mortuorum reſurrectionis conſtituti fuerimus, extunc, & deinceps, omne ſeculum futurum non iam ſub matre,quæ dicta eſt erimus:neque enim his naturalibus neceſſitatibus ſubiacebimus.

Octaua autem die offerri poterit.

Quod Lxx.ſicædunt.Dona autem hoſtias domino,id eſt perfecta & integra,hi qui in hac vita præparauerunt oblationem ſuam. Sciendum eſt autem, quod quoniam mutabilis eſt noſtra vita,mutationesque multas,&volũtates ſuſcipit, octaua die oblatio accepta, in ſeculo ſcilicet futuro ſit propter quod dixit Solomon.Ante mor- *Eccl,11* tem ne laudes quenquam hominum.Quum autem hæc ita ſe habeant,matrem rurſus eccleſiam & gratiam, quæ in ea eſt, intelligamus, de qua *Prouerb,1,* Solomon in Prouerbiis dicit.Audi fili diſciplinã patris tui, & ne dimiſeris leges matris tuę. quando ergo aliquis gratia euangelii generatus fuerit, ſecundum quod ait Paulus. In Chriſto enim Ie- *1.Corint.4.* ſu per euangelium ego vos genui, ſub intelligibili matre eccleſia, vel gratia,ſeptem dies,totam videlicet præſentem vitã, quæ in ſeptemdies voluitur, erit legibus eius, & ſanctionibus obediens. Sic enim octaua die, in tempore reſurre- *Octauo die* ctionis, donum erit, & hoſtia domino:quia hu- *erimus ad ho* iuſmodi non ſolum animas, ſed & corpora ſacri *ſtias idonei,* ficium ſanctum,placitumqueſuſcepit.Tu autem propter hæc quod ſequitur,diſce.

Siue ille bos, ſiue illa ouis, non immolabuntur vna die cum fætibus ſuis.

Euangelicum pascha & legale.

Hic nominibus ipsis aliud rursus ostendit. Non oportet enim eos, qui pascha euangelicum celebrãt, quod nobis ecclesia tradidit, legale pascha peragere, quod bouem & ouem legislator dicẽs significauit: quia hæc præcepit Moyses in die paschæ, quod traditum est Iudæis immolare, ait

Deut. 16.

enim: Et immolabis pascha domino deo tuo, oues & boues: sicut Deuteronomii liber ostendere potest. Fœtus autem horum, siue paschæ huius, siue veteris testamenti, & eius quæ in figuris est traditionis: dixit enim fœtus eius, dominicum igitur pascha. propter nouitatem temporis, & quia ad confirmationem veritatis figurã præcedens, multo eum significãs tempore, quẽadmodum parturiens, recte parere dicitur. Non

Figuræ sunt deserẽda, vbi in manus incidit, quod figuratum est.

ergo oportere nos, habentes in manibus, & cõsummantes verum mysterium, sequi figuras, quæ prædicta sunt demonstrant: neque enim est eiusdem temporis: sed aliud quidem pertinere ad figuram, aliud autem ad veritatem, qui vtraque sanciuit, præcepit. Propter quod & Christus primum celebrauit figuratum pascha: post cœnam autem, intelligibilem tradit, & angustante eam tempore, pro die horam immutauit, vel magis etiam diem, sic enim ad vesperam quartædecimæ diei, cœna Iudaicæ paschalis festiuitatis

Pascha Iudæorum,

celebratur: post hoc autem christus propriã tradidit coenam: post vesperam ergo quartædecimæ diei tradidit. Quod autem post vesperũ est tempus, alterius diei initium omnimodo est: oportebat enim hoc fieri ad ostensionem temporis, quia quando vetus finem sumit, tunc no-

uum incipit. Aut forte foetus illos lex ſignificat, de quibus Eſaias dicebat: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. In chriſtum enim hæc quæ ſequuntur, dicta ſunt. Hic ergo foetus, ſiue ſecundum lxx. filius non eadem die in qua vitulus & ouis Iudaicæ feſtiuitatis occidebatur. Quarta decima enim die paſcha celebrantes, in craſtinũ Ieſum crucifixerunt. *Iſa,9,*

Si immolaueritis hoſtiam pro gratiarum actione domino, vt poſſit eſſe placabilis, eodem die comedetis eam, non remanebit quicquam in mane alterius diei. Ego dominus. Cuſtodite mandata mea, & facite ea. Ego dominus. Ne polluatis nomen ſanctum meum vt ſanctificer in medio filiorum Iſrael Ego dominus qui ſanctifico vos & eduxi de terra Aegypti, vt eſſem vobis in deum Ego dominus.

Sicut ſatifactionem non habet ſi quis inchoante nouo teſtamento, veteribus ſeruiat, & euangelica prædicatione currente, ſecundum literam viuat, iniuria eſt enim eius, qui vtraque ſanxit, ſi non temporibus ab eo diſtinctis obediamus, ſic ſine vlla venia eſt putare quempiam, vel omnino cogitare, quia in futuro tempore operãdum aliquid eorum, quæ nunc nobis ad operandum præcepta ſunt, conſeruatur. *Temporibus inſeruiendũ, quibus & deus inferendis legibus ſe accommodauit,*

Si ergo immolaueris hoſtiam pro gratiarum actione domino.)

Euangelicam ei conuerſationem promittens, hæc eſt enim gratiarum actionis hoſtia domino quia quæcunque ad laudem eius, & gloriam pertinent, peragit. Quod demõſtrat dominus apoſtolis, dicens. Luceat lux veſtra coram homini- *Hoſtia gratiarum actionis. Matth.5,*

bus, vt videant bona veſtra opera, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. Immolatur domino, vt poſſit eſſe placabilis, quod lxx. ædiderunt: Accepta vobis immolabitis, id eſt ad ſuſcipiendum digne prædictam conuerſationem agamus, perficientes eam, & non imminutam relinquentes, propter quod & ſubdidit.

In alteram diem nihil reliquiarum relinqui, quid.

Eodem die comedetis ea, non remanebit quicquam in mane alterius diei: In tempore enim hoc, in quo hoc quod dictum eſt, ſacrificium promittimus, comedere illud, id eſt operari, & complere debemus: Nihil autem de eis in mane relinquere, vt aliquid remaneat reliquiarum noſtræ conuerſationis incorrectum, neque inconſumptum de virtutibus, & inoperatum in futuro ſeculo cuſtodiamus, quando iam non eſt licitum operari. Quod recte mane dicitur, id eſt, quia nox præſens vita propter eam quæ in ea nunc eſt nebula nominatur. *Ego dominus, cuſtodite mandata mea, & facite ea.*

Matth.18,

Ego dominus, qui hic quidem legem conſtituo, ibi autem iudico, qui intelligibilia talenta meis ſeruis, in præſenti ſeculo adoperandum dedi, in futurum rationes cum eis pono, & talentorum operationem exigo.

Ego dominus, ne polluatis nomen meum ſanctum.

Pollutio enim eſt creatoris, & blaſphemia, ſi in eodem nos ordine, vel actu, quo nunc ſumus reſuſcitet. Quid enim commutat mundum húc, ſi in eiſdem doloribus & laboribus erimus?

Vt ſanctificer in medio filiorum Iſrael.

Non dixit, ſanctificor, ſed ſanctificer, futurũ

ostendens tempus, in quo in medio virorum filiorum Israel sanctificatur. Nō enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israel: sed quicunque Israel cognationem societate virtutum eius seruant, qui pacem, sicut ait Paulus, & sanctimoniam custodiunt, sine qua nemo videbit deum. Qui autem custodiunt, videbunt, propter quod ait: *Israelitae veri.* *Hebr. 12.*

Sanctificer in medio eorum. Ego dominus qui sanctifico vos, & eduxi de terra Aegypti, vt essem vobis in deum. Sed & bono fine ad rem vsus est, planiorem eius efficiens intellectum. Aegypti enim exitum non frustra memoratus est, illud demonstrans, quia quemadmodum qui egressi sunt de Aegypto, non iam ea quæ Aegyptii agebant, sic & quando nos deus eiicit de pręsenti vita, non iā agere ea quæ in ea sunt, possumus: Est enim Aegyptus intelligibilis, præsens mundus, quia Aegyptus contenebratio interpretatur. Tenebris autem, & secundum quod diximus nebula, vel caligine, præsentia sunt repleta, intantū vt Ioannes de domino diceret. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Propter quod nos dominus deus videlicet ex intelligibili Aegypto hac educit, vt sit noster deus, non quia nunc non est, sed quia non omnes eū confitemur, neque cognoscimus. Tunc autem confitebimur, tunc omnes subiiciemur, tunc erit deus omnia in omnibus, quemadmodum Paulus scripsit. *Aegyptus.* *Educere ex Aegypto.* *Ioan. 1.* *1. Corint. 15.*

CAPVT XXIII.

Loquutus est dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Hæ sunt feriæ domini, quas vocabitis sanctas. Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus, omne opus non facietis in eo. Sabbatum domini est in cunctis habitationibus vestris. Si subtiliter attendas hæc quæ dicta sunt in præsentibus legislatoris verbis, inuenies eum non solum contemplationi legis, sed & in litera ipsa intentionem spiritus interponentem: dicens enim: *Hæ sunt feriæ domini, quas vocabitis sanctas.* Hæ sunt festiuitates meæ: mox subdidit: *Sex diebus facietis opus.*

Feriarum, præcepta,

Oportet quidem hoc tacere, dicere autem quæ sequuntur: *Dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus.*

Sed feriis connectens, sex diebus facietis opus, ostendit, quia primæ feriæ, siue festiuitas apud legem operari est, operari autem bona, propterea enim ait: *Sex diebus facietis opus.*

Gene, 1. Quia omnia valde sunt bona, quęcunque deus in sex diebus constituit. Secunda autem festiuitas, præcedentibus his operibus, septimæ diei requies est: quam festiuitatem nemo celebrare, qui non operatus est bona opera, & digna deo, poterit. Nam nec frustra, deus quippe erat qui loquebatur, qui nihil frustra loquitur, prius ait: sex diebus facietis opus: & post hoc.

Sabbatum nō celebrant, nisi sex diebus prioribus fuerint negociosi

Dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur

sanctas. Sed ad ostensionem, vt si quis ad imitationẽ dei bona agit, & consequitur, hoc est in sex diebus operari: hic intelligibili requiescit sabbato, dequo Paulus dicebat: Timeamus, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ipsius, videatur ex nobis aliquis deesse. Caret enim nunc illa requie, qui non operatur. Quæ & vocata sancta dicitur, quia vocatis, de quibus Paulus ait: Scimus, quia timentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt: intelligibile deputatum est sabbatum, his qui sanctimoniam consequuntur sine qua nemo videbit deum. Tunc omne opus non faciemus: tempus enim non est in illo seculo operandi. Propter quod & subdidit: *Hebr. 4.* *Roma. 8* *Hebr. 12.*

Sabbatũ domini est in cunctis habitationibus vestris.

Sabbatum domini vocãs, id est requiem: Sabbatum enim requies interpretatur, quæ in tempore est, quo populũ suum à præsentibus laboribus, & vexationibus requiescere facit, de quo sic Paulus dicit: Ergo relinquitur sabbatismus populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. Adiiciens autem nimis subsequenter: *Sabbati interpretatio,* *Hebr. 4.*

In cunctis habitationibus vestris.

Vt & per hoc satisfaceret de seculo futuro se loqui. Præsens enim mũdus, peregrinatio est, habitatio est autem quæ sequitur. Nemo enim de illis mansionib. seu habitationib. migrat, quas semel sortiti fuerimus. Quia autẽ sabbatũ requies interpretatur, manifestat reliquorũ interpretũ æditio. Pro enim, sabbati requies, sabbatũ sabba- *Vita nostra peregrinatio est.* *Habitatio.*

tiſmi ędiderunt.

Hæ ſunt ergo feriæ domini ſanctæ, quas celebrare debetis temporibus ſuis, menſe primo quartadecima die menſis ad veſperũ, phaſe domini eſt, & quintadecima die menſis huius ſolennitas azymorum domini eſt. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctusque. Omne opus ſeruile non facietis in eo, ſed offeretis ſacrificium in igne domino ſeptem diebus. Dies autem ſeptimus erit celeberrimus, nullumque opus ſeruile fiet in eo.

Age nunc, ſi libet, Iudæos interrogemus, cuius rei gratia non quintadecima die feſtiuitatem agere iuſſit, in quo paſcha imaginarium fiebat, ſed memoriam quidem facit eius, feſtiuitatem tamen, prima azymorum, quæ erat poſt illam, fieri definiuit. Manifeſtum eſt autem, quia ſcire is qui legem accipit, quid interſit inter figuram & veritatem deſiderat, & quia figuras ſcire, quoniam deducunt ad veritatem, dignum eſt, feſtiuitatem autem agere tunc, quando veritas quæ in figuris continetur, aduenerit, memoriam ſiquidem facit quartædecimæ, quia figuram habebat. Feſtiuitatẽ autem agere quintadecima præcepit, quia in ipſa verum eſt paſcha, de quo Paulus dicebat: Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Sed ipſos iam ſermones diſcutiamus.

Figuræ. Veritas.

1. Corinth. 5

Hæ ſunt feriæ domini ſanctæ quas celebrare debetis temporibus ſuis.

quare nõ dixit ferię domino, ſed feriæ domini? Aut forſan illum auditorem legis conteſtans, quia non ſimpliciter feſtiuitates has, de quibus eſt ſermo, celebrari deo lex præcepit, ſed quia

eius sunt propriæ. Quia quemadmodum festiuitates imperatoris sunt, in quibus victorias, & trophæa cóntra hostes erexit, saluauit gentes, ciuitates acquisiuit: sic & Christi, in quibus nostrum genus saluauit, & nostram captiuitatem cóquisiuit, & hæreditatem ex gentibus, sibimetipsi regale sacerdotium, gentem sanctam, populum acquisitionis constituit. Deinde quum oporteret dicere secundú Lxx. hæ vocatæ sanctæ, quas vocabitis eas in festiuitatibus vestris, hæc nostra tráslatio planius habet, dicens, temporibus suis: non dixit sic de festiuitatibus eorum, non illis qui seruiunt figuræ, sed fidelibus, & suscipientibus festiuitatem, has competere festiuitates ostendens, quarum vna est, de qua hęc dicit. *Triũphales quedá feriæ. christi triumphus.*

Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperum phase domini est.

Primum mensem, tempus dominicæ passionis recte dicimus, in quo conueniunt maxime & hæc ad Moysen verba à deo dicta. Mensis hic vobis principium mensium, primus erit vobis in mensibus anni. Initium enim & ingressus nouæ vitæ, & nunc à nobis inchoatæ conuersationis est. Vespertina tempora, in quibus dominus aduenit, dicit. Ioannes enim ait. Filioli, nouissima hora est. Ad vesperum pascha dominicum factum est. Qui passus, non mox tempora finiuit, sed reliquit nouissimæ horæ & vespertinæ reliquias, in quibus oporteat currere prędicationem, & in quo omnem terram penetret *Exo. 12* *1. Ioan. 2*

ſalutare verbum. Sed & ad veſperum, ſiue medio veſpertinorum paſcha proprium præueniēs, crucem ſuam Chriſtus celebrauit. Die enim imaginariæ feſtiuitatis paſchalis, quę erat quartadecima poſt cœnam ſuper ſenſibile verum paſcha, quod ad eius myſterium pertinebat, diſcipulis tradidit. Ergo & nox erat iam, quando panem Iudas de cœna illa accipiens, ad domini traditionem exiebat. Sequenti autem die, quæ fuit quintadecima, paſcha crucis implebat. Propter quod in quintadecima menſis huius die, feſtiuitatem hanc agere legislator præcepit, & in ipſa celebritate ſolennitatem azymorum domini prædicauit. Si enim celebrare ei paſcha proprie, & vere volumus, azymi ab omni malitia eſſe debemus, & multo magis à Iudaico errore & vetuſtate. Vnde poſtquam Paulus dixit, Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, ſubdidit. Epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Et non ad tempus, ſed omni noſtra vita à fermēto malitię mundi eſſe debemus, propterea ait.

Cœnæ nouiſſima celebratio nocte,

Vere paſcha celebramus quum ipſi ſumus azymi, 1. Corint. 5.

Septem diebus azyma comedetis

Per ſeptenarium numerum de omni nobis vita pręcipiens. *Dies primus erit vobis celeberrimus, & ſanctus, omne opus ſeruile non facietis in eo.*

Illud enim omnimodo ſeruile eſſe opus ſpiritus innuit, de quo ait dominus: Amen amen dico vobis, qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Si enim verum celebramus paſcha, peccati ſeruitium fugiamus: quia Chriſtus, qui pro no-

Septenarius numerus totius vitæ eſt ſignificatio, Ioan. 8.

bis passus est, à peccato nos & seruitute eius liberauit: non quia prima die omne opus seruile non fieri præcepit, aliis autem diebus ideo operā agi seruilia præcepit, vide ergo quid subdidit

Sed offeretis sacrificium in igne domino.

Siue vt LXX. offeretis holocaustomata domino septem diebus. Dies autem septimus erit celebrior & sanctior, nullumque opus seruilę facietis in eo. Holocaustomata ergo septem diebus offerri præcipiens, abstinere etiam ab omnibus operibus seruilibus in eis præcepit. Quomodo enim quis holocaustum deo offerat, diabolo dignus, aut seruilia agens? Deinde non solum primam, sed & septimam propterea nominauit, vt in prima, & in septima totam comprehenderet vitam humanam. Illa enim initium, ista autem finem habet, in qua omnia comprehenduntur. Videtur autem & hoc præcipere, vt is qui imbuitur, siue initiatur mysterio, nullum opus seruile agat: oportet quippe illum agere, quę libertatis sunt, quia nos dominus liberauit eū qui ei signatus est. Si autem aliquid post hoc egerit, quod ad seruitutem pertinet, peccans vt homo, saltem eius, quæ ad finem est, libertatis diligentiam gerat, & intendat quomodo noster finis bonus efficiatur, quomodo septima dies, tempus videlicet, in quo transimus, omne opus seruile non habeat. In eo enim in quo nos deus inuenerit, in ipso & iudicare promittit. Propter quod & Dauid, in fine ne corrumpas, plurimos Psalmorum pręscribit.

Holocaustomata nō offerāt, qui sunt criminis sibi alicuius conscii.

De fine etiā atque etiam circumspiciendum.

Loquutusque est dominus ad Moysen dicens: Loquere

filiis Israel, & dices ad eos. Quum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetes terræ vestræ, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad sacerdotem. Qui leuabit fasciculum coram domino ut acceptabilis sit pro vobis. Altero die sabbato, sanctificabit illum, atque in eodem die quo manipulus consecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum domino, & libamenta offerentur cum eo duæ decimæ similę conspersæ oleo in incensum domino odoremque suauissimum, liba quoque vini, quarta pars hin. Panem & polentam, & pultes non comedetis ex segete, vsque ad diē qua offeratis ex ea deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis vestris. Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad diem alteram expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum domino, ex omnibus habitaculis vestris. Panes primitiarum duos, de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias domini. Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamentis suis, in odorem suauissimum domino. Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos, hostias pacificorum. Quumque eleuauerit eas sacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius. Et vocabitis hunc diem celeberrimum, atque sanctissimum, omne opus seruile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, &

generationibus vestris.

Quia longe à præsenti lege populus Iudæorum est, ipsa docere nos verba possunt discussa. Arguuntur autem, neque secundum literam implentes ea, nec spiritum intelligere, qui in eis est, valentes. Altero die, prima videlicet azymorum, offerre manipulum, & ouem immolare super eum pręcepit. A die autem, in quo hoc fit, septem hebdomadas numerari, & alterum diem vltimæ hebdomadæ, sic Pentecostes celebrare, festiuitatem in his, quæ nunc dixit, pręcepit. Quidam autem sic inueniuntur Pentecostes festiuitatem celebrare. A prima enim azymorum non autem à die, in qua manipulum, quæ prima azymorum in crastinum secunda videlicet dies, computantes celebrari sibimet Pentecosten prædicant. Propter quod eis dominus improperans quod secundum literam non implerent legem dicebat Et nemo ex vobis facit legem. Ecclesia autem facit sicut nunc ostenditur.

Iudæi nec literæ legis, nec spiritui se accommodant, Pētecoste celebratio.

Ioan. 7

Loquutusque est dominus ad Moysen dicens: Loquere *filiis Israel, & dices ad eos: Quum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetes terræ vestræ, offeretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ ad sacerdotem. Qui leuabit fasciculum coram domino, vt acceptabilis sit pro vobis.* Terram à deo datam, euangelicam doctrinam & conuersationem frequēter docuimus. Ipsa enim terra dicitur, propter fructus virtutū qui ex ea oriuntur

Terra promissa nobis,

Ab ipſo autem deo data eſt, neque enim mediatore ad hanc vſus eſt, ſed proprio ea annunciauit ore. Quando ergo ingreſſi ſunt, & meſſuerunt ſegetes eius, hi qui ſuſceperunt ſalutare verbum. Illi enim ſunt & meſſores, & intelligibiles ſegetes, ad quos dominus dicebat. Meſſis quidem multa, operarii autem pauci, rogate dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam, quibus etiam verbi myſterium credidit, tunc meſſis ſic matura erat, vt dominus diceret, Leuate oculos veſtros, videte regiones, quia albæ ſunt iam ad metendum. Manipulum autem primitiarũ, intelligibilis ſacerdos Chriſtus corpus proprium offerebat. Quia enim capitulum ſiue ſumma meſſis, verbi videlicet ſalutaris, & diuinæ prędicationis, mortuorum erat reſurrectio: ita vt Paulus clamaret. Viri Phariſæi, de ſpe & reſurrectione mortuorum ego iudicor hodie, oportebat ſatisfactionem ſequi prædicationis, nam & ſubſequuta eſt. Verus enim manipulus, & veræ primitię noſtrę meſſis, tunc intelligibilis ſacerdos Chriſtus, corpus proprium à mortuis ſuſcitauit, de quo Paulus dicebat. Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormiẽtium. Sed quando hoc factum eſt, altera die offeret illud ſacerdos. Eſſe autem primam diẽ dominicæ paſſionis, ea quæ ante hoc diximus, oſtenderunt, in qua dominus ſuam hoſtiam non ſine ratione diſpenſauit. Sed quia prima azymorum hæc, & prima paſchalis feſtiuitatis dicebatur, altera dies paſſionis reſurrectio fuit: huius rei gratia, cum potuiſſet dicere, ſecunda azymorum

Metere ſegetem, Matth, 9

Ioan. 4,

Act. 23,

Verus manipulus noſtræ meſſus Chriſtus eſt.

1. Corinth. 15

offeret hoc sacerdos, non sic dixit, vt non ad subsequentem diem deduceret nostram cogitationem, sed & in crastinum prin æ. Dicit autem resurrectionem, quia quemadmodum crastinus dies hodierno succedit, sic successit domini passioni resurrectio. Tu autem attende ea quæ in subsequentibus dicuntur, & verborum custodi districtionem. Primum enim manipulum primitiarum, sacerdotem ostendit offerentem, post hoc autem ait: *Atque in eodem die quo manipulus consecratur, cadetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum domino.*

Secunda azymorum.

Volens nos in die qua celebramus, domini resurrectionem, & manipuli intelligibilem oblationem celebramus, nō obliuisci dominici sacrificii, ex quo nobis est oblatio manipuli: sed cædere agnum immaculatum anniculū in holocaustum domino. Intelligibilem agnum, domini traditionem immolantes mystice & offerentes: ipsius autem, vt sacrificium cędentes memoriam fecit. Neque enim aliter, sed per eius meditationem, & virtutem à sensibilibus ad intelligibilia transferuntur ea quæ in illo sacrificio peragūtur. Et quod hoc est sacrificium? *Duæ decimæ similę conspersæ oleo.* Oportet enim scire perfectam humanitatem, & perfectam diuinitatem contēperare, id est in vnum conuenire in oleo, id est per eam quam circa nos habet compassionem sic enim sacrificium odor suauitatis domino inuenitur, sapientibus nobis de eo quæ digna sunt. In quibus autem sacrificium, & per quos agitur, quomodo celebratur intelligibilis agni oblatio,

Agni immolatio ad memoriam Christi pertinet.

Duæ decimæ similæ.

quod sequitur ostendit. Neque enim in sanguine, neque per irrationabilia animalia, sacrificiũ à nobis deus suscipit, secundum quod sequentia demonstrant, ait enim:

Liba quoque vini, quarta pars hin, panem & polentam. Quia dubium futurum erat forsan, à quibus mysterium sacrificii, quod per Christum est, quod superius diximus, celebratur: habes ecce intelligibilis Melchisedec oblationem, quæ in pane & vino perficitur, in qua quarta pars hin in libis vini offertur: vt per quartam, euangelicam traditionem, quæ in libris quatuor est: per libationem vero, dominicum sermonem significaret, quum ait: Hic est meus sanguis, qui pro vobis fundetur: sine imminutione enim significare legislatori visum est Christi mysterium, propter quod & subdidit: *Et polentam & pultes non comedetis ex segete, vsque ad diem quo offeratis ex ea deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus cunctisque habitaculis vestris.*

Quarta pars hin.
Luc. 22,

Siue secundum LXX. Et fricta cedrinea non mãducabitis, vsque in illam ipsam diem, quousque offeretis munera deo vestro. Legitimum æternũ in progenies vestras. Nouam conuersationem inchoabimus, priusquàm dies aduenerit, antequam prædicta dona deo offerrentur, ex quibus nobis, quæ est in Christo noua creatura, & noua conuersatio annunciata est, de qua ait Paulus. Si qua in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua omnia ex deo, qui reconciliauit nos sibi. Oblatio enim præsentium donorum, quam esse mysterium vnigeniti osten

2. Corinth. 5

dimus, reconciliauit nos deo, & cibum nobis nouæ polentæ & pultium, siue vt lxx. cytrorũ præstitit: Non enim noua solum, sed & citra, Christi præcepta sũt siue vt mollia: sic enim Citra alii interpretes ędiderunt: est ergo mollis euangelica prędicatio. Accipite enim ait, iugum meum, quia suaue est: Siue vt manibus contrita & mũdata: cytra enim & hoc interpretatur, quia Christi dogmata actionem exigunt, & correctionem quod manus significant. *Præceptum est sempiternũ in generationibus, cunctisque habitaculis vestris.* Nec enim locus, nec tempus immutat Christi mysterium, per quod floruit totus mundus, & totius terræ habitatio, concorditer ea quæ ad eum pertinent, custodit. Hæc autem legislator dicens, & resurrectionis describens, secundũ modũ quem oportebat, gratiam, ad Pentecosten, quam nos celebramus, sermonem conuertit, dicens: *Citra, Matth. 11,*

Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alterum diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum domino.

quia huius Pentecostes, neque tempus, neque numerus à populo Iudæorũ custoditur, sufficienter in superioribus ostensum est, à nobis autem cum cõtemplatione, & litera custoditur. Planius ergo legislator intentionem suam demonstrare volens, ab altero die sabbati numerari præcepit quinquaginta dies, dominicum diem proculdubio volens intelligi: hic enim est altera dies sabbati. In hac enim resurrectio facta est, qua *Iudæi in Pentecostes seruatione errant.* *Altera dies sabbati,*

hebdomadæ numerantur septem, vsque ad alterum diem expletionis hebdomadę. Dominica rursus die, pentecostes celebramus festiuitatem in qua sancti spiritus aduentum meruimus. Non frustra eo septē hebdomadarū aduentū custodientes, sed vt nos cognosceremus, quia nihil vetus nihil seculare præcepit deus agere, nihilque corruptioni veteri proximū, qui eum cupiunt percipere. Et nouum sacrificium domino tunc offerri iussit, adueniens enim spiritus, totam nostram vitam renouauit, quod confirmauit Christi traditionem, & stabiliuit conuersationem, quam in illis perfecit, ait enim: De meo accipiet, & annūciabit vobis. Propter quod non in alia hebdomadis die aduenit, sed in qua resurrectio facta est, & manipulus intelligibilis oblatus est, vt & hoc probaret, quod noua conuersatio, quæ nos renouauit, liberando à corruptione vetustatis, resurrectione Christi, & sancti spiritus aduentu correcta est. Manifestat autem oblatio ipsa speciem hostiæ, quam præcepit fieri.

Septem hebdomadarū interuallum à resurrectione ad Pentecostē

Ioan, 16

Et sic offeretis sacrificium nouum domino, ex omnibus habitationibus vestris. Panes primitiarum duos, ex duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias domini, & offeretis cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento vnū & arietes duos.

Nouum sacrificium dicens, legis sacrificia vt vetera excludit. euangelicam autem pro illis introduxit. Deinde addens, de habitationibus vestris, ecclesiam significauit, eique offerri, quæ dicta sunt, aptauit. Neque enim dixit, ex omnibus

Nouum sacrificium,

habitaculis, sed ex omnibus habitaculis vestris: vt absolute ostenderet aliquod habitaculum præcipuum, de quo ait Dauid: Beati qui habitant in domo tua. Et rursus. Vnam petii à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meę. Et panes quidem primitiarum duos, i. legē, & euangeliū: panes enim sunt cibi animarū fideliū, cōtinentes sunt autem & primitiarū, siue vt lxx. separati, quoniā omni quidem sapientia sunt præcipui: ab ea autē quæ exterior est, separati videlicet, & seiuncti. Sunt ergo ex duabus decimis similæ fermētatæ, ex doctrina, quę perfectam dei diuinitatē & perfectā humanitatem tradit, nec aliter coqui, nisi per talem doctrinā possunt. Sed primitiæ horum sunt domino. primus enim dominus, qui legem perfecit, & euangelium post hoc docuit. Audite, quia dictū est antiquis. Non occides. Ego autem dico vobis, omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Coniunxit enim hic legem euangelio, propter quod eius primitiæ dicuntur. Quod & Lucas confirmans, primitias veras nobis ostendens, scripsit. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere. Offerre autem eis septem agnos immaculatos anniculos præcepit, dona significans quæ sunt spiritus, de quibus Solomon in Prouerbiis dicebat. Sapientia ædificabit sibi domū, erexit columnas septem. Planius autem Esaias tradidit & requiescet super eū spiritus domini. Nec tacuit quæ, vel cuius numeri essent dona, subintulit enim. Spiritus sapientiæ,

Psal. 83, *Psalm. 26,* *Duo panes primitiarum* *Matth. 5,* *Act. 1,* *Prouerb. 9,* *Esa. 11,*

&intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ,& pietatis,& implebit eum ſpiritus timoris domini. Agnos autem hæc appellat dona, ad oſtenſionem, quia ſpiritus ſanctus vnum eſt in Chriſto, de quo dictum eſt: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Vnde nemo poteſt dicere Chriſtus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Ergo non extra rationem cum ſeptem agnis vitulũ de armento pręſens continet oblatio, ſed euidenter ſignificat illum ex armento Abraham, Iſaac, Iacob,& Dauid ſecundum carnem factum. Huic arietes duos immaculatos cõiunxit, excellentia mandata & virtutes, quas ſequi alias velut oues oportet. In his enim, vtpote intelligibilem inimicum ventilantibus, munimen & indemnitatem habent. Quę ſunt autem hęc? Si vis perfectus eſſe, vade vẽde omnia quę habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Maximum quippe mandatum eſt, vendere quæ habet,& dare pauperibus: Maximum autem ſequi Chriſtum, vt cum deſpectu quippiam poſſidendi, etiam omnia agere ſecundum voluntatem dei domini ſtudeamus. Hoc eſt enim eum ſequi. Hæc ergo mandata, vtpote propter immaculatã vitam, & perfectam conſtituta, arietes appellantur, quia arietes omni gregi excellentiores ſunt. Horum ſacrificium & libatio, ſcientia videlicet & correctio, odor ſuauitatis eſt domino, ille de quo Paulus dicebat: Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, odorem ſcientię ſuæ manifeſtat per nos, quia Chriſti bonus odor ſumus. Veruntamen non vſque

Agnos offerre

Ioan. 1,

Duo arietes immaculati,

Math. 19

Vendere quæ habemus & dare pauperibus.

ſequi Chriſtũ

Arietes

2. Corinth. 2

ad hæc oblationem pentecostes statuit. Dicit autem & reliqua, quia maxime spiritui, cuius prædicti festiuitas est, perfectio competit. Quid ergo ait?

Facietis & hircum pro peccato.

Poenitentiæ introducens sermonem.

Duosque agnos anniculos, hostias pacificorum.

Illa Pauli mandata significans, Pacem meam, inquit, sequimini cum omnibus, & sanctimoniā sine quibus nemo videbit deum. Quæ quia per apostolicam linguam expressa erant, offerri ea pręcepit cum panibus primitiarum, quos esse Christi doctrinam diximus. Insequentibus rursus ait. *Cumque eleuauerit ea sacerdos cum panibus primitiarum coram domino.* Secundum Lxx. autem sic. Et separauit ea sacerdos separatione, cum panibus primitiarum ante dominum, cum duobus agnis, significans cui domino, ait. Cedentque in vsus eius, sacerdoti offerentis ea, videlicet Christi. Ipse enim noster sacerdos, ipse noster dominus est. Ipsius sicut panes primitiarū, sic & agni mandatorum prædictorum sunt, ipse enim erat, qui in Paulo loquebatur, ipse omnia, quæ dicta sunt, obtulit. pacem enim de qua Paulus mandat, primus dominus discipulis annunciauit, & sanctimoniam, sicut sanctus sanctorum, super omnes custodiuit, nam ipse erat de quo Gabriel virgini dixit. Propterea, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Veruntamen si vis diei, de quo sermo est, comprehendere excellentiam, confirmationem eorum quæ de eo dicta sunt respice.

Heb. 14

Panes primitiarum.

Panis & sanctimonia Christus studiosus.

Luc. 1

Et vocabitis hunc diem celeberrimũ atque sanctissimum, omne opus seruile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis & generationibus vestris.

Quid ergo in ea est, quod in his excellet? Ecce enim & alios dies sanctos appellat, sed & de hoc primum inquit, & appellabitis hunc diem celeberrimum, & post hoc, atque sanctissimum, vt in eo cognosceres quid & cum aliis commune, & quid in se proprium habet, in ipso enim gentium vocatio non prædicari solũ, sed & operari cœpit, quando Parthi, & Medi & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Pãphiliam omnesque reliquæ gentes, quas Lucas dinumerauit, audire Apostolos, linguis suis magnalia dei loquentes, prædicantesque cœperunt. Nullum ergo opus seruile in illo die faciamus, id est, quod ad seruitutem pertinet, sed legitimum sempiternum in cunctis habitaculis, & generationibus nostris seruemus, nihil seruile operandi in tempore, quo ad nos venit spiritus, quia vbi spiritus domini ibi libertas, sicut Paulus scripsit.

Dies celeberrimus quare. *Act. 2*

2. Corinth. 3

Postquam autem messueritis segetem terræ vestræ, non secabitis eam vsque ad solum, nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Ego dominus deus vester.

Quæ pietate plena sunt, quę nunc lege præcipiuntur, apertum est. Propter quod ea custodiri & secundum literam oportet, sed maius eorum lucrũ cõtemplatio possidet. Tu autem hoc in eis nota, quia quum similia his superius præcepisset

non tamen eadem ſanciuit, hoc autem verborũ ipſa immutatio demonſtrat, ibi etenim ait: Non complebitis mesſionem veſtram, hic autem: Nõ ſecabitis eã vſque ad ſolum: vt differentiam ipſam ex permutatione verborum intelligamus. Terram fidelium eſſe prædictam à lege dei con uerſationem frequenter oſtendimus: huius meſ ſio, poſt reſurrectionem ſaluatoris à mortuis, & aduentum ſancti ſpiritus, floruit. Et non quidẽ omnem ſcientiam quam habituri ſumus, quando ad ipſum deum venerimus, tradit verbũ prædicationis: ſunt autem quę relinquit, vtpote quæ nunc nobis reuelari non poſſunt. Et propterea legem hanc in prædictis feſtiuitatibus interpoſuit, & ait.

Verborum immutatio. Mesſis. Quedã mortui ſciemus quæ nũc ex diuinis ſcire nõ poſſumus.

Poſtquam meſſueritis ſegetem terrę veſtrę non ſecabitis ea vſque ad ſolum.

In eo quod dicit, non ſecabitis eam vſque ad ſolum, ea ſignificauit, quæ nobis ad plenam ſciẽtiam, & perfectam deſunt, propter quod & ſubdidit: *Nec remanentes ſpicas colliges.*

Vt non contendamus, neque fruſtra conemur ea quæ noſtram fugiunt ſcientiam. Et propterea de meſſura quæ cadere dicuntur, colligere nec poſſumus, ſed relinquamus ea Chriſto, quem ſignificans legislator addidit: *pauperibus & peregrinis dimittes eas.* Siue ſecundum lxx. Pauperi, & proſelito relinques ea. Et quis eſt hic? Audi quod ſequitur. *Ego dominus deus veſter.*

Spicas nõ colligere.

Pauper autem & hic dicitur, quia propter nos pauper factus eſt quum diues eſſet, vt illius paupertate nos diuites eſſemus: Sed & aduena, quia

etsi in propria venit, sui eum tamen non receperunt. Huic ergo ea relinques, Solus autē scit, quę nobis remanent, propter quod nec colligere possumus, quæ vt ipse colligat, separata sunt, teste Paulo, qui dicit: O altitudo sapientiæ & scientiæ
Roma.11 dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. *Loquutusque est dominus ad Moysen dicens. Loquere filiis Israel: Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum memoriale clangentibus tubis & vocabitur sanctum. Omne opus seruile non facietis in eo, & offeretis holocaustum domino.*

Septenarium numerum euidentem gerere, & indubitabilem consummationis figurā siue vniuscuiusque nostrum, siue generalem, multa quidē & alia ostendunt, illud quidem maxime, quia
Heb.4 deus in die septima cessauit ab operibus suis, dās nobis ex ipsa requiem nostram coniicere, de qua Paulus ait: Qui enim ingressus est in illam requiem, requieuit ipse ab omnibus operibus suis, quemadmodum & à suis deus. Sed initium consummationis temporum, domini est aduentus, propter quod illud nouissimam horam Ioannes
Nouissima hora. euangelista appellauit, ait enim: filioli, nouissima hora est. Sed & Iacobus: ecce iudex ante ia-
1. Ioan.2 nuam stat. Hoc tempus, primam septimi mensis
Matth.11 sicut principium consummationis, recte lex appellauit. Est etiam nobis requies, quia nos ab operibus malis carnis refecit, & à iugo graui liberauit. Venite enim, inquit, omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Et rursus, Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde & inuenietis requiem animabus vestris. Hoc &

memoriale tubarum est: prædicat enim saluatoris resurrectionem, quæ memoriale est communis mortuorum resurrectionis, quæ in voce tubarum magnarum & terribilium efficitur, in iussu dominico, in voce archangeli, in tuba dei, sicut Paulus docuit. Hoc tempus vocabitur sanctum domino, quia vocationem, quæ in sanctificatione est, possidet: ex qua adoptio, quæ ad eum pertinet vocatis efficitur. *Omne opus seruile non facietis in eo, & offeretis holocaustum domino.* Tuba qua mortui excitati, resurgent. 1. Thes. 4 Vocatio. Adoptio.

Non est enim iam tempus opera seruilia agere quia sufficit præteritum tempus ad voluntatem gentium, in quo gesta sunt opera seruilia, & debemus, quemadmodum exhibuimus membra nostra arma iniquitatis ad iniquitatem, ita exhibere membra nostra arma iustitiç, in sanctificatione. Hoc est enim iterum holocaustum. Rom. 6

Loquutusque est dominus ad Moysen, dicens: Decimo die mensis huius septimi dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus, affligetisque animas vestras in eo & offeretis holocaustum domino. Omne opus seruile non facietis in tempore diei huius, quia dies propitiationis est, vt propitietur vobis dominus deus vester. Omnis anima quæ afflicta non fuerit in die hoc, peribit de populis suis. Et quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo suo. Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus & habitationibus vestris, sabbatumque requiei est, affligetis animas vestras. Die nono mensis septimi, à vespere vsque ad vesperũ celebrabitis sabbata vestra. Recte Paulus Corinthiis de Iudæis scripsit: hæc omnia in figura contingebant illis. 1. Corint. 10

Scripta sunt autem ad nostram correptionem, in quos fines seculorũ deuenerunt. Quod enim in fine seculi actum est saluatoris mysteriũ, quæ & quanta ex eo dispensata sint, plane per præsentia legislator significauit. Quid ergo nobis innuit, vel quid sancit gratia Christi, & prædicatio eius? Spem vtique mortuorum resurrectionis, vitam cum modestia, & humilitate, & in ciborum abstinentia, & quæ est in despectu præsentium, atque despectu possidendi, aliisque virtutibus: quas agentes, tanquam incolæ hac terra vtimur, vtpote non ad longum tempus: sed ad perparuum in ea ponentes tabernacula, quia eorum quæ dicta sunt, vnumquodque in hac plenitudine temporum, per euangelicam nobis conuersationem prędicta sunt. Septimum mensem, hic enim numerus consummationem temporum significare consueuit, omnibus figuris, & necessarie conseruauit. Diuidens autem ea, spem mortuorum resurrectionis, per neomenias septimi mensis superius significauit, in qua & tubarum memoriale posuit, quia in tuba dei expectamus mortuos resurgere. Eam autem, quæ est in humilitate, & ciborum abstinentia vitam: per decimam mensis, de qua nunc loquitur, in transitu enim seculo vti, & exitum de eo expectare, per festiuitatem, quam à quintadecima incipere, post paululum inuenies eum dicentem, significat. Sed ea quæ nunc pertinent ad præsentia, perscrutemur.

Christi præcepta, quorsũ pertineant.

Terra hospitium.

Septimus numerus.

Math. 24.

Decima mẽsis

Loquu usque est dominus ad Moysen dicens: Decimo mensis huius septimi, die expiationum erit celeber-

rimus, & vocabitur sanctus, affligetisque animas vestras in eo die nono mensis à vespere.

Ostendere propitiationem nobis à peccatis videlicet liberationem, in humilitate, & afflictione animæ acquiri legislator desiderat. Hāc autem agere à vespere debemus, id est, ex ipsa pœnitentia, sicut incipientes: quia & Christus, initium suæ prædicationis poenitentiam fecit. Sed pœnitentiæ vitam bonam superædificare, perfectamque, & virtutibus consummatam necesse habemus. Et propterea subdidit: *Initiū prędicationis Christi ēpœnitētia*

Et offeretis holocaustum domino. Omne opus non facietis in tempore diei huius.

In holocaustemate quidem, consummatam vitam, & perfecte inhærentem domino: in non faciendo autem omne opus, terrenorum operum abstinentiam ostendit: ergo & nimis consequenter addidit: *Quia dies propitiationis est, vt propitietur vobis dominus deus vester.*

Vtraque hæc ostendens, quia & hoc est tēpus ad propiciationem nobis à deo donatum, in quo peccata nostra veniens dominus diluit, & quia in quo hæc expectamus tempore, nihil debemus terrenorum agere. Deinde legem protrahens, & Christo aduocationem præbens, qui dixit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiē animabus vestris: Ait. *Omnis anima quæ afflicta non fuerit in die hoc peribit de populis suis.* Neque enim sequitur Christū, qui hæc sanciuit, & intantum semetipsum humiliauit, vt Paulus de eo diceret. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis *Matth. 11.* *Philipp. 2.*

Sed & quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo meo. Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus, & habitationibus vestris. Sic hoc dixit tanquam si populo iudæorum præceptum sit, sic autem se non habet: Omnibus enim lex communis est,

Ioan, 6

quia & ad omnes dominus dicebat: Operamini non cibum qui perit, nihil volens nos operari terrenum. Bene ergo & sapienter custodiam vacationis producere ad maiorem contemplationem volens, addidit: Sabbatum requiei est. Vel sicut lxx. Sabbata sabbatorum erunt vobis. Vt per hoc intelligibile intelligamus sabbatum, quod Iudæorum excedebat infirmitatem, quēadmodum & sancta sanctorum: propter quod eis nec sabbata erant. Sed & Canticorū cantica: non intelligunt enim eorū quæ ibi scripta sunt virtutem. Et omne quod secundum legem anagogen recipit, hoc excedere Iudæorum mensuras intelligamus. Iam autem vide, quibus sermonibus vsus est. *Et affligetis animas vestras. Die nono mensis septimi à vespere vsque ad vesperum celebrabitis sabbata vestra.* Recapitulat ergo humilitatis verbum, quia frequenter illud Christus docuit, quasi coronam autem illam, & virtutum basim atque subsistentiam, apostolis constituit. Inquisitus enim, quis maior esset in regno cælorum, respondit: Quicunque humiliauerit se sicut paruulus hic, iste maior est in regno cælorū. Quod autem dixit: A vespere vsque ad vesperum, aperte volentis est semper superfluorum, & vanorū vacationem studeri. Vnde dominus nec causam

Vocationes sabbati ad occasiones contēplationis.

Anagogen in Iudæis incognita

Humilitatis commēdatio. Matth. 18

dicere concedit: præcepit enim, neque de tunica, neque de veste litigari: sed nec cogitare quid comedatur, aut quid bibatur, aut quid vestiatur verum ipse docens, & sabbatorum annuncians sabbatum, in quo omne opus cessat, & sola quæ dei sunt, ostenduntur, sola corriguntur quæ vtilia sunt, atque expediunt animæ. *Matth. 6.*

Et loquutus est dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel, à quintodecimo die mensis huius septimi, erunt feriæ tabernaculorũ septem diebus domino. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus. Omne opus seruile non facietis, & septem diebus offeretis holocausta domino. Dies quoque octauus erit celeberrimus atque sanctissimus, & offeretis holocaustum domino. Est enim cœtus atque collectæ. Omne opus seruile non facietis in eo. Hic vsurpare sapientiam seculi, & transitoriũ eius nosse, & temporale, non solũ ait legislatorem significare, sed & oportere oculum habere ad seculum futurum. Hoc ergo & per numerum, & per tabernacula sine aliqua dubitatione inuenies figuratũ. Quintadecima siquidem die inchoari festiuitaté præcepit. Ex septem autem & octo hic est numerus compositus, quorũ vnus quidem præsens seculũ alter autem figurat futurum. Vnde & festiuitatem septem diebus consũmari præcipiens, alios rursus dies celeberrimos, atque sanctissimos cõ memorauit, & nec dinumerauit eã cum septem sed posuit sequentem, & semota ab aliis, sicut futurum seculum sequitur quidem præsens, aliud autem quàm hoc est. Septem ergo diebus festiuitatem tabernaculorum appellauit. *Quintusdecimus dies.*

Quicunque enim vt tabernaculo pręsente mundo vtitur, hic festiuitatem in eo habere, & lætari propter futuri expectationem potest. Et quicunque scit, quia si terrena domus habitationis huius dissoluatur, ædificatio non manufacta eũ in cælis suscipiat. Primam autem septem dierum celeberrimam atque sanctissimam appellauit. Qui enim scit præsentibus tanquam tabernaculo vti, prima dies, id est, initium & principium à sanctificatione vocationis incipit, propterea & nimis consequenter ait:

Qui mundo vtuntur tanquam tabernaculo, cupiditatibus omnibus renunciant.

Omne opus seruile non facietis.

quia nulli in seculo seruiunt, qui tanquam tabernaculum & transitoria ea quæ in eo sunt, attendunt. Sed & septem diebus holocausta offerri præcepit, ostendens oportere per omne tempus perfectam conuersationem sequi. Quando ergo sic præsentem vitam percurrimus, tunc celeberrimum atque sanctissimum octauum diẽ seculum videlicet futurum habemus, vocante nos in præparata sanctis bona, eo qui nos & in hac conuersatione vocauit: nam & lxx. sic ædiderunt: Dies octauus vocalis sanctus erit. Tunc ergo offerimus holocausta domino, quæ hic præparauerimus.

Est enim cœtus atque collectæ.

Philip. 1. Vel sicut lxx. Egressus est, quia hinc exitus, illic habitatio est, sicut ait Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Omne opus seruile non faciemus: quia sicut angeli dei tempore illo erimus Sed & hoc nota, quomodo eadem de primo & octauo dicit: quia vnius quodammodo vterque

vterque virtutis ſunt,reſurrectionis quippe dies quæ eſt ſubſtantia futuri ſeculi, initiumque eius & baſis. Primus quidem, ſicut principium in Chriſto cõuerſationis,& exordium futurorũ eſt. Octauus autem, vt qui præſenti ſuccedit ſeculo quem ſeptimus numerus ſignificare dicitur. Sed & ſi quis hic ſicut in tabernaculo habitat, & ſicut pertranſiens mundum,hic viuit:iſte etſi necdum, re tamen rei virtute iam futurum ſeculum habet: id agens, quod neque ad materiam pertinet, neque ad inquietudinem, quod illius eſt proprium. propter quod & dominus apoſtolis, vtpote talem hæreditatem eligentibus vitæ, dicebat. Regnum dei intra vos eſt. Sed & illud ſecundum Lxx. notandum eſt, quia primum quidem vocalem ſanctum ſine additamento & diſtinctione nominauit. De octauo autem, vocalem ſanctum dicens, addidit, erit vobis, vt quod dixit erit ex eo, futurum ſignificaret, diſtinctionem autem eius, quod dixit, vobis, oſtenderet: quia primus quidem omnibus vocalis & ſanctus eſt, quia omnis hic & ſine diſtinctione, ad ſanctificationem, & ad bene viuendum, & ad curſum hæreditatis futurorum bonorum dominus vocauit, nam & ſine vlla diſtinctione prædicabat. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. In futuro autem vocatio hæreditatis bonorum, non omniũ eſt, ſed eorum, qui præſentem vocationem ſuſceperunt, & tabernaculorũ feſtiuitatem, ſcientes quia præterit figura huius mũdi, cuſtodierunt. propter quod, vobis dixit, illis exclamans, qui ſic vixe-

Primus & octauus quadam habent communia.

Beatitudinis futuræ quidã dum viuunt guſtum accipiunt.

Matth. 11.

N

runt. Hæc ſe ita habere, ipſe iterum oſtendit: qui enim hic dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiā vos, in requiem videlicet futuri: ſic rurſus quædam dicit
Matth, 25 de futuro: Venite benedicti patris mei, percipi-
Matth, 20
Lucæ, 22 te regnum quod vobis præparatum eſt: ſubtrahens hoc quod dixerat, Omnes: quia multi quidem vocati, pauci vero electi.

Hæ ſunt feriæ domini quas vocabitis celeberrimas atque ſanctiſsimas, offeretiſque in eis oblationes domino, holocauſta & libamenta, iuxta ritum vniuſcuiuſque diei, exceptiſque ſabbatis domini, doniſque veſtris & quæ offeretis ex voto, vel quæ ſponte tribuitis domino. Vide illas apoſtolicas voces: Semper gaudete, ſine intermiſsione orate, in omnibus gratias
1, Theſſal, 5 agite. Conſona videntur eſſe hæc præſentibus Moſaicæ ſanctionis verbis. Ecce enim feſtiuitates quaſdam præcipuas legislator exponens, quas & celeberrimas, atque ſanctas nominauit, permiſcuit eis quotidiana libamina & ſacrificia.

Hæ ſunt enim feriæ domini quas vocabitis, celeberrimas atque ſanctiſsimas.

Et quum oporteret hanc aut illam dicere, non ſic dixit, ſed ſubdidit. *Offeretiſque in eis oblationes domino, holocauſta & libamenta, iuxta ritum vniuſcuiuſque diei.* Et ipſe nos gaudere, & feſtiuita-
Quotidianæ libationes orationes ſunt
tem agere, & ſine intermiſsione orare vult. Hoc eſt ergo quotidiana libatio, & ſacrificium, ſiue holocauſtum, quæ tunc offerre poſſumus, quando corpora noſtra hoſtiam viuam deo exhibuerimus, & membra noſtra, quæ ſunt ſuper terram,

mortificauerimus, paratique fuerimus ire ad dominum, cum Paulo dicentes. Ego enim iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Propter hoc addidit. 2, Timoth, 4

Exceptisque sabbatis domini, donisque vestris, & quæ offeretis ex voto, vel quæ sponte tribuetis domino.)

Aperte illud tradens, quia super declinationem malorum, hoc est, sabbatum, & super alias iustitias, quas deo secundum tempus promittimus, aliquando ei ieiunium, aliquando possessionum oblationem, vel in periculis venientibus nobis, vel voluntarie promittimus: propterea votorum & spontaneorum quotidiani ministerii deo, atque perpetui sacrificii, siquidem actio iusta est, debitores sumus, vt nostram omnem ei vitã offeramus, dicentes, quemadmodum & Paulus dixit. Viuo autem non iam ego, viuit vero in me Christus. quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: propter quod & nos offerre ei vitam nostram oportet, quia & ipse semetipsum pro nobis obtulit. Totam vitã offerre deo, Gala, 2,

A quintodecimo ergo die mensis septimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias domini septem diebus. Die primo, & die octauo erit sabbatum, id est, requies. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ: spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini corã domino deo vestro, celebrabitisque solennitatem eius septem diebus per annũ

Legitimum sempiternum erit in generationibus vestris Mense septimo, festa celebrabitis, & habitabitis in vmbraculis septem diebus. Omnis qui ex genere est Israel, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, quum educerem eos de terra Ægypti. Ego dominus deus vester. Locutusque est Moyses super solennitatibus domini, ad filios Israel.

Summa legis est, nõ inhiare præsentibus.

Tutos nos legislator esse præcipit seculi futuri, & præsentem vitam ad illud coaptare. Propterea quum compleret festiuitatum verbum, iterat nunc tabernaculorum festiuitatem, quia totius legis summa est, non inhiare pręsentibus, neque adherere terrenis, sed scire quia inquilini in ea, & peregrini sumus, sicut omnes patres nostri.

A quintodecimo ergo die mensis septimi.

Esse mensem septimum completionem siue plenitudinem temporum diximus. Quintusdecimus autem, vtpote ex septem & octo constans euangelicam prædicationem, quæ ex præsenti vita & futura consistit, significat, hanc componens, illam præparans. Quãdo congregauerimus omnes fructus terræ, ab operibus videlicet terrenis cessantes: festa celebremus septem deis, id est totam nostram demus vitam in diuina festiuitate celebranda.

Congregare fructus.

Die autem primo requies, & die octauo requies.

Non iam septimo, quum numero septem dierum festiuitatem agi proposuisset, sed octauo, primum quidem, quia his qui secundum literam legem tenent, festiuitatem celebrare non licet,

nouo enim ſegregatus eſt populo, qui ſcit legẽ ſecundum ſpiritum accipere, & octauum hono rare, quem diximus ſignificare mortuorum re- ſurrectionem. Secundo, quia vnam virtutem ha bent & primus & octauus: quia octauus, ipſe eſt & primus, quia ipſe eſt principium futuri ſeculi: Deinde primus dies, qui eſt initium factæ prædi cationis, in fine ſeculorum requiem continet. Requieſcere enim nos facit quum nos à pecca- torum laboribus liberat, per donum baptiſmatis cuius quia figuram inundatio gerebat, quæ crea turæ per Noe aquarum diluuio venit, recte de hoc dicebatur. Hic requieſcere nos faciet ab om nibus operibus noſtris, & de reliquiis manuum noſtrarũ, & à terra cui maledixit dominus deus. Simulque primus dies exordium videlicet præ- dicationis, promittit poſteriorem requiem, quã octauus habet, id eſt, mortuorum reſurrectio, & regnum futuri ſeculi, de quo pſallebat Dauid, Exurge domine in requiem tuam. Quia enim vtranque requiem exordium euangelicæ prædi- cationis poſſidet, audi quid primum Chriſtus hu mano generi prædicauit, Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Per poe nitentiam, a laboribus vitæ quæ in peccatis eſt, requiem prædicans, & ſpem in regno cælorum futurę requiei. Sed primus quidem habet re- quiem a peccatorum laboribus. Ab eo tamen, qui vocatus eſt ſuperędificari, huic requiei virtu- tum operationem exiget. Propter quod domi- nus dicit. Diſcite a me, quia mitis ſum, & humi- lis corde, & inuenietis requiem animabus ve-

Primus & octauus dies idẽ ſignificant

Pſalm. 132

Matth. 3.

Primi dici re quies.

Matth. 11.

ſtris. Subinfert, Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. hanc quæ eſt cum requie operationem virtutum mandans. Hic autem legislator, cum feſtiuitatem prædicaſſet ſeptem dierum, primum eius diem, requiem appellauit: tacet autem ſequentes dies, vt per hoc ſignificet oportere virtutibus operã dare. Deinde ad octauum diem tranſfert requiem, oſtendens, quia fideles & ſeruientes legi Dei, vera requies ſeculi futuri eſt. Quid ergo nos in tota vita operari, & vnde inchoare operationem oportet?

O Tavi dicit vera & perplena requies

Sumetiſque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ ſpatuliſque palmarum, & ramos ligni denſarum frondium & ſalices de torrente, & lætabimini coram domino Deo veſtro, celebrabitiſque ſolennitatẽ eius ſeptem diebus. Quod oporteat per omnem vitam virtutibus operam dare, quas in fructibus & ramis prædictorum lignorum ſignificauit, ipſe numerus te ſeptem dierum abſque vlla dubietate confirmat. Quia vero ex ipſa inchoare debemus vocatione, ex qua prædicta eſt Chriſti intelligibilis requies, quę prima eſt feſtiuitatis dies, manifeſtum eſt: quem diem ſuperius appellauit requiei. Nunc autẽ in eo fructus arboris pulcherrimæ ſumere præcepit, illos videlicet, quos in primo pſalmo Dauid cantauit: Et erit tanquam lignum quod plãtatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo Pulchrum enim dicit temporaneum & opportunum, id eſt qui in tempore eſt, & virtutis opportunis temporibus peragitur, vt nullatenus in

Pulchri fructus

tempore iustitiæ, fugientes eam, declinemus ad compassionem. Ait enim: Non misereberis pau- Exod, 23
peri in iudicio. Quia & iustitia, & compassio, & castitas, & quodlibet dixeris, suum tempus opportunum habet, sicut Paulus dicit: Alliga- 1. Corint, 7
tus es vxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Et Solomon Eccles, 3
ait. Omnis rei tempus: tempus tacendi, & tempus loquendi, tempus belli, & tempus pacis: & multa his similia. Vnde & Saul condemnatus est 1, Reg, 15,
quia Agag extra tempus pepercit, & compassus est, quo tempore eum hoc non oportebat facere: nec oportebat eum parcere, quum deus iuf- Iohel, 2
sisset totum Amalech disperdi. Si ergo fructus arboris sumpseris, de quibus ait Iohel: Nolite timere animalia regionis, quia germinauerunt speciosa deserti, quia & lignum attulit fructum suum: Sed & Cantica canticorum: sub vm- Can, 2
bra eius quam desideraui, videlicet Christi sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Pulcherrimum sume, omnia enim quæ fecit deus, bona sunt in tempore suo. Sed & Paulus ait: Om- I, Corint, 14
nia vestra honeste secundum ordinem fiant: quod oporteat aptari virtutes tempori significans. Ergo fructus arboris pulcherrimæ, principaliter Christus, fructus illius ligni est, de quo in Esaia dictum est: Egredietur virga de radice Esa. 11
Iesse, & flos de radice eius ascendet: dei genitricis videlicet virginis. Secundum lxx. Ipse fructus speciosus. Omnia enim ipse dispensat tempore opportuno. Si autem aliquid secundũ eius

legem, & zelum eſt, quod correctum fuerit in verbo, aut in opere, hoc etiam fructus ſpecioſus recte dicitur. Sumere autem & ſpatulas palmarũ, id eſt iuueneſcentia iuſtitiæ genimina: Iuſtus enim ſicut palma florebit, Dauid dixit. Sed quia de palma nihil eſt, quemadmodum nec de eis qui iuſte viuunt, quod reſpui poſſit:

Spatulæ palmarum. *Pſalm. 91*

Sume & ramos ligni denſarum frondium.

Omnes quidem virtutum fructus, maxime autẽ miſericordiam: oportet enim eam eſſe continuã & permanentem. Quod eccleſiaſtes commendans. Oleum inquit, de capite tuo non deficiat, Et in Prouerbiis: Non dicas, vade, & reuertere & craſtino dabo tibi, quum ſtatim poſſis dare.

Eccle. 9. *Prouerb. 3*

Sume & ſalices.

Secundum lxx. κλάδους, ramos, id eſt, continentiæ, caſtique coniugii. Salix enim continentiam ſignificat, quia fructum non facit: ſicut nec continentes, qui ſunt veri eunuchi, qui caſtrauerunt ſe propter regnum cælorum, fructum quẽlibet ſenſibilem faciunt, ad quos deus per Eſaiam prophetam dicit: Non dicat eunuchus, quia lignum aridum ego ſum: quia dabo eis in domo mea, & in muris meis locum nominatum, melius à filiis & filiabus, nomen ſempiternum dabo eis. Dicimus autem ſalicem gerere orationis, necnon poenitentiæ figuram. Sic ergo & illud quod à Dauid dictum eſt, intelligamus. Super flumina Babylonis, illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon. In ſalicibus, in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. Orationis enim, & poenitentiæ lachrimæ, de quibus ait

Salix pro cõtinentia. *Eſa. 56* *Pſalm. 136*

Esaias, Sicut salices super præterfluentes aquas, *Esai. 15*
continentiam commixtionis necessariam habẽt,
in tempore quo offeruntur: quod demonstrat
Paulus, Nolite fraudare inuicem, dicens, nisi ex *I. Corinth. 7*
consensu ad tempus, vt vacetis orationi, quia ca
stum oportet esse coniugium. Ipse rursus ait. Sal *1. Tim, 2*
uabuntur autem per filiorum procreationem, si
permanserint in fide, & charitate, & sanctifica-
tione, cum sobrietate. Et iterum: Honorabile *Heb. 13*
connubium, & thorus immaculatus. Sed hæc
de torrente sumere, de præsenti videlicet vita, *Torrens præsentis vita*
torrens enim propter transitum, siue decursum
simul autem & propter hyemen, quam habet di-
uersarum tentationum, atque tribulationum,
recte nominatur, ita vt Dauid de Christo dice-
ret, quia & ipse de mundo, & de eius tribulatio
nibus, vt pote similis nobis effectus, gustauit: De
torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. *Psal. 109*
Exaltauit enim in cruce pẽdens. Crucifigitur au
tem, quia ex nostro torrente bibere semel elegit.
Qui ergo hęc agit, septem diebus totum videli-
cet tempus, lætari potest. Sed lætari ante domi- *Esaia, 57*
num non impiorum, & peccatorum gaudio: nõ
est etenim gaudere impiis, dicit dominus, quip-
pe qui in voluptatibus, & corruptionibus festi- *Lætari coram domino.*
uitatem habent, sed in domino lætamini. Quid
autem est coram domino lætari? Id est, in eo cre
dere, & pro eo pati. Hoc enim Petrus gaudium *1, Pet, 1,*
ex quo constet, demonstrat. Scripsit ergo. Per fi-
dem ad salutem, paratã reuelari in tempore no-
uissimo in quo exultabis, modicum nunc si opor
tet contristari in variis tentationibus, Sic nouis-

ſimorum temporum figuram gerit ſeptimus mẽſis. Feſtiuitas & gaudium per fidem, quæ eſt in Chriſto, & pro paſsionibus eius. Sed quomodo hãc feſtiuitatem conſummare & concludere debeamus, oſtendunt hæc legislatoris verba.

Celebrabitisque feſtiuitatem eius ſeptem diebus per annum. Legitimum ſempiternum erit in generationibus veſtris. Menſe ſeptimo feſta celebrabitis, & habitabitis in vmbraculis veſtris ſeptem diebus.

Vt toto præſenti ſeculo, quemadmodum tabernaculo vtamur, ſic enim eum Ezechias appellauit, dicens: quieuit generatio mea, ablata & conuoluta eſt a me, quaſi tabernaculum paſtorum. Non ergo tranſitũ vel decurſum eius ignoramus, diuitias congregantes, vel domos magnas ędificantes: ſed quemadmodum Paulus ait intendamus, quia tempus breue eſt, vt ementes ſicut non ementes ſimus, & poſſidentes, tanquã non poſsidentes, & vtentes mundo hoc, vt non vtentes. Pręterit enim figura mundi huius.

Eſaiæ 38

1. Corin. 7

Omnis qui ex genere eſt Iſrael, manebit in tabernaculis, vt diſcant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios iſrael, quum eduxerim eos de terra Aegypti. Ego dominus deus veſter.

Vides quia figuræ hæ populo Iudæorum, & imagines maiorũ myſteriorũ datæ ſunt: & propterea habitare in tabernaculis, & tabernaculorum feſtiuitatem celebrare iuſsi ſunt, vt non obliuiſcerentur liberationis Aegyptię: ſed hoc quidem ſecundum literam, ſpiritaliter autem vt reminiſcamur, quia de intelligibili Aegypto

Habitare in tabernaculis

liberati sumus; id est ab intelligibilis Pharaonis seruitute, quę est secundum corruptionem laterum præsentis seculi, qua si quis plene carere vult, in tabernaculis habitet, deum suum imitans dicentem: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidum: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Manebit autem omnis qui ex genere Israel est, siue secundum L X X. indigena, id est vere nobilis, verus Israelita Abrahæ heres, qui patriam & genus, & domos paternas reliquit, & in tabernaculis cum Isaac, Iacob, cohæredibus promissionis habitat. Quia autem non septem tantum diebus habitare in tabernaculis verum Israelitam legislator vult, sed per hunc numerum omnem vitam significat, filii hoc Ionadab, filii Rechab, & ea quæ de eis scripta sunt per Hieremiæ prophetiam, docent. Habet enim sic: Et obediuimus voci Ionadab filii Rechab patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis, ita vt non bibere nus vinum, cunctis diebus nostris nos & mulieres nostræ, & non ędificaremus domos ad habitandum, & vineam, & agrum, & sementem non habuimus, sed habitauimus in tabernaculis, & obedientes fecimus iuxta omnia quæ præcepit Ionadab pater noster. Sic supernam quietem, & non dispertitam vitam, & sine aliqua vexatione iusti studuerunt, qui potuerunt intelligere spiritalem fructum tanquam botrum inter folia cælatum literæ. Has filiis Israel festiuitates Moyses loquutus est, in quibus nos

Pharaonis seruitute fugere.
Matth. 8, Luc. 9
Indigena,
Hie. 35

lætemur, festa celebrantes in lege dei, & quæ ab eo ordinata sunt, secundum intentionem eius agentes, & pro materia quæ vexat hominem, partem bonam eligamus, charitatem patris, gratiam filii, societatem sancti spiritus. Ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOLIMORVM IN LEVITICVM LIBER Septimus.

CAPVT XXIIII.

T Loquutus est dominus ad Moysen, dicēs: Præcipe filiis Israel, vt offerāt tibi oleum de oliuis purissimum ac lucidū, ad concinnandas lucernas iugiter extra velum testimonii, in tabernaculū fœderis. Ponetque eas Aaron vespere vsque in mane coram domino, cultu, rituque perpetuo in generationibus vestris. Super candelabro mundissimo ponentur semper in conspectu domini.

Plena & nunc bonis multiuaria, & multimoda lex spiritus, nec enim exquirere ea, quæ sunt ad correctionem placentiū deo, & quę perpetuā vitam nobis conquirant, cessat. Cuius ergo figuram hoc, quod nunc expositum est à lege, candelabrum, & lucernæ, & oleum gerant, ex verbis ipsis legens discere potest, illud Pauli, quod

ad Hebræos ſcripſit, ad memoriam prius reuo- Hebr.9.
cans:Habuit quidem & prius iuſtificationesculturæ, & ſanctū ſeculare. Tabernaculum enim factum eſt primum, in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum. Deinde quomodo hæc, quæ talia ſunt, intelligerentur, exponens ipſe rurſus Hebręis vmbram habere legem dixit Hebr,10.
Ergo per vmbram, corpus exquiramus Candelabrum ergo dicimus eſſe euangelicam conuerſationem, in qua Chriſtus lucernæ modo explen Candelabrũ
dere virtutes præcipit·Nemo enim, inquit, accendens lucernam, ponet eam ſub modio, ſed ſu Luc,11.
per candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. His lucernis oleum eleemoſyna eſt, Oleum lucernarum, eleemoſyna.
quia & ieiunium, & virginitas, & oratio, & iuſtitia, & omnis actio bona, per miſericordiā dilectionis pauperum irrigatur, & cuſtodiuntur Matth.25.
inextinguibiles. Quod manifeſtant lāpades quinque fatuarum virginum: quæ, quia dilectionis pauperum minus habuerunt oleum, à ſponſo excluſæ ſunt. Sed oportet oleum eſſe oliuarum puriſsimum, Oleum impurum,
vt non ex iniuſtitia, neque ex rapacitate dilectioni pauperum ſeruiamus, neque ad oſtentationem. De oliuis autem eſt, ſi ex bonis laboribus, & ex iuſtitiæ pecuniis, vel poſſeſsione perficiatur: hæc enim oliuæ vmbroſæ, & fructuoſæ recte appellantur. Lucidiſsimum autem, Oleum lucidiſsimum.
vt non pro gloria humana eleemoſynam faciamus. Oportet ergo lucernā hanc ſemper accendi, extra velum videlicet corporis Chriſti: hoc enim eſſe intelligibile velum, per multa præcedentia demonſtratum eſt. In tabernaculo autem

fœderis, siue vt lxx. testimonii, id est in cælo, in quo habitare deum manifestum est: vtrunque ergo à legislatore dictum est. Si enim quæcunque facimus pauperibus, hæc tanquam sibi facta, is qui propter nos factus est pauper, imputat: recte ante corpus dominicū lucerna eleemosynæ incenditur, sed tamen & in cælo: ibi enim suos thesauros misericordes permittunt. Propter quod succendat eam Aaron, siue secundum lxx. & filii eius. Christus enim, qui est verus sacerdos, pauperum compassionem cœpit. Imitantur autem eum, quicunque eius luciari adoptionem volunt.

Math,25.

Ponetque eas Aaron, vel sicut lxx. incendent eas Aaron, & filii eius à vespere vsque mane.

Eccles,9.

Id est sine cessatione, quia & Solomon dicebat: Oleum de capite tuo non deficiat, vt oporteret eleemosynæ lucernam incendere continue ostendens, & hoc ipsum corā domino, sicut ipse dominus dixit. Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt eleemosyna tua sit in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Hanc legem habeamus cultu rituque perpetuo in generationibus nostris super candelabro mundissimo.*

Math,6

Id est euangelicam conuersationem, secundum quod iam diximus. Ab omni enim hæc ironia & hypocrisi munda est, vtpote lucernas eleemosynæ ante dominum, & non ante homines incendentes. Vsque mane autem incendamus, in præsenti videlicet seculo. Quando enim mane illuxerit futuri seculi, iā nō est super tempus ope

rationis eleemoſynæ, quod aperte ſignificat Solomon dicens. Ne dicas amico tuo, vade, & reuertere, & craſtino dabo tibi, quum ſtatim poſſis dare, neſcis enim quid pariat ſuperuentura dies. id eſt, feſtina, & non differas, ne forte deducaris in locis, in quibus operari tempus non habes, ſed rationes illic neceſſe ſit reddi de his quæ hic operati fuerimus. Præterea his ſalutare tempus eſt legislatoris intellectum, candelabrū mūdum quidem, quia peccatū non habuit, nec dolus inuentus eſt in ore eius. Candelabrum autem, quia ipſe eſt lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Super hoc incenditur lucerna, ſpiritus ſanctus, igneus enim eſt ſubſtantia, & operatione, vnde in ſpecie ignearum linguarum ſuper diſcipulos deſcendit. Hinc puriſsimum oleum offerre, id eſt vitam mundam debemus: ſcientes, quia non omnium eſt incendere illud, ſed ſolius intelligibilis Aaron, & filiorū eius: Chriſtus enim ipſe plenus eſt ſpiritu, dicens: Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me. Super quem in ſpecie columbæ de cælo deſcendebat. Sed & ignem veni mittere ſuper terrā, & volo vt accendatur. Quum huius lucernæ ignem ſignificaret, dicebat. Nam & ipſe filiis ſuis tradidit, quando inſufflans apoſtolis, dicebat. Accipite ſpiritum ſanctum: Sed lucerna iſta aliter non incenditur, niſi per vitam mundam, & per conuerſationem lucidiſſimam, ſiue claram. Qui autem talis non eſt, ſpiritus in eo extinguetur.

Prouerb. 3,
Craſtino dare.
1. Pet, 2,
Candelabrū,
Ioan. 1,
Act. 2,
Eſa. 61,
Luc, 12,
Ioan. 20.

1,Thess.5. Neque enim sine causa Paulus contestabatur, Spiritum nolite extinguere:in nobis esse,incendere eius operationem & extinguere, aut studentes ea, quibus incendatur,aut negligentes, euidenter ostendens. Nimis ergo ordinate,quãdoquidem lucernæ mentionem facit, non autẽ lucernarum, quia de ipso sancto loquitur spiritu,sic dicit, vt lucerna semper ardeat, tam eius æternitatem ostendens, quàm quia sponte, & ex sua authoritate succenditur. Quia autem lucernarum memoriã fecit,dicit operationes spiritus. Aiunt autẽ lxx. Incendent lucernas ante dominũ vsque mane,hoc ostendẽtes,quia nos opus habemus accendere operationes spiritalis ignis, materiam eis subministrantes,ex quibus accendi vult. Quod autem dixit vsque mane,id est,vsque ad seculum venturũ, tunc non iam nos incendere, neque accendere opus habemus. Omnes enim erimus spiritales, qui nobis dignitatem hanc in hoc seculo comparauerimus.

Lucerna,

Incendere & extinguere lucernam,

Accipies quoque similam, & coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas. Quorũ senos altrinsecus super mensam purissimam corã domino statues, & pones super eos thus lucidissimum, vt sit panis in monimentum oblationis domini. Per singula sabbata mutabuntur coram domino, suscepti à filiis Israel foedere sempiterno. eruntque Aaron & filiorũ eius, vt comedant eos in sancto loco,quia sanctum sanctorum est de sacrificio domini iure perpetuo.

Vocat ad contemplationem mandati nos ipse panum numerus, sed & propositio: & quia nõ & ipsos, quemadmodnm ea quæ sunt de sartagine,

tagine, & craticula, & clibano, holocaustum fieri præcipit, sed poni quidem in mensa altrinsecus, & solis eos licere sacerdotibus, non & leuitis edere, vt tamen & ab ipsis in loco sancto comedantur. Sed & quia sanctum sanctorum appellati sunt, intellige quæ dicuntur. Dabit enim tibi dominus intellectū. Memento mysticæ mẽsæ, de qua nulli præsumere præceptum est, excepto intelligibili Aaron, id est Christo: ipse enim eam primus initiauit: sed & filiis eius, qui ab eo facti sunt Christi, & induti sunt eo: quã tamẽ comedere in loco sancto iussi sunt. Est vero & sanctum sanctorum, vt sanctificationem habeant præcipuam, & indespicabilem. Illi panes ex duabus decimis, dei enim & hominis, sunt eiusdẽ in vtroque perfecti, ponuntur seni altrinsecus. Mystica mensa ponitur quidem hic, ponitur etiam in futuro seculo. Sex autem panes, positio vna, quia perfectus numerus, sicut & mysterium ipsum perfectum, & perfectos facit eos, qui hoc fruuntur. In sex autem diebus hæc visibilis facta est creatura, sextaque die homo productus est, propter quem Christus mysticam præparauit mensam. Veruntamen & omnes simul recte duodecim panes sunt, quia primi dominicam cœnauerũt apostoli, qui erant duodecim numero. Super hos thus lucidissimũ ponitur, siue vt lxx. etiam sal. Sed thus prius, gratiarum actionem, idest oblationem, quæ principatum tenet in dominicã cœnam, significat thus, non solum quia immolatur deo, sed quia & multas, sicut dicunt medici, sanat oculorum ægritudines. Sal enim

Panes poneri in mensa altrinsecus

Cœna mystica

Sex panes

Genes, 1,

XII. panes, numerum apostolorum

apostolorum doctrinam significat, ad quos
Matth,5, dicitur. Vos estis sal terræ. Recte autem in multis locis mysticæ mensæ, ipsi apostoli & doctrina eorum ponuntur, quia quemadmodum ipsis dominus, sic ipsi nobis diuinæ cœnæ communionem tradiderunt, quorum mensa munda, videlicet altare, de quo Dauid psallebat. Parasti in cõspectu meo mensam, aduersus eos, qui tribulant me. Hæc munda est, primum quidem sicut mundans, deinde sicut nihil mendacii, nec infectionis, qualia sunt in mysteriis paganorum, habens insuper, quia non licet participem illius fieri eũ, qui non mundo accedit sensu, neque indutus est veste alba, qualem qui indutus non fuerit, proiicitur ex eis, qui vocati sunt ad cœnam hanc semper. Sed & die sabbatorum præcipit poni, primum quidem, quia & in intelligibili requie quæ est verum sabbatum, locum habet, & hoc est mensa domini, et sic cœna eius est noua, quemadmodum licet in his, quę dicta sunt à domino de calice vitę æternæ, coniicere. Quia autem non frustra hæc, quæ nunc legislator exposuit, in vnigeniti accipimus mensa, nec loquimur arroganter, aut scurriliter exquirimus, quod non ad intentionem legis pertinet, sed imo valde & vere coniicimus, ipsa auditori verba satisfacere possunt, in quibus hic proprie loquutus videtur, ait enim: *Vt sit panis in monimentũ oblationis domini.* Quis, aut in cuius cõmemoratione? Sed illud proculdubio est, quod se dixisse Paul. dominũ tradentẽ mysteriũ scripsit. Quotiescũque hæc feceritis, in memoriã mei facite, deinde rursus additũ est.

Psal,22, Matth,22,

Per singula sabbata mutabuntur coram domino, suscepti à filiis Israel fœdere sempiterno.

Siue vt lxx. testamentum sempiternum: illud proculdubio testamentum dicens, cuius dominus tradens mysterium, mentionem facit. Sed & nos dicentes, quantum veritatis, quantumque dignitatis habeat, cum maximo timore, & amore accedamus, Quia mundum dicit suam esse mensam, & testamentum suum æternum, solumque Aaron, & filios eius huius cibi esse participes, præcipit comedere nõ vbique sed in loco sancto. Sit autem nobis sanctus locus prius quidem aula dei deinde nostra corpora quando sunt à pollutionibus munda: ita vt & nobis conueniant hæc Pauli verba. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Insuper eleuans eius gloriam, & mysterii dignitatem efferens in sublime addit·

Mensa domini in loco sancto,

Locus sanctus qui.

2. Corin. 6

Sanctum sanctorũ est de sacrificio domini iure perpetuo

Ergo sancta est oratio sancta diuinæ scripturæ lectio & interpretationis auditio, sancta sunt vt breuiter dicam, omnia quæ in ecclesiis dei secundum legem eius dicuntur & aguntur. Sãcta autem sanctorum, de sacrificio domini de omnibus videlicet quæ offeruntur & aguntur, ad eius gloriam mensa est, quam de sacrificio suo Christus proponit. Nam non simpliciter dixit, quia sanctum sanctorum est: sed addidit secundum lxx. ipsi non solum qui ab eo satisfactionẽ habet : sed & subsistentiam non negligenter eam sed proprio sanguine: qui pro nobis effusus est ostendente & constituente.

Sancta quæ,

Ecce autem egressus filius mulieris Israelitidis, quem pepererat de viro Aegyptio inter filios Israel, iurgatus est in castris cum viro Israelita. Cumque blasphemasset nomen domini, & maledixisset ei, adductus est ad Moysen. Vocabatur autem mater eius Salomiteh, filia Dabri, de tribu Dan. Miseruntque eum in carcerem, donec nossent, quid iussisset dominus. Qui loquutus est ad Moysen, dicens: Educ blasphemum istum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, & lapidet eum populus vniuersus.

Psalm.118 Admirabilia & nunc nobis legislator tradit, in quibus dignũ est dicere: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua domine, super mel & fauum ori meo. Necessaria enim, & nimis vtilia in imaginibus viuis, & signis animatis, & operantibus modo quodam sese mouentibus tradit. Exterior enim sapientia est, de qua ait Paulus: Quia stultam fecit deus sapientiam huius mundi. Et rursus. Sapientia huius mundi, stultitia est apud deum. Dicit enim eam, quæ est erga cursus syderum, & mensuras cæli, & aliorum nobis incomprehensibilium perscrutationem, quæ apud Aegyptios studebantur, & illic quodammodo initium, & præmium sumpsit, quam nec Moyses in Pharaonis regalibus nutritus, ignorauit. Sed liber Regum dicit: Præcedebat sapientia Solomonis sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum. Israelitis autem mulier, diuina scriptura videlicet, de qua in Prouerbiis dictum est, Mulier intelligens benedicitur, timorem autem domini ipsa laudet, quia superfluas quæstio-

1 Co.1, 1. Corint.3 Sapientiam mũdi qua intelligatur in Paulo. 3.Reg 4. Prouerb.11

nes relinquens, adhæsit timori diuino. Non oportet ergo Israelitidem mulierem & sapientiam spiritalis scripturæ, exteriori sapientiæ coire ita vt & subiiciatur, & eum qui ex eis nascitur, videlicet eum, qui ex vtraque docetur, non solum filium israelitidis, sed & filium Ægyptii esse, quum sapiat videlicet quæ Aegyptii sunt, & exteriori sapientiæ se coniungat, & ea quæ illic sunt dogmata obtinere velit. Si aliquãdo hoc fiet & quispiam talis fuerit inter filios intelligibilis fidelis Israel, & in castris, quod est ecclesia, quam Iacob in figura per somnium videns, dicebat: Castra dei sunt hæc, & qui est ex israelitide & israelita, rixentur, qui magnus est, & mundus & qui se sapientiæ dei totum dedit, & qui dicit sicut Paulus, sapientiã loquimur inter perfectos sapientiam autem non huius mundi, & principiũ seculi huius qui destruentur, Rixentur autẽ de verbis, aut dogmatibus contendentes, & blasphemauerit filius mulieris israelitidis nomẽ: fit enim hoc, quando is qui sapientia exteriori læsus est, mentionem facit Christi Vidi enim, quia nimis subtilitatem sequens legislator ait.

Israelitidẽ cõiungi Aegyptio.

Castra ecclesiã significãt
Gene, 32
1 corinth 2

Rixari,

Quumque blasphemasset nomen.

Quod autem tacet necdum enim quando hoc sanciebatur erat notum, quia necdum natus erat is, qui ex virgine, & spiritu sancto incarnatus est, de quo dixit Gabriel: Et vocabunt nomen eius Iesum ipse enim saluum faciet populũ suum à peccatis eorum. Paulus autem quantum sit hoc nomen ostendens ait. Et dedit ei deus nomen super omne nomen, vt in nomine Iesu om

Quamobrem nomẽeius qui blasphematus fuerit non sit expressum cõtra quã habẽt exemplaria omnia

testamenti veteris quæ hodie extant philip, 2

ne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Quando ergo is, qui in sapientia cõfidit, & intendit exteriori, quæ dicit paruũ, magnum, maximum & gradus, quod impossibile est, exquiret in diuinitate, blasphemauerit nomen Christi: blasphemat enim filium, qui eum patri dicit minorem: extra castra necessarie expellitur, & ab spectaculo ecclesiæ educitur. Qui autem audierunt, ponent manus suas super caput eius: ostendentes per caput, quia caput vere Christus, caput autem Christi deus: quia qui filium blasphemauit, & patrem in illo blasphemauit. *Et lapidet eum populus vniuersus.* Qui occidunt & disperdunt eum qui blasphemauit. Sed & hæc verba huius sanctionis opportune nota, quomodo adduxerunt eum ad Moysen. Ipse autem non ex authoritate agit, nec profert contra eum sententiam, sed misit eum in carcerem, vt diiudicaret per præceptũ domini. Nam Mosaica lex, odio quidem habet ipsa filium blasphemantes, quod manifestum est ex eo, quod frequẽter trinitatis insinuat mysterium, non quidem aperte, nec sic plane de ea loquitur, sicut euangeliũ, & propterea eum ad iudicium mandatorum domini reseruauit. Quorum? Illorum videlicet, qui dicunt: qui non credit in filium, iam iudicatus est. Et rursus: Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris. Multaque alia talia in euangelicis præceptis dicta.

Exemplum iudiciorũ proditũ à Moyse

Ioan, 3
Ioan, 8

Et ad filios Israel loqueris: Homo qui maledixerit deo suo, portabit peccatum suum, & qui blasphemauerit

nomendomini, morte moriatur. Lapidibus opprimet eum omnis multitudo, siue ille ciuis, siue peregrinus fuerit. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur.

Nouum hic, & quod conturbet aures multorũ secundum æditionem Lxx. præcipit. Homo homo quicunque maledixerit deo, peccatum accipiet, qui autem nominat nomen domini, morte moriatur. Et blasphemando deum, nominare nomen domini grauius est: nam ille quidem peccatum, accipit solummodo, ille & pœnam sustinet mortis. Quæ enim differentia est inter dominum & deum? Nonne hic iste ipse est qui dixit, Audi Israel, dominus deus tuus, deus vnus est. Et rursus: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. Quomodo ergo qui maledicit deo, peccatum accipit, qui autem nominauerit nomen domini, morte morietur? Aut cuius rei gratia omnino pœnæ submittitur qui nominat nomen domini? Inuenies enim Esaiam exultantem in hoc, & dicentem: Domine extra te alium nescimus, nomen tuum nominamus. quod ergo nomen domini quis nominans, sub maledicto & sub pœna mortis efficitur? Siquidem aliquod latens nomen, & quod nos ignoramus, legislator nunc dicit, quod in scriptura sacra non est manifestatum: quomodo quispiam hoc nominet, quod non didicit, nec ad medium proferre potest? Vide autem quid nobis Deus per Moysen manifestauerit. Quumque descendisset dominus per nubem, stetit cum eo Moyses, inuocans nomen domini, quo transeunte coram eo

Deut. 6
Matth. 22
Nominare deum & dominum
Exo. 34

ait. Dominator domine deus misericors & clemens. Nõ autem hoc nobis manifestaret, si nos hoc non nominare voluisset. Sed aliud nunc per præsentiam legislator demonstrat: illam enim
Blasphemia. blasphemiam, quam sciendo quis committit, hanc sub pœna maxima esse, & non venialem vult. Et hoc dicit aperte, quod in euangeliis do-
Math, 12 minus ait: Omne peccatum, & blasphemia, dimittetur hominibus. Qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non dimittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Blasphemiam spiritus, eam quæ in scientia dei committitur, blasphemiam appellans, quia scientia donum est
1 corinth, 7. specialiter spiritus, ita vt Paulus diceret. Huic
Maledicere deo quid quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ. Quamobrem & nunc intelligis maledicere deum, qui non sciendo blasphemat. Vnde nec blasphemare eum Symmachus, sicut filium mulieris Israelitidis scripsit, sed detrahere. Dixit enim, Homo qui detraxerit deo suo. Et per hoc maxime ostenditur, quia per nimiã ignorãtiã, ea de deo, quæ de homine habet in quibus locũ habet detractio, dicere. Verũtamen & sic peccatũ accipit, quia dum deberet scientiam habere
Nominare dominum maledicendo. nõ habuit. Nominare autem nomen domini in maledicendo ait eũ, qui in scientia blasphemat. Hi autem proprie dominum nominant, qui eius
Roma, 12 scientiam conquisierunt per spiritum. Nemo enim potest dicere dominus Iesus, quemadmodum Paulus ait, nisi in spiritu sancto. Quia ergo scientes blasphemant, recte sunt sine venia, siue à patribus scientiam habent, & appellantur pro-

pter hoc ciues, siue modo eam didicerunt, & propterea sunt peregrini. quum nominant ergo nomen domini, recte morientur: id est, quum nominant & blasphemant. Vides ergo, quia & ille Israeliticæ mulieris nominauit nomen, & blasphemauit, pœnam sibi superinduxit. Sed in hac sanctione hoc quod videtur dubium, Aquila planius ædidit, ait enim: *Vir quando blasphemauerit deum suum, & acceperit iniquitatem sibi, & denominans nomen domini, morte moriatur.*

Non dixit nominans, sed denominans, vt hunc, de quo nunc sermo est, simul blasphemare & nominare ostenderet, eum, qui blasphemat, & nominat nomen domini, videlicet spiritus, ait ergo Paulus. Dominus enim spiritus est. Hūc mori & occidi pręcipit legislator, est autem is qui sciendo blasphemat, sicut semel diximus.

Qui percusserit & occiderit hominem. morte moriatur. Qui percusserit animal, reddat vicarium, id est animam pro anima. Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorum sicut fecit faciat ei. Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogitur. Qui percusserit iumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur. Aequum iudicium sit inter vos siue peregrinus, siue ciuis peccauerint. Quia ego sum dominus deus vester. *Pœna talionis.*

Multa & nunc consequentia legislatorem inuenimus vti, si intentioni eorum quę scripta sunt mentem figamus: quoniam nulla dei gloria ex blasphemia alicuius sustinet imminutionem, nec sui gratia hos, qui eum blasphemant, sub ta

li esse pœna, & tormentis præcipit. Quum autem nos noceamur talibus verbis, & diuinã minuentes famam, quod est hominibus perniciosum, ignorare creatoris & communis benefactoris dignitatem, recte præsentia subdidit:

Qui percusserit, & occiderit hominem, siue secundum lxx. qui percusserit animam hominis, morte moriatur.

Animam hominis percutit, qui impietatem docet. Et quis hominis percutit animã, nisi qui eũ illiciat ad impietatẽ? qui eũ ad blasphemos trahit sermones? in quibus moritur pessima peccati morte quæ vera est mors animæ. Propter quod morte mori hunc, qui talis est præcipit. Hic tamen ani- *Anima pro animali homine,* mã dicẽs hominis animalem maxime hominem *1. Corint, 2.* dicit, i. eũ, qui non potest intelligere quæ sunt spiritus, de quo ait Paulus. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus. Stultitia est enim illi, & nõ potest intelligere, quia spiritaliter examinatur. Quem qui percusserit, morte mo- *Psalm, 48.* ritur. Sed & si percusserit animal, videlicet eum qui pecoris modo viuit, de quo ait Dauid. Homo quum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est ei, reddet vicarium, id est animam pro anima. Nec enim, qui peccatorem, aut popularem, & non habentem discretionem subtilem de deo, errare fecit, venia omnino dignus est. Si autem non sic percussit, vt perfecte eum ad impietatem perduceret, & ex toto eum errare faceret à deo, omnino autem quædam ei dixerit, *Maculam irrogare.* aut egerit, maculam peccati irrogauit secundum hoc, & pœnam sustinebit, ait enim.

Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorum, sicut fecit, fiat ei: Fracturam pro fractura. siue vt Lxx. contritionem pro contritione, oculum pro oculo, dentem pro dente. Siue enim virtutem, quā habuit ciuis, siue proximus ille mala docens aut suadens, aut scandalizans, aut detrahens, & calumnians contriuit, siue oculum eius, videlicet scientiam, vnumquodlibet prædictorum agens cæcauit, aut dentem, virtutem verborum dentes enim pro verbis scriptura accipere solet, quod ostendit Dauid dicens: Filii hominum *Dentes,* dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. De Christo autem Iacob patriar *Psalm.56* cha in benedictionibus dicebat: Pulchriores *Gene.46* oculi eius vino, & dentes lacte candidiores. Clari enim, & aperti euangelici Christi sermones sunt super lac legale. Necessarie ergo eorum, quę dicta sunt aliquid nocens, similem & ipse sustinet maculam, in iudicio videlicet futuro. Si enim alterius virtuti nocuit, aut contriuit, ipsius conteretur: scientiam obscurauit, eius scientia pro nullo habebitur, si verbis doctoralibus nocuit, & eius sermones infructuosos ei, atque inutiles iudex efficiet. Propter quod non dixit, sic facietis ei, sed, sic fiet ei, futurum iudicium innuens, in quo iudex reddet vnicuique secundum opera sua. *Matth.16.* Quod si quis etiam hominem percusserit perfectum in fide, & consummatum: hoc enim proprie est, hominis, propter quod dixit Dauid: Homines & iumentā saluos fa- *Psalm35.* cies domine: homines dicens eos, qui agunt quæ perfecta sunt, iumenta, imperfectos,

& idiotas: percusserit autem mortali plaga, quæ trahit ad impietatem, hic morte morietur. Nam etsi idoneus fuit ad repellendum vulnus, qui per cutiebatur, hoc quamlibet satisfactionem non paret percutienti, & multo magis sub pœna erit quia & eum qui potuit resistere ei, occidit.

Aequum iudicium sit inter vos, inquit, siue peregrinus, siue ciuis peccauerit, quia ego sum dominus deus vester.

Nec modo excepit eos, qui nunc docti sunt ab eis, qui prius & à parentibus sacras scierunt scripturas. Communem autem contra vtrosque pœnam definit, & infert: quia ego dominus deus
Matth.18. vester, qui dixi, quia quicunque scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria ad collum eius, & sic mergatur in profundo maris. Neque enim hæc verba distinxit, sed dicens. Quicũque omnes pœnæ subiecit, propter quod & Paulus
Galat.5 dixit: Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicunque est ille, id est, siue paruus, siue magnus, siue scientiam habens plurimam, siue paruam, siue nunc didicerit, siue prius, siue ciuis fide, siue peregrinus. Quum autem hæc ita se ha
Matth.5. beant, necessaria erat Iudæis & literæ sanctio, neque cupiebant audire. Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi & alteram, quia quum essent maleuoli, vnusquisque hoc proximum exacturus erat, & non ipse agere. Recte ergo eis oculum pro oculo, dentem pro dente dicebatur, vt metu alternę poenæ à vinolentiis, & homicidiis abstinerent.

Loquutusque est Moyses ad filios Israel, & eduxerunt eum qui blasphemauerat extra castra ac lapidibus oppresserunt, feceruntque filij Israel sicut praeceperat dominus Moysi.

Ergo non tibi frustra eum, qui animam hominis percussit, aut pecoris, aut hominem, quem & mori propter hoc praecepit, illum esse secundum legis contemplationem ostendimus, qui alium ad blasphemiam percusserit docens, aut exacuans, aut tale aliquid aliud agens. Ecce enim ordo sanctionis probat hoc & absque aliqua dubietate demonstrat, quia de his qui maledicunt deum, aut blasphemant, praecipiens, coniunxit his eum qui hominis animã, aut animalis, aut hominem ipsum percussisset: & non solum sicut illi, & huic poenam mortis induxit, sed explanans quod vnam habeant ea, quae dicta sunt, intentionẽ, rursus addidit, qui blasphemauerat, poenam, quam omnis multitudo obediens legi exigebat. Audiuimus enim, quemadmodum de castris eduxit eum, qui blasphemauit, lapidibusque eum opprimi praecepit. Propterea indignationi & opus addidit, & legem tibi etiam experimento ipso confirmatam ostendit, vt & tu blaspemare deum timeres & fugeres, illam timens peccati magnitudinem, quam nõ solum principes, sed omnem multitudinem vindicare praecepit. Communis enim debet esse omnibus contra blasphemos pugna, quia communi nostro benefactori, communi nostrae vitae ex quo omnes & esse, & bene esse hebemus, detrahere tentant, eius quidem glorię nihil nocen- *Blasphemiae ab omnibus vindicanda.*

tes, nos autem ab eo separare, & expellere volentes

CAPVT XXV.

Loquutusque est dominus ad Moysen in mõte Sinai, dicens: Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, sabbatizetis sabbatũ domino. Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus eius. Septimo autem anno sabbatum erit terræ requietionis domini. Agrum non seres, & vineam non putabis. Quæ sponte gignet humus, non metes, & vuas primitiarum tuarum non colliges quasi vindemiam. Annus est enim requietionis terræ. Sed erunt vobis in cibum: tibi & seruo tuo, ancillæ & mercenario tuo, & aduenæ, qui peregrinantur apud te. Iumentis tuis, & pecoribus, omnia quæ nascuntur præbebunt cibum.

Psalm. 142. | *Sex annis colligere fructus*

Terram, quam & deum nobis dare decet, & nobis expedit accipere, ex qua veram vitam conquirere possumus, id est conuersationem bonam quæ est secundum eius legem, atque mandata, quæ nobis dedit, de qua ait Dauid: Doce me voluntatem tuam: quia tu es deus meus, Spiritus tuus sanctus deducet me in terram rectam. Hanc si intrauerimus, sex annis serere nostrum agrum, & plantare vineam, & colligere fructus qui ex ea nascuntur, possumus, id est, visquedum in vita hac, & in creatura hac visibili sumus: quam sex dierum numerus recte significat quia in sex diebus constituta sunt, quæ videntur

omnia. Septimo autem anno, sabbatum, & requies erit terræ. Quando enim intelligibile nostrum venerit sabbatum, id est pręsentis seculi requies, de qua ait Paulus: Ergo relinquitur sabbatismus populi dei: quem signat dies septima quia septima die requieuit deus ab omnibus operibus suis, videlicet visibilibus: tunc operationis non est tempus, & ideo nec agrum legis tunc serere, nec euangelicam vineam plantare possumus. Ager enim à nobis lex recte intelligitur, quia senior filius, qui iuniori populo ęmulus est, qui imaginem populi Iudæorum gerit, de agro, videlicet operatione legis, reuerti dicitur. Vinea autē, euāgelica sine aliqua dubietate prædicatio est: Christus enim ei occasionē & materiam dedit, qui dixit: Ego sum vitis, vos autem palmites, pater meus agricola est. Nec ergo colere legalia, aut euangelica mandata post exitum de hac vita, aut transitum poterimus, sed nec ea quæ sponte nascuntur, metere, id est nec quæcūque naturalis lex ad operationem hominibus suggerit, hæc est enim quę sponte gignitur, quia extra meditationem librorum, & omnem doctoralem auditum suggerit, & exhortatur quæ sunt vtilia, & cogitationes nobis adiuuantes animā præstant. Sed nec vuas primitiarū siue vt lxx. vuam sanctificationis, vindemiare tunc necesse habemus, & quæ est sanctificationis vua: sciunt qui imbuti sunt Christi mysterium, qui experimento de Christo prophetiam perceperunt. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum, huius sanctificationis

Hebr. 4.
Agnū serere.
Ager lex
Vinea,
Ioan. 15,
Sponte nasci
Gene, 49

quam non vindemiabimus illic: nam mysterium fore dominicum videbimus tunc, sed cum maiori gloria nullius sensibilis rei sicut nunc egentes. Vnde legislator quidem vuam commemorauit, Christus autem hoc se bibere in regno nobiscum, sed nouum promisit. Hoc ergo sabbatum, id est requies futuri seculi, in quo in prædicta terra requiescimus, quum enim tunc fas non sit, nunc tempus habemus quæ operanda sunt. Vnde & quinque fatuæ virgines, quia vocatæ, vt intrarent ad regales nuptias, oleum ambulabant emere, sicut ignorantes tempus, exclusæ sunt.

Matth. 26. *Matth. 25.*

Sed erunt vobis in cibum, tibi, & seruo tuo, ancillæ & mercenario tuo, & aduenæ qui peregrinantur apud te, iumentis tuis, & pecoribus tuis.

Quicunque enim nunc operati fuerimus, horum ibi fructum percipimus, & illud Psalmi nobis aptabitur: Beati omnes qui timent dominũ. Labores fructuum tuorum manducabis. Beatus es, & bene tibi erit. Beatitudinem ergo describit futuri seculi, beatum quendam cibum inuenire. Beatum enim ait, qui comederit panem in regno cælorum. Multo magis autem beatum est & seruos habere, & ancillas, & mercenarios, aduenas, iumenta & pecora, siue secundũ lxx. & bestias. Species enim hæc discipulatum præbentium nobis in sancta dei conuersatione sunt diuersę. Serui quidem & ancillæ, quotquot nobis ad discipulatum semetipsos subdiderint. vel à nobis empti fuerint de exteriori seruitio. Mercenarii autem nostri, qui à nobis inuitati sunt, non tamen

Psalm. 127. *Serui.* *Mercenarii.*

non tamen tantum subiecti, vt & serui, & ancillæ nominentur. Aduenæ, siue vt lxx. inquilini, adiacentes nobis: neque enim dixerunt inquilinos, sed inquilino adiacenti ad te: quotquot in vita ista per philosophiã, quasi inquilini sunt non tamen exterioribus adiacent, sed nobis qui in bonam terram ingressi sumus, & possidemus eam, & quę ad eam pertinet Sed & si quem idiotam, siue popularem iuuabimus, hi enim sunt iumenta: insuper & si quem infidelium vel impiorum, qui recte pecora, siue vt Lxx. bestiæ nominãtur, mansuetum facientes, relinquere sylvas, & ad terram venire nostram fecerimus, & bestias agri dici, de quibus dixit Dauid: Inter montes transibunt aquæ, portabunt eas omnes bestiæ agri. Et hi qui fructus bonæ terræ, quæ à deo tradita est nobis cõuersationis, sicut diximus intelligibili sabbato comedent, in requiẽ futuri seculi, prædictæ terræ percipientes fructuum delicias, propter quod Ecclesiastes dicebat. Præpara ad exitum opera tua, quia post exitum tangere quamlibet operationem non licet. Christus autem ait: Operamini non cibum qui perit, sed eum qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Huius quidem opus hic, in futuro autem fructus est. Væ enim, si quis vacuis hinc ambulauerit manibus, illic, vbi tempus iam non est colligendi, non thesaurizandi: non operandi, sed hæc proferuntur hæc fruuntur, quæ hic operati fuerimus: quibus superædificans legislator, sequentia subdidit:

Adnena, *Psalm, 103,* *Eccles, 24* *Ioan, 6,*

Numerabis quoque tibi septem hebdomadas anno-

rum id est, septies, quæ simul faciunt annos quadragintanouẽ, & clanges buccina mense septimo decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipse est iubileus. Reuertetur homo ad possessionem suam & vnusquisque rediet ad familiam pristinam. Qui iubileus est & quinquagesimus annus non seretis neque metetis sponte in agro nascentia, & primitias vindemiæ non colligetis, ob sanctificationem iubilei, sed statim ablata comedetis. Anno iubilei redient omnes ad possessiones suas.

Hic interrogandi sunt Iudęi, si septimam, sicut ipsi dicunt, diem legislator honorans, vacare in ipsa ab agri operibus, aliisque talibus præcepit, cuius gratia quinquagesimo anno cessare ab operibus præcepit. *Iubileus.* Si enim hebdomadas hebdomadarum ad nouem & quadraginta numeri annos colliguntur, non oportebat quinquagesimum vacare, nisi forsitan aliquid significaret, & mysteria lex exponeret, quę necdum tempus erat aperte propter auditorum infirmitatem aperiri. Quæ sunt autem hæc? Audi: Duplex autem quædam infertur à deo omnium visibilium consummatio, vna quidem vniuscuiusque nostrum, alia autem, communis humani generis, ipsorumque horum, quæ hanc, quæ nũc est, conuersationem constituunt. Sed nec quando vnusquisque nostrum consummatus fuerit, tempus nobis operandi erit, nec quando omnes: & hoc nimis scienter legem dans, deus quippe erat, his nobis innuit & superioribus

verbis, in ſuperioribus quidem, vniuſcuiuſque finem inſinuans, his autem, conſummationem totius generis humani, mundique viſibilis.

Numerabis ergo tibi ſeptem hebdomadas annorum.

Siue vt Lxx. ſeptem ergo numerabis tibi requies annorum. Sabbata autem, pro requie reliqui interpretum ædiderunt. Et quid hoc eſt? Septem enim ait hebdomadas annorum ſepties. Et ſunt ſeptem hebdomades annorum quadragintanouem anni, quia in hebdomade dierum totum ſeculum humanum diuiditur, quando hic ipſe in ſemetipſo multiplicatus fuerit, & tota ſeculi completa fuerit volubilitas, cuius tempus creator definiuit, diu ſemetipſum voluens ad finem peruenit. Et propterea ille finis temporum hebdomadarum recte appellatus quadrageſimus nonus annus eſt. Sed oportet etiam ſequentem quinquageſimum, ſicut ait hic legislator, ſuccedere, in quo mortuorum fit reſurrectio. Poſt finem enim reſurrectio. ſequitur. Quæ quomodo, & quemadmodum proueniat, dicit Paulus. Similiter autem & legislator præſentibus ſubdidit verbis, ait enim.

Et clangens buccina menſe ſeptimo in vniuerſa terra veſtra. Illam tubam ſignificans, de qua Paulus ſcribit Corinthiis, dicens. Quia ipſe dominus in iuſſu, in voce archangeli, in tuba dei deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent incorrupti. Oportet enim mortuorũ reſurrectionem ſuſcitantem eos præcedere tubã. Vnde in quadrageſimo & nono anno,

1. Corint, 15
1. Theſ, 4

in quo communem diximus consummationem fieri, tuba cani præcepit. In mense autem septimo, decima mensis, propitiationis tempore, clãgentes buccina in vniuersa terra vestra recte præcepit, per propitiationem manifestans, quia propter bonitatem erga, & clementiã erga omne genus humanum, communionis resurrectionis dispensat mysterium, misericordiam impendens Adam, qui per inobedientiam in terram reuerti præceptus est: si enim non misertor propiciatorium fuisset, non eum à corruptione terrena liberasset. Quod autem dixit omnem terram, quia totius erit humani generis resurrectio. Per septimum autem mensem, & decimam diem, eum qui hæc egit, videlicet Christum intelliges. Mense enim septimo ætas mundi venit: cuius mensem primum dicimus eum qui fuit in paradiso, secundum, vsque ad diluuium: tertium, vsque ad Abraham: quartum vsque ad tempus, quo descensum est in Aegyptum: quintum, vsque ad captiuitatem in Babyloniam: sextum, vsque ad aduentum Christi: septimum, ipsum domini aduentum, nam etsi non omnes hæ differentiã quandam inter se ætates habent, tamen temporum signa sicut menses habent. Sed decimam diem propterea addidit, quia in perfectionem, perfectus quippe numerus est decimus, propitiationem nostram per crucem, atque passionem Christus peregit. Vnde & ouem quam Moyses præcepit immolari, perfectam esse, & decima die separari præcepit, huius gerentem imaginem, de quo nobis nunc sermo est.

Septẽ ætates.

Propiciatio nostra per crucem facta est.

Quid autem his addidit? *Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ.* Lxx. autem addũt Annus remissionis erit vobis. Significatio hæc sanctificabitur, idest in sanctimonia hunc expectate, & sancta de eo cogitate. Sed & sanctimoniã in eo corrigite, reminiscentes illum, qui dixit: pacem meã sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum. Sed & omnibus qui sunt in terra, remissionem annunciemus, prolata contra nos propter Adam sententia. Significatio hæc est, signum est enim mortuorum resurrectio Christi victoriæ, per quam vincit inimicũ, omnia subiiciens sibi, & destruens mortem, quẽadmodum Paulus ait. Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Nouissime inimica destruetur mors. Sed significatio hæc per euãgelicam prædicationem efficitur Christus enim aduenieus, eam significauit atque prędicauit. *Tunc reuertetur homo ad possessionem suã, & vnusquisque rediet ad familiam pristinam, vel sicut lxx. ad patriam suam.* Possessio enim nostra est, & indeptio futuri seculi, quia illam non ad tempus, sed in perpetuum possidemus, & nec nunc quidem huius, nũc autem illius, sed semper eiusdem est firma, & quæ non possit auferri possessio, de qua dominus dicebat. Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi nec tinea, nec erugo corrumpit, nec fures effodiunt, & furantur. Sed & ad familiam pristinam redimus, vel sicut lxx. ad patriam nostram ambulabimus. Manifesta est enim quædam amantium hospitalitatem patria,

Hebr, 14,

1 Corint. 15,

Math, 6,

siue familia, cui Abraham præest, manifesta castrorum, cuius Ioseph princeps est: manifesta zelatorum, cuius Helias primatum tenet, quarum hæreditatem percipimus, quando horum quæ hic sunt, remissio, & sanctificatio contra mortem victoriæ peracta fuerit.

Abraham hospitalitatis princeps.

In quinquagesimo anno qui post hebdomadam hebdomadarum: Id est, post communem finem veniet, sicut semel ostensum est. Tunc non possunt seminari, neque meti sponte in agro nascentia, neque primitias vindemiæ colligi. Neque enim tempus est, in quo nobis per operationem conquiramus aliquam sanctimoniã, quam in hac vita non conquisiuimus in seculo futuro, sed frui his, quæ hic operati fuerimus, & propterea subdit. *Sed statim oblata comedetis.*

Vel sicut lxx. de campis comedetis, quæ nascũtur in ea, id est parata, non quæ tunc seminãtur, nec quæ coluntur, sed olim præseminata, & præoperata. Illud est enim tempus, de quo ait Dauid Quia reddis vnicuique secundum opera sua. Sed quid in finem præsentis sanctionis dixit?

Psal, 61

Anno iubilei vel secundum lxx. anno remissionis significationis redient omnes ad possessiones suas.

Euidenter nos lex, per hoc quod nunc dictum est contestatur, quia vel si hinc recesserimus, vsque ad annum remissionis, qui est sanctificationis, vsque ad communem videlicet consummationem, & mortuorum resurrectionem, quã Christus operatur, quando integrum surgit contra inimicum & mortem trophæum, ad possessionem suam, ad hæreditatem videlicet nemo

Annus remissionis tempore indicij extremi.

redire poteſt, propter quod & Paulus ait. Nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt. Neque enim iuſti, qui viui appellantur, mortuos præcedunt, ſed omnium iudicium erit commune, & omnes ſimul ad competentia ſibi loca tranſmittuntur. Bene auté redient, ait, quia ad deum ambulamus, à quo & venimus, quum non eſſemus prius. Quando autem venerimus ad eum, tunc eſſe incipimus. Sed cœpimus quidem eſſe communiter, ex quo Adam creatus eſt: ſpecialiter autem vnuſquiſque eſt, ex quo in ventre materno plaſmatus eſt, ait enim. Qui format ſpiritum hominis in ipſum. A deo tamen venimus ratione opificii, & conditionis eius, propter quod & Paulus dicebat. Coartor autem ex duobus, deſiderium habens diſſolui, & cum Chriſto eſſe. quod vnicuique noſtrum cum fiducia proueniat, id eſt, vt poſſeſsionem bonam, & quæ familiis iuſtorum connumeretur, inueniamus atque poſsideamus. Tunc enim noſtras, ſicut diximus poſſeſsiones inueniemus, tunc hæreditatem accipiemus. Propter quod numerabis tibi ſeptem hebdomadas, ſiue ſeptem numerabis tibimetipſi requies annorum, in huius legis exordio legislator dixit. Non quia diem & horam illam numero comprehendere poſſumus, ſed & quemadmodum numerantes finem numeri expectant, ſic nos non ſolum ſpecialem noſtram, ſed & communem reſpiciamus conſummationem, in qua terrenam correptionem relinquentes, ad ſupernas poſseſsiones, quæ ſine labore ſunt, tanſmittimur: Sed & ad

1 Corint. 15

Viui qui intelligantur in Paulo.

Philip. 1

Numerare.

requiem ſeculi futuri, quam quinquageſimus annus ſignificare dictus eſt, vnde & Solomon in
Eccles, 11 Prouerbiis dixit: Da partes ſeptem, necnon & octo, vt ad conſummationem, quā ſeptenarius numerus ſignificat, intendamus, & ad requiem ſeculi futuri: illam enim octaua dies ſignificat. Propter quod & Chriſti reſurrectio poſt ſeptimam diem ſabbati in octaua peracta eſt, ex qua ſubſtantiam habuit vniuerſalis mortuorum reſurrectio.

Quando vendes quippiam ciui tuo, vel emes ab eo: ne contriſtes fratrem tuum, ſed iuxta numerum annorum iubilei emes ab eo, & iuxta ſupputationem frugum vendet tibi. Quanto plus anni remanſerint poſt iubileum, tanto creſcit precium. Et quantominus numeraueris temporis, tantum minoris & emptio conſtabit. Tempus enim frugum vendet tibi. Nolite affligere contribules veſtros, ſed timeat vnuſquiſque deum ſuum. Quia ego dominus deus veſter.

Eſſe aliquam venditionem, cuius ſine argento cōtractus prouenit, aperte nos Eſaias docuit, ait ergo: Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite,
emptio aliqua ſine pecunia, & comedite. Propter quod ſic dicebat Petrus, condemnans Simonem: Pecunia tua tecum ſit
Eſa 55 in perditione, quia donum dei æſtimaſti pecu-
Act. 1, nia poſſideri. Bonum & vere beatum eſt, quod ſpiritale eſt, non tamen cuius poſſeſsionem fas ſit pecuniis adipiſci. Talem & nunc venditionē & poſſeſsionē ſpiritalem lex proponit, ait enim: *Quando vendes quippiam ciui tuo, vel emes ab eo?*

Id eſt, ſi aliquam doctrinam, aut dederis, aut

acceperis, id eſt, aut docueris, aut edoctus fueris, hæc eſt enim bona poſſeſſio, quæ ad poſſeſſionem futuri tranſmittit ſeculi. Bene autem coniunxit, quando vendes quippiam ciui tuo, vel emis ab eo. Alterutrum enim ſunt diuitiæ, alterutrũ poſſeſsio, diſcipuli atque doctores, quod demonſtrat Paulus, Corinthiis ſcribens: Quia gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra, in die Chriſti Ieſu. Ne contriſtet ergo homo fratrem, id eſt, vt non ſuper virtutem diſcipulis ingeramus, ſed quæ eis ſunt posſibilia, id eſt virginitatem ei, cui posſibilis eſt, illi videlicet, de quo ait Paulus: qui ſtatuit in corde ſuo firmus, nõ habẽs neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo cuſtodire virginem ſuam, benefacit. Coniugium ei qui nõ capit virginitatis verbum, idem enim dixit: Et qui tradit nuptum virginem ſuam, bene facit & qui non tradit, melius facit. Et rurſus. Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virginem ſuam, quod ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat, non peccat ſi nubat. Et rurſus. Melius eſt nubere, quàm vri. Idem & de omni virtute, eam quæſecundum posſibilitatem eſt, nos ipſe deus exigit, & in alterutris miniſtrare vult, nam phariſæos reprehendebat, vtpote grauia illis præcipientes, ait enim. Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeris hominum. Nimis ergo conſequenter legislator addidit.

[Margin: 2. Cor. 1 — 1. Corinth. 7 — Chriſtus ea quæ nobis ſũt posſibilia exigit à nobis. — Matt. 23]

Sed iuxta numerum annorum iubilei emes ab eo.

Vel ſicut lxx. ſecundum numerum annorum

post significationem possidebis à proximo: significationem, secundum quod iam dictum est, aduentum dominicum intelligens, & quæ ad eum pertinens annunciata est euangelica prædicatio, quæ nobis futuram contra mortem victoriam, requiemque futuri seculi significauit. Ex quo ergo significatio hæc fit, nemo durum portat iugum, nec onus graue gerit, sed secundum numerum annorum, id est secundum suam virtutem, quia anni hominis ætatem ostendunt, ex qua manifestus quis fit quid possit secundum corpus. Quod magis explanans subdidit: *Iuxta supputationem frugum vendet tibi.* Secundum quod habet virtutem operari & fructificare, red dat magistro fructum discipulus.

Quanto plus anni remanserint post iubileum, tanto crescit precium, & quanto minus numeraueris temporis, tãtum minoris & emptio constabit. Tempus enim frugum vendet tibi. Si potest multa operari, mul-

Fructuum diuersitas

tum fructum exiges: si autem pauca, paruum: nam hic quidem trigesimum, alter autem sexagesimum, alter vero centesimum fructum ferre exigitur. Nec negligenter hoc à legislatore, sed

Contribulem affligere.

ex opere studetur, nam ait iterum: *Nolite affligere contribules vestros, sed timeat vnusquisque deum suum quia ego dominus deus vester.* Non affligat homo

Matth. 11.

contribulem, id est non ei graue onus imponat, & super virtutem eius, sed timeat vnusquisque deum suum, qui dicit: Tollite iugum meũ quia

Matth. 19

suaue est, & onus meum, quia leue est. Ego dominus deus vester. Id est, qui de virginitate apostolis præcepi, & dixi, Non omnes capiunt, sed

qui poteſt capere capiat. Sic vnumquemque exigit ſecundum virtutem ſuam, & hoc quidem lucrũ eſt cõtemplationis ſpiritus. Habet autem & litera non paruam inſtructionem: compati enim proximo, & in cõtactibus ſenſibilibus, & nullatenus grauem quempiã, neque oneroſum vult eſſe, nec de pauperum neceſſitatibus negotiari, nec ſtudere, ſeu feſtinare poſſeſſiones eorũ ſibi conquirere, domum domui coniungere, agrum agro apponere, ſed tribuere opus habentibus, & paulatim quæ dederunt, de fructibus recipere qui de agris colliguntur. Ipſum enim debitum donare, & neque hoc quod mutuum datum eſt recipere. Perfectæ hoc vitæ eſt, quam non omnes capiunt: qui autem capiunt, beati ſunt. *Facite præcepta mea, & iudicia cuſtodite, & implete ea, vt habitare poſsitis in terra abſque vllo pauore, & gignat vobis humus fructus ſuos, quibus veſcamini vſque ad ſaturitatem, nullius impetum formidantes.*

Maxime ad aures noſtras ſpiritus dei cautela perfectaque vtitur: ne forte diſcentes, quia ſecundum numerum annorum, id eſt ſecundum virtutem fructus intelligibiliũ poſſesſionum, videlicet virtutum exigimur, reſupinaremur, & ad delicias reclinemus, ipſaque cõdeſcenſio nobis noxia fieret. *Facite præcepta mea & iudicia cuſtodite ait, & implete ea.* Nullatenus enim nos vacare, licet infirmi ſimus à legis operatione, ſed Rom. 2
operari proculdubio, etiamſi ſecundum virtutem, vult, virtutem autem noſtram conſcientia noſtra conuincit, ſicut ait Paulus: cogitationum inuicem accuſantium vel excuſantium.

Rom. 3 Omnes ergo iustitias dei, omnia eius iudicia prius custodiamus, & postea faciamus. Custodiamus non corrumpentes intentionem eorũ, sed districte custodientes, & immutabiliter: veluti si quis eleemosynã operari vult, nec proximo nocens operetur, neque si pauper est, ipse rapiat diuitũ pecunias, vt prębeat pauperibus. Deus enim eleemosynam ex iustitia offerri vult. Hoc autem & in vnoquoque mandato dicimus, vt prius eius intentionem & finem custodiamus, & sic in eorũ operationem proficiamus. Tunc enim in terra intelligibili habitabimus, in diuina videlicet lege spiritalis scripturæ, & bonæ conuersationis, quam nobis deus possidere & colere præcepit, quando eius intentionem non fuerimus transgressi, tunc gignit fructus suos, quibus vescamur vsque ad saturitatem, & nullius impetum formidemus. Qui enim custodit intentionem legis, & qui operatur, hic eius colliget fructus, & comedet eos ad saturitatem, & sine formidine in ea habitat, quia legislatoris intentionem non transgreditur, nec conscius sibi est contra legem in lege dei conuersari. Quod si dixeritis, quid comedimus anno septimo, si nõ seuerimus, neque colligerimus fruges nostras?

Eleemosyne non ex rapto sed bene partu fiant

Dabo benedictionem vobis anno sexto, & faciet fructus trium annorum, seretisque anno octauo, & comedetis veteres fruges vsque ad nonum annum, donec noua nascantur, edetis vetera.

Vnde dignum est, vt prius iuuemur, id est, vtilitate literæ hoc intendendum est, atque huiusmodi lucrum sectandum. Duorum ergo anno-

rum vacationem terræ præcipiens, non vult deficere, neque conturbari eos, qui legem præcipiebant, quid comedant, aut vnde comedant, sed ait. *Dabo benedictionem meam vobis.*

Quam, quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei: quo modo ergo Christi mandatum quidam tanquã impossibile & laboriosum accusant, quo dixit. Non cogitetis in crastino? Ecce enim lex similia præcipit, & de integris tribus annis iubet non cogitare eos, qui virtutem legislatoris intendũt. Præterea per tres annos, vniuscuiusque nostrum consummationem, & communem retributionẽ quæ est post resurrectionem, necessarie intelligimus. In vnoquoque horum comedimus quæ hic operati fuerimus, propter quod ait. *Quod si dixeritis quid comedemus anno septimo.* Id est, in vniuscuiusque nostrum consummatione. Manifestum est enim, quia & in communi, in qua fit resurrectio, & in retributionẽ, eũdem cibum habemus Audi quod tibi de his deus responsum per legem dat. *Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & facietis fructum trium annorum.* Benedictio patris filius est, ipse enim maledictum illatum Adæ, dissperdidit, propter quod & in eo oportere nos benedici. Dauid psalmista docuit. Benedictio domini super vos, benediximus vobis in nomine domini. Nomen domini, filium dicit euidenter, quia quemadmodum nomen manifestat vnumquenque qui non videtur, sic & Christus apparens, cognosci fecit patrem in semetipso, quamuis inuisibilem. Hic in sexto anno venit, tam in

Matth. 16

Tres anni.

Benedictio patris, filius.

Psalm. 128

Nomen domini.

perfectione, hanc enim senarius numerus significat, quam vt in nouissimo tempore rursus reformatio proueniret, in cuius dierum numero homo formatus est. Quamobrem quemadmodum formationis sexta dies, sic sextus annus reformationis recte appellatur. quod autê illic sextus dies, sextus autê hic annus dicitur, hoc ideo: quia multa inter formationem nostram, & reformationem temporũ decucurrerunt spacia. Ergo non frustra sexti anni legislator mentionem fecit: in hoc enim Christus veniens, dedit nobis acquirere fructus, quibus in propria nostrorum vniuscuiusque consummatione, & in communi resurrectione atque retributione nutriri possimus, præstans generi humano abundanter fructificare virtutes, vt tantam & hi qui circa horã vndecimam conducti sunt ad operandum, cum illis qui mane conducti fuerunt, denarii acciperent mercedem. Non est autem contrarium iis quod sequitur, ait enim. *Seretisque anno octauo.*

Sextus annus reformationis.

Matth, 20,

Quod quinquagesimum appellant, de quo in præcedenti sanciebat. Quia iubileus, & quinquagesimus annus: Non seretis, neque metetis. Quomodo ergo eum hic serere iubet? Putas ne contraria sibi legislator dicit? Sed aliter hic semen intelligamus, vt neque litera contrarietatê habeat, & contemplationem consonantem inueniamus spiritus. Non seretis ergo, neque metetis, de quinquagesimo die. Nec semen septimæ hæbdomadæ serant, de quo mesio in quinquagesimo anno prouentura erat. Hæc enim satio, etsi in præcedenti anno, & quadragesimo

Non serere,

proueniebat, in quo maxime, ſicut in ſeptima hebdomada, ſementem vacare oportebat: verum tamen quinquageſimi dicitur, quod propter eum ſeminaretur, & propter hoc prohibetur. Neque enim in ſeptima hebdomada, quam diximus eſſe communis conſummationis exemplum, ſeminari omnino, aut operari lex præcepit. Sicut ergo nos litera non ad ſe intendere, ſed ad intentionẽ legislatoris compulit, vt ſolueretur, ea quę videbatur eſſe legũ contrarietas: ſic dabit & de cõtemplatione conſona exiſtimare intentioni interpretationis ſpiritalis. Seminant enim anno octauo, ſeculo futuro: non quicunque tunc ſeminant, hoc enim non eſt fas, ſed & impoſsibile ſicut ſemel diximus: ſed nec qui in ſeptimo, cognouiſti enim quia etiam hoc prohibitum eſt. Sed quotquot in ſexto, in quo bonum nobis ſemen Chriſtus veniens dedit, quicũque ſemen hic præmittunt, ex quo promiſsionũ nobis florebit meſsis, id eſt, meſſura retributionis, de qua ait Dauid: venientes autem venient cũ exultatione, portãtes manipulos ſuos. Sed & Paulus: qui ſeminat in benedictionibus de benedictionibus & metet. qui ſeminat in carne de carne & metet corruptionem, qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu & metet vitam ęternam. Hinc ſeminare in octauo anno, in ſeculo videlicet futuro, neceſſe habemus: ſic enim conueniunt nobis ſequuntur.

Septima hebdom. a. *Pſalm. 125.* *1. Corint. 9.*

Et comedetis veteres fructus, vſque ad annum nonum. Donec noua naſcantur, edetis vetera.

lxx autẽ comedetis vetera veterũ: nõ ſimpliciter vetera, ſed vetera veterũ, quia quemad. diximus,

Vetera veterũ comedere.

non solum mox vt hinc egredimur, quod est annus septimus, sed & in resurrectione mortuorum, quæ est annus videlicet octauus, necnon in retributione, quam nonum annum accipimus, quum quidem vnum sit seculum futurum, diuidatur in prædictos ordines, comedimus quæcũque operati fuerimus, & propterea dicuntur veterra veterum ad tanta seculi, quæ vincunt numerum considerata.

Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculã suam, & voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat, sin autem non habuerit proximum, & ipse precium ad redimendum potuerit inuenire, computabuntur fructus ex eo tempore, quo vendidit, & quod reliquum est, reddat emptori: sicque recipiet possessionẽ suam. Quod si non inuenerit manus eius vt reddat precium, habebit emptor quod emerat, vsque ad annum iubileum, in ipso enim, omnis venditio redit ad dominum, & ad possessorem pristinum.

Varia etiam nunc nobis legislator exponit, non qualibet, sed maxima sapientia, si quis intendat plenam: nam & quæ sit nostra substantia & possessio, & quomodo eius partem alienamus, quo modo rursus recipimus, per ordinem docet. Vniuscuiusque ergo hominis possessio, bona conuersatio est, quam sortiti sumus à deo, de qua Paulus dicebat: Vnusquisque in qua vocatione vocatus est frater, in eadem maneat apud deum, hic autem virginitatem, ille autem castũ coniugium, alter vitam iustitiæ, sic silentium remotionemque causarum, hic sacerdotium, ille pauperum patrocinium: alter alia, vnusquisque

1 corinth, 7,

secundum

ſecundum propriã virtutem poſsidet. Sed quando per deſidiam cogitationes noſtræ infirmatæ fuerint, tunc ex parte de propria ea demus poſſeſſione, propter quod lxx. Si pauper factus fuerit: Aquila, ſi exciderit: Symmachus, ſi humiliatus fuerit, ædiderunt. Quæ quomodo nobis & poſt exceſum ſaluari poterit, diſces per partes, verba ipſa diſcutiens. *Si attenuatus frater tuus vendiderit poſſeſsiunculam ſuam, & voluerit propinquus eius, poteſt redimere quod ille vendiderat.*

Fratrem noſtrum confidelem lex intellexit. Neque enim ſimpliciter ſecundũ lxx. dixit frater tuus: ſed addidit. Et qui tecum eſt: illos quippe innuens, de quibus Ioannes euangeliſta ſcripſit Si enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent vtique nobiſcum. Sunt ergo quidam falſi fratres, iniquis hæreſibus adhærentes, & pietatis fruſtra circunferentes nomen, de quibus Paulus ait. Periculis in falſis fratribus. Qui autem hi ſint, ipſe alias admonet. Hæreticum hominem poſt primam, & ſecundam admonitionem deuita. Sed & Ioãnes. Si quis venit ad vos, & doctrinam hanc nõ afferet, non ſuſcipiatis eum in domum, nec aue ei dixeritis. Hos autem corrigere, quibus ſociare non licet nullo poſſumus modo, ad horum ἐναπολογίζεσθαι ait. Si attenuatus frater tuus, ſiue ſecundum lxx. Si ad paupertatẽ peruenerit frater tuus qui eſt tecũ. Fratrem noſtrũ, & qui nobiſcum eſt, intellexit confidelem, in cuius cogitatione quando venerit peccatum, in paupertatem labitur, & pauper vere eſt, quoniam diuitias perdidit ſpiritales factus qualis ille de quo

Fratres noſtri

1. Ioan, 2.

2. Cor, 11.

Tit. 3.

2. Ioan, 1.

Frater noſter

Psalm.87 Dauid dixit: quum eum qui in cogitationibus peccatorum constitutus erat, exponeret hominem: Egens sum ego, & in laboribus à iuuentute mea, exaltatus autem, humiliatus sum & confusus. Quando ergo hic, qui talis est partem propriæ, bonæque possessionis, quæ ei sorte obuenerat, vendiderat, cogitationem peccati suscipiens, vendit enim hic aduersario suam mentem quemadmodum deus Iudæis dicebat: Ecce peccatis vestris venundati estis, veniet affinis & propinquus eius, secundum spiritum, cognatus & confidelis, & legem cognationis operibus ostendens, & liberabit venditionem fratris sui, illud implens, quod Paulus scribebat: Fratres, si comprehensus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Si enim inuicem onera nostra exhortationibus, commonitionibus, opportunisque consiliis portauerimus, liberare fratrem a paupertate possumus, & redimere quam ipse ex negligentia possessionem, quum non deberet, vendidit, & modo quodam fit communis possessio. Si autem alicui non fuerit proximus vel propinquus, forsitan enim non ostendit opportuno tempore erga alium compassionem vt & ipse ei spiritalis affinitatis ius seruet: aut forsitan hoc quod contigit, suggerere eis, qui secūdum spiritum sunt cognatis, erubescit. & illud quod dictum est in Prouerbiis ignorauit. Frater autem in angustiis comprobatur, quia qui

Possessionem vendere,

Galat,6

Alterna onera portare,

Proximū nō esse alicui,

Prouerb,17,

abſcondit ſuam paſſionem, nec accipiens illico in mente medicamen, ipſe ſemetipſum ſaluare debet, & propriam ſubſtantiam redimere, & propterea ait:

Sin autem non habuerit proximum, & ipſe precium ad redimendum potuerit inuenire, computabuntur fructus ex eo tempore, quo vendidit, & quod reliquum eſt, reddet emptori, ſicque recipiet poſſeſſionem ſuam.

Quis ergo noſtrum idoneus eſt, aut poteſt, ex deſidia, aut prauitate mentem venditam liberare, vt non ex toto pereat ab alienante, niſi vita bona, & actio repellens, quicunque inuenti fuerimus in mente peccantes? Oportet ergo cogitare quantũ tempus prędictas mentes ei qui ſoleteas cogitationib⁹ malis emere, & in ſeruitutẽ redigere, vendidimus, placentes ei, & conſentiẽtes, & reddi ei quod reliquum eſt, vel ſecundũ Lxx. quod habet. Neque enim dixerunt quod reliquum eſt, ſed quod ſuper habet, vt contractu valentiore vincamus, & liberemus mentem noſtram. Et ſi verbi gratia, deſiderium noſtrum auaritię cogitatus inuaſit nos, recuperemus mẽtem noſtram, vt eas etiam, quæ de iuſto ſunt, pecunias & poſſeſſiones deſpiciamus. Si gaſtrimargiæ captiuitatem ſuggeſsit, nos intentionem ieiunii diſtricti, & omnium ciborum continentiã recuperemus. Sic enim poſſeſſionem noſtram recipere à maiori inimico, quẽ deuicerimus, poſſumus. Si autem hoc factum non fuerit, quid eueniat, diſce.

In corr gẽda auaritia etiã deſpicienda ſunt diuit a recte partæ.

Et ſi non inuenerit manus eius, vt reddat precium,

Oportet enim, ſicut diximus, quando non præueniens quis propinquus ſpiritalis commonuerit, quomodo malas cogitationes ſine læſione repellamus, ſubſequi cogitationem & actionem ex qua liberare poſſimus quęcunque reperti fuerimus male alienaſſe. Habebit emptor quod emerat, vſque ad annum iubileum. *In ipſo enim omnis venditio redit ad dominum, & ad poſſeſſorem priſtinum.* Si ergo neque per fraternam doctrinam neque per aliquam virtutem noſtras cogitationes emendauerimus, & receperimus quod de noſtra poſſeſſione alienatum eſt, dominabitur eius, qui eam per noſtram negligentiam poſſedit. Vſque ad opus enim peccatum producitur, & non aliter intelligibilem noſtrā poſſeſſionem recipimus, niſi in tempore iubilei, ſiue vt lxx. remiſſionis. Quia perfectus eſt annus, qui omnes in ſe horas habet, & omnium modorum circuitum. peractum autem peccatum, & per multum tempus manens, non aliter fas eſt corrigi, & liberare mentem, in qua dominatus eſt is, qui male noſtra conquiſiuit, niſi per perfectam pœnitentiam, in qua & ieiunium, & oratio, & ciliciū & eleemoſyna, & lachrymę peraguntur. Per hęc ergo remiſsio nobis plena conquiritur. Si autem hominem dictum fuiſſe à legiſlatore eum, qui captiuauit mentes noſtras, diximus, non admireris, quia & Paulus eum, hominem peccati, & filium perditionis appellauit. Eſaias autē Aegyptium hominem, & non deum, in ſua eum prophetia dixit. Sed & dominus hominem vocari manifeſte concedit diabolum, pro eo quod in-

Peccatum quomodo corrigatur

Ioan 17.

Eſa. 31.

ter hominines conuersetur, & ad eorum vacet insidias. Quũ ergo parabolã zizaniorum exponeret, dixit. Accedentes autem serui patris familias, dixerunt ei. Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo, vnde zizania? Ille autem dixit eis: Inimicus homo hoc fecit. Deinde parabolam interpretans, & inimicus quis esset, exponens, sic dicit. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Quia & qui mentem suam per peccatum diabolo prodit, venditionis suę prauę & perniciosæ contractum celebrauit. Paulus etiam hoc Romanis scribens, interpretatus est. Scimus enim quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Illud autem nota maxime, quia non fratrem, non propinquum dixit esse hunc, cui vendidit, sed nec proximum eum, dixit, quemadmodum in præcedenti sanctione, in qua dixit, quando vendes quippiam ciui tuo, vel emis ab eo, non contristes fratrem tuum. nihil tale hic addens, ostendit aperte, quia de aliquo à nobis alieno, qui male nostra conquirit, loquitur. Et hæc quidem est spiritalis contemplatio. Manifesta autem est omnibus solius expositio literæ, & facilis traditio, quia rudæis legem sufficientiæ, & non gaudendi in auaritia per tale mandatum proponit, & propterea possessiones per circulum ad eos, qui eas semel habuerunt, reuerti vult, & nec vendere vetuit, vt non augustaret pauperem, nec angeret indigentem, qui non aliter degere, neque necessitate aliqua euadere valeret, nisi forte vendidisset. Sed nec eos qui conquisiuerunt, semper

Matth. 13,

Rom, 7,

Contractum & venditionum leges ad quid scriptæ.

posſidere præcipit, ſed tempus definiuit intra quod lex antiquis dominis poſſesſionem redderet Quia autem amplius contemplationis lex, & iuuaminis ſpiritalis, & non ſecundum literá mandati, & quę in ſuperficie eſt expoſitionis, curam habeat, manifeſtant ſequentia.

Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. Si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor posſidebit eam, & poſteri eius in perpetuum, & redimi non poterit etiam in iubileo. Sin autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum iure vendetur. Si ante redempta non fuerit, in iubileo reuertetur ad dominum. Aedes Leuitarum quæ in vrbibus ſunt, ſemper poſſunt redimi. Si redemptæ non fuerint in iubileo, reuertentur ad dominos quia domus vrbium leuitarum pro poſſesſionibus ſunt inter filios Iſrael. Suburbana autem eorum non veniunt, quia poſſesſio ſempiterna eſt.

Si ad vnam hoc intentionem legiſlator habuiſſet, vt poſſesſiones non caderent ab aliis ad alios, erat quippe hoc vtile, quia de ſufficientia, ſecundum quod diximus, lex curam gerit: cuius putas rei gratia, quando non fuerint intra annum, ſicut ait, redemptæ, proprie eſſe conquirentium iuſſę ſunt? Sed nec hoc ſimpliciter ſed immo ſubtilem quãdam cuſtodiens diuiſionem. Quæcunque enim intra muros ſunt munitarum ciuitatum, intra annum redimi ſolummodo liceret: quæcunque autem in non muratis: licentiam haberi liberandi eas ſemper permiſit. Leuitarum autem domos, ſiue in muratis ſi-

ue in non muratis sint: semper redimi præcepit. Agros autem vendere, omnes prohibuit. Hæc autem distinctio, iam infructuosa est ad faciem literę quam ostendit: quia lex fuit quidem, quando habuit iuuamen de litera, non tamen semper, nec de omni, propter quod ei contemplatio spiritalis necessaria est. Vtilitas autem hinc intendenti perpetua, & de omni mandato legis prouenit: propterea durescit litera, vt necessitate coacti, ad spiritualem contemplationem recurramus. Vnde & Paulus dicebat: Ante enim quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem: quę reuelanda erat. Literæ enim conclusio, libertatem amare suadet spiritus. Iam nunc ergo præsentis sanctionis discutiamus virtutem, in præcedentibus vnius cuiusdam possessionem proponens, ait ergo:

Omnis vtilitas legũ ex medullis est eruẽda sp.ritus *Galat. 5*

Si attenuatus frater tuus, vendiderit possesiunculam suam, & voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat: sin autem non habuerit proximum, & ipse pretium ad redimendum potuerit inuenire: computabuntur fructus ex eo tempore quo vendidit, & quod reliquũ est reddet emptori, sicque recipiet possessionem suam: quod si non inuenerit manus eius vt reddat pretium, habebit emptor quod emerat vsque ad annum iubileum.

Specialem vniuscuiusque conuersationem proculdubio exposuit. Hic autem non iam de conuersatione speciali, sed totius synagogæ, vel ecclesiæ loquitur. In quibus iudæorum synagoga in eo, quod manet vsque nunc apud

conquirentem inimicum, & aduersarium seruiens: Ecclesiæ autem, gentium quodammodo libertatem accipiunt. Sed & Iudæorum collectionem, quomodo quædam per quosdam intelligibiles leuitas, id est, apostolos saluentur, nimis secundum quod deum decet, exponit, dicēs

Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi donec vnus impleatur annus.

Hæc de Iudæorum synagoga intelligamus, quæ in hac nubatur quidem: propterea enim eam
Matth. 21 deus per Moysen, vt & habitaretur constituit, licet ipsa hæc non custodierit, ab iis, in quibus inhabitauerat. Propter quod, & dominus Iudæis dicebat: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronū. Erat autem in ciuitate murata in Hierusalem: habebat enim murum legem hanc, vendit quispiam. non tamen hic venditorem, neque propinquum, neque proximum, sicut supra appellauit, neque enim vnus erat hanc vendens, sed totius Iudęorum populus male viuens, qui neque frater, neque cognatus dignus erat appellari, vnde eū etiam populum Sodomorum & Gomor-
Esaia. 1 rhæ deus per Esaiæ prophetiam appellauit. Au-
Esaia. 50 dite inquit, verbum domini principes Sodomorum, auribus percipite legem dei nostri populus Gomorrhæ. Alibi autem ad eos rursum propheta dicebat, Cui venditori vendidi vos? Ecce venditi estis in iniquitatibus vestris. Sed licebat eis hanc venditionem redimere in anno, in quo Christus omni generi humano, maxime populo Iudæorum redemptionem peccatorum prædi-

cauit. Quem annum nunc quidem legislator innuit, aperte autem Esaias exhibuit: Spiritus domini super me, eo quod vnxit dominus me ad annunciandũ mansuetis misit me, vt mederer contritos corde, vt prædicarem captiuis indulgentiã & clausis apertionẽ, vt prędicarẽ annũ placabilem domini, & diem vltionis domino nostro. Vnde & Lxx. ædiderunt: Diurna erit redditio eius, quia per singulos dies eius: qui dictus est anni licebat eis quod vendiderunt diabolo, redimentibus venundari deo. Non iam enim dominari eis inimicus, vtpote semel deo venundatis, poterat, quia enim eis non semel, nec secundo, sed quotidie licebat captiuitatem propriam redimere, audi dominum dicentem. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? In eo enim quod dixit, quoties, manifestauit quia quotidie licebat eis propriam peragere redemptionem, si omnino voluissent, quia autem non volebant similia his quæ dixit Christus, legislator exposuit, ab ipso enim ei spiritus subministrabatur.

Esai. 61

Luc. 13

Si autem redempta non fuerit vsquedum impleatur annus confirmabitur domus quæ est in ciuitate, quæ habet muros veri emptoris posterorumque eius in perpetuũ & redimi non poterit in iubileo.

Dominatus est enim Iudæorum synagogæ, qui eam emit inimicus: & posteri eius in perpetuum omni videlicet præsenti tempore. Hoc enim appellatur per eius posteros vel generationes,

quod lxx. ædunt, quia pręſentis temporis poteſtatem habet contra eos qui coniunguntur ei & redimi non poterit etiam in iubileo, ſiue vt lxx. in remisſione, qua remisſione, niſi vtique illam, quam eis dominus crucifixus dixit. Pater
Luce, 23 dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. Sed peccatum renouauerunt, poſt datam remisſionem malitioſi effecti, & prætetito non ſufficiente peccato, addiderunt alia deteriora, quæ circa ſepulchrum, & poſt reſurrectionem, & poſt in cælos aſcenſionem contra ipſum Chriſtum, & contra chorum apoſtolorum præſumpſerunt.
Templum Hieruſalem. Confirmans ergo ea quæ nunc à nobis dicta ſunt dominus, & oſtendens quia iudæorum domos,
Matt. 23 & Hieruſalem templum totum aduerſarii factum eſt, & partem apud dominum habere iam non poteſt, quia euangelizatam non ſuſceperũt redemptionem, dicens: Quoties volui congregare vos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſtis? addit: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Quẽadmodum ergo ea quæ de iudaicis ſynagogis prædixit ſpiritus: ſic intende quæ eccleſiæ gentium dicit.

Sin autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum iure vendetur. Si ante redempta non fuerit in iubileo, reuertetur ad dominum.

Domos ergo quæ in villa ſunt, quod eccleſiæ
Domus in villa. gentium debeant intelligi, Eſaias nobis propheta demonſtrat, Lauda ſterilis, quæ non paris, de-
Eſa. 54 cantalaudem, & hin, quæ non pariebas, quomodo multæ filiæ deſertæ, magis quam eius quę ha

bet virum, dicit dominus: quæ est autem sterilis & deserta & non pariens, nisi gentium ecclesia? *Gentiũ ecclesia sterilis.* Quæ non patriarchas habuit, non legem, non prophetas, vnde & sine muro recte nominatur. Vnde ergo quid & aliud de ipsa prophetia sub didit, dixit enim dominus. Dilata locum tentorii tui, & aularum tuarum: ergo quæ in villis. siue vt Lxx. in aulis sunt domus gentium ecclesiæ intelliguntur. quod adhuc planius in posteriori bus eiusdẽ prophetiæ ostenditur. Euge non parcas, extende funes tuos, & paxillos tuos conforta, adhuc ad dexteram, & sinistram extende, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Ecce ciuitates desertas, sine muro videlicet, eas quæ sunt gentium, appellauit. Neque enim habebant legis murum, & desertæ erant, error eis dolorum, quorum domus in villis, quas lxx. in aulis dixerunt, quas esse ecclesias diximus. *Esa. 54* *Ciuitates sine muro*

Agrorum iure vendentur.

Vel secundum lxx. Ad agrũ terræ æstimabuntur. Cuius agri? Illius vtique, quem dominus dicit: Simile est regnum cælorum thesauro abscõdito in agro, quem qui inuenit homo abscondit eam prę gaudio: alius abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit agrum illum. Dicit autem agrum, euangelium, in quo thesaurus Christi est mysterium, huius ergo agri iure vendentur, vel adhuc agrum æstimabuntur, quia ei sunt proximæ, non legi. Quamobrem semper redimi possunt, vel secundum L X X. liberatæ per omnia erunt. Ex quo ergo dominus venit, vsque *Mat. 13*

ad secundum aduentum eius, per partes gentes redimuntur,& per remissionem euadunt,quam ipse omni generi humano per crucem appellauit. Crux enim, est vera remissio. Vnde & eius

Crux Christi figuram gerens aries,qui pro Isaac in holocausto oblatus est, secundum quod Lxx. ædunt, in virgulto Sabech inuentus est religatus. Sebech au-

Sabech remissio interpretatur. tem, remissio interpretatur: quia crucem, quæ fuit remissionis virgultum, præfigurabat hoc

Ioan, 8, quod tunc gestum est. Ergo tanquam Abraham in figura diem crucis cernente, Christus dixit: Abraham exultauit, vt videret diem meum, & vidit,& gauisus est. quod ergo erat prædictis de Iudaica domo contrarium, vide quomodo præuidens legislator soluit, quia enim post annum, in quo Christus in carne præsens liberabat humanum genus,integre Iudæorum synagogæ per apostolicam doctrinam liberatæ sunt,nunc quidem tria milia, nunc autem quinque milia, rursusque multo plures quā dicti sunt, ne quis hoc ignorasse legislatorem arbitraretur,vide,quem-

Leuitæ, Apostoli, Nume, 18, admodum & hoc sapientia spiritalis demonstrauit. *Ædes Leuitarum, qui in vrbibus sunt semper possunt redimi, si redemptæ non fuerint, in iubileo reuertentur ad dominos, quia domus vrbium leuitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel.*

Non frustra Leuitas quispiam dicat apostolos appellari,sed quia de Leuitis dictum est: In terra eorum nihil possidebis, nec habebis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorum Israel. Hoc autem in apostolis proprie impletum est, qui dicebant confidenter, ad

dominum, Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te, quid putas erit nobis? Horum ergo ædes, quæ in vrbibus ſunt, ſiue ſecundum lxx. domos ciuitatum, eorum poſſeſſiones, quotquot eos ſequuti ſunt fide & conuerſatione, Iudaica collegia recte intelliguntur, quia prius propter eos ire, vt ad oues quæ fuerant per dictæ domus Iſrael, à chriſto iusſi ſunt. Ergo ad ſortem eorum pertinebant illi, atque poſſesſionem, ſemperque poterant redimi, & hoc hiſtoria Actuum apoſtolorum demonſtrauit: multa enim Iudæorum per apoſtolos ab errore dixit liberata collegia. Non ſolis autem licuit apoſtolis hanc peragere redemptionem, ſed & diſcipulis eorum. Sed tamen hanc ſecundum illorum oportebat effici doctrinam, vt illis imputaretur qui exordium facto prębuerunt, qui poſuerunt dogmata, quomodo hi, qui in circuncifione erãt ſaluari & liberari posſint. Et propterea ſecundũ lxx. ait: Et quicunque redimerit à leuitis, id eſt ab illis accipiens modum liberandi. Non enim à leuitis liberantur, quaſi ipſis posſidentibus, & propterea Symmachus, & Aquila, quicũque affinis eſt de leuitis, dicunt. Quicunque ergo illis ſimilia docet, & redimet quaſdam domos, vel ſi in ciuitatibus Iudaicis ſint, exiit ſecundum lxx. venditio, id eſt, liberabuntur in remiſſione fidei crucis, & conceſſæ per eam venię. Quod noſtra æditio habet. *Si redempta non fuerint, in iubileo reuertentur ad dominos.* Quare autem dictum eſt, ſequitur. *Quia domus vrbium leuitarum pro poſſeſſionibus ſunt inter filios Iſrael.*

Matth. 19

Domus in vrbibus.

Diſcipulis apoſtolorũ permiſſũ id quod ipſis apoſtolis

Id est propter apostolorũ cognationẽ, intelligibiliũ enim leuitarum, apostolorum possessio in medio filiorũ Israel erat, sicut cognouimus, quia Petrus & Ioannes sortem apostolatus in prædicatione eorum, qui ex circuncisione, perceperunt. Sed & alio modo apostolis possessio in medio filiorum Israel erat: Circuncisionem enim habebant & ipsi, & secundum legem Israel semper vixerant. Propter quod & eorum erant ipsæ domus ciuitatum: ab ipsis enim erant liberatæ, & quicunque saluati sunt, per eos saluati sunt. Et quum indigni essent propter blasphemiam, quam commiserunt in crucem, & quam rursus post resurrectionem præsumpserunt, honore tamen apostolorum, qui & ante crucem crediderunt, & in cruce, vel etiam post crucem permãserunt, in fide suscepti sunt. Et quia hoc verum est, disce Esaia dicente: Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semẽ, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus. Si enim nõ relictum esset semen apostolorum, nihil prohiberet, in modum Gomorrhæ & Sodomæ omnẽ plebem Iudaicam perire. Sed apostolorum caussa non omnes perierunt. Quorũ virtutes & possessiones, quales erant, in paucis his considera verbis. *Suburbana autem eorum non veniunt, quia possessio sempiterna est.*

Petri & Ioãnis apostolatus.

Esa. 1

Semẽ relictum nobis apostolorum.

Quorum? apostolorum videlicet, hi esse leuitæ dicti sunt; horum suburbana, siue agri non venduntur, id est conuersationes, & virtutes, & doctrinæ. Hæc enim agrorum vice colebant, ita vt Paulus de eis diceret: Quis plantauit vineam

Vrbana possessiones.
1. Corinth. 9
1. Timoth. 5

& de fructu eius non edet? et rursus: Dignus est operarius mercede sua. Et rursus. Nunquid de bubus curae est deo? An de nobis vtique dicit? quia debet in spe qui arat arare, & qui seminat, in spe fructus percipiendi. Et rursus: Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Hæ ergo doctrinæ separatæ erant ciuitatibus eorum, qui per ipsos constabant, & per ipsos saluabantur: & vendi non poterant, quia ad ipsos dicebatur: Gratis accepistis, gratis date. Vnde & Simonē emere volentem donum spiritus, eius portione, siue sorte priuauit.

1. Corinth. 9

Matth. 10. Act. 8.

Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu & susceperis eum quasi aduenam, & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias vsuras ab eo, nec amplius quam dedisti. Time deum tuum, vt viuere possit frater tuus apud te. Pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram, & frugum superabundantiam non exiges. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, vt darem vobis terram Chanaan, & essem vester deus.

In præsenti lege duo sunt, quę mirari legislatorem oporteat, id est sapientia & pietas. sapientia quidem, quia quę sunt sublimia, per ea quę videntur humilia, exponit. Pietas autem, quę est in custodia literæ, & contemplationis spiritalis. Litera siquidem, pauperis exigit subuentionem, & neque claudi erga eum viscera petenti mutuum, nec negociari de paupertate eius, superabundantiam exigendo, & vsuram percipiendo, & lucrum de pietate captando.

In lege summa pietas coniuncta est sapientiae.

Spiritus autem anagogice demonſtrat, quomodo oporteat vti eis, qui illa paupertate pauperes
Pſalm.78 facti ſunt, de qua Dauid clamabat: Cito anticipet nos miſericordia tua, quia pauperes facti ſumus nimis. Sic ergo ſecundum ordinem his quę dicta ſunt, intendimus.

Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & ſuſceperis eum quaſi aduenam & peregrinum, & vixerit tecum. Fratrem vniuſcuiuſque hic æqualē dignitate, & conuerſatione dicit. Hic ſi in operatione virtutum infirmatus fuerit: hoc eſt enim infirmari manu, propter quod Aquila: Si exciderit, inquit, frater tuus, & culpauerit manus eius tecum, auxiliari ei, ſecundum lxx. interpretum ſenſum, nos tanquam proſelyto & inquilino vult. Proſelytus autem noſter, ſiue aduena eſt
Proſelytus *Inquilinus* qui nunc ad finem venit. Inquilinus autem noſter, qui necdum propriam domum habet, ſed noſtra admonitione, & diligenti inſtructione eget, vt protegatur, & non quemadmodum ſine domo huc & illuc erret. Sic ergo auxiliamur infirmo fratri, vt viuat nobiſcum, & nullatenus moriatur, à conuerſatione dei alienus effectus, viuens nobiſcum, id eſt per nos, & per noſtram doctrinam, quemadmodum quibuſdam cibis bonis confortatus. Oportet autem ei, ſicut infirmo, condeſcendere, & mederi, quæ ſecundū virtutem eius ſunt, propterea ſubdidit: *Ne accipias vſuras ab eo, nec amplius quam dediſti.* Ne forte
Vſuras accipere quum infirmus factus ſit, & à priori regula imminutus, abundantius ab eo virtutum operationem exigamus, ſed prouocemus eum, manum

que eius

que eius vt infirmi ſuſtentemus, caputque eum tantummodo legis, & diuinorũ mandatorum, id eſt, vt non peccet exigentes. Ergo nimis neceſſarie addidit:

Time deum tuum.

Ego dominus deus veſter: cuius iugum ſuaue eſt, qui hominem modis omnibus non peccare exigit, virtutes autem exigit, ſecundum poſſibilitatem. Propter quod de virginitate ſanciens. Non omnes capiunt, inquit. Sed & de non poſſidendo docens, Si vis, inquit, perfectus eſſe. In mandato dixit: Matth. 11. Matth. 19

Sic ergo frater tuus viuat apud te. Pecuniam tuam non dabis ei ad vſuram, & frugum ſuperabundantiã non exiges Sed Paulum imitare dicentem: Factus ſum infirmus infirmis. Nihil eos ad virtutis rationem exigas, plus à propria virtute. Si autem dicas, forſitan eos poſſe, ſed infirmos ſe fingere: hoc iam non eſt tuum, ſed illius eſt, qui ſcit quid vere poſſimus. Qui dixit ad illum, qui talentum abſcondit: Oportebat te dare pecuniam meam nummulariis, & ego veniens, cum vſuris vtique exegiſſem eam. Et non eſt condemnatus, quia vſuram non accepit, ſed quia pecuniam non dedit: Sibimetipſi enim pater familias exactionẽ reſeruauit vſuræ. Alterutrum autem nos vt caueamus peccatum, ſoluere, & exigere vult, locũ nobis alternæ coniunctionis, non detrahentibus non rapientibus, non occidentibus, non tale aliquid peccantibus, per Paulum præbens, ait ergo: Si quis frater appellatur fornicator, aut idolis ſeruiens, aut auarus, aut detractor, aut 1. Corinth, 9 Matth. 25, 1. Corint, 5.

ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Non dixit. Si quis non vendiderit substantiam suam, neque, si non virginitatem pollicitus fuerit, neque sublimis cōuersationis fuerit. Hęc autem nimis perfectorum cunctorum humiliora mandata sunt. Vide ergo quam conclusionem mandato addidit. *Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, vt darem vobis terram Chanaan, vt essem vester deus.* Et quid in pręsenti loco hoc commemorare legislator eguit? Sed modis omnibus illud demonstrare volens, quia quemadmodum populum de terra Aegypti, & de populo peccatoris eduxit, & in terra Chanaan alterius populi, rursus peccatoris introduxit, sed illinc quidem eos eduxit, vt non sub Aegyptiorum, si adhuc terram habitarent, domino tenerentur, in terram autem Chananęorum introduxit, quia expulsis gentibus, non erant iam in eorum seruitio redigendi, sed & terra emundata carebat malis habitatoribus. Sic nos deus sub dominatione quidem redigi peccatorum non patitur, sed neque eorum societatem, vsquedum sunt peccatores, amplecti, quando autem eorum terra emundata fuerit, pręcipit cum eis esse, & simul habitare, & dare eis nostram pecuniam, & nostros fructus, id est diuinas doctrinas: quas accepimus. Pro doctrina autem intelligitur pecunia, propter quod & Paulus dicebat. Qui ædificauerit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, bonam doctrinam per hæc innuens. Hoc autem ipsum est & fru-

In terrã Chanaan induce-re,

Pecuniam dare doctrinam significat.

1, Corinth, 3,

ctus, siue vt lxx. cibi, vtrunque enim hoc rursus inuenies Paulum exponentem, Corinthios enim, alii doctrinæ se sociantes, suamque despicientes, reprehendens scripsit. Iam satiati estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Ergo doctrinam per pecuniam & fructus, siue secundum lxx. cibos, in scripturis sanctis intellecta sunt, pecunia, vtpote quæ diuites facit, fructus vero vel cibus, vt nutriens. Horum abundantiã deus exigi non iubet, sed sola quę secundum virtutem sunt, vt sit noster deus. quia & ipse pœnitentes peccatores ad se suscipit & moderatum iugum eis imponit. *1. Corinth. 4* *Diuitias quales intellexerit Paulus.*

Si necessitate compulsus vẽdiderit se tibi frater tuus non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit. Vsque ad annum iubileũ operabitur apud te, & postea egredietur cum liberis suis, & reuertetur ad cognationem suam, & ad possessionem patrum suorum: mei enim serui sunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti, non venient conditione seruorum. Ne affligas eum per potentiam, sed metuito deũ tuum. Multa litera ipsa pietate plena est, sed multo magis spiritalis intellectus. Quantum enim libertas animę melior est à libertate corporis, tãtum spiritalis contemplatio his, qui eius possunt fructus percipere, clariora donat quã litera. quia litera ergo nullatenus nos his quę fratribus eueniũt, abuti vult, id est cõfidelib. sed vel si quis eorũ nobis vẽditus fuerit, à qualibet humiliatus necessitate, nullatenus ab eo seruitiũ serui exigamus. Quem enim semel fratrem per adoptionẽ *Spiritus legis vberiores fructus fert.*

Christi habuimus, quomodo deinceps seruum habebimus? Vnde & paulus scribēs de Onesimo ad Philemonem dicebat: Propterea recessit ad horam, vt æternum reciperes, non iam vt seruū, sed pro seruo fratrē charissimum, maxime mihi, quantomagis autem tibi, & in carne, & in domino. Et? rursus: qui autē fideles habēt dominos,
1. Timoth. 6, non despiciant, quia fratres sunt. Insuper autem & spiritus pręcipit etiam aliud, quando aliquem fratrum, & æqualem nobis vocatione, & conuersatione venditum, humiliatum tamen in virtutibus, id est infirmatum deprehenderimus, & hunc conuerterimus, corripientes, exhortantes, nullatenus eo abuti, sed vt modeste & humiliter eum accedamus, propter quod & in verbis ipsis intende.

Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit.

Vera paupertas inopia est virtutum, Iudic. 16. Quia paupertas animæ est infirmitas consequendarum virtutum, manifestum est ex his quę ad Samson Dalila, & ipse ad eam loquitur. Noluisti dicere in quo sit maxima fortitudo. quumque molesta ei esset, & per multos dies iugiter adhæreret, spacium ad quietem non tribuens, tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia
Samson Nazareus. Nazareus, id est consecratus deo sum, de vtero matris meæ. Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eroque vt cæteri homines. Post hæc historia subdidit: Item at illa dormire eum fecit super genua sua, & in

ſinu ſuo reclinare caput. Vocauitque tonſorem, & raſit ſeptem crines eius, & cœpit abiicere eũ à ſe, & à ſe repellere. Statim enim ab eo fortitudo diſceſſit, dixitque: Super te Philiſtiim. Qui de ſomno conſurgens, dixit in animo ſuo: Egrediar ſicut ante feci, & me excutiã, neſciens quod dominus receſsiſſet ab eo. Sed in lxx. æditione, quum hic dixiſſet. Si humiliatus fuerit frater tuus: non dixit à te, ſed apud te: nam etſi nobiſcum erat, ſed nos non ei ſumus facti humiliationis cauſa. Ipſe autem negligens, ſemetipſum humiliauit, & venditus eſt, non venditione illa, de qua Helias ad Achab dicebat: Dicente enim eo num inueniſti me inimice meus? reſpondit: Inueni, eo quod venundatus es facere malum in conſpectu domini. Ille enim ſicut impius: qui in profundum malorum ceciderat, deſpiciebat, & inimico venditus, non volebat venditionem immutare, nec prophetæ vendi, id eſt ſubdi, qui ei paulatim manum porrigendo, à graui liberare eum ſeruitute poterat. Si ergo tibi fideli, & colenti deum, humiliatus frater venditus fuerit, redemptionem, & precium animæ eius tuam doctrinam, & exhortationem ſuſcipiens: & quemadmodum ſuum dominum exiſtimans, non ſeruiat tibi ſeruitute ſerui, ſed ſubdetur quidem, verumtamen libertate illa, de qua ait Paulus: libertate, qua liberauit nos Chriſtus. Inuenies autem alibi eundem rurſus ſcribentem: Precio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum, propter quod ait legislator:

Humiliari apud nos. *3. Reg 21.* *Gala. 4.* *1. Corinth. 7*

Quaſi mercenarius, & colonus erit.

Vel ſicut lxx. inquilinus: quia horum vterque ſubiectus eſt quidem huic, cuius domum habitat, & in agro operatur propter paupertatem, nec domum propriam, nec agrum habens: non tamen propter hoc aufertur libertatis dignitas, quemadmodum & eum qui per nos a peccato conuerſus eſt, oportet, ſi ante peccatum frater noſter ſecundum æqualitatem gratię, honoremque conuerſationis fuit. Nam etſi propriam nũc domum iuſtitię, aut agrũ proprium virtutis non habet, quum aliquando habuiſſet, vnde non dixit mercenarius, aut colonus, vel inquilinus erit, ſed quaſi mercenarius, & colonus, vel inquilinus erit tibi: in noſtris enim habitare opus habet & operari, i. ad noſtras exhortationes, regulaſque vitæ, & exempla, quæ a nobis ſuſceperit: ſpes tamen eſt eum ad ſuam recurrere dignitatem, quando integram & perfectam egerit pœnitentiam. Hoc enim manifeſtans legiſlator ſubdidit: *Vſque ad annum iubileũ operabitur apud te.*

Quaſi mercenarius,

Quia per perfectam poenitentiam, ſicut integré mundatus, & propterea perfectus, operari & apud ſe poteſt, & poſtea egredietur: ſicut aiũt lxx. in remisſionem cum liberis ſuis. Non ſolus enim ipſe liber efficitur, ſed & quæ ab eo genitæ fuerant virtutes, antequam ſub venditionem peccati redigeretur. Propterea & reuertetur ad cognationem patrum ſuorum, recipiens conuerſationis ſortem, & partem gratię, quæ ab initio ſorte perceperat à deo, qui proprie noſter pater eſt, de quo ait Paulus: Quia autem eſtis filii miſit deus ſpiritum filii ſui in cordibus veſtris, cla-

gala. 4

manté abba pater. Cur autem hæc ſanciens deus tãta pietate vtatur, ipſe legis demonſtrauit verbis *Mei autẽ ſerui ſunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti.*

Vt ergo qui ſemel eius facti ſunt ſerui, & per eum intelligibili ſeruitute Aegypti caruerunt, hanc eos perdere dignitatem non vult, nec quia ad modicum quis lapſus eſt, propterea eum in perpetuum perdere antiquam dignitatem deſiderat, ideoque ait: *Non veniet conditione ſeruorum.*

Similia dicens Paulo: Precio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum. Sed & hoc addidit: *1. corinth. 7*
Ne affligas eum per potentiam, ſed metuito deum tuũ.

Oportet enim moderari nos iugum conuertentium, & timere deum noſtrum, qui dixit: In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mẽſura menſi fueritis, metietur vobis. *Roma. 2*

Seruus & ancilla ſint vobis de nationibus quæ in circuitu veſtro ſunt, & de aduenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra, hos habebitis famulos, & hæreditario iure tranſmittetis ad poſteros, ac poſſidebitis in æternum. Fratres autem veſtros filios Iſrael, ne opprimatis per potentiam.

Non poteſt digne laudari varietas, & multiplicitas ſpiritalis ſapientię. Quamobrem poſtquam digne admirari non poſſumus, quia nec capimus, hoc omittentes, diſtrictius aures mentis etiam his, quę nunc dicta ſunt præbeamus & vnunquenque ſermonem intente notemus: in differentia enim verborum, differentiam quoque intellectuũ reperiemus. Scire igitur nos vult quid reſtet inter hos, quos ex infidelibus deo ſaluauerimus, & illos, qui quum fideles eſſent, *Varietas ſapiĕtiæ ex lege*

ſimileſque nobis dignitatis inuocatione, & conuerſatione, poſtea pro tempore in operatione virtutum infirmati ſunt correximus. Propter quod operari quidem apud nos vſque ad annum remiſſionis, videlicet pœnitentiæ, non autem poſtea præcepit. Hic autem, quia nec eum, qui ex peccato humiliatus eſt, & propterea nobis venditus, ſed nec fratrē dicit, ſed de his dicit quos nos ex infidelibus, aut alterius fidei in diſcipulatum acquiſiuerimus. Recte eos nec ſeruos noſtros eſſe præcepit: Chriſti enim, & ipſi ſunt, ſicut & nos, ſerui. Sed ſub noſtra tamen poſſesſione manere, ſicut per nos edoctos præcepit; ſicut ipſa oſtendunt legislatoris verba.

Seruus & ancilla ſint vobis de nationibus, quæ in circuitu veſtro ſunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos.

Gentes quæ in circuitu ſunt. Gentes quæ in circuitu noſtro ſunt, quæ necdum crediderunt, ſpem tamen fidei, & ſalutis habent, quia ipſis miſſum euangelium eſt, ſicut Paulus in Antiochia ad Iudæos dicebat. *Act. 18.* Ecce conuertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis dominus. *Domini.* De his nobis ſerui & ancillæ conquirantur, id eſt, qui per verbum docentur. Vnde & eos, qui docuerunt, dominos appellant, quod demonſtrat in Philippis cuſtos carceris, qui ad *Act. 16,* Paulum & Sylam dicebat. Domini, quid me oportet facere, vt ſaluus fiam? Sed & de aduenis, ſiue vt lxx. filiis inquilinorum, qui peregri- *Inquilini Iudæi ſunt.* nantur apud nos, conquiramus. Dicit autem inquilinos hic Iudæos, qui habitant in lumine noſtro, non tamen volunt ei oculos mentis ac-

commodare, abſcondentes eius lucernam ſub modio. Propter quod non ſimpliciter inquilinos lxx. ædiderunt, ſed filios inquilinorum, qui ſunt in vobis, quod à Theodotione, & Symmacho planius ſcriptum eſt. A filiis inquilinorum, qui habitant in vobis. De quibus dixit Dauid: Inhabitabunt & abſcondent. Quum enim ſunt Pſalm.55 in nobis, qui legem ipſam, & prophetas, quos & nos habemus, habent, inhabitant tamen non eadem ſapientes de lege, & prophetis, quæ nos: ſuam enim iuſtitiam conſtituere quærentes, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, ſed hoc abſcondent, & recte inhabitant, ſicut qui ſemetipſos à libera, & à fiduciali habitatione excludentes. Vnde Ioan.8, dominus, quia inhabitant propter infidelitatem innuens dicebat. Seruus non manet in domo in æternum, quod eſt inhabitantium proprium. Sed ait legislator, ſecundum lxx. & de cognatis ipſorum, quicunque fuerint in terra veſtra, erint vobis in poſſeſsionem. Cognati enim Iudæorũ, propter infidelitatem hæretici ſunt, quia non plene, ſicut & illi ſentiunt, & eadem nobis prædicant myſteria, non tamen in eiſdem rectis, & perfectis, & integris in deum dogmatibus: vnde ſunt quidem in terra noſtra, ſed inquilini.

Hos habebitis, inquit, in famulos, & hæreditario iure tranſmittetis ad poſteros, ac poſsidebitis in æternum.

Quoſcunque ergo ex gentibus infidelibus, aut ex Iudæis, aut ex hæreticis lucrati fuerimus, & deo obtulerimus, ſeruoſque, & ancillas acquiſiuerimus, impendentes pro eis doctrinæ pecu-

niam, hi in nostra possessione sunt. Sed & filiis nostris, id est discipulis, diuidere eos, id est tradere eorum discipulatum possumus. Quod manifestat Paulus, cuius sicut filii erant discipuli Titus & Timotheus. Nam Timotheo, dilectissimo filio in fide, & Tito dilectisimo filio secũdum communem fidem, ad eos scribens præscri bebat. Deinde huic Ephesios, huic Cretenses distribuit. Nam illi quidem scribebat. Sicut roga-
1, *Timoth*, 1, ui te, vt remaneres Ephesi, quum irem in Macedoniam, vt annunciares quibusdam, ne aliter docerent. Tito autem. Huius rei gratia reliqui
Tit, 1, te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quos ego tibi constitui. Sed & quid restet inter illos, quos deforis lucrati fuerimus, & æqualibus nobis fratribus, qui forsitan humiliati corriguntur, scire nunc legislator nos volens, hæc ad communem rationem prædictorum scripsit.

Fratres autem vestros filios Israel non affligetis per potentiam. Non quia alios, quos lucrati fuerimus exterius, in seruitutem redigere, aut conterere laboribus præcepit: nusquam enim hoc in sanctione hac dixisse videtur, sed quia non æquali potestate in illis, & istis vti possumus. Aliud est enim infideles ad fidem perductos, aliud fideles lapsos, à nobis admonitos.

Si inualerit apud vos manus aduenæ, atque peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit se ei, aut cuiquam de stirpe eius, post venditionem potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis, emet eum, & patruus, & patruelis, & consanguineus, & affinis.

Quia lex pertinere ſibi ſecundum literam, de libertate indigenarum Iſraelitarum oſtẽdit, propterea eum qui in eis deterius propter paupertatem, aut aliquam aliam neceſsitatem eget, proſelytis, vel inquilinis, qui de his quidem foris ſunt geniti, adhæſerit, ſeruire non patitur, ſed redimi eum ab aliquo ſuorum cognatorum præcepit. Vide, quomodo hoc cuſtodiri & ſecundum anagogen ſpiritalem oportet, ait enim.

Si inualuerit apud vos manus aduenæ, atque peregrini, ſiue vt lxx. inquilini, & attenuatus frater tuus vendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe eius.

Id eſt, ſi is qui ad fidem ex gentibus, aut ex Iudæis, aut omnino hæreticis, nouiter noſtræ fidei coniunctus clarus eſt virtutibus, ita vt potens ſit in arguendo, & ex hortando peccantes, huius proprie manus inualeſcit, ſiue vt lxx. inuenit, quia per ſuam actionem inuenire & aliorum conuerſationem, & exhortationem poteſt. Deinde & frater tuus, qui olim eruditus eſt in verbo, ſed & quia æqualis tibi eſt ſecundum ſortem conuerſationis, hoc eſt enim frater attenuatus, id eſt, non inueniens exhortantem, & conſilium dantem: aduenæ, ſiue peregrino, vel inquilino ſe vendiderit, id eſt, ei qui nouiter de gentibus, aut de Iudæis, aut ſecundũ quod diximus hæreticis credenti, venundatur autem ei, illo verbum doctorale, propter conuerſationẽ eius impendente: quia incongruũ eſt eum, qui olim in clara ſcientia, & cõuerſatione notus fuit, ſub eo qui nouiter ad fidem venit, agere. Non eſt enim parua res diſcipulatus, ſed multi temporis,

Manus inualeſcunt, quã do proficimus in euangelio.

Diſcipulatus multi temporis,

vitæ etiam nõ modicus decursus ad perfectionẽ necessarius. Recte redimitur, qui voluerit ex fratribus suis, emet eum, id est, quispiam eum similis honoris, similisque scientiæ, & conuersationis per suam doctrinam redimat, & faciat non opus habere admoneri ab eis, quos ipse debuit admonere, vtpote qui in scientia perfecit eos, qui adhuc modogeniti sunt. Non est enim qualiscunque in doctoribus dignitas, longi temporis scientia, intantum vt Paulus, quando Philemonem volebat alligare, sic scripsisset. Obsecro quum talis sis, vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu. Et vetustatem temporis, confessioni, quæ in vinculis erat, coniunxit, vtpote idoneam existentem ad gloriam eorum qui in scientia profecerũt. Patruus ergo, & patruelis, & consanguineus, & affinis redimet eum. Patres nostri sunt secundum spiritum, qui nos genuerunt per Christi doctrinam, propter quod & Paulus Corinthiis scribebat. Nam etsi multos habetis pędagogos in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Iesu, per euangeliũ vos genui. Quotquot ergo fratres horum, id est sacerdotes, sicut & ipsi sunt & doctores, aut & filii fratrum, aut discipuli quidem eorum, in eandem autem quam ille scientiam, & doctrinã profecti sunt, fratres patris recte dicuntur. Qui enim consanguinei, & affines sunt eius, qui eget consilio, & exhortatione, id est, vt qui eiusdem dignitatis, & conuersationis fuerunt, hi rursus redimunt, Pauli memores vocis: Si quis autem suorum, & maxime domesticorũ

Longi temporis prærogatiua.

Patres secundum spiritũ.

1. Corinth. 4

Patrui qui.

Gal. 5.

curam non habet, fidem negauit, & est infidelideterior, & qui oportet ad omnes bonũ ostendere, maxime autem ad proprios fidei. Hi ergo nobis consanguinei per carnem Christi sunt, quia de carne eius, & de ossibus eius sumus, quemadmodum ipse rursus Paulus Ephesiis scripsit. Intantum ergo melius est ab antiquis, & eiusdem fidei admoneri eum, qui in actione, aut scientia minor e st, quia Apelles Alexandrinus, doctus magister erat, & clarus, sed tamen minorem scientiam habebat, & hoc quod erat summum, reprehensibile habebat, nesciens Christi baptisma. Vnde Priscilla & Aquila susceperunt hunc, & subtilius exposuerunt ei viam, sicut ait Lucas, id est ea quæ pertinebant ad doctrinam & scientiam: incongruum esse putantes, si ab aliis, & non ab eis qui in scientia profecerunt, quales erant ipsi, emendaretur doctor. Sed & quum hæc sint admirabilia, adhuc admirabiliora sequuntur.

Cõsanguinei per carnem Christi.

Apelles alexandrinus.

Act, 8

Si autem & ipse potuerit, redimet se, supputatis duntaxat annis à tempore venditionis suæ, vsque in annum iubileum, & pecunia qua venditus fuerat, iuxta annorum numerum, & rationem mercenarij supputata. Si plures fuerint anni qui remanent vsque ad iubileum, secundum hos reddet & precium. Si pauci, ponet rationem cum eo iuxta precium, & numerum annorum, & reddet emptori quod reliquum est annorum, quibus ante seruiuit mercedibus imputatis. Non affliget eum violenter in conspectu tuo. Quod si per hæc redimi non potuerit, anno iubileo egredietur cũ liberis suis. Mei enim *sunt serui filii Israel, quos eduxi*

de terra Ægypti. Ego dominus deus vester.
Tantum de libertate nostra, & honestate, & gloriatione in bonis, & confidentia sanctus spiritus ait, vt vnumquenque nostrum sub seruitute peccati constitutum, virtutibus præcipiat redimi, & correctionibus, si verbi gratia, cilicium & cinerem, & lachrymas, & eam quæ in his est confessionem lucrari volumus, & quæcunque cum his annum continent iubilei, siue remissionis, ad huiusmodi enim probationem præsentia exposuit. Sin autem & ipse potuerit, redimet se supputatis duntaxat annis, à tempore venditionis suæ, vsque ad annum iubilei. Si enim pauper factus per peccatum, qui prius diues erat in virtutibus, & correctionibus, recte semetipsum liberauit, dum sufficiat ad exhortationem propriam. Veruntamen nec hic integrum de se confidat, vt qui semel infirmatus est, exhortatione & consilio egens, computet apud semetipsum, id est secum tractet, & disceptet. Sic enim & Theodotion: Tractabit cum eo, qui acquisiuit eum. Aquila autem: Supputabit cum eo, qui possedit eũ. Et qui tractauit, quomodo debeat veram libertatem sibi conquirere: computauit autem ab anno quo semetipsum vendidit, vsque ad annum iubilei, siue remissionis, à quo videlicet peccans, eguit consilio & doctrina, vsquedum integram & omnimodam peragat pœnitentiam, in qua remissionem accipiens, æqualis ei fiat, qui penitus non peccauit. Quid autem tractabit? quibus virtutibus & correctionibus, eam quæ per studiosam pœnitentiam

Seipsum liberare,

Fieri liberũ per liberationem.

est remisſionem, apprehendere & procedere posſit. Sicut enim qui pecuniam reddidit redemptori, annum remisſionis expectare opus non habebat, qui erat quinquageſimus, qui iubileus dicebatur: ſic qui peccatum ad delendum illud æquales, ſiue pares virtutes exquirit, pręcedit pœnitentiam, actionibus bonis ſe redimens: quod demonſtrat Zachæus, qui quum Luc. 19.
plurimorum plurima ſuſtuliſſet, non eguit ſacco, & cinere, & lachrymis, & oratione. Hic enim nobis annus remisſionis, ſicut omnia habens, quæ nobis fructificent remisſionem. Non indiguit autem, quia peccata quidem erãt pecuniaria: ipſe autem ea quę abrepta fuerant, promiſit reddere in quadruplum, dimidium autem ſuorum diſtribuere pauperibus. Propter quod Chriſtus ad eum, Hodie ſalus huic domui facta eſt, ſuſcipiens pecunias redemptionis eius, dixit Admirabile eſt autem quod ſequitur.

Et pecunia qua venditus fuerat iuxta annorum numerum, & rationem mercenary ſupputatam.

Siue ſecundum LXX. Erit pecunia venditionis eius, anno ſicut dies mercenarii erit cum eo. Cum quo die ergo legislator non fru- Matth. 20
ſtra mentionem fecit, ſed illam innuens, quam aperte in euangeliis dominus oſtendit, quando parabolam operariorum, qui ad vineam conducti ſunt, expoſuit: quando hos quidem mane, illos autem hora tertia, hos autẽ ſexta: illos autem nona, alios vero vndecima

quum conduci dixisset, & dari mercedes his, qui circa vndecimam conducti sunt, sicut his qui totam diem operati sunt, iussit, sicut vnius ergo illorum, erit ei qui redimitur pecunia venditionis suæ: licet enim ei & per paruum tempus, & per multum peragere redemptionem, propter quod & rationabiliter legislator addidit.

Si autem plures fuerint anni, qui remanent vsque ad iubileum, secundum hos reddet & precium: si pauci, ponet rationem cum eo, iuxta annorum numerum, & reddet emptori quod reliquum est annorum, quibus seruiuit mercedibus imputatis. Primũ ergo secundum hęc reddi precium, i. secundum ea quæ peccauit, qui semetipsum redimere vult, præcepit vt si forsitã ex gula peccauit, per ieiunium corrigat: sin autem ex verbositate, studeat taciturnitatẽ. Si ex incautela oculorũ in mulieris concupiscentiam cecidit, agat non videre mulieres, neque omnino eis obuium fieri. Deinde si vult celerem sibi redemptionem parare, intendat pecuniis conquisitionis suæ, verbo videlicet doctrinæ, quod eum intelligere proprium peccatũ & subdi admonenti fecit. Et si viderit multum minus esse ad annum remissionis, & ad correctionem, videlicet definitæ ei pœnitentiæ, magis operetur virtutes, & laboriosam lucraturpœnitentiam. Si autem hoc rursus parum operatus fuit, si non per virtutes, per lachrymas autem, & suspiria, & similia, illis remedia peragere necesse habet. Confirmans autem, quod dictum est, secundum lxx. infert. Quia mercenarius anno ex anno cum eo est, non affliges eum in labore,

Pecuniã, corrogare qua redimamur.

bore, in cõſpectu tuo. Ad illum reſpiciens mercenarium, quorumhic quidem per vnã horam, ille autem per tres, forſitan alter aliquando amplius mercedem operis accepit. Neque enim iniuſtus erat, qui conduxit, ſed ſicut iuſtus, non ſolum ad tempus operantium, ſed & ad opera reſpexit, ſic metieris ei, qui vult per actiones bonas ſemetipſum, & perfectiones redimere, vt annum ex anno ſit cum eo, redemptionis proprię pecunia, in momento, aut per multos annos, aut per paucos virtutem operandi redemptioni ſimilem.

Matth. 20

Deus in ſoluẽda mercedẽ nõ tempus tantũ ſed & opera inſpicit.

Et non affliges eum in labore in conſpectu tuo.

Quid autem hoc eſt? Vt eum, qui per virtutem peccatum reſpuit, non ei ſuperimponas diſtrictæ pœnitentiæ pondus. Semel enim ſemetipſum operibus bonis redemit. ergo nimis recte ſubdidit quæ ſequuntur.

Quod ſi per hæc redimi non potuerit, anno iubileo egredietur cum liberis ſuis.

Qui autem æqualibus peccato virtutibus ſemetipſum non redemit, in anno iubilei, ſiue remiſſionis, id eſt in perfecta & diſtricta pœnitentia, quemadmodum frequenter diximus & ipſum redimi præcepit, ſed & bona opera, quæ prius quàm peccaſſet, egit, quæ filii vniuſcuiuſque noſtrũ ſunt. Sinautem vis cognoſcere, quæ ſit perfecta poenitentia, Niniuitas intende, qui prædicauerunt ieiunium, & induti ſunt ſacco à maiore vſque ad paruum eorum. Et exclamauerunt ad deum intente, & cum toto animo, & auerterunt ſe vnuſquiſque a via ſua mala, & ab

Exẽplum pœnitentiæ petẽdũ à Niniuitis

iniustitia, quæ in manibus eorum erat. Sic enim
Iona,3 deus eorum pœnitentiam suscepit, vt propheta subderet: Misertus est deus super malitiam, quam loquutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit. Et quæ est causa quæ pœnitentiam delere peccata faciat, & facit mundam poenitenti profligari redemptionem, ita vt nec opus habeat aliũ iam admonentem, neque sub iugo alterius agere doctrinæ? *Mei sunt enim serui filii Israel, quos eduxi de terra Aegypti.* Quomodo autem
Exo,2 eos eduxit? suspirantes videlicet, sicut liber nobis Exodi demonstrauit: Per multum temporis mortuus est rex Aegypti, & ingemiscentes filii Israel propter opera, vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad deum. Qui ergo tunc populi suspirium suscepit, liberauitque eos à seruitute Aegyptia, ipse & nunc vnumquenque in poenitentia suspirantem liberat, & ab intelligibili Aegypto redimet. Dicit ad nos: Ego dominus deus vester, qui illa egi, & hęc præcepi.

CAPVT XXVI.

Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eũ, ego enim sum dominus deus vester Custodite sabbata mea & pauete sanctuarium meum. Ego dominus.

Idola, Non solum nobis, quomodo peccantes liber-
Hiere,31. tatem habeamus, nec aliorũ doctrina, aut exhortatione egeamus, lex mandat, vt propheticum illud nobis impleretur verbum: Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce dominũ: quia

omnes ſcient me, à minore vſque ad maiorem eorum, quia propicius ero iniquitatibus eorum & peccatorum illorum iam non recordabor amplius. quomodo autem hoc erit, ſi non ſolum ab aperto idolorum cultu, quem prohibet legis litera, ſed & ab occulto abſtineamus? de quo Paulus dicebat: Radix omnium malorum auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus: quemadmodum nobis etiam nunc legis ſpiritus abſtinentiam mandat. Et non faciemus nobis idolum, & ſculptile ſiue vt Lxx. manufactile, domos ædificantes, & agros aliquos poſſidentes, nec ſculptile in eis figurantes, noſtram quodãmodo atterentes amore eorum mentem. Nec titulos nobis, ſiue ſtatuam in his erigamus: volentes per eam memoriam noſtrã extendere, in futuras generationes: ſed nec lapidem inſignem erigamus, auri, verbi gratia, aut argenti cumulum, aut lapidum, qui videntur eſſe precioſi lapides, etiam hi de terra æquales albis lapidibus ſunt, etſi auarorũ viſus in his, quemadmodum paganorum in idolis, ſeducuntur: propter quod & inſignis lapis dictus eſt. Nos autem nihil tale patiamur, nec inſignis nobis lapis efficiantur diuitiæ, vt ſecundum intentionem earum viuamus, ſecundum intellectum Lxx. interpretũ. Et non quæcunque præceperint, faciamus, & deſideriis earum ſeruiamus, adoremuſque eas, & colamus in conſeruando eas. Cuſtodiamus autem & ſabbata, ab omni alio malo abſtinentiam, vacationemque ſtudentes, & agentes, vt operibus præſentis mundi careamus, atque ab eis quieſcamus. Hoc

Idolorum cultus duplex.

1. Timoth. 6

Statuas erigere memoriæ cauſa.

Sabbata obſeruare.

enim intelligibile & verũ ſabbatum eſt, quod
Eſa. 56 non populi eſt ingrati, ſed ipſius dei, quemadmodũ in Eſaia dicebat: Beatus vir qui fecit hoc & filius hominis, qui apprehendit iſtud, cuſtodiens ſabbatum ne polluat illud. Vnde diſtinguere ab illis volebat, de quibus in initio prophetiæ dicebat.
Eſa, 1 Neomenias, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. Quod autem dei eſt ſabbatum, aut quomodo illud quis profanare non poteſt, ſubinfert: Quieſcite agere peruerſe. Ergo à malis abſtinere, ſabbati eſt impletio. Sed & ſanctuarium eius paueamus, ſanctimoniam ſtudentes, id eſt caſtitatem & pudicitiam:
Sanctuariũ reuerẽter adire hæc enim eſt vitæ perfectæ, & conſummatæ capitulum, ſiue ſumma. Propter quod hoc etiam nouiſſimum poſuit, tunc dicit ad nos deus: Ego dominus deus veſter, qui ſum quidem ſanctus, ſed & in ſanctis requieſco, interimens & diſperdens omnes, qui tabernaculum meum polluerint, & templum meum pollutionibus voluptatum violauerint. quod teſtatur Paulus dicens:
1. corinth. 3. Si quis templum dei violauerit, diſperdet illum deus. Propter quod ſanctuarium eius paueamus vt nec corpus noſtrum polluamus, neque ad corpus Chriſti, in quo eſt omnis ſanctificatio, in ipſo enim omnis plenitudo inhabitat diuinitatis, ſine ſubtili diiudicatione noſtri, temere accedamus, ſed prius noſmetipſos probemus, reminiſcentes eius, qui dixit:
1. corinth. 11 Quicunque comederit panem aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis domini. Probet autem ſemetipſum homo, & ſic de pane comedat, &

de calice bibat. Qualem probationem dicit? Id est, vt in corde mundo, atque cõſcientia, & poenitentiam eorum, quæ olim deliquit intendenti participetur ſanctis, ad ablutionem peccatorum ſuorum. *Probet ſemet ipſum homo.*

Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuiam in temporibus ſuis: & terra gignet fructum ſuum, & pomis arbores replebuntur, & apprehendet meſſium tritura vindemiam, & vindemia occupabit ſementem Et comedetis panem veſtrum in ſaturitatem, & abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & non erit qui exterreat. Auferam malas beſtias, & gladius non tranſibit terminos veſtros. Perſequemini inimicos veſtros, & corruent coram vobis. Perſequentur quinque de veſtris centum alienos, & centum ex vobis decẽ millia. Cadẽt inimici veſtri in cõſpectu veſtro gladio. Reſpiciã vos, & creſcere faciã. multiplicabimini, & firmabo pactũ meum vobiſcũ. Comedetis vetuſtiſſima veterũ, & vetera nouis ſuperuenientibus proijcietis. Ponam tabernaculum meum in medio veſtri, & non abiiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos & ero veſter deus, voſque eritis populus meus. Ego dominus deus veſter, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum, ne ſeruiretis eis, & qui confregi catenas ceruicum veſtrarum, vt incederetis erecti.

Hæc ſenſibiliter ſuſcepit Iudæorum populus: vtpote paruam habens ſpem futuri, & nonſatis in intelligibilibus ſuſpenſus bonis. Erat enim totus ad ventrem, & ad carnale ocium intentus, ita vt in præſenti vita, ea quæ ad voluptatem pertinebant, etiamſi nimis eſſent deſpecta, & *Iudæi præcepta dei interpretabantur, vt vẽtrierat commodum.*

minima, pro illis, quæ parum laboriosa erant, sed multum maiora, eligeret, & propterea quęreret Aegyptios pepones, cæpas, & allia, quoniam in promptu erant ad exatiandos eos, & sine labore aderant. Nos autem, si mandatis dei intendimus, dicentes sicut Dauid: Viam iustificationum tuarum insinua mihi. & rursus: Deduc me in semita mandatorum tuorum: & custodierimus mandata eius, nihil eorum corrumpentes, neque secundum nostram intentionem sed secundum eius, & quæ eius sunt, agentes: hoc enim est proprie eius custodire mandata, intelligibiliter expectemus vnumquodque eorũ, quæ prędicta sunt. Quia autem à Iudæis inueniemus omnimodo hæc secundum literam impleta: multi enim dei prophetæ, custodientes eius mandata, & in præceptis eius ambulantes, in multa fuerunt afflictione constituti, nec panem suum cum satietate, sed cum egestate comederunt, quemadmodum Ezechiel, cui ab ipso hoc deo præceptum est. Sed & Paulus eos, qui in lege, & prophetis iustificati sunt, exponens dicebat. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, humiliati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Illud autem magis intendere in his, quæ dicta sunt, oportet: quia custodientibus dei mandata, triginta benedictiones in præsenti lex posuit. Sic enim eas numero inuenies, vnamquanque benedictionem ab alia per coniunctionem, in secundum lxx. æditione discernens: quia tot annorum existens dominus, de quo ait Paulus. Vt occurramus omnes in virum

Psalm. 118.

Custodire mandata quid sit

Mandatorũ dei obseruatores multis semper malis obnoxii,

Hebr. 11

Triginta benedictiones, obseruantiũ mandata dei

perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: venit ad baptismum: quatenus donationis perfectionem, per ætatem, quam agens baptizatus est, nunciaret, & ostenderet: & sic perfectus secundum tempus factus, prædicare euãgelium cœpit: in quo omnis est vitæ & donationis plenitudo, & conuersationis, retributionisque. Quæ hic significauit, ait enim:

Triginta annorum Christus baptisatur, Ephe, 4.

Et dabo vobis pluuiam in temporibus suis.

Dicit autem verbum dei, vtpote descendentem de cælo gratię. de quo Moyses sic dixit, Attende cælum, & loquar, & audiat terra verba ex ore meo, expectetur sicut pluuia eloquium meum. Hoc non qualecunque bonum est, in tempore suo percipere, sed manifesta est dei bonitatis ostensio, quemadmodum non accipere auersationis est. Propter quod deus irascens populo Iudęorum, per Esaiam prophetam minatus est, dicens. Et relinquam vineam meam, & non putabitur, nec fodietur, & ascendent in eam, sicut in agro inculto, spinæ, & nubibus mandabo, ne pluant super eam pluuiam. Quid enim nobis ex accipienda pluuia in tempore suo proficit. *Et terra gignet fructum suum.*

Deut, 32, Pluuiã suotẽpore accipere, bonitatis dei argumẽtum est, Esa, 5.

Id est corpus nostrum. huius enim doni fructus sunt, castitas, sobrietas, abstinentia. *Et pomis arbores replebuntur.*

Fructus corporis nostri.

siue vt lxx. Ligna campi dabunt fructum suum. Ligna autem cãpi, sunt animæ motus, vtpote qui sunt motibus intelligibilis nostræ terræ, videlicet carne sublimiores. Horum ergo fructus, veritas, iustitia, mansuetudo, compassio, &

his similia, propter quod consequenter subiungens, addidit. *Apprehendet messium tritura vindemiam, & vindemia occupabit sementem.*

Mens sana in corpore sano.

Quia enim tritura terræ colligit fructus, vindemia arborum, recte fructus corporis aut fructus animæ comprehendere, siue occupare dicimus, quia hoc quidem maximæ benedictionis est, vno eodemque tempore stabilem & fœcundum corpus, atque animam in virtutibus possidere. Comprehendit autem, siue occupauit vindemia sementem: congregans enim anima virtutes suas, mox alias desiderat, vsquedum illas attigerit diuitias, ad quas Paulus festinauit, & propterea dicebat: Fratres, ego me non arbitror comprehendisse, vnum autem, quæ quidem retro sunt oblitus, in his autem quæ priora sunt extentus, secũdum intentionem sequor ad palmã supernæ vocationis Christi. Propter quod & bonũ sequitur semen, plenum salutaribus actionibus, vt bene cõueniat quod sequitur

Philip: 3

Et comedetis panem vestrum in saturitate.

Si enim panis noster virtus est, de qua dominus dicebat: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: hic illum ad satietatem comedet, id est operatur, qui in perpetuo eius appetitum habet.

Ioan. 6. Ad satietatem comedere panem.

Et absque pauore habitabitis in terra vestra. Dabo pacem in finibus vestris. Vel secundum lxx. & bellum non pertransibit terram vestram. quod nostra translatio paulo post dicit. *Gladius non transibit terminos vestros, & dabo pacem in terra vestra.* Si enim corpus stabile fuerit, & anima fru

ctificat, securi in terra nostra habitabimus, quia caro non concupiscit contra spiritum: vnde nec bellum per terram transibit. Neque enim habebit tempus in resurrectione concupiscentiarum de quibus ait Iacobus: Vnde bella, & lites in vobis? Nonne hinc ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Quibus destructis pax in terra vestra lege dei refrenata profligatur. Gal. 5, Iaco. 4,

Et dormietis inquit. In retributionis autem specie, etiam hoc scriptura sacra posuit. Dormitio enim vtpote requies, mors sanctorum dicitur, iniquorum autem non est ita, cui testis est Ecclesiastes. Saturitas autem diuitis non finit dormire eum. Propter quod nunc consequenter addidit. *Et non est qui exterreat.* Eccles. 5,

Qui enim sic vixit, quemadmodum in superioribus dictum est, non habebit qui eum terreat tempore mortis, quæ nobis dormitio est, propter spem mortuorum resurrectionis. Non habebit autem qui exterreat, nihil sibi conscius, de quo terreatur. *Auferam malas bestias.* *Dormitio pro morte propter resurrectionem.*

Videlicet dæmones. Bestiæ enim sunt ex simili malitia, primum sicut latentes, deinde vt venenum importabile, & mortiferum habentes. *Malae bestia daemones.*

Persequimini inimicos vestros. Non possunt enim ante faciem eorum, qui secundum legem viuũt, stare. *Et corruent coram vobis.* Qua morte? Quæ est vtique per ieiunium, & orationem. Hoc enim modo nostri intelligibiles inimici dæmones interimuntur, vt nequaquam vltra contra nos possint reuiuiscere. Vnde & dominus apostolis inquirentibus, cur mutum & surdum dæ- *Mors hostiũ.*

monium eiicere minime potuissent, respondit: Hoc enim genus non eiicitur, nisi per ieiunium & orationem. *Persequentur quinque de vobis centum alienos.* Siue vt lxx. expellent quinquaginta centum quinquaginta. Dicimus esse spiritalem hominem, quia die Pentecostes spiritus de cælo
1. Corinth. 2 descendit. Ergo spiritalis ille qualis sit, Paulus dicebat. Spiritalis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur: id est qui scientiam perfectã habet, ad subtilem eorum, quæ agenda sunt, discretionem, hic quamuis validum dęmonem verbi gratia, qui est ex eis supra centum, & qui le-
Luc. 8 gio appellatur propter multitudinem obedientium ei malorum spirituum, & cooperantium, valet superare atque vincere. *Et centum ex vobis decem millia.* Qui enim non solum scientiam
Centenarius numerus. habet subtilem, sed & vitam perfectam, atque consummatam, hic duplex quodammodo spiritalis est, & propterea centenario numero honorandus est, sicut duplicem fructum ferens in spiritu, atque perfectum, & quo maiorem Christus
Mille hostes, non dicit, sed frequenter bonam terram insinuans dicebat: Affert fructum tricesimũ, & sexagesimum, & centesimum Hic ergo millia hostiũ subiicere, omnes videlicet contrarias virtutes, vtpote qui virtutum habet perfectionem, potest. Quomodo autem, subiicit. In verbo vtique dei, ait enim. *Et cadent inimici vestri in conspectu vestro gladio.* Illum dicens, quem Paulum sic scribens, exposuit. Quum enim prius dixisset inimicorũ millia, id est. Non est vobis conluctatio ad-
Ephes. 6 uersus carnem & sanguinem, sed aduersus prin-

cipes & poteſtates,aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, aduerſus ſpiritalia nequitię in cęleſtibus ſubinfert:Propterea accipite armaturam dei, quam ſingulatim dinumerans,ait.Et gladium ſpiritus,quod eſt verbum dei.

*Reſpiciam vos.*Quid eſt enim melius, quam reſpici a deo,cuius reſpectus ſalus eſt,auerſatio autem mors eſt? Et *creſcere faciam,& multiplicabimini.* Auget nos quidem,quũ parua bona quæ agimus,maxima facit apparere. Multiplicat autem,pauca creſcere faciens in multis.An non augens noſtras virtutes, & magnificans, dicebat. Quandiu feciſtis vni de minimis his, mihi feciſtis?Et multiplicans rurſus, Paulum ſcribere faciebat.Non enim occides,non adulterabis,non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, hoc verbo reſtauratur.Diliges proximum tuum ſicut teipſum,multa mandata efficiens hoc vnũ mandatum,vt nos aſſequentes illud, diuites efficiamur. Nimis ergo opportuna ſunt quæ ſequuntur. *Firmabo pactum meum vobiſcum.*

Reſpicere quãdo dicatur nos deus.

Auget bona noſtra deus,

Matth, 25

Multiplicare

Gala,5

Ea quidem ſunt prædicta,per retributiones autem illud firmat,quod manifeſtant quæ ſequuntur. *Comedetis vetuſtiſſima veterum.* ſiue vt lxx. vetera veterum,id eſt, quæ vobis per legem, & prophetas promiſſa ſunt, & quæ per patriarchas, in eorum benedictionibus promiſit.

comedere vetera veterum,

Et vetera nouis ſuperuenientibus proijcietis.

Quæ ſunt noua? Euangelia videlicet,nam quũ maxima ſint ea quæ ſunt per patriarchas,legem & prophetas pollicita, tamen per euangelium promiſſa maiora ſunt, propter quod,

horum comparatione illa nobis superflua iudicantur. Ecce ergo capitulum, quod totam benedictionem confirmat, infert, id est quæ per euangelicam acta sunt, & impleta gratiam.

Ponam tabernaculum meum in medio vestri.

Vel sicut lxx. Constituam testamentum meum vobiscum. Quod est hoc? In quo noua promisit, cuius sic propheta Hieremias memoriam facit: Et constituam vobis testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui patribus vestris. His enim coniuncta sunt & quæ sequuntur maxime. *Et non abominabitur anima mea vos. Ambulabo inter vos, & ero vester Deus, vosque eritis populus meus.* Aperte etiam hæc à prædicto propheta, sicut lxx. editio continet, scripta sunt: Hic deus vester, non reputabitur alius ad eum. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est: quod non egisset, si nos auersaretur. Non ergo nos abominatus est, sed & inambulare in nobis per carnem voluit, & fieri noster Deus, quum esset prius, sed ignotus: quia nos errori coniuncti eramus. Ex quo autem nos proprio emit sanguine, deus noster factus est, & nos plebem suam fecit. Et quis est qui hæc fecit? *Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti, ne seruiretis eis.*

Hiere. 31.

Quod si vis cognoscere, hæc Exodi verba per euangelii ordinem discute. Dixit ergo dominus ad Moysen, Vidi afflictionẽ populi mei in Ægypto, clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius, descendi liberare eos de manibus Ægypti-

Exodi 3.

orum,& educere de terra illa in terram bonam & speciosam, quæ fluit lacte & melle. Et quis sit qui introducit in promissionis terram, ipse deus,qui hæc Moysi ostendit: Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te & custodiat te in via,& introducat ad locum quem paraui. Angelum filium appellans,quia voluntatem nobis patris annunciauit,de quo ait Esaias: Puer natus est nobis,filius datus est nobis,cuius principatus super humeros eius,& appellabitur nomen eius magni consilii angelus,admirabilis,consiliarius deus fortis. Quomodo enim quum promiserit deus per ea,quæ superius dicta sunt, introducere populum in terram,angelus hoc facere, & non ipse qui promisit, poterat? Quis autem, & qui descendit,ipse nobis dicens hęc ad Nicodemum ostendit:Nemo ascendit in cælum,nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo Atqui necdum in cælum cum carne ascenderat, necdum enim assumptus erat, sed descensionem & ascensionem pristinam dicit, de qua,sicut diximus,Moysi loquutus est: Vidi afflictionem populi mei,& descendi liberare eos de manibus Aegyptiorum. Hic ergo nobis & ea,quæ sequuntur, dedit.

Angelus in Exodo filium dei figurat. *Isa,9* *Ioan,3*

Qui confregi catenas ceruicum vestrarum.

Tam peccati quàm legis literæ:

Vt incederetis erecti. Id est, cum confidentia, quia virtutes nobis sine aliqua hæsitatione operari dedit. *Quod si non audieritis me, nec feceritis mandata mea, si spreueritis leges meas, & iudicia mea contempseritis, vt non faciatis ea quæ à me cõsti-*

tuta sunt, & ad irritum perducatis pactum meum, ego quoque hæc faciã vobis. Visitabo vos velociter in egestate & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas. Frustra seretis semen, quod ab hostibus deuorabitur. Ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus vestris, & subijciemini ijs qui oderunt vos. Fugietis nemine persequente.

Quæ bona eos, qui obediunt dei mandatis, expectant, sufficienter lex superius dixit. Quæ autem euenire transgredientibus comminata est, ea quæ nunc sanciuntur, ostendunt. quorũ quando ad literam singula discutimus, inuenimus populum Iudæorum, horum passum quædam secundum literam, omnia autem secũdum spiritum. *Quod si non audieritis me, nec feceritis mãdata mea, si spreueritis leges meas, & iudicia mea contempseritis, vt non faciatis ea quæ à me constituta sunt, & ad irritum perducatis pactum meum.*

Qui non audiunt mandatum dei, & qui iudicia contemnunt? nisi qui traditiones seniorum intendentes, & legislatoris intentionem transgredientes, ad hoc quod eis videbatur legem ex-

Marci, 7, ponebant, qui dicebant, sicut ait dominus. quicunque dixerit patri aut matri, donum, quodcunque ex me tibi proderit, & non honorificabit patrem suum, & matrem suam: id est, quicunque dixerit parentibus, vota sunt deo ea quæ habeo, ipsi enim ea munus & oblationem obtuli, eos, qui generauerunt, honorare non cogitur.

Matth, 23, Qui sunt, qui non eius omnia faciunt mandata? nisi qui anetum & cyminum decimant, & mentam, relinquunt autem iudicium, & misericor-

diam, & fidem, quum deus eis per prophetam dicat: Indicabo tibi o homo, quid dominus quærat à te, vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum deo tuo. Propter quod dominus ad eos, vtpote non omnia implẽtes legis præcepta, sedquę eius sunt grauia relinquentes, & quæ minima agentes, dicebat. Hæc oportebat facere, & illa non omittere. Sed & mandata dei illi proprie transgrediuntur, & eis maxime inobedientes sunt, quia exteriorem faciem eorum, non autem intentionem dei conseruant. Planius ergo Aquila & Theodotion, & Symmachus ædidisse inueniuntur. Nam ille quidem ait. Si constituta mea reprobaueritis: illi autem, Si subtilitates meas, id est, agri viam renueritis. Dogmata autem dei, & subtilitatem, quę in spiritali mandatorum intellectu erat, transgrediuntur, quia nouo testamento concordat, infirmare euangelicam gratiam per hoc volentes, quod eos arguens ait. *Mich. 6.* *Subtilitates*

Et ad irritum perducatis pactum meum.

Quid ergo pro hoc minatus est? Nimis enim similis pœna est præuaricationi eorum.

Ego quoque hac faciam vobis. Quomodo?

Visitabo vos velociter in egestate.

Nimis enim egentes eos dominus per verbum suum fecit, intantum vt adinuicem dicerent: Durus est sermo hic, quis potest eum audire? Sicut ergo sponte legis intellectum transgrediebãtur, vt euangelicum testamentum in irritũ deducerent, quod illinc habebat exordium, sic eis & ipse obscura verba dicebat, & difficilẽ suorum *Egestas euangelici verbi, Ioan. 6.*

dogmatum faciebat comprehensionem. Sed iã quæ sequuntur agnosce.

Et ardore qui conficiat oculos vestros.

Siue secundum lxx. Scabiem, & morbum regium consumentes oculos vestros, obfirmabo super vos. Scabies autem morbus est corporis, sed manifestus, in superficie carnis & corio eius decurrẽs. Morbus autẽ regius, id est, ἴκτερὸς fit quidem ex accensione. Manifestus autem hic est, in superficie carnis, & pellis decurrens, & multo magis oculis insidens. Latere autem morborum neuter potest. Tales erant animarum Iudaicarum morbi, manifesti & mali, & nequaquam vltra latentes. Aemulantes enim domini verba & miracula, non iam morbos suos abscondere poterant, sed clamabant palam atque prædicabant. Quid faciemus, quia hic homo multa signa facit? Si omittimus eum sic, venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem. Ergo non quia legi aut prophetis contraria docebat, nam nimis eis consona docuit, sed sui amoris causa, suique causa negocii, sermonibus eius non obediebant. Hoc ergo perculsi morbo, oculos suos conficiebant, & animas consumebant, non solum exardescentes furore, & inuidia corrupti, sed vt semel infirmati mente, & cogitationes non nimis sanas ad discretionem factorum, dictorumue habentes in dominicis verbis, & miraculis, interiores suos oculos conficiebant, & animam consumebant, ita vt ad eum clamarent: Vsquequo animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.

Scabies,

Morbus regius,

Ioan, 11,

palã. Quod vtique animæ infidelitatis consumptioni subiacentes erant. Sed & Ioannes hæc de eis dicit: Propterea non poterant credere. *Esaia 6.*
Quia rursus dicit Esaias. Cęca cor populi huius, & aures eius aggraua, nequando oculis suis videant, & auribus audiant, & corde intelligant. Cernis, quia quemadmodum fecerunt ipsi, sic & Christus eis fecit. Quia enim eius irritum facere pactum, siue testamentum studuerunt, recte eorum oculos & cor excæcauit, & ardorem siue ἰκτερὸν conficientem oculos eorum, & animas consumentem eis dedit. Sed quid iis addidit? *Frustra sementem seretis, quæ ab hostibus deuorabitur.*

Frustra enim illis prophetarum & legis proferunt semina, & doctorales illinc seminant sermones, non habentes terram fertilem ad intelligibilium dogmatum fructum: vnde nec cibo eorum fruuntur, sed deuorant ea aduersarii eorũ qui in Christo credunt, quos ipsi sibi per infidelitatem & inuidiam contrarios fecerunt.

Et ponam faciem meam contra vos.

Secundum propheticam illam vocem: Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. *Psalm. 33.*

Et corruetis coram hostibus vestris.

Gentiles enim, quos inimicos sibi iudicant, corã eis cadunt, in salute eorũ offendentes. Vnde Symmachus, pro cadetis, offendetis, ait, ante inimicos vestros. Quod autem aliud addidit?

Persequentur vos odio habentes vos, & fugietis nullo persequente. Hic quodammodo contrarium

Fugere nullo persequente. esse videtur quod dicitur. Si enim ab hostibus persequutionem patiũtur, quomodo nullo persequente fugiunt? Sed, persequentur vos, non ad expellendum legislator accepit: sed quia curren do imminerent, ad salutem eorum festinantes. Vnde, persequentur vos, in seruitutem redigent vos, Symmachus, erudiunt à vobis, Theodotiō ædidit. Talem nobis & Paulus persequutionem demonstrat: Sequar autem, si comprehendam,

Phil,3 in quo & comprehensus sum. Gentes ergo, &

Psal,138, sicut Dauid de Iudæis dicunt. Nonne qui te

Rom,11 oderunt deus, oderam illos? Veruntamen eorũ instat saluti, festinatque & orat, scit enim quia assumptio earum, sicut ait Paulus, vita est ex mortuis, & plenitudo earum, salus mundi. Hi autem fugiunt nullo persequente. Non enim, quemadmodum illi, nostræ saluti inuident, sic & nos illorum, vnde eos nec persequimur, nec quum nos auersantur, auersamur, sed implemus quod Esaias propheta dixit: Dicite odientibus

Esa.66. vos fratribus vestris, & abominantibus, vt nomen domini glorificetur, & videatur in exultatione eorum, & illi erubescant.

Sin autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, & conteram duritiam superbiæ vestræ, daboque cælum vobis desuper sicut ferrum, & terram æneam. Consumetur incassum labor vester. Non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt. Si ambulaueritis ex aduerso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras vsque septuplum propter peccata vestra: emittamque in vos malas bestias agri, quę consumant & vos & pe-

cora vestra, & ad paucitatem cuncta redigant, desertaeque fiant viae vestrae. Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex aduerso mihi, ego quoque contra vos aduersus incedam, & percutiā vos septies propter peccata vestra, inducamque super vos gladium vltorem foederis mei. Quumque confugeritis ad vrbes, mittam pestilentiam in medio vestri, & trademini hostium manibus: postquam confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in clibano coquent panes, & reddent eos ad pondus, & comedetis, & nō saturabimini.

Talibus distinctionibus non frustra legislator vsus est, nam nunc quidem ait.

Sin autem nec sic obedieritis mihi. Deinde quasdam correptiones denumerans subinfert.

Si ambulaueritis ex aduerso mihi. Et rursus alias plagas exponens, addidit. *Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex aduerso mihi.* Sed ideo, vt diximus, his distinctionibus vsus est, quia frequenter Christus suscipere populum Iudaeorum voluit, illi autem non obediebant, ita vt ad eos clamaret: Hierusalem Hierusalem, quae occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? Illud ergo maxime in his quae dicta sunt, attendamus, quia quum septem correptiones comminatus fuerit, sic eas subdidit: Contritionē ergo duritiae superbiae, & dationem caeli ferrei, & terrae aeneę, & incassum corū consumi laborem, & terram non proferre germen, nec arbores poma praebere minatus est.

Matth. 23

plagae Iudaeis à deo comminatae.

Hæc autem ſex ſunt,non ſeptem: hoc idem autē inuenies, & reliquas correptiones percurrens. Ergo per hoc manifeſtum eſt: quia ſeptenarius numerus, totius præſentis vitæ figura eſt, & ſignum eſt, quæ per ſeptenarium numerum voluitur. Et quia ſeptem eis correptiones ſiue vindictas vel plagas inferre, omnimodam pœnam, & integram vindictam, vtpote non venialia nec poenitentia digna peccantibus minatus eſt, ita vt finem in eis illud acciperet propheticum eloquium: quid cogitatis contra dominum? Conſummationem ipſe faciet, non conſurget duplex tribulatio, quia ſicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur, ſic conuiuium illorum pariter potantium, conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena. Ex te exibit, cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. A quo autem cogitatio contra dominum egreſſa eſt, mala cogitans, & contraria præceptis eius, niſi populo Iudæorum? de quo Eſaias dicebat Vę illis, quia conſilium cogitant malum, contra ſemetipſos dicentes: Circumueniamus iuſtum, quia inutilis eſt nobis. Fructus ergo laborum ſuorum manducabunt. Intende enim ordinem quo vtitur legislator ad comminationem.

Septenarius numerus figuratotius vitæ præſentis,

Naum,1

Sapien.2

Sin autem nec ſic obedieritis mihi, addam correptiones veſtras ſeptuplum propter peccata veſtra.

Lxx. autem æddiderunt: Si vſque ad hoc non audieritis me: vſque ad hoc quod præcedētia oſtēderunt, vbi ægeſtatem ardoremque dixit: Quæ quomodo oporteat accipi, in præcedentibus expoſuimus. Si ergo vſque ad hoc inobedientes

fuerint, vt nec ex his quæ dicta sunt, emendentur, septies illos dixit corripi, id est, perfectam correptionem in peccatis eorum euenire. Quibus autem, non dicit, vt eorum peccata hoc ipso, quod non emendati sunt, ex prędictis intelligamus. Et quid addidit?

Et conteram duritiam superbiæ vestræ.

Non voluerunt eam Christi libertatem suscipere, dicentes: Semen Abrahæ sumus, & nulli seruiuimus vnquam. Hanc eorum duritiam superbiæ contriuit, seruire eos gentibus faciens. *Ioan. 8*

Dabo cœlum vobis desuper sicut ferrum.

Nullam ergo ex eo visitationem penitus sunt adepti.

Et terram æneam. Terra enim diuinę scripturæ, quam possident, infructuosa eis est, quum non ab eis intelligitur quo oporteat modo, illã æneam esse dicit. Ad cuius rei ostensioné, addidit. *Consumetur incassum labor vester.* *Scriptura diuina Iudæis infructuosa.*

Labor enim, quem in diuinis scripturis ostendunt, incumbentes traditioni literæ, incassum consumitur, qui plene non possunt lege secundum literam vti, ablato loco, in quo litera omnem diuinum cultũ legis conclusit. Nimis enim conuenit quod sequitur: *Non dabit terra germen suum, nec arbores poma præbebunt.* Neque enim exterior eorum homo, qui appellatur terra, fructificat, quia in gastrimargia viuunt, & de eis dictum est: Quorum deus venter, & gloria in confusione eorum: Sed nec mentes, quæ sunt agri ligna, sicut insertę quidem corpori: sed tamen eo excelsiores fructus deo præbent, quod germi *Homo exterior terra.* *Philip. 3*

nare nos in pietate vult. *Si ambulaueritis ex aduersò mihi.* Neque enim recto corde ad deum incedunt. Peruertũt enim eius viam, legis & prophetarum sensus subuertentes, vt suam inobedientiam per hoc atque præuaricationem colerent. Propter quod infert: *Nec si volueritis audire me, addam vobis plagas vestras vsque ad septuplum propter peccata vestra.* Non iam correptiones, sed plagas, validiorem nunc pœnam præcedenti, & æqualem eorum iniquitatibus exponens quam hanc. *Emittamque in vos malas bestias agri, quæ consument vos & pecora vestra, & ad paucitatem cuncta redigant, desertæque fiant viæ vestræ.*

Dæmones bestiæ agri dicũtur. Quia enim semetipsos à dei via reppulerunt, rectè super eos bestias agri, dæmones immittũtur, dominari eis permissi, qui eos & consumunt. Quicquid enim videntur iustitiæ agere, deus sibi non imputat, quod demonstrat Paulus dicens: Iustitiam suam quærentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Et rursus. Israel autẽ sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Necesse est ergo vt eum comedant dæmones, qui eorum pecora, id est, pecoribus simi les homines, prauum videlicet populum atque imperitum consumunt, siquidem nullus est in il lis intellectus, nihil dei seruitio dignum cogitare consueuerunt, sed sicut iumenta in modũ freni stultis præpositorum suorum traditionibus ducuntur, propter quod sunt dæmonum cibi, & ad paucitatem rediguntur, tam multitudine quã dignitate. Desertæque eorum fiunt viæ, quę nec aquam habent vitæ, nec susceptionem, siue hos-

Rom. 8
Philip. 3
Viæ desertæ

picalitatem intelligibilem, nec producentes se, vel quasi ad manum deducentes, aut custodientes. *Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex aduerso mihi, ego quoque contra vos aduersus incedam.* Aduersa pœna vtar, quemadmodum aduersa est legi vestra præuaricatio: quũ enim meditari eam videamini, intentionem eius non seruatis, sic & ego aduersam vobis superinducam pœnam, non vos corripiens illis, quibus flagellabam prius, quando mortiferas serpentes & incendium, & terræ hiatus, & similia super vos inducebam, sed alias. Quæ sunt autem hæ, sequentia legentes sciemus. *Et percutiam vos septies propter peccata vestra.* Prius corripiam, deinde percutiam. Procedens enim pœna, vtpote contra inobedientes, fortior efficitur. *Inducamque super vos gladium vltorem fœderis mei.* Gladius spiritus, quia verbum dei sit, frequenter diximus. *Gladius spiritus verbũ dei* Hoc verbum in linguis ecclesię magistrorum, vindicat iudicium foederis, siue testamenti euangelici. Conuincit enim eos qui nouum transgrediuntur, nec vetus custodire posse, & vindicatur euangelium, quum inimici legis ostenduntur, *euãgeliũ quã do vindicatur* qui euangelii gratiam transgrediuntur. Sed & legislatoris sapientiam obstupesce, quomodo opportune subdit. *Quumque fugeritis ad vrbes, mittam pestilentiam in medio vestri.*

Intelligibiles ciuitates, prophetæ sunt. Manifestum est autem ex quibus deus Hieremię dicebat: Ego quippe dedi te hodie ciuitatem munitam. Quemadmodum ergo in ciuitates muratas qui fugit, si amicus est, saluatur, *Ciuitates prophetae. Hiere. 1*

si autem inimicus facilius perimitur in earum ambitu circundatus: sic in propheticis libris, & in eorum testimoniis, amici fidei confugientes munitionem, salutemque inueniunt, inimici autem & infideles cito captiui pereunt. Propter quod, quando ad prophetas Iudęi fugiunt, declinantes eum qui est in doctis vitis, spiritalem gladium, pestilentiam ait se mittere in medio eorum. Illię enim moriuntur, etiam nullo arguēte, non valentes cunctis de Christo propheticis sic apertis repugnare.

Et trademini hostium manibus. videlicet intelligibilium. *Postquam confregero baculum panis vestri.* Rarescit enim apud eos doctoralis panis, maxime salutaris: quomodo autē? Audi quæ sequūtur. *Ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, & comedetis, & non saturabimini.*

Nihil habent Iudæi, quod doctrinam vires habere nutriendi faciat, exceptis decem præceptis, quia veram prophetarum expositionem, vtpote concordantē saluatoris nostri dispensationi fugiūt. Reliqua autem legis nolunt intelligibiliter accipere, nec spiritualiter suscipere: sed secundū literam solam, quod stare non potest. Primum, quia locus destructus est, in quo erant sacrificia, & mundationes, & oblationes, & reliqua, quæ pertinent ad seruitutem literæ, deinde multa in eis erunt, non tam studio, quam risu digna, sicut ea quæ sunt de lepra parietum, trabium, vestium, non arare cum boue & asino, & similia, quæ legalibus traditionibus cōtinentur.

Literalis scripturæ expositio, qua sola Iudæi vtūtur non valet.

Decem autem mandatorum litera clara est, digna ad custodiendũ atque operandum. Nec contrarium est sabbati mandatum, quia etsi decem mandatis insertum est, non tamen ex eis est. Si ergo mandatum speciale ponamus: *Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis*, perfectum decem mandatorum numerum inueniemus. Dehinc aperte requiem intelligibilem significat, in qua nullum opus huius mundi licet nos agere. Hæc ergo sola panem operantur populo Iudæorum, in clibano vno, legali videlicet, & reddunt eos ad pondus supradictos panes, idest, ad sensibilem districtionem. Neque ergo dilatant doctrinam sicut euangelium, neque adulterii doctrinam ostendũt ad custodiam, nec respiciendi mulierem, nec homicidii, nec ad irascendum. Vnde nec satiantur Iudæorum panibus, qui ex eis sunt nutriti, arctã quandam doctrinam, nihilque habentem vbertatis, spiritalisque largitatis sumentes.

Sabbati mandatum

Si autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaueritis contra me, & ego incedam aduersum vos in furore meo contrario, & corripiam vos septem plagis propter peccata vestra, ita vt comedatis carnem filiorum vestrorum, & filiarum vestrarum. Destruam excelsa vestra & simulachra confringam. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, & abominabitur vos anima mea, intantum, vt vrbes vestras redigam in solitudinem, & deserta faciam sanctuaria vestra, nec recipiam odorem vltra suauissimum, disperdamque terram vestram, & stupebunt super eam inimici vestri, quum habitatores illius fuerint. Vos autem dispergam in gentes, &

euaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, & ciuitates dirutę. Tunc placebunt terrę sabbata sua, cunctis diebus solitudinis suæ, quando fueritis in terra hostili. Sabbatizabit & requiescet in sabbatis solitudinis suæ, eo quod non requieuerit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea. Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hostium terrebit vos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium. Cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres, quasi bella fugientes. Nemo vestrum inimicis audebit resistere. Peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. Quod si & de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum, & propter peccata patrum suorum & sua affligentur, donec confiteantur iniquitates suas, & maiorum suorum, quibus præuaricati sunt in me, & ambulauerunt ex aduerso mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hostilem, donec erubescat incircuncisa mens eorum. Tunc orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei, quod pepigi cum Iacob, & Isaac, & Abraham: terræ quoque memor ero, quæ quum relicta fuerit ab eis, complacebit sibi in sabbatis suis, patiens solitudinem propter illos. Ipsi vero rogabunt pro peccatis suis, eo quod abiecerant iudicia mea, & leges meas despexerunt. Attamen quum essent in terra hostili, non penitus abieci eos, neque sic despexi, vt consumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim sum dominus deus eorum, & recordabor fœderis mei pristini, quoniã eduxi eos de terra Aegypti, in conspectu gentium, vt

essem deus eorum. Ego dominus deus.

Quia non solum legislator Moyses, sed etiam & propheta erat, ipse demonstrauit, de Christo, specialiter prophetans his verbis. Prophetam vobis suscitabit dominus de fratribus vestris, sicut me. Bene autem sibi Christi similitudinem custodiuit, quia præter alia, in quibus similitudinem eius gerebat, quemadmodum dominus de fine mundi dixit, ita & hic ea quæ futura erant populo Iudæorum, in præsenti lege conscripsit. Multas siquidem fuerant captiuitates experti, multaque flagella pertulerant, sed ea quæ nunc per partes dicit, ad illam captiuitatem pertinent, quæ propter iniquitatem in Christo commissam, à Romanis depopulantibus eis contigit. Cognoscis autem, si subtilius nosse vis ea, quæ eis euenerunt, ex Iosephi historia, in qua eos & filios comedisse, & reliqua præsentium comminationum sustinuisse describit, quorum plurima etiam nunc nostris ad cernendum adiacent visibus. Deserta eorum terra, ciuitates deprædatæ ab hostibus, desolata prouincia ipsisque peregrinantes apud inimicos suos gentiles, cum metu continuo· Veruntamen quemadmodum non solum hoc secundum literam perpessi sunt, sed ad ipsam considerationem spiritus, dupliciter enim peccantes, in legis transgresione, & legislatoris blasphemia, duplices, & pœnas recte patiuntur, quod hoc modo disce. Ambulauerunt cum

Deut. 18,

Iudæi multa pertulerunt à Romanis,

Iosephus de bello Iudaico

Poenae duae Iudaeorum propter duo delicti genera.

Christo, ex aduerso subuertentes miracula eius, & de doctrina eius detrahentes: & quum per inuidiam insidiarentur, tanquam contra deum agentem diuini amoris doctorem fallaciter asserebant. Sed & ipse in ira eis ex aduerso hoc modo vsus est: Quia enim iudicium fuit, & pœna commissæ in eo iniquitatis captiuitas, quam sustinuerunt: quam non tamen propter hoc Romanos inferre fecit, necdum enim eius vindicabant gloriam: sed quomodo qui eorum imperio resistebant, quum pridem collatores eorum fuissent, tributisque eorum, & legibus, atque magistratibus obedientes: sed furorem ex aduerso exercens aduersus eos deus, superinduxit contra eos iram, vt vindicaretur per Romanorum imperium, tanquam ipsius prædicatores extitissent, & corripuit eos septem plagis, secundum peccata eorum, multiplicans eorum pœnas. Et non vno modo vindicauit, quia nec ipsi vno peccauerunt modo: sed & carnes filiorum suorum, & filiarum suarum comedent, id est, discipulos suos, quos quasi in filios sibi assumunt, ad eandem doctrinam verbis callidis, animamque subuertentibus comedentes. Sed & excelsa eorum ad desertum perduxit, & simulacra confregit. Excelsa quippe eorum principes & doctores, quos intendentes, sicut in sublimi constitutos, vel sicut lxx. statuas, vitam suam componere debuerunt. Sed quia nihil habebāt sanum, neque forte, sed infirma omnia, & corruptibilia virtutis schemata, & imitationis, quæ tempore corrumpuntur atque putrescunt, vnde

Romani vice re Iudaeos, nō vt meliores, sed vt essent tanquam flagellum dei.

Septem plagæ Iudæorū.

Excelsa ad desertum perducere.

& apud lxx. lignea manufacta dicebantur: desolauit ea, arguens eorum vanam hypocrisin, cum ipsis autem & populares, qui eis intendebant. Posuitque cadauera eorum inter ruinas idolorũ ipsorum, id est membra populi, & actiones coaceruans super actiones idolorum ipsorum, pharisæorum atque scribarum, quibus sicut idolis vtebantur, relinquentes deum, & idolorum seductionibus intendentes, propterea ait.

Abominabitur vos anima mea.

Quæ? quam pro nobis posuit, vt nos de seruitute peccatorum mortis redimeret. Hæc ergo Iudæos abominabitur, atque in perpetuum eos auersatur, quia eius opus, quantum ad eos pertinuit, ad irritum perduxerunt, concessum per eam donum renuentes. Propter quod vrbes eorum redigit in solitudinem, fecitque deserta sanctuaria, nullum enim inueniunt de propheticis libris fructum, neque aliquam studere sanctimoniam valent. Nec recipit odorem suauissimum, nec suscipit eorum orationem, disperditque terram eorum, omne vetus testamentum, non quia ipsum ex toto despoliauit, sed illis desolatum, & inuium fecit. Habitare autem in ea fecit gentes, propter quod ait.

Stupebunt super eam inimici vestri, quum habitatores illius fuerint.

Gentes siquidem inimicæ sunt Iudæorum, quia illi elegerunt inimicitias habere cum deo, & cum illis quos Paulus inimicos crucis Christi vocat. Habitant autem in Iudæorum terra, in veteri testamento, & habitantes stupescunt eum,

qui in lege & prophetis talia loquutus est. Qui vitæ illic fundauit exordia, insuper ait:

Vos autem dispergam in gentes. Non solum sensibili hac dispersione, sed & intelligibili. Quæ sit autem hæc, disce. *Et euaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta & ciuitates dirutæ.*

Dei enim verbum, quod est spiritus gladius, vbique in gentibus decurrens, & omnem terrã circundans, consumit Iudæorum filios, & disperdit eos de sanctis dei: ostendensquod nullam cum eis communionem habeant, vnde deserta terra & ciuitates, expulsis eis habitatione sua, inueniuntur. *Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, quando fueritis in terra hostili: sabbatizabit & requiescit in sabbatis solitudinis suæ, eo quod non requieuerit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea.* Terram esse intelligibilem scripturam dei, & conuersationem, quæ in eis est, sæpe ostendimus: sed Iudæorum quidem vetus testamentum: gentium autem, quæ inimicę sunt Iudæis, nouum: quia ergo sabbatum vacationem significat Iudæis, maxime hoc nunc euidẽter legislator innuit. Quia nihil nunc inuenient ex lege, & prophetis, quod ipsi facere volunt, sed destructa eorum penè omnis superficies literæ. Propter quod facti sunt in terra inimicorum suorum, id est in euangelico testamento: facti sunt autem, etsi non sponte, tamen ex necessitate. Ipsis enim & nolentibus, sacrificia, & purificationes azymorum, & tabernaculorum festiuitates, & reliqua cessare fecit, difficultatem patientes, in meditationem eius discedunt. Et

hanc vacationem pro ſabbato ſuſcepit, & ab eis ſacra ſcriptura, nimiſque eis etiam ſupra priorũ ſabbatorum vacationem placebit. Cur? quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, Sed ait: *Eccl, 15,*
Et qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hoſtium terrebit eos ſonitus folij volantis.

Quotquot enim ex eis relicti ſunt, adhuc ſtudentes ſcripturam ſacram, pauent in terra inimicorum ſuorum, in nouo teſtamento, ſicut diximus: timent enim ex fatuitate, & corde cæcato commixtione eius, & completur: Illic trepidauerunt timore, vbi nõ erat timor. Propter quod & admirans legislator ait: *Terrebit eos ſonitus folii volantis.* *Pauere in terra hoſtili.* *Pſalm, 13,*

Folium legis literam appellans: huius enim eos ſonitus perſequitur, & timorem noſtrum eis indicit, quia, verbi gratia, audiunt cuſtodiendum diem ſabbati, vident autem nos nihil de eodem mandato deſpicabile ſapere, neque terrenum, neque à cultura terræ, ſed à mala actione vacationem diſcentes: offendunt in nobis, & commiſceri nobis fugiunt. Folium autem recte legis litera accipitur, quia quemadmodum arborum fructus foliis tegitur, ſic ſub legis litera abſconditur ſpiritus. Propter quod nos, de quibus dictum eſt: Si vindemiatores ingreſſi fuiſſent in te, ſaltem reliquiſſent racemum tibi: nudamus folium literæ, vt fructum ſpiritus inueniamus. Hi autem qui hæc ignorant, ſicut inimicos nos habent, & fugiunt nos ſicut qui fugit gladium: *Folium pro legis litera ſumitur,* *Hiere, 49,*

Et cadent nullo sequente.

Neque enim nos eos persequimur, sed ex sui cordis duritia persequutionem patiuntur. Nam vide quid subdidit.

Et corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes.

Corruere super fratres.

Quando enim cum eis loquimur & legis, prophetarumque testimonia contra eos de Christo euangelicisque mysteriis proferimus, coartati hi quidem hoc, illi autem illud dicunt, & vnusquisque super fratrem ruit. Infirma enim omnes dicunt, consistere propter hoc in alternis non valent verbis, & conturbantur quasi bella fugientes, nullo sequente. Nos autem non persequimur eos, nec vt noceamus, sed vt iuuemus atque lucremur eos, disceptamus cum eis. Quid ergo hinc patiuntur?

Nemo vestrum inimicis audebit resistere, peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet.

Consumi à terra hostili.

Consumit ènim eos euangelicum testamentũ, totius eorum conterens erroris substantiam. Vnde nec resistere inimicis suis, qui saluari per fidem possunt, sed & pereunt inter gentes, in lapide angulari offendentes, & nec legis quidẽ literam respicere volentes, vtpote qui in eam non habent fiduciam.

Quod etsi de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum.

Quicunque enim ex eis, qui conuersi sunt, remanent, permanentes in legis studio, hi propter peccata sua, quæ in terra inimicorum suorũ, id est in euangelico testamento, secũdum quod diximus,

diximus, propter transgreſsionem eius pereunt, hæc ſunt enim modis omnibus peccata, quę in eo committuntur. *Et propter peccata ſua, & propter peccata patrum ſuorum.* Quia præuaricati ſunt, & deſpexerunt me, ea enim quę nunc eis euenerũt, patrũ peccatis aſſcribunt. Propter quod & tabeſcent in eis, pro eis confitentes, quia præuaricati ſunt deum in temporibus anterioribus, non bona hoc mente, ſed mala facientes, vt pœnam ſuper eos venit propter iniquitatem, quam in Chriſto commiſerunt, molliant, nam infert. Et ambulauerunt ex aduerſo mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hoſtilem. Quemadmodũ enim illi reputãt deum circumuenire, ex aduerſo ei ambulantes, & alia pro aliis interpretationibus legis, & prophetarum, quæ confirmant Chriſti myſterium, dicentes, quod eſt aduerſantium proprium: ſic & ipſe ambulauit cum eis aduerſus, & inducet eos in terram hoſtilem, id in euangelium, quod gentibus dedit. Ex quo duobus modis pereunt: primum, quia Iudaicam iuſtitiam deſtruit: deinde, quia apud gentes eſt, quibus æmuli ſunt, & contentioſo aduerſus eas animo ſaluari non volunt, ita vt deus per Moyſen diceret: Ad æmulationem vos adducam non in gente. Paulus autẽ. Secundum euangelium quidem inimici propter vos. Ruſus: Sicut enim vos quum inimici eſſetis, reconciliati eſſetis deo, ſic & hi nunc nõ crediderunt in veſtra miſericordia. *Tunc erubeſcet incircunciſa mens eorum, & tunc orabunt pro iniquitatibus ſuis.*

Terra hoſtilis

Roma, 11.

Roma. 5

Siue vt lxx. & peccata sua placita habebunt, id est poenas quas patiuntur pro peccatis: sic enim quod dictum est in Oseę intelleximus: Peccata populi mei comedent. Quid autem hoc est in subsequentibus manifestauit: Et ad iniquitaté eorum subleuabunt animas eorum. Ergo peccata populi comedere, est pro eis pœnas sustinere, dignaque se pati peccatis suis dicũt: & si quędam peccata sua confitentur, quædam tegunt, quæ in Christum commiserunt. *Et recordabor fœderis mei quod pepigi cum Iacob, Isaac, & Abrahã.* Cuius rei gratia non secũdum ordinem temporis, & generis Abraham cœpit, sed Iacob? vel cur lxx. non dicunt: Testamentũ Iacob, & Isaac & Abraham, sed testamentum Iacob, & testamentum Isaac, & testamentum Abraham? Tria quemadmodum testamenta innuétes, vt legem videlicet & prophetas commendaret euangeliũ, quorum quia antiquior lex est, secundo vero loco prophetæ, nouissimum euangelium ostendere voluerunt. Quia euangelium, & si nouissimum gratia, sed à deo pręponitur, atque ideo prius eius memoriam facit, primum Iacob, qui nouissimus est tempore & ordine, mentionem facit. Vt cognationem auté inter se habentia similiter coniũxit. Et in his, in quibus legis, prophetarumque mentionem facit, in his se & euangelii dicit facere. Nimis autem hoc ea quæ sequuntur, confirmat. *Terra quoque memor ero, quæ cum relicta fuerit ab eis, siue vt lxx. relinquitur ab eis.* Ergo quia benedictio maxime terra est à deo, in memoria haberi diligens intelligibilem terrã deus,

Osee. 4.

Peccata populi comedere

Tria testamẽta,

id eſt ſuas ſcripturas, & memoriam eorũ, & non obliuione relinqui illa à Iudæis fecit, quia malitioſè interpretantes, non bene meditabũtur, iniuriabant eas: primum quidem dicentes, & non facientes, deinde deſpic abiliter interpretantes, & quod in eis erat optimum ſpiritalem intelligentiam tegentes. Vnde & conſequenter addidit. *Complacebit ſibi in ſabbatis ſuis*. Id eſt dum deſolata ab eis remanet. Gaudet enim dei lex Iudæorum fruens deſolatione, quam ipſi ſibimet intulerunt. Propter quod & ſolitudinem illam pati pro eis dixit:

Ipſi vero rogabant pro peccatis ſuis, eo quod abiecerint iudicia mea, & leges meas deſpexerint.

Duplicia, inquit, bona expulſa de plebe Iudæorum, de ſcripturis ſacris prouenerunt, nec ipſi enim iniuriantur, propter quod & gaudent non legi ab eis, neque enim ita legunt, ſicut prius, quũ ſint diſperſi, omnique carentes præſumptione. Sed etiam ipſe peccatorum ſuorum, & prę uaricationis diuinæ legis cõſcii ſibi effecti ſunt. Admirandum etiam eſt quod ad totius ſanctionis concluſionem, faſtigiumque addidit. Et intelligendum, quia aperte qui in Moyſe, ipſe etiã in Paulo, & in omnibus apoſtolis loquutus eſt. *Deus in omnibus loquutus.*

Attamen cum eſſent in terra hoſtili, non penitus abieci eos, neque deſpexi, vt conſumerentur, & irritũ facerem pactum meum cum eis. Ego enim ſum dominus Deus eorum, & recordabor fœderis mei priſtini, quando eduxi eos de terra Ægypti, in conſpectu gentium, vt eſſem Deus eorum. Ego dominus.

Hæc ſi vis per ſingula cognoſcere, Paulum lege,

quomodo eos non despexerit deus in terra hostili, id est in euangelico testamento, nec consumpsit eos, vt irritum faceret pactum suum pristinum. Neque enim ad irritum illud deduxit ex
Roma.9, toto, sed & spem salutis reliquit, non omnibus
Esa.37, autem, sed reliquis, sicut Paulus ait, proferens Esaiæ prophetæ testimonium. Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ saluæ fiunt. Dico ergo, nunquid repulit deus plebem suam? Absit, Recordabitur etiam foederis sui pristini, quando filios Israel de terra Aegypti eduxit, Et in quo recordabitur, Vt esset deus eorum in conspectu gentium. Ad quorum manifestam demonstrationem, sufficiunt tibi hęc apo-
Rom.11 stolicę verba sapientiæ. Non enim volo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis apud vosmetipsos sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium introiret & sic omnis Israel saluus fieret. Bene ergo ad totius verbi conclusionem dominus dixit:

Ego dominus *Ego dominus.* qui omnium salutem volo, atque ideo etiam Iudæorum, licet post tot iniquitates, saluaturus reliquias.

Hæc sunt præcepta atque iudicia, & leges quas dedit dominus inter se, & filios Israel, in monte Sinai per manum Moysi. Non ociose intendas quæ dicta sunt, Conclusionem enim verbis suis legislator adiecit, ex qua vsque ad certum tempus firmam velit esse legis literam, sine aliqua dubitatione manifestauit, & Iudæorum obstruxit os, tentantibus
litera Iudæis hac lege vti etiam nunc, quando tempus non ha-
fuit lactis vice bent, iam veniente eo qui Iudæis, sicut infirmis,

lactis vice legis literã exquisiuit, & huic Moysen pręcipiens ministrare, ipse veniens ad illam perfectius introduxit iudicia. Ergo secundum quod *Iudicia* semel diximus, proprie dixit, quæ deo iudicante de quibusdam capitulis, quæ ignorantes interrogauerunt, dicta sunt. Præcepta autem, quæ non *Præcepta.* hoc modo, sed semetipso legislator nullo interrogante sanciuit. Deinde succincte totius sanctionis dispensationem complecti volens subdidit: *Et leges quas dedit dominus inter se & inter filios Israel.*

Propter quod & reliqui interpretes exceptis *leges inter,* Lxx. leges ædiderunt differentia legis negocia *Esaie, 5* verbo hoc demonstrare cupientes. Quid autem est quod dixit inter? nisi quia proculdubio vsquedum veniat de quo ait Esaias: Ipse veniet & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum audient, & quæcunque in illa prophetia cõtinentur: tunc nequaquam vltra secundum superficiem literæ, sed quemadmodum ipse exposuerit, oportet legem custodiri ad euãgelicam gratiam translatam & ad perfectiorem *Ad irritum deducere pactũ domini* conuersationem, non vt ad irritum deducatur, sed vt ad prudentem interpretationem, spiritalẽque sensum trahatur. Cur etiam locum significauit, ait enim. *In monte Sinai.* Nisi vt non, Da- *psal. 2* uid dicente. Videbitur deus deorum in Sion, & *Malach, 4* Malachia. Subito veniet in templum suum do- *psalm, 49,* minus, quem vos quęritis. Et rursus Dauid. Ex Sion species decoris eius, deus manifestus veniet, deus noster & non silebit: illam eius, dici dispensationem putemus tempore legis actam, vnde

hic tam loci memoriam fecit quam ministrantis Moysi, vt ex hoc disceremus, quia alium nobis aduentum eius prophetæ promiserunt, qui nec in Sina, nec per mediatorem, sed aperte factus est.

CAPVT XXVII.

Loquutusque est dominus ad Moysen dicens Loquere filiis Israel & dices ad eos. Homo qui votum fecerit, & spoponderit deo animam suam, sub æstimatione dabit precium Si fuerit masculus, à vicesimo vsque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensurã sanctuary: si mulier, triginta. A quinto autem anno vsque ad vicesimum, masculus dabit viginti siclos, fœmina decem. Ab vno mense vsque ad annum quintũ pro masculo dabuntur quinque sicli, pro fœmina tres. Sexagenarius, & vltra masculus: dabit quindecim siclos, fœmina decem. Si pauper fuerit, & æstimationem reddere non valuerit, stabit coram sacerdote, & quantum ille æstimauerit, et viderit eum posse reddere, tantum dabit.

Plena sunt hæc etiam legislatoris verba prudentia, maxime opportuno conseruata tempori, quę enim oporteat agi, quæ minime in superioribus præcipiens, nunc etiam dignitatem ea peragentium ex toto, vel ex parte, per hęc quæ dicuntur exponit. Et quid sit perfecta vita, quæ autem adhuc in profectu constituta, quid initium cognitionis dei habens quid veri, quæ virtutũ opera, clare perfecteque percurrit. Sed & infirmatus, non tamen recedens ab ea, differentes ætates describens, exposuit. Dicit autem sic.

Homo, qui votum fecerit, & spoponderit deo animam suam.

Id est, quicunque promiserit animam suam deo, omnemque ei suam vitam offerre voluerit. Propter quod Aquila, & Theodotion, pro eo quod dictum est, votum fecerit, Symmachus autem, si superauerit, ædiderunt. Admirabile enim vere est, & valde beatitudini proximũ totum semetipsum quempiam deo offerre, vt animam suam domino, vel sicut lxx. honorem animæ suę domino, id est, vt offerat deo quem accepit ab eo animę honorem illum, de quo Dauid dæmonum insidias innuens, dicebat: Veruntamen honorem meũ cogitauerunt reppellere. *Psalm, 61,* *Vouere se deo*

Erit precium masculi à vicesimo anno, vsque ad sexagesimum annum, quinquaginta sicli argenti, ad mensuram sanctuarii.

Siue vt lxx. didrachmæ argenti. Quinquaginta didrachmæ siue sicli, oboli sunt mille: viginti enim obolos esse siclum, siue didrachmã, hic ipse in Exodo dixit. Ait enim sic de filiis Israel. Iuxta numerum dabunt singuli precium pro animabus suis domino, qui autem dabunt dimidiũ sicli, iuxta mensuram templi, vel vt lxx. didrachmæ, quod secundum didrachmam sanctam viginti oboli. Sicli ergo siue didrachmæ ideo nos iuxta mensuram templi, vel secundum mensuram sanctuarii reminisci voluit ad illum legis textum transmittere nos cupiens, in quo viginti obolos didrachmam sanctam esse, siue siclum ait. Quum adiaceret autem præcipere vnum siclum, vel drachmam offerri, non sic *Didrachma.* *Siclus,*

Didrachmae dimidium, prǫcepit, ſed ſicli ſiue didrachmǫ dimidium. Per hoc demonſtrans, quia proprie ſanctum in lege eſt, non quod ſecundum ſolam literam, ſed etiam ſecundum ſpiritum intelligitur, & huius debetur oblatio. Vnde & ſecundũ Lxx. ipſas didrachmas ſibi coniunxit, dimidium autem offerri præcepit: vt dicas, quia condeſcendens ſicut infirmis, his qui legem accipiebant, non perfectam oblationem, imperfectum eſt quippe dimidium, offerri præcepit, quod ſanctam didrachmam in bis decem eſt obolus, id eſt, in viginti. Lex enim bis decem mandata *legis viginti præcepta.* habet, exigens ea duplicari, id eſt ſecundum literam, & ſecundum ſpiritum cuſtodiri. Illis autem, vt mente pauperibus, ſufficiebat, & ſolam literam cuſtodire, propter infirmitatem ſuam: & decem mandatorum offerre ſaltem ſenſibiliter impletionem, atque actionem, per quam ſuam etiam liberare animam de peccatorum ſeruitute ſenſibilis Iſraelita poterat. Si quis ergo à viceſimo anno eſt, id eſt, pubes, fortis, validus, ſufficiens omnes virtutes operari, & ſubiicere intelligibiles inimicos omnibus actionibus, & operibus: à viginti enim annis, & ſupra, Iſrael vide quid de hac ætate dicebat. *Omnis maſculus à viginti annis & ſupra.* Omnes qui ambulant *Maſculi à viceſimo anno.* in virtute ſua fortitudini maxime his qui illud agunt tempus, in prædictis teſtimonium præbuit verbis, ita vtpote hac ætate, excurrere valentem, & arma portare, multumque habentem in agendo feruorem, caloremque, huius precium, id eſt conuerſatio, & vita, retributio,

quam pro ſemetipſo deo offert, & promittit, quinquaginta ſicli, ſiue drachmæ ſunt. quinquagenarius enim numerus ſpiritalem figurat vitam, quia in quinquageſimo die: ſancti ſpiritus aduentus factus eſt. Sed in anno quinquageſimo liberatio fit omnis debiti, & terræ reſtitutio, multaque in eo alia bona iudæis per legem diſpoſita ſunt. Quinquaginta autem ait ſiclos, vel didrachmas, vt iterum duplicaret quinquaginta, & centum diceret drachmas, fructum illum perfectum ſignans, iſtam dicens bonam terram fructificare, exponens ſeminum parabolam, in triginta, & ſexaginta, & centum diuidit: hunc enim numerum nullus hominum poteſt tranſcendere. Centum autem drachmæ rurſus decuplatæ, obolus enim decem drachmas, quemadmodum diximus, habet, millenarium numerum perficit, in quo eſt non quælibet perfectio, ſed cæleſtium, id eſt in corporeorum, quæ eſt illorum, qui habitationem ſuper nos ſortiti ſunt, quæ eſt excedentium corruptionem, & conſequentium incorruptionem, propter quod dei ſpiritus in Canticis dicebat. Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos, Tradidit eam cuſtodibus, vir affert fructum eius mille argenteos. Quis vir? neque enim omnes hunc offerre poſſunt fructum, ex ſequentibus diſce. Mille tui pacifici, & ducenti his qui cuſtodiunt fructus eius. Mille tui pacifici id eſt Solomon: Solomon autem intelligibilis Chriſtus eſt, quia Solomon pacificus interpretatur. Chriſtus ergo pacem generi humano dedit.

Quinquagenarius numerus.

Centum drachmae,

Cant, 8,

Solomon pacificus interpretatur,

Ipſum decet præcipue & perfectio, & eos qui
Millenarius numerus perfectisſimus, conuerſationem eius ſectantur, & angelicum peragunt curſum, quibus millenarius numerus
vtpote perfectus, deputatur, Millia enim milliū
Daniel, 7 pſalm, 104, miniſtrabant ei, ait Daniel, dum cæleſtes virtutes deo adſtantes exponeret. Sed & Dauid ait. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes, perfectionem diuinæ legis, & eorum qui legem percipiebant, per mille generationes oſtendens. A viginti autem annis vſque ad ſexaginta annos, intra hæc enim tempora, ętas & intellectum perfectum, & fortitudinem, & filiorum procreationem habet, vt ex ſenſibilibus nos intelligibilia cogitemus. Ergo qui intellectum maturum & perfectum habet, & fortitudinem, vt quod intellexit agat, hic filios comparare alios deo, per ſuam cō uerſationem, vel doctrinam impendens poteſt.
Quinquagintadidrachmæ Huius preciū animæ quinquaginta didrachmæ perfectusfructus eſt, & perfectionis corona, quæ & martyrium habebit & rerum deſpectum, & omnem illam perfectionem, quam dominus di-
Matth, 5, cebat. Eritis perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Hoc autem quando maſculus fuerit, id eſt, quando ſemper fortis: hoc enim hic
Fœminae æſtimatio maſculum dicit. Fœminæ autem erit æſtimatio, triginta ſicli, ſiue didrachmæ, vt ſint drachmæ ſexaginta, fructum videlicet ſexagenarium, magnum quidem & ipſum, ſed centenario minor eſt, propter quod & foeminæ introduxit perſonam, quæ minor eſt a virili. Ergo & mulieres, quando ad menſuram ſummam peruenerint,

profectæque fuerint ad perfectionem, fortes possunt appellari, vtpote quę suam transgressæ sunt infirmitatem, intentionemque fortitudinis resumentes, propter quod & spiritus dei in Prouerbiis dicebat: Mulierem fortem quis inueniet? Cui ergo rerum despectus deest? Alia autem ait perfecte, quæ de omnium rerum continentia lex corrigere iubet, ei qui secundum eam viuit. Huius æstimatio est triginta sicli, siue didrachmæ, id est sexagenarius fructus, quē & Paulus figurans dicebat: Vidua eligatur nō minor sexaginta annorum: per ætatem, numerumque annorum manifestare volens, quas virtutes & actiones exhibere debeat vidua, quæ à deo eligitur, quæ in diuinis scribitur libris, & quæ potest in numero Hierusalem cælestis degere. Propter quod & subdidit, insinuans quod non tantum ei de ætate, aut annis, quantum de virtutibus, quæ per hæc significantur, cura erat: Vnius viri vxor: si filios educauit, si hospitio pauperes recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonū subsequuta est. Hæc quidem perfectus & per omnia consummatus homo. Vide autem & eū cui hoc deest, sed tamen ad illum prouehi desiderat.

Prouerb. 31 — *1. Timoth. 5.* — *Annorum numerus prudētiā significat*

A quinto autem anno vsque ad vicesimum masculus dabit viginti siclos. Siue vt LXX. di drachmas. Hic eum qui necdum quidem est perfectus, sensatum tamen hominē dicit, & qui proficere cœpit: sensus enim per numerū quinque annorū innuit, quia tot sunt numero. Profectus

Quinque anni quinque sunt sensus.

autem:qui ad iuuentutem tendit, & ad perfectionem, à quinque annis, & vsque ad vicesimũ annum est. Viginti enim annorum, inter fortes etiam pugnare valens numeratus est à lege, sicut
Quadraginta drachmae, Numerorum liber ostendit. Huius ergo precium viginti didrachmæ, id est drachmæ quadraginta oboli quadringenti. Ieiuniorum autem, atque
Matth, 4 orationis profectum, quadraginta drachmarum numerus significat, quia & tot diebus ieiunasse & Moysi, & Heliam, & ipsum dominum didicimus, quando à diabolo tentabatur. Quadringẽtorum autem numerus quid significet, aut quam demonstret conuersationem, ostendit, quod di-
3, Reg, 9 Sophir, ctum est in libro Regum, quando reuersa nauis quæ mittebatur à Solomone, ad Sophiram, dicebat: ait enim secundum Lxx. Et venit ad Sophiram. Sophir autem bonum interpretatur. & accepit inde auri quadringenta & viginti talenta, & adduxit regi Solomoni. Quod ergo sic bonũ est, sicut per ieiunium, & orationem exerceri, & prouehi ad illam vitam, ad quam Moyses & Helias, superædificantes ieiunio atque orationi virtutes, prouecti sunt: sic dominus insinuare semetipsum per prædicationem, & signa generi humano incipiens, ieiunium & orationem suæ conuersationis principium fecit. Quicunque ergo sensatus quidem est, & proficere incipit, non tamen nimis, sed medie, vt præsumptione conuersationis ieiunii non possit onerari, hic preciũ decem didrachmarum, id est viginti drachmarũ, & obolorum ducentorum est. In custodia enim decem mandatorum, quæ duplicatur secundum

literam, & ſpiritum, conuerſatio huius eſt, inter quæ ieiuniū non eſt præceptum. Sublimior enim eſt ad eam pertinens conuerſatio, quæ legislatores, & prophetas, & omnes qui profecerunt, decet, & necdum quidem conuerſatio eius habet perfectionem: opus enim habet manſuetudinem, perfectamque charitatem, quæ eſt in zelo Chriſti: producit tamen ad perfectionem. Quia autem mandatorum ſecundum literam, & ſpiritum cuſtodia, decem didrachmæ, quod ſunt oboli ducenti, recte putatur, ad memoriam tuā reuocat ſermo, quem ex Canticis canticorum nuper protulimus. Mille tui pacifici, & ducenti his qui cuſtodiunt fructum eius. quam vineam? de qua in pręcedentibus dicebat: Vinea fuit pacifico, in ea quę habet populos, quam non cuſtodierunt Iudęi, propter quod pro vuis ſpinas protulerunt, ſed & vindemiant ea omnes qui tranſeunt viam. qui cuſtodiunt autem fructum, in ducentis, id eſt in viginti drachmis duplicata cuſtodia mandatorum, ſicut diximus, ſecundum literam, & ſpiritum, inueniuntur.

ieiunium non præceptum.

Cant. 8

Ab vno autem menſe vſque ad annum quintum pro maſculo dabuntur quinque ſicli, ſiue quinque didrachmæ, pro fœmina tres.

Vnius menſis intelligas eum qui nunc eſt genitus in fide, ad quem Petrus dicebat. Sicut modo geniti infantes, rationabiles, ſine dolo, lac cō cupiſcite, vt creſcatis in eo in ſalutem, ſi tamen guſtaſtis, quia dulcis eſt dominus. Huius preciū vſque ad quinquennem ætatem, id eſt conuerſatio, & vita, quinque didrachmarum argenti, id

1. Pet. 2

Modo geniti in fide conuerſatio.

est decem drachmæ, oboli autem centum. Conuersatio ergo modo geniti, quinque didrachmę sunt, vt in mysteriis duplices sensus habeat, id est, vt quæ sensibiliter audit, hæc intelligibiliter suscipiat. Sic etiam videns, & gustans, & odorans, & tangens, perducit hoc eum ad perfectionem, propter quod & centum obolorum precium habet. Numerus autem, sicut dictum est, perfectus est. Ergo proculdubio eum, qui nunc mysteriorum particeps effectus est, necdū que ad agendum processit, sed in fide interim probatur, sicut adhuc infantem, & necdum tempus ad ostensionem virtutum habentem, demonstrat. Si autem minor his, qui talis est, fuerit, ita vt conueniat in eo fœminæ personæ, minor autē est vt simplicior, & non valde discretus: huius precium est tres didrachmæ, fides patris, & filii, & spiritus sancti, vt non hanc transgrediatur, sed corde credat, sicut ait Paulus, ore autem cōfiteatur. Sic enim ei hæc tria, non solum confitenti lingua, sed & fide credenti, fiunt duæ drachmæ. Fit autem & huic talis fides ad perfectionem mediocrem: tres enim didrachmæ, sex sunt drachmæ: sex autem drachmæ, sexaginta sunt oboli, hic autem talis numerus mediocrem perfectionem gerit. propterea & populus Israel, sexcentorum millium, quod sunt sexaginta myriades, numerum habuit. Sensibilis enim Israel habebat quidem & mediocriter perfectos, qui in lege constituti, euangelicam conuersationem aliquatenus agebant. Sunt autem, quibus mediocre legis & prophetarum erat studium, pro-

Duplex sensus mysteriorū

Roma. 10,

Populus Israel mediocriter perfectus.

pter quod & similia, myriades erant, sed nec mille millia, nec myrię myriades, vt semper esset in eis perfectio, hoc enim angelorum, & secundum euangelicam vitam conuersantium est. Angeli enim & ipsi, quando profecerint, efficiuntur.

Viuentes secundum euangelium angeli sunt.

Sexagenarius autem & vltra masculus, dabit quindecim siclos, siue didrachmas, fœmina autem decem. Et quis est hic, qui maximam conuersationem, per virginitatem, verbi gratia, vel non possidendo, virtutibusque aliis promittit, & post hæc infirmatus est? Cognouisti enim, quia eum, qui à viginti annis vsque ad sexaginta annorum est, omnibus legislator præposuit. deinde nunc post omnes eum qui à sexaginta annis & supra est, ait. Per hoc quod dixit, supra, animæ senectutem, & infirmitatem eius, qui maximam conuersationem proposuerat, proculdubio designat. Qui ergo pro virginitate, vel despectu possidendi conuersationem promittit, & proponit, deinde infirmatur complere propositum, audiat à Paulo: Si quis autem turpem se videri existimat super virginem suam, eo quod fuerit superadulta ostendit, quodammodo infirmatum, & ad senectutem deductum propositum, & sic oportet fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat. Et rursus: Si nupseris, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego auté vobis parco, hoc autem dico fratres tépus breue est, reliquũ est, vt & qui habent vxores

I. Corinth. 7

tanquam non habentes sint:& qui lugent, tanquam non lugentes: & qui gaudent tanquam non gaudentes: & qui emunt quasi non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Propterea & quindecim didrachmæ erit precium eius, quæ sunt drachmæ triginta. Tres enim fructificationes de bona terra Christus proposuit: per centenarium virginitatis,& non possidendi, per sexagenarium continētiæ, per tricenarium casti coniugii vitam designans. Si autem infirmior huiusmodi est, forsitan enim in fornicatione, hic qui talis est, decidit, vnde & femina dicitur. Nec sic respuendus est, sed habet precium decem didrachmas. Custodiam enim mandatorum dei, quam viginti esse drachmas,& obolos ducentos ostendimus, offert deo, & in hoc conuersationem habet, per custodiam mandatorum iustificatus. Si autem dicas, Quomodo? annorum dominus erat triginta, dum solus esset perfectus quum nos in centenario numero dicamus perfectionem esse, post hūc autem in sexaginta, tertio autem in triginta. Disce, quia solus quidem fuit vere perfectus, veruntamen sicut omnium doctor,& primitiæ massæ totius effectus, ex omnibus temperatam conuersationem figurat, & proponit: siue enim virginitatem velis, ipse ex virgine virgo est,& virginitatem docuit: siue nuptias, & nubere præcepit,& nubētes benedixit: siue abstinentiam, etiam hanc docuit: similiter & fidei cursus, siue perfectorum simplicium est.

Terrae bonae tres fructus

Christus perfectum exemplar omnium virtutum

Quia

Quia ergo in præſenti differentias innuit, & quodammodo vitam diſtinguebat hominum, & huius quidem eſſe precium quinquaginta didrachmas ait, huius triginta, huius viginti, huius decem, huius quinque, huius tres, huius quindecim, colligentur hæc parum, quod de centum quinquaginta minus habentia hæc autem in quinque diuiſa faciunt prope tricenarium numerum. Vide quemadmodum nec legislator ignorauit temperamentum, quod Chriſtus in noſtra vita & conuerſatione fecit, nec euangeliſta numerum temperamentum habentem ignorauit. Propter quod eum non plenorum triginta annorum veniſſe ait ad baptiſmum, ait enim: Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta. Et cur hoc? quia & qui nimis perfectam, & qui mediocriter perfectam: & qui minorem vitam ſtudet, non perfecte venit ad menſuram, minus enim habet omnimodo, quia dei ſolius eſt perfectio, ſed minus habet tantum inquantum veniam in hoc, quod minus eſt dat: vnde ad centum quinquaginta, ſeptem minus ſunt: in cētum enim quadragintatres prædictus numerus colligitur: per ſeptenarium autem numerum, manifeſte venia ſignificatur. *Lucæ 3*

Si autem pauper fuerit, & æſtimationem reddere non valuerit, ſtabit coram ſacerdote, & quantum ille æſtimauerit, & viderit eum poſſe reddere, tantum dabit.

Nunc dicit de eo, qui multum peccauit, & propterea Aquila pro paupere, ſi excesſit, ædidit. Hic ergo ſi offerri deo vult, coram ſacerdote

Poenitentia quomodo per agenda.

stabit, vt quantum viderit eum posse, æstimet eum reddere: regulam ei vitæ imponens, quæ est secundum virtutem, mensuramque philosophiæ indicens, quam eum probauerit posse portare. Verbi gratia, si locuples est, vt distribuat pecunias. si sanus est, vt ieiuniis, & orationibus, aliisque laboribus bonis vacet, si autem & locuples est, & sanus, quęcunque diuitiæ, & salus ei suggerunt, agere iubetur: si autem neutrum, in oratione flere: vt breuiter dicamus, quodcũque eum viderit per corpus, aut per substantiam, aut per aliam valetudinem, aut facultatem posse peragere.

Animal autem quod immolari potest domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non potest, id est nec melius malo, nec peius bono. Quod si mutauerit, & ipsum quod mutatum est, & illud pro quo mutatum est, consecratum erit domino.

Nõ poeniteat eorum quæ deo offer.mus

Quia ipsas quæ ex nobismetipsis offeruntur oblationes quosdam habere gradus, & differentias legislator exposuit: ecce enim eorum, qui quolibet modo sic nobis subiiciuntur, vt etiam pecora nostra nominentur, propter hoc quod nimis subiecti sunt, aut quia non eis ad nostrum ministerium, quẽadmodum pecoribus vtimur, quãdo sancta sit oblatio, per hęc, quæ dicta sunt exponit. Præcepit autem, vt non nos pœniteat de his quæ offerimus deo. Ergo si quidem de his obtulerimus pecoribus, quæ mos est deo offerri mos autem est, vt ei immaculata & munda offerantur: munus nostrum illico sanctificatur, etiã non est fas, vt nos de eo poeniteat, veluti si filiũ

vel discipulum, vel seruum, aut alium qui sub manu nostra est, deo obtulerimus. Neque muta re malum ad melius, aut bonum ad malum. Malum autem hic dicit, non quod prauum modis omnibus & immundum, si autem immundum est, non est de illis, quæ mos est offerri deo, esse autem de his, quæ immolari possunt domino, hanc oblationem legislator dixit. Sed malum hic dicit, quod est deterius, sic enim manifeste & Symmachus tradidit. Nō reddit melius pro deteriori, aut deterius pro meliori, vt non hunc filium, aut seruum offerentes domini seruitio, & ministerio, recipere eum in nostrum ministeriū & vtilitates velimus, promittentes offerre meliorem forsitan, vel deteriorem. Neque enim licet, propter quod & Anna de Samuel dicebat. 1, Reg. 1
Si respiciens respexeris ad humilitatem ancillæ tuæ, & memineris mei, & dederis ancillæ tuæ semen virile, & dabo eū in conspectu tuo datum vsque ad diem mortis eius.

Quod si mutauerit, & ipsum quod mutatum, & illud pro quo mutatum est, consecratum erit domino.

Vt & hunc quem antea obtulimus, & eum quem postea, cum prima oblatione sanctificemus, & vtrosque deo concedamus. Hoc enim non nos permittit, in his quæ offerimus, poenitentiam agere: sed percutit inimicum: qui nobis poenitere suggessit, dum videlicet duplicamus nostram oblationem: quam ille per poenitentiam intercipere voluit.

Animal immundum quod immolari domino nō potest

si quis vouerit, adducatur ante sacerdotem. Qui diiudicans vtrum bonum, an malum sit, statuet precium: quod si dare voluerit is qui offert, addet supra æstimationem quintam partem.

Inquirendus est Iudęus, quomodo hoc mandatũ stare iuxta literã potest? Si enim offerri non licet, nec nondum erit acceptabile, quomodo vtrũque legislator, tanquã sibi repugnans, atque resistẽs scripsit? Sed aliquid euangelicæ proximũ largitati modis omnibus innuit, & condescensioni, quam gratia nouit. Sic ergo ea quæ dicta sunt, intelligamus, non licebat deo offerri de pecoribus, quæ non simul & vngulam findebant, & ruminabant. Hæc enim lex habebat immunda, cuius autem erat ænigma, id est vngulam non findere, non distinguere legis literam, & spiritum scientis: non autem ruminare eius, qui non continue meditationis legis habebat studium, & qui lingua solum, non etiam corde eam ad meditationem reuocat. Si ergo aliquis filium talem, vel seruum, vel discipulum deo offerat, qui ad meditandas sacras scripturas, aut ad diuisionem contemplationis, non ex malicia, sed ex infirmitate minor sit, necdum quidem est votus deo, neque enim quasi oblatus sit, eius legislator memoriam facit. Adducit autem eum ante sacerdotem, & statuit precium eius sacerdos, diiudicans vtrum bonum an malum sit, vt imperfecto condescendens, moderatum ei iugum imponat, id est eam quæ est media inter bonam, malamque conuersationem. Est autem à malo declinatio, & profectus ad meliora. Hoc enim

Vngulam nõ findere, Nõ ruminare

forsitan proprium dicimus esse inter deterius & melius: quod pro eo quod dictum est, vtrum bonum an malum, ædidit Symmachus: Statuit precium sacerdos, si quomodo proficiens donũ esse eorum, quæ deo offeruntur, possit.
Quod si dare voluerit is, quam offert, addet super æstimationem quintam partem. Et quid hoc est? Quinque numero sensus sunt. Horum nobis quinta pars mens est, ab ipsa enim gubernantur. Sine hac ergo non valde habent esse, nec iuuant. Horum ergo quinque virgines quæ ad nuptias non susceptæ sunt, figuram gerunt. Quinque ergo non habuerunt sapientiam vnde absolute & fatuæ nominatæ sunt. Ergo si quis vult redimere eum, qui propter prædictas causas immundis comparatur pecoribus, hac vere hunc opus habet & facere intelligentem. Sic enim semetipsum gubernare, & non necesse habere alterius pædagoga poterit. *Homo si vouerit domum suam, & sanctificauerit domino, considerabit eam sacerdos, vtrum bona & mala sit, & iuxta precium, quod ab eo fuerit constitutum, venundetur: Si autem ille qui vouerit, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æstimationis supra, & habebit domum. Quod si agrum possessionis suæ vouerit, & consecrauerit domino, iuxta mẽsuram sementis æstimabitur precium. Si triginta modiis hordei seritur terra, quinquaginta siclis venietur argenti. Si statim ab anno incipientis iubilei vouerit agrũ quanto valere potest, tanto æstimabitur, si autem post aliquantum temporis, supputabit sacerdos pecuniam iuxta annorum, qui reliqui sunt, numerum vsque ad iubileum, & detrahetur ex precio. Quod si voluerit redi-*

Sẽsus quinq;

mere agrum ille qui vouerat, addet quintam partem æstimatæ pecuniæ, & possidebit eum.

Non qualiscunque hic paritur quæstio. Paulo post enim ad finem libri legislator sic dicit: Omne quod domino consecratur, siue homo erit, siue anima, siue ager, non venietur, nec redimi poterit. Quomodo ibi quidem redimi oblata prohibuit, hic autē domū & agrū postquā sanctificata sunt præcipit redimi? Aut forsitā omnimodo aliā hic intentionem, aliā hic offerentis nouit. Ibi quidem, vt nequaquā vltra attrectet quod obtulit sed vt penitus illud cōsecraret deo, propter quod non ait, quemadmodum hic. Si consecrarit domum suam, aut agrum possessionis suæ: sed, omne quod domino consecratur. Eorum enim quæ offerebantur deo, nihil licebat in vsum humanum vltra reuerti, sed nec sacerdos illis vti poterat. Demonstrat autem hoc ea, quæ est Amalechitarum historia. Præceptū est enim Saul, vt anathema essent omnia Amalech spolia: & quia concessit populo quædam de gregibus, & armētis accipere, maledictū grā-
1,Reg,15, de, irāque sustinuit: & nullatenus ei ad satisfactionē sufficit, quū irasceretur Samuel, & inquireret: quæ est vox gregis huius in auribus meis, & vox boū quā ego audio, quū responderet alia ad prophetā verba, ea quę erāt: De Amalech adduxit ea quę acquisiuit populus meliora gregis & boū, vt immolarentur domino deo tuo, reliqua autem disperdidi. Ergo aliud est sanctificare deo, licet enim ei qui sanctificauit, hoc modo vti quē nūc nobis legislator ostēdit: aliud est anathema quid facere, huius enim vsus prohibitus est.

Similis autem huic & intellectus suscipi debet contemplationis, sed de anathemate quidem dicimus, quando ad illam partem sancti venerimus. Nunc autem quid sit domum sanctificare, quid agrum, doceamus, mihi suggerente spiritu, hoc primo loco dicentes: quia aliud est sanctificari deo, aliud sanctum esse: aliud offerri ei aliquid, aliud non opus habere oblationem sed esse dei, & offerentis non egere. Quod enim sanctificatur, & offertur, eo quod offertur, sanctificari incipit, ergo prius non erat sanctum Quod autem incipit sanctificari, hoc opus habet, & profectum, & per partes augmentum. Quod autem olim sanctum est, & olim est dei, hoc nihil minus habet, sed est perfectum, nec vllo ad litamento egens. Propterea bonum quidem est, & doctrinis aliorum ad sanctificationem vti, melius tamen intantum proficere, vt qui semetipsum & eos qui eius sunt, ad sanctificationem producat, quod non omnis viri est, sed solius sensati. Et hęc sunt, quę in hoc loco significare legislator intentionem habet. Sanctificat ergo domum deo, qui familiam suam, & cognationem, & intelligibilem domum in sanctimonia conuersari vult, vt ecclesia sit, & appelletur, quemadmodum multi fideliumdomos suas, propter sanctificationem ecclesias habebant, sicut Paulo scribente ad Romanos audiuimus Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo IESV, qui pro mea anima ceruices suas posuerunt. Quibus non ego solus gratias ago, sed & omnes ecclesię gentium

Sanctificari deo.
Sanctum esse
Sanctificare deo domum.
Rom, 16

& domeſtica eorum eccleſia. Quicunque ergo hanc habet intentionem, ipſe autem per ſe non eſt idoneus ad opus perducere ea quæ intendit, huius domum ſacerdos vtrum bona an mala ſit, conſiderabit, & ſicut æſtimabit, ſic erit. quare vtrũ bona an mala? vt quia domus ex multis perſonis, & differentibus conſtat, in quibus multi condeſcenſionibus egent, non valentes agere, aut ſapere quæ perfecta ſunt, nihil eis iniungat graue, ſed vniuſcuiuſque penſans virtutem, à malo eos declinare, & ad virtutes eos proficere iubeat. *Sin autem ille qui vouerat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æſtimationis ſupra, & habebit domũ.* Id eſt, ſi domus dominus, qui eam ſanctificare vult, quum non fuiſſet ſancta prius, nec potuiſſet eccleſia appellari, nam & ſanctificata vtique eſſet, quod nunc ſe ita nõ habet, ſed exordium capit ſanctificationis: ſi ergo hic redimit domum ſuam, illud abſolute mundãs, eius quod ſanctificatione egere ſacerdotes exhortationem neceſſariam habere faciebat. Redimit autem eã per doctrinam bonam, & vitæ formulam, liberans eos, & diluens quicquid eis obuiabat ad ſanctimoniam. Quid faciet? dabit, ſiue ſecundum LXX. adiiciet quintam partem æſtimationis ſupra. Sacerdotis enim doctrinæ, cui domum ab initio ſuam obtulit, vt eam æſtimaret, id eſt definitionem imponeret, ad quam deberet ſtare, ſiue conuerſari, ipſe adiiciet hoc quod eſt intelle-
Quintã dare. ctus. Hoc eſt ergo quinta, id eſt, vt quæ dicuntur ſuſcipiat, & ſuperędificet ſacerdotis ſermonibus frequentior enim commemoratio, ſenſatos &

intelligentes homines facit. Et sic habebit domum, non perdens sanctificari deo, nam in dãno ei conuertitur, sed habebit eam, quia ei sanctificatio proprie domus ascribitur, non solum vt offerenti, sed & vt docenti: sicque suæ domui bene præpositus, & recuperans eam sibi sacerdos quodammodo inuenitur: quia Paulus eum qui scit praeesse suæ domui, ad episcopatus electionem atque dignitatem sublimauit. Propter quod Aquila, pro eo quod dictum est. qui eam sanctificauit, redimet: si sanctificans ad finem fecerit, ædidit. quod autem ex hoc discimus, quia si domus sibi principatum & gubernationem qui sanctificauit, vindicat, & hanc ipse acquirere vult: ad finem autem facere secundum legem, est aliis sicut cognatum prẹponi, hæc faciat quę in præsenti legislator iussit. His autem ita se habentibus, quod proprie argentũ diuinorum eloquiorum doctoralis exhortatio sit, audi Dauid dicentem. Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, terræ purgatum. Et Hieremiam. Frustra conflauit cõ flator, scoria eius non est consummata. De Iudæis dicit, quia nihil eis verba exhortantiũ proderant. Sed & Paulum audi dicentem. Si quis superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos. *Quod si agrum possessionis suæ vouerit, & consecrauerit domino, iuxta mensuram sementis, æstimabitur precium.*

1. Timoth. 5.

Verbum dei, argentum,

Psal. 11.

Hiere. 6.

1. corinth. 3.

Agrum, scripturam esse diuinam nemo dubitabit. Cuius vitis proprie Christus, & agricola pater est, in quo absconditur thesaurus, id est

Ager, scriptura.

salutaris prædicatio, quem qui inuenerit operator agri, vendet omnia quæ habet, quemadmodum dominus in euangeliis ait, vt emat agrum illum. In hoc agro diuersa est vniuscuiusque possessio, id est modus, quem sibi ex ea ad sapiendũ obtinere potuerit. Si ergo consecrauerit hãc homo domino, quum non prius sancta fuerit, nunc incipiat consecrare gubernatorem conuersationis suæ: quum ipse non sit idoneus semetipsum gubernare sacerdotem eligat. Consecrari enim hic ea quæ deputata sunt sacerdoti, legislator appellauit. *Iuxta mensuram sementis æstimabitur precium.* Vt quantum seminatus est, videlicet edoctus. Doctrinæ enim verbum, in semine accipere scriptura diuina solet. Tantum ei sacerdos indicet, quantum fuerit eruditus de doctrina bona legitima, & spiritali, & non quam homines seductores, pagani, verbi gratia, vel Iudæi, vel hæretici docent. Propter quod postquam dixit Iuxta mensuram sementis, addidit: *Si triginta modiis hordei seritur terra, quinquaginta siclis venietur argenti* Siue vt lxx. quinquaginta didrachmis argenti in quibus vetus & nouum testamẽtum intellige. Et per modium siue corum hordei, vetus testamentum ostendit: quia huius seminis pinguior cibus est. per quinquaginta autem didrachmas, tam quod spiritale est, quam perfectum simul innuit: perfecta enim doctrina etiam spiritalis est. Sed quando hæc regula siue definitio integre ei indicenda, quando minuenda sit per condescensionem, per sequentia disce *si autem statim ab anno incipientis iubilei vouerit*

Ioan. 15
Math. 13

Semen, verbũ dei.

doctrinam bonã et spiritalem sacerdotes doceant.

Vetus testamentum, modius hordei,

agrum, quanto valere poterit, tanto æstimabitur. Sin autē post aliquantum temporis, supputabit sacerdos pecuniam iuxta annorum qui reliqui sunt, numerum vsque ad iubileum, & detrahetur ex precio.

Duorum hic annorum remissionis vel iubilei memoriam facit, baptisma aperte insinuans & pœnitentiam: vterque enim annus remissionis est, quia perfectam remissionem, vnus quidem per donum gratiæ, alter propter eos qui vacant in oratione & ieiuniis, aliisque operibus quæ perficiunt poenitentiam, possidet. Si ergo simul quis gratię viam, quam elegit, gubernari per sacerdotem: & produci vult, hoc eum sacerdos exigat, quod quum doceretur, ex perfecta & spiritali doctrina percepit, nullomodo ei condescendens, neque enim necesse habet, vtpote qui per donum renouatus est, sed in doctrina, quam accepit, plene eum permanere facit. Si autem de illo est dono, quod percepit, deciditque ab eo in conuersatione: hoc est enim aliquantum temporis iubilei siue remissionis consecrare agrum, recte ei reputabit sacerdos argentum in annos reliquos, vsque ad annum remissionis, siue iubilei vt reliquum ei tempus definiat ad poenitentiam & detrahetur ex precio. Quod enim minus fecit, & detrimentū pertulit, & deterius cōuersatus est, hoc dono imminuit, & infirmior effectus est & propterea abiectior, & non iā talis est qualis quum acceperit donū, fuit. Veruntamē & hic volens redimere agrū suū poterit, i. semetipsum gubernare & docere, adiiciēs quintā argenti ad preciū suum, addens doctrinæ sacerdotis proprium intellectum, vt intelligens, eruditusque sui

Baptisma, & pœnitētia anni remissionis

Aliquantūtē poris vouere

Quintā adiicere.

gubernator doctorque efficiatur. Sic enim intelligibilis ager, quem consecrauit offerens sacerdoti, ab eo possidebitur, & non ab alio, conuersatio, & virtus quam studet, siue ex toto, siue ex parte, sed ipsi qui agit reputabitur. Diuisioni enim legislatoris intende, quemadmodum sanctificare, siue consecrare domum: vel agrum volentem consecrationem prius facere vult, sicque ei praecipit redimere, quae sanctificata sunt.

Ad sacerdotū doctrinā sanā cōuersandum

Et tunc, inquit possidebit eum.

Hoc proculdubio mandans: quia oportet quidem nos per sacerdotum doctrinam, & regulam, & legem, nostram conuersationem gubernare, quando eam prius sanctificamus. Sed oportet & proficere, & illorum doctrinæ nostrum adiicere intellectum: propter quod Paulus ad Timotheum scribebat: Intellige quæ dico: dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. Et tunc possidebimus proprie quæ egerimus sanctificationi proxima. Si autem hanc diuisionem non intuiti fuerimus, vide quid patiemur.

2. Timoth. 2

Si autem noluerit redimere, sed alteri cuilibet fuerit venundatus, vltra eum qui vouerat, redimere non poterit, quia quum iubilei venerit dies, sanctificatus erit domino, & possessio consecrata, ad ius pertinet sacerdotum. Ecce damnum eius qui semper ab alio opus habet gubernari, & non proficit, neque iuuatur ex aliorum doctrina, sed suus semper ipse dux est ad agendum vtilia per præsentia, aperte legislator ostendit. Qui enim consecrauit agrū & postea redimit, ille est qui suam conuersatio

nem alii gubernari permisit. Postea qui iuuatus est, & conquisiuit intellectũ, vt iã esset, sicut ait propheta, docibilis dei, & disponere apud semet ipsum possit in futuro quæ expediunt, hic agrũ suum sibi recipiens conquisiuit. Qui autem nihil proficit ex alterius gubernatione, nec acquisiuit intellectum sed semper opus habens ab alio doceri, & talis existere, quales fuerunt quidam Iudæorum: quos deus per propheticam vocem exprobrans, talia dicebat: Qui electi sunt ex vtero, edocti ab infantia vsque ad senectutem, & rursus: Ephraim sicut columba insensata non habens cor, & rursus. Ephraim in populis suis commiscebatur, Ephraim factus est in occulto tuo conuersus, & cani effloruerunt ei, ipse autem nõ cognouit, quia si malos doctores inuenerit, mala modis omnibus operatur, vt qui non habet discretionem, quærere non potest mercedem virtutis quam egerit, & propterea propriũ agrũ dicitur non redimere. Sed veniente iubileo, id est tempore remissionis transeunte, in quo remissio locum habet, est autem præsens vita, vide quale quantumque sit, quod patietur: possessio sanctificata erit domino, conuersationem quam semel consequutus est, etiamsi alter erat qui gubernabat, sancta erit domino. Sed quemadmodum & possessio consecrata, ad ius pertinet sacerdotum: possessio enim eius, & lucrum ei, qui continue gubernauit, imputabitur, etsi parum neglexerat, verterat, siue mutauerat se ad malum is qui ab eo gubernabatur: vt pote qui nihil habeb at boni studii ex intellectu proprio

Esa. 54
Hiere. 3
Nihil proficiens ex doctrina Iudæis similis est.
Osee. 7

doctor mercedẽ habebit, etsi auditor negligens,

qui gubernabat ergo eum, ſicut in ſua conuerſatione, ſic in illius gloriabitur, & propterea ait:

Poſſeſsio conſecrata, ad ius pertinet ſacerdotum.

Et nihil nocet ſacerdoti, alii agrum vendi, quia finem doctrinæ, & exhortationis, quem oportuit, exhibens ei, quem gubernabat, inuenit illum non poſſe propria redimere, id eſt ſemetipſum regere & gubernare, tunc agrum vendidit, alium præponens ei, qui obtulit, qui exhortari deberet ſed merces & lucrũ eius eſt qui propoſuit: niſi forte nec Petro, nec Paulo, nec apoſtolis dicamus imputari eos quos per proprios diſcipulos ad vitam gubernauerunt.

Si ager emptus, & non de poſſeſsione maiorum ſanctificatus fuerit domino, ſupputabit ſacerdos iuxta numerum annorum, vſque ad iubileum precium, & dabit ille qui votum vouerat domino. In iubileo autem reuertetur ad priorem dominum, qui vendiderat eum, & habuerat in ſortem poſſeſsionis ſuæ. Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij ponderabitur. Siclus viginti obolos habet. Primogenita quæ ad deum pertinent, nemo ſanctificare poterit, & vouere, ſiue bos, ſiue ouis fuerit, domini ſunt. Maximam iuſtitiam legis litera & ſpiritus oſtendit. Litera ſiquidem agrum poſsidentes alienum, vt ſanctificent deo, & offerant ſacerdotibus, vt eorum ſit redditus ager, non vetuit quia non ſpecialiter ſuum obtulit: ſicut enim emptus, eius tunc erat, ſic etiam qui de vendentis fuerat poſſeſsione, recte alienus eſt. Præcepit enim cõputare ſacerdotem agri preciũ vſque ad iubileum, & ſic pro eo dare precium, in iubileo autem reuerti ac reddi ptiori domino, id eſt ei,

qui propter paupertatem rem propriam vendidit, & ad certum eam tempus alienauit. Ab hoc ergo, & ad ſpiritalem intelligentiam tranſit.

Si ager emptus, & non de poſſeſſione maiorum ſanctificatus fuerit domino, ſupputabit ſacerdos iuxta annorum numerum vſque ad iubileum.

Agrum qui poſsidet quem emit, & nõ eſt ſuæ poſſeſsionis, is qui intelligibilem paupertatem patientem exhortari valet, arguereque eum, atque mouere ad pœnitentiam. intelligibile enim terram, quam ille poſsidebat, de qua Dauid pſallebat. Spiritus tuus ſanctus deducet me in terram rectam, ipſe poſsidet, non permittens eam ex toto corrumpi, ſed lucrans fratris virtutem, vel vitam, de qua ille per negligentiam cecidit. Si igitur eam ſanctificauerit domino, id eſt obtulerit ſacerdoti, audiſti enim, quia in præſenti ſanctificari deo dicit ea, quæ ſacerdotibus ſorte obuenerunt. Offerri autem, quomodo? Id eſt oportet eum, qui culpauit emundari, & ſanctam eius efficere conuerſationem.

Agrũ locati tiu poſsidere

Pſalm. 142.

Quæ deo ſanctificentur.

Supputabit ſacerdos iuxta annorum numerum vſque ad iubileum precium, & dabit ille qui votum vouerat domino.

Recte ſacerdos, ſimul cum eo qui mouit fratrem ad pœnitentiam, quia ille quidem diſtricte eius actionem, & conuerſationem, vtpote qui ipſe eum correxit, hic autem vt ſacerdos nouit veram atque perfectam redemptionem, ſupputant, ſiue probant qualem ei oporteat poenitentiam indici. Supputant autem vſque ad iubilei

Supputatio annorum

precium, id est ex his quæ de pœnitentia in diuina dicta sunt scriptura. ipsa enim ęstimatio est anni iubilei, siue remissionis, tam quia ipsa æstimauit, siue supputauit pœnitentiam, quam quia ęstimat quanta eius sit dignitas, hoc enim dicimus esse ęstimationem, quia sic pœnitentia
Psalm. 49. definita, definitio eius sancta erit deo, propter quod & addidit.

Et dabit ille qui votum vouerat domino.

Siue secundum LXX. et reddet precium in die illo sanctum domino. In tempore enim, in quo secundum hanc rationem, ea quæ sunt de poenitentia definiuntur, siue inducuntur ei, quum necessaria est definitio eius, sancta domino inuenitur: bene autem Dauid redde, vel sicut lxx. reddet, non reddent: nam etsi communi consilio sacerdotis: & eius qui mouit peccatorem ad poenitentiam, de ea definitio constituitur, quę æstimatur, veruntamen ille eum offerat, qui fratrem culpantem compungi fecit: huic enim & obediet, sed & ipse obligatur in emendationem eius qui poenitentiam agit, vtpote qui semel eius correctionis fecit exordium. Qui autem non illico quum definitur pœnitentia, pœnitens mundatur, sed quando eam perfectam egerit propterea ait.

In iubileo autem reuertetur ad priorem dominum, qui vendiderat eum.

Ergo definitio poenitentiae in illa die sancta mox fiet: in qua à sacerdote, & exhortatore eius qui poenitentiam acturus erat per diuinã scripturam: quomodo eam debeat agere æstimatur.

Tunc autem pœnitens possessionem suá, agrumque, & conuersationem recipiet, quando ad annũ peruenerit iubilei, siue remisionis, sine immutatione, & plene agens ea, quæ ad pœnitentiam pertinent: sed etiã in totum reddens sacerdotem & omnem hominem qui exhortari semetipsum aut proximum, aut domum suam vult, & ex hoc sibi sanctificationem conquirere, coronam inclytam, & firmitatem admirabilem exquisiuit. *Omnis æstimatio siclo sanctuarii ponderabitur, siclus siue didrachma viginti obolos habet.* Vt omnis æstimatio, siue definitio, sanctis fiat ponderibus, id est his, quę sunt de sacra scriptura. Exteriora enim põdera, veluti philosophorũ, in quibus ipsi vitas, conuersationesque pensant, nõ sunt sancta, quia scientiam imperfectam posident. Sed nec hęreticorũ pondera sancta sunt, cauteriata est enim eorũ cõscientia: sed sancta sunt ea quæ sunt in diuina scriptura, in quibus viginti oboli sunt, siclum, siue didrachma, id est decem mandata secundum literam, & secundum spiritũ intellecta, sicut euãgelica gratia insinuat, & qui in ea dicit: Nõ arbitremini, quia veni soluere legem aut prophetas, nõ veni soluere, sed implere. Quicunque aut legem irritã facit, aut euãgelium renuit, hic non habet didrachma, nec huius doctrinã vt sanctificantem recipimus. Hæreticos autẽ & Iudæos, quorũ alii gratiam, alii legem negant æqualiter suscipiamus. *Primogenita quae ad deum pertinent, nemo sanctificare potest, & vouere. Sine bos, siue ouis fuerit, domini sunt.)* Pecora eos qui nobis obedientes sunt filios, & seruos, in

Ad annum iubilei peruenitur vera pœnitentia.

pondera sancta.

I. Timoth. 4

Matth. 5.

Pecora obedientia, præcedentibus diximus. Horum primogenitum id eſt, qui nobis ſic parens & obediens fuerit, vt & aliis obedientiæ & parendi ducatum præbeat, & propterea hic quidem primogenitum dicitur Exod, 34 alibi autem de eo legislator dicit: Omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum domino vocabitur. Adaperit enim vuluam generandorum filiorum, qui obedire ſecundum deum, & cum pia ſubiectione incipit, qualis, verbi gratia, erat Paulo Timotheus, & propterea de eo ad Corin- 1, Corinth, 4 thios ſcripſit: Qui eſt filius meus in domino, ipſe vos commonefaciat vias meas, quæ ſunt in Chriſto Ieſu. Hunc qui talis eſt, nemo ſanctificet: nō quia indignus eſt ſanctificatione, ſed vt qui non eget ſanctificari, eſt ergo olim ſanctus. Didiciſti enim, quomodo & ſuperius dicebamus, quia aliud eſt ſanctum eſſe aliquid deo, aliud autem initiū ſanctificationis ſumere. Illud enim melius ac ſuperius eſt, vtpote quod olim perfectum eſt & meliori ratione nō eget. Quia ergo filius, qui Sanctum deo tantum honorat patrem & matrem, vt aliis fiat talis honoris exemplū: honorans autem propter pietatē, i. propter obedientiā legis, & ſciens, quia deo offert hūc honorem, qui honorari patres præcipit, primū mandatū quod eſt in promiſſione, ſe- Coloſſ, 3 cundum quod Paulus dixit, impleuit. Seruus autem, qui domino pure ſubditur, propter mandatum quod dixit: Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis, ſicut domino, non ad oculum ſeruientes, ſicut hominibus placentes, ſed ſicut ſerui dei obedientiam deo oſtendūt. Hoc autem idem & diſ

cipulus. Si magiſtro ad honorem dei, qui per Paulum ſanctum. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis, ipſi enim peruigilant pro animabus veſtris, obedite, & ſubiecti eſtote, ad deum referre ea, quæ ſunt huius obedientiæ & ſubiectionis, euidenter vnuſquiſque horum dicitur, ſiue per bonam ſimplicitatem placens eſt deo, ſiue per ſtudioſam mandatorum operationem, & qui debeat bos propter hoc, aut ouis nominari, domini vterque eſt. Audiſti enim quemadmodum ad dominum pertinet vniuſcuiuſque obedientia, & ſubiectio, quando ſubiecti patribus vel dominis, vel magiſtris, etiam conuerſationem habent bonam, quæ eos inter munda animalia facit eſſe, & non de immundis, de quibus ſubdidit ſequentia, Hebr, 13

Quod ſi immundum eſt animal, redimet qui obtulerit iuxta æſtimationem ſuam, & addet quintam partem precij: Si redimere noluerit, vendetur alteri.

Quia immundus omnis peccator eſt, manifeſtum eſt: immundus enim eſt, inquit Solomon, ante conſpectum domini, omnis iniquus. Iniquus enim eſt, quia tam meditari, quam diſcernere legem eum, qui ruminat, & vngulam findit, legislator iuſſit, quicunque vnum ex his minus habet. Quicunque ergo obediens eſt, & vehementer ſubditus patri, aut domino, aut magiſtro, nõ tamen legẽ, ſicut oportet, meditari aut diſtinguere nouit, primogenitus quidẽ in pecoribus eſt, ſicut obedientiæ dux. Eſt autem immundus, quia non habet hoc quod habere mundũ legislator iuſſit. Si ergo eum pater, aut dominus, *Peccatores immundi ſunt* *primogenitus in pecoribus.*

aut magister vult redimere, secundum æstimationem eius redimetur, & addet quintam partem precii: addet quintam, cum intellectu ei doctrinam offerens, in sapientia eum gubernãs, & non insipienter regens. Insensati enim patris & domini, & magistri est, obedientiam, quæ ad se pertinet, docere filium, vel discipulum, vel seruum, & non disponere eius vitam, vt secundum legis scientiam operetur, permittereque eum indoctum esse in lege, & imperitum. Addat igitur & subiectioni, & doctrinæ intellectũ, ipse enim solus in præsenti minus est, propter quod dixit:

addere quintã tanquam corollarium.

Addet quintam partem precij.

Quia precium habet obedientiã, vnde nõ ait: æstimabit eum sacerdos, sicut supra dixit, sed sicut olim preciũ habentem, & qui definitionem doctrinę, subiectionemque sortitus est, iussit super eum addi quintã partem, vt quia obedientiã, quam valde lex præcipit, possidet, secundum lxx. Filius sapiens subditus est patri, quintam adiicit & quemadmodum diximus, obedientiæ addit sensum, ex quo obediturus est, & recte redemptus, inuenietur mundus. Tunc, secundum lxx. erit eius, qui possidet seruum, aut filium, aut discipulum: habebit enim in eo gloriam sicut Paulus dixit. Quia gloria nostra vos estis in Christo Iesu. & rursus: Gaudeo igitur in vobis: & rursus: Núc enim viuimus, si vos statis in domino. Si autem non redemerit, qui filium, aut seruum, aut discipulum possidet: ipsius enim eum redimere est & per prudentem admonitionem sensatum effi

Redimere,

2, Corinth, 1

1, Thess, 3

cere, secundum modum, qui dictus est, alienatur ab huius possessione, vendet enim, ait, alteri, vel sicut lxx. si non liberauerit, veniet secundum precium eius, ita vt illius quidem sit preciũ apud deum, obedire domino, & patri, & magistro. Qui autem eum quum deberet, & potuisset exhortari, nõ est exhortatus, damnum patitur eius possessionis, & non potest dicere: Ecce ego & pueri, quos mihi dedit deus.

Omne quod domino consecratur, siue homo erit, siue animal, siue ager, nõ venietur, nec redimi poterit. Quicquid semel fuerit consecratum sanctum sanctorum erit domino: & omnis consecratio quæ offertur ab homine: non redimetur sed morte morietur.

Quæ differentia sit anathematizare, & sanctificare secundum literam, per ea quæ superius discussa sunt, ostendimus: vbi hoc quod anathematizatum est, nullomodo in vsum humanum, nullius, nec sacerdotis fas esse reuerti diximus, secũdum Amalechitarum historiam, quam in testimonium rei protulimus: intantum enim non licebat tangere quod anathematizabatur, vt quãdo Hiericho anathematisauerunt, quia quidam ex populo, id est Achan filius Charmi, de anathemate furatus est, multi de eis in bello ceciderint, iratusque deus, hæc dixit: Non ero vltra vobiscũ donec conteratis eum, qui huius sceleris reus est. Ex vtraque ergo historia, quomodo omnis vsus & possessio prohibetur anathematis, demonstratum est. Non solum autem hoc, sed quia quęcunque iure bellico valde inimicis, cum quibus non oportebat amicitiã iungere, spolia sumebãt

Anathematissimus, Iosue, 6

anathemati prohibemur cum quibusdã ingere amicitiam,

post victoriam, & deprecationem, hęc faciebant anathema & non à semetipsis, sed deo præcipiente. Quæcunque enim prophetæ præcipiunt, manifestum est, quia dei præcepta sunt. Ergo & nos quodcunque, intelligibilibus inimicis, id est dæmonibus pugnantes, cum quibus nō licet amicitias iungere, contra quos perpetuas inimicitias, & incommutabiles habemus, propter
Matth. 10 quos dominus dicebat: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: propter quod diuidit hominem aduersus patrem, & filiam aduersus matrem, & scindet compassionem generis, vt deorsum relinquentes carnis compassionem, facilius incorporeos perimamus inimicos: siue hominem, siue pecus, siue agrum pro spolio, ex bello quod contra eos habemus, atque
Trophæa deo figere. victoriam conquisiuerimus, consecrare quidem deo hæc debemus. Sic autem consecrare, vt nihil in eis habeamus nostræ voluntatis, sed siue suæ potestatis quispiam est, hoc enim est vere homo, dicimus autem eum, qui nullatenus nobis subiectus est, sed æqualis nobis est secundum cōuersationem, siue eum qui nobis subiectus est, & propterea pecus nominatur, intelligibiles hostes vincentes acquisiuerimus, siue de agro possessionis, id est ex qua sortiti sumus conuersationem.
Ager possessionis. in spoliis, & trophæis sumpserimus, contra inimicos intelligibiles pugnantes, nec venundare hęc possumus, nec redimere opus habemus, quia omne consecratum, sanctum sanctorum est domino. Quomodo? audi. Non potest aliquis expoliare inimicum, antequam eum perfecte sub-

iiciat,ficut dominus Iudæis dixit:Quomodo po- *Matth.12,*
test aliquis ingredi in domum fortis,& vasa eius diripere, si nó prius alligauerit fortem, & tunc vasa eius diripiantur? Tunc autem plene intelligibilem hostem subdimus, id est diabolum,ligareque eum, & depredari, & consecrare deo spolia eius possumus,quando eius omnes vicerimus machinas,omne contriuerimus caput,omnemque speciem peccati declinauerimus, cuncta mundi desideria vicerimus, cunctasque virtutes assequuti fuerimus: tunc enim eum & ligatum habemus, & prædari possumus. Sic autem diripientes, & eum prædicta victoria deuincentes, quodcunque diripuerimus,deo recte offerimus.
Sanctum autem sanctorum perfectum cōsum- *Sanctum sanctorum effici*
matumque habemus, nec nostra exhortatione nec aliorum egens, quod nec additamentum aliquod, nec profectum opus habet. Quomodo? Quod omne peccatum euasit,omnem virtutem operatum est, & alienatum est mundo,mundoque crucifixum. Nimis ergo consequenter addidit. *Et omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur,sed morietur.*

Qua morte? qua Paulus dicebat: Viuo au- *Gala.2.*
tem iam non ego,viuit autem in me Christus.
Et rursus: Sic & vos æstimate vos mortuos *Roma,6.*
quidem peccato,viuentes autem deo,in Christo Iesu.Talis ergo,sicut qui vsque ad culmen virtutis proficit, & mensuras cōtigit perfectionis: mortuus enim seculo est,& à præsētibus alienus & olim à mūdi migrauit sapientia:recte sanctus sanctorum domino est,quia sanctum sanctorum

imitatus est secundũ possibilitatẽ suã. *Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborũ, domini sunt, & illi sanctificantur. Si quis autẽ voluerit redimere decimas suas addet, quintam partem earũ. Omniũ decimarũ, boues & oues capræ quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimũ venerit, sanctificabitur domino. Non eligetur nec bonum, nec malũ, nec altero cõmutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutatũ est, & pro quo mutatum est, & sanctificabitur domino, & nõ redimetur.* Quæris forsitã, cuius rei gratia fructuũ terræ redimi decimam præcipit, boũ autem & ouium non præcipit? quod Iudæus dicere nõ potest, quia soli seruit literæ, in qua maxime multa quæstionem recipientia legislator interponit, vt angustati ad spiritũ currant, & sciant, quia litera tunc est bona, quando illa vsa fuerit velutinstrumento, & ministra spiritus. Differentiã ergo discipulorum legis hic proponit: & quemadmodũ in primogenitis mundis, & immundis, quidã cũ obedientia & bonã legismeditationem, & scientiam cõquisiuerunt, quidã autemsunt qui solam obedientiam habent: sic & hic quidã operantes mandata, sapientiã terrenam habent, & propterea redemptione necessaria egent, quidam nec redimi opus habent, sed nec mutari debent, sicut perfecti semper & consummati. Fruges ergo, in præsenti lex messionem, quę est de semine, dicit, similiter & poma arborũ secundum tempus suũ. Horum autem germinis decima pars deo secundũ legem debetur, vtrunque autem hoc ad legis fructificationem accipio oportet. Dominus quidẽ bonã terram fructũ afferentem triginta, & sexa-

Decimas fructuum terrae redimere.

Litera scrupulosa.

Varii lectores legis,

Fruges.
Poma.

Matth, 13,

ginta,& centũ,eos qui suscipiũt verbũ,& faciũt illud,in parabola seminũ euãgelicorũ exponens dixit. Dauid aũt nũc clamabat: Iustus vt palma florebit. Et rursus: Ego autẽ sicut oliua fructifera in domo domini. Nũc autẽ breuiter describens iustũ: Et erit, ait, sicut lignũ quodplãtatũ est secus decursus aquarũ, quod fructũ suũ dabit in tẽpore suo. Huius ergo omnis decima, sancta est. Sãcta enim horũ actio,& studiũ est; quia qui legis mandata operãs, spẽ in præsenti retributionis ponit, terrena sapit, quales erãt quidã Iudæorũ, ad quos, vtpote terræ inhærentibus, dominus dicebat. Vos de deorsum estis, ego sursum sũ. Sed & Paulus de eis dixit, qui terrena sapiũt. Nostra aũt cõuersatio in cælis est. Hoc autẽ nũc innuit, neq; enim simpliciter dixit, omnes decimæ terræ: sed, omnes decimæ terræ prædixit. & tunc subdidit, siue de frugibus: vt prædicaret aperte eũ, qui intentionem expectatione terrenorũ bonorũ legis mandata operatur, etsi sancta eius decima, id est mãdati operatio est, verũtamen nõ grande iuuamen eorũ est ex tali operatione circa retributionẽ, quã nõ oportet à deo expectari ab eis qui terrenis inhiãt. Vnde si vult quis sibimetipsi decimã hãc acquirere, addat quintã, id est, intelligentiam vt quæ sursũ sunt, sapiat, ad ea quæ sursum sunt, intẽdat, sicut Paulus scribebat. Qui enim sic legis mãdata operatur, nõ perdet lucrũ eius, quia decima eius efficitur. Ergo eius, qui terrena sapit, decima sancta quidem est, sed nõ ei, quia nõ intelligibiliter mãdatũ operatur, nescit quod luctũ in ea expectet, aut quã retributionem in ea speret

Psal. 91.
Psal. 51.
Psal. 1.
Philip. 3.
Decimas nominatim omnium rerum addit.
Coloss. 3.
Decima sãcta

Boues autem & oues, & quæcunque sub numero sunt sub virga transeunt.

Dicit enim eos qui sub virga numerantur crucis, quibus vt numerentur, fides dei amicitia donat. Quisquis enim fidelis est deo, hic & eius amicus inuenitur, quod demonstrat Abraham, de quo dictum est: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus dei appellatus est. Qui enim amici dei, numero digni habentur, licet sint immensæ multitudinis, & non solum si numerum, sed etiam si mensuram excesserint, audi Dauid dicentem: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos, & super arenã multiplicabuntur. Hi terrenã nõ habent sapientiã, nec in his quæ agunt, corruptibilem retributionem quærunt. Propter quod nõ speciale quippiam illorum, sed quodcunque egerint mandatum, sanctum deo est.

Gene. 15,

Psal. 138

Sed nec eligetur inter bonum & malum.

Pronunciare de probitate hominum difficile est nobis

Id est inter deterius & melius. Non est enim eorum facilis discretio, quia etsi alterutrum superant, quemadmodum stella stellam in gloria differentes, sed omnes in cælo sunt, vt reuera sequentes cælestia, & à solo eo, qui idoneus est discernere sanctos cognoscuntur: secundũ hanc rationem oportet intelligi: *Non eligetur bonum, nec malum, nec altero commutabitur.*

Quũ enim nullus de eis sit, qui respui possit, quẽ quo commutabis, aut quid magis eliges, nostræ non est diiudicare virtutis. His ergo superædificans, addidit quę sequuntur: *Si quis mutauerit*

& quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur domino, & non redimetur. Quia ergo omnium cursus diuinus & sublimis, & supernæ cóuersationi proximus est, frustra conaris hunc resspuere, alium autem pro eo introducere, & consecrare deo quasi meliorem: non est tuum hoc discernere, neque hunc illo inter sanctos appellare deteriorem: quod etiam ex historia factum cognosce. Paulus aliquando & Barnabas inter semetipsos contenderunt. Barnabas enim dicebat debere assumi Marcum: Paulus autem dicebat, eum qui semel recessit à Pamphylia, & qui non concurrit eis in opere, non debere assumi. Facta est autem inter eos talis contentio, ita vt discederent ab inuicem, & Barnabas assumpto Marco nauigaret Cyprum, Paulus autem eligés Silam, traditus est gratiæ dei. Vides quomodo mutauit melius, sicut ęstimauit, deteriore. Ipsum autem quod mutatum est & pro quo mutatum est, factum est sanctum. Silam enim, sicut aptiorem Marco, ad ministerium prędicationis elegit, non tamen expulsus est Marcus. Barnabas autem eum assumens, abiit Cyprum, & cum eo prædicabat, & intantum erat magnus, vt euangelista vnus de quatuor fieret. Ergò Paulus retractans, & cognoscens, quia nullus sanctorum respuendus est, nec potest aliquis eorum, qui per fecte profecerunt, hunc dicere deteriorem, nec illum meliorem, ipse rursus Marcum assumpsit, & ad Timotheum scribebat: Assumes Marcum deduc tecum, est enim mihi vtilis in ministerio. Non ergo intendatis: quis inter hos bonus aut

Pauli & Barnabe de Marco cóflictatio

Sila,

Barnabas, Marcus,

2. Timoth, 5,

malus,ſed nec commutes alterum altero.

Et non redimetur. Cui enim nihil minus eſt, qua redemptione eget?Si autem & affinitatem oportet intelligere redemptionem, quemadmodum Aquila ædidit, recte affinis non efficietur, talis enim nemo ſibi vindicabit gubernationem. Sed etſi alterius tamen fructus, vel diſcipulus fuerit ex quo ad hanc peruenerit perfectionem, ipſe ſuus erit gubernator, ipſe doctor. Præter alia enim, quę in præſenti dicta ſunt, oſtendere legis lator vult, quia hi qui a nobis docentur, quando fiunt perfecti, nihil iam noſtri magiſterii egent: & propterea immundorum primogenita redimi ait, mundorum autem, nequaquam. Sed nec ea, quæ deo conſecrata ſunt, nec hæc, de quibus nunc ſermo eſt, perfecta demonſtrata ſunt, vtpote quæ intentionem diuinam, cęleſtemque gerũt. Quem enim finem libri huius præceperit eſſe ſpiritus, hunc in ſequentibus intuere.

Mundorũ primogenita nõ redimi.

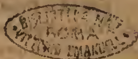
Hæc ſunt præcepta quæ mandauit dominus Moyſi, ad filios Iſrael in monte Sinai.

Et cuius rei gratia non ipſis filiis Iſrael, ſed Moyſi ad filios Iſrael? Quia populus erat infirmior, tantam legis ſanctionem capere non valens, in qua ſicut in ſpeculis claras formas ſuorum myſteriorum deus oſtendit. Tu ergo, ſi non vis de vulgo eſſe, ſed qualis Moyſes fuit, præbe temetipſum obedientem, mundoſque habentem omnes animæ ſenſus, & dic deo: Reuela oculos meos, & cõſiderabo mirabilia de lege tua. Relinque materiam carnis, & ſpiritus diuitias ſequere. Dic cũ Dauid. Quam dulcia faucibus eloquia tua domi-

Moyſe internũcio ad filios Iſrael quare deus vſus ſit
Pſal. 118

ne,super mel & fauum ori meo. Vt & tibi, quem admodum & Moysi mandet, suáque tibi credat sapientiam. Melior est enim negotiatio eius ar- *prouerb, 3* gento, & auro puro, fructus eius preciosior est cũctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparare. Longitudo dierũ in dextera eius, in sinistra autem diuitiæ, & gloria. Viæ eius viæ pulchræ, omnes semitæ eius pacificæ. Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, & *prouerb, I* qui tenuerit eam beatus. Fili mi, audi doctrinam patris, id est dei: & non discedas à lege matris tuæ, id est sapientię. Coronam enim gratia rũ dabit capiti tuo, id est Christum: & torques aurea fit circa collum tuum, id est spiritus sanctus, cui est glo ria in secula seculorum Amen.

ISYCHII PRESBYTERI HIEROSOL. IN LEVITICVM LIBRI SEPTIMI, ET VLTIMI FINIS.

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM QVÆ IN HIS SEPTEM *libris commentariorum Isychij in Leuiticum, continentur.*

Aron arca velmõ tanus interpretatur 8.& 28
Aaron Christi & ecclesiæ personam gerit 206
Aarõ & filii eius lucernam accendunt 574
Aaron pro seipso oret, quo modo intelligatur 187
Aaroni dicuntur humiliora 259
Aaronem cum filiis suis cõiungi 181.
Aaronem ingredi sanctuarium 362
Aaroni litera tanquam inferiori credita est 258
Aaronis filii qui dicantur. 89
Abominationes immundæ 77.
Abominationem fugere. 406
Abrahã hospitalitatis exemplum est 598
Abraham obseruationum sabbatorũ princeps 426
Abraham pater gentiũ 29
Abstinendum non semper a vino 200
Abstinere ab omni sanguine 142.&.398
Accedendum ad sancta cũ metu 514
Accedere ad nullum mortuum quid 498
Accepta vestra 429
Accipitres mansuescunt 222
Accipitres potentes sunt. ibid.
Accusantes ferias 251.a
Adami regresſio deriuauit in quædam animalia immunditiam 211
Adaperire vuluam 706
Adeps per se offertur Deo 41
Adeps belluinam hominũ partem significat. 13
Adipem supra ligna ponere ibid.
adipe vtamur, ad multos

vſus 141
adipem diuidi a iecore 12
adipem nō comedere 140
adiectionis verbum 453
adoptio ex vocatione 555
aduena Ægypti 461
aduenæ qui 593.421.431.624
aduenæ humaniter tractandi 460
aduenam lxx. proſelytum ædunt ibid. & 46
adulterium cum ſerua habuiſſe rem, nec putabatur commiſſum 447.a
adulterium quoddam miſti cum eſt 470
adulteri Iudæi ibid.
adulteriumintelligibile ſenſibili peius ibid.
adulterium quare morte puniendum 471
adulteriū in libera deſponſata tantum fit 447.a
Aegyptus tenebræ, vel obſcuritas interpretatur 461
Aegyptum fugere 405
Aegyptus quid ſignificet in ſcriptura 241
Aegyptus contenebratio interpretatur ibid. & 535
ægyptus pręſens mūdus 535
Aegyptius homo in Iſaia qui 612
αὐτόλος qui dicatur 46
aeſtus concupiſcentias ſignificat 365
ætas vegetior intra annum vigeſimum & ſexageſimum 682
ætatum diſtinctio in Mathæo. 452
affinitatis & cognationis gradus 407
afflictiones quare ſubmittā tur. 314
affligere emptum inlabore 640. & 641
ager lex recte intelligitur 591
ager poſſesſionis 710
ager ſcriptura eſt 697
agrum ſerere 591
agrum locationū posſidere 703
agrum vario ſemine ſerere 444
agnum & agnam immolare 305
agnum anniculum immolare ibid.
agni immolatio, memoria eſt Chriſti 545
agnum anniculum offerūt

fœminæ post dies purificationis. 249
agnum poenitentes immolant, id est benignitatem 311
agnos offerre 550
agni & hœdi vnius generis sunt 47
alba cicatrix transgressio legis 286
albor subobscurus ignorãtia est legis 287
albugo oculorum 505
Alexander ærarius ille in Paulo, adulter erat 471
aliena docentes puniuntur intelligibili igne 193
aliena docentes & adulterantes scripturas, recte repelluntur 196
alienis peccatis communicare 140
alienigenas non facimus voluntate 517
alienigenæ, qui a lege Dei abhorrent 515
allegoriis vtendum docet ipse Christus, in præfat.
allegorię quando necessariæ ibid.
a longe qui sint in Paulo ad Ephes. 375
altare holocausti corpus Christi 173
altare holocaustomatum, vbi 16
altare ascendere 308
altare ad aquilonem 17
altare carnem Christi significat 9
altare corpus domini significat 60
altera dies sabbati 547
alterna onera portare 610
altiora quærens quam sit fas scire ab homine excidit a veritate 108
amicorum bonis gaudendũ perinde vt nostris 442
amodo quid sit 59
anagoge necessaria in sacris in prol.
anagoge Iudęis incognita fuit 558
anathemate a quorundam amicitiis prohibemur 709
anathematismus ibid
angelus in Exodo filiũ dei figurat 653
animam hominis percutit docens impietatem, aliquam 586
anima nonnunquam hominem significat 22. & 342

anima

anima nonnunquam gentilem significat 24
anima lepra laborat declinans ad voluptates 269
anima pro animali homine 586
anima omnis hominis, dei est sponsa & ecclesia 501
anima nobis tanquam vnigenita filia 457
anima Christi Iudæos abominabitur 669
animæ memoriæ mortuorum 433
animal nullum natura immundum 230
animalia maximam fortitudinem in vnguibus habent 211
animalia quædam virtutũ symbola 386
animalia immunda, quæ sint 242
animalis homo in Paulo quis 13
animalis homo quis accipi debeat 142
annicula omnia perfectiora 305
annus quintus 453
quartus 452
annus remissionis erit tempore futuri seculi 598
annorum numero prudentia intelligitur 683
Apelles Alexandrinus in Paulo 537
apostoli sacerdotiũ, a Christo sortiti 387
apostoli circuncisi erant 622
apostoli secundum legem filiorum Israel viuebant ibid.
apostoli panes doctrinæ dicuntur 172
apostolorũ doctrina, quod ad claritatem attinet præferenda est propheticæ ibid.
apostoli ante pentecostes diem non docuerunt 181 183
apostolorum doctrinæ qua in re differant à doctrinis Christi 152
apostolorum discipulis tantum est, quantum ipsis apostolis permissum 621
apostoli maiora signa fecerunt quam Christus. 443
apostolis in superiori loco

ſedentibus quid voluerit
Lucas dum dicit apparuiſſe linguas igneas 189
aqua quamobremnon polluitur 235
aqua diluere veſtimenta 269
aquam fundere ſuper aliquem 238
aquila deum aliquando ſignificat 223
aquilarum genera fugienda 220
aquilæ rapaces ſignificant ibid.
aquilo 17
arborũ pulchri fructus qui 566
arbor Sabech 91
arca Noe ex lignis cedrinis 300
aries figuram Chriſti gerit 91
aries ducatum præbet ouibus 168
aries in virgulto Sabech figuram Chriſti ferebat 620
aries antiſtites eccleſiæ ſignificat 368
aries in vepribus 364
aries dux ouium Chriſtum ſignificat ibid.
arietem offerre 91
arietum ſacrificium 550
armum offerre 145
aſinus gentium conuerſationem ſignificat 212
aſpectus obſcurior dubia peccati ſuſpicio eſt 268
aſpectus mentem quæ deliquit ſignificat 268
auſpicia quę intelligenda ſint 454
atrium tabernaculi eccleſia 117
attenuari fratrem quid ſit 624
auaritia idololatriæ eſt ſpecies 643
aues rapaces 221
aues iuſtiores ſignificant. 142
aues offerunt qui contemplatiuam vitam agunt 18
aues quadrupedes abominabiles 224
aues immundæ, vitia quædam hominum ſignificãt 220
auem capere in venatu 401
auium oblatio perfectioribus conuenit 18
αὔγασμα 259. & 265

auguria ab auibus nomina habent 454
auguria quæ, ibid.
auguriũ idololatriæ ſpecies 350
aurem amputatam eſſe 527
aures vngere 170
azymus doctrina pura 29
azymi panes 131

B

BAbylonicæ captiuitatis finis 271
baptiſma imaginem gerit paſſionis Chriſti 165.166
baptiſmus impatiens eſt circoncifionis 413
baptiſmus paruulorum 118 & 342
baptiſmus nullus ſecundus 305
baptiſmus & pœnitentia inter ſe confines 117
baptiſmus & pœnitentia anni ſunt remiſſionis 699
baptiſmus hominem renouat 366
baptiſmi perfectio 306
barbæ præſegmina Apollini conſecrabant 454
barba diſcerniculum eſt ſexus 302
barbam radere 456
Barnabas 715
beatitudinis futuræ quidã in hac vita guſtum capiũt 560
bella oriuntur ex concupiſcentiis 649
benedictio e cęlo profertur 191
benedictio patris eſt filius 605
benedictionem non tã preſbyteri quam omnes Chriſtiani donare poſſunt 191
beſtię agri 593
beſtiæ agri ſunt dęmones 662
bis ſeparare à tabernaculo 270
blaſphemiæ 205
blaſphemiæ ab omnibus vindicandæ ſunt 589
blaſphemia quę fit a volente, nunquam remittetur 584
blaſphemus extra caſtra expellitur 582
blaſphemant qui gradus in diuinitate exquirunt ibid.

blaſphemium eſſe ex induſtria, eſt dicere contra ſpiritum ſanctum 583
blaſphemi qui altius quædam myſteria rimantur 205
bos operatorem iuſtitiæ & legis ſignificat 6. & 40
bos & ouis Iudæorum ſunt munera 4
boues & oues hominem deſignãt, qui ab aliis trahitur, ad bene vel male agẽdum ibid.
brachium Dei 146
brachium virtutum operationem ſignificat 202
brachium dextrum virtutis eſt actio 146
brachium domini filius eſt 389
bruchus 225
buccellæ 113
byſſus terram ſignificat 158

C

CÆci ſole offenduntur 369
cæci qui 504
cæci & ſurdi inobedientes dicuntur 438
cæco offendiculum ponere ibid.
cæcũ non offerri altari 525
cæcum prouehere quid ſit 490
cœnæ dominicæ celebratio in nocte 532. & 540
caluaſter deterior eſt caluo 288
caluus pro ſimplici accipitur ibid.
calumnia mendacii ſpecies 434.
calumnia & v... inter ſe cõfines 436
cameleon 231
camelus ſuperbiæ ſy...bolũ 212
camelos comedunt tu...en tes faſtu 2...13
camelus phariſæorum ſu...perbiam ſignificat ibid.
camelus iudaicæ conuerſationis ſymbolum ibid.
candelabrum in tabernaculo 573
candorem humiliorem eſſe reliqua carne 268
canis ad vomitũ 84. & 214
caniſtrum conſummationis 171
cantio puerorum in euan-

geliis, ſpiritus plena 254
canus qui vere debeat accipi 459
caper emiſſarius, quare 337
capillos non concutere 456
capillos defluere 287
capillos capitis noſtri dinumeratos, quomodo intelligatur 266
capillus niger luctum ſignificat 285
capilli pro cogitationibus 456
capræ oblatio pro peccato fiebat 68
capram immolans lumbũ non poteſt offerre 49
capras occidi aduerſus Aquilonem 16
capras vel hœdos quos deſignauerit Chriſtus apud Matthæum 15
captum a beſtiis 141. & 403
caput ſacerdotis vngere 164
caput non diſcooperire 498
caput & barbam radere 488
caput hoſtię 7
caput pro mente ſumitur 82
caput prædicationis euangelicæ eſt reſurrectio mortuorum 544
capitis nomẽ in ſacris quale 284
caro tua ſunt, quid ſit 412
caro Chriſti multa nomina ſortita eſt 57
caro viua 273
caro Chriſti cibo fuit apta poſt paſſionem 31. & 113
carnem cum capite incendere 62
carnis interitus qualis intelligatur in Paulo 316
carnes pro virtutibus accipiuntur 137
carnes pro panibus comedere 177
carnes mane Heliæ ſunt a coruis delatæ, quid ſignificet ibid.
χάρπωμα quid ſit 7
caſtitas ſanctificationis eſt mater 476
caſtitas non ſemper habet locum 567
caſtra eccleſiam ſignificant 581
caſtra ingredi quæ intelligantur 304

cauda amputata 527
cedere e possessione 609
cedrus non putrescit 300
centenarius numerus 650
centum drachmę 681
centum drachmæ decuplatæ, ibid.
Cerinthus autor fabulæ de anno millenario 137
Chananæi 317
Charadrius 222
χίμαρος quid significet 68
chirogryllus 213.&215
Christus omnium pater est 518
Christus nostra propitiatio 65
Christus quæ voluit nos gerere, ipse inchoauit 173
Christus non est iniustitiæ damnandus, quando parem mercedem operariis omnibus dat 641
christus ecclesiæ verus maritus est 471
christus festos dies sacro eloquio celebrat 251
christus caput nostrum esse quomodo intelligatur 488
christus omnium virtutum est exemplar 688
christi baptisma quoto anno ibid.
christus iustis est exemplũ vitę 47
christus primitiæ conspersionis 522
christus ianua est ad vitam æternam 152
christus extra portam passus 63
christus diuites vere facit 431
christus legem impleuit, & deinde Euangelium docuit 549
christus rectæ vitæ exemplar 483
christus in Iordane lotus aquas omnes benedixit 154
christus secundum carnem ex filiis Israel fuit 367
christus in eo quod peccatoribus condescendit, sanctus tamen permanet 499
christus ex filiis est Aaron 146

christus nostra salus 367
christus vetuit discipulos prædicare ante aduentum spiritus 179
christus oui comparatur 162
christus pauper dicitur pro pter nos 553
christus a nobis quæ sunt posſibilia exigit 601
christus omnia in omnibus operatur 551
christus ſanctimoniæ fuit, & pacis perſtudioſus vbique ibid.
christus perfectæ ſapientiæ eſt caput 108
christus eccleſiæ caput eſt 190
christus mortem quam nos debebamus exoluit 399
christus primitiæ eorum, quibus mundus eſt crucifixus 337
christus aries eſt noſtri ſacrificii 94
christus & vngit & vngitur 163.a
christus mediator inter deũ & hominem 471
christus dux eſt perfecte viuentium 168
christus in tabernaculo habitauit 571
christus aduenieus, myſteria quædam expoſuit 432
christus digitus Dei dictus 57
christus in dilectione fraterna eſt imitandus 443
christus ſacerdos, ſacrificiũ & altare dicitur 60
christi prędicatio nititur reſurrectione mortuorum 556
christi deitatem & humanitatem paſſam aſſerit Iſychius 113
christi imitatio efficacisſima ad diluenda peccata 83
christi præcepta a terra nos euehunt 520
christi tunica 174
christi & apoſtolorum dogmata inter ſe optime conueniunt 152
christi ſacrificium ignouit omnia peccata nobis 450
christi multa ſunt nomina 359
christi caput diuinitas 164

christi humanitas munda 299
christi humanitas viua ibid.
christi opera ab ingratis etiam laudanda sunt 452
christi resurrectio quando facta 601
christo tota vita offerenda 563
christo cur multa nomina sint indita. 57
christus terrenum hominem adfixit cruci 155
christum ad cælum respicere quid sit 191
christum resurrexisse quid sit 183
christiani & ipsa peccata, & peccatorum omnium occasiones defugiant 157
christiani a christo dicimur 150
christiani cur inter se fratres 497
christianis alacriter cum Dauide est certandum 528
chytropodes destruuntur, si morticinum inciderit 236
chytropodes clibani appellantur 235
cibus animalium non prohibetur, sed imitatio 222
cibus malarum actionum communicatio est 233
cibus pro salute nonnunquam capitur 117
cibi nos non immundos faciunt, sed nos cibos 241
cicatrix vulneris 280
cicatrix significationis peccatum est 264
circuitus altaris 9
circuncisio imaginem gessit resurrectionis mortuorum 246
cineris locus 63
citra 547
ciuitates dicuntur prophetæ 663
ciuitates mutatæ quare prophetis conferantur 664
ciuitates sine muro gentiū dicuntur 619
claudus viam dei corrumpens intelligitur 505
clibanus immundus 235
clibanus vterum Mariæ significat 28. & 119
clibanus quid significet 235
clibanus vnus 168
coccinum tortum 300

cogitationes malæ vere polluunt hominem 139
cognati qui dicantur 467
cognationum iura belluinũ est miscere 479
coire cum menstruata 347
collum obedientiam significat, in fine prologi
collum abrumpere quid sit 20
collum retorquere 83
collyrida consperſa oleo. 172
collyridæ 131
columbam quem interpretemur, in prologo
columbam offerre 19
comã in rotundam speciem tondere 454
comam nutrire quid ibid.
comedere ostium in atrio tabernaculi 109
comedere in loco sancto, quid sit 577
comedere vetera veterum 651
comedere de morticinis, est patrocinari sceleribus 238.
comedere super montes 455
comedere anno septimo 605
comedunt immundaanimalia qui imitantur. 214
computare apud semetipsum 638
conciliabula quid efficiant 440
concisio qualis præcipiatur a Mose 11
concordantia veteris testamenti cum nouo 445
concupiscentiarum domicilium est in hepate 125
concupiscentia peccati mater est 412 & 474
condemnare, nostrum non est, aut quid quisque possit iudicare 625
confiteri in conspectu domini 71
cõsentire peccatibus idem est quod peccare 467
consanguinei per carnem Christi 637
consecrare domino 698
coniugium quale. 415
conspectus rerum creatarũ nobis sapientiam admirabilem creatoris commendat 243
consumi à terra hostili 672
consummatio duplex est

omnium rerum 594
consummatus manibus 56
contaminatur sanctuarium quando stigmosus aliquis in sacerdotium asciscitur 507
contemplantium vita per aues declaratur 220
contemplatiuę vitæ descriptio 19
contractus quidam emptionum & venditionum cõstant sine pecunia 600
cõtractuum & venditionũ leges quo sint consilio scriptæ a legumlatoribus 613
contristari fratrem 601
cõtribulem affligunt, qui onera grauia imponunt 602
concisiones facere in carne 489
conuerti ad idola 428
conuiuas euangelicos de sepibus conuocari 515
conuocare synagogam 152
conuocare ad ianuã tabernaculi ibid.
coram domino offerre 107 & 148
coram domino 8
coram domino lætari 569
coram domino non offerimus quando nostræ voluntatis aliquid admiscemus 184
cornua altaris 385
cornua altaris quatuor virtutes significant 59
cornua altaris, crux Christi 71
corpus christi doctrinale verbum a Paulo 332
corpus christi sumere, est sumere memoriã passionis eius 31
corpus christi non accedendum est sine acri iudicio nostrum 645. & 646
corpus non auersandum tã quam creatura diaboli 83
corpus christi mistice percipimus 113
corpus pro toto nonnunquam homine 342
corpus nostrum, locus sanctus est 579
corpus & sanguis christi in altari 399
corpus & sanguis christi verus 519
corpus christi eccles. est 171
corpus quidam causa pec-

cati accusant 52
corporis vsus 243
correctio plagam præcedit 663
corruere super fratres 672
corui affectuũ expertes 221
cotyla eadem quę sextarius 306
cras de sacrificio comedere 429
cras dare velle 575
crastinum quid sit 135
craticula resurrectionem significat 129
craticula mortis christi mysterium 32
crocodilus 230
crura excelsiora habentia, munda 224
crux christi, vera est remissio 620
culter sacrificii lingua est 252
cupiditatibus facile renunciant, qui mundo vtũtur pro hospitio 560
cycnus 222
cydaris capitis 158
cydaris sapientiam declarat 365
cydarim non offerre a capite 198

D

Dalilæ factum erga Samsonem 628
decem cameli in Genesi 213
decem gradus cognationis sunt positi 411
decima mensis 556
decima sancta 713
decima, christi carnem significat 86
decimæ vnde dictæ 87
decimas quare nominatim omnium rerum addat 713
decimas fructuum terræ redimere ibid,
decimus dies perfectionis est 596
delicti nomine bifariam vtuntur, qui sacras historias conscribunt 93
delictum quale dicatur peccatum 122
delictum in scripturis pro grandi peccato 521
delictum nonnunquã pro intellecto peccato accipitur 95
delictum sensus alicuius corrigendo quid obseruandũ sit 92

delictum nõ quodlibet peccatum significat. 80
delinquens voluntate immundus est 326
delinquentes cauendi sunt 240
denarius numerus perfectus 87
dentes pro verbis accipiuntur 587
dentes lacte candidiores, qualesq; sint 587
descendere quid significet 190
desertã facere sanctuaria 669
deserta terra quæ hostibus vacat 374
desertum, sancta sunt sanctorum ibid.
de torrente bibere quid sit in Dauide 569
deus auget bona nostra per se parua 651
deus negat quędam sibi placere, quæ tamen præcepe rat ante 2
deus potentissimus omniũ est 439
Deus autor mali illius est, quod ad ædificationem pertinet 314
deus indurat 53
deus in omnibus loquutus 675
deus in igne apparuit Moysi 361
deus eadem sæpe aliis verbis præcepit 75
deo indigna quo quisque animo dicat plurimum interest 285
deo loquente duplex est fidelis auditus teste Dauide 258
deo quæ displicet, perinde sunt ac si non sint oblata 2
deum aliquo migrare quomodo intelligendum 374
deum factorem ex ornatu mundi cognoscimus 208
diabolus igni assimilatur 361
diaboli cogitationes iusti non ignorant 421
Dianæ sacrificia 349
die tertio nihil relinquere quod comedatur, quid sit 429
dies celeberrim⁹ quare 552
didrachma 679
didrachmæ dimidium 680

differentia nominum differentes actiones significat 361
difficile nonnunquam pro impoſsibili accipitur 89
digitus Dei quomodo accipiatur in ſcripturis 57
digitū in ſanguinem intingere ibid.
Dionyſij feſta 349
diſcenda ſunt ea maxime, quorum cognitio à deo ſit expectanda 257
diſcipulatus multi temporis 635
diis quibuſdam litatum eſt humanis hoſtiis. 349
diſperdi aliquem de populo, eſt exulem fieri 396
diffidere quædam videntur inter ſe primo aſpectu in libris legis 134
diuinæ lectionis commoda 424
diuinationes idololatriæ partes 350
diuinitas ab humanitate nō eſt ſeparanda 198
diuiſiones nullæ ſunt in Chriſto 167
diuitię quales intelligantur in Paulo ad Corinth. 627
doctores mundi & immundi ſūt prout docuerint 237
doctrina inchoare debet a ſacrificio Chriſti 189
doctrinam theologię ſacrificium ſimilæ ſine fermento vbique ſignificat 203
doctrinarum fundamētum eſt Chriſtus 318
doctrinam bonam ſacerdotes doceant 698
dogmata mala vna cum authoribus eiicienda 325
dominum ad Moyſen loqui 244
dominus noſter non inhumanus aut ferus eſt 499
domini qui docent, appellantur 716
domeſticæ eccleſiæ in Paulo 318
domus Dei nos ſumus 187
domus in vrbibus quales 621
domus ſacerdotis quæ 203
domus leuitarum ſemper poſſe redimi 622
domus in villa ſunt gentiū 618
domus noſtræ eccleſiæ ſunt 315
domum intra muros vende-

re 614
dona, ſpontanea ſunt ſacrificia 216
dona oportet eſſe voluntaria 7
donum ſenſus morbi, eccleſiæ datum ſynagogæ negatum fuit 316
dormire in domo leproſa 323
dormire in ſcripturis pro quo 437
dormire cum menſtruata immunditiam facit 346
dormire cum nouerca ſua 472
dormire cum menſtruata, quemadmodum intelligatur 476
dormitio pro morte accipitur, propter reſurrectionem corporum 649
drachma 87
duæ decimæ ſimilæ 545
duo arietes immaculati 550
duos panes primitiarum 549
duo paſſeres 300
duorum annorum vacatio 605
duos hircos offerre 370
duos hircos ad ſortem mittere ibid.

E

EAdem ſunt nonnunquã varie interpretanda, vt videantur eſſe contraria inter ſe 606. 607
eccleſia omnium eſt mater 518
eccleſia non ex ligno & lapidibus 319
eccleſiæ columnæ, antiſtites ibid.
eccleſiæ parietes, miniſtri 320
eccleſię veſtes quędam ſunt laneæ, quædam vero lineæ 293
eccleſia vniuerſalis, eſt cæleſtis Hieruſalem. 320
eccleſia, frequentia angelorum primitiuorum. 185
eccleſia in quo cõgregetur 189
educere ex Aegypto 535
eſtas euangelici verbi 655
ego dominus 411. 417. 428. 482. 501. 652
ego dominus, bis dicitur

406
ego dominus cur toties repetatur 410
egredi 180
ephi, mensura trium modiorum 86
ephi trinitatem significat 86. & 115
electio, spontanea est oblatio 523
eleemosynam facere ex rapinis 242
eleemosynæ ex bene partis fiant 604
eleuatio manuum orationē significat 190
elisaphan, specula dei mei interpretatur 196
eloquentia theologiæ vtilis 352
emissarius caper, diabolus 369
ἐπίσαγμα 336
episcopi oscitantes radunt caput 489
episcopum irreprehensibilem esse, quomodo intelligatur 159
episcoporum munus 204.
ἐπιθυμία apud græcos 42
epomis 157
erectum incedere 653
eructare in Dauide 212
euangelium, frater est prophetię 197
euaginabo post vos gladium, quomodo intelligatur 670
euangeliū Christi basis est 20
euangelium panis est fidelis animę 549
auangelica transgressio 279.
euangelium testimonium dicimus 359
euangelium consonans est legi 445
euangeliū ab Aegypto nos asserit 463
euangelicum pascha & legale 532
euangelii vindicatio 663
euomere quid sit 480
Eutichianus diaconus, in prolog.
excelsa ad desertum perducere 668

excommunicatio qualis & vnde 194
exilire à terra 224
exta manibus offerre 144
extinguere lucernam quid sit 576
extrema manuum & pedũ vngere 170
exuere vestimenta & induere alia 105

F

FAcies domini quæ 16
facies propitiatorii diuinitas Christi 358
faciem videre Dei ibid.
fallaciæ crimen quantum 98
familiaritas non omnis pro coniugio est 415
farina pro euangelio sumitur 24
felices sunt, qui sanam mentem in sano corpore sunt sortiti 648
feminalia castitatem significant 365
femora 43
feram capere in venatione 401
feriarum pręcepta 536
fermento vacet qui volet pascha celebrare 540
fermentum secularis est doctrina 29
fermentum aliena doctrina 35
ferrea sartago apud Ezechielem 31
festinare quid sit 42
festi dies animo, non corpore celebrandi 251
festiuitatum leges necesse est spiritu obseruare 564
fides data ad mensurã cuilibet 306
fidelium prophanatio quæ sit 501
figuræ à veritate quid intersint 538
figuras deserimus, vbi in manus incidit quod est figuratum iam ante 532
filia sacerdotis non nubat quibuslibet 518
filiam sacerdotis fieri viduã vel repudiatam ibid.
filii peccatis parentum nõ succedunt 16
filii patrui Aaronis qui dicantur 197
filii alieni in Dauide, qui 516

filii Israel

filii Israel pro omni populo accipiuntur 329
filii pro virtutibus accipiũtur 478
filii Israel omnes sumus 210
filii Aaron imponunt manus 165
filii Aarõ quare immolẽt 8
filii Aaron, qui vitæ genere sublimiores sunt cæteris 145
filii sacerdotum, qui 265
filius perditionis in Paulo 612
filius imago est patris 398
filius Aegyptii 581
fimbriã Christi tangere 351
fimus hominum peccata significat 62
finis circunspiciendus est 541
fœmellæ octogesimo die formantur in vtero 247
fœminarum sacrificia plebeis sunt mandata 73
fœminæ ęstimatio 682
fœminæ nonnunquam viriles ibid.
fœmineum genus dupliciter mulctatum est 248
fœminea persona 347
fœnum, stipulæ, quid in Paulo significent 11
folium pro legis litera sumitur 671
fontes aquarum, magistros intellexit 236
foris esse qui dicantur in Paulo 234
formiculosi in lxx. qui intelligantur 526
fornicatio discessio est a Deo, cui sumus desponsi 395
fortitudo pro perfectione nonnunquam vsurpatur 144
fuga in hyeme qualis designetur in Matth. cap. 14 69
fuga in sabbato, ibid.
fugere nullo persequente 658
fugere ad vrbes 663
furtum quale intelligendũ mysticum 435
fluere lac & mel futurum seculum dicitur 481
fluere quid ibid.
fluxum sanguinis, quæ in euangeliis patiebatur 351
fluxus sanguinis idololatriã significat 347
fluxum seminis pati 329

fluxus ſeminis ex infirmitate 343
fratribus non licet nos abuti 628
fratrem noſtrum intelligimus confidelem 609
fratres quos nominet Paulus 529
fratrem redimere 636
fratrum iniquitates contegendæ 402
frigus tentationes ſignificat 365
fructus corporis noſtri 647
fructuum diuerſitas 602
fruges quid ſignificent 712
fruſtra ſementem ſerere quid ſit 657
fundamentum legaliũ verborum 101

G

GAlatæ ex gentibus erant 414
gaudium verum vnde conſtet 569. 570
generationes mutationes ætatum ſignificant 50
Gentes pollutæ dęmones ſunt 419. 420
Gentes poſsident terram, quomodo intelligendũ 317
Gentes inimici ſunt iudæorum 669
gentes quæ in circuitu ſunt 632
Gentiũ eccleſia ſterilis 619
Gentium terram Chriſtus in hæreditatem accipit 408
gibboſi qui intelligantur 504
Gomor menſura 427
gladius ſpiritus, eſt verbum Dei 663
Gloria domini ſpiritus eſt 185
Gloriam alienam ſibi vindicare, ad vim pertinet 437
Glorificari 195
glorificari filium hominis, quid 299
gratia dei omnia in nobis operatur 132

H

HAbitacula noſtra 549
habitare in tabernaculis iuſſi ſunt iudęi 570
habitatio noſtra eſt in futuro ſeculo 537
hæreſis circa paſsionem Chriſti 61
hebdomada hebdomadarum 698
Helıæ veſperi corui panes afferebant 177

Herodius 222
Hieronymi eſt æditio veteris teſtamenti, qua vulgo vtimur 71 & 435
Hieroſolymæ ornatus in Ezech. deſcribitur, in prol.
Hieruſalem euerſa, docet non eſſe obſeruanda quædam antea Iudæis præcepta 393
hieruſalem cæleſtis 176
hierůſalem lezna vocatur in prologo
hieruſalem murata 616
hodie quid ſignificet 206
hodie pro præſenti ſeculo 135
hodie comedere de ſacrificio 429
holocauſti ſacrificium, cuiuſmodi 83
holocauſtum quid 5
holocauſtum ex capra etiã poteſt fieri 15
holocauſto mara nõ offerũt niſi vacui criminib. 541
holocauſta offerunt, qui omnino ſe Chriſto deuouent 5
holocauſtum verum eſt perfectio vitæ 522
homo exterior, terra 661
homo duplex in nobis 154
homo verus & internus, nõ nunquam ab exteriori præfocatur. ibid.
homo generaliter omnis, qui imaginem dei gerit 263
homo peccator ita eſt homo, vt adulterinum numiſma eſt numiſma, ibid.
homo nonnunquam iumẽti nomine ſignificatur 4
hominum ſocietas eccleſia dei eſt, & ſponſa 501
homo præparatus emittit hircum 388
homines quo pacto vere fiamus 424
homo homini peccata nõ remittit 72
homo homo bis, quare 408
honor fomes ſuperbię 297
hos anna puerorum 254
hoſtia gratiarũ actionis 533
hoſtia immaculata, quæ 5.6
humanitas Chriſti ſola paſſa eſt 372
humerale 157
humiliari fratrem apud nos quid 629
humilitas quædam inutilis 240
humilitatis cõmẽdatio 558

hyacinthus retortus humanitatem Christi significat 161
hyems tristitię tempus significat 68
hypocrisis maxima animi immunditia 138
hypodytis 156
hyssopus quid significet 300

I

IAcob caligatio qualis 503
Ibis 222
idiotæ iumenti nomine significantur 593
idola non tantum ea, quæ animalium formis quidam coluerunt 428
idola prohibentur 643
idololatria tam corpori quã animæ pestilens 420
idololatria à dæmonibus inuenta 347
idololatriæ crimen, etiam cõsentientibus obest 464
idolorũ duplex cultus 643
idolorum seruitus grauissime prohibitus 348
idolis seruire fornicatio est 395
iecur, concupiscentiarum est sedes 42
ieiunium non est præceptum inter alia 66
ignis alienus 35
igne comburi quid sit 474
ignis pro spiritu sancto 575
ignẽ nõ sinere extingui 105
igni traduntur reliquiæ dominicæ cœnæ 178
igni tradimus quæ sunt nobis inesibilia 178
ignis duplex ecclesię 194
ignis qualis intelligatur 474
ignis inextinguibilis 11
ignis pro passione 33
ignorantiam facit mendacii amor 96
ignoranter delinquens veniam reperit 326
ignorantia peccare 70
ignorantia insanabilis per testã pisciũ intelligitur 218
iliorum pinguedinem immolare 124
imago dei, nostræ naturæ est mundatio 247
immunda quæ sint 77
immunditiæ animæ sunt peccata 513
immundus vsque ad vesperam 342
immunditia non omnis polluit 79
immundi facti sumus ex

maledicto 248
impetiginis morbus fornicatori conuenit 506
impetigo 526
impietas animæ mors 498
incantatores blandi sunt deceptores 484
incendere lucernam qui dicantur 576
in Christo quædam non sunt anxie perquirenda 360
incola 421
in conspectu filiorum disperdi, quid sit 476
in conspectu domini est facere quid hoc modo quem dominus præscribit 116
indigenæ 571
indocti nonnunquam admonentes, non sunt despiciendi 254
infantes etiã opus habent baptismo 342
inflati quidã in ecclesiis 220
ingredi in sancta sanctorũ semel licebat sacerdoti in anno 16
ingredi domũ leprosam 323
ingredi 180
ingredi super pectus 239
iniquitas contra ecclesiam magis reprehenditur 324
iniquitate nihil obscurius 268
iniquitatibus omnis fit locus quando a Deo receditur 457
in nobis vere est quod in anima est 503
innotuit pro declarauit 184
innotescere pro notum facere 183
inquilinus 624
inquilinus sacerdotis 516
in sanctuario quid agendũ 366
inter, quid significet 677
intestina & fimum comburere 62
Ioannis apostolatus 622
iræ memoria in renibus 43
ira quædam salutaris ibid.
ira nonnunquam pro zelo sumitur ibid.
irasci deum quid sit ibid.
Isaac vidit arietem in vepribus hærentem 91
Isaac caligatio 503
Israel fidelem populum significat 133
Israelitæ veri 535
Israelitidem nefas est coniungi Ægyptio 581
iterantur identidem à le-

gislatore quę sunt præcipua 463.&464
iubileus ex septem hebdomadis 271
iubilei obseruatio 594
Iudæ traditio comparatur capto a bestia 77
Iuda noctu cũ iudæis egit de proditione christi 540
iudęi in Pentecostes obseruatione errant 547
iudæi nec literæ legis, nec spiritui obtemperant 543
iudæi primi susceperunt sacras literas 451
iudæi pręcepta Dei ex ventris bono interpretabantur 645
iudæi inquilini sunt 632
iudæi lucernam sub modio abscondent 635
iudęi suam iustitiam cupiunt constituere ibid.
iudæi tributarii Romanorum 359
iudęi mente pauperes 680
iudæi ex duplici transgressione præceptorum, duplicem etiam pœnam pertulerunt 667
iudęi præter decem præcepta nihil habent salutare quo glorientur 664
iudæi plurima à romanis pertulerunt 667
iudæi ruminantia comedunt 215
iudæi lac prætulerunt cibo solido 443
iudæi libidinosi 474
iudæi & pagani, quia arietem offerre non possunt non saluabuntur 94
iudæorũ terra hostilis 673
iudæorum quædam erant propria præcepta, quædã cũ gentibus cõmunia 275
iudęorum sanctificatio synagoga 494
iudæorũ morbi quales fuerint 656
iudæis sunt pręcipuæ quædam leges latæ de tuenda castitate 345
iudæis licebat multas vxores ducere 409
iudæis ex doctrinis nõ proficientes similes sunt 701
iudices immites nonnunquam sint, vbi res animaduersionem postulat, exemplo Christi 439
iudicia 677
iudicia dei qui contem-

nant 653.654
iudicia Dei custodire 603
iudiciorum exemplum pro ditum a Moyse 582
iudicia custodire, est legibus obtemperare 480
iudicio nō debent contendere Christiani 400
iudiciorum idem sit tenor erga omnes 441
iumenta immunda homines dicuntur belluinis sensibus præditi 139
iumenta inter se diuersi generis nō misceri 443. & 450
iumenta, populares homines significant 444
iusiurandum aliquando impune rescindimus 435
iusiurandum illud non solum malum est quod falso fit, sed quod præstatur non æquum 434. & 435
iustitia proprie indumentū est hominis 364
iustitia iusti, aliquando nobis proficua 144

L

LAborem in cassū sumi 661
labrum 163
lacerta 231
lachrimæ imitantur baptismum 404
lactis educatio 169
lagana verba sunt prophetarum 29
lagana vncta oleo 131
lamina quæ intelligātur. 160
laneorum vestimentorum & lineorū different. 292
lapidatio quando acciderit antiquitus 466
lapides dogmata sunt inter pretantium scripturam diuinam 321
larus amphibius 221
lari sunt qui baptismo & circōcisioni seruiunt ibid.
lauare manus aqua 337
lauare stolam ibid
lauare vestimenta 228
lectus profluuium patientis immundus 333
legio dęmonis cuiusdam nomen 650
legalia quædam etiam in euāgelicis sunt prodita 179
legem oportet secundum spiritum custodire 565
legem ferre Israel, est omnibus ferre 393
leges quædam sunt liberæ quædam vero a legislatore

circōſcriptæ loco 393. 394
leges loco & tempori ſeruientes 394
legem ſuam deus vindicat 419
legislibri quare diuiſi ſint 3
leges quædam, diuinę, prima fronte apparent ridiculæ 289
legem ſpiritalem eſſe 304
leges quædam ad Iſrael tantum pertinent 143
leges quædam Iſraeli ſunt cū gentibus cōmunes ibid.
leges quędam, vbi deprehenditur ſingularisaliqua pietas, ſunt etiam ſecundū literam obſeruandæ 552
leges de cognatione cuſtodienda quorſum ſunt ſcriptæ 409
legis ſumma, eſt non inhiare præſentibus 564
leges primum in principes ſtatuuntur, deinde in plebeios 329
legis maxima, ad Moyſen dicuntur 259
leges quædam initio rudes quemadmodum inchoatæ picturæ proponūtur 182
legis, prophetarum, & apoſtolorum doctrinæ comparatio 172
leges latæ filiis iſrael aduenis etiam, qui apud eos diuerſantur, conueniūt 397
leges de ciborum delectu, quorſum ſint a Deo datæ iudæis 210
leges annonariæ ſcriptæ a domino 461
leges quædam, etiam ſecundum literam proſunt 603
leges 677
leges maxime neceſſariæ ſępe repetuntur 396
legis neceſſaria ſubinde repetuntur 107
legislator parua magnis cōiungit 435
legislator cum priora repetit, ſemper aliquid noui addit 281
legislator parabolis & ænigmatibus ſæpe vtitur vt doceat 140
legumvarietas talis eſt, qualis eſt & aliarum creaturarum 208. 209
lex diuina cum naturali lege conuenit 53
lex perpetua quæ 147
lex diuina cognationem ha

bet cum lege naturali 289
lex de immundis animalibus videtur in speciem pugnare cum aliis, quæ sunt scriptæ in nouo testamento 209
lex attemperatur omnium facultatibus 309
leo pro Christo & diabolo ponitur 223
lepræ multæ species 257
lepram obscurissimam lxx. cicatricem significationis æddiderunt 259
lepræ species humilior 266
lepram perseuerantem flāmis exuri quid 269
lepra vetustissima 274
lepra mundissima 275
lepra in cute, quare ibid.
lepra in domo qualis 318
lepra legis est transgressio 265
lepra intelligibilis sola est exosa deo 512
lepra in capite 283
lepra in barba ibid
lepra in stamine 295
lepra dogmatū in doctoribus ecclesiæ Antiochenæ 322
lepram stetisse suo loco 280
lepram dogmatum extra ciuitatem eiici 320
leprosi soli cur habitēt 290
lepr§ plaga alia est quam lepra 273
leprosus totus decernitur mundus 275
leprosus quamobrem pœnæ fuit obnoxius, cum citra voluntatem leprosus fiat 261
leprosus octauo die ingreditur in castra 304
leprosus totus gentilis intelligitur 258
leprosus ex parte intelligitur Iudæorū populus, ibid.
leprosi vestimenta dissuere 289
lepus plebem infirmam significat 213. & 215
leporem comedere 213
leuitæ apostoli intelliguntur 620
leuiticus liber quare sic appellatur, in prol.
leui tribus sortita tabernaculi ministerium ibid.
leuiticus apud lxx à coniunctione quare incipiat 2
libatio dominicus est sermo 546

liberi arbitrii homo factus 18
liberum fieri per redemptionem 638
libidinũ finis est mors 474
librorum diuinorum iugis lectio multa nobis commoda suppeditat 327
lignum vitæ vt simus, quid faciendum 327
ligna, diuina eloquia 105
ligna campi, animæ sunt motus 647
ligna, fœnum, stipula, impiæ sunt doctrinæ 323
lignum esibile 452
lignum plantatum secus decursus aquarum, quale sit 143
ligna fructifera, quæ 11
lingua incisa, qui sunt, arcẽtur à sacerdotio 526
lini commoditates & natura 365
lippitudinis vitium 504
litera legis scrupulosa est 712
litera plerunque noxia est, nisi spiritu eam interpreteris, in prologo
literæ cortex nonnunquam in speciem apparet ridiculus, qui excussus fructum fert 292
litera semen est quod concipitur a fœmina 244
litera Iudæis fuit lactis vice 676
literalis expositio scripturæ parum valet 664
litera legis ad exteriorem hominem pertinet 275
litera occasionem dat spiritali cognitioni 307
legis literam etiam custodiri quare dominus voluerit, in prolog.
locorum certorum obseruatio qualis 393
locus in euangelio Marci declaratur 654
locus Pauli 1. Corinth. 5 de fornicatore declaratus 270
locus nõ omnis aptus est ad disputandum de Christo 109
locus ad Heb. vltimo de porta exponitur 63
locus ex Iob cap. 1. declaratur 127
locus immundus, hæreticorum conuenticula 321
locus cinerum 60
loquere tu nobis, & audie-

mus, quomodo intelligatur 244
loqui non omnium est de Christo 110
lucernam incendere & extinguere 576
lucernam semper accendi quid sit 573
lugendorum mortuorum modus 455
lugere immodice mortuos est spem resurrectionis amittere ibid.
lumbus in sacris pro quo accipiatur 47
lupi qui intelligantur apud Matth. 138

M

MAculā irrogare, quid 586
maculæ animarum arcent à vero sacerdotio 502
maculæ xii. noui & veteris testamenti quibus vacare debent sacerdotes 506
macula in caluitio 289
maculam lepræ crescere 284
maculam eluant qui volūt recipi in corpus Christi 529
magos lxx. ventriloquos ędiderunt 458
magis consulere quale peccatum 468
maiestas corporis inter regias dotes 503
maiores natu ex Israel qui 183
mala non sunt quæ affligūt nostro bono 314
mala quę eueniant transgressoribus mandati 654
malæ bestiæ dęmones sunt 649
mala opera perinde atque nulla opera 136
maledicere deo quid sit 584
malitia quæ intelligatur in Leuit. 139
malum in melius non commutari 691
mandatū vnū aut alterum custodisse non sufficit, alia autem transgredi 480
mandatorum obseruatores multis sæpe calamitatibus obnoxii sunt 646
mandata quædam secundū literam stare nullo modo possunt 692
mandatorum dei custodia per viginti drachmas significatur 588

Mandata custodire quid sit 646
mandata Dei obseruantiũ 30. benedictiones ibid.
manducare labores manuũ in Dauide, quid 592
mane quid significet 576
mane subiicere ligna 105
mane, seculum futurum significat 132.136
Manichęi sidera quædam pro diis colunt 446
manipulus verus nostrę messis, Christus est 544
manna imaginem panis vitæ gessit 186
manum aduenæ inualescere 635
manũ imponere capiti hostiæ 7
manuũ impositio in sacrificio 388
manum inualescere quid sit 635
manus pro actionibus 307
mane passionis principiũ significat 113
Marcus 715
mares tantum comedere hostiam, quid sit 110
margaritæ sunt multis pro idolis 643
margaritas capere ex scripturis 328
Maria Magdalene 278
Maria quæ optimã partem elegerat 135
Mariæ Magdalene vita contemplatiua 135
Mariæ lepra 262
mariti renes suos offerant deo 44
Marthæ vita actiua erat 136
masculum inire 416
masculas hostias offerri 6
masculus 355
masculina offerre oportet 523
masculũ vesci de carnibus 120
masculus virtutum operatorem significat 418
massa nostra Christus 158
masculus à viginti annis 680
mater nostra quę 550
matrem Dauid, non suam, sed omnium naturam accusat, 249
Mathiæ electio ad apostolatum 190
matrimonia ex Dei sũt præcepto 343
maximus inter fratres 497

medici qui & philoſophi 351
meditatio legis non tam in ſtudio, quam in contemplatione 311
mel paganorũ doctrina 35
mel ſub lingua quid in canticis ibid.
membra corporis animo data ſunt pro inſtrumentis, ad ſanctimoniam 243
memoriale 27
mendacium furto coniunctum eſt 433
mendacium omnibus ſceleribus adeſt ibid.
menſa domini non ita vt alio cibo vtimur 516
menſa munda 578
menſa domini in loco ſancto 579
menſa dominica ſpiritalis 515
menſuræ in reb. pub. 461
menſtrua mulierum, cur interpellant libidinem 476
menſtruata eſt gentilium ſapientia 477
menſtruata paganorũ dogmata ſignificat 416
menſtruatæ cur non liceat miſceri 416
menſtruorum nomine deus omnem libidinem prohibuit 346
menſtruo ſunt mulieres à viris ſeparatæ ibid.
mentis oculo opus eſt nobis in ſacris 262
mercedem ſoluendo dominus, non tam tempus, quã operam ſignificat 641
meretricem ducit qui Iudaizat 500
meretrix intelligitur ſynagoga Iudæorum 494
meretricem ducere ibid.
mercenarius Dei, eſt verbi miniſter 437 & 516
mercenarii qui dicãtur 592
merces certa expectabit ſacerdotes bonos & ſi non ſint ſortiti bonos auditores 701
meretrix cur ſic vocata 278
meſſis 553
meſſis euangelicam doctrinam ſignificat 431
meſſores euangelici 544
metaphorę in ſcripturis sũt frequentes 235.a
metere ſegetem 544
mille annorum hæreſis 137
mille pacifici 581

millenarius numerus perfectiſſimus 582
mille hoſtes 650
Miſaddai attrectatio Dei interpretatur 196
miſeria & afflictio inundauit in vitam noſtram, ex Adami delicto 245
miſericordiæ exemplũ 399
miſericordia in prophetis, myſterium fuit aduentus Chriſti 30
miſericordia Dei multis nominibus patet 162
Moabitici populi ſuperbia 295
modogeniti qui 685
moechari cum muliere, id eſt eccleſia 471
Moloch 415. & 464
mons ſuperbię quidnã præ ſe fert in ſcripturis 455
morbus regius 656
mori ſine filiis 478
mors Chriſti, baptiſmatis figura eſt 300
mors peccati nepos eſt 412
mors hoſtium 649
mors peccati labes eſt 238
mortes ciuium 485
mortificatio carnis, 5
mortificare membra ſua Chriſto 562
morticina in nos incidunt, quando peccamus præter opinionem 231
morticina quæ ſint ibid.
morticina tangunt, qui ex induſtria peccant 232
morticinorũ different. 77
morticinum pecus 78
morticinum cadere in vas fictile 233
morticinum 141
morticinum ſuper ſementem cadere 237
morticinum comedere 238 & 403
mortis poena ſtatuta his, qui ſunt parentibus iniquiores 469
mortui quædam ſciunt, quæ viui nunquam poterunt aſſequi 553
mortuus peccator intelligitur 489
mouentia cuncta ſe in terra immunda 482
Moyſen optime ex euangeliis interpretamur 425
Moyſes cæteris prophetis admirabilior 329
Moyſes in legibus viam inuenit, qua celaret miſte-

rla ibid.
Moyſes Chriſti perſonam gerit 204
Moyſi maxima mādata credita ſunt 508
Moyſes dominum ſemper facit loqui, vbi res ardua præcipitur 201
Moyſes veſtescum fimbriis fieri volunt 351
Moyſes non ſolus, ſed & Aaron populum benedicit, quid ſignificet 191
Moyſes imaginem Chriſti geſſit 162
Moyſe internūcio ad filios Iſrael quare Deus vſus ſit 716
Moyſes ſacrificans 169
moyſes imaginem domini gerit 191
moyſes blaſphemum mittit in carcerem 582
mulieres a ſacerdotibus diſcretæ 325
mulier ſymbolum idololatriæ 351
mulier Iſraelitis 580
mulieres ſexus imbecillitas non deffendit, 283
mulier quæpeperitlxvi.dies in ſanguine mundo ſedebit 283
multiplicare quid ſit 651
mundatio vera quibus rebus procuretur 341
mundorum primogenita non redimi 716
mundus hic tabernaculum eſt 560
murus qui dicatur 619
mundus hic vera eſt Aegyptus 535
mus ventri inſeruiens 230
muſtela doloſa ibid
mutari colorem in albū 73
myſteria ſanguinis & corporis Chriſti 519
myſteria eccleſiæprophanis oculis & auribus nō ſunt inuulganda 176
myſteria diuina qui altius rimantur quam deceat excidunt à Chriſto 357
myſteriorum duplex ſenſus 686
myſtica cœna 577
myſticum paſcha 171

N

NAtura, omniū eſt mater 530
naturalibus ornamentis nullus fucus eſt addendus 454

Nazaræus sanctus interpretatur 266
neminem ingredi in tabernaculum 384
nihil negligenter traditum est a legislatore 298
nihil quærendum de Christo, nisi quod euangelium nobis permittit 361
nihil in mane relinqui 132
noctua 221
noctuini oculi ibid.
nomen domini in Dauide quid sit 605
nomen eius qui blasphematur, non exprimitur certo consilio 581
nomen christi super omnia nomina ibid.
nominare dominum maledicendo 584
nominare nomen domini capitale, quare 585
nominare Deum & dominum differunt ibid.
non ruminare 692
nonus annus retributionis dicitur 607
nouercæ nurus cõiungitur 472
nouissima hora in Ioanne, quæ 554
nouaculam in caput Nazaræi non descendere 266
nox caliginem huius vitę significat 103.133
nubes pro dominica carne 360
nubes pro euangelico verbo 361
numerorum principium 2
nutriri in fide non sufficit, nisi permanseris 518
nycticorax à Dauide comparatur homini lugenti in peccatis 223
nycticorax, gentes significat 222

O

Obiurgantes vitent suspicionem inuidiæ 442
oblata non debent tangi ab immundis 510
oblata statim comedere 598
occasus, finis mundi est 29
occisio & mortificatio peccatorum 528
octaua dies cum prima cõuenit 304
octauus dies, futuri seculi imaginem

imaginem gerit 245
octauo die circuncidi puerum 246
octauo die fuit Christi resurrectio 347
octauus dies gratiæ aduentum significat 340
octauo die erimus ad hostias idonei 531
octauæ diei est plenissima requies 566
octoginta dies præscribuntur ad purificationem ei quæ femellã pepererit 248
odoratus 504
odor domini 27
odor suauitatis domino 575
odor suauissimus de Christo 173
offerre ignem alienum 356
offert & offertur Christus 162
oleum, dei gratiam significat 25
& misericordiam 33
oleum lucernarum 573
oleum quinque fatuarum virginum ibid.
oleum impurum quando fiat ibid.
oleum lucidissimum ibid.
oleum mittere in sinistram manum 307
oleum sanctificationis 112
oleũ in caput fundere 308
omnis terra quid significet 596
onera alterius portare 413
operandi bene post mortem occasio nulla est reliqua 430.591
operari vsque ad annum remissionis 632
opera diuina sunt omnibus personis communia 162
opus polymitum 157
Ophiomachus a nomine 226
opus seruile quid sit facere 552
orationis commoda 25
ordo vnctionis 170
oriens 21
originale peccatum ex Adam 118
os leprosi obstruere 290
ostiũ christus est 10. & 162.
ostium tabernaculi doctrina est euangelica 10. & 55
ouem immolare 15
oues quas voluerit christus significare apud Matth. cap. 25 15
ouis qui intelligatur. in præf

Oziæ lepra 262

P

PActum domini ad irritũ deducere 677
pedagogos multos, & Paucos patres esse 636
pædagogus est lex 395
paganorũ aspersiones 118
pallens lepra 320
palmæ quare iustus confe-ratur 568
panes sine fermento aposto lica est doctrina 131
panes ponere in mensa al-trinsecus 577
panis nutrimentum homi-nis 49
panes duodecim, numerũ apostolorum significãt 577
panes, verba sunt apostolo rum 29
panem comedere in saturi tatem 648
panes primitiarum doctri-na Christi 551
papulam habens arcetur a sacerdotio 526
parabola operariorum in euangelio declaratur. 639
paradoxa quædam sacræ scripturæ 261
paratus homo christus 390
parentum pietas nobis nõ sufficit 518
parentibus maledicere 469
parentum vitia prodimus, si imitati fuerimus 476
pariens septem dies immũ da, quare 246
parietes domus 319
participes Christi facti su-mus 150
pascha mysticum 169
pascha iudæorum 532
pascha vere celebrant, qui sunt ab omni azyma mun di 540
passerem dimittere auolare 301
passeres christum significãt ibid.
passio christi nobis est exẽ-plo 31
passionem christi oportuit confirmari scripturis pro phetarum 63
pastor christus dicitur 57. & 162
patientia tribulationibus crescit 128
patientia Christianis quod ethnicis legũ actiones

400
patres nostri per doctrinã 636
patres Christi secundum carnem, erant principes sacerdotum iudæorum 391
patrui qui dicãtur 636
pauere in terra hostili 671
Pauli peccata qualia 280
Pauli vlcus vocatione sana tum est ibid.
Paulus vas electionis 163
Pauli & Barnabæ de Marco inter se conflictatio 715
Paulus nihil rei sibi esse voluit cum illotis 234
pauperibus mediocria sunt a Deo præcepta sacrificia 310
pauperes, qui spiritu sunt, vere dicuntur 432
pauper vere, qui diuitias spiritales amittit 609
peccantes consilio abeunt in dæmonum sortem 422
peccati causa est ignorantia boni 52
peccatum in spiritum sanctum est, diuinarum scripturarum deprauatio 205
peccata sunt nobis christi sacrificio donata 166
peccatum idololatriæ præcipuum est 353
peccati cognitio quando oriatur 96
peccata in Deum, difficilem veniam habent 123
peccatis nostris polluimus nomen dei 435
peccatorũ duo genera 232
peccatum ignoscere, solius est Dei 89. & 123
peccatũ in sancta, & quod iureiurando committitur eiusdem sunt generis 58
peccata portare 227
peccata populi comedere 674
peccatores fugiendi, dum sunt peccatores 626
peccatorum ordines per hominum gradus distincti 439
peccata alia pauperum, alia potentum ibid.
peccata nostra Christi dicuntur 53
peccatorum corrigendorũ ratio 612
pec. originale ex Adã 244
peccata populi quæ sacerdotem polluant 487

peccatores immundi sunt 707
pecorum appellatio peccatoribus conuenit 142
pecora obedientia 706
pecora quę intelligantur in scripturis 662
pectusculum offerre 145
pectusculum pro fide sumitur 144
pectusculum confidentiam significat 202
pect. Christo separare 174
pecuniam dare, doctrinam significat 626
pecuniam corrogare qua quis redimatur 640
pecunia reddita, non erat opus expectare Iubilei aduentum 639
pedes 239
pedes Iudæorum humiles 225
pedes quid significent 14 & 307
pedes euangelici libri 322
pelicanus in Dauide, hominem destitutum amicis significat 223
pelicanus 222
pellicatus mysticus qualis 413
pellis patientiam significat 127. & 232
pellis cognationem nonnũquam significat 261
pellis diuitiarum affluentiã significat 127
pellis pro instrumento pelleo 344
pellis, mulierem qua abutimur significat ibid.
pellis pro tribulatione 294
pellem offerre sacerdoti 127
Pentecoste dies completionis dicitur 180
pentecostes celebratio 543
pentecostes dies eo quo pascha celebratur 183
pẽtecostes dies consummationem seculi significat ibid.
percussura lepræ, dogmatũ est impietas 325
perfecta oblatio per holocaustum significatur 168
perficere aliquid per nos nõ possumus, sine gratia dei 145
Petrus omnes Christianos sacerdotes appellat 9
Petri apostolatus 622
Petrũ dominus rogans tri-

bus modis, num se amet, quid velit illa repetita interrogatione 271
Pharaonis seruitutem effugere 571
philosophia in ecclesia pestilens 416
philosophorum arrogantia 351
pietas maxima visitur in litera legis 627
pietas in legislatore coniūcta est sapientiæ 623
Pilati factum in crucifigendo Christum 280
pili cogitationes significāt 265
pili ornamenta capitis 266
pilos mutari in alborē ibid.
pilos in candorem verti, est animum verti in malitiam 279
pilus flauus 284
pinnas epatis offerre 45
pinnulas habere 217
pisces quidam testati 218
pisces immundi ibid.
piscium genera non recensentur 216
plagæ a deo Iudæis commi natæ 658.659
πλημμέλεια quid significet 80
plumas oblatæ auis abiicere, quid sit 21
pluuiam suo tempore accipere, placati dei est magnum argumentum 647
pœna eorum qui cognitionum iura confundunt 473
pœnę talionis 585
poenæ non sunt obnoxia quæ inuitis accidunt 344
poenitentiæ sacrificium sanctum sanctorum 116
poenitere nos nūquam debet eorum quæ deo offeruntur 690
poenitentiæ comites 310
poenitentia ex quibus constet 117
poenitentia donum baptismi est ibid
poenitentia inutilis est sine baptismo ibid.
poenitentia quomodo peragatur 690
poenitentię modus præscribitur ex facultatum & viriū corporis modulo, ibid.
poenitentia ficta 89
poenitentia vera 205
poenitentiæ species nō om

Mandata custodire quid sit 646
mandata Dei obseruantiũ 30. benedictiones ibid.
manducare labores manuũ in Dauide, quid 592
mane quid significet 576
mane subiicere ligna 105
mane, seculum futurum significat 132. 136
Manichęi sidera quædam pro diis colunt 446
manipulus verus nostrę messis, Christus est 544
manna imaginem panis vitæ gessit 186
manum aduenæ inualescere 635
manũ imponere capiti hostiæ 7
manuũ impositio in sacrificio 388
manum inualescere quid sit 635
manus pro actionibus 307
mane pasſionis principiũ significat 113
Marcus 715
mares tantum comedere hostiam, quid sit 110
margaritæ sunt multis pro idolis 643
margaritas capere ex scripturis 328
Maria Magdalene 278
Maria quæ optimã partem elegerat 135
Mariæ Magdalene vita contemplatiua 135
Mariæ lepra 262
mariti renes suos offerant deo 44
Marthæ vita actiua erat 136
masculum inire 416
masculas hostias offerri 6
masculus 355
masculina offerre oportet 523
masculũ vesci de carnibus 120
masculus virtutum operatorem significat 418
massa nostra Christus 158
masculus à viginti annis 680
mater nostra quę 550
matrem Dauid, non suam, sed omnium naturam accusat, 249
Mathiæ electio ad apostolatum 190
matrimonia ex Dei sũt præcepto 343
maximus inter fratres 497

medici qui & philoſophi 351
meditatio legis non tam in ſtudio, quam in contemplatione 311
mel paganorũ doctrina 35
mel ſub lingua quid in canticis ibid.
membra corporis animo data ſunt pro inſtrumentis, ad ſanctimoniam 243
memoriale 27
mendacium furto coniunctum eſt 433
mendacium omnibus ſceleribus adeſt ibid.
menſa domini non ita vt alio cibo vtimur 516
menſa munda 578
menſa domini in loco ſancto 579
menſa dominica ſpiritalis 515
menſuræ in reb. pub. 461
menſtrua mulierum, cur interpellant libidinem 476
menſtruata eſt gentilium ſapientia 477
menſtruata paganorũ dogmata ſignificat 416
menſtruatæ cur non liceat miſceri 416
menſtruorum nomine deus omnem libidinem prohibuit 346
menſtruo ſunt mulieres à viris ſeparatæ ibid.
mentis oculo opus eſt nobis in ſacris 262
mercedem ſoluendo dominus, non tam tempus, quã operam ſignificat 641
meretricem ducit qui Iudaizat 500
meretrix intelligitur ſynagoga Iudæorum 494
meretricem ducere ibid.
mercenarius Dei, eſt verbi miniſter 437 & 516
mercenarii qui dicãtur 592
merces certa expectabit ſacerdotes bonos & ſi non ſint ſortiti bonos auditores 701
meretrix cur ſic vocata 278
meſſis 553
meſſis euangelicam doctrinam ſignificat 431
meſſores euangelici 544
metaphorę in ſcripturis ſũt frequentes 235.a
metere ſegetem 544
mille annorum hæreſis 137
mille pacifici 581

millenarius numerus perfectissimus 582
mille hostes 650
Misaddai attrectatio Dei interpretatur 196
miseria & afflictio inundauit in vitam nostram, ex Adami delicto 245
misericordiæ exemplū 399
misericordia in prophetis, mysterium fuit aduentus Christi 30
misericordia Dei multis nominibus patet 162
Moabitici populi superbia 295
modogeniti qui 685
moechari cum muliere, id est ecclesia 471
Moloch 415. & 464
mons superbię quidnā præ se fert in scripturis 455
morbus regius 656
mori sine filiis 478
mors Christi, baptismatis figura est 300
mors peccati nepos est 412
mors hostium 649
mors peccati labes est 238
mortes ciuium 485
mortificatio carnis, 5
mortificare membra sua Christo 562
morticina in nos incidunt, quando peccamus præter opinionem 231
morticina quæ sint ibid.
morticina tangunt, qui ex industria peccant 232
morticinorū different. 77
morticinum pecus 78
morticinum cadere in vas fictile 233
morticinum 141
morticinum super sementem cadere 237
morticinum comedere 238 & 403
mortis poena statuta his, qui sunt parentibus iniquiores 469
mortui quædam sciunt, quæ viui nunquam poterunt assequi 553
mortuus peccator intelligitur 489
mouentia cuncta se in terra immunda 482
Moysen optime ex euangeliis interpretamur 425
Moyses cæteris prophetis admirabilior 329
Moyses in legibus viam inuenit, qua celaret miste-

rla ibid.
Moyses Christi personam gerit 204
Moysi maxima mādata credita sunt 508
Moyses dominum semper facit loqui, vbi res ardua præcipitur 201
Moyses vestescum fimbriis fieri volunt 351
Moyses non solus, sed & Aaron populum benedicit, quid significet 191
Moyses imaginem Christi gessit 162
Moyse internūcio ad filios Israel quare Deus vsus sit 716
Moyses sacrificans 169
moyses imaginem domini gerit 191
moyses blasphemum mittit in carcerem 582
mulieres a sacerdotibus discretæ 325
mulier symbolum idololatriæ 351
mulier Israelitis 580
mulieres sexus imbecillitas non deffendit, 283
mulier quæpeperit lxvi. dies in sanguine mundo sedebit 283
multiplicare quid sit 651
mundatio vera quibus rebus procuretur 341
mundorum primogenita non redimi 716
mundus hic tabernaculum est 560
murus qui dicatur 619
mundus hic vera est Aegyptus 535
mus ventri inseruiens 230
mustela dolosa ibid
mutari colorem in albū 73
mysteria sanguinis & corporis Christi 519
mysteria ecclesiæ prophanis oculis & auribus nō sunt inuulganda 176
mysteria diuina qui altius rimantur quam deceat excidunt à Christo 357
mysteriorum duplex sensus 686
mystica cœna 577
mysticum pascha 171
N
NAtura, omniū est mater 530
naturalibus ornamentis nullus fucus est addendus 454

Nazaræus ſanctus interpretatur 266
neminem ingredi in tabernaculum 384
nihil negligenter traditum eſt a legislatore 298
nihil quærendum de Chriſto, niſi quod euangelium nobis permittit 361
nihil in mane relinqui 132
noctua 221
noctuini oculi ibid.
nomen domini in Dauide quid ſit 605
nomen eius qui blaſphemator, non exprimitur certo conſilio 581
nomen chriſti ſuper omnia nomina ibid.
nominare dominum maledicendo 584
nominare nomen domini capitale, quare 585
nominare Deum & dominum differunt ibid.
non ruminare 692
nonus annus retributionis dicitur 607
nouercæ nurus cõiungitur 472
nouiſsima hora in Ioanne, quæ 554
nouaculam in caput Nazaræi non deſcendere 266
nox caliginem huius vitę ſignificat 103.133
nubes pro dominica carne 360
nubes pro euangelico verbo 361
numerorum principium 2
nutriri in fide non ſufficit, niſi permanſeris 518
nycticorax à Dauide comparatur homini lugenti in peccatis 223
nycticorax, gentes ſignificat 222

O

Obiurgantes vitent ſuſpicionem inuidiæ 442
oblata non debent tangi ab immundis 510
oblata ſtatim comedere 598
occaſus, finis mundi eſt 29
occiſio & mortificatio peccatorum 528
octaua dies cum prima cõuenit 304
octauus dies, futuri ſeculi imaginem

imaginem gerit 245
octauo die circuncidi puerum 246
octauo die fuit Christi resurrectio 347
octauus dies gratiæ aduentum significat 340
octauo die erimus ad hostias idonei 531
octauæ diei est plenissima requies 566
octoginta dies præscribuntur ad purificationem ei quæ femellã pepererit 248
odoratus 504
odor domini 27
odor suauitatis domino 575
odor suauissimus de Christo 173
offerre ignem alienum 356
offert & offertur Christus 162
oleum, dei gratiam significat 25
& misericordiam 33
oleum lucernarum 573
oleum quinque fatuarum virginum ibid.
oleum impurum quando fiat ibid.
oleum lucidissimum ibid.
oleum mittere in sinistram manum 307
oleum sanctificationis 112
oleũ in caput fundere 308
omnis terra quid significet 596
onera alterius portare 413
operandi bene post mortem occasio nulla est reliqua 430. 591
operari vsque ad annum remissionis 632
opera diuina sunt omnibus personis communia 162
opus polymitum 157
Ophiomachus a nomine 226
opus seruile quid sit facere 552
orationis commoda 25
ordo vnctionis 170
oriens 21
originale peccatum ex Adam 118
os leprosi obstruere 290
ostiũ christus est 10. & 162
ostium tabernaculi doctrina est euangelica 10. & 55
ouem immolare 15
oues quas voluerit christus significare apud Matth. cap. 25 15
ouis qui intelligatur. in præf.

Oziæ lepra 262

P

PActum dominiad irritũ deducere 677
pedagogos multos, & Paucos patres esse 636
pædagogus est lex 395
paganorũ aspersiones 118
pallens lepra 320
palmæ quare iustus confe-ratur 568
panes sine fermentoapostolica est doctrina 131
panes ponere in mensa altrinsecus 577
panis nutrimentum hominis 49
panes duodecim, numerũ apostolorum significãt 577
panes, verba sunt apostolorum 29
panem comedere in saturitatem 648
panes primitiarum doctrina Christi 551
papulam habens arcetur a sacerdotio 526
parabola operariorum in euangelio declaratur. 639
paradoxa quædam sacræ scripturæ 261
paratus homo christus 390
parentum pietas nobis nõ sufficit 518
parentibus maledicere 469
parentum vitia prodimus, si imitati fuerimus 476
pariens septem dies immũda, quare 246
parietes domus 319
participes Christi facti sumus 150
pascha mysticum 169
pascha iudæorum 532
pascha vere celebrant, qui sunt ab omni azyma mundi 540
passerem dimittere auolare 301
passeres christum significãt ibid.
passio christi nobis est exẽplo 31
passionem christi oportuit confirmari scripturis prophetarum 63
pastorchristus dicitur 57. & 162
patientia tribulationibus crescit 128
patientia Christianis quod ethnicis legũ actiones

400
patres nostri per doctrinā 636
patres Christi secundum carnem, erant principes sacerdotum iudæorum 391
patrui qui dicātur 636
pauere in terra hostili 671
Pauli peccata qualia 280
Pauli vlcus vocatione sanatum est ibid.
Paulus vas electionis 163
Pauli & Barnabæ de Marco inter se conflictatio 715
Paulus nihil rei sibi esse voluit cum illotis 234
pauperibus mediocria sunt a Deo præcepta sacrificia 310
pauperes, qui spiritu sunt, vere dicuntur 432
pauper vere, qui diuitias spiritales amittit 609
peccantes consilio abeunt in dæmonum sortem 422
peccati causa est ignorantia boni 52
peccatum in spiritum sanctum est, diuinarum scripturarum deprauatio 205
peccata sunt nobis christi sacrificio donata 166
peccatum idololatriæ præcipuum est 353
peccati cognitio quando oriatur 96
peccata in Deum, difficilem veniam habent 123
peccatis nostris polluimus nomen dei 435
peccatorū duo genera 232
peccatum ignóscere, solius est Dei 89. & 123
peccatū in sancta, & quod iureiurando committitur eiusdem sunt generis 98
peccata portare 227
peccata populi comedere 674
peccatores fugiendi, dum sunt peccatores 626
peccatorum ordines per hominum gradus distincti 439
peccata alia pauperum, alia potentum ibid.
peccata nostra Christi dicuntur 53
peccatorum corrigendorū ratio 612
pec. originale ex Adā 244
peccata populi quæ sacerdotem polluant 487

peccatores immundi sunt 707
pecorum appellatio peccatoribus conuenit 142
pecora obedientia 706
pecora quę intelligantur in scripturis 662
pectusculum offerre 145
pectusculum pro fide sumitur 144
pectusculum confidentiam significat 202
pect. Christo separare 174
pecuniam dare, doctrinam significat 626
pecuniam corrogare quaquis redimatur 640
pecunia reddita, non erat opus expectare Iubilei aduentum 639
pedes 239
pedes Iudæorum humiles 225
pedes quid significent 14 & 307
pedes euangelici libri 322
pelicanus in Dauide, hominem destitutum amicis significat 223
pelicanus 222
pellicatus mysticus qualis 413
pellis patientiam significat 127. & 232
pellis cognationem nonnũquam significat 261
pellis diuitiarum affluentiã significat 127
pellis pro instrumento pelleo 344
pellis, mulierem qua abutimur significat ibid.
pellis pro tribulatione 294
pellem offerre sacerdoti 127
Pentecoste dies completionis dicitur 180
pentecostes celebratio 543
pentecostes dies eo quo pascha celebratur 183
pẽtecostes dies consummationem seculi significat ibid.
percussura lepræ, dogmatũ est impietas 325
perfecta oblatio per holocaustum significatur 168
perficere aliquid per nos nõ possumus, sine gratia dei 145
Petrus omnes Christianos sacerdotes appellat 9
Petri apostolatus 622
Petrũ dominus rogans tri-

bus modis, num se amet, quid velit illa repetita interrogatione 271
Pharaonis seruitutem effugere 571
philosophia in ecclesia pestilens 416
philosophorum arrogantia 351
pietas maxima visitur in litera legis 627
pietas in legislatore coniũcta est sapientiæ 623
Pilati factum in crucifigendo Christum 280
pili cogitationes significãt 265
pili ornamenta capitis 266
pilos mutari in alborẽ ibid.
pilos in candorem verti, est animum verti in malitiam 279
pilus flauus 284
pinnas epatis offerre 45
pinnulas habere 217
pisces quidam testati 218
pisces immundi. ibid.
piscium genera non recensentur 216
plagæ a deo Iudæis commi natæ 658.659
πλημμέλεια quid significet 80
plumas oblatæ auis abiicere, quid sit 21
pluuiam suo tempore accipere, placati dei est magnum argumentum 647
pœna eorum qui cognitionum iura confundunt 473
pœnę talionis 585
poenæ non sunt obnoxia quæ inuitis accidunt 344
poenitentiæ sacrificium sanctum sanctorum 116
poenitere nos nũquam debet eorum quæ deo offeruntur 690
poenitentiæ comites 310
poenitentia ex quibus constet 117
poenitentia donum baptismi est ibid
poenitentia inutilis est sine baptismo ibid.
poenitentia quomodo peragatur 690
poenitentię modus præscribitur ex facultatum & viriũ corporis modulo, ibid.
poenitentia ficta 89
poenitentia vera 205
poenitentiæ species nõ om

nibus omnes conueniunt 81.82
pœnitentiæ multæ species pro diuersitate delicto-rum ibid.
pœnitentia recta ad annum iubilei peruenitur verissime 705
pœnitentiæ exemplum petendum a Niniuitis. 641
pœnitētia peccata delet 642
pœnitentiæ Christus est author 126
pœnitentiæ basis est euangelium 72
pœnitentiæ macula 70
polluere nomen Dei 465
polluere mēsā domini 490
pollutiones verę ex malis actionibus 240
pollutiones veræ, quæ 524
polluti sancta nō comedēt donec mundentur 512
poma quæ intelligātur 712
pondera sancta 405
ponderum certa ratio in rebus publicis 462
popularis capram immolat 68
populus Israel, mediocriter perfectus 686
Porphirion 222
portare aliquid ex immundis 227.228
possessionem recipere anno Iubileo 612
possessionem nostrā a proximo redimi 610
possessio nostra est bona cōuersatio 608
possessiones nostræ, terra est 315
possessiones quædam ne quidem anno iubileo reuertuntur ad priores dominos 618
passibilitas in Christo impassibilitati fuit coniuncta 300
potentes in iudicio nō sunt respiciendi 439
præ participibus quid sit 496
pręcepta vitæ prius a legislatore sunt scripta 283
præceptorum varietas, & pugnantia, argumento est non debere legem secundum literā intelligi, in prol.
præcepta 677
præceptorū cōpendiū est in dilectione proximi constitutum 411
præcepta qui viribus maio-

raimponunt hominibus, dicũtur contristari fratres 601
præcepta omnia non omnibus sunt, sed senio indulgetur nonnunquam 310
præcepta Christi factu facilia sunt 470
præcepta multa sunt Iudæis data, non vt iustificationi inseruirent, sed verius vt essent oneri 287
præceptum sempiternũ 547
prædicationis Christi initiũ fuit a poenitentia 557
prædicatio apostolorum vsque ad Pentecostem suspensa fuit a domino 181, & 182
presbyterii dignitas, magis est sapientiæ quàm ætatis 459
primitiæ dabantur sacerdotibus, vt pauperes inde alerentur 524
primitiæ fructuum 38
primitiuus ibid.
primogenita 705
primogenitum in pecoribus 707
primus mensis, tempus dominicæ passionis 559
primus dies cum octauo cõuenit 565
primi diei requies ibid.
primus & octauus dies, cõmune inter se habent aliquid 561
principum vitia offendiculo sunt inferioribus 198. & 199
principum & plebeiorum alia sunt atque alia sacrificia 67
principes & antistites cæteris præstare debent virtute & sapientia 506
princeps hircum masculum immolabit 68
principes non tam simplicitate, quam prudentia serpẽtina præditos esse oportet 73
probare seipsum quid sit in Paulo 510 & 645
prodigi filii parabola 56
profani 488
profluuio seminis laborant pseudoprophetæ 332
profluuium seminis accersunt sponte qui prohibẽt nubere 334
profluuium sanguinis, inobedientia 250

profluuium doctrinæ 329
prohibere nubere 334
pronunciare de hominum probitate, difficile est nobis 714
propheticorum & euangelicorum scriptorum differentia 131
propitiatio nostra per crucem facta 596
proponere quid sit in scripturis 42
proponere aliquid nostrum est 145
proselytus 421.431.624
proximum non esse alicui, quid sit 610
proximi nostri qui intelligantur 416
prudentia etiam legi diuinę coniuncta est 677
prudentia artibus bonis adhibenda est 482
prudentia recte coniungitur simplicitati 288
pruinæ tempus 226
psalmus primus declaratur 312
pseudoprophetarum multi sunt ordines 333
puerorum immunditiæ legislator non meminit in circuncisione, sed matrũ 246
pugillus 87
pugillus pro fide capitur in Leuit. 26
puluerem è pedibus excutere, quid 322
puluis, qui accipiatur 321
purgationes frequẽtes quare indictæ iudæis 346
pythonicus spiritus 484

Q

QVadrages. nonus annus 595
quadraginta dies præscripti ei quæ masculum pepererit 247
quadraginta didrachmæ 684
quadraginta diebus formatur masculus in vtero 247
quadrupedia 418
quadrupedia pro voluptatibus 474
quæstiones superuacuæ omittendæ 107
quasi mercenarium esse 630
quarta pars hin 546
quatuor incedere pedibus

228 & 239
quicunque verbum est generale. 588
quinquagenarius numerus 92 & 681
quinquagesimus annusqualis 594
quinquaginta didrachmæ 682
quinque didrachmæ 686
quinque anni, quinque sūt sensus 683
quintam ei dare cui sit nocitum 99
quinta linguam significat ibid.
quintam dare 696
quintam addere 532
quintam tradere sacerdoti 92
quinta, quinque sensuum symbolum est ibid.
quintam addere pro corollario 708
quintam adiicere 699
quintadecima agere festiuitatem 538
quintusdecimus dies 559 & 564
quotidianæ libationes sunt orationes 562

R

Racemi vitium 432
radere aliquem 285
radere domum intrinsecus 321
radere supercilia 302
radere caput super mortuū 489
rationale quatuor versuum 159
rationale sit hominū sacrificium 134
redimere 708
redimere intra annum quid 614
redimi ab alio pecuniam, quid sit 639
redire quid sit 599
regale sacerdotium in Paulo quale intelligatur 514
regale sacerdotium quid dixerit Petrus 103
relinquere vindemiæ partē pauperi 431
reliquiarum nihil relinqui in alterum diem 534
remouere aliquem e tabernaculo 268
renes 12
renes & cor habent inter se

cognationem 43
renes ſeminis ſuppeditant copiam 43
repentia omnia immunda 230
repere ſuper terram 239,& 240
repetunturquædam,aliis tamen verbis a legislatore 273
reptilia 224
repudiatam ducere 500
requieſcimus,cum a peccatis ſumus immunes 565
res diuerſæ iiſdem nominibus nonnunquam appellantur 361
reſpicere quando deus non dicatur 651
reſurrectionem Chriſti qui volunt excutere miſericordem eius rationem addent 33
retributiones Chriſti incorruptibiles 137
reuelare foeditatem 416
reuocari Moyſen quid ſit in principio Leuitici 3
Rhaab meretrix 278
rhetorica fluxus dici poteſt 352
romani non vt meliores vicere Iudæos, ſed vt eſſent flagellum Dei 668
ruminare eſt meditationi legis intentum eſſe 212.& 216
ruminantia, & vngulam diuidentia 213

S

SAbbata obſeruare 643
ſabbatum requies 272
ſabbatum 457
ſabbatum, poſt ſex dies negotioſos eſt conſtitutum 536
ſabbati vocationes ad occaſionem ſuntcontemplationum 558
ſabbata, cur non ſabbatum dixerit 427
ſabbati mādatum 665
ſabbatum recte obſeruatur vacatione mali 643
ſabbatorum die ponere panes 577
ſabbata cuſtodire 426
ſabbati interpretatio 537
Sabech interpretatio 363
ſacerdos in iudicanda lepra partes habet medici 269

ſacerdos ad leproſum vadit 299
ſacerdos a miſtica vnctione cognoſcitur 9
ſacerdos pro eo qui ſapientia cæteris præſtat, accipitur nonnunquam 103
ſacerdotium, perfectionis exemplum eſt 103
Sacerdotis perfecta ſit ſapientia 102
Sacerdos de lepra iudicat 269
Sacerdotes ſanctificāt 494
Sacerdotibus ſolis licuit in cenſum in ſancta inferre 262
ſacerdotes veri, qui Pauli fuerunt ſimiles 318
ſacerdos vitulum pro peccato immolat 167
ſacerdotem & hoſtiam mū dos eſſe oportet 522
ſacerdos verus quomodo quis fiat 148
ſacerdotes quando arcendi a miniſterio 507
ſacerdotes in eccleſiis ſunt loco Chriſti 332
ſacerdotes, reges ſunt appellati 67
ſacerdotes ſoli edunt panes 577
ſacerdotum munus in eccleſia 509
ſacerdotes miniſtri verbi 200
ſacerdotes appropinquantes ſanctificati 195
ſacerdotibus omnibus dictum eſt, Quorum remiſeritis peccata, 72
ſacerdotis peccatum popu li dicitur 53
ſacerdos magnus, quis in Dauide 496
ſacerdotem non contaminant ſubita peccata popu li 487
ſacerdos viduam & meretricem ne ducat 501
ſacerdotes bellis pręfuerūt 502
ſacerdotis filia deprehenſa in ſtupro 495
ſacerdotū filii innocentius viuant reliquis ibid.
ſacerdos formam Chriſti gerit 159
ſacerdotem nævi arcent a miniſterio 502
ſacrificia vera Chriſtianorum 5
ſacrificiorum completio, eſt

expoſitio eorum 190
ſacrificans Moloch lapidatur 466
ſacrificia æqualia voluit Deus eſſe peccatis 67
ſacrificare Moloch de ſemine ſuo 465
ſacrificium Chriſti noſtrorum holocauſtomatum fundamentũ 308
ſacrificium Chriſti poſt aduentum ſpiritus ſancti in die pentecoſtes innotuit 183
ſacrificium laudis, quale ſit 134
ſacrificia domus mundandæ 325
ſacrificiis maioribus addita ſunt & viliora propter pauperes 312
ſacrificium chriſti non tantum Iſrael liberauit, ſed & gentes 375
ſacrificium coctum, chriſti eſt incarnatio 28
ſacrificium perpetuum offerat ſacerdos 102
ſacrificium nouum 548
ſacrificiorum diuerſa genera cur mãdauerit deus 61
ſacrificiũex latere quidſit 17
ſacrificium laudis expectat a nobis dominus 131
ſacrificia deus cum odiſſet, præcepit tamen Iudæis 1
ſacrificium dominicum nõ fiet, niſi rogatus dominus fuerit ſacerdotis ore 177
ſacrificia quædam vtilitatis cauſa 130
ſacrificia quædam gloriæ chriſti ibid.
ſacrificium ſalutare 40
ſacrificium a ſynagoga accipi 367
ſacrificiũ explicationis 169
ſacris in literis multa prætermiſſa ſunt quę coniectanda nobis reliquerũt 186
ſagittę igneæ 361
ſagma 356
ſal apoſtolicam doctrinam ſignificat 36. & 578
ſal in ſacrificiis 37
ſaliuam proiicere 335
ſalix iuxta aquas 569
ſalix continentiæ habet ſignificationem 568
ſalix pœnitentiæ nonnunquam & orationis gerit figuram ibid.
ſalutare chriſtus eſt 165
ſalutis caput baptiſmus 365

ſalutis noſtræ ſumma eſt do
ctrina verbi 357
Samſon Nazaræus intonſo
erat capite 628
ſana quædam iudæorum in
ſpeciem damnantur 345
ſanæ doctrinæ aures ſunt
prębendæ 700
ſanctum eſſe 695
ſancta ſanctorum quæ 16
ſancta ſanctorum raro in-
gredi 362
ſancta contaminare 509
ſanctuarium reuerēter adi-
re 644
ſanctuariū ſublimior ſcien
tia eſt 362
ſanctificatio qualis intelligi
debeat 175
ſanctificatio virtutum fun-
damentum 425
ſenctificationis nomē qua-
le 426
ſanctificari deo 695
ſancta ſanctorum 34
ſancta quæ ſint 579
ſanctum deo 706
ſanctificare nomen Dei
465
ſanctificari aliqua Deo
703
ſanctificatio noſtra 493
ſanctificare deo domū 695
ſanctificationis dei ſumus
participes 240
ſanctum ſanctorū effici 711
ſanctum non tanget quæ
concepit 246
ſanguis intelligibilis chri-
ſti ſumptus à diſcipulis in
cœna myſtica 171
ſanguinem quo pacto ef-
fundamus 401
ſanguis pro homicidio ac-
cipitur 398
ſanguinem comederunt,
qui oderunt ibid.
ſanguinem aſpergere ad
cornua altaris 59
ſanguinem non comedere,
eſt ab iniuriis proximi ab-
ſtinere 50
ſanguinis aſperſio, quæ in-
telligatur 58
ſanguinem effundere 594
ſanguis vehiculum animæ
eſt 399
ſanguinem comedunt qui
diffamant nos 402
ſanguis animæ figuram ge-
rit 50. & 51
ſanus color 276
ſapientia gentilium qualis
477

ſapientia huius mundi veſra ſtultitia eſt ibid.
ſapientiam huius mundi quam voluerit damnare diuus Paulus 580
Sara Abraha ſoror ex patre 475
ſartago crux Chriſti 30. & 113
ſartaginis & craticulæ differentia 33
ſartago crucis paſſionem ſignificat 129
Sauli condemnatio: quia minus oportuno tempore Agag pepercit 567
ſeculi huius incommoda ad bonum cedunt 314
ſecunda azymorum 543
ſecunda inſpectio præceps eſt 285
ſecundum numerum annorum emere 601
ſecundus aries 169
ſecundum corpus 332
ſecundo lauare, quid 303
ſegetem non metere vſque ad ſolum 552
ſeipſum liberare quid ſit 638
ſemel auditis præceptis, ſemper aliquid noui admiſcet legislator 464
ſemen verbũ dei 698
ſemen omnem actionem ſignificat 415
ſemen apoſtolorum nobis relictum 622
ſemen perfuſum aqua 237
ſemen ſeminandum quale ibid.
ſemen coitus egredi 345
ſemen ſacerdotale quale intelligat 510
ſeminare anno octauo 607
ſenes reuereri propter prudentiam & caniciem 459
ſeniores ponant manum ſuper caput vituli 65
ſenſus quinque 693
ſentire morbum magni doli 317
ſeptem hebdomadarum interuallum à reſurrectione domini vſque ad penteco ſten 548
ſeptem agnos immaculatos offerre 550
ſeptem dies includere inſpectionis cauſa non ſcriptum eſt ad poenam 284
ſeptem gentes 317
ſeptem gentes imaginem

gerunt septem immundorum spirituum 317
septem dies enumerare ad emendationem 339
septem dies, septem operationes sunt spiritus, ibid
septem dies esse sub vbere matris 530
septem numerare hebdomadas 599
septem plagæ Iudæorum 668
septies aspergere contra dominum 307
septem diebus manere in tabernaculis Israelitam 571
septem septimanæ ab azymis ad pentecosten 92
septem ætates 596
septies aspergere altare 163
septem diebus immunda mulier 245
Septem dona Spiritus 58
Septies aspergere 386
Septima hebdomada non serere 606
Septimo anno requies agrorum 590
Septima hebdomada 60
Septimus dies imaginem gerit huius vitæ 245
Septimus mensis figuram gerit temporis nouissimi 570
Septenarius numerus totius vitæ habet significationem 540
Septenarius numerus totius vitæ habet plenitudinem 272
Septenarius numerus 58. 271.554.556.660
Septenarius numerus remissionem peccatorum continet 307. & 320
Sequi christum est renunciare mundo 167
Sequi Christum, est omnia ex præscripto eius agere 550
Seraphin 59
Sermo pro quo accipiatur 186
Sermonum diuinorum prooemium a passione christi incipit 364
Serui qui docentur, dicuntur 632
Serui & ancillæ qui 592
Seruus non manet in domo in æternum 635

ſex annis ſerere agros 590
ſex panes immolare 577
ſextarium olei ſumere 306
ſextarii menſura ibid.
ſextus annus reformationis eſt 606
ſiclus 679
ſiclus viginti obolorum 92
ſignificatio lepræ quę dicatur 260.& 269
ſignificatio quid ſit in lxx. 602
Silas 715
ſimilam qui offerant 24
ſimilam offerunt myſteriorum periti 38
ſimila oleo conſperſa 131
Simon in actis apoſtolicis contritis fuit teſticulis 538
ſimplices expoſiti ſunt contumeliis 401
ſimplices vt colũbæ in Mathæo, qui ſint 48
ſiniſtra manus figura malarum actionum 170
Sina mons in Arabia 448
Sinai, rubus vel tentatio interpretatur 149
Solomon pacificus interpretatur 681
ſophir, bonum interpretatur. 684
ſordes noſtræ ex Adam 342
ſoror innupta, quare ad ſacerdotem pertineat 487
ſorori, filiæ patris miſceri 475
ſororis turpitudinem qui videant ibid.
ſors emiſſarii figurate ad diuinitatem Chriſti pertinet 374
ſors mittitur, quando iudicio nullus eſt diſcernendi locus 371
ſors cecidit ſuper Mathiam ibid.
ſpatulas palmarum ſumere 568
ſpicilegium propter pauperes inſtitutum 430
ſpicas non colligere 553
ſpinæ peccata ſignificant 390
ſpinea corona chriſti ibid.
ſpiritus Moyſi tanquam ſuperiori creditus eſt 258
ſpiritum Paulus prohibet extingui 576
ſpiritus ſancti aduentus die dominico 548
ſpiritus legis vberes fert fructus 627
ſpõte naſci quę dicãtur 591

ſquamas

squamas habere 217
squamæ ignorantiam temporariam significant 217
squamas ab oculis cadere 218
squamæ pinnis adiunctæ ibid.
scabies 526. & 656
scabie iugi detractores laborant 506
scientia legis vere mundat. 250
scriptura diuina non est auersanda, quod plurimi inde sumant hæresium occasiones 236
scripturas scrutari 327
scripturæ diuinæ interpretandæ optima ratio si ex prioribus & consequentibus eliciamus veritatem 274
scriptura solet rem eandem sæpe multis nominibus appellare 60
scriptura diuina Iudæis infructuosa est 661
staminis nomen quale in Leuit. 293
stateras quando transiliamus 462
statuas erigere prorogandæ memoriæ causa 643
stellæ inter se differunt claritate 524
stellio 231
sterilis in Esaia quæ 618
stola nuptialis sordida in euangelio 515
stolas filiorum Aaron sanctificari quid sit 174
stigmata corporis in luctu 455
stigmata quæ intelligantur 456
stratum ægros significat in doctrina sublimes 333. 334
stratum in quo dormierit menstruata 350
stratum quid 334
strues lignorum 11
struthio 221
studia qualia in scripturis intelligantur 405
subtegmē quod trama 292
subtilitates quæ intelligantur 655
suffusio arrogantiam significat 505
superbia angelorum 295
supercilia quæ intelligātur 302
supputatio annorum 703
surdū prouehere quid 490

ſurdomale dicere 436
ſus inter immunda 214
ſuem immundum comedere ibid.
ſus in volutabro ibid.
ſynagoga ancilla appellatur 447
ſynagogæ confugiendum eſt ad eccleſiam 151
ſynagoga repudiata 494
ſynagoga Iudæorum vxor & filia Dei appellata repetitur in ſcripturis 495
ſynagogæ Zelus ergà eccleſiam 414

T

TAbernaculum teſtimonii noſtram conſcientiam nonnunquam ſignificat 6
tabernaculo excludi ſeptem diebus 301
tebernaculum myſteriorũ eſt adeptio ibid.
tabernaculum ponere in medio noſtri 652
tabernaculum non ſemper ingredi 359
tabernaculum dei nos ſumus 353
tabernaculũ verum in apoſtolica doctrina 340
tabernaculum 4 & 570
tabeſcere in iniquitatibus ſuis 672
talentum euangelicum dare numulariis 625
talpa 251
tangere 111
tangere morticinum, eſt peccatis conſentire 76
tangere captum à beſtia ibid.
tangere menſtruatam 348
tangere lectum profluuio laborantis 335
tangere carnem fluxum ſeminis patientis ibid
tectum domus ſunt fideles 319
tegmen dei eſt nutus & gratia 294
τηλαύγης 259. & 264
temerare in maſculum quale facinus 473
temporibus inſeruiendum, quibus & deus in ferendis legibus ſe accommodauit 533
templum Hieroſolymitanũ 618
temporis longi prærogatiua 636
temporibus inſeruiunt no

ſtræ actiones 566
tempus menſtruale 349
tentationes rubo ſunt ſimiles 149
tentationes ſemper adſunt iuſtis, ibid.
tentationumfinis à Iacobo expreſſus ibid
terra quam deus dedit 451
terræ fructus cõgregare 564
terra hoſtilis 673
terra nobis promiſſa 543
terram non dare germen. 661
terra hoſpitium eſt, non domus 556
terra noſtra bona conuerſatio eſt 530
terræ bonę tres fructus 688
terrenus homo in nobis de limo 154
tertius dies pro quo ſumatur 136
tertio die comedere de carnibus 137
teſtamentum Chriſti 579
teſticuli contriti 527
teſticulis ſectis eſſe aliquem ibid
teſtimonii arca caro Chriſti 359
theologiæ quędam omnibus ſunt neceſſariæ, quædam vero tuto ignorantur 107. & 108
theologia imperfecta eſt dum hic viuimus 203
theologiæ non omnes ſumus idonei ibid
theologia pleriſque cauſa eſt ad hæreſim 357
theſaurus abſconditus in agro 619
thus orationem & eleemoſynam ſignificat 25
thuris momenta in curandis morbis ibid.
thus luci diſſimum ponere ſuper panes 577
thuris efficacia in medendo ibid.
thus & oleum ſacrificio nõ apponi 85
thymiama cõpoſitionis 59
thymiama thuribulis imponere 193
Timotheum iuſsit Paulus modico vino vti 200
torrens, præſentis vitæ gerit ſpeciem 569
tranſgreſsio legis 279
tres decimæ ſimilæ 305
tria teſtamenta 674
triennio abſtinere a fructi-

bus 452
triginta tribus diebus manere parietem in sanguine purificato 247
triumphales quædam feriæ 539
triumphus Christi ibid.
tropheæ deo figere 710
tuba qua mortui resurgent 555
tunica de lino 155
tunica pro iustitia accipitur 104
tunica linea ibid.
turpitudo matris & filię quæ 412
turpitudinem reuelare 409 410
turturem offerre 19
turtur quid sit, in prologo.
turturi data cognitio aliqua 312

V

VAcare debent criminibus, qui in ea parati sunt dicere 290
vade ad formicam o piger, quomodo intelligatur 526
valliculæ 320
varietas sapientiæ ex lege 631
varietatē deus vbique amauit 208
varii lectores legis 712
variis modis itur ad deum 148
vasa fictilia sumus 300
vasa Christi quidam recte dicuntur 163
vasa lutea 338
vasa lignea quæ dicantur ibid.
vasa aurea in domo, 119
vasa fictilia infirmos significant ibid.
vas fictile confringi 119
vas electionis Paulus, 334
vas in Leuitico pro quo accipiatur ibid.
vas fictile 119. & 233
vas fictile frāgitur, in quod morticinum incidit 233
vbera matrum relinquere (530
vas ligneum 232
velamen sanctuarii corpus Christi 57.358.507
venatio insidias sanguinolentas significat 400
vendere se filios propter paupertatem 610
vendere quæ habemus, & dare pauperibus perfectißimæ vitæ proponitur

exemplum 550
venditio & emptio ſpiritalis, quæ 600
venefici qui ſunt habendi vere 458
veneficis adhærere ibid.
venia digni qui igñorantes peccant 238
venter animæ cor 13
venter abditarum cogitationum receptaculum ibid
ventris duplex vſus 41
verbo dei omnia ſanctificata ſunt 519
verborum immutatio in legibus adfert aliquid, antea non dictum 553
verbum dei argentum 697
verba quædam lxx. geminãt 330
vernaculi 517
veſicã auium abiicere quid ſit 21
veſpertiliones 222
veſperi appellatione Dauid pro gaudio vſus eſt 511
veſperum 231
veſperum pœnitentiam ſignificat 511
veſtem aſpergi quid ſit 118
veſtimenta corporis 292
veſtimenta conſcindere 498
veſtimentum aliquando in malam partem accipitur 344
veſtimenta multicoloria prohibita 444
veſtimentum ex duobus cõ textum, quale 446
veſtium nomine ſignificantur mulieres quæ ob vſum libidinis tantum nubunt 343
veſtimentum lineum 365
veſtis ſacerdotum alia atque noſtra 174. 175
vetera veterum comedere 607
vetus teſtamentũ, modius hordei 698
vię deſertæ 662
videre deum 195
viduam non ducere vxorẽ 500
vigeſimus annus, militiæ conuenit 684
vigilare ſacerdotem 489
vigilare quid ſignificat in ſcripturis 438
viginti legis præcepta 680
vindemiam apprehendere meſſem, quid 648
vindemia arborum fructus

colligit ibid.
vinea Sabaoth 361
vinea populus eſt iudęorũ 432
vinea prędicatio eſt euangelica 591
vir in ſcriptura diuina pro perfecto accipitur 473
vir a legislatore propter fortitudinem dicitur 330
viri nomen in ſcripturis, doctori competit ibid.
vir perfectus in Paulo quis intelligatur 366
viri nomen vnde 41
virentia offerre quid ſit 38
viridans ſuperbia 294
virginum decem exemplũ declaratur 133
virtus non indiget magno tempore 524
virtutes male operari non diſtat ab eo quod omnino vacamus 138
virtutibus non ſemper licet vacare 567
virtutes ſpeciem ſcalarum obtinent 40
virtutum inopia eſt vera paupertas 628
vis ad potentes pertinet 439
viſitatio in ſcripturis pro libertate accipitur 448
viſitat Deus terram 420
vita noſtra peregrinatio eſt 537
vitę cuiuſdam imperfectioris ſunt etiam in euangeliis rationes 523
vitia quomodo corrigenda 611
vitulus de bubus, quid ſit 55
vitulus Chriſtum ſignificat ibid. & 364
vitulum extra caſtra eiici in loco mundiſsimo 63
vitulus de armento ſeptem agnis coniunctus 550
viua dicuntur & Iudęorum legalia mandata 276
viuẽtes qui intelligi debeãt in Paulo 599
vlcera animi sũt peccata 277
vlceris nomen in ſcriptura ſacra 281
vlcus album ex legali tranſgreſsione 279
vlcus rubeum ex euãgelica tranſgreſsione ibid.
vmbram legis inuexit deus propter Iudæorum infirmitatem 306.307
vna dictio diuerſa aliquan

do significat 223
vnctio pro incarnatione sumitur 164
vnctio confortat 170
vnctio carnis Christi 497
vnctio nostra qualis 150. & 162
vnctio nobis cum Christo & communis, & non communis est 150
vnctio spiritus, & sanguis vnigeniti non differunt inter se 174
vnctionis & sacrificiorum leges simul sunt a deo latę 148
vngues cũ dentibus habent affinitatem 211
vnguium vsus in animalibus ibid.
vngulam, quæ animalia diuida nt ibid
vngulam non findere 692
vngulam findere quid sit 211.212.213
vocatio 555
volatile, reptile, abutentes euangelica doctrina 227
votum in Dauide 523
vouere se Deo 679
vouere aliquantum temporis 699
vpupa lugubris auis 222
vrbanæ possesiones quales 622
Vriæ factum 412
vsuras nó accipiendas 624
vter in pruina, quid 127
vtilitas legum est ex medullis eruenda 615
vuæ primitiarum non vindemiandæ 591
vulnera animæ curat pœnitentia 277
vulneris locus est desideriũ ibid.
vultures 278
vxorem virginem ducat sacerdos 500
vxorem proximi fugere 416

Z

ZAchæus in Luca 639
zelus in Esaia pro inuidia 282
Zizaniorum parabola declaratur 613
Zona fortitudinem significat 365

INDICIS FINIS

